

Rocznik

Lubelskiego Towarzystwa
Genealogicznego

Tom VI

Zrealizowano przy pomocy finansowej

Miasta Lublin

Starostwa Powiatowego w Lublinie
Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego

Ежегодник Люблинского генеалогического общества

Yearbook of the Lublin Genealogical Society

Jahrbuch des Genealogischen Vereins in Lublin

L'Annuaire de la Société Généalogique de Lublin

Periodyk notowany jest na:
liście B czasopism Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego – 5 pkt.;
Index Copernicus Journal Master List – wskaźnik IC Value 5,64 pkt.;
oraz liście czasopism punktowanych w bibliografii pracowników
Uniwersytetu Warszawskiego

Журнал находится в:
списке Б журналов Мминистерства Науки
и Высшего Образования – 5 баллов;
Index Copernicus Journal Master List – показатель IC Value 5,64 баллов;
и списке журналов перечисленных в библиографии работников
Варшавского Университета

The periodical is on:
list B of journals according to the Ministry of Science
and Higher Education – 5 points;
Index Copernicus Journal Master List – index IC Value 5,64 points;
list of scored journals in the references of the workers of the University of Warsaw

Das Periodikum wird auf den folgenden Listen notiert:
Liste B von Zeitschriften des polnischen Ministeriums für Wissenschaft
und Hochschulwesen – 5 Pkt.;
Index Copernicus Journal Master List – IC Value 5,64 Pkt.
Liste der Zeitschriften mit dem Punktwert in der Bibliografie von Mitarbeitern
der Universität Warschau

Ce périodique figure dans:
la liste B des journaux de la Ministère des Sciences et de l'Enseignement supérieur
polonais – 5 points;
Index Copernicus Journal Master List – l'indice de la Valeur IC 5,64 points;
et sur la liste des journaux évalués dans la bibliographie des scientifiques
de l'Université de Varsovie

ISSN 2080-9212

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego

Tom VI

Lublin 2014 (2015)

Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego

Kolegium Redakcyjne

dr Mariusz Ausz (II red. nac. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), dr Joanna Bugajska-Więclawska (sekr. Kol. Red.; koordynator ds. kontaktu z bazami indeksacyjnymi; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), dr Rafał Jaworski (red. prowadzący; Uniwersytet im. Jana Kochanowskiego, Filia w Piotrkowie Tryb.), dr Robert Jop (red. prowadzący); dr Aliaksandr Kazakou (red. prowadzący; Państwowy Uniwersytet Technologiczny w Mińsku); dr Hubert Mącik (red. prowadzący; Uniwersytet Rzeszowski); dr Piotr Rachwał (red. temat.; Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), dr Agnė Railaitė-Bardė (red. prowadząca; Lietuvos istorijos institutas, Vilnius); dr Dariusz Szewczuk (red. prowadzący; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), dr Dominik Szulc (I red. nac.; wstępna red. tech.; korekta; Polska Akademia Nauk), mgr Dariusz Wolanin (kwestie finansowe; Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne)

Rada Naukowa

prof. dr hab. Cezary Kukło (UwB); dr hab. Dariusz Kupisz, prof. UMCS; prof. dr Rimvydas Petrauskas (Vilniaus Universitetas); doc. dr Edmundas Antanas Rimša (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius); prof. dr hab. Jan Tęgowski (UwB); dr hab. Andrzej Zakrzewski, prof. UW

Recenzenci tekstów przesłanych Redakcji

dr hab. Mariusz Ausz (UMCS); dr hab. Arkadiusz Bereza, prof. UMCS; prof. dr hab. Ilona Czamańska (UAM); dr hab. Jerzy Gapys, prof. UJK; dr hab. Sławomir Górzyński, prof. UO; dr Olga Hul (Narodowa Akademia Nauk Ukrainy we Lwowie); dr Marek A. Janicki (UW); dr Tomasz Jaszczolt (PAN); dr Rafał Jaworski (UJK); prof. dr hab. Tomasz Jurek (PAN); dr hab. Roman Jurkowski, prof. UWM; dr hab. Adam Moniuszko (UW); dr hab. Jacek Pielas (UJK); prof. dr hab. Krzysztof Pietkiewicz (UAM); dr Paweł Pomianowski (UW); prof. dr hab. Bożena Popiołek (UP im. KEN); prof. dr hab. Andrzej Rachuba (PAN); dr Piotr Rachwał (KUL JP II); dr hab. Adam Szweda (UMK); mgr Michał Wasiucioneek (Europejski Instytut Uniwersytecki we Florencji)

Redakcja techniczna

mgr Magdalena Mącik

Redakcja językowa

koordynacja prac redakcji językowej – lic. Tomasz Szyszło (Lublin); j. angielski – dr Angelina Żyśko, dr Konrad Żyśko (Lublin); j. rosyjski – dr Sergey Polehov (Moskwa), lic. Regina Zinoveva, lic. Aldona Khandiy, lic. Patrycja Karpiuk (Lublin); j. francuski – Language Consulting Sp. z o.o. (Warszawa); lic. Aneta Poliszuk (Lublin); j. niemiecki – Language Consulting Sp. z o.o. (Warszawa); lic. Katarzyna Grambur, lic. Agnieszka Przybyś, lic. Paulina Kowaleczka, lic. Anna Kupiszewska, lic. Małgorzata Sołowiej (Lublin); j. polski – mgr Anna Ausz (Lublin)

Redaktor statystyczny

dr Radosław Wojtak (The Kavli Institute for Particle Astrophysics and Cosmology, Stanford University)

Nakład, deklaracja o wersji pierwotnej (referencyjnej)

120 egz., za wersję pierwotną uznaje się papierową

Kontakt z Wydawcą i jego strona internetowa

Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne; ul. Obrońców Lublina 29/7, 20-379 Lublin; www.ltg.pl
<https://www.facebook.com/pages/Lubelskie-Towarzystwo-Generologiczne/191721470877923?fref=ts>

Strona internetowa czasopisma i kontakt z Kol. Redakcyjnym

www.rocznik.ltg.pl; rocznik.ltg@interia.pl; genealogical.yearbook@interia.eu

Wstęp: Dominik Szulc (Warszawa)	17
---------------------------------	----

ARTYKUŁY

Piotr Andrzej Dmochowski (Warszawa), <i>Próba identyfikacji kręgu krewniaczego Świętosława pierwszego sędziego łukowskiego. Przyczynek do genealogii i osadnictwa rodu Pobogów w ziemi czerskiej w średniowieczu</i>	21
Dariusz Kupisz (Lublin), <i>Genealogia Kochanowskich z Kierzkowa od końca XV do połowy XIX wieku</i>	44
Tomasz Błach (Lublin), <i>Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) i jego antenaci</i>	68
Piotr Szkutnik (Łódź), <i>Najstarsi mieszkańcy parafii Opole (Lubelskie) w końcu XVIII w. i ich rodziny. Próba weryfikacji wieku podanego w metrykach pochówków</i>	84
Grzegorz Trafalski (Łódź), <i>Alegata - źródło do badań genealogicznych. Aneksy z łowickich urzędów stanu cywilnego z lat 1808-1815</i>	105
Mariusz Nowak (Kielce), <i>Dzieje przeclawickiej linii hrabiów Wielopolskich w XIX-XX wieku - zarys problemu</i>	125

MATERIAŁY I ŹRÓDŁA

Anna Penkała (Kraków), <i>Szlacheckie kontrakty małżeńskie jako źródła do badań biograficznych i majątkowych na przykładzie intercyzy przedślubnej Antoniny Rzewuskiej i Piotra Miączyńskiego</i>	153
Michał Tomasz Wójciuk (Warszawa-Lublin), <i>Specyfikacja kamienic i moderacje pogłównego Lublina z 1738 r.</i>	170
Adam A. Pszczołkowski (Krajewo-Wierciochy), <i>Składka publiczna obywateli powiatu nurskiego 1789 r.</i>	279
Piotr Rachwał (Lublin), <i>Księgi metrykalne z czasów zaboru austriackiego w archiwach parafialnych w Lubelskiem - regulacje prawne, stan zachowania</i>	306

RECENZJE I POLEMIKI

<i>Herbarz szlachty ziemi łukowskiej na Lubelszczyźnie</i> , t. 1, opr. Marek Woliński, Wydawnictwo CKH, Szczecin 2011, ss. 355; t. 2, opr. Marek Woliński, Wydawnictwo CKH, Szczecin 2014, ss. 490, Piotr Andrzej Dmochowski, Andrzej Sikorski (Warszawa)	326
Wiesław Bondyra, <i>Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich</i> , Lublin 2015, ss. 289, Urszula Kicińska (Kraków)	341

DODATKI

Noty biograficzne współautorów tomu	356
„Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego” – <i>Informacja dla Autorów i Czytelników</i>	369
Aneksy: <i>Tablica ascendentów św. Jana Pawła II</i> – Andrzej Skrzetuski (Lublin)	

СОДЕРЖАНИЕ

Введение: Доминик Шульц (Варшава)	17
-----------------------------------	----

СТАТЬИ

Пётр Анджей Дмоховски (Варшава), <i>Попытка определения круга родственныхников Свентослава первого луковского судьи. К вопросу о генеалогии и расселении рода Побогов в Черской земле в Средние века</i>	21
Дариуш Купиш (Люблин), <i>Родословная Кохановских из Кежкова с конца XV века до половины XIX века</i>	44
Томаш Блах (Люблин), <i>Ян Томаш Юзефович (1662-1728) и его предки</i>	68
Пётр Шкутник (Лодзь), <i>Долгожители прихода Ополя Любельского в конце XVIII века и их семьи. Попытка исследовать возраст, зафиксированный в погребальных метриках</i>	84
Гжегош Трафальски (Лодзь), <i>Приложение – источник для генеалогических исследований. Приложения, предоставленные управлениями гражданского состояния города Ловича с 1808 по 1815</i>	105
Мариуш Новак (Кельце), <i>История Пжецлавской линии графов Велепольских в XIX-XX веке – постановка проблемы</i>	125

МАТЕРИАЛЫ И ИСТОЧНИКИ

Анна Пенкала (Краков), <i>Брачные контракты знати как ценный источник для биографических и имущественных исследований на примере брачного контракта Антонины Жевуской и Пётра Мёнчинского</i>	153
Михал Томаш Вуичук (Варшава-Люблин), <i>Специфика домов и изменение порядка сбора подушного налога в Люблине с 1738 г.</i>	170
Адам А. Пщулковский (Краево-Верцьохы), <i>Публичный сбор с жителей Нурского повета 1789 г.</i>	279
Пётр Рахвал (Люблин), <i>Метрикальные книги со времен Австрийской Польши в архивах люблинских приходов – правовое регулирование, состояние хранения книг</i>	306

ОТЗЫВЫ И ПОЛЕМИКА

<i>ВладГербовник шляхты Луковской земли в Люблинском регионе. Т. 1 / Сост. Марек Волиньский. Щецин, 2011, 355 с.; Т. 2 / Сост. Марек Волиньский. Щецин, 2014, 490 с., Пётр Андрей Дмоховский, Анджей Сикорский (Варшава)</i>	326
--	-----

Веслав Бондыра, *Земельная собственность в Белзском воеводстве в эпоху Саксонской династии*. Люблин, 2015, 289 с., Уршула Кициньска (Краков) **341**

ДОПОЛНИТЕЛЬНО

Биографическая справка соавторов тома **356**

"Ежегодник Люблинской генеалогического общества " –
Информация для авторов и читателей

369

Приложения: *Таблица предков св. Иоанна Павла II* –
Анджей Скшетуский (Люблин)

TABLE OF CONTENTS

Introduction: Dominik Szulc (Warszawa)	17
--	----

ARTICLES

Piotr Andrzej Dmochowski (Warsaw), <i>An attempt to identify the relatives of Świętosław, the first judge of Łuków. A reason for geneaology and settlement of the line of Pobóg family in Czersk Land in the Middle Ages</i>	21
Dariusz Kupisz (Lublin), <i>The geneaology of the Kochanowski family from Kierzków from the end of the 15th century to the half of the 19th century</i>	44
Tomasz Błach (Lublin), <i>Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) and his ancestors</i>	68
Piotr Szkutnik (Łódź), <i>The oldest inhabitants of the parish of Opole (Lubelskie) at the end of the 18th century and their families. An attempt to verify age given in metrical death certificates</i>	84
Grzegorz Trafalski (Łódź), <i>Alegata as a source material for genealogical studies. Appendix from the hunting civil registry in 1808-1815</i>	105
Mariusz Nowak (Kielce), <i>The history of the line of Przeclaw earls of Greater Poland in the 19th and 20th centuries – a general outline</i>	125

MATERIALS AND SOURCES

Anna Penkała (Cracov), <i>Marriage contracts of the Polish nobility as a source of biographical and property information on the basis of the prenuptial agreement between Antonina Rzewuska and Piotr Miączyński</i>	153
Michał Tomasz Wójciuk (Warsaw-Lublin), <i>The specification of tenements and revitalization of the Major Lublin in 1738</i>	170
Adam A. Pszczółkowski (Krajewo-Wierciochy), <i>Public donation in the powiat of Nursk in 1789</i>	279
Piotr Rachwał (Lublin), <i>Metrical books from the times of the Austrian Partition in parish archives in the region of Lublin – legal settings, conditions of preservation</i>	306

REVIEWS AND POLEMICS

<i>The armorial of the gentry of the region of Łuków in the land of Lublin</i> , vol. 1, edited by Marek Woliński, CKH Publisher House, Szczecin 2011, pp. 355; vol. 2, edited by Marek Woliński, CKH Publisher House, Szczecin 2011, pp. 490, Piotr Andrzej Dmochowski, Andrzej Sikorski (Warsaw)	326
Wiesław Bondyra, <i>Land property in the voivodeship of Belz in the Saxon period</i> , Lublin 2015, pp. 289, Urszula Kicińska (Cracow)	341

APPENDICES

About the authors **356**

„Yearbook of the Lublin Genealogical Society” –
Information for Authors and Readers **369**

Annexes: *The table of ascendants of St. John Paul II* – Andrzej Skrzetuski (Lublin)

INHALTSVERZEICHNIS

Einleitung: Dominik Szulc (Lublin)	17
------------------------------------	----

ARTIKEL

Piotr Andrzej Dmochowski (Warschau), <i>Ein Versuch der Identifikation des Verwandtenkreises von Świętosław, dem ersten Richter von Łuków. Ein Beitrag zur Genealogie und Siedlung des Geschlechts Pobóg im Czersker Land im Mittelalter</i>	21
Dariusz Kupisz (Lublin), <i>Genealogie der Familie Kochanowski aus Kierzków seit Ende des 15. Jhs bis Mitte des 19. Jhs.</i>	44
Tomasz Błach (Lublin), <i>Jan Tomasz Józefowicz (1622-1728) und seine Vorfahren</i>	68
Piotr Szkutnik (Łódź), <i>Die ältesten Mitglieder der Pfarrei Opole (Lubelskie) im späten 18. Jahrhundert und ihre Familien. Ein Überprüfungsversuch des in den Sterbeurkunden angegeben Alters</i>	84
Grzegorz Trafalski (Łódź), „Alegata“ - die Quelle für genealogische Forschung. Die Anhänge von Lowitscher Standesämtern aus den Jahren 1808-1815	105
Mariusz Nowak (Kielce), <i>Die Geschichte der Linie der Grafen Wielopolski von Przecław im 19. Jahrhundert und im 20. Jahrhundert – Abriss des Problems</i>	125

MATERIAL UND QUELLEN

Anna Penkała (Krakau), <i>Adelige Ehekontrakte als Quellen für Biographie und Vermögensforschungen am Beispiel vom Ehevertrag zwischen Antonina Rzewuska und Piotr Międzyński</i>	153
Michał Tomasz Wójciuk (Warschau-Lublin), <i>Spezifikation der Miethäuser und Moderationen von Lublin vom Jahre 1738</i>	170
Adam A. Pszczołkowski (Krajewo-Wierciochy), <i>Öffentliche Spendenaktion der Bürger des Kreises Nurski im Jahre 1789</i>	279
Piotr Rachwał (Lublin), <i>Kirchenbücher aus dem österreichischen Teilungsgebiet in den Pfarreiarchiven in der Lubliner Region – Vorschriften, Erhaltungszustand</i>	306

BESPRECHUNGEN UND POLEMIKEN

<i>Herbarz szlachty ziemi łukowskiej na Lubelszczyźnie [Wappenbuch des Adels der Terra Lucoviensis in der Gegend von Lublin]</i> , Band 1, ausarbeitet von Marek Woliński, Verlag Wydawnictwo CKH, Szczecin 2011, Seiten 355; Band 2, ausarbeitet von Marek Woliński, Verlag Wydawnictwo CKH, Szczecin 2014, Seiten 490, Piotr Andrzej Dmochowski, Andrzej Sikorski (Warschau)	326
--	-----

Wiesław Bondyra, *Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich*
[*Grundbesitz im Palatinatus Belzensis in zur Zeit von Sachsen-Polen*], Lublin 2015,
Seiten 289, Urszula Kicińska (Krakau) **341**

BEILAGE

Biographische Anmerkungen zu den Koautoren des Bandes **356**

„Jahrbuch des Genealogischen Vereins in Lublin“ –
Informationen für Autoren und Leser **369**

Anhänge: *Ahmentafel vom heiligen Johannes Paul II* – Andrzej Skrzetuski (Lublin)

TABLE DES MATIÈRES

Introduction: Dominik Szulc (Varsovie)	17
--	----

ARTICLES

Piotr Andrzej Dmochowski (Varsovie), <i>Tenter d'identifier le cercle de kin Świętosław le premier juge de Łuków. Contribution à la généalogie Pobóg famille et de règlement dans le pays de Czersk au Moyen Age</i>	21
Dariusz Kupisz (Lublin), <i>La généalogie de la famille Kochanowski de Kierzków depuis la fin de XVe s. jusqu'à la moitié de XIXe siècle</i>	44
Tomasz Błach (Lublin), <i>Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) et ses ancêtres</i>	68
Piotr Szkutnik (Łódź), <i>Les plus vieux habitants de la paroisse d'Opole (à la voïvodie de Lublin) à la fin de XVIIIe s. et leurs familles. Une tentative de la vérification de l'âge publié dans les actes des décès</i>	84
Grzegorz Trafalski (Łódź), <i>Les addendas – la source de la recherche généalogique. Les annexes d'état civil à Łowicz des années 1808-1815</i>	105
Mariusz Nowak (Kielce), <i>La lignée de Przeclaw des comtes Wielopolski au 19ème siècle et au 20ème siècle – l'esquisse du problème</i>	125

RÉFÉRENCES ET SOURCES

Anna Penkała (Cracovie), <i>Les contrats de mariage de la noblesse comme la source de la recherche biographique et de biens sur l'exemple du contrat de mariage dressé avant le mariage d'Antonina Rzewuska et Piotr Miączyński</i>	153
Michał Tomasz Wójciuk (Varsovie-Lublin), <i>Une spécification d'anciens immeubles et des modifications de Lublin de taille royale datant de l'année 1738</i>	170
Adam A. Pszczółkowski (Krajewo-Wierciochy), <i>La cotisation publique des citoyens du District Nurski</i>	279
Piotr Rachwał (Lublin), <i>Les registres paroissiaux de la période de la saisie autrichienne dans les archives paroissiales à la voïvodie de Lublin – les réglementations, état de la conservation</i>	306

RÉVUES ET DISCUSSIONS

<i>Herbarz szlachty ziemi łukowskiej na Lubelszczyźnie [Livre armorial de la noblesse de la Terra Lucoviensis dans la Région de Lublin], Tome 1, élaboré par Marek Woliński, Éditions Wydawnictwo CKH, Szczecin 2011, pages 355; Tome 2, élaboré par Marek Woliński, Éditions Wydawnictwo CKH, Szczecin 2014, pages 490, Piotr Andrzej Dmochowski, Andrzej Sikorski (Varsovie)</i>	326
--	-----

Wiesław Bondyra, *Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich*
[*Propriété foncière dans le Palatinatus Belzensis à l'époque de la Saxe-Pologne*],
Lublin 2015, pages 289, Urszula Kicińska (Cracovie) **341**

SUPPLÉMENTS

Les notes sur les coauteurs du volume **356**

«L'Annuaire de la Société Généalogique de Lublin» –
Information pour Auteurs et Lecteurs **369**

Annexes: *L'arbre généalogique du Saint Jean-Paul II* – Andrzej Skrzetuski (Lublin)

WSTĘP

Niniejszym Redakcja „Rocznika Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego” oraz Jego Wydawca pragną przekazać na Państwa ręce kolejny, szósty już tom tego czasopisma. Ukazuje się on niemal w przeddzień dziesiątej rocznicy śmierci wybitnego Polaka – św. Jana Pawła II. Z tej okazji publikujemy, jako aneks do tegorocznego wydania czasopisma, drzewo ascendentów Świętego, autorstwa jego kuzyna, Pana Andrzeja Skrzetuskiego, członka Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego. Już 13 czerwca 2013 r., gdy Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne otwarło w Filii nr 35 Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lublinie wystawę LUBELSKIE GENEALOGIE, Pan Andrzej zaprezentował wyniki swoich dociekań. Dziesięć dni wcześniej na internetowej stronie tygodnika W SIECI ukazał się artykuł Pani Emilii Budzyny poświęcony przodkom Jana Pawła II po mieczu. Tymczasem nie tylko z Czańca pochodzili przodkowie polskiego Świętego. Tak jak prapradziadkiem Jana Pawła II po mieczu był Bartłomiej Wojtyła, tak prapradziadkami Papieża po kądzieli byli bowiem Jan Kaczorowski (1741-1827) i Ewa z Adamkiewiczów (1760-1830) z mazowieckiego Magnuszewa, oraz Jan Malinowski i Agata z Migorów, zaślubionych w niewielkiej lubelskiej miejscowości Chodlu 1 października 1815 r. Ich dzieci – Mikołaj Kaczorowski i Urszula Malinowska wstąpili w związek małżeński w Szczepieszynie w 1842 r. W tamtejszym kościele św. Mikołaja 7 lat później ochrzczony został Feliks Kaczorowski, ojciec Emilii, matki Papieża. Jako, że ta urodziła się w Białej (ob. Bielsko-Biała) w dotychczasowych biografiach Jana Pawła II przeważało przekonanie o pochodzeniu całej rodziny Ojca Świętego z tego miasta. Tymczasem Mazowsze i Lubelszczyzna stanowią nowy trop. Panu Andrzejowi udało się odnaleźć szereg ciekawych informacji o Kaczorowskich. Okazuje się np. że dziadek Papieża Feliks Kaczorowski służył jako woźnica u hrabiego Andrzeja Zamojskiego w Klemensowie, gdzie ten posiadał istniejący do dziś piękny pałac. Gdy car Alek-

sander II wydalili hrabiego z Cesarstwa ten udał się kolejno do Paryża, Drezna, wreszcie Krakowa. Wszędzie tam towarzyszył mu dziadek Papieża, który w Galicji poznał i poślubił babkę Jana Pawła II – Marię Scholz, pochodzącą z Białej. Stąd też Emilia Kaczorowska urodziła się w Białej. Andrzejowi Skrzetuskiego udało się także odszukać historyczne metryki przodków Papieża, rodzinny grób Kaczorowskich na cmentarzu parafialnym w Szczepieszynie, a to wszystko dlatego, że jak się okazało, sam jest przez mamę, pochodzącą z Kaczorowskich, spokrewniony z Janem Pawłem II w 7 stopniu. Dodajmy, że w samym tylko Chodlu księgi metrykalne zachowały się już od końca XVI w., co daje nadzieje na dalsze badania dziejów przodków Jana Pawła II z tego terenu – Malinowskich i Migorów. Może w przyszłości powstanie wielki wywód ascendentów (przodków) Jana Pawła II – i po mieczu i po kądzieli, i jeszcze wiele ciekawostek ujrzy światło dzienne. Doskonałą okazją ku temu byłaby setna rocznica urodzin Karola Wojtyły, która przypadać będzie na 18 maja 2020 r.

O wynikach badań Andrzeja Skrzetuskiego Papież dowiedział się w 2001 r. W odpowiedzi do Lublina nadeszły podziękowania z Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej wraz z autografem Ojca Świętego – Niech Was Błogosławi Bóg Wszechmogący | Ojciec + Syn + Duch Święty | Jan Paweł II papież.

W przeciągu kilku miesięcy jakie minęły od wydania poprzedniego tomu Rocznika, w jego „życiu” nastąpiły kolejne zmiany. Cieszy nas przyznanie nam tzw. wskaźnika IC Value o wartości 5,64 punktów, co z kolei pozwoliło Rocznikowi umocnić się w gronie najlepszych czasopism naukowych na świecie ze wszystkich dyscyplin, które notowane są na Index Copernicus Journal Master List. Z kolei do działań podjętych przez Redakcję w ciągu ostatnich kilku miesięcy należało powołanie nowych redaktorów prowadzących (naukowych) – Panów dr. Rafała Jaworskiego i dra Aliaksandra Kazakou oraz Panią dr Agnè Railaité-Bardé, a także nowego członka Rady Naukowej czasopisma – Pana doc. dra Edmundasa A. Rimšę. Wydawca Rocznika pragnie podziękować członkom Rady za udzielone mu wsparcie, szczególnie cenne uwagi i spostrzeżenia, mając nadzieję na owocną współpracę również w przyszłości – pełną wyzwań z uwagi na coroczną już parametryzację czasopism.

Pragniemy nadto złożyć serdeczne podziękowania Panu Prof. Jarosławowi Krajce (UMCS), za umożliwienie nam podjęcia współpracy z Jego studentami-neofilologami, którzy uczestniczyli w procesie przygotowywania tłumaczeń na języki obce streszczeń artykułów opublikowanych na łamach tego tomu Rocznika.

Mimo różnych trudności i przeszkód nie zapominamy o sponsorach wydawnictwa – członkach Lubelskiego TG, genealogach nie zrzeszonych oraz głównych instytucjonalnych (strategicznych): Urzędzie Miasta Lublin oraz Starostwie Powia-

towym w Lublinie, bez wsparcia których wydanie VI tomu niniejszego periodyku natrafiłoby zapewne na znaczne trudności. Zarząd Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego ufa, że dzięki wysokiej pozycji Rocznika osiągniętej w toku dotychczasowej parametryzacji stanie się on, także dla naszych sponsorów, szczególnie zaś samorządów lubelskich, swoistą reklamą. Jest to zaś na pewno dowodem, że dzięki wsparciu finansowemu ze strony władz samorządowych nawet mała, regionalna organizacja pozarządowa, taka jak Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne, może „wyprodukować” publikację atrakcyjną naukowo w skali ponadregionalnej.

Na koniec szczególne podziękowania, wraz z życzeniami dalszych sukcesów w pracy zawodowej i życiu osobistym, przekazujemy Autorom wszystkich tekstów umieszczonych na łamach t. VI Rocznika oraz recenzentom tych prac, którym zawdzięczamy osiągnięcie wysokiego poziomu przez czasopismo.

*W imieniu Redakcji i Wydawcy
Dominik Szulc
Wilno, 5 kwietnia 2015 r.*

Piotr Andrzej Dmochowski

Polskie Towarzystwo Heraldyczne

Rynek Starego Miasta 29/31, 00-272 Warszawa, Polska

PRÓBA IDENTYFIKACJI KRĘGU KREWNIACZEGO ŚWIĘTOSŁAWA PIERWSZEGO SĘDZIEGO ŁUKOWSKIEGO.

PRZYCZYNEK DO GENEALOGII I OSADNICTWA RODU POBOGÓW
W ZIEMI CZERSKIEJ W ŚREDNIOWIECZU

Słowa kluczowe:

genealogia, Mazowsze, ród Pobogów, sędzia łukowski, ziemia czerska, ziemia łukowska.

Pierwszym sędzią łukowskim był w latach 1418-1433 notoryczny Pobożanin¹ Świętosław ze Świdrów². Mimo, że sprawował ten urząd dość długo bo przynajmniej 15 lat, to jednak nie doczekał się dotąd pełniejszego opisu swych losów. Stąd wiedza na jego temat jest dość powierzchowna, wymaga weryfikacji.

¹ A. Wolff, *Mazowieckie Zapiski Herbowe z XV i XVI wieku*, (dalej: MZH), Kraków 1937, s. 3, nr 8; W. Semkowicz, *Wywody szlachectwa w Polsce XIV-XVII wieku*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. III, 1913, s. 27, nr 108; *Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV-XVI wieku* (dalej: MKM), t. 2, *Księga oznaczona N° 334 z lat 1429-1433*, wyd. A. Włodarski *Pomniki prawa wydawane przez Warszawskie Archiwum Główne* (dalej: PP) t. 6, Warszawa 1930, s. 92-93, nr 464 *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie* (dalej: AGAD), *Metryka Koronna* (dalej: MK) 334, k. 87. Myli się zatem M. Gomółka, *Urzędnicy łukowscy w średniowieczu*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 3/2007, s. 14, pisząc: „Pierwszym sędzią łukowskim był Świętosław ze Świdrów herbu Poraj.”

Uwaga: w przypisach konsekwentnie jest stosowana zasada, iż pierwsze cytowane źródło jest tym z którego korzystano.

² *Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku*, opr. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrozumska, Wrocław 1990 (*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. IV, *Małopolska. Województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie*, z. 1), nr 612, s. 150; *Dzieje Lubelszczyzny*, tom 3, *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, (dalej: SHGLub), opr. S. Kuraś, Warszawa 1983, s. 144, 236. Tak samo zresztą badacz ten identyfikował te dobra i osobę sędziego w wydawnictwie *Zbiór dokumnetów małopolskich* (dalej: ZDM), wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, cz. V, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 289, nr 1356, przyp. 1.

Świdry (pow. i par. Łuków)³, z których miał się pisać sędzią, zostały poświadczane już w 1418 r. Zaskakuje to, że były wówczas w posiadaniu czterech rodzin rycerskich nieposiadających kmieci. Oczywista różnica pozycji, statusu między nimi a sędzią powoduje pewien dysonans. Chociaż rozwiązanie takie wydaje się mało prawdopodobne, to jednak nie można całkowicie wykluczyć możliwości, że sędzia wywodził się jednak z którejś z wymienionych bezkmięcych rodzin rycerskich. W 1420 r. ze Świdrów pisali się Jasiek i Abraham, a w 1496 r. bracia Michał, Marek i Klemens, którzy zastawili dobra w Chrzyńcu, Wierchowiskach, Radlinie i Bychawce Jadwidze żonie Michała z Kłodnicy (Kościelnej), a ta za 80 grzywien zastawiła je Janowi Sobieskiemu z Radlina⁴. W 1507 r. wystąpił Jan ze Świdrów, a w 1508 r. Michał Świderski. W tym samym roku wystąpili: Abraham, Marek, Andrzej i dwóch Jakubów ze Świdrów. W 1531 r. pobór ze Świdrów Wielkich płacili Marcin, Michał Węgl, Piotr Długi i Michał Chruściel, występowały tam też części zwane Abramowięta, Mikołajowięta i Rafałowięta⁵, czyli powstałe na obszarze posiadanym przez: Abrahama, Mikołaja i Rafała. Według Bartosza Paprockiego (czyli już przynajmniej około r. 1584) i Kaspra Niesieckiego⁶ mieszkali tam Świderscy herbu Lubicz. Z tego herbu legitymowali się w początku XIX w., w heroldii wileńskiej, Świderscy noszący przydomek Wągl⁷, posiadający dobra na Litwie, ale też działający w łukowskich Świdrach. Obok nich, również na Litwie, Wąglowie Świderscy legitymowali się także herbem Ostoja⁸. Co wydaje się jednak mało prawdopodobne, zważywszy na niską wiarygodność ustaleń heroldii względem herbów używanych przez wywodzące się rodziny. Niezbyt mocnym argumentem mogącym wskazywać na ciągłość osadniczą w Świdrach w średniowieczu jest fakt wystąpienia tam charakterystycznego imienia Abraham w 1420, 1508 i 1531 r.

Przyjrzyjmy się teraz zapiskom dokumentującym działalność sędziego Świętosława. Zdaniem wydawców *Urzędników małopolskich XII-XV wieku* Świętosław miał po raz pierwszy wystąpić z tym tytułem w zapisie z 8 lutego 1418 r.⁹

³ Wszelkie informacje dotyczące osadnictwa w Świdrach Małych i Wielkich w ziemi łukowskiej w średniowieczu zbiera SHGLub, s. 236-237.

⁴ Bardzo dziękuję Pani prof. Annie Sochackiej za wskazanie tej zapiski i udostępnienie wypisu z niej Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: AP Lublin), Księga ziemska lubelska 11, k. 190v. Dziękuję również za zwrócenie uwagi, iż jest mało prawdopodobne, by dziedzice ze Świdrów wskazni przez tę zapiskę mogli być Pobogami. Uwaga ta jest istotna ze względu na ustalenia poczynione w niniejszym artykule.

⁵ SHGLub, s. 236.

⁶ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. Turowski, Kraków 1858, s. 439; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. VIII Lipsk 1841, s. 571.

⁷ J. Ciechanowicz, *Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. V, Rzeszów 2001, s. 244-245.

⁸ Tamże, s. 245.

⁹ *Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku*, s. 150, nr 612 „8 II 1418 *Matricularum Regni Poloniae Summa-*

To pomyłka. Omawiana nota znana jest jedynie z kopii według trasumpty króla Aleksandra sporządzonego w Piotrkowie 8 lutego (5 *post Dorotheae*¹⁰) 1504 r.¹¹ Rzeczywista data spisania zapiski w Łukowie to dzień 5 grudnia (*in vigilia Nicolai confessoris*¹²) 1418 r. Tego więc dnia, *Swanthoslaus alias de Swodi iudex Lukoviensis*¹³ rozsądzał spór graniczny pomiędzy Imramem, Janem, Tomaszem, Piotrem i Andrzejem dziedzicami Wierzejek, z jednej, a Maciejem z Wysokina, z drugiej strony. Niejasny jest odczyt nazwy wsi, z której pisał się sędzią. Autopsja zapiski dowodzi, że została ona przez wydawcę oddana wiernie z oryginałem¹⁴. Wydawca, nie próbując jej identyfikować, zaproponował odczyt tej nazwy w brzmieniu: Zwody¹⁵. Znana jest jedynie wieś Zwody, która w XIX w. należała administracyjnie do gm. Łyszczycy, pow. brzeskiego (litewskiego), gub. grodzieńskiej (obecnie Białoruś, niedaleko polskiej granicy)¹⁶. Pierwsza wzmianka o tej wsi pochodzi dopiero z 1440 r.¹⁷. Wówczas Kazimierz Jagiellończyk nadał tę włość niejakiemu Golimuntowi. Nie jest zatem wiadome, kto był właścicielem

ria (dalej: MRPS), III, nr 1228)“.

¹⁰ MRPS, t. 3, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1908, s. 76, nr 1228 i s. 194, nr 87 (AGAD, MK 20, k. 179). To samo: ZDM, wyd. S. Kuraś, cz. I, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962, s. 425, nr 331.

¹¹ ZDM, cz. I, nr 331, s. 425, podaje błędnie datę 7 lutego 1504 r.

¹² MRPS, t. 3, s. 76, nr 1228; nr 87, s. 194; AGAD, MK 20, k. 179; to samo: ZDM, cz. I, s. 426, nr 331.

¹³ ZDM, cz. I, s. 425, nr 331.

¹⁴ AGAD, MK 20, k. 179.

¹⁵ ZDM, cz. I, nr 331, s. 425. Bezrefleksyjnie powtórzył to ustalenie S. Litak, *Formowanie sieci para-fialnej w Łukowskim do końca XVI w.*, „Roczniki Humanistyczne”, t. XII, 1964, z. 2, s. 28 i S. Litak, *Z badań nad osadnictwem ziemi łukowskiej w XV w.*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego. Humanistyka”, t. XVIII 1976, nr 1, s. 42.

¹⁶ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (dalej: SGKP), t. XIV, wyd. pod red. B. Chlebowskiego, przy współudziale J. Krzywickiego według planu F. Sulimierskiego, Warszawa 1895, s. 669. Brak miejscowości o podobnie brzmiącej nazwie w ziemi lubelskiej w średniowieczu, zob.: SHGLub i *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 4, *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego* (dalej: SHGLubZag), opr. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Warszawa 1986; M. Derwich, *Uwagi i uzupełnienia do Słownika historyczno-geograficznego województwa lubelskiego w średniowieczu*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 136, Historia CI, Wrocław 1992, s. 49-83.

¹⁷ Bardzo dziękuję Panu dr. Tomaszowi Jaszczółtowi za wskazanie tej informacji. O Golimuntach patrz: *Reviziâ pus i perehodov zvërynyh v byvšem Velikom Knâžestvë Litovskom, s prisovokupleniem Gramot i privilegij na vohody v pusi i na zemli, sostavlennaâ starostou Mstibogovskim Grigoriem Bogdanovičem Volovičem v 1559 godu, s pribavleniem drugoj aktovoj knigi, sod. v sebe Privilegii, dannyâ dvorânám i svâsennikam Pinskago Povëta, sost. v 1554 godu*, Wilno 1867, s. 162; A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku*, Warszawa 1887, s. 68; A. Boniecki, *Herbarz polski*, Cz. I, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. VI, Warszawa 1903, s. 191; A. Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI w.*, Wrocław 1951, s. 32. Nie wspomina o początkach tej rodziny: *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach których familie stanu rycerskiego w prowincyach Wielkiego Księstwa Litewskiego zażywają*, Kraków 1897, s. 283.

Zwodów w 1418 r., czyli w momencie powstania omawianej tu zapiski. Wobec tego nawet przyjęcie, że mógł być nim wówczas Świętosław sędzia łukowski, nic nie daje, bowiem informacja ta nie poszerza w oczywisty sposób wiedzy na jego temat. Identyfikacja *Swodi* z wsią Zwody mimo, że nie można jej całkowicie wykluczyć, wydaje się jednak bardzo niepewna. Nie widać bowiem zupełnie zainteresowania Świętosława, sędziego łukowskiego tym obszarem, czego jasno dowodzą poczynione dalej ustalenia. Bardziej prawdopodobne wydaje się przypuszczenie, że miano *Swodi* powstało ze względu na pomyłkę jednego z pisarzy przez których ręce przeszła omawiana nota. Innymi słowy zapis ten wydaje się zniekształconą formą nazwy włości Świdry. Osłabia ten argument, lecz go nie wyklucza, spostrzeżenie, że brzmienie pozostałych występujących w zapisie nazw odmiejscowych zostało oddane wiernie, właściwie, np.: Wierzejki, jako: Wyerzeyki, a Wysokino, jako: Wyszokinio¹⁸ itd. Należy jeszcze tylko dodać, że wydawca zapiski, odnosząc się do sędziego napisał: *Skądinąd nie znany, mógł jednak sprawować w tym czasie swój urząd*¹⁹.

Kolejny raz *Swiantoslaus heres de Swidry iudex [...] terre Lukouiensis*²⁰ wystąpił w zapisie sporządzonej w Łukowie 30 kwietnia 1425 r. Wraz z podsędkiem łukowskim zaświadczał, iż niejaki Mikołaj sprzedał połowę wsi Niewęgłosz Jakuszowi z Falibogów oraz jego synowcom Wacławowi, Januszowi i Stanisławowi za 200 grzywien. Wydawca zidentyfikował Świdry z wsią leżącą w pow. łukowskim, sąsiadującą od południa z Łukowem, ewentualnie ze Świdrami Małymi (dziś Świderki), wsią nad Bystrzycą, kilka kilometrów na południe od Świdrów²¹. Zapiska ta również nie jest znana z oryginału, a jedynie kopii znajdującej się w księdze zakroczymskiej, wpisanej tam 8 lipca 1536 r. według oryginału przedłożonego przez Marcina Faliborskiego z Soboli. Odpis tej zapiski sporządzony na potrzeby tzw. Kartoteki prof. A. Wolffa przechowywanej w IH PAN w Warszawie²² przyjął, w interesującym nas fragmencie, następującą postać: *Swiantoslaus heres de Swidry [...] iudex [...] terre Lukoviensis*²³. Zatem spisujący dane na fiskę nie miał pewności

¹⁸ Oba zapisy: ZDM, cz. I, nr 331, s. 425.

¹⁹ Tamże, przyp. nr 331, l. Podobnie w SHGLub, s. 236, tu Stanisław Kuraś, czyli wydawca ZDM, w wykazie zapisek dotyczących Świętosława sędziego łukowskiego nie zamieścił odwołania do: ZDM, cz. I, s. 425, nr 331, jednak okres sprawowania urzędu sędziego przez Świętosława określił na lata 1418-1433.

²⁰ ZDM, cz. V, s. 289, nr 1356.

²¹ ZDM, cz. V, s. 289, nr 1356, przyp. 1.

²² Kartoteka Słownika historyczno-geograficznego Mazowsza w średniowieczu, w IH PAN w Warszawie (dalej: Kartoteka SHGMaz) zawiera ogromny zbiór wypisów źródłowych różnej proveniencji, zwłaszcza z niepublikowanych źródeł archiwalnych, wykonanych na potrzeby *Słownika historyczno-geograficznego Mazowsza w średniowieczu*.

²³ Kartoteka SHGMaz, hasło: Sobole, par. Kroczewo, pow. zakroczymski.

co do formy nazwy włości z której pisał się sędzia. Jednak autopsja zapiski nie pozostawia wątpliwości co do tego, że sędzia został tam zapisany *de Swidry*²⁴. Przy tej zapisce wydawca, identyfikując sędziego, napisał już: Świętosław, sędzia ziemi łukowskiej, występuje w l. 1418-1433²⁵. Można z tego chyba wnosić iż ostatecznie skłonny był jednak identyfikować sędziego z omawianej zapiski z tym z zapiski z 5 grudnia 1418 r.?

Po raz kolejny *Swentoslai de Sw[idry]* – wydawca zaznaczył, że ten fragment tekstu jest wyblakły – P. A. D] *iudicis [...] terre Lucovien(sim)*²⁶ wystąpił 10 listopada 1427 r., gdy w Łukowie, wraz z podsędkiem łukowskim, wystawił dokument w sprawie wsi Białka należącej do Mikołaja Cebulki z Czechowa. Ponownie nie jest znany oryginał dokumentu a jedynie wzmianka na ten temat w łukowskiej księdze podkomorskiej, wpisana tam z początkiem XVI w.²⁷

Wydawca *Słownika historyczno-geograficznego województwa lubelskiego w średniowieczu*, pisząc o sędzim łukowskim Świętosławie ze Świdrów podał, że został on wspomniany w jednej z ksiąg ziemskich lubelskich²⁸. Kwerenda wykazała jednak, że w przywołanym źródle brak zapisu dotyczącego sędziego²⁹. Wobec czego odwołanie to należy wykluczyć z puli źródeł związanych z jego osobą.

Następnie Świętosława sędziego łukowskiego wymieniają dwie zapiski powstałe na Mazowszu. To wywody szlachectwa, w których świadczył on z herbu Pobóg. Pierwszy datowany w Warszawie 30 czerwca 1432 r., w którym Paweł z Jackowic (Dziuracza, pow. warszawski, par. Raszyniec, osada początkowo określana była zamiennie oboma mianami)³⁰ stawiał świadków, wśród których w pierwszej parze (choć w zapisce nie podano, że chodzi o Poboga, jednak nie może być co do tego żadnej wątpliwości), świadczył: *Swanthoslaus iudex Lucoviensis*³¹. Druga zapiska datowana jest również w Warszawie 23 kwietnia 1433 r. Tu bracia Mirosław i Paweł z Dziuracza znieważeni przez Strachotę z Porzucewa oczyszczają się z zarzutu nieszlachectwa, stawiając świadków ze swego herbu Pobożany oraz herbów Kuczaby i Pierzchały. Z herbu Pobóg świadczył tu: *Swanthoslaum de Lucowa, iudicem Lucoviensem*³². O ile pierwsza zapiska milczy na temat miejsca pochodzenia sędziego

²⁴ AGAD, *Terrestria Zacrocimensia, Relationes 1536-1563*, t. 52, k. 583.

²⁵ ZDM, cz. V, nr 1356 w przyp. 1356, 1, s. 289.

²⁶ Tamże, nr 1368, s. 303.

²⁷ Tamże; AP Lublin, *Łukowska księga podkomorska z l. 1476-1579*, sygn. 1, k. 106v.

²⁸ SHGLub, s. 236. Chodzi tu o: „ZL II 189“, czyli: AP Lublin, *Księga ziemska lubelska II*, k. 189.

²⁹ Bardzo dziękuję Pani prof. Annie Sochackiej za tę informację.

³⁰ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu* (dalej: SHGWar), oprac. A. Wolff, K. Pacuski, do druku przygotowały M. Piber-Zbieranowska i A. Salina, pod redakcją T. Jurka, Warszawa 2013, s. 59.

³¹ MZH, s. 3, nr 8.

³² Tamże; W. Semkowicz, *Wywody szlachectwa ...*, s. 27, nr 108; MKM, t. 2, nr 464 s. 92-93; AGAD,

podając tylko sprawowany przezeń urząd, o tyle druga podaje dodatkowo, że pisał się on z Łukowa. Brzmienie nazwy tej włości należy chyba oddać jako Łukowa lub raczej Łukowo. Nie należy go zatem identyfikować z grodem Łuków, w którym Świętosław sprawował urząd sędziego. W ziemi łukowskiej poza tym jest jeszcze tylko Łukowiec (par. Kock), brak tam jednak śladów obecności Pobogów i samego Świętosława³³. Za to przyglądając się świadkom (ciekawe, że w obu przypadkach występują te same ich pary) i oczyszczającym z nagany nasuwa się skojarzenie, że wszyscy oni mieli związki z Mazowszem czerskim i warszawskim. Świadczący z herbu Pobóg, w piewszej parze, obok sędziego, Mściśław pisał się z Sobiekurska, wsi położonej w ziemi czerskiej (par. Radwanków), naganieni Pobogowie pisali się z Dziuracza (Jackowic) w ziemi warszawskiej (pow. warszawski, par. Raszyniec), lecz łączyły ich obecnie dość niejasne, wymagające osobnych badań związki ze Świdrem w ziemi czerskiej. Traktuje o tym zapiska z 1417 r., w której Mirosław z Jackowic (którego należy identyfikować ze wspomnianym wyżej przedstawicielem rodu Pobogów) jest pozwany przez Jana z Otrębus (pow. błoński, par. brwinowska) o Świder (pow. czerski, par. Karczew; obecnie dzielnica Otwocka) i inną spuściznę³⁴. Pozostali świadkowie, to również rycerstwo z ziemi czerskiej lub warszawskiej. Z herbu Kuszaba: Dzierśław z Targowa, czyli Targówka obecnie dzielnicy Warszawy (pow. warszawski, par. kamieńska) i Dobiesław z Kusy (pow. grójecki, par. jasieniecka), Pierzchałowie, to: Filip Książek z Książek (pow. warszawski, par. pęcicka) i Grzegorz Bęben z Otrębus (pow. błoński, par. brwinowska). Nawet naganiającego Strachotę z Porzucewa (obecnie Włochy, dzielnica Warszawy, pow. warszawski, par. Służew)³⁵, chociażby ze względu na charakterystyczne imię, można chyba identyfikować ze Strachotą ze Świdra w ziemi czerskiej, który 10 sierpnia 1428 r. sprzedał części posiadane w tej włości Janowi *Iaczysz* z tego samego Świdra³⁶. Zdaje się to wyglądać na jeden, szerszy krąg sąsiedzki, ale też chyba i krewniaczy (po mieczu, jak i kądzieli). W tym kontekście ważne wydaje się spostrzeżenie, że w parafi Radwanków, w ziemi czerskiej położona była osada Łukowiec. Jednak w średniowieczu nazwa tej wsi oddawana była zapisami: *Lucowo*³⁷

MK 334, k. 87. Wydaje się, że o tej zapisce wspomniano w SHGLub, s. 236: „1418-33 Świętosław z Ś. h. Pobóg, sędzia z. łuk. ([...], MK CCCIV 87).”. Nie ma MK o numerze 304, jest za to 334, tu zgadzałby się również numer kart 87. Wobec tego tak identyfikuję ten zapis.

³³ SHGLub s. 143-144; SHGLubZag – brak wsi o podobnie brzmiącej nazwie.

³⁴ *Księga Ziemi Czerskiej 1404-1425* (dalej: Czer.), wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1879, s. 108, nr 583; SHGWar, s. 59.

³⁵ O Strachocie z Porzucewa zob. SHGWar, s. 60, 182, 271, 316, a także M. Piber, *Służew średniowieczny. Dzieje parafii i wsi Służew w ziemi warszawskiej*, Warszawa 2001, s. 206.

³⁶ MKM, t. 1: *Księga oznaczona № 333 z lat 1417-1429*, wyd. A. Włodarski, Warszawa 1918 (PP t. 5), nr 703, s. 109; AGAD, MK 333, k. 102.

³⁷ Kartoteka SHGMaz, hasło: Łukowiec, par. Radwanków, pow. czerski, AGAD, MK 3, k. 77, 193v.

(w 1421 i 1436 r.), *Lukow*³⁸ (1475 r.), *Lukowe*³⁹ (ok. 1479 r.⁴⁰). Okazuje się również, że dziedziczyli tu Pobogowie z Sobiekurska⁴¹. Zresztą, obie wsie graniczyły ze sobą. W 1421 r. Dziechna, żona Dobiesława z Widowa, skwitowała swoich braci rodzonych: Mściśława (tożsamy z wyżej wymienionym) i Jana z praw swych do leżących w pow. czerskim dóbr dziedzicznych Sobiekursko, Wola (Sobiekurska), Łukowo i Zapytowo (niezidentyfikowane). W 1436 r. bracia rodzeni Mściśław i Jan otrzymali prawo niemieckie na swe dobra we wsiach Sobiekursko, Łukowo (Łukowiec) i Sobiekurska Wola. Dnia 18 listopada 1475 r. Sędek Sobiekurski, wraz z braćmi Stanisławem i Andrzejem otrzymał od księcia Konrada III przywilej prawa chełmińskiego wraz ze znacznym obniżeniem stawki czynszu książęcego w dobrach w Sobiekursku, Woli i Łukowie (Łukowcu)⁴² w ziemi czerskiej, par. Radwanków, do 2 groszy z włóki osiadłej⁴³. Około 1479 r. Jan Sobiekurski posiadał działę w Sobiekursku, Woli Sobiekurskiej i Łukowie (Łukowcu), a drugim posiadaczem tych dóbr był Sędek Sobiekurski⁴⁴.

Również Adam Boniecki⁴⁵ zidentyfikował piszących się z Łukowa – Łukowca, w ziemi czerskiej, Łukowskich – Łukowieckich herbu Pobóg. W hasle tym znalazła się, cytowana już wyżej zapiska o wywodzie szlachectwa z 1433 r.⁴⁶ A także informacja, że: *Świętosław z Łukowa pozwał 1417 r. w Czersku Jakóba ze Świdna* [takiej formy używa Boniecki – P. A. D.] *o spuściznę po Mieczysławie*⁴⁷. Bonieckiemu chodziło najpewniej o trzy zapiski z 9 sierpnia 1417 r. zachowane w najstarszej księdze czerskiej, które dotyczą jednej sprawy. W pierwszej z nich występuje: *Swanthoslaum de ibidem*⁴⁸, czyli ze Świdra (Swider⁴⁹), z którego pisał się wcześniej wymieniony Jakub, działający sądownie przeciwko Świętosławowi. Kolejna zapiska

³⁸ Tamże, MK 5, k. 181.

³⁹ *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego obejmujący bulle papierów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj jako i osób prywatnych* (dalej: KDMaz), wyd. J.T. Lubomirski, Warszawa 1863, s. 273, nr 236.

⁴⁰ K. Pacuski, *Sobiekurski Jan h. Pobóg (ok. 1430-1479/80)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 39, Warszawa-Kraków 1999-2000, s. 465; K. Pacuski, *Sobiekurski Sędek h. Pobóg (ok. 1450-ok. 1521)*, [w:] PSB, t. 39, s. 466.

⁴¹ K. Pacuski, *Sobiekurski Jan...*, s. 465-466; K. Pacuski, *Sobiekurski Sędek...*, s. 466-467.

⁴² W ten sposób oddaje tę nazwę K. Pacuski, *Sobiekurski Sędek...*, s. 466.

⁴³ Kartoteka SHGMaz, hasło: Łukowiec, par. Radwanków, pow. czerski, AGAD, MK 5, k. 181; K. Pacuski, *Sobiekurski Sędek h. Pobóg (ok. 1450-ok. 1521)*, s. 466.

⁴⁴ KDMaz, s. 277, nr 236.

⁴⁵ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XVI, Warszawa 1913, s. 126.

⁴⁶ Boniecki powołuje się na „M. 334 f. 83^a”, czyli omawiany już wyżej dokument.

⁴⁷ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XVI, s. 126.

⁴⁸ Czer., nr 594, s. 111.

⁴⁹ Tamże.

podaje już: *Swanthoslaus de Lucow*⁵⁰ nie ma jednak żadnej wątpliwości, że chodzi tu o wymienionego wyżej. Również jako *Swanthoslaus de Lucow*⁵¹ wystąpił on w ostatniej z wymienionych zapisek. Opisana sprawa dotyczyła rzeczywiście spadku (*opuszczino*), jednak zapiski milczą po kim. Wskazują one, chociaż nie wprost, że Świętosław i Jakub mogli być bliskimi krewnymi, może nawet rodzonymi braćmi oraz że mieli jeszcze przynajmniej czterech, niewymienionych z imienia, braci. W zapiskach znalazła się bowiem uwaga, że zarówno Jakub, jak i Świętosław mieli w sprawie spadku stawić swych braci i razem *metsextus*⁵², czyli samosześć stawić się na przyszłe roki, które odbęda się za dwa tygodnie⁵³. Świętosław z czerskiego Świdra znany jest z jeszcze kilku zapisek. I tak, między 29 lipca a 16 sierpnia 1415 r. w Czersku wystąpił jako świadek (*Swantoslaum de ibidem* [Swider – P. A. D]), obok innych dziedziców z tej włości: Szczepana, Mrocza i Andrzeja⁵⁴. Następnie odnotowała go zapiska z 1428 r., kiedy to wystąpił wraz z żoną Anną i jej rodzeństwem Wichną (żoną Mikołaja z Nowego Miasta Warszawy), Stachną (żoną Mikołaja z Brzumina) i Więclawem, przy którym nie wskazano miejsca jego pochodzenia⁵⁵. W poszerzonym składzie, *Swantoslai de Swyder*⁵⁶ wraz z żoną Anną, wystąpił jeszcze w 1443 r., obok Wichny, żony Mikołaja Komora z Nowej Warszawy, braci Jakusza i Mikołaja Głuchów z Laskowa (par. Dąbrówka Stara, pow. kamieniecki), Katarzyny córki Wielisława z Chajęt (par. Dąbrówka Stara, pow. kamieniecki), Stachny, żony Mikołaja z Brzumina (par. Rembertów, pow. tarczyński), Doroty żony Jaszczółda z Sulistryjewa (par. Jasieniec, pow. grójecki), Anny żony Sasina z Gawarca (par. Czerwieńsko, pow. wyszogrodzki) i Gertrudy z Mszczonowa, którzy sprzedawali swe części w Rokitkach (par. Rokitno, pow. błoński), przypadłe im po śmierci Więclawa plebana w Rożanie, Janowi plebanowi w Pawłowicach i jego bratu Mikołajowi oraz braciom Piotrowi, Mikołajowi, Marcinowi i Aleksemu z Rokitek⁵⁷. Okazuje się zatem, że żona Świętosława Anna pochodziła z tych samych Rokitek i należała najpewniej do rodu Jasionów⁵⁸. Świętosław ze Świdra zmarł, raczej bezpotomnie, przed r. 1447 r.⁵⁹ Wówczas to Anna, córka nieżyjącego już Stanisława ze Świdra, żona mieszczanina warszawskiego Jana, całą część zwaną puszcyna przypadającą

⁵⁰ Tamże, nr 595, s. 111.

⁵¹ Tamże, nr 597, s. 111,

⁵² Tamże, nr 594, 595, s. 111.

⁵³ Dziękuję Panu dr. T. Jaszczółtowi za konsultację w tej sprawie.

⁵⁴ Czer., nr 363, s. 64.

⁵⁵ SHGWar, s. 22; AGAD, Księgi ziemskie i grodzkie warszawskie, fragmenty dissoluta (dalej: WD) 1, k. 55.

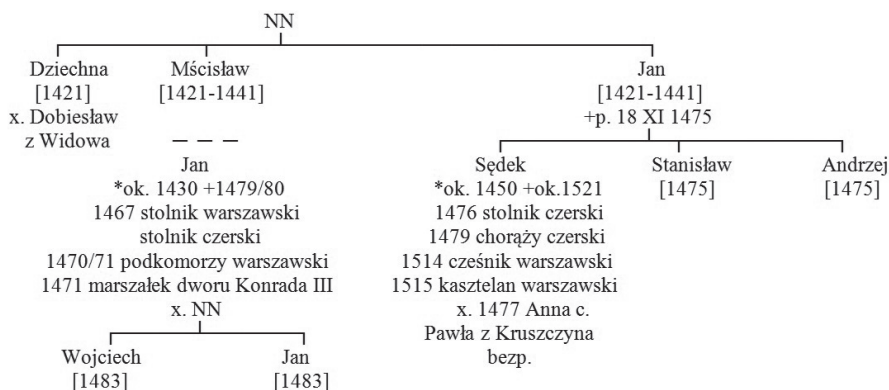
⁵⁶ Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski, AGAD, MK 3, k. 287v.

⁵⁷ SHGWar, s. 22; AGAD, MK 3, k. 287v.

⁵⁸ SHGWar, s. 245.

⁵⁹ Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski, AGAD, MK 4, k. 48v.

jej po stryju Świętosławie w Świdrze (*post Swanthoslaum patrum devolutam in Swider*⁶⁰), sprzedała za siedem kop Mikołajowi ze Świdra.

Tablica. Zarys genealogii Pobogów z Sobiekurska posiadających w XV w. działy w Łukowcu (Łukowie) w ziemi czerskiej, par. Radwanków.⁶¹

W powołanym kontekście istotne wydają się również wzmianki traktujących o działaniach prawnych odnotowanych w Metryce Mazowieckiej, lecz przeprowadzonych przez rycerstwo mazowieckie w sądzie łukowskim. Zachowane zapiski dotyczą: okresu w którym Świętosław był sędzią łukowskim i osób związanych z czerskim Świętosławem więzami krwi lub powinowactwa (Rochna ze Świdra, Stanisław z Brzumina, z którego pochodziła siostra żony Świętosława ze Świdra)⁶².

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Dane dotyczące Łukowca (Łukowa) pozwalają na zaproponowanie zarysu genealogii dziedziczącego tu rycerstwa z Sobiekurska. Zagadnienie to wymaga jednak dalszych badań. Pierwszymi znanymi posiadaczami działów w Łukowie byli bracia Mściśław i Jan z Sobiekurska, zatem to najpewniej ich potomkami byli występujący później dziedzice Sobiekurska i Woli Sobiekurskiej posiadający również działy w Łukowie. Wobec tego, za potomków Jana uznać należy Sędka (ostatecznie kasztelana warszawskiego), Stanisława i Andrzeja (bo źródła wprost podają, że byli oni synami Jana), zaś za potomków Mściśława można chyba uznać Jana, marszałka dworu Konrada III i jego synów: Wojciecha i Jana. Nic nie wskazuje na to, by kasztelana Sędka można było uznać za brata rodzonego Jana marszałka dworu Konrada III. Źródła na ten temat milczą, ale też wspólne dziedziczenie przez obu działów w tych samych dobrach wskazuje, że jednak musiało ich łączyć dość bliskie pokrewieństwo. Należy tu jeszcze dodać, że K. Pacuski (*Sobiekurski Jan...*, s. 465-466; oraz *Sobiekurski Sędek...*, s. 466-467) nie próbował identyfikować ojca marszałka Jana. W biogramie brak informacji o jego rodzicach, brak również informacji dotyczących stopnia pokrewieństwa, które między nimi zachodziło.

Schemat genealogiczny zestawiony został na podstawie danych zawartych w powołanych biogramach i Kartotece SHGMaz, hasło: Łukowiec i Świder, par. Radwanków i Karczew, pow. czerski.

⁶² MKM t. 1, s. 26, nr 153, 154 (AGAD, MK 333, k. 24-24v); s. 96, nr 613 (AGAD, MK 333, k. 90);

Zatem dowodnie istniał Świętosław piszący się ze Świdra i Łukowa w ziemi czerskiej, który mógł być Pobogiem, skoro z obu tych wsi pisali się wówczas przedstawiciele tego rodu⁶³. Równolegle, w tym samym okresie, występował sędzia łukowski Świętosław ze Świdrów i Łukowa herbu Pobóg. Trudno oprzeć się wrażeniu, że mowa tu o jednej i tej samej osobie. Mimo to warto jeszcze spojrzeć na omawiane zagadnienie z szerszej perspektywy. Należy objaśnić domysł, iż miano Świdry, obok innych nazw, takich jak np. Borki, Jastrzębie, Dzierżki, Ławki, Sobole, Szczygły, Falibogi, Nosarzew, mogło zostać przeniesione do ziemi łukowskiej z Mazowsza. Powołane nazwy miały bowiem swe mazowieckie odpowiedniki⁶⁴. Takie założenie może bowiem pociągać za sobą możliwość uznania, iż to nawet za pośrednictwem sędziego miano to mogło zostało przeniesione do ziemi łukowskiej. Pośrednio też, uznanie przedstawionego domysłu, może prowadzić do przyjęcia, że sędzia posiadał w łukowskich Świdrach działki, co – zważywszy na powyższą dyskusję – nie jest pewne (podobieństwo Świder – Świdry). W tym konkretnym przypadku tak być nie musiało. Okazuje się bowiem, że rzeka Bystrzyca: *Pod wsią Lisikierz, w pow. łukowskim, wypływa z błot strumień Wilkojotka, i pod tem nazwiskiem dochodzi do wsi Świderki; od niej płynie około wsi: Wolka Domaszewska, Zofibór, Sętki, Sobole, pod nazwą Świder; dalej dopiero przyjmuje nazwę Bystrzyca, płynie pod wsiami Rozwadów, [...] wpada do rzeki Tyśmienicy, a zniża do Wieprza*⁶⁵ i Świder – nazwa górnego biegu rzeki Bystrzycy, dopł. Tyśmienicy⁶⁶, a także: *Świderki al. Świderka, ws nad rzeką Bystrzycą (Świder), pow. łukowski, gm. i par. Łuków*⁶⁷. Chodzi tu rzecz jasna o łukowską wieś Świderki, czyli dawniej Świdry Małe. Nazwa Świder na określenie rzeki w ówczesnym województwie lubelskim pojawiła się już w zapisie z 1529 r., opisującej: *prawoboczny dopływ rz. Tyśmienicy. [...] od starego mostu przy starej drodze początek granic m. kluczem → Tuchowicz, a dobrami Turzec i Kamionka Jana Ciołka*⁶⁸. Patrząc na mapę i powyższe informacje wydaje się, że już w średniowieczu górny bieg rzeki Bystrzycy mógł nosić nazwę Świder. Nazwa ta mogła się wówczas rozciągać na bieg tej rzeki od jej źródła, znajdującego się faktycznie w okolicach Jedlanki, aż po wieś Rozwadów. Domysł taki może

104-105, nr 671.

⁶³ Ze Świdra w ziemi czerskiej: MZH, s. 159, nr 731; będzie o tym jeszcze dalej mowa.

⁶⁴ A. Sochacka, *Drobna szlachta w województwie lubelskim w średniowieczu*, [w:] Anna Sochacka, *Regimen, Dominium, Societas Nobilium. Z dziejów gospodarki, administracji i polityki w lubelskim w średniowieczu*, Lublin 2015, s. 143.

⁶⁵ SGKP, t. I, Warszawa 1880, s. 511.

⁶⁶ SGKP, t. XI, Warszawa 1890, s. 643.

⁶⁷ Tamże, s. 644.

⁶⁸ SHGLub, s. 235.

potwierdzać fakt, że w ziemi łukowskiej już w 1437 r.⁶⁹ poświadczona została wieś o nazwie Bystrzyca. Jednak nie leży ona nad rzeką Bystrzycą (Świdrem), a nieco na południe, koło Wojcieszkowa, nad rzeką noszącą obecnie nazwę Mała Bystrzyca. Ta łączy się z Bystrzycą (Świdrem) dopiero w okolicy Woli Osowińskiej. Zatem nazwa wsi Bystrzyca powstała od nazwy rzeki, nad którą leżała. Na tej samej zasadzie Świdry były najpewniej echem nazwy rzeki, nad którą były położone. Długość, o ile przyjąć powyższe ustalenia, na jakiej rzeka Bystrzyca nosiła nazwę Świder może również wspierać tezę o pierwszeństwie nazwy rzeki i wtórnym nazwaniu tak włości. Mało prawdopodobny wydaje się proces odwrotny. Wobec tego z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że włość Świdry, w ziemi łukowskiej nazwę swą zawdzięczała raczej płynącej opodal rzece niż mazowieckim osadnikom⁷⁰. Zatem wobec łukowskich Świdrów zdaje się nie mieć zastosowania spostrzeżenie, iż nazwy pluralne mogły być śladem grupowego osadnictwa współrodowców posługujących się przezwiskami/przydomkami, urobionymi od ich miejsca pochodzenia. Dziedzice mazowieckiego Świdra mogli więc być nazywani Świdrami i tą nazwą w liczbie mnogiej, określano ich miejsce osiedlenia w ziemi łukowskiej⁷¹. Tym bardziej, że przydomek Świder nosili przedstawiciele wszystkich stanów⁷², nie tylko rycerstwo (np.: kmethone Iohanne Swider⁷³). Był on zatem dość popularny, co znacznie osłabia powyższy domysł. Można przy tym stwierdzić, że w czerskim Świdrze źródła wprost nie poświadczyły nosicieli tego przydomka⁷⁴. Należy również

⁶⁹ Tamże, s. 45.

⁷⁰ Wobec tego nie jest chyba dziełem przypadku, że również w ziemi łukowskiej (w okolicach Stoczka Łukowskiego) biorą swój początek źródła rzeki Świder (dopływu Wisły), która przepływa przez włość tego miana położoną w ziemi czerskiej (<<https://www.google.pl/maps/>> dostęp: 26.03.2015 r.; SGK, t. XI, s. 643).

Dla porządku należy tu jeszcze rozpoznać nazwę cieku wodnego (strugi), będącego dopływem Bystrzycy (Świdra), płynącego przez łukowskie Świdry. Bierze on swój początek w Łukowie i w okolicy Domaszownicy wpada do Bystrzycy (Świdra). Obecnie nosi nazwę Samica (<<https://www.google.pl/maps/>> dostęp: 26.03.2015 r., brak takiego hasła w: SHGLub i SHGLubZag). Jednak w XIX w. nosił kilka równorzędnych nazw: „Do Bystrzycy wpadają: [...], 2) rzeka Bychawka, Koza albo Samica” (SGK, t. I, s. 511). Można zatem przypuszczać, że w średniowieczu struga ta nosiła którąś z powołanych nazw, raczej nie Świder.

⁷¹ Bardzo dziękuję Pani prof. A. Sochackiej za zwrócenie mi uwagi na opisane tu fakty i wskazaną w tym przypisie literaturę. H. Górnowicz, *Rodowe nazwy miejscowe Wielkopolski, Małopolski i Mazowsza*, Gdańsk 1967, s. 56.

⁷² *Słownik Staropolskich Nazw Osobowych*, pod red. W. Taszyckiego t. 5, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, s. 376.

⁷³ K. Tymieniecki, *Wolność kmiecia na Mazowszu w wieku XV*, Poznań 1921, s. 21, przyp. 1.

⁷⁴ Znane są dwie wzmianki (obie Czer., s. LXXXV w przyp. 1 ze s. LXXXI). Pierwsza z 1471 r. „Paweł, Jan i Wojciech z Dudy: Jako ya tho wyem ysch Stanisław Szwidra zabył Jakuba Duckiego za yego poczanthkijem kyedy then tho Jacob ranę zadal.” I druga z 1473 r.: „Jan z Woli Jaszewskiej: Jacom ya nyeszbył Piotra Copika kmyecza xąnzego s Pyasieczna gwalthem. Jaco ya tho wyem ysch Stany-

zwrócić uwagę, że siedzieli tu przedstawiciele Bolestów (o czym niżej) i Pobogów, w Świdrowie (pow. i par. Wąsosz) poświadczono było rycerstwo herbu Dąbrowa, w Świdrach (pow. wąsoski, par. Grabów) – herbu Bujno⁷⁵. Nie bardzo zatem widać na Mazowszu Lubów mogących przenieść stąd nazwę Świder do ziemi łukowskiej. Oczywiście informacja o pieczętowaniu się przez Świderskich herbem Lubicz⁷⁶ przekazana przez Paprockiego jest dość późna (II połowa XVI w.), mogła zatem nie odzwierciedlać stanu pierwotnego (z XV w.), a jedynie ten za czasów dziejopisarza. Zatem Lubowie mogli np. odkupić działki lub wżenić się w pierwotne osadnictwo łukowskich Świdrów. Wówczas trzeba jednak przyjąć, że pierwotny właściciel dał włości nazwę. Nie jest to łatwe do zaakceptowania, chyba że np. zdołał jeszcze dobrze zagospodarować swą włość. Na to jednak w źródłach brak dowodów. Widać raczej szybkie rozdrobienie własności i brak kmieci, co zdaje się raczej wskazywać na rozrodzenie pierwotnych osadników⁷⁷. Zatem, równie zasadne jest twierdzenie, że to jednak Lubowie otrzymali pierwotne nadanie w Świdrach w ziemi łukowskiej.

Ostatecznie więc zasadne wydaje się uznanie obu Świętosławów za jeden byt, sędziego łukowskiego sprawującego ten urząd między 5 grudnia 1418 r.⁷⁸ a 23 kwietnia 1433 r. (jego następca, Jan z Oszczepalina, odnotowany został w źródłach dopiero 9 czerwca 1437 r.⁷⁹), piszącego się ze Świdra i Łukowa w ziemi czerskiej. Obok wskazanych wcześniej argumentów wspierających tę identyfikację można dodać jeszcze taki, że obaj Świętosławowie nigdy nie wystąpili razem w jednym dokumencie (argument *ex silentio* nie może być rozstrzygający) i taki, że sędzia zakończył swą karierę przed 9 czerwca 1437 r., a czerski Świętosław występuje jeszcze nieco po tej dacie, zmarł między 1443 a 1447 r. Niepokoi przy

ślaw Szwidra zabył Jakuba Dwczkyogo za yego poczanthkijem kyedy mu then tho Jacub rana zadal.“. Nie wiemy skąd pochodził Stanisław zwany Świdra, ponieważ zapiski tego nie precyzują. Przeciwno identyfikacji świadczy forma przezwiska, powinno bowiem brzmieć raczej Świder. Jednak czy osoba Jakuba Duckiego, sąsiada Świderskich może wskazywać na pochodzenie Stanisława ze Świdra? Tak czy inaczej obie zapiski dość późne, Świdry w ziemi łukowskiej istniały już przynajmniej od 1418 r.

⁷⁵ MZH, s. 339 według indeksu.

⁷⁶ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, s. 439; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. VIII, s. 571.

⁷⁷ Obie wsie – Świdry Wielki i Mały (obecnie Świderki) mogły stanowić pierwotnie jedno nadanie, skupione w ręku jednej rodziny (osoby?). Dość jednak wcześniej rozdzielone zostały na dwie wsie. Może więc stąd liczba mnoga – Świdry? Taki domysł może wspierać inne spostrzeżenie, dotyczące formy nazwiska noszonego przez dziedziców łukowskich Świdrów. Intuicja podpowiada, że zostało ono urobione raczej od nazwy Świder, stąd Świderski. Dziedzice Świdrów powinni chyba nosić nazwisko w formie Świdrowscy lub podobnie?

⁷⁸ Objęcie przez Świętosława urzędu sędziego łukowskiego mogło nastąpić między 9 sierpnia 1417 r., gdy wystąpił jeszcze w Czersku, bez urzędu, a 5 grudnia 1418 r. To jedynie domysł.

⁷⁹ ZDM, wyd. S. Kuraś, cz. II, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, s. 244, nr 499; *Urzednicy malopolscy XII-XV wieku*, nr 613, s. 150; M. Gomółka, *Urzednicy lukowscy w sredniowieczu*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 3/2007, s. 15-16.

tym fakt, że czerski Świętosław został w 1428 r. zapisany bez urzędu, jednak mogło się to zdarzyć, bowiem zapiska została sporządzona poza obszarem jurysdykcji Świętosława.

Niemniej nie jest jasne, czy Świętosław posiadał działły w łukowskich Świdrach? Przede wszystkim nie dysponujemy zapiskami, które wprost by o tym informowały, a jedynie takimi, które dokumentując jego działania jako sędziego łukowskiego wspominają, że pisał się (dziedziczył) ze Świdrów. Wiemy również, że taka włość faktycznie w ziemi łukowskiej istnieje. Jednak na trzy takie zapisy tylko jeden na pewno podaje tę formę nazwy włości, pozostałe dwa nie dają już pewności takiego odczytu (*Swodi i Sw[idry* – fragment tekstu wyblakły – P. A. D]). Do tego wskazane zapiski nie zachowały się w oryginale, a jedynie w kopiach sporządzonych przynajmniej wiek później. Daje to możliwość podważenia ich wiarygodności. Pisarze mogli zniekształcić zapis np. racjonalizując jego pisownię zgodnie z geografią, obszarem swego działania itd. Intuicja podpowiada, że identyfikacja wsi, z której pisał się sędzia może być wynikiem założenia, że skoro był on sędzią łukowskim, to musiał mieć tu jakąś własność, a skoro pisał się ze Świdrów(?), to najpewniej musi tu chodzić o wieś tego miana położoną w ziemi łukowskiej. Równolegle Świętosław ze Świdra dokonuje szeregu działań prawnych, jednoznacznie wskazujących na jego pochodzenie z Łukowca (Łukowa) i Świdra w ziemi czerskiej. Brakuje w ziemi łukowskiej, i w samych Świdrach, informacji o innych przedstawicielach rodu Pobogów⁸⁰ (argument *ex silentio*), gdy w czerskim Świdrze są oni poświadczeni.

Należy stwierdzić, że nie da się ostatecznie wyjaśnić sprawy posiadania lub nie przez Świętosława działów w łukowskich Świdrach. Zatem należy przyjąć, iż pisał się on ze Świdra i Łukowa w ziemi czerskiej i być może także ze Świdrów w ziemi łukowskiej.

Dokonana identyfikacja pozwala na podjęcie próby zrekonstruowania kręgu krewnych agnатыcznych Świętosława. Wiadomo już, że miał on brata Stanisława i bratanicę Annę⁸¹, możliwe również, że miał przynajmniej pięciu braci (w tym Jakuba)⁸². Nie da się za to powiedzieć nic pewnego o Mieczysławie⁸³, po którym Świętosław brał spadek. W źródłach Miecław ze Świdra wystąpił w latach 1407-

⁸⁰ Bardzo dziękuję Pani prof. A. Sochackiej za zwrócenie uwagi na fakt słabości argumentu o braku Pobogów w ziemi łukowskiej. Faktycznie dla XV w. nie dysponujemy źródłami sądowymi do tej części Małopolski, nie znamy zatem przynależności rodowej większości znanych stamtąd osób. I druga sprawa, rzeczywiście trzeba wziąć pod uwagę i taką możliwość, że skoro Świętosław ze Świdra zmarł bezpotomnie, to mogło to oznaczać również koniec osadnictwa rodu Pobogów w łukowskich Świdrach.

⁸¹ Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski, AGAD, MK 4, k. 48v.

⁸² Czer., nr 594, 595, 597, s. 111.

⁸³ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XVI, s. 126.

1408⁸⁴. Można założyć, że zmarł on bezpotomnie, skoro o spuściznę po nim występowali bracia(?) ze Świdra. Mieclaw mógł być ich bratem, ale też np. stryjem albo dalszym krewnym. Nic pewnego powiedzieć się tu nie da.

Za bliskich krewnych agnatycznych Świętosława można za to uznać braci ze Świdra Andrzeja, Macieja i Stanisława, którzy 13 marca 1413 r.⁸⁵ nie chcieli odpowiadać swojemu bratu Jakuszowi bez braci jego Jana i Kotrysza piszących się również ze Świdra. Jeśli brać wprost informacje zawarte w powołanej zapisce, to należałoby wówczas wymienionych również uznać za braci Świętosława. Wskazują na to imiona Stanisław i Jakusz (czyli Jakub). Wzmacniają taką identyfikację kolejne zapiski, z lat 1411-1428, mówiące o rodzeństwie: Andrzeju (1411-1428)⁸⁶ i Macieju (1412-1428)⁸⁷, a także ich siostrze Rochnie (1428)⁸⁸ i ojcu Jaśku (*Jaszkonis*, *Jasconicz*)⁸⁹. A także o braciach Andrzeju i Stanisławie ze Świdra w 1411 r.⁹⁰ Są to więc najpewniej najbliżsi krewni – rodzina – Świętosława. Jeśli tak, to ze względu na jego przynależność rodową należy dołączyć do tego kręgu również Bernarda ze Świdra. Syn Bernarda, Michał piszący się z Moszczony [Rabian] (par. Korytnica, pow. liwski)⁹¹ w 1492 r. świadczył bowiem z herbu Pobóg⁹². Bernard jest znany z zapisek, z lat 1415-1448⁹³. Ze względu na możliwość rozpoznania innych Pobogów

⁸⁴ Nie da się już ustalić miejsca Mieclawa w genealogii średniowiecznych dziedziców czerskiego Świdra. Można go identyfikować z Mieclawem ze Świdra potwierdzonym jedną zapiską z dn. 11 czerwca 1407 r. (Czer., s. 8, nr 50). O nim też najpewniej wspominają jako o wcześniejszym posiadaczu działu w Świdrze zapiski z dn. 22 sierpnia 1428 i 21 sierpnia 1429 r. („Myeczkonie” – MKM t. 2, s. 18, nr 94 (AGAD, MK 334, k. 17v) i MKM t. 1, s. 138, nr 843 (AGAD, MK 333, k. 129)) i z dn. 19 lutego 1426 r. („Myeczkonis” – MKM t. 1, s. 38, nr 243 (AGAD, MK 333, k. 36)). A może też i zapiska z dn. 12 listopada 1408 r., o niejakiem: „Meczek dictus Mrukowicz” (Czer., s. 16, nr 98)?

⁸⁵ Czer., nr 231, s. 38.

⁸⁶ Tamże., nr 363, s. 64; 352, nr 2068; MKM, t. 1, s. 96, nr 613 (AGAD, MK 333, k. 90).

⁸⁷ Czer., s. 38, nr 231; s. 64, nr 361; W1, k. 189; MKM, t. 1, s. 104-105, nr 671 (AGAD, MK 333, k. 98v)

⁸⁸ MKM, t. 1, s. 96, nr 613 (AGAD, MK 333, k. 90); 104-105, nr 671 (AGAD, MK 333, k. 98v).

⁸⁹ Czer., s. 352 nr 2066; MKM t. 1, s. 96, nr 613 (MK 333, k. 90); s. 104-105, nr 671 (MK 333, k. 98v).

⁹⁰ Czer., s. 352 nr 2062.

⁹¹ Kartoteka SHGMaz, hasło: Rabiany-Moszczona, par. Korytnica, ziemia liwska, AGAD, MK 4, k. 88v; SHGWar, s. 35. W 1448 r. Bernard ze Świdra, kupił 5 włók chełmskich w Rabieniu w ziemi liwskiej za 20 kóp w półgroszkach od braci Jana i Jakusza z Czajek (pow. warszawski, par. Błonie). Współcześnie wieś ta nosi nazwę Rabiany (gmina Korytnica, pow. węgrowski, woj. mazowieckie), jednak została ona założona na miejscu dziedziny zwanej Moszczona, a w XVI w. nosiła ona dwuczłową nazwę Rabiany Moszczona.

⁹² MZH, s. 159, nr 713.

⁹³ Czer., s. 59, nr 332; s. 65, nr 368; s. 116, nr 625; MKM, t. 1, s. 96, nr 613 (AGAD, MK 333, k. 90); s. 104-105, nr 671 (AGAD, MK 333, k. 98v); s. 138, nr 843 (AGAD, MK 333, k. 129); MKM, t. 2, s. 18, nr 94 (AGAD, MK 334, k. 17v); s. 57-58, nr 299 (AGAD, MK 334, k. 55-55v); Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski, AGAD, MK 3, 132v; Kartoteka SHGMaz, hasło: Rabiany-Moszczona, par. Korytnica, ziemia liwska, AGAD, MK 3, k. 187; AGAD, MK 4, k. 88v (SHGWar,

w Świdrze warto przyrzeć się nieco bliżej kilku zapisom, w których występuje Bernard. I tak 25 czerwca 1428 r., Bernard wraz ze Zdieszkiem i Szczepanem ze Świdra kupili, za dwadzieścia dwie kopy groszy pospolitych, części w tej wsi i młyn z polem zwanym *Zaswidrze*, posiadane tam przez rodzeństwo: Macieja i Rochnę dzieci Jaśka ze Świdra, dzieląc je w ten sposób, że Bernard wziął ich jedną połowę zaś drugą wzięli Zdieszko i Szczepan⁹⁴. W Czersku 23 maja 1431 r., Bernard zbył wszystkie swoje części dziedziczne posiadane w Świdrze Janowi z Dudy, za pole leżące w Dudach, przy granicy z Otwockiem za trzydzieści kóp groszy pospolitych, i konia wartości 10 kóp⁹⁵. Później, w 1434 r., Jan z Dudy części w Świdrze pozyskane od Bernarda sprzedał, połowę Janowi Jakka, Szczepanowi i Zdieszskowi braciom ze Świdra⁹⁶, a drugą połowę: Jakubowi, Janowi i Kotryszowi braciom ze Świdra⁹⁷. Cytowane zapiski mogą wymieniać bliskich krewnych Bernarda, jednak nie podają tej informacji wprost, zatem nic pewnego nie można powiedzieć.

Potencjalnych przedstawicieli rodu Pobogów dziedziczących (2 grudnia 1493 r.) w Świdrze wskazał Adam Wolff pisząc: *Pochodzenie ze Świdra Pobożan [...] nie jest zupełnie pewne*⁹⁸. Dotyczy to zapiski: (*Vadium*) -- *inter nob. Stefanum de Swider parte ab una et nob. Sigismundum cum filiis Johanne, Syluo[?] cum Jacobo, Johanne, Stanislao, Ade, Paulo, Nicolao Turek[?], Petro, Jacobo, Thoma, Stiborio, Johanne de armis P o b o s z e n y*⁹⁹. Rzeczywiście brak tu wskazania wprost nazwy wsi, z której wymienieni Pobogowie się pisali. Nie można jednoznacznie stwierdzić, że pochodzili oni ze Świdra.

s. 35); T. Jaszczolt, *Napływ rycerstwa do północnej części ziemi liwskiej w XV i początkach XVI wieku (parafie Korytnica i Pniewnik)*, „Zeszyty Korytnickie” t. 4, 2011, s. 156-158, 165-167; P.A. Dmochowski, *Ród Pobogów w ziemi liwskiej w średniowieczu*, „Rocznik Liwski” t. VII: 2014, s. 28-29.

⁹⁴ MKM, t. 1, s. 104-105, nr 671 (AGAD, MK 333, k. 98v). Zapiska zawiera wskazaną wyżej informację, iż Rochna rezygnowała ze swej części w Świdrze na rzecz swego brata Macieja w sądzie łukowskim. I dopiero po tym (przedstawiając odpowiedni dokument) Maciej dokonał w Czersku opisanej transakcji. W tym miejscu warto jeszcze nadmienić, że podobnie Rochna zrezygnowała, również w sądzie łukowskim, na rzecz brata Andrzeja ze Świdra (mówi o tym zapiska z dn. 28 kwietnia 1428 r.) MKM, t. 1, s. 96, nr 613 (AGAD, MK 333, k. 90).

Pytanie, czy Rochna o której tu mowa może być identyfikowana z Rochną z Sobiekurska występującą w podobnym czasie i przez małżeństwo związaną z Sandomierszczyną (J. Wroniszewski, *Nobiles Sandomirienses. Rody Dębnów, Janinów, Grzymałów, Doliwów i Powalów*, Kraków 2013, s. 150-151) należy pozostawić na tym etapie badań otwartym.

⁹⁵ MKM, t. 2, s. 57-58, nr 299 (AGAD, MK 334, k. 55-55v).

⁹⁶ Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski, AGAD, MK 3, 132v.

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ MZH, s. 339, przyp. 1. Zastrzeżenie to zostało wiernie powtórzone w Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski; ale fiszkę z tą informacją umieszczono jednak w tym hasle.

⁹⁹ MZH, s. 159, nr 731.

Równolegle w Świdrze poświadczeni zostali przedstawiciele rodu Bolestów: 1 maja 1469 r. Stanisław syn nieżyjącego wtedy Jakusza ze Świdra¹⁰⁰ i 26 marca 1515 r. Adam, Paweł, Tomasz¹⁰¹. W r. 1564 miał się ze Świdra pisać Bartłomiej Świdzki zwany Dobrzyniecki herbu Ciołek¹⁰².

Pośród wielu postaci występujących w średniowieczu w Świdrze¹⁰³ na baczniejsze przyjrzenie zasługują jeszcze przedstawiciele rodziny noszącej charakterystyczny przydomek *Jakka*. Możliwe jest zestawienie bardzo ogólnej i w gruncie rzeczy niepewnej (opartej przede wszystkim na chronologii występowania przydomka) genealogii tej rodziny. Jej protoplastą mógł być występujący w latach 1410-1413 Adam Jakka ze Świdra¹⁰⁴. Jego dziećmi mogli być: Jan Jakka (1425-1466)¹⁰⁵, Szczepan (1416-1447)¹⁰⁶, Zdzisław (1416-1457)¹⁰⁷, Stanisław (1416 r.)¹⁰⁸ i Sędka (1416)¹⁰⁹. Do następnego pokolenia powinen należeć Zygmunt (jako zmarły 1512 r.)¹¹⁰. Kolejne pokolenie stanowili jego synowie, bracia Jan i Jakub (1512 r.)¹¹¹. Synem lub wnukiem któregoś z nich mógł być Wojciech Jakka, który w 1576 r. opłacał podatek z ¼ włóki w Świdrze¹¹².

Przydomek ten noszony był wówczas również wśród dziedziców Gośniewic (pow. i par. Warka), uważanych za przedstawicieli Nowinów¹¹³. Znane źródła ujawniają jedynie Mikołaja Jakkę i jego czterech synów: Mikołaja, Szczepana, Michała i Jana¹¹⁴, działających w I połowie XVI w. Dalsze pokolenia tej rodziny

¹⁰⁰ Tamże, s. 67, nr 312. Dodatkowo, 1 maja 1469 r.: „Swyderskye de armis Bolesthi“ MZH, s. 67, nr 313.

¹⁰¹ Tamże, s. 210-211, nr 932.

¹⁰² Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski, S. Dziadulewicz, *Rekognicjarz poborowy z księgi Nr. 46*, „Miesięcznik Heraldyczny“, 1932, XI, nr 10 s. 190.

¹⁰³ Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski.

¹⁰⁴ Czer., s. 33, nr 208; s. 39, 234.

¹⁰⁵ Tamże, s. 76, nr 426; Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski. AGAD, MK 3, s. 132v; MKM t. 1, s. 38, nr 243 (MK 333, k. 36).

¹⁰⁶ Czer., s. 76, nr 426; Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski. AGAD, MK 3, s. 132v; MK 4, s. 48v; W 2, k. 48; MKM t. 1, s. 38, nr 243 (MK 333, k. 36); s. 104-105, nr 671 (AGAD, MK 333, k. 98v).

¹⁰⁷ Czer., s. 76, nr 426; Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski. AGAD, MK 3 s. 132v; MKM t. 1, s. 38, nr 243 (MK 333, k. 36); s. 104-105, nr 671 (AGAD, MK 333, k. 98v); K. Tymieniecki, *Procesy twórcze formowania się społeczeństwa polskiego w wiekach średnich*, Poznań 1996, s. 307, przyp. 190.

¹⁰⁸ Czer., nr 426, s. 76.

¹⁰⁹ Tamże.

¹¹⁰ Kartoteka SHGMaz, hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski. AGAD, MK 32, 88.

¹¹¹ Tamże.

¹¹² *Źródła Dziejowe*, t. XVI, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, wyd. A. Pawiński, t. V, Mazowsze, Warszawa 1895, s. 228.

¹¹³ MZH, s. 49 nr 231; s. 64 nr 297.

¹¹⁴ MKM t. 1, s. 430 (AGAD, MK 333, k. 61) Czer., s. 241, nr 1330, s. 242, nr 1338 s. 304 nr 1752.

pozostają nieznane. Wydaje się, że nie może to być jedynie dziełem przypadku, by tak blisko siebie, niezależnie wystąpił na tyle charakterystyczny przydomek, zwłaszcza, że potwierdzone źródłowo są kontakty między dziedzicami Gośniewic i Świdra. Marcin Mściśławowicz z Gośniewic, Mikołaj Przybkowicz z Gośniewic i Marcin z Gośniewic świadczyli w sprawie Marcina ze Świdra przeciwko Adamowi Jacce (Jakka) ze Świdrów, 3 marca 1410 r.¹¹⁵. Strzeczce ze Świdra świadczyli: Piotr z Gośniewic, Jakka (Mikołaj?) z Gośniewic, Bartłomiej zwany Opola z Gośniewic, przeciwko Adamowi (Jakka?) ze Świdra, 3 listopada 1410 r.¹¹⁶. Możliwe więc, że Jakkowie z Gośniewic i Świdra byli bliskimi krewnymi. Skoro jednak nie dysponujemy zapiskami, które określają wprost ich przynależność rodową, to trudno jest przypisywać im herb Nowina. Tym bardziej, że nie został on potwierdzony wśród dziedziców ze Świdra. Nie ma zresztą źródeł, które mogą to zagadnienie wyjaśnić. To, że w Świdrze dowodnie wystąpił Zygmunt Jakka i Zygmunt w wywodzie szlachectwa domniemanych Pobogów ze Świdra jest jednak zbyt słabym argumentem, by móc na tym budować domysł, że Jakkowie byli Pobogami. Mimo, że chronologia nie stoi na przeszkodzie ich identyfikacji.

Ostatecznie trzeba się chyba zgodzić z tezą Tomasza Jaszczółta, który uznał, że w jednej części włości Świdra w ziemi czerskiej, zwanej Świdra Duży, siedzieli Pobogowie zaś w drugiej jej części, noszącej nazwę Świdra Mały Bolestów, Bolestowie¹¹⁷.

Podsumowując, w niniejszym artykule udało się znacznie poszerzyć bazę źródłową dotyczącą pierwszego sędziego łukowskiego Świętosława. Ustalono, iż pochodził on z ziemi czerskiej, ze Świdra i Łukowca (Łukowa). Niejasne pozostaje wciąż, czy posiadał on działki w Świdrach w ziemi łukowskiej? Nie można tego całkiem wykluczyć. Rozpoznany został jego najbliższy krąg rodzinny. Za ojca Świętosława uznać należy Jaśka (Jaszkonis, Jasconicz), za rodzeństwo: Andrzeja (1411-1428), Macieja (1413-1428), Stanisława (1413), Jakusza-Jakuba (1413-1434), Jana (1413-1434), Kotrysha (1413-1434), Rochnę (1428) i może Bernarda (1415-1448). Świętosław miał również bratanicę Annę, córkę Stanisława, żonę mieszczanina warszawskiego Jana. Żoną Świętosława była Anna pochodząca z Rokitek z rodu Jasionów. Nie udało się co prawda odnaleźć nowych zapisek pozwalających uszczegółowić daty sprawowania przezeń urzędu sędziego łukowskiego, ale zweryfikowana została data poświadczająca pierwsze źródłowe

¹¹⁵ Czer., nr 208, s. 33.

¹¹⁶ Tamże, nr 210, s. 33.

¹¹⁷ T. Jaszczółt, *Napływ rycerstwa do północnej części ziemi liwskiej w XV i początkach XVI wieku (parafie Korytnica i Pniewnik)*, s. 158 i na tej stronie przyp. 102; MZH, s. 67, nr 312, 313; s. 159, nr 731; s. 210-211, nr 932.

wystąpienie Świętosława z tym urzędem. Istotne wydaje się również i to, że w Świdrze obok Pobogów najwyraźniej dziedziczyli przedstawiciele innych rodów (przynajmniej Bolestowie). Pobogowie ze Świdra byli najpewniej dość bliskimi krewnymi agnatycznymi dziedziców z pobliskiego Sobiekurska i Dziuracza w ziemi warszawskiej. Nie wiadomo splotowi jakich zdarzeń zawdzięczał Świętosław możliwość sprawowania urzędu sędziego łukowskiego. Być może dalsze badania nad genealogią mazowieckich Pobogów pozwolą kiedyś rozwiązać tę zagadkę?

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Z większości powołanych źródeł korzystałem za pośrednictwem druków albo wypisów z Kartoteki Słownika historyczno-geograficznego Mazowsza w średniowieczu, w Instytucie Historii PAN w Warszawie, hasło: Łukowiec, par. Radwanków, pow. czerski; hasło: Sobole, par. Kroczewo, pow. zakroczymski; hasło: Świder, par. Karczew, pow. czerski.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, *Terrestria Zacrocimensia, Relationes 1536-1563*, t. 52, k. 583; *Metryka Koronna 3*, k. 287v; 20, k. 179.

Źródła drukowane:

Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego obejmujący bulle papierów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacyj jako i osób prywatnych, wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1863.

Księga Ziemi Czerskiej 1404-1425, wyd. J. T. Lubomirski, Warszawa 1879.

Matricularum Regni Poloniae Summaria, t. 3, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1908.

Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV-XVI wieku, t. 1: *Księga oznaczona No 333 z lat 1417-1429*, wyd. A. Włodarski, Warszawa 1918 (*Pomniki prawa wydawane przez Warszawskie Archiwum Główne*, t. 5).

Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV-XVI wieku, t. 2, *Księga oznaczona No 334 z lat 1429-1433*, wyd. A. Włodarski (*Pomniki prawa wydawane przez Warszawskie Archiwum Główne*, t. 6), Warszawa 1930.

Reviziâ pus i perehodov zvěrynyh v byvšem Velikom Knâžestvě Litovskom, s pri-

sovokupleniem Gramot i privilegij na vhody v pusi i na zemli, sostavlennaâ starostou Mstibogovskim Grigoriem Bogdanovičem Volovičem v 1559 godu, s pribavleniem drugoj aktovoj knigi, sod. v sebe Privilegii, dannyâ dvorânam i svâsennikam Pinskago Povêta, sost. v 1554 godu, Wilno 1867.

W. Semkowicz, *Wywody szlachectwa w Polsce XIV-XVII wieku*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie“, t. III, 1913.

A. Wolff, *Mazowieckie Zapiski Herbowe z XV i XVI wieku*, Kraków 1937.

Zbiór dokumentów małopolskich, cz. I, wyd. S. Kuraś, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962, s. 425-426, nr 331; cz. II, wyd. S. Kuraś, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, s. 244, nr 499; cz. V, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970.

Źródła Dziejowe, t. XVI, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, wyd. A. Pawiński, t. V, Mazowsze, Warszawa 1895.

S. Dziadulewicz, *Rekognicjarz poborowy z księgi Nr. 46*, „Miesięcznik Heraldyczny“, 1932, XI, nr 10.

Słowniki:

Dzieje Lubelszczyzny, tom 3, *Słownik historyczno geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, oprac. S. Kuraś, Warszawa 1983.

Dzieje Lubelszczyzny, t. 4, *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, opr. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Warszawa 1986.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. I, wyd. pod red. B. Chlebowskiego, przy współudziale J. Krzywickiego według planu F. Sulimierskiego, Warszawa 1880, s. 511; t. XI, Warszawa 1890, s. 643, 644; t. XIV, Warszawa 1895.

Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej w średniowieczu (dalej: SHGWar), opr. A. Wolff, K. Pacuski, do druku przygotowały M. Piber-Zbieranowska i A. Salina, pod red. T. Jurka, Warszawa 2013.

Słownik Staropolskich Nazw Osobowych, pod red. W. Taszyckiego t. 5, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977.

M. Derwich, *Uwagi i uzupełnienia do Słownika historyczno-geograficznego województwa lubelskiego w średniowieczu*, „Acta Universitatis Wratislaviensis“, No 136, Historia CI, Wrocław 1992.

Herbarze:

A. Boniecki, *Herbarz polski*, Cz. I, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. VI, Warszawa 1903, s. 191; t. XVI, Warszawa 1913.

A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku*, Warszawa 1887.

J. Ciechanowicz, *Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. V, Rzeszów 2001.

Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach których familie stanu rycerskiego w prowincyach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają, Kraków 1897.

K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. VIII Lipsk 1841.

B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. Turowski, Kraków 1858.

Spisy:

Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku, oprac. Janusz Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P.K. Wojciechowski, B. Wyrozumska, Wrocław 1990 (*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. IV, Małopolska. Województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie, z. 1).

Monografie:

H. Górnowicz, *Rodowe nazwy miejscowe Wielkopolski, Małopolski i Mazowsza*, Gdańsk 1967, s. 56.

M. Piber, *Służew średniowieczny. Dzieje parafii i wsi Służew w ziemi warszawskiej*, Warszawa 2001.

K. Tymieniecki, *Procesy twórcze formowania się społeczeństwa polskiego w wiekach średnich*, Poznań 1996.

K. Tymieniecki, *Wolność kmieca na Mazowszu w wieku XV*, Poznań 1921.

A. Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI w.*, Wrocław 1951.

J. Wroniszewski, *Nobiles Sandomirienses. Rody Dębnów, Janinów, Grzymałów, Doliwów i Powałów*, Kraków 2013.

Artykuły:

P.A. Dmochowski, *Ród Pobogów w ziemi liwskiej w średniowieczu*, „Rocznik Liwski“

t. VII: 2014, s. 28-29.

M. Gomółka, *Urzędnicy łukowscy w średniowieczu*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 3/2007, s. 14-16.

S. Litak, *Formowanie sieci parafialnej w Łukowskim do końca XVI w.*, „Roczniki Humanistyczne”, t. XII 1964, z. 2, s. 28.

S. Litak, *Z badań nad osadnictwem ziemi łukowskiej w XV w.*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego. Humanistyka”, t. XVIII 1976, nr 1, s. 42.

K. Pacuski, *Sobiekurski Jan h. Pobóg (ok. 1430-1479/80)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 39, Warszawa-Kraków 1999-2000, s. 465-466.

K. Pacuski, *Sobiekurski Sędek h. Pobóg (ok. 1450-ok. 1521)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 39, s. 466-467.

A. Sochacka, *Drobna szlachta w województwie lubelskim w średniowieczu*, [w:] A. Sochacka, *Regimen, Dominium, Societas Nobilium. Z dziejów gospodarki, administracji i polityki w lubelskim w średniowieczu*, Lublin 2015, s. 143.

T. Jaszczółt, *Napływ rycerstwa do północnej części ziemi liwskiej w XV i początkach XVI wieku (parafie Korytnica i Pniewnik)*, „Zeszyty Korytnickie” t. 4, 2011, s. 156-158, 165-167.

Materiały internetowe:

<<https://www.google.pl/maps/>> dostęp: 26.03.2015 r.

Попытка определения круга родственников Святослава, первого луковского судьи. К вопросу о генеалогии и расселении рода Побогов в Черской земле в Средние века.

Статья позволит проверить информацию о первом судье города Лукова Святославе, занимавшего должность с 1418-1433 гг. Оказалось, что в действительности родом он был из Черской земли, Свидра и Луковца (Лукова), а, возможно, хотя это до сих пор остаётся неясным, из Свидров в Луковской земле. Статья поможет определить родственные отношения судьи, а также указать, были ли Побогове из Свидра близкими родственниками влиятельной семьи этого рода из Соберкурска. К сожалению, из-за того, что судебные источники той эпохи сохранились частично, восстановить более широкий круг родственников Святослава так и не удалось. Эта статья — ещё один шаг к расширению знаний по генеалогии, расселению и преумножению рода Побогов в Средневековье.

An attempt to identify the relatives of Świętosław, the first judge of Łuków. A reason for genealogy and settlement of the line of Pobóg family in Czersk Land in the Middle Ages.

The article makes it possible to verify knowledge on the first judge of Łuków, Świętosław, holding office between 1418 and 1433. As it turned out, he wrote in Czersk Land, in Świder and Łukowiec (Łuków) to be specific. It is also probable that he wrote in Świdry in the region of Łuków, however this remains questionable. The article made it possible to recognize the family circle of the judge, as well as to point out that Pobóg family from Świder were probably close relatives of the influential line of the family from Sobiekursk. Unfortunately, owing to the poorly preserved court materials from that epoch, it was impossible to reconstruct the genealogy of the successors from Świder. The article broadens knowledge on the genealogy and settlement of Pobóg family from Mazovia in the Middle Ages.

Ein Versuch der Identifikation des Verwandtenkreises von Świętosław, dem ersten Richter von Łuków. Ein Beitrag zur Genealogie und Siedlung des Geschlechts Pobóg im Czersker Land im Mittelalter.

Der Artikel ermöglichte die Wissensüberprüfung bezüglich des ersten Richters in Łuków, Świętosław, der sein Amt in den Jahren 1418-1433 innegehabt hat. Es hat sich herausgestellt, dass er aus dem Region von Czersk, aus Świder und Łukowiec (Łuków) und vielleicht, aber das wurde noch nicht bestätigt, aus der Świder Familie aus dem Region von Łuków stammt. Der Artikel ermöglichte das Erkennen vom Familienkreis des Richters sowie den Hinweis, dass die Familie Pobogowie aus Świder nahe Verwandte einer einflussreichen Linie dieser aus Sobiekursk stammenden Familie sein konnte. Der Artikel ist der nächste Beitrag, der das Wissen bezüglich Genealogie, Siedlung und Fortpflanzung der Pobogowie aus Masowien im Mittelalter verbreitert.

Tenter d'identifier le cercle de kin Świętosław le premier juge de Łuków. Contribution à la généalogie Pobóg famille et de règlement dans le pays de Czersk au Moyen Age.

L'article a permis de vérifier le savoir sur le premier juge de Łuków, Świętosław, exerçant sa fonction pendant les années 1418-1433. Il s'est avéré qu'en fait il était lié avec la région de Czersk à Świder et Łukowiec (Łuków) et peut-être à Świdry dans la région de Łuków. L'article a permis d'identifier la famille du juge et de montrer que la famille Pobóg de la ville

Świder pourrait être apparentée à la ligne influente de cette famille liée avec Sobiekursk. Malheureusement, en regard aux sources judiciaires de l'époque qui étaient incomplètes, on n'a pas réussi de reconstituer plus de membres de la famille de Świętosław. L'article accroît le savoir sur la généalogie et la dispersion de la famille Pobóg dans le Moyen Âge.

Dariusz Kupisz

Instytut Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
Plac Marii Curie-Skłodowskiej 4a, 20-031 Lublin, Polska

GENEALOGIA KOCHANOWSKICH Z KIERZKOWA OD KOŃCA XV DO POŁOWY XIX WIEKU

Słowa kluczowe:

Kochanowscy, Polska, genealogia, szlachta, ziemiaństwo.

Nazwisko Kochanowski jest powszechnie kojarzone z najwybitniejszym poetą polskiego renesansu – Janem z Czarnolasu. Jego znaczenie dla rozwoju polskiej kultury sprawiło, iż historycy oraz badacze literatury interesowali się od dawna Kochanowskimi herbu Korwin. Prowadzone przez nich badania objęły przede wszystkim bliższą bądź dalszą rodzinę Jana z Czarnolasu oraz pozostałych Kochanowskich parających się twórczością literacką. Odtworzono genealogię poety, poświęcono kilka prac jego rodzicom i braciom, ale niezwykle rzadko wykraczano poza ramy chronologiczne XVI w.¹ Ostatnio pojawiła się monografia omawiająca główne linie tej rodziny w XV–XVIII w., ukazująca szerzej dzieje Kochanowskich,

¹ Literatura przedmiotu jest tu tak obszerna, że poprzestanę na przytoczeniu prac najważniejszych: R. Pleniewicz, *Jan Kochanowski, jego ród, żywot i dzieła*, [w:] *Jana Kochanowskiego dzieła wszystkie. Wydanie pomnikowe*, t. 4, Warszawa 1884; J. Gacki, *O rodzinie Jana Kochanowskiego, o jej majątnościach i fundacjach kilkanaście pism urzędowych*, Warszawa 1869; M. Korolko, *Jana Kochanowskiego żywot i sprawy*, Warszawa 1985; J. Pelc, *Jan Kochanowski. Szczyt renesansu w literaturze polskiej*, Warszawa 2001; H. Karbownik, *Anna Białaczowska – matka Jana Kochanowskiego i jej związki z Białaczowem*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. 22, 1985, z. 1–2, s. 3–10; U. Mantorska-Skowron, *Działalność gospodarcza Kaspra Kochanowskiego*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. 21, 1984, z. 3, s. 87–97; W. Urban, *Piotr Kochanowski, ojciec poety i gospodarz*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 30, 1985, s. 121–141; W. Urban, *Kręgi działalności Jana Kochanowskiego*, [w:] *Et haec facienda et illa non omittenda. Profesor Wacław Urban w swych dziełach wybranych*, red. A. Kądziała, W. Kowalski, J. Muszyńska, Z. Pietrzyk, Warszawa 2012, s. 587–593 oraz szereg innych artykułów tego autora, zamieszczonych m.in. w przytoczonej tu zbiorze. Wydano również dwa obszerne zbiory źródeł poświęcone Kochanowskiemu, aczkolwiek sięgające jedynie do początków XVII w.: *Źródła urzędowe do najbliższej rodziny Jana Kochanowskiego*, oprac. M. Garbaczowa i W. Urban, Kielce 1984; *Cochanoviana. Źródła urzędowe biografii Jana Kochanowskiego*, t. 1, oprac. M. Garbaczowa i W. Urban, Wrocław-Warszawa-Kraków 1985.

wywodzących się od dziada i ojca poety². Ich dalsi krewni oczekują nadal na wnikliwsze badania, a jednymi z nich są Kochanowscy z Kierzkowa. Podobnie jak wszyscy Kochanowscy, wywodzili się z ziemi radomskiej, ale w XVII–XIX w. rozsiedlili się na całą ówczesną Małopolskę. Posiadali dobra lub piastowali urzędy w województwie sandomierskim, krakowskim, lubelskim, ruskim i wołyńskim. Bez wątpienia więc zasługują na przedstawienie ich genealogii co też jest celem niniejszego artykułu.

Kierzków, z którego pisała się interesująca nas linia Kochanowskich, jest obecnie dzielnicą leżącą na obrzeżach Radomia. Dawniej, dzielił się na Kierzków Większy oraz Mniejszy i był wioską parafii Cerekiew. Pierwsze związki Kochanowskich z tą osadą można dostrzec już około połowy XV w.³, ale za protoplastę linii Kochanowskich z Kierzkowa uznaje się Andrzeja, najmłodszego syna Dominika z Kochanowa⁴, a więc stryjecznego dziadka poety z Czarnolasu. Używał on trudnego dziś do wyjaśnienia przydomku *Gieras*, *Gyrras* lub *Gieraszek*. Po raz pierwszy pojawia się on w źródłach z 1481 r. odbierając ojcowiznę w Kochanowie i Woli Brudnowskiej od swych braci Jana i Stanisława⁵. Nie wiadomo dokładnie, kiedy nabył dobra w Kierzkowie, był jednak dziedzicem części tej wsi przed 1508 r.⁶ Według Adama Bonieckiego Andrzej *Gieras* był trzykrotnie żonaty – po raz pierwszy z Heleną, powtórnie z Małgorzatą, a po niej z Katarzyną⁷. Wbrew przywołanemu autorowi, zmarł jednak nie w 1545, ale około 1520 r. w którym to jego synowie: Jan, Stanisław, Jakub, Mikołaj, Benedykt i Andrzej, kupili wspólnie kolejną część Kierzkowa⁸.

Do synów Andrzeja A. Boniecki zaliczył także Walentego⁹, pominiętego w akcie zakupu części Kierzkowa z 1520 r. Za poparciem owych przypuszczeń przemawia przydomek Walentego oraz posiadane przez niego dobra, zaś pominięcie go w przy-

² Przedstawiono w niej początki rodziny oraz linie z Opatok i Gródka, Szydłówka, Policzny (wraz z jej gałęziami z Białaczowa, Policzny i Cerekwi), Konar, Baryczy, starszą i młodszą Czarnolasu oraz starszą i młodszą z Sycyny, D. Kupisz, M. Kozdrach, *Kochanowscy w XV–XVIII wieku. Główne linie rodziny*, Radom 2014, ss. 204.

³ Nieznany bliżej Stanisława z Kochanowa kupił wówczas dobra w tej wsi, Archiwum Państwowe w Toruniu, Archiwum Szczanieckich z Nawry [dalej: APT, ASzN], sygn. 502, s. 10; *Nieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich. Zebrane z akt ziemskich radomskich i konsystorskich krakowskich*, oprac. S. Windakiewicz, Warszawa 1885, s. 12.

⁴ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 10, Warszawa 1907, s. 272; R. Pleniewicz, dz. cyt., s. 16. W latach 80-tych XV w. pojawia się w źródłach także inny Andrzej, dziedzic Kochanowa i Kierzkowa Większego, APT, ASzN, sygn. 502, s. 14.

⁵ *Nieznane szczegóły...*, s. 9; A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 284, datuje ów akt na rok 1480.

⁶ *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 4, oprac. A. Pawiński, [w:] *Źródła dziejowe*, t. 15, Warszawa 1886, s. 470.

⁷ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 284, podawał, że Andrzej miał umrzeć przed 1545 r.

⁸ APT, ASzN, sygn. 502, s. 17–18.

⁹ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 284.

wołanej tu transakcji mogło wynikać z różnych przyczyn (mógł być najstarszym z braci, pochodzącym z innej matki). Ponadto w transakcji zakupu części Kochanowa z 1545 r. pojawiają się Walenty i Jan Kochanowscy „zwani Gieraszwowie”¹⁰, z pewnością bracia (synowie Andrzeja *Gierzasza*). W 1548 r., Walenty zabezpieczył swej żonie Zofii Sadowskiej 200 zł posagu¹¹, a doczekał się z nią czterech synów: Pawła, Piotra, Mikołaja i Walentego. Ten ostatni nosił po ojcu przydomek *Gierasza*, stąd nie wiadomo, który z dwóch Walentych był dziedzicem półłanku w Kochanowie, odnotowanym w rejestrach podatkowych z lat 1576–1577¹². Z pewnością natomiast to Walenty *Gierasza* syn zabezpieczył w 1582 r. żonie Zofii Strzemboszównie na swych dobrach niewielkie sumy posagowe¹³. Według A. Bonieckiego ich synem był nieznan bliżej Piotr. Nie udało się również odnaleźć informacji o Potencji i Katarzynie, wzmiankowanych przez tego samego genealoga córkach Piotra – brata Walentego *Gierasza*¹⁴.

Pośród pozostałych synów Andrzeja *Gierasza* – Andrzej ożenił się około 1533 r. z Anną Rajecką (posiadał część Rajca oraz Brześcian). Stanisław z Wielkiego Kierzkowa pokwitował w 1536 r. swych braci Jakuba, Benedykta i Mikołaja z zapisów na Janiszowie, a w 1546 r. zakupił wraz dwoma ostatnimi część Kończyc¹⁵. Nie wiadomo, czy wszyscy z wymienionych tu Kochanowskich założyli rodziny. Odnaleziono informacje jedynie o potomstwie Stanisława i Benedykta. Synem Stanisława był Walenty, żonaty w 1601 r. z Katarzyną Kamieńską h. Przerowa, wdową po Staniszewskim. W początkach XVII w. posiadał po matce pewne dobra w ziemi cherskiej (części wsi Dembe, Kołaczk i Budziska)¹⁶. O jego dalszych losach nic nie wiadomo. Benedykt dziedziczył grunty w Kierzkowie Większym i Milejowicach¹⁷. Zmarł przed rokiem 1579, niestety, nie udało się jednak ustalić tożsamości żony, z którą doczekał się syna Piotra oraz córki Jadwigi¹⁸.

Syn Benedykta, Piotr Kochanowski z Wielkiego Kierzkowa, ożenił się około 1578 r. z Jadwigą Gulińską h. Janina. Powiększył odziedziczone po ojcu dobra w Milejowicach, Kierzkowie Większym oraz Mniejszych. Zmarł przed 1599 r., bowiem wdowa po nim była już wówczas żoną Jana Siekluckiego. Pozostawił dwóch

¹⁰ APT, ASzN, sygn. 502, s. 32.

¹¹ Tamże, s. 33.

¹² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego I [dalej: AGAD, ASK], sygn. 8, k. 508v, 714.

¹³ APT, ASzN, sygn. 502, s. 48.

¹⁴ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 284.

¹⁵ APT, ASzN, sygn. 502, s. 21–22, 31–32, 34–35, 37.

¹⁶ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 283.

¹⁷ *Polska XVI wieku...*, t. 3, s. 300; AGAD, ASK I, sygn. 8, k. 467–467v, 667v–668v.

¹⁸ APT, ASzN, sygn. 502, s. 43–46.

potomków – Hieronima (o którym brak bliższych informacji) oraz Stanisława¹⁹. Ten ostatni zamienił w 1607 r. swe posiadłości w Kierzkowie z rodziną Jeżów z Wośnik. Synem Stanisława był zapewne Jan, który w 1630 r., dokonał powtórnej zamiany gruntów z Jeżami²⁰.

Jan był żonaty z Anną Potkańską h. Brochwicz. Do tej pory sądzono, że małżonkowie mieli trzech synów: Stanisława, Seweryna i Samuela²¹. Potomkiem tej pary musiał być także Jakub, uznawany przez Bonieckiego za krewnego wymienionych tu braci²². Dowodzi tego poglówne z Kierzkowa Większego zapłacone w 1662 r. przez rodzonych braci Jakuba i Samuela oraz pozwy składane przeciw nim w tych latach przed różnymi sądami²³. Wszyscy czterej Kochanowscy (Stanisław, Seweryn, Samuel i Jakub) wymienieni zostali w pozwie na Trybunał z 1670 r., złożonym przeciw nim przez Radzanowskich²⁴.

Stanisław, najprawdopodobniej najstarszy syn Jana i Potkańskiej, dziedziczył w 1658 r. część Tynicy, Kierzkowa Mniejszego i Krzyszkowic²⁵. Posiadał także część wsi Stubienko w ziemi przemyskiej²⁶ i zapewne z tego tytułu elekcję Michała Korybuta Wiśniowieckiego podpisał zarówno z ziemią przemyską, jak i z województwem sandomierskim. Obiór Augusta II potwierdził już tylko ze szlachtą sandomierską. Działal na sejmiku w Opatowie, a w 1690 r. został podczaszym latyczowskim²⁷.

¹⁹ Tamże, s. 44, 50, 57.

²⁰ Archiwum Państwowe w Radomiu [dalej: APR], Akta dóbr Wośniki ze zbioru rodziny Pruszków, sygn. 2, k. 27-28, 42-43.

²¹ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 284.

²² S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 7, Warszawa 1910, s. 73, sądził błędnie, że Jakub był synem Seweryna i Zielińskiej.

²³ AGAD, ASK I, sygn. 67, k. 65v. Podymne w 1667 r. zapłacili Kochanowscy jedynie z części Kierzkowa Większego; tamże, sygn. 65, k. 60v. Pozew przeciw nim z 1676 r., Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Księgi Grodzkie Lubelskie [dalej: KGL], Zapisy, sygn. 116, k. 506-506v.

²⁴ APL, Trybunał Koronny Lubelski [dalej: TKL], sygn. 285, s. 258-260.

²⁵ Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział na Wawelu, [dalej: ANK], Archiwum Sanguszków [dalej: AS], sygn. 182, s. 22.

²⁶ A. Gliwa, *Kraina upartych niepogód. Zniszczenia wojenne na obszarze ziemi przemyskiej w XVII wieku*, Przemyśl 2013, s. 943.

²⁷ *Elektorów poczet, którzy niegdyś głosowali na elektów: Jana Kazimierza r. 1648, Jana III r. 1674, Augusta II r. 1697 i Stanisława Augusta r. 1764, najjaśniejszych królów polskich, wielkich książąt litewskich, itd.*, wyd. O. Pietruski, Lwów 1845, s. 152; *Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III*, zestawili J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. 1, 1908/1909, Lwów 1910, s. 94; Z. Trawicka, *Kochanowscy na forum sejmiku województwa sandomierskiego w latach 1572-1696*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 31, 1986, s. 87. W pracy *Urzędnicy podolscy XIV-XVIII wieku. Spisy*, opr. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka Kórnik 1998, s. 172 został błędnie utożsamiony ze Stanisławem Kochanowskim, synem Seweryna i Anny Ciszewskiej, który był podczaszym latyczowskim ok. 1713 r. (por. dalej).

W 1683 r. ożenił się z Anną Kuczewską h. Poraj, córką Jana²⁸, ale potomstwa zapewne nie zostawił.

Brat Stanisława, Samuel, związał się początkowo z województwem bełskim, bowiem w 1669 r. pojawił się na popisie pospolitego ruszenia ziemi buskiej²⁹. Według zapisów z 1676 r. był żonaty z Zofią Saporowską h. Korczak lub Junosza. Wraz z nią trzymał w zastawie dobra Turna, Orzechowa i Stara Olchówka w ziemi chełmskiej³⁰, brak jednak informacji o ewentualnym potomstwie tej pary.

Seweryn, kolejny z synów Jana i Potkańskiej, działał aktywnie na forum sejmi-ku województwa bełskiego. W 1671 r. posłował z jego ramienia do hetmana Jana Sobieskiego, w późniejszych latach był poborcą podymnego, a w 1679 r. został deputatem na Trybunał Koronny³¹. Uczestniczył ponadto w elekcji królów Michała Korybuta i Jana III Sobieskiego³². W latach 1673–1686 sprawował urząd podstarościego i sędziego grodzkiego bełskiego³³, a w marcu 1686 r. otrzymał nominację na pisarstwo ziemskie bełskie³⁴. Posiadał Waniów w powiecie sokalskim województwa bełskiego i dzierżawił Sielce Bieńkowskie, co potwierdzają wykazy podatkowe z lat 1673–1676³⁵.

Pierwszą żoną Seweryna była Dorota Zielińska h. Ciołek, córka dziedzica Jabłonny Stefana i Zofii Oleśnickiej³⁶. W zapisie z 1683 r., odnalezionym w księgach sądowych bełskich, pojawia się druga żona Kochanowskiego – Marianna ze

²⁸ A. Bystrzanowski, *Monografia historyczna parafii Ruda Kościelna nad kamienną*, Ostrowiec 1947, s. 48.

²⁹ Centralnij Deržavnij Istoryčnij Archiv Ukraïni, Lviv [dalej: CDIAUL], fond 1, op. 1, sp. 259, s. 643.

³⁰ APL, Księgi Grodzkie Chełmskie, Relacje, sygn. 95, s. 1385–1382; APL, KGL Zapisy, sygn. 116, k. 504–505. Jeśli Saporowska wywodziła się z ziemi chełmskiej, bardziej prawdopodobny jest herb Korczak, używany przez mieszkających tam Saporowskich, K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 8, Lipsk 1841, s. 227.

³¹ Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu [dalej BOssol.], rkps 15964/I, s. 777, s. 779, 896; CDIAUL, fond 1, op. 1, sp. 263, s. 1754

³² *Elektorów poczet...*, s. 152; *Elektorowie królów...*, s. 94.

³³ Według A. Bonieckiego, dz. cyt., t. 10, s. 285, pełnił te urzędy kolejno w latach 1667–1679. W rzeczywistości Samuel Kochanowski pełnił obydwa urzędy łącznie, co zresztą było wówczas niemal regułą. Do 1672 r. podstarościm i sędzią grodzkim bełskim był Jan Sokolnicki. Natomiast Seweryn Kochanowski został odnotowany z urzędami podstarościego i sędziego grodzkiego go po raz pierwszy w roku 1673, a po raz ostatni w 1686, APL, TKL, sygn. 470, k. 407v, 624.

³⁴ *Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy*, opr. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992, s. 43.

³⁵ AGAD, ASK 71, sygn. 71, k. 819–819v; tamże, sygn. 72, k. 306. A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285, sądził błędnie, że Seweryn dziedziczył Waniowice, które były w rzeczywistości królewszczyzną.

³⁶ K. Niesiecki, dz. cyt., t. 10, Lipsk 1845, s. 163. A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285, nazywa ją błędnie Dorotą Żeleńską. Właściwe imię żony Seweryna por. APL, KGL Zapisy, sygn. 107, k. 776v–777.

Stempkowskich h. Suchekomnaty, wdowa po zmarłym w 1676 r. skarbniku wołyńskim Stanisławie Rupniewskim³⁷.

Ostatnie wzmianki o aktywności Seweryna pochodzą z listopada 1686 r.³⁸ Z pierwszej żony doczekał się kilkorga dzieci. Spośród córek znane były dotąd Teresa, wydana za Krzysztofa Żulińskiego oraz Katarzyna, żona Władysława Piaseckiego³⁹. Poza mini, udało się odnaleźć Helenę, zamężną z Janem Jakubem Szlubicz-Załęskim (1686) oraz Annę, żonę Jana Olszańskiego (przed 1729 r.)⁴⁰. Synami Seweryna oraz Zielińskiej byli Józef i Antoni. W latach 1694–1695 sprzedali odziedziczoną po ojcu część Waniowa Feliksowi Kazimierzowi Potockiemu, a Kazimierzowi Maurycemu Głogowskiemu odstąpili otrzymane po matce części we wsiach powiatu grabowieckiego: Krynice oraz Polanów⁴¹.

O Józefie niewiele wiadomo. Przebywał dość długo w niewoli tatarskiej, ale okoliczności pojmania go przez ordyńców nie są znane⁴². Dzięki staraniom rodziny powrócił do kraju i wraz z województwem sandomierskim uczestniczył w elekcji Augusta II Wettina⁴³. Najprawdopodobniej nie założył rodziny, a w każdym razie nie odnaleziono o tym żadnych wzmianek w źródłach.

Wbrew A. Bonieckiemu i S. Uruskiemu, brat Józefa Antoni, nie był skarbnikiem łomżyńskim w 1686⁴⁴, ale jednym z licznych, wzmiankowanych w początkach XVIII w. łowczych łatyczowskich⁴⁵. W 1719 r. zapisał czynsz z gruntu, który posiadał w Bełzie na rzecz tamtejszego kościoła farnego⁴⁶ i zapewne wkrótce potem zmarł. W akcie tym nie wspominał o ewentualnej małżonce i dzieciach, co sugeruje, że nie założył rodziny.

Kolejny syn Jana i Potkańskiej – Jakub – był również związany z województwem bełskim, gdzie dzierżawił Czaśniki⁴⁷. Pojawiał się na sejmikach województwa bełskiego, a w latach 1677–1680 był tam poborcą pogłównego oraz rewizorem po-

³⁷ CDIAUL, fond 1, op. 1, sp. 421, s. 1606.

³⁸ APL, TKL, sygn. 470, k. 624

³⁹ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285.

⁴⁰ APL, Księgi Grodzkie Grabowieckie, Relacje, sygn. 116, s. 448–449; BOssol., rkps 6156/II, s. 75.

⁴¹ W. Bondyra, *Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich*, Lublin 2015, s. 93.

⁴² Sejmik województwa sandomierskiego z 1689 r. wyasygnował 1000 zł na jego wykupienie, Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności – Polskiej Akademii Nauk w Krakowie [dalej: BPAU-PAN Kraków], rkps 8338, k. 730.

⁴³ *Elektorowie królów...*, s. 152.

⁴⁴ S. Uruski, dz. cyt., t. 7, s. 73; A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285. Urząd skarbnika łomżyńskiego pełnił wówczas Antoni Kochanowski z Białaczowa, D. Kupisz, M. Kozdrach, dz. cyt., s. 75.

⁴⁵ *Urzednicy podolscy...*, s. 166.

⁴⁶ Lwivska Nacionalna Naukova Biblioteka Ukraïni im. V. Stefanyka, fond 41, op. 3, sp. 241, k. 3.

⁴⁷ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285.

dymnego⁴⁸. Około roku 1686 został podwojewodzim bełskim, a w 1690 r. komornikiem ziemskim bełskim⁴⁹. Daty jego śmierci nie udało się ustalić. Co najmniej od 1670 r. był żonaty z Katarzyną Górską h. Rawicz, a po jej śmierci związał się z Teofilą z Lesieckich h. Nałęcz, która wniosła mu tytułem wiana zastawną posesję połowy wsi Chodywańce (także w województwie bełskim)⁵⁰. Pierwsza żona urodziła Jakubowi dwóch synów: Seweryna i Feliksa. Z drugiego małżeństwa doczekał się jednego syna – Franciszka Łukasza – ochrzczonego w 1686 r. jednak bliższych losów tego potomka Jakuba oraz jego przyrodniego brata Feliksa nie udało się ustalić⁵¹. Być może obydwaj zmarli młodo.

Gałąź potomków podwojewodzkiego Jakuba kontynuował jego najstarszy syn Seweryn. Na przełomie XVII i XVIII w. zarządzał z ramienia Konstantego Sobieskiego dobrami Dziedziłów i Nahorce, położonymi pod Lwowem⁵². Genealodzy tytułowali go starostą sieleckim i miecznikiem radomskim (1701, 1714), choć ten ostatni urząd kreowano dopiero konstytucją sejmową z roku 1726. Kochanowski miał być także sędzią ziemskim winnickim⁵³, co wobec szczątkowych źródeł z dawnego województwa braclawskiego trudno zweryfikować. Data śmierci Seweryna nie jest znana. Był żonaty z Anną Ciszewską h. Jastrzębiec (2^{cv} za Aleksandrem Kułakowskim), z której zostawił dwóch synów – Stanisława i Feliksa⁵⁴.

Pierwszy z wymienionych wyżej potomków Seweryna – Feliks (Szczęsny, vel Felician)⁵⁵, tytułował się od 1701 r. podczaszym buskim, choć urząd ten pełnił wówczas Adam Jarczewski⁵⁶. W 1706 r. służył w randze porucznika w chorągwi pancernej starosty konińskiego Dymitra Konarzewskiego. Dziesięć lat później tytułowano go pułkownikiem chorągwi pancernej Janusza Antoniego Wiśniowieckiego, był też namiestnikiem chorągwi husarskiej księcia⁵⁷. Działalność polityczna Feliksa związana była z sejmikiem województwa sandomierskiego. W 1710 r. po-

⁴⁸ BOssol., rkps 15964/II, s. 13, 97, 163.

⁴⁹ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285.

⁵⁰ CDIAUL, fond 1, op. 1, sp. 267, s. 1818, 1821; AGAD, ASK 71, sygn. 72, k. 306.

⁵¹ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285, pomylił Feliksa, syna Jakuba, z noszącym to samo imię synem Seweryna.

⁵² AGAD, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, sygn. 6942, s. 1–8.

⁵³ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285; S. Uruski, dz. cyt., t. 7, s. 73; K. Pułaski, *Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy. Monografie i wzmianki*, t. 2, opr. T. Epszstein, S. Górzynski, Warszawa 2004, s. 235; *Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, opr. K. Chłapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993, s. 6; VL, t. 6, s. 230.

⁵⁴ A. Boniecki, dz. cyt. t. 10, s. 285; S. Uruski, dz. cyt., t. 7, s. 73.

⁵⁵ A. Boniecki, dz. cyt. t. 10, s. 285, uznaje go błędnie za syna podwojewodzkiego Jakuba.

⁵⁶ *Urzędnicy województwa bełskiego...*, s. 87.

⁵⁷ Biblioteka Narodowa w Warszawie [dalej: BN], rkps IV 5574, k. 29, 34v; ANK, AS, Teki arabskie, sygn. 427/1, s. 5.

słował z jego ramienia na Walną Radę Warszawską, w 1718 r. na sejm grodzieński i obradujący z limity tego ostatniego sejm warszawski 1719/1720 r.⁵⁸ Wkrótce potem (1722) otrzymał Kochanowski urząd łowczego sandomierskiego, a 20 grudnia 1724 r. awansował na kasztelanię połaniecką⁵⁹.

Feliks Kochanowski posiadał w zastawie lub dzierżawie Kobierzyn w województwie krakowskim oraz Rudę i Chmielów w sandomierskim, należące do ówczesnych ordynatów ostrogskich⁶⁰. Zmarł przed 7 marca 1731 r., kiedy to miejsce w senacie otrzymał objął po nim jego rodzony brat – Stanisław. Był żonaty z Teodorą Jarzynianką, córką cześnika grabowieckiego Jana Jarzyny h. Trzaska⁶¹, z którą doczekał się córki Zofii i syna Gerwazego Jana.

Zofia, córka kasztelana połanieckiego i Jarzynianki wstąpiła w 1729 r. do nowicjatu klasztoru benedyktynek w Radomiu, później pełniła funkcję chórowej. Zginęła w pożarze budynków klasztornych 22 października 1774 r. w wieku 62 lat⁶². Gerwazy Jan służył w 1742 r. w wojsku w randze towarzysza chorągwi husarskiej podskarbiego wielkiego koronnego Jana Ansgarego Czapskiego⁶³. Nie pełnił żadnych urzędów, a elekcję Stanisława Augusta w 1764 r. podpisał jako kasztelan połaniecki⁶⁴. Wiadomo, że dziedziczył Ratoszyn i Godów w powiecie radomskim⁶⁵. Ostatnia wzmianka dotycząca jego osoby pochodzi z 6 stycznia 1785 r., kiedy świadcował na chrzcie w Starym Radomiu⁶⁶.

Gerwazy Jan Kochanowski był żonaty z Anną Klimowicz (h. Jasieńczyk lub Kościesza), z którą doczekał się trójki dzieci: Leona urodzonego w 1764, a zmarłego już w 1766 r.⁶⁷ oraz Józefy i Rozalii. Pierwsza z nich została żoną szambelana

⁵⁸ BPAU-PAN Kraków, rkps 8339, k. 232; tamże, rkps 8340, k. 96v; *Dziennik Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710*, wyd. R. Mienicki, Wilno 1928, s. 237; U. Kosińska, *Sejm 1719–1720 a sprawa taryfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa 2003, s. 234, 270.

⁵⁹ *Urzędnicy województwa sandomierskiego...*, s. 66, 95, 97.

⁶⁰ ANK, AS, Teki arabskie, sygn. 282/11, s. 25–27.

⁶¹ BN, rkps IV 6584, k. 272.

⁶² M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 2, *Polska Centralna i Południowa*, Warszawa 2005, s. 372; *Zapiski historyczne benedyktynek radomskich*, opr. M. Borkowska, w: K. Górski, M. Borkowska, *Historiografia zakonna a wzorce świętości w XVII w.*, Warszawa 1984, s. 292, 294, 307, 345.

⁶³ BN, rkps IV 5574, k. 34v; A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285, określił go błędnie mianem towarzysza chorągwi pancерnej, choć korzystał z cytowanego źródła.

⁶⁴ *Elektorów poczet...*, s. 153.

⁶⁵ Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Kartoteka słownika historyczno-geograficznego województwa sandomierskiego w dobie Sejmu Wielkiego, hasło Ratoszyn; APR, Hipoteka Powiatowa Radomska, sygn. 5784, nlb.

⁶⁶ *Księgi metrykalnych kościołów radomskich z lat 1591–1795*, seria A *Metryki chrztów*, t. 13, *Kościół św. Wacława 1784–1795*, oprac. D. Kupisz, red. D. Kupisz, Radom 2014, s. 30–31.

⁶⁷ J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Stopnickim*, Mariówka 1929, s. 52; Archiwum parafii Chmielnik, Księga zgonów, cyt. za: <http://geneteka.genealodzy.pl/index.php>

królewskiego Józefa Popiela⁶⁸, druga zaś została wydana za swego dalekiego krewniaka, miecznika sandomierskiego Karola Kochanowskiego z Krzyszkowic⁶⁹.

Stanisław – drugi syn Seweryna i Ciszewskiej – urodził się około roku 1679⁷⁰. W źródłach z lat 1713–1721 tytułowano go podczaszym latyczowskim⁷¹, ale o wiele więcej wiadomo o jego karierze wojskowej. Zaczynał ją od rangi towarzysza chorągwi pancernej księcia Janusza Antoniego Wiśniowieckiego (1710)⁷², następnie, był chorążym husarii wspomnianego księcia (1721–1731)⁷³ oraz porucznikiem jego chorągwi pancernej (1736)⁷⁴. 21 listopada 1726 r. został mianowany łowczym stężyckim, a 7 marca 1731 r. objął po zmarłym bracie kasztelanę połaniecką⁷⁵. W latach 1736–1746 Kochanowski był też regimentarzem małopolskiej partii kawalerii koronnej⁷⁶. Podczas bezkrólewia 1733 r. poparł Stanisława Leszczyńskiego, którego elekcję podpisał z województwem sandomierskim, a potem przystąpił do konfederacji dzikowskiej⁷⁷. Po objęciu władzy przez Augusta III Wettina został mianowany kasztelanem radomskim (przed 8 lipca 1737 r.)⁷⁸.

Wiadomo, że Stanisław Kochanowski posiadał Gierczyce w powiecie sandomierskim, a w 1731 r. nabył od Stanisława Zielińskiego dobra Szczecno w powiecie wiślickim⁷⁹. Dzierżawił klucz kroczycki od księcia Wiśniowieckiego, a od Pawła Karola Sanguszki otrzymał w dożywocie Rudę⁸⁰. Kasztelan radomski zmarł 15 stycznia 1756 r. w Gierczach⁸¹ i został pochowany w tamtejszym kościele, gdzie do dziś znajduje się jego epitafium.

(data dostępu: 24. 01. 2015).

⁶⁸ APR, Hipoteka Powiatowa Radomska, sygn. 5784, nlb.

⁶⁹ S. Uruski, dz. cyt., t. 7, s. 76.

⁷⁰ Na podstawie inskrypcji z epitafium w kościele w Gierczycach, J. Wiśniewski, *Dekanat opatowski*, Radom 1907, s. 166.

⁷¹ BN, rkps BN IV 6592, k. 14v; A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 285; *Urzędnicy podolscy...*, s. 172–173. Autorzy spisu urzędników podolskich błędnie połączyli w jedną osobę dwóch Kochanowskich noszących imię Stanisław, którzy piastowali urząd podczaszego latyczowskiego.

⁷² J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Olkuskim*, Mariówka 1933, s. 143.

⁷³ BN, rkps BN IV 6592, k. 14v.

⁷⁴ J. Wiśniewski, *Dekanat opatowski...*, s. 166; ANK, AS, Teki arabskie, sygn. 427/1, s. 13, akt błędnie datowany na rok 1730, z treści wynika, że chodzi o rok 1736.

⁷⁵ *Urzędnicy województwa sandomierskiego...*, s. 66, 134.

⁷⁶ T. Ciesielski, *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009, s. 179.

⁷⁷ *Elektorowie królów...*, s. 94; BOssol., rkps 6611/II, s. 686, 1124–1126.

⁷⁸ *Urzędnicy województwa sandomierskiego...*, s. 72.

⁷⁹ *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, opr. E. Sęczys, Warszawa 2000, s. 300.

⁸⁰ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Archiwum Kurii Kolegiackiej i Katedralnej Sandomierskiej, rkps 671, k. 11v, 13.

⁸¹ „Kuryer Polski”, 1756, nr 131.

Pierwszą żoną Stanisława była Krystyna Ożarowska h. Rawicz, wdowa po podczaszym kijowskim Sewerynie Gołuchowskim, z którą miał dwie córki – Elżbietę⁸² i nieznaną A. Bonieckiemu Felicję. Około 1720 r., po śmierci Krystyny, Stanisław ożenił się powtórnie, a jego wybranką została Anna Maria Ankwicz, córka chorążego nowogrodzkiego Michała Ankwicza h. Łada⁸³. Doczekał się z nią siedmiorga dzieci, w tym czterech córek – Agnieszki, Anny Joanny, Teresy i Marianny, oraz trzech synów – Franciszka Ksawerego, Józefa Walentego i Leona. Teresa została wydana za mąż za podkomorzego braclawskiego Józefa Korabiewskiego h. Radwan⁸⁴. Marianna została żoną wojskiego stężyckiego Konstantego Kochanowskiego z Krzyszkowic. Felicja poślubiła przed rokiem 1730 łowczego ujejskiego Andrzeja Dębickiego⁸⁵. Elżbieta oddana została do klasztoru dominikanek tercjarek w Krakowie, gdzie przyjęła imię Krystyna (zmarła w 1763 r.). Agnieszka wstąpiła w 1755 r. do nowicjatu norbertanek w Imbramowicach (zmarła 10 kwietnia 1811 r.). Anna Joanna wstąpiła przed 1737 r. do zakonu norbertanek w Busku, gdzie zmarła dzieścię lat później⁸⁶.

Najstarszym synem Stanisława i Ankwiczówny był urodzony około roku 1720 Franciszek Ksawery⁸⁷. Działal politycznie na forum sejmiku województwa sandomierskiego⁸⁸. Od 1748 r. był podkomorzym królewskim, a w latach 1749–1754 tytułował się kapitanem wojsk saskich⁸⁹. W połowie XVIII w. opowiedział się po stronie „Familii” i dzięki Czartoryskim posłował z województwa krakowskiego na sejm w 1754 r.⁹⁰ Ich wstawiennictwu można także przypisać nadanie Kochanowskiemu kasztelanii czechowskiej (20 grudnia 1759 r.) oraz wirtemberskiego Wielkiego Orderu św. Huberta⁹¹. Elekcję Stanisława Augusta podpisał z województwem

⁸² BN, rkps IV 5574, k. 31; A. Boniecki, dz. cyt., t. 6, s. 215; tamże, t. 10, s. 285.

⁸³ BN, rkps IV 6592, k. 14v.

⁸⁴ A. Boniecki, dz. cyt., t. 11, s. 131.

⁸⁵ A. Bystrzanowski, dz. cyt., s. 48; Archiwum parafii Chmielnik, Księga metrykalna, cyt. za: <http://geneteka.genealodzy.pl/index.php?rid> (data dostępu: 24. 01. 2015).

⁸⁶ BN, rkps IV 5574, k. 34, 36v; *Leksykon zakonnic...*, s. 162, 189–190, 241.

⁸⁷ Według metryk kościelnych parafii Ruda Kościelna zmarł w 1782 r. w wieku 63 lat, A. Bystrzanowski, dz. cyt., s. 10.

⁸⁸ W. Szczygielski, *Kochanowski Franciszek Ksawery h. Korwin (ok. 1720–1782)*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967–1968, s. 183.

⁸⁹ BN, rkps IV 5574, k. 35–36.

⁹⁰ W. Szczygielski, *Kochanowski Franciszek Ksawery...*, s. 183; K. Przyboś, *Sejmik województwa krakowskiego w czasach saskich (1697–1763)*, Kraków 1981, s. 162.

⁹¹ *Urzędnicy województwa sandomierskiego...*, s. 39; W. Szczygielski, *Kochanowski Franciszek Ksawery...*, s. 183.

sandomierskim, a następnie wziął udział w koronacji monarchy⁹². Przez nowego króla został awansowany na kasztelanie żarnowską (12 grudnia 1764)⁹³.

Franciszek Ksawery zaangażował się początkowo w działalność na rzecz konfederacji barskiej. W marcu 1769 r. został wybrany marszałkiem konfederacji województwa sandomierskiego i zarządził pobór podatków oraz wystawiania żołnierza z łanów. Działania wojsk rosyjskich zmusiły go jednak do rozwiązywania oddziałów i ukrywania się, jednakowoż po odstąpieniu od konfederacji i uzyskał przebaczenie monarchy⁹⁴. 15 maja 1772 r. otrzymał kasztelanie zawichojską, w 1778 r. Order św. Stanisława, a 12 kwietnia 1780 r. awansował na kasztelanie wiślicką⁹⁵.

Kasztelan wiślicki posiadał pewne dobra pod Krakowem (m.in. Aleksandrowice)⁹⁶, a w 1760 nabył położone w powiecie radomskim Przytyk, Studzienice, Słowików i Podgajek⁹⁷. Jego główną rezydencją był dwór w Rudzie Kościelnej, którą dzierżył tytułem dożywocia⁹⁸. Od 1749 r. był żonaty z Józefą Dąbską, córką kasztelana wojnickiego Stanisława Dąbskiego h. Godziemba⁹⁹. Zmarła ona 16 sierpnia 1777 r. nie dając mężowi potomstwa¹⁰⁰, a 28 sierpnia 1782 r. zmarł Franciszek Ksawery¹⁰¹.

Drugi z synów kasztelana radomskiego Stanisława – Józef Walenty, brat Franciszka Ksawerego, wstąpił do stanu duchownego i w 1758 r. był już kanonikiem liwońskim, a dwa lata później kijowskim¹⁰². Około 1772 r. objął probostwo w Przytyku, należącym do jego brata Franciszka Ksawerego¹⁰³. Do grona godności kościelnych, którymi go obdarzono, należy dołączyć koadiutorstwo (1767),

⁹² *Księga domowa...*, cz. 1, s. 178.

⁹³ *Urzędnicy województwa sandomierskiego...*, s. 167.

⁹⁴ *Księga domowa Leona i Hieronima Kochanowskich (1763–1855)*, wyd. J. K. Kochanowski, „Przegląd Historyczny”, t. 20, 1916, s. 184–185; W. Konopczyński, *Konfederacja barska*, t. 2, Warszawa 1991, s. 789, 819–820; D. Kupisz, *Rody szlacheckie ziemi radomskiej*, Radom 2009, s. 130.

⁹⁵ *Urzędnicy województwa sandomierskiego...*, s. 152, 164; *Księga domowa...*, s. 195. S. Łoza, *Kawalerowie orderu św. Stanisława 1765–1813*, Warszawa 1925, s. 29, podaje, że Franciszek Ksawery otrzymał Order św. Stanisława jeszcze w 1777 r., wydaje się jednak, że przekaz Leona Kochanowskiego jest tu bardziej wiarygodny.

⁹⁶ Sprzedał je później Antoniemu Potockiemu, BN, rkps IV 5574, k. 34v–36.

⁹⁷ AGAD, Metryka Koronna, sygn. 232, k. 323v–330.

⁹⁸ A. Bystrzanowski, dz. cyt., s. 9, 13; J. Wiśniewski, *Dekanat opatowski...*, s. 391.

⁹⁹ BN, rkps IV 5574, k. 35.

¹⁰⁰ *Księga domowa...*, s. 195.

¹⁰¹ Zmarł w Rudzie Kościelnej, A. Bystrzanowski, dz. cyt., s. 49. W. Szczygielski, *Kochanowski Franciszek Ksawery...*, s. 183, pomija datę śmierci Kochanowskiego.

¹⁰² BN, rkps IV 5574, k. 36; A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 286.

¹⁰³ J. Wiśniewski, *Dekanat radomski*, s. 181–182, 190.

a następnie prepozyturę kolegiaty św. Jana Chrzciciela w Warszawie (1777)¹⁰⁴. Zmarł przed 30 listopada 1793 r.¹⁰⁵

Najmłodszy z kasztelanów radomskich – Leon – urodził się około roku 1738¹⁰⁶. Związał się z „Familiją” Czartoryskich i w 1762 r. posłował po raz pierwszy na sejm. Po śmierci Augusta III działał aktywnie na sejmiku województwa sandomierskiego, uczestniczył w elekcji, następnie koronacji Stanisława Augusta Poniatowskiego¹⁰⁷. 16 września 1766 r. otrzymał cześnikostwo sandomierskie. Poparł w 1768 r. Barzan, ale bardzo szybko wycofał się z ruchu konfederackiego. 4 maja 1770 r. został podstolim sandomierskim, 25 czerwca tego samego roku przeszedł na podczaszostwo sandomierskie, zaś 28 lipca 1773 r. uzyskał urząd stolnika sandomierskiego. Z ramienia województwa sandomierskiego posłował na sejm 1776 i 1786 r. i dwukrotnie sprawował funkcję marszałka sejmikowego w Opatowie (4 grudnia 1777 i 13 sierpnia 1788 r.). W latach 1777–1779 Kochanowski był także komisarzem przy sądach Referendarji Koronnej. 20 listopada 1786 r. otrzymał Order św. Stanisława, a 17 kwietnia 1787 r. awansował na chorążego sandomierskiego¹⁰⁸. Nie ma informacji o działalności politycznej Leona w latach Sejmu Wielkiego i wojny 1792 r. W okresie powstania kościuszkowskiego został przez Radę Najwyższą Narodową mianowany sędzią Sądu Najwyższego Kryminalnego. Przebywał w głównej kwaterze Naczelnika aż do bitwy pod Maciejowicami¹⁰⁹. Po klęsce powstania nie angażował się w życie polityczne (zmarł przed rokiem 1812)¹¹⁰.

Leon Kochanowski posiadał Szczecno w województwie sandomierskim, które było główną rezydencją, ale niemal przez całe życie dokupował okoliczne majątki¹¹¹. Po bezpotomnej śmierci brata Franciszka Ksawerego przejął także jego dobra, położone głównie w powiecie radomskim (okolice Przytyka)¹¹². 16 października 1763 r.

¹⁰⁴ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 286; *Korespondencja Ignacego Krasickiego z papierów Ludwika Bernackiego*, red. T. Mikulski, t. 1: 1743–1780, Wrocław 1958, s. XLII.

¹⁰⁵ BN, rkps IV 5574, k. 38v.

¹⁰⁶ W. Szczygielski, *Kochanowski Leon h. Korwin*, w: PSB, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967–1968, s. 193.

¹⁰⁷ BPAU-PAN Kraków, rkps 8441, s. 544; W. Szczygielski, *Kochanowski Leon...*, s. 194; *Elektorów poczet*, s. 153; *Księga domowa...*, cz. 1, s. 178.

¹⁰⁸ *Urzędnicy województwa sandomierskiego*, s. 87, 89, 103, 111, 122; S. Łoza, *Kawalerowie...*, s. 39; W. Szczygielski, *Kochanowski Leon...*, s. 194.

¹⁰⁹ *Księga domowa...*, s. 371.

¹¹⁰ W. Szczygielski, *Kochanowski Leon...*, s. 194.

¹¹¹ *Księga domowa...*, s. 176, 178, 181, 190–191, 195.

¹¹² „*Regestr diecezjów*” Franciszka Czaykowskiego, czyli właściciele ziemscy w Koronie w 1783 r., wyd. S. Górzyński, Warszawa 2009, s. 306, s. 122–123, 234, 250, 254, 306; *Protokół ofiary dziesiątego i dwudziestego grosza powiatu radomskiego*, wyd. Z. Guldon, S. Zieliński, w: *Radom i region radomski w dobie szlacheckiej Rzeczypospolitej*, t. 2: *Historia społeczno-religijna okresu wczesnonowżytnego*, pod red. Z. Guldona, S. Zielińskiego, Radom 1996, s. 245

Leon ożenił się z Marianną Rostworowską, córką kasztelana zakroczymskiego Antoniego Jana Rostworowskiego h. Nałęcz¹¹³. Doczekał się z nią dziewięciorga dzieci: Ksawerego Wincentego, Antoniego Konstantego Franciszka a Paulo, Anny Józefy Tekli, Ignacego, Salomei Marty, Konstancji Eleonory, Józefy Tekli Marcjanny, Hieronima Eustachego oraz Michała. Pięcioro z nich zmarło w dzieciństwie, w tym pierworodny syn Ksawery Wincenty (w wieku 9 lat)¹¹⁴. Konstancja Eleonora, została ochrzczona 18 lutego 1774 r., a zmarła nie dożywszy dwóch lat. Także Salomea Marta (ochrzczona 28 lipca 1772) zmarła zapewne w dzieciństwie, bowiem Hieronim Kochanowski nie wymienia jej w swych wspomnieniach. Józefa Tekla Marcjanna, urodzona 6 stycznia 1777 r., żyła jeszcze w 1812 r., ale jej dalsze losy nie są jednak znane. Jedynie o Annie Józefie Tekli, która przysłała na świat 7 listopada 1768 r.¹¹⁵, wiadomo, że jeszcze w 1796 r. wydana została za miecznika opoczyńskiego Józefa Wolskiego¹¹⁶. Małżeństwo to nie trwało jednak długo, bowiem już po dwóch latach Wolski zmarł¹¹⁷. Anna zaś wyszła powtórnie za mąż za Mikołaja Sołtyka, kasztelanica wiślickiego¹¹⁸.

Syn Leona i Rostworowskiej – Antoni Konstanty – urodził się 2 kwietnia 1767 r.¹¹⁹ W 1789 r. został sekretarzem legacji polskiej w Kopenhadze. Dwa lata później awansował na konsyliarza tej placówki dyplomatycznej, a w 1793 r. otrzymał nominację na charges d'affaires. Podczas insurekcji kościuszkowskiej zabiegał o dostawy broni dla powstańców i próbował nawiązać kontakt z rewolucyjną Francją. Do Polski powrócił w 1796 r.¹²⁰ Przejął od ojca Szczecno, a w 1824 r. zakupił Kazanów¹²¹. Angażował się nadal w działalność polityczną środowisk patriotycznych (spiskowo-legionowych) i w związku z tym spędził dwa lata w więzieniu austriackim. W okresie Księstwa Warszawskiego był członkiem loży masońskiej Piast, a na przełomie 1811 i 1812 r. Świątyni Izis¹²². Działał w administracji finansowej kraju i w 1816 r. został

¹¹³ W. Szczygielski, *Kochanowski Leon...*, s. 194, podaje błędnie, że Rostworowska była córką kasztelana radomskiego.

¹¹⁴ *Księga domowa...*, s. 178-179, 182. W lutym 1774 r. Leon swym najstarszym synem nazwał Antoniego, co dowodzi, że Ksawery już wówczas nie żył, tamże, s. 190.

¹¹⁵ Tamże, s. 182, 188, 190, 194, 371, 374

¹¹⁶ BN, rkps IV 5574, k. 39.

¹¹⁷ *Księga domowa...*, s. 372; A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 286.

¹¹⁸ T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, t. 17, Poznań 1895, s. 177.

¹¹⁹ *Księga domowa...*, s. 179.

¹²⁰ J. Reychman, *Kochanowski Antoni Konstanty Franciszek a Paulo h. Korwin (ur. 1767)*, [w:] PSB, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968, s. 181.

¹²¹ *Księga domowa...*, s. 371; J. Reychman, dz. cyt., s. 181.

¹²² S. Małachowski-Łempicki, *Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738-1821*, Kraków 1929, s. 119.

prezesem Komisji Województwa Sandomierskiego¹²³. Antoni był żonaty z Anielą Gołuchowską h. Leliwa (wdową po Antonim Skrzyńskim), dziedziczką Krasnego, córką podczaszego chełmińskiego, hrabiego Józefa Wincentego Gołuchowskiego. Zmarł 26 marca 1832 r.¹²⁴, pozostawiając jedynego syna – Władysława.

Władysław, a właściwie Władysław Michał Jan, urodził się 28 kwietnia 1810 r. w Krasnem (Galicja) i jeszcze tego samego dnia został ochrzczony z wody w tamtejszym kościele. Ceremonii dopełniono 29 września tego samego roku, a rodzicami chrzestnymi byli Michał Korwin Kochanowski i Judyta Gołuchowska¹²⁵. W wieku 20 lat został wcielony do Armii Królestwa Polskiego i wziął udział w powstaniu listopadowym, jednak nie spotkały go z tego tytułu żadne represje¹²⁶.

W 1839 r. Władysław wylegitymował się w Królestwie ze szlachectwa¹²⁷. Po śmierci ojca odziedziczył Kazanów, ale już w 1834 r. sprzedał te dobra kuzynowi z Krzyszkowic – Kajetanowi Kochanowskiemu¹²⁸. W tym też okresie ożenił się z Liberatą Bystrzanowską h. Sarykoń, córką Kazimierza i Anny Rusockiej. Zamieszkał w Rudnikach w powiecie olkuskim, a poza majątkiem ziemskim, który tam posiadał, objął też spadek w Krakowie po ciotce Justynie Gołuchowskiej¹²⁹. Natomiast żona Władysława odziedziczyła znaczne majątki po rodzicach. Dobra Węgleszyn przekazała ostatecznie siostrze Kamili, pozostawiła sobie natomiast Rembiechową i Dębinę Zalesie w powiecie jędrzejowskim¹³⁰, a pod koniec 1842 r. kupiła na rządowej licytacji Bebelno i Kobylą, należące niegdyś do jej ojca¹³¹. Małżeństwo Kochanowskich nie doczekało się jednak dzieci¹³². Daty śmierci Władysława nie udało się ustalić, jednakże z całą pewnością zmarł przed żoną, która żyła jeszcze w 1867 r.¹³³

¹²³ J. Reychman, dz. cyt., s. 181.

¹²⁴ APR, Hipoteka Powiatowa Zwoleńska, sygn. 1266, k. 3, 31v–32v; tamże, sygn. 1276, s. nlb.; J. Wiśniewski, *Dekanat iłżecki*, Radom 1909–1911, s. 107–108.

¹²⁵ APR, Hipoteka Powiatowa Zwoleńska, sygn. 1276, s. nlb.

¹²⁶ AGAD, Kancelaria Własna Namiestnika, Wydział Paszportowy, sygn. 342, s. nlb.

¹²⁷ *Szlachta wylegitymowana...*, s. 300.

¹²⁸ APR, Hipoteka Powiatowa Zwoleńska, sygn. 1266, k. 3.

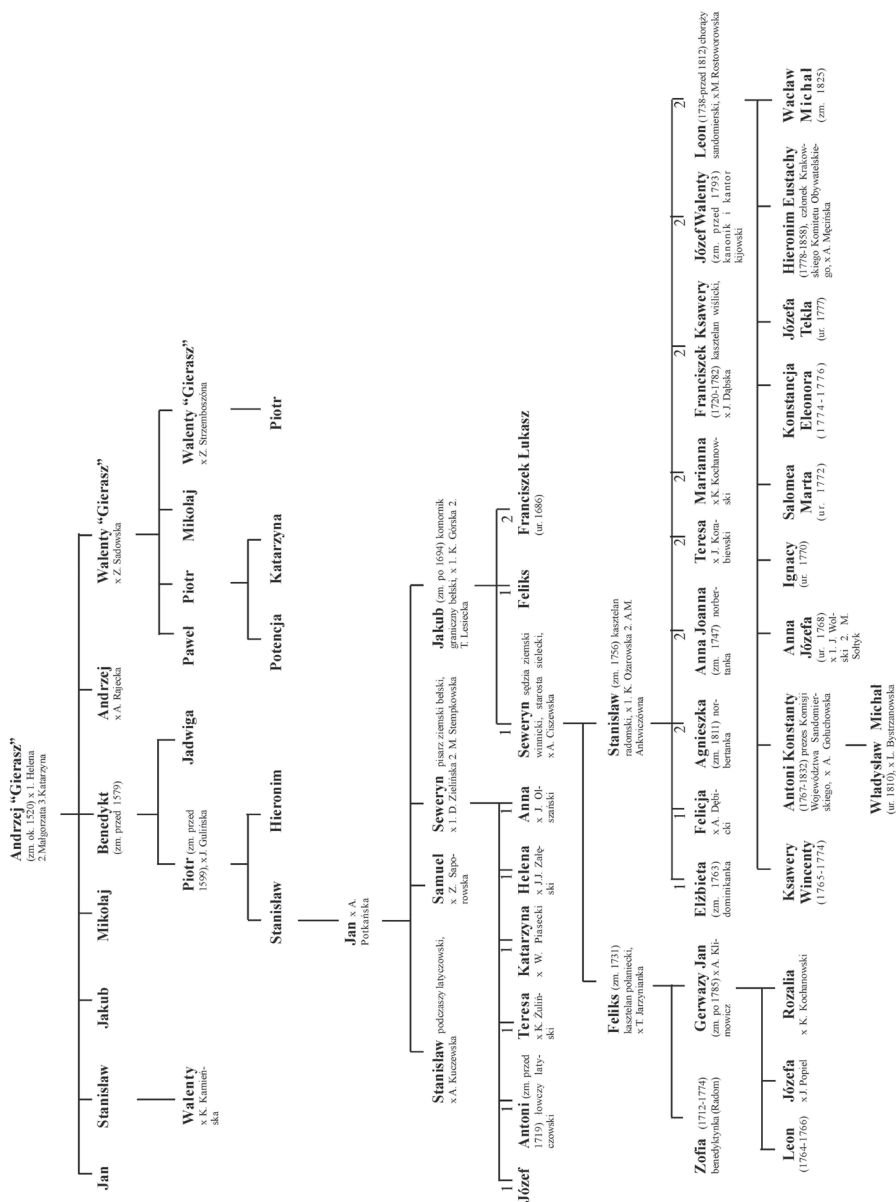
¹²⁹ AGAD, Kancelaria Własna Namiestnika, Wydział Paszportowy, sygn. 342, s. nlb.

¹³⁰ AGAD, Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu, sygn. 1908, s. nlb.

¹³¹ S. Piątkowski, *Przemiany własnościowe i ekonomiczne w dobrach ziemskich Bebelno (1802–1858) w świetle akt administracji rządowej*, „Włoszczowskie Zeszyty Historyczne”, t. 10, 2000, s. 107.

¹³² A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 286 S. Uruski, dz. cyt., t. 7, s. 74.

¹³³ AGAD, Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu, sygn. 1908, s. nlb. W sumie, o Władysławie Kochanowskim wiadomo bardzo niewiele, dokumentacja związana z nim urywa się po 1843 r., tamże, Kancelaria Własna Namiestnika, Wydział Paszportowy, sygn. 342. Nie przyniosła efektu również kwerenda w księgach metrykalnych parafii Włodowice, na terenie której leżały Rudniki.

Tablica. Drzewo genealogiczne Kochanowskich z Kierzkowa, opr. D. Kupisz.

Ignacy, trzeci syn chorążego sandomierskiego Leona, urodził się 12 lipca 1770 r.¹³⁴ A. Boniecki sądził, że był towarzyszem Kawalerii Narodowej¹³⁵. W rzeczywistości Ignacy służył w artylerii, gdzie na odchodnym z wojska otrzymał awans na chorążego (1791)¹³⁶. W późniejszym okresie wrócił do armii i walczył w powstaniu kościuszkowskim. Pod koniec XVIII w. osiadł w Brzozowej. Rodziny prawdopodobnie nie założył, a zmarł po roku 1828¹³⁷.

Wacław Michał – najmłodszy z synów Leona i Rostworowskiej – urodził się 28 września 1781 r.¹³⁸ Wiadomo, że u schyłku istnienia Rzeczypospolitej był jeszcze nieletni i około 1794 r. kształcił się w Akademii Krakowskiej¹³⁹. Nie przejawiał widocznej aktywności w życiu politycznym. W 1806 r. zakupił dobra Daniszew, natomiast trzy lata później sprzedał odziedziczone po rodzicach Gierczyce. Zmarł 25 sierpnia 1825 r. nie założwszy rodziny, a spadek po nim przejęło rodzeństwo¹⁴⁰.

Ósmym spośród dzieci Leona i Rostworowskiej, a zarazem ostatnim męskim przedstawicielem linii Kochanowskich z Kierzkowa, był urodzony 1 października 1778 r. Hieronim Eustachy, adept Szkoły Rycerskiej (1792–1794). Na mocy zastawu od brata Ignacego trzymał Brzozową, a w 1802 r. nabył dobra Przytyk i Podgajek, dzięki zapisanym na nich sumom zastawnym ojca¹⁴¹. W czasach Księstwa Warszawskiego zaangażował się w życie polityczne, zostając w 1806 r. radcą departamentu radomskiego. W 1809 r. wstąpił do pułku kirasjerów dowodzonego przez Stanisława Małachowskiego i przeszedł wraz z nim kampanię rosyjską, kończąc ją w stopniu kapitana. Po wojnie i śmierci ojca objął w posiadanie majątek Lubania. W 1815 r. został radcą województwa sandomierskiego, posłował też na sejm 1830/1831 r. Należał do masonerii i był członkiem radomskiej loży Jutrzenka Wschodząca. Niepowodzenia na polu gospodarczym doprowadziły go do sprzedaży majątków i przeniesienia się w 1842 r. do Krakowa. Działal aktywnie wraz z żoną w tamtejszych towarzystwach i bractwach dobroczynności. Podczas rewolucji krakowskiej 1846 r. objął urząd dyrektora poczty, za co został aresztowany przez Austriaków. W późniejszych latach pracował w samorządzie jako członek Krakowskiego Komii-

¹³⁴ *Księga domowa...*, s. 187.

¹³⁵ A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 286; APR, Hipoteka Powiatowa Radomska, sygn. 5784, nlb.

¹³⁶ *Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794. Spisy*, t. 2: *Oficerowie wojska koronnego*, cz. 2: *Artyleria i wojska inżynierskie*, oprac. M. Machynia, Cz. Szrednicki, Kraków 1999, s. 67.

¹³⁷ APR, Hipoteka Powiatowa Iłżecka, sygn. 1566, k. 3v; A. Boniecki, dz. cyt., t. 10, s. 286.

¹³⁸ W dorosłym życiu posługiwał się imieniem Michał. Archiwum parafii Chmielnik, Księga metrykalna, za: <http://geneteka.genealodzy.pl/index.php> (data dostępu: 24. 01. 2015).

¹³⁹ *Księga domowa...*, s. 371.

¹⁴⁰ APR, Hipoteka Powiatowa Iłżecka, sygn. 1571, s. 370–372; tamże, sygn. 1566, k. 3–3v.

¹⁴¹ *Księga domowa...*, s. 196, 370, 372; W. Bienkowski, *Kochanowski Hieronim Eustachy h. Korwin (1778–1858)*, w: PSB, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967–1968, s. 184.

tetu Obywatelskiego¹⁴². Hieronim ożenił się jeszcze w 1802 r. z Apolonią Męcińską h. Poraj, córką Stanisława¹⁴³. Zmarł w Krakowie 27 stycznia 1858 r., nie pozostawwszy potomstwa¹⁴⁴, a swe życie opisał w cytowanych tu wielokrotnie wspomnieniach (*Księżde domowej*).

Hieronim, oraz wspomniani wcześniej Władysław, byli ostatnimi męskimi przedstawicielami linii Kochanowskich z Kierzkowa¹⁴⁵. Wygasła ona tym samym w ósmym pokoleniu po Andrzejku *Gieraszu*, dziedzicu części Kochanowa i Kierzkowa Woli pod Radomiem¹⁴⁶.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, sygn. 6942, Archiwum Skarbu Koronnego, sygn. ASK I 8, 65, 67, 71, 72, Kancelaria Własna Namiestnika, Wydział Paszportowy, sygn. 342, Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu, sygn. 1908

Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział I, Archiwum Sanguszków, sygn. 182, Teki arabskie, sygn. 427/1, 282/11

Archiwum Państwowe w Lublinie, Księgi Grodzkie Chełmskie, Relacje, sygn. 95, Księgi Grodzkie Grabowieckie, Relacje, sygn. 116, Księgi Grodzkie Lubelskie, Zapisy, sygn. 107, 116, Trybunał Koronny Lubelski, sygn. 285; 470

Archiwum Państwowe w Radomiu, Akta dóbr Woźniki ze zbioru rodziny Pruszków, sygn. 2, Hipoteka Powiatowa Iłżecka, sygn. 1566, 1571, Hipoteka Powiatowa Radomska, sygn. 5784, Hipoteka Powiatowa Zwoleńska, sygn. 1266, 1276

¹⁴² Tamże; J. Głębocki, *Życiorys śp. Hieronima Kochanowskiego*, „Rocznik Towarzystwa Dobroczynności Miasta Krakowa”, t. 40, 1858, s. 3–4.

¹⁴³ *Księga domowa...*, s. 372.

¹⁴⁴ W. Bieńkowski, dz. cyt., s. 184; *Nekrologi „Kuriera Warszawskiego” 1821–1939*, oprac. A. T. Tyszką, t. 3: 1853–1858, Warszawa 2007, s. 492.

¹⁴⁵ W maszynopisie Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Pracownia PSB, Tablica genealogiczna rodu Kochanowskich, oprac. J. Kochanowski, tabl. 3, zaliczono do linii z Kierzkowa także gałąź wywodzącą się od nieznanego bliżej podstolego wendeńskiego Józefa, uznając go za syna Seweryna i Doroty Zielińskiej. Synowie Seweryna (w tym Józef) umierają jednak w początkach XVIII w., a podstoli wendeński urodził się dopiero ok. 1711. Kwestia ewentualnych powiązań gałęzi podstolego wendeńskiego z linią Kierzkowską Kochanowskich wymaga dalszych badań.

¹⁴⁶ Za pomoc w sporządzeniu tablicy genealogicznej Kochanowskich z Kierzkowa oraz udostępnienie wypisów z ksiąg hipotecnych z APR dziękuję P. Mariuszowi Kozdrachowi.

Archiwum Państwowe w Toruniu, Archiwum Szczanieckich z Nawry, sygn. 502

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Archiwum Kurii Kolegiackiej i Katedralnej Sandomierskiej, rkps 671

Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkps IV 5574, rkps IV 6584, rkps IV 6592

Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności – Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 8338, rkps 8339, rkps 8340, rkps 8441

Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu, rkps 15964/I, rkps 6156/II, rkps 6611/II, rkps 15964/II

Centralnij Deržavnij Istoryčnij Archiv Ukraïni, Lviv, fond 1, op. 1, sp. 259, 263, 267, 421

Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Kartoteka słownika historyczno-geograficznego województwa sandomierskiego w dobie Sejmu Wielkiego, hasło Ratoszyn.

Lvivska Nacionalna Naukova Biblioteka Ukraïni im. V. Stefanyka, fond 41, op. 3, sp. 241

Pracownia PSB, Tablica genealogiczna rodu Kochanowskich, oprac. J. Kochanowski, tabl. 3

Źródła drukowane:

Dziarszusz Walnej Rady Warszawskiej z roku 1710, wyd. R. Mienicki, Wilno 1928

Elektorów poczet, którzy niegdyś głosowali na elektów: Jana Kazimierza r. 1648, Jana III r. 1674, Augusta II r. 1697 i Stanisława Augusta r. 1764, najjaśniejszych królów polskich, wielkich książąt litewskich, itd., wyd. O. Pietruski, Lwów 1845

Korespondencja Ignacego Krasickiego z papierów Ludwika Bernackiego, pod red. T. Mikulski, t. 1: 1743–1780, Wrocław 1958

„Kuryer Polski”, 1756, nr 131

Księga domowa Leona i Hieronima Kochanowskich (1763–1855), wyd. J. K. Kochanowski, „Przegląd Historyczny”, t. 20, 1916

Księgi metrykalne kościołów radomskich z lat 1591–1795, seria A *Metryki chrztów*, t. 13, *Kościół św. Wacława 1784–1795*, opr. D. Kupisz, red. D. Kupisz, Radom 2014

Nekrologi „Kuriera Warszawskiego” 1821–1939, opr. A. T. Tyszka, t. 3: 1853–1858, Warszawa 2007

Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. 4, oprac. A. Pawiński,

[w:] *Źródła dziejowe*, t. 15, Warszawa 1886

Protokół ofiary dziesiątego i dwudziestego grosza powiatu radomskiego, wyd. Z. Guldon, S. Zieliński, w: *Radom i region radomski w dobie szlacheckiej Rzeczypospolitej*, t. 2: *Historia społeczno-religijna okresu wczesnonowoczesnego*, red. Z. Guldon, S. Zieliński, Radom 1996

„*Regestr diecezjów*” Franciszka Czaykowskiego, czyli właściciele ziemscy w Koronie w 1783 r., wyd. S. Górczyński, Warszawa 2009

Volumina Legum, t. 6, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1860

Opracowania:

W. Bieńkowski, Kochanowski Hieronim Eustachy h. Korwin (1778-1858), [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968

W. Bondyra, *Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich*, Lublin 2015

A. Boniecki., *Herbarz polski*, t. 10, Warszawa 1907

M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 2, Polska Centralna i Południowa, Warszawa 2005

A. Bystrzanowski, *Monografia historyczna parafii Ruda Kościelna nad kamienną*, Ostrowiec 1947.

T. Ciesielski, *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009

Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III, zestawili J. Dunin-Borkowski, M. Dunin-Wąsowicz, „*Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie*”, t. 1, 1908/1909, Lwów 1910

J. Gacki, *Orodzinie Jana Kochanowskiego, o jej majątnościach i fundacjach kilkanaście pism urzędowych*, Warszawa 1869

A. Gliwa, *Kraina upartych niepogód. Zniszczenia wojenne na obszarze ziemi przemyskiej w XVII wieku*, Przemyśl 2013

J. Głębocki, *Życiorys śp. Hieronima Kochanowskiego*, „*Rocznik Towarzystwa Dobroczynności Miasta Krakowa*”, t. 40, 1858

H. Karbownik, *Anna Białaczowska – matka Jana Kochanowskiego i jej związki z Białaczowem*, „*Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego*”, t. 22, 1985, z. 1–2

W. Konopczyński, *Konfederacja barska*, t. 2, Warszawa 1991

- M. Korolko, *Jana Kochanowskiego żywot i sprawy*, Warszawa 1985
- U. Kosińska, *Sejm 1719–1720 a sprawa taryfikacji traktatu wiedeńskiego*, Warszawa 2003
- D. Kupisz, M. Kozdrach, *Kochanowscy w XV–XVIII wieku. Główne linie rodziny*, Radom 2014
- D. Kupisz, *Rody szlacheckie ziemi radomskiej*, Radom 2009
- J. Z. Licheński, *Szlakami Jana Kochanowskiego*, Warszawa 1985
- S. Łoza, *Kawalerowie orderu św. Stanisława 1765–1813*, Warszawa 1925
- S. Małachowski-Lempicki, *Wykaz polskich łóż wolnomularskich oraz ich członków w latach 1738–1821*, Kraków 1929
- U. Mantorska-Skowron, *Działalność gospodarcza Kaspra Kochanowskiego*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. 21, 1984, z. 3
- K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 8, Lipsk 1841
- Nieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich. Zebrane z akt ziemskich radomskich i konsystorskich krakowskich*, oprac. S. Windakiewicz, Warszawa 1885
- Oficerowie Rzeczypospolitej Obojga Narodów 1777–1794. Spisy*, t. 2: *Oficerowie wojska koronnego, cz. 2: Artyleria i wojska inżynierskie*, oprac. M. Machynia, Cz. Szrednicki, Kraków 1999
- J. Pelc, *Jan Kochanowski. Szczyt renesansu w literaturze polskiej*, Warszawa 1980
- S. Piątkowski, *Przemiany własnościowe i ekonomiczne w dobrach ziemskich Bebelno (1802–1858) w świetle akt administracji rządowej*, „Włoszczowskie Zeszyty Historyczne”, t. 10, 2000
- R. Pleniewicz, *Jan Kochanowski, jego ród, żywot i dzieła*, [w:] *Jana Kochanowskiego dzieła wszystkie. Wydanie pomnikowe*, t. 4, Warszawa 1884
- K. Przyboś, *Sejmik województwa krakowskiego w czasach saskich (1697–1763)*, Kraków 1981
- K. Pułaski, *Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy. Monografie i wzmianki*, t. 2, oprac. T. Epsztejn, S. Górzyński, Warszawa 2004, s. 235
- J. Reyman, *Kochanowski Antoni Konstanty Franciszek a Paulo h. Korwin (ur. 1767)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967–1968
- W. Szczygielski, *Kochanowski Franciszek Ksawery h. Korwin (ok. 1720–1782)*,

[w]: *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967–1968

W. Szczygielski, Kochanowski Leon h. Korwin, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967–1968

Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861, oprac. E. Sęczys, Warszawa 2000

Z. Trawicka, Kochanowscy na forum sejmiku województwa sandomierskiego w latach 1572–1696, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 31, 1986

W. Urban, *Kręgi działalności Jana Kochanowskiego*, [w:] *Et haec facienda et illa non omittenda. Profesor Wacław Urban w swych dziełach wybranych*, red. A. Kądziała, W. Kowalski, J. Muszyńska, Z. Pietrzyk, Warszawa 2012

W. Urban, *Piotr Kochanowski, ojciec poety i gospodarz*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 30, 1985

S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 7, Warszawa 1910, s. 73

Urzędnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy, opr. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, Kórnik 1998

Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy, opr. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992

Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy, oprac. K. Chłapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993

J. Wiśniewski, *Dekanat ilżecki*, Radom 1909–1911

J. Wiśniewski, *Dekanat opatowski*, Radom 1907

J. Wiśniewski, *Dekanat radomski*, Radom 1911

J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Olkuskim*, Mariówka 1933

J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Stopnickim*, Mariówka 1929

Zapiski historyczne benedyktynek radomskich, opr. M. Borkowska, [w:] K. Górski, M. Borkowska, *Historiografia zakonna a wzorce świętości w XVII w.*, Warszawa 1984

T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, t. 17, Poznań 1895

Źródła internetowe:

Archiwum parafii Chmielnik

Księga zgonów: <http://geneteka.genealodzy.pl/index.php> (data dostępu: 24. 01. 2015)

Księga metrykalna: <http://geneteka.genealodzy.pl/index.php?rid> (data dostępu: 24. 01. 2015)

Родословная Кохановских из Кежкова с конца XV века до половины XIX века.

Данная статья представляет родословную одной из менее известных линий семьи Кохановских герба Корвин. Равно как и все Кохановские, представители этой семьи происходили из Радомской земли и писали свои произведения в г. Кежков, принадлежащим приходу Церкев (сегодня район Радома). Их прародителем считается умерший приблизительно в 1520 году Анджей «Гераш», двоюродный дед поэта Яна из Чарноляса. В XVII-XIX веках Кохановские из Кежкова поселились на всей территории тогдашней Малой Польши. Они владели имуществом либо занимали должности в воеводствах: сандомирском, краковском, любельском, русском и волыньском. В XVII веке некоторые из них стали средней шляхтой, а затем в XVIII веке оказались в кругу богатой знати и тем самым приобрели должность сенаторов (первой должности удостоился в 1724 году Феликс, сын Северина и Тишевской). Эту должность получили три представителя этой линии. Хотя выше должности младшего кастеляна они не занимали, но активно принимали участие в политической жизни. В первой половине XIX века Кохановские также как и ранее проявляли свою активность, однако, уже в начале второй половины этого столетия мужская линия этой семьи угасла.

The genealogy of the Kochanowski family from Kierzków from the end of the 15th century to the half of the 19th century.

The article presents the genealogy of one of the less common trees of the Kochanowski family of the Korwin coat of arms. Like all Kochanowskis, the representatives of this family tree came from the region of Radom, and wrote in Kierzków in the parish of Cerkiew (today a district of the city of Radom). It is Andrzej 'Gieraszy', dead about 1520, a grandfather of the bard Jan from Czarnolas, that is supposed to be considered the progenitor of the family. Between the 17th and the 19th centuries, the Kochanowski family from Kierzków

spread all over the contemporaneous Lesser Poland. They owned properties and/or held office in Sandomierz Voivodeship, Lublin Voivodeship, Volhynian Voivodeship, as well as in the Ruthenian Voivodeship. Some of the family members upgraded to middleincome gentry in the 17th century, and in the 18th century they upgraded to wealthy gentry, and three of them became senators (Feliks, the son of Seweryn and Ciszewska, became the first senator in 1724). They didn't hold office higher than minor castellans, however they actively participated in the political life of Poland. They showed a similar active participation in the first half of the 19th century, but the male line died out already at the beginning of the second half the 19th century.

Genealogie der Familie Kochanowski aus Kierzków seit Ende des 15. Jhs bis Mitte des 19. Jhs.

Der Artikel stellt die Genealogie einer der weniger bekannten Linie der Familie Kochanowski vom Wappen Korwin dar. Wie alle Mitglieder der Familie Kochanowski stammten auch ihre Vertreter aus dem Gebiet der Radomer Region und schrieben in Kierzków im Pfarrbezirk Cerekiew (heute Stadtteil von Radom). Für ihren Stammvater soll man den zirka 1520 verstorbenen Andrzej „Gieras” halten, den Großonkel vom Dichter Jan aus Czarnolas. Zwischen dem 17.-19. Jh. hat sich Familie Kochanowski aus Kierzków auf dem ganzen Gebiet des damaligen Kleinpolens (Małopolska) angesiedelt. Sie besaßen Landgüter und bekleideten Ämter in den Woiwodschaften Sandomierz, Krakau, Lublin, Rhutenien und Wolhynien. Einige von ihnen sind im 17 Jh. in den Mitteladel und im 18 Jh. in den Hochadel aufgestiegen und haben adlige Ämter bekleidet (das Erste wurde Feliks im Jahre 1724 zugeteilt, dem Sohn von Seweryn und Ciszewska), die den drei Vertretern der Linie zugewiesen wurden. Sie haben zwar keine höheren Ämter als „kleinere Kastellaneien” erreicht, sie haben sich aber politisch betätigt. Sie waren auch in der ersten Hälfte des 19 Jhs aktive Politiker. Die männliche Linie der Familie Kochanowski ist jedoch am Anfang der zweiten Hälfte dieses Jahrhunderts erloschen.

La généalogie de la famille Kochanowski de Kierzków depuis la fin de XVe s. jusqu'à la moitié de XIXe siècle.

L'article présente la généalogie de l'une des moins connues lignes de la famille Kochanowski du blason Korwin. Comme tous les gens du nom Kochanowski, les représentants de cette ligne aussi venaient de la région de Radom et écrivaient de Kierzków dans la paroisse Cerekiew (aujourd'hui un quartier de Radom). Pour leur ancêtre il faut considérer décédé en 1520 Andrzej „Gieras,” cousin aïeul du poète Jan de Czarnolas. En XVII-XIXe s., la famille Kochanowski de Kierzków s'est distribuée dans toute la Petite-Pologne de l'époque.

Ils possédaient des biens ou occupaient des postes dans la voïvodie de Sandomierz, Kraków, Lublin, Volhynie et la voïvodie ruthène. Certains d'entre eux ont été promus en XVIIe s. à la noblesse moyenne, et en XVIIIe s. à la noblesse aisée et ils ont touché des postes de sénateurs (le premier a été accordé en 1724 à Feliks, le fils de Seweryn et Ciszewska), dont trois représentants de cette ligne ont gagné. Ils n'ont pas obtenu des fonctions plus hautes que les castellans bas, mais ils participaient assez activement dans la vie politique. En XIXe s. ils ont exercé une activité similaire, mais la ligne masculine de cette famille s'est achevée déjà au début de la deuxième moitié de ce siècle.

Tomasz Błach

Instytut Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
Plac Marii Curie-Skłodowskiej 4a, 20-031 Lublin, Polska

JAN TOMASZ JÓZEFOWICZ (1662-1728) I JEGO ANTENACI

Słowa kluczowe:

Lwów, Józefowicz, Akademia Krakowska, kanonik lwowski, arcybiskupstwo lwowskie, panegiryki łacińskie.

Józefowiczowie byli jedną z licznych rodzin ormiańskich związanych ze Lwowem od XVII w. Rodzina ta, wraz z innymi rodzinami ormiańskimi, pojawiła się na Rusi Kijowskiej w wyniku najazdu ludów koczowniczo-stepowych. Uciekali przed Turkami seldżuckimi zajmującymi wschodnie ziemie Cesarstwa Bizantyńskiego po bitwie pod Manzikertem w 1071 r. Następnie po ofensywie mongolskiej chana Batu-chana w XIII w. rodziny ormiańskie emigrowały coraz bardziej w kierunku zachodnich ziem ruskich. Możliwsze rody szlacheckie i kupieckie zaczęły osiedlać się we Lwowie od XIV stulecia, kiedy to Ruś Czerwona wraz z jej stolicą – Lwowem, została włączona do Korony Polskiej. Dokonał tego król Kazimierz III Wielki w 1350 r.

Przodkowie Józefowiczów zamieszkiwali Lwów już w XVI stuleciu. Występowali w tym okresie pod nazwiskiem Tumanowicz¹. Byli jedną ze znaczących rodzin kupieckich. Czerpali zyski z handlu z Lewantem. Pierwszym znanym z imienia członkiem rodziny, występującym już pod nazwiskiem Józefowicz był Gasparus (Kacper) – aptekarz, który został wymieniony w aktach lwowskich pod rokiem 1592². Był on osobą poważaną w swoim środowisku, dwukrotnie wybierano go jako przedstawiciela kolegium 40 mężów (*Quadragesimavirat*) przy trzecim ordynku

¹ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856, s. 154. Rodzina Józefowiczów pochodziła od Szymona Tumanowicza żyjącego w połowie XVI stulecia.

² *Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388-1783*, t. I, wyd. A. Janeczek, Poznań-Warszawa 2005, s. 222.

w dniu 22 lutego 1627, a także w 22 lutego 1637 r.³ Jego następcą, który również pełnił funkcję w *Quadragesimavirat* w dniach 22 lutego 1629 oraz 22 lutego 1631 r.⁴ był lwowski aptekarz Mikołaj Józefowicz⁵. Wsławił się on w czasie oblężenia Lwowa, którego dokonały połączone wojska kozacko-tatarskie dowodzone przez Bohdana Chmielnickiego i Tugaj-beja w 1648 r. Mikołaj Józefowicz, znając się na sztuce wojennej, w okresie październikowych walk kierował artylerią miejską, czym przyczynił się do odparcia wielu ataków piechoty zaporoskiej. Spowodowało to przerwanie dalszych walk przy murach miejskich i zawarcie korzystnego układu, dzięki któremu Kozacy i Tatarzy odstąpili od zajęcia miasta.

Ów aptekarz lwowski, Mikołaj Józefowicz był żonaty z Katarzyną z Feuerbachów, która po śmierci swojego męża w 1651 r., według dekretu króla Jana II Kazimierza, została zaliczona w poczet „dwunastu wdów”, które zostały zwolnione przez radę miejską Lwowa z płacenia podatków, danin i opłat⁶. Mikołaj Józefowicz przekazał swój majątek dwóm synom pochodzącym ze związku małżeńskiego z Katarzyną z Fauerbachów – Jakubowi Aleksandrowi i Stanisławowi.

Pierwszy z synów Mikołaja, Jakub Aleksander, był doktorem medycyny i filozofii. Stopień naukowy uzyskał prawdopodobnie w Akademii Krakowskiej. W 1660 r. został wybrany do składu lwowskiej rady miejskiej, gdzie w latach 1650-1660 pełnił funkcję ławnika⁷. W roku 1661 powołano go na stanowisko kustosa archiwum⁸, a w latach 1663-1664 został lonherem królewskiej kasy⁹. Lwowski uczony w okresie pełnienia urzędu rajcy w latach 1660-1688 corocznie obejmował ważne stanowiska. Wreszcie w roku 1679 został burmistrzem królewskim. Urząd ten pełnił także w roku 1684¹⁰. Kilkakrotnie pełnił funkcję burmistrza radzieckiego – po raz pierwszy w roku 1671, ponownie w roku 1675, po raz ostatni w latach 1681-1682¹¹. Mianowany przez radę miejską Jakub Aleksander Józefowicz przez trzy kadencje był prowizorem kościoła i szkoły katedralnej we Lwowie (1669, 1675, 1676)¹². W szkole tej prawdopodobnie naukę rozpoczął bratanek Jakuba Aleksandra Józefowicza, Jan Tomasz – późniejszy kanonik lwowski. Jakub Aleksander własnym kosztem odrestaurował kościół Marii Panny we Lwowie, który został zniszczony

³ M. Kaprał, *Urzędnicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku*, Toruń 2008, s. 274.

⁴ Tamże, s. 275.

⁵ A. Keckowa, *Józefowicz Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 11, 1964-1965, s. 306.

⁶ Tamże.

⁷ M. Kaprał, dz. cyt., s. 390.

⁸ Tamże, s. 140.

⁹ Tamże, s. 140-141.

¹⁰ Tamże, s. 150.

¹¹ Tamże, s. 144, 145 i 148-149.

¹² Tamże, s. 143, 145-146.

w 1683 r. w skutek pożaru¹³. Ostatni raz w aktach lwowskich nazwisko Jakuba Aleksandra Józefowicza jako rajcy występuje w 1688 r.¹⁴

Drugi syn Mikołaja, Stanisław, posiadał dość znaczny majątek. W 1652 r. poślubił dziedziczkę jednej z najbogatszych rodzin lwowskich, Teresę Della Rippa Ubaldynównę, wnuczkę emigranta włoskiego i założyciela domu handlowego Ubaldinich, Urbana Della Rippa. Z tej okazji we Lwowie ukazał się panegiryk weselny pt. *Charites, czyli Boginie łask* autorstwa mieszczanina Jana Rorayskiego¹⁵. Stanisław Józefowicz zajmował się głównie handlem, importując tkaniny z zagranicy, przede wszystkim zaś drogie sukna. Towarem tym handlował na wielką skalę, zaopatrując weń głównie piechotę polską podczas walk z Kozakami w latach 50-tych i 60-tych XVII w. Dodatkowo oprócz zajmowania się handlem udzielał kredytów bogatym rodzinom szlacheckim z okolic Lwowa. Pozwoliło mu to wykupić na terenie miasta liczne place i domy, w tym kamienicę przy rynku głównym zwaną Szymonowiczowską, nazywaną później Lewakowskiego. Stanisław Józefowicz wraz ze swoją żoną gromadzili cenne obrazy znanych malarzy. W swoim mieszkaniu Stanisław posiadał ich aż 60. Podobnie jak inni członkowie rodziny Józefowiczów, Stanisław był wybierany do kolegium 40 mężów przy trzecim ordynku w dniu 22 lutego 1657 r., a później w dniu 22 lutego 1661 r.¹⁶ Jak podają lwowskie akta po raz pierwszy został wybrany miejskim ławnikiem w dniu 22 lutego 1664 r. na krótko przed swoją śmiercią¹⁷.

Oprócz działalności związanej z handlem i udzielaniem kredytów Stanisław Józefowicz współpracował z armią Rzeczypospolitej Obojga Narodów w walkach z powstańcami Chmielnickiego. W 1648 r, gdy wojska kozacko-tatarskie przystąpiły do oblężenia Lwowa, Stanisław gościł w swoim domu Stefana Czarnieckiego. W czasie kolejnego oblężenia Lwowa w 1655 r. przez armię rosyjsko-kozacką Wasilija Buturlina i Chmielnickiego, Stanisław Józefowicz niezwykle się zasłużył, co sprawiło, że ówczesny referendarz koronny, a późniejszy hetman polny koronny Stefan Czarniecki darzył go szacunkiem i przyjaźnią¹⁸. Stanisław Józefowicz zginął nagle w 1664 r., realizując listowne polecenie Czarnieckiego. Stało się to podczas walk polsko-kozackich pod Stawiszczami, kiedy to kupiec lwowski próbował dostarczyć sukno dla przebywających tam wojsk polskich. Wówczas *w głowę wedle ucha kulą ugodzony, spadł z konia i ducha wyzionął*¹⁹. Ciało bohaterskiego kupca

¹³ L. Korwin, *Ormiańskie rody szlacheckie*, Kraków 1934, s. 102.

¹⁴ M. Kaprał, dz.cyt., s. 152.

¹⁵ A. Keckowa, dz. cyt., s. 306.

¹⁶ M. Kaprał, dz. cyt., s. 280.

¹⁷ Tamże, s. 226.

¹⁸ L. Korwin, dz. cyt., s. 102.

¹⁹ A. Batowski, *Rękopisma do dziejów polskich Józefowicza, kanonika lwowskiego*, [w:] „Biblioteka Na-

zostało sprowadzone z pola bitwy do Lwowa dopiero po sześciu tygodniach od śmierci. Stanisław Józefowicz został pochowany w *kaplicy cmentarzowej w grobie Szulcowym przy archikatedrze*²⁰.

Niewątpliwie najwybitniejszym członkiem rodziny Józefowiczów był syn Stanisława – Jan Tomasz, który urodził się w 1662 r. z drugiego małżeństwa Stanisława z Krystyną z Szymonowiców²¹. Informację tę podaje reskrypt króla Jana III Sobieskiego skierowany do magistratu lwowskiego z 1679 r., w którym czytamy, że Stanisław ożenił się po raz drugi około roku 1660. Wobec trudnej sytuacji finansowej syn Stanisława, Jan Tomasz po ukończeniu szkół niższego szczebla, dzięki wsparciu kapituły katedralnej podjął dalszą naukę w Akademii Krakowskiej. Przed podjęciem nauki na krakowskiej *Alma Mater* Jan Tomasz Józefowicz ukończył lwowskie kolegium jezuickie w 1679 r., co sam potwierdził w napisanej przez siebie *Kronice miasta Lwowa...*²². W 1682 r. lwowianin uzyskał tytuł bakałarza sztuk wyzwolonych, następnie po dwóch latach został doktorem filozofii. Już w 1686 r. Jana Tomasza Józefowicza mianowano profesorem filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. W rozwoju naukowym Józefowiczowi bez wątpienia pomogła protekcja możnych osób, którymi byli biskup krakowski Jan Małachowski (od roku 1683) oraz Piotr Stanisław Orłowski, kanonik krakowski i protonotariusz apostolski.

W okresie swojego pobytu w krakowskiej uczelni profesor filozofii pisał łacińskie panegiryki dedykowane swoim protektorom, bądź prominentnym członkom władz Akademii Krakowskiej. Lwowski uczony swój pierwszy panegiryk napisał w dniu 18 lipca 1685 r. Nosił tytuł: *Orzeł wzlatujący z popiołów, Sługa Boży Szymon z Lipnicy*²³. Drugim panegirykiem wydanym w dniu 17 października 1685 r. były *Kwestie teologiczne o szczęśliwości formalnej z I księgi II części „Summy teologicznej” Boskiego Tomasza Doktora Anielskiego...*²⁴. W duchu scholastyki tomistycznej powstał także alegoryczny obraz życia św. Tomasza z Akwinu w dziele Józefowicza zatytułowanym *Otchłań łaski i mądrości...*²⁵, które zostało wydane w drukarni

rodowego Zakładu Imienia Ossolińskich”, Lwów 1844, t. 9, s. 129.

²⁰ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, s. 148.

²¹ J. T. Józefowicz, *Lwów utrapiony in anno 1704 albo Dyjaryjusz wziętego Lwowa przez króla szwedzkiego Karola XII die 6 mensis Septembris anno 1704*, opr. P. Borek, Kraków 2003, s. 13.

²² J. T. Józefowicz, *Kronika miasta Lwowa od roku 1634 do 1690...*, tłum. M. Piwocki, Lwów 1854, s. 394-396.

²³ *Aquila é Rogo evolans, Domini Simon de Lipnica*, tłum. wł., strdr. Bibl. Jagiel., 220063 III, Kraków 1685.

²⁴ *Questio theologica, De beatitudine formali Exi 2 dae. D. Thomae Doct: Angelici...*, tłum. wł., strdr. Bibl. Jagiel., 391951 I, Kraków 1685.

²⁵ *Abyssus Gratiae & Sapientiae...*, tłum. wł., strdr. Bibl. Jagiel., 59640 III, Kraków 1687.

uniwersyteckiej 7 marca 1687 r. Ostatnim panegirkiem napisanym i wydany w Krakowie przez J. T. Józefowicza była *Obrona zagrożonego Kościoła...*²⁶. Ów tekst Józefowicz wygłosił w Akademii Krakowskiej 27 marca 1692 r.

Józefowicz powrócił z Krakowa do Lwowa, gdy rajcy lwowscy mianowali go kanonikiem kapituły katedralnej w dniu 9 sierpnia 1692 r. Zostało to opisane w aktach miejskich w następujących słowach: *Consulesnominant ad Canonicatum sua ecollationis Ecclesiae Leopoliensis Joannem Thomam Josephowicz Phiae et AA. LL. Doctorem et Professore, Consistorii Cracoviensis Regentem, Milonorum Ordinum Clericum, virumprobitate et juris canonici scientia conspicuum*²⁷. Profesor filozofii Akademii Krakowskiej stanowisko kanonika lwowskiego objął 11 stycznia 1693 r. W tym czasie w Krakowie zakończył się proces kanonizacyjny Jana z Kąt, w którym Jan Tomasz Józefowicz pełnił funkcję prokuratora z ramienia kapituły krakowskiej.

Jako kanonik lwowski Jan Tomasz Józefowicz w imieniu kapituły metropolitalnej archidiecezji lwowskiej zajmował następujące stanowiska, m.in.: prokuratora kapituły, kustosza katedralnego, cenzora ksiąg. Będąc kanonikiem lwowskim sprawował również funkcję surogata w sądach oraz sekretarza królewskiego, pod koniec panowania Jana III Sobieskiego²⁸.

Kolejne lata Józefowicz spędził na probostwie w Milczycach. Parafia ta wchodziła w obręb diecezji przemyskiej. W latach 90-tych XVII w. Milczyce należały do majątku stolnika chełmskiego Jakuba Ożgi. Kanonik lwowski w latach 1695-1700 – przerywając swoją funkcję prokuratora kapituły lwowskiej – pełnił posługę proboszcza. Józefowicz opisał ten fakt w swojej *Kronice miasta Lwowa...*, wspominając, że wówczas powstała plebania, wikaria i szpital²⁹.

W okresie pobytu w Milczycach napisany został pierwszy z panegiryków zaliczanych do tzw. lwowskiej twórczości Józefowicza pt. *Święty Ignacy Fundator Soc. JesuImieniowi Jezusa na cały świat marszałkujący*. Utwór ten wydano w kolegium jezuickim we Lwowie. Jan Tomasz Józefowicz określa się w nim jako *proboszcz milczycki, J. K. M. sekretarz*³⁰. Słowa te świadczą o tym, że również po śmierci króla Jana III Sobieskiego (17 VI 1696) Józefowicz kontynuował pracę jako sekretarz króla Augusta II Wettina.

²⁶ *Asylum Periclitantis Clypeus...*, tłum wł., strdr. Bibl. Jagiel., 589227 III, Kraków 1692.

²⁷ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, s. 154. Cytat ten pochodzi z *Offici Consuli fasciculum 19 et 20 ab Anno 1691 ad 1694*, k. 353 i 971.

²⁸ J. T. Józefowicz, *Lwów utrapiony in anno 1704...*, s. 14.

²⁹ Tenże, *Kronika miasta Lwowa od roku 1634 do 1690...*, s. 449-450.

³⁰ Tenże, *Lwów utrapiony in anno 1704...*, s. 15.

Powróciwszy z parafii milczyckiej do Lwowa Józefowicz pełnił ważne funkcje przy kapitule katedralnej. Jako jej prokurator zorganizował ingres nowo mianowanego arcybiskupa lwowskiego nominowanego przez Augusta II. Decyzję tę ogłosił przybyły do Lwowa poseł królewski Augustyn Bernicz, podczas nieobecności pozostałych prałatów i kanoników w mieście. Im to właśnie tę uroczystą wiadomość przekazał kanonik Józefowicz. Ingres arcybiskupa Konstantego Józefa Zielińskiego miał się odbyć w dniu 23 marca 1699 r. Z okazji tego ingresu Józefowicz napisał panegiryk poświęcony Zielińskiemu zatytułowany: *Panegiryk ku czci imienia i honoru najwznioślejszego, najślawniejszego, najgodniejszego pana Konstantego Józefa Zielińskiego...*³¹. Początkową niechęć sufragana gnieźnieńskiego do objęcia stanowiska arcybiskupa lwowskiego opisał następującymi słowami: *wrzała gorąca walka między Orłami gnieźnieńskimi a ruskim Lwem, ale rozstrzygnął walkę wyrokiem swoim nasz Jowisz, August II*³². Dzieło to kanonik lwowski wydał we Lwowie w dniu 20 lutego 1701 r., a więc prawie dwa lata po arcybiskupim ingresie. Należy zaznaczyć, że Konstanty Zieliński osobiście nie brał udziału w tej uroczystości, w związku z czym Jan Tomasz Józefowicz w imieniu kapituły lwowskiej napisał do niego i króla Augusta II list, w którym donosił: *Gdy Przezorność Naiaśniejszego Maiestatu Króla J. M. Pana Naszego Miłościwego szczęśliwie prowadzi do Metropoliej krajów naszych Waszmości Mościwego Pana, ochotnie Capitulum Metropolitanum idzie in occursum Magno Nomini Waszmości wielce Miłościwego Pana, debito wszelakiej obserwancyey cultu, z należytych powinszowaniem zabiegając drogę...*³³.

W 1702 r. Józefowicz napisał kolejny panegiryk, tym razem poświęcony patronowi archidiecezji lwowskiej św. Janowi z Dukli, który zatytułował *Krótkie zebranie życia wielbego Jana z Dukli...*³⁴. Kanonik lwowski chciał w ten sposób uczcić i przypomnieć fakt cudu, jaki miał się dokonać za sprawą Jana z Dukli, który w czasie oblężenia Lwowa przez Kozaków i Tatarów w 1648 r. swoją osobą zasłonił miasto przed wrogami. Ci bowiem przerażeni tak nagłym pojawieniem się świętego nie chcieli dalej walczyć.

Rok 1703 miał się okazać szczególnym w życiu Józefowicza. Wówczas dzięki poparciu arcybiskupa Zielińskiego mógł podjąć z własnej inicjatywy kontynuowanie rozpoczętej przez Jakuba Skrobiszewskiego kroniki pt. *Żywoty arcybiskupów halickich*

³¹ *Panegyricus nomini et Honori Domini Celsissimi Illustrisissimi Reverendissimi Constantini Josephi Zielineski...*, strdr. Bibl. Ossol., fol. ark. 12.

³² S. Szydelski, *Konstanty Zieliński arcybiskup lwowski (1699 -1700)*, Kraków 1910, s. 7.

³³ Tamże, s. 12.

³⁴ *Krotkie zebranie życia wielbego Jana z Dukli Zakony Braci Mnieyszych S. Franciszka Obserwantów...*, strdr. Bibl. Ossol., Jocher 8424. 8426.

i lwowskich³⁵. Dzieło temu, które okazało się najważniejsze w jego twórczości, nadał tytuł: *Kroniki miasta Lwowa tom dodatkowy...*³⁶. Historyk lwowski pisał tę kronikę przez wiele lat. Wielokrotnie musiał przerywać swoją pracę m.in. z powodu braku dostępu do akt konsystorskich, bądź w wyniku Wielkiej Wojny Północnej pustoszącej wzdłuż i wszerz województwa Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Z tej właśnie przyczyny 23 sierpnia kapituła lwowska zwołała posiedzenie z udziałem arcybiskupa Zielińskiego, na którym obecni byli: scholastyk Jakub Sachnowicz oraz kanonicy Jan Tomasz Józefowicz, Józef Głębocki, Wojciech Krosnowski i Bogusław Kuciński. Na tymże posiedzeniu kapituły ustalono, że Zieliński wywiezie z miasta skarbiec, a w jego zastępstwie archidiecezję będą reprezentowali Bogusław Kuciński i Józefowicz³⁷.

Wkrótce, po wyjeździe arcybiskupa Zielińskiego z większością członków kapituły, Lwów został opanowany przez armię szwedzką Karola XII Wittelsbacha. Podczas walk ze Szwedami Józefowicz proponował miejskim rajcom obrać na nowych patronów św. Jana Kantego i św. Kajetana z Thieny, założyciela zakonu kanoników regularnych³⁸. Zdobycie miasta nastąpiło w nocy z 5 na 6 września 1704 r. Szwedzi po zdobyciu miasta ograbili kościoły miejskie, a także nałożyli kontrybucję w wysokości 400 tysięcy talarów na magistrat miejski i kler różnych wyznań³⁹, którą później w wyniku zabiegów Józefowicza zmniejszono do wysokości 100 tysięcy talarów. Stało się tak w wyniku rozmów, jakie kanonik lwowski prowadził z przedstawicielami szwedzkimi, przede wszystkim generał-majorem Magnusem Stenbockiem (1663-1717) i królem-elektem Stanisławem Leszczyńskim, na którego prośbę Karol XII zmniejszył pierwotną wysokość kontrybucji. Cały okres przed zdobyciem miasta, a także czas okupacji szwedzkiej Lwowa, Józefowicz opisał dokładnie w swoim diariuszu pt. *Lwów utrapiony in anno 1704 albo Dyjaryjusz wziętego Lwowa przez króla szwedzkiego Karola XII die 6 mensis Septembris Anno 1704*. Przyczynę upadku miasta ksiądz kanonik widział w upadku moralnym jego mieszkańców, co wyraził w następujących słowach: *Bóg miasto długo na karanie zasługujące, w tych czasach mieczem, ogniem powietrzem ukarał*⁴⁰. Niewątpliwie dla współczesnych Józefowiczowi obywateli Rzeczypospolitej upadek takiej twierdzy jak Lwów musiał być wstrząsem, który przywoływał na myśl wizje apokaliptyczne.

³⁵ S. Szydelski, dz. cyt., s. 43.

³⁶ *Annalium Urbis Leopoliensis tomus extravagans*, rkps Bibl. Ossol., 147 III.

³⁷ S. Szydelski, op. cit., str. 50. W aktach kapitulnych sytuację tę omówiono następująco: *Celebra tumest Capitulum parziale et extraordinarium horis vespertinis, idque ex occurrentia et occasione hostilitatis Suetiae, civitati Leopoliensi imminetis*, Acta Capitulorum Leopoliensis, t. VII, k. 154.

³⁸ Ł. Charewiczowa, *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, „Bibl. Lwowska”, 1938, s. 32.

³⁹ J. T. Józefowicz, *Lwów utrapiony in anno 1704...*, s. 36.

⁴⁰ Tamże, s. 33.

Po odejściu wojsk szwedzkich ani sytuacja Lwowa, ani arcybiskupstwa lwowskiego nie uległa poprawie. Wypadki wojenne często się powtarzały, czego dowodem było porwanie Konstantego Zielińskiego ze wsi w Biskupiej Górze na Kujawach przez grupę wojsk rosyjskich generała Karola Röhnego. Kanonicy kapituły, po otrzymaniu informacji o porwaniu w dniu 2 marca 1707 r., wysłali jako swoich przedstawicieli Jana Tomasza Józefowicza wraz z Bogusławem Kucińskim do Żółkwi, aby negocjowali z carem Piotrem I Wielkim w sprawie uwolnienia arcybiskupa Zielińskiego⁴¹. Obaj kanonicy wyruszyli na spotkanie z carem Rosji zaopatrzeni w pismo prymasa Stanisława Szembeka i marszałka konfederacji sandomierskiej Stanisława Denhoffa, w którym znajdowała się prośba o zwolnienie lwowskiego arcybiskupa. Piotr I Wielki w sposób bardzo uroczysty wyjaśnił Józefowiczowi i Kucińskiemu, że nie może wydać takiej zgody ze względu na poglądy polityczne Zielińskiego, który popierał w tym czasie króla Szwecji w wojnie z Rosją.

Tenże rok 1707 przyniósł w życiu Józefowicza istotne zmiany. W następstwie zdarzeń związanych z porwaniem i uwięzieniem przez Rosjan arcybiskupa Zielińskiego, jego stanowisko administratora *sede impedita* objął Jan Skarbek, który przekazał Józefowiczowi wszystkie uprawnienia przysługujące mu jako biskupowi sufraganiowi, z wyjątkiem tych dotyczących sakry biskupiej i jurysdykcji administratora⁴². Będąc sędzią surogatem Józefowicz mógł więc w imieniu arcybiskupa obsadzać niższe funkcje kościelne, a także rozsądzać spory kościelne.

Sprawą, która do dnia dzisiejszego nie została rozstrzygnięta przez historyków jest nobilitacja szlachecka jaką uzyskał lwowski kanonik. O tej nobilitacji wiemy na podstawie zachowanego obrazu olejnego przedstawiającego Jana Tomasza Józefowicza, na którym znajduje się niezidentyfikowany herb⁴³. Niektórzy historycy interpretowali go jako herb własny nadany przez króla Augusta II Wettina po nobilitacji Józefowicza za zasługi ojca i własne, zwłaszcza podczas szwedzkiej okupacji Lwowa⁴⁴, gdy nie uznał za króla Stanisława Leszczyńskiego. Pojawiały się jednak inne opinie, według których Józefowicz mógł posługiwać się herbem rzymskiego kolegium protonotariuszy apostolskich, którego sam był członkiem od 1717 r.⁴⁵ Dowiadujemy się o tym z dokumentów zawartych w *Tabuli Magistratu Lwowskiego*⁴⁶.

⁴¹ S. Szydelski, dz. cyt., s. 91. Informacja ta jest podana za *Acta Capitulum Leopoliensis*, t. VII, k. 293.

⁴² J. Krętosz, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XII w. do 1772*, Lublin 1986, s. 88.

⁴³ J. T. Józefowicz, *Lwów utracony in anno 1704...*, s. 12. Obecnie portret Jana Tomasza Józefowicza znajduje się w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Lwowa.

⁴⁴ M. Bohosiewicz, *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 11, 1964-1965, s. 305.

⁴⁵ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, s. 154.

⁴⁶ Tenże, *Pamiętnik dziejów polskich*, s. 221.

Józefowicz uczestniczył w sejmikach wiszneńskich, na których gromadziła się szlachta województwa ruskiego. Pierwszy sejmik z jego udziałem odbył się w Sądowej Wiszni w dniu 5 lutego 1714 r. W laudum sejmikowym z tego dnia pojawia się następująca uchwała: *żeby zaś wszystkie tak województwa naszego jako i całej Rzeczypospolitej in hoc afflicto statu zostającej interessa mogły do jako najpomysłniejszego pristina efelicitatis wrócić się stanu, gdy desunthumana auxilia diuna arripiendo suffragia przez interpozycją świętych i wniesiona przez Imci księdza Józefowicza kanonika i surogatora lwowskiego instancja do generału naszego amplexendo, zlecamy Imci panu marszałkowi koła naszego, ażeby cum osculo pedum summipontificis, imieniem województwa całego listowna napisał interpozycją do Ojca Świętego, upraszając o kanonizację błogosławionego Jana Kantego ażeby in cathalogum Sanctorum i patronów korony polskiej był napisany*⁴⁷. Uczestnictwo w tym sejmiku potwierdza ważną rolę jaką Józefowicz pełnił w strukturach kościoła lwowskiego, skoro w jego imieniu zwracał się on do Kurii Rzymskiej z prośbą o zakończenie procesu kanonizacyjnego i zaliczenie Jana Kantego w poczet świętych kościoła rzymskokatolickiego. Pomimo, iż zabiegi te poparł w swoim liście interpozycyjnym do papieża Klemensa XI z dnia 5 maja 1714 r. ówczesny marszałek sejmiku wiszneńskiego Antoni Łączyński⁴⁸, kanonizacja Jana Kantego nastąpiła dopiero w 1767 r., kiedy to papież Klemens XIII ogłosił go świętym.

Na tym samym sejmiku wiszneńskim nazwisko księdza kanonika Józefowicza wystąpiło również w uchwale o następującej treści: *Przy tem ad instantiam tego IMci księdza Józefowicza na kościół i szpital św. Stanisława w Rzymie zostający, lubo przy terażniejszych angustiach naszych naznaczamy w ziemie lwowskiej zł. tysiąc, z ziemie przemyskiej zł. półtora tysiąca, z ziemie sanockiej zł. pięć set z najpewniejszych pieniędzy do zapłacenia naznaczamy*⁴⁹. Ów fakt potwierdza, że prerogatywy sędziego surogata były znaczące, jeśli Józefowicz w imieniu kapituły metropolitalnej zbierał pieniądze z ziem podległych województwu ruskiemu na odnowę kościoła rzymskiego.

Jednak sprawa ta została podniesiona na kolejnych obradach sejmiku wiszneńskiego w dniu 14 maja 1715 r. Na nowo powróciła w uchwale, która postanawiała: *Którego podatku takową czynimy dystynkcyę: naprzód zaczynając od chwały Boskiej i naznaczonych na kanonizację św. Stanisława Kostki po zł. cztery z dymu, te wszystkie pieniądze quae et quanta summa provenerit, wytrąciwszy z niej zł. pięć set*

⁴⁷ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego, wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego, t. 22, Lwów 1868, s. 558.

⁴⁸ Tamże, s. 559.

⁴⁹ Tamże.

*do Rzymu na szpital św. Stanisława biskupa krakowskiego dawno deklarowane, które do rąk IMci księdza Juzefowicza kanonika i surrogata lwowskiego oddać powinien będzie, wszystkie zaś utsuperiusexpressum pomienioną sumę do rąk IMci księdza Orzechowskiego jako prokuratora całej prowincyj i particulariter humus Artus oddać tenebitur*⁵⁰.

Nazwisko Jana Tomasza Józefowicza występuje także na sejmiku wiszneńskim w dniu 9 lipca 1715 r., gdzie w punkcie 10 uchwały województwa ruskiego czytamy: *W deklarowanym zaś tysiącu zł. na szpital św. Stanisława biskupa krakowskiego za wydaną już assygnacyą do p. Norzesa (a dotąd osychającą) onemuż iniungimus, aby nieodwłocznie satisfaciat do rąk IMci księdza Józefowicza kanonika i surogata lwowskiego*⁵¹. Zapewne sprawa ta ciągnęła się na sejmikach województwa ruskiego z powodu trwającej na terenie Rzeczypospolitej konfederacji tarnogrodzkiej 1715–1717, która pustoszyła ziemie ruskie. Było to spowodowane pobytem na tych ziemiach wojsk saskich. Sumy potrzebne na uposażenie wojska rujnowały zarówno tutejszą szlachtę, jak i archidiecezję lwowską. Na tymże sejmiku wiszneńskim marszałkiem przewodzącym obradom był Antoni Łączyński, podkomorzy nowogródzki.

Po raz ostatni nazwisko kanonika i historyka lwowskiego zostało wspomniane w *Aktach grodzkich i ziemskich* 15 września 1716 r. Możemy w nich przeczytać, że: *do tej pory nie wypłacono kwoty tysiąca złotych IMci księdzu Józefowiczowi*⁵². Nie do końca wiemy, czy ksiądz kanonik Józefowicz dostał ową sumę pieniędzy. Jednak w czasie następnych obrad sejmiku województwa ruskiego jego nazwisko już się nie pojawia, co wskazywałoby raczej na fakt, że dostał powyższą sumę i przeznaczył ją na odnowę kościoła św. Stanisława Kostki. Powyższe uchwały sejmików wiszneńskich potwierdzają odkrycia, jakie zostały dokonane w *Aktach Szpitalów miejskich* za lata 1674-1798, gdzie występuje nazwisko kanonika lwowskiego. Znajduje się tam list, który napisali *prowizorzy i administratorzy kościoła i szpitala św. Stanisława w Rzymie*. Ów list skierowany był do kapituły we Lwowie z prośbą o pieniądze na odbudowę będącego w ruinie rzymskiego kościoła. W tym czasie katedralem z ramienia arcybiskupa Jana Skarbka był Józefowicz, który kierował z jego polecenia zbiórką pieniędzy na kościół św. Stanisława. Interesujący jest fakt, iż list ten pisany z Rzymu datowany był 30 sierpnia 1712 r., a więc moment, kiedy Skarbek nie był jeszcze arcybiskupem lwowskim. Został nim dopiero w 1713 r.⁵³

⁵⁰ Tamże, s. 618.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże, s. 648.

⁵³ J. T. Józefowicz, dz. cyt., s. 19.

Najważniejszym wydarzeniem w ostatnich latach życia Jana Tomasza Józefowicza było jego uczestnictwo w synodzie ruskim, który odbył się w Zamościu w dniu 27 sierpnia 1720 r. Synod ten został zwołany przez papieża Klemensa XI dla wszystkich kościołów katolickich województwa ruskiego. Byli na nim obecni biskupi oraz archimandryci różnych obrządków katolickich. Obrady, które pierwotnie miały się odbyć we Lwowie z powodu zarazy, która dotknęła stolicę województwa ruskiego zostały przeniesione do kolegiaty zamojskiej i cerkwi św. Mikołaja dla duchowieństwa rytu greckiego. Odbyły się one w obecności i pod przewodnictwem nuncjusza apostolskiego w Polsce Hieronima Grimaldiego. Wśród będących na nim biskupów byli kanonicy chełmscy, zamojscy i lwowscy. Reprezentując tych ostatnich na synodzie pojawił się Jan Tomasz Józefowicz, jako ówczesny lwowski cenzor *librorum*⁵⁴.

Józefowicz zmarł we Lwowie w dniu 19 kwietnia 1728 r. Zostało to odnotowane w oryginalnym rękopisie *Lwów utrapiony in anno 1704...*, który obecnie znajduje się we Wrocławiu w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich. Znajdujemy tam następujący zapis: *Pro memoria J. M. X. Tomasz Józefowicz canonicus Leop. custoshuius (?) Eccles. Leop. Cathedr. morit<ur> 19 Aprilii a. 1728 idemquehuius...*⁵⁵. Oprócz powyższej daty śmierci historyka lwowskiego w innych istniejących źródłach odnaleźć można daty różne od tej podanej w powyższym zapisie⁵⁶.

Józefowicz zajmuje w historiografii lwowskiej i polskiej miejsce szczególne. Wybitna badaczka lwowskich dziejów Łucja Charewiczowa przedstawiając postać kanonika lwowskiego napisała, że wyszedł on daleko poza dziejopisarstwo arcybiskupów, prezentując religijność w połączeniu z głębokim lokalnym patriotyzmem i niemalże mistyczną wiarą w cuda⁵⁷. Dzisiejsza historiografia postrzega Jana Tomasza Józefowicza jako doskonałego obserwatora otaczającej go rzeczywistości oraz zdarzeń, których był naocznym świadkiem. Kanonik lwowski opierał się także na źródłach i dziełach wcześniejszych lwowskich historyków, przede wszystkim na dziele pt. *Leopolis triplex* Józefa Bartłomieja Zimorowica⁵⁸.

Większość rodzin ormiańskich żyjących we Lwowie w XVII w. zajmowała się przede wszystkim handlem z Orientem. Pośredniczyły one także w kontaktach dyplomatycznych z Chanatem krymskim i Imperium Osmańskim. Natomiast Józefowiczowie oprócz tego, że podtrzymywali stare tradycje kupieckie swoich

⁵⁴ S. Barącz, *Pamiętnik dziejów polskich*, s. 180.

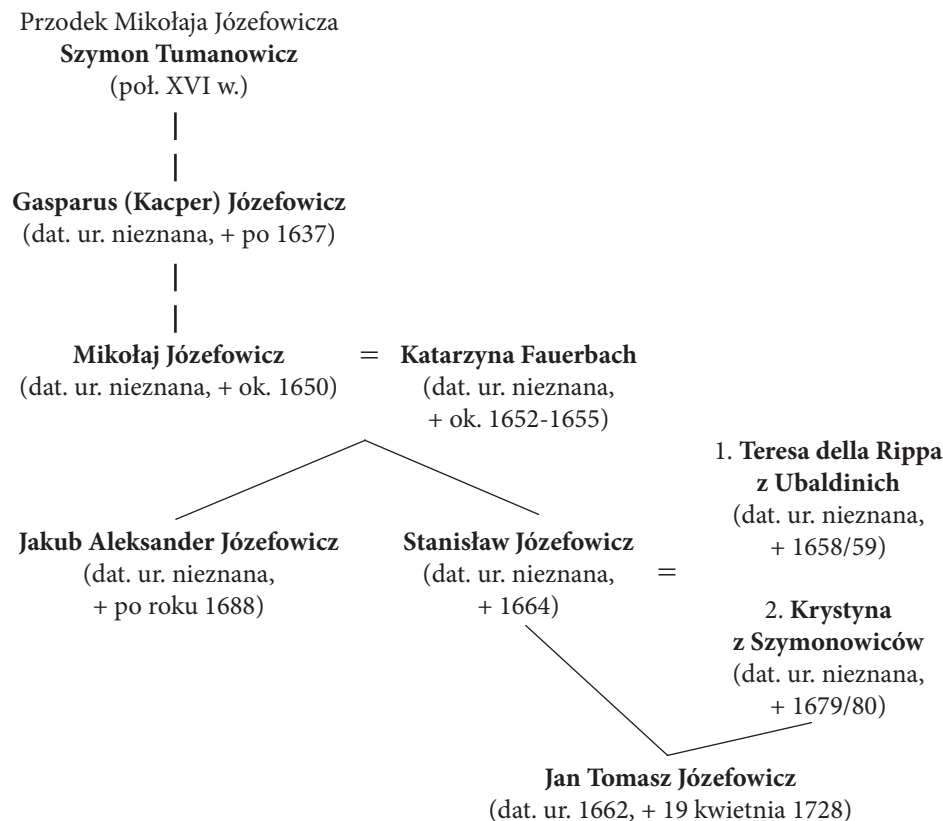
⁵⁵ J. T. Józefowicz, dz. cyt., s. 18.

⁵⁶ H. Litwin, *Józefowicz Jan Tomasz* [w:] *Słownik historyków polskich*, pod red. M. Prosińskiej-Jackl, Warszawa 1994, s. 208.

⁵⁷ Ł. Charewiczowa, dz. cyt., s. 30.

⁵⁸ J. T. Józefowicz, dz. cyt., s. 23.

antenatów, udzielali się również w sferze polityki regionalnej wspierając m.in. działania wojenne hetmana polnego koronnego Stefana Czarnieckiego w czasie ofensywy polskiej przeciwko Kozakom w roku 1663-1664. Kolejni descendenci lwowskiego aptekarza Mikołaja zajmowali w hierarchii społecznej miasta Lwowa, a także całego województwa ruskiego coraz wyższe stanowiska. Najwyższy stopień w tym awansie osiągnęli Jakub Aleksander, który był doktorem medycyny i filozofii w Akademii Krakowskiej i rajcą miejskim oraz jego bratanek Jan Tomasz Józefowicz, będący profesorem krakowskiej *Alma Mater*, a w okresie późniejszym wybitnym przedstawicielem duchowieństwa archidiecezji lwowskiej. Ponadto ksiądz kanonik Jan Tomasz Józefowicz zasłynął jako twórca *Kroniki miasta Lwowa*.

Tablica. Drzewo Genealogiczne rodziny Józefowiczów.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Annalium Urbis Leopoliensis tomus extravagans, rkps Bibl. Ossol., 147 III

Źródła drukowane:

Abyssus Gratiae & Sapientiae..., tłum wł., strdr. Bibl. Jagiel., 59640 III, Kraków 1687

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego, wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego, t. 22, Lwów 1868

Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388-1783, t. I, wyd. A. Janeczek, Poznań-Warszawa 2005

Aquila é Rogo evolans, Domini Simon de Lipnica, tłum wł., strdr. Bibl. Jagiel., 220063 III, Kraków 1685

Asylum Periclitantis Clypeus..., tłum wł., strdr. Bibl. Jagiel., 589227 III, Kraków 1692

J. T. Józefowicz, *Kronika miasta Lwowa od roku 1634 do 1690...*, tłum. M. Piwocki, Lwów 1854.

Krotkie zebranie życia wielbnego Jana z Dukli Zakony Braci Mniejszych S. Franciszka Obserwantów..., strdr. Bibl. Ossol., Jocher 8424. 8426

M. Kapral, *Urzędnicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku*, Toruń 2008

Panegyricus nomini et Honori Domini Celsissimi Illustrisissimi Reverendissimi Constantini Josephi Zielinski..., strdr. Bibl. Ossol., fol. ark. 12

Questio theologica, De beatitudine formali Exi 2 dae. D. Thomae Doct: Angelici..., tłum. wł., strdr. Bibl. Jagiel., 391951 I, Kraków 1685

Opracowania:

S. Barącz, *Pamiętnik dziejów polskich*, Lwów 1855. A. Batowski, *Rękopisma do dziejów polskich Józefowicza, kanonika lwowskiego*, [w:] „Biblioteka Narodowego Zakładu Imienia Ossolińskich”, Lwów 1844, t. 9, s.

S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856

- A. Batowski, *Rękopisma do dziejów polskich Józefowicza, kanonika lwowskiego*, [w:] „Biblioteka Narodowego Zakładu Imienia Ossolińskich”, Lwów 1844, t. 9, s.
- M. Bohosiewicz, *Józefowicz Jan Tomasz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 11, 1964-1965, s. 305
- Ł. Charewiczowa, *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, „Bibl. Lwowska”, 1938
- J. T. Józefowicz, *Lwów utrapiony in anno 1704 albo Dyjaryjusz wziętego Lwowa przez króla szwedzkiego Karola XII die 6 mensis Septembris anno 1704*, oprac. P. Borek, Kraków 2003.
- A. Keckowa, *Józefowicz Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 11, 1964-1965, s. 306
- J. Krętosz, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XII w. do 1772*, Lublin 1986
- L. Korwin, *Ormiańskie rody szlacheckie*, Kraków 1934
- H. Litwin, *Józefowicz Jan Tomasz* [w:] *Słownik historyków polskich*, pod red. M. Prosińskiej-Jackl, Warszawa 1994, s.
- S. Szydelski, *Konstanty Zieliński arcybiskup lwowski (1699 -1700)*, Kraków 1910

Ян Томаш Юзефович (1662-1728) и его предки

Настоящая статья предпринимает попытку установить положение и значение армянской семьи Юзефовичей во Львове в XVII веке. Представители этой семьи проживали во Львове с 40-х годов XVII столетия и активно проявляли себя в важных моментах истории этого города, в том числе и во время событий, в которых решались судьбу столицы русского воеводства или всей Речи Посполитой. Николай Юзефович был известным львовским аптекарем. Прославился он также во время блокады Львова казацко-татарской армией в 1648 году. Более того, он оказал помощь при строительстве оборонительных сооружений вокруг стен города. Станислав Юзефович, богатый армянский купец, многие годы содействовал Стефану Чарнецкому, гетману польному коронному, в сражениях с казаками. Он не только помогал польскому войску, он ещё и был общепризнанным меценатом. Его сын Томаш, профессор философии Краковской академии, позже каноник кафедрального капитула во Львове, является самым известным представителем семьи Юзефовичей. Связанный всю свою жизнь с митрополитальной капитулой во Львове, Томаш Юзефович продвинулся в иерархии львовской митрополии так, что уже в 1707 году, по приказу тогдашнего суффрагана, Яна Скарбка, назначал низшее львовское духовенство и разрешал церковные споры. Выполняя функцию

львовского каноника, он написал достопамятную работу под заглавием «Хроника города Львова», описывающую историю львовского архиепископства и города Львова в XVII веке. Ян Томаш Юзефович является также автором нескольких панегириков на латинском языке, которые прославляют важнейшие государственные торжества и восхваляют святых, связанных со Львовом.

Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) and his ancestors

The aim of the article is to analyse the status and importance of the Armenian family of Józefowicz in the 17th century Lviv. The representatives of the family inhabited Lviv from the 40s of the 17th century, and actively participated in important events of the history of the city, vital for the future of the capital of the Ruthenian Voivodeship, or for the future of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Mikołaj Józefowicz was a popular chemist in Lviv, and he became even more popular during a siege of Lviv by Cossacks and Tatars in 1648. He helped with building the fortification of the city walls. Stanisław Józefowicz, a wealthy Armenian merchant, was helping Stefan Czarniecki, Field Hetman, with wars against the Cossacks for many years. Apart from supporting the Polish army, he was an arts patron. His son Jan Tomasz, a professor of philosophy at Kraków University and a later capitulary in Lviv was the most popular representative of the family of Józefowicz. Being connected with the cathedral chapter in Lviv for his whole life, he moved up in the hierarchy of the Lviv church, and in 1770, at the instructions of the contemporaneous suffragan bishop Jan Skarbek, he nominated the lower clergy and judged clerical arguments. Being a Lviv capitulary, he wrote *Kronika miasta Lwowa* (The chronicle of the city of Lviv), in which he described the history of the Archbishopric of Lviv and the city of Lviv in the 17th century. Moreover, Jan Tomasz Józefowicz was an author of several panegyrics in Latin, which were about important state events or about saints connected with the city of Lviv.

Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) und seine Vorfahren

Das Thema des vorliegenden Artikels ist die Position und die Bedeutung der armenischen Familie Józefowicz in Lemberg im 17. Jahrhundert näher zu bringen. Die Vertreter dieser Familie bewohnten Lemberg seit den vierziger Jahren des 17. Jahrhunderts, sie zeichneten sich durch ihre Aktivität in den für diese Stadt wichtigen historischen Zeiten aus, während der Ereignisse, in denen sich das Schicksal der Hauptstadt der Woiwodschaft Ruthenien oder der ganzen Republik Polen-Litauen entschied. Mikołaj Józefowicz war ein bekannter Lemberger Apotheker. Er wurde während der Belagerung von Lemberg von der kosakisch-tatarischen Armee im Jahre 1648 berühmt. Er half beim Aufbauen der Befestigungsanlage von den Stadtmauern. Stanisław Józefowicz, ein wohlhabender armenischer Kaufmann,

unterstützte über die Jahre hinweg den Feldhetman der polnischen Krone Stefan Czarniecki in den Kämpfen gegen Kosaken. Außer dem Engagement für die Unterstützung der polnischen Armee war er auch ein berühmter Förderer der Kunst. Sein Sohn Jan Tomasz – Philosophieprofessor der Krakauer Universität und der spätere Kanoniker des Domkapitels in Lemberg – war der berühmteste Vertreter der Familie Józefowicz. Sein Leben lang mit dem Metropolitan-Domkapitel in Lemberg verbunden, stieg er in der Hierarchie der Lemberger Kirche auf, um im Jahre 1707 im Auftrag des damaligen Suffraganbischofs Jan Skarbek den niedrigeren Klerus zu berufen und kirchliche Streitigkeiten zu lösen. Während der Ausübung der Funktion des Lemberger Kanonikers hat er das epochale Werk u.d.T. Chronik der Stadt Lemberg geschrieben, in dem er die Geschichte des Lemberger Erzbistums und der Stadt Lemberg im 17. Jahrhundert beschrieben hat. Außerdem war Jan Tomasz Józefowicz ein Autor einer Reihe von lateinisch sprachigen Panegyriken, die über wichtige staatliche Feste erzählen und die mit Lemberg verbundenen Gestalten der Heiligen preisen.

Jan Tomasz Józefowicz (1662-1728) et ses ancêtres

Le sujet du présent article est de faire la connaissance avec la position et l'importance de la famille arménienne Józefowicz à Lviv en XVIIe siècle. Cette famille habitait à Lviv depuis les années 40' de XVIIe siècle et était active dans les moments importants de l'histoire de cette ville, pendant les événements décisifs de la capitale de la voïvodie ruthène ou toute la République des Deux Nations. Mikołaj Józefowicz était un connu pharmacien à Lviv. Il est devenu célèbre pendant le siège de Lviv par l'armée cosaque-tatar en 1648. Il aidait pendant la construction de la fortification des murs urbains. Stanisław Józefowicz, un riche commerçant arménien, pendant quelques ans aidait à Stefan Czarniecki, hetman de terrain de la couronne, dans les batailles avec les Cosaques. À part de l'aide à l'armée polonaise, il était un mécène de l'art connu. Son fils Jan Tomasz – professeur en philosophie à l'Académie de Cracovie et plus tard le chanoine canonial à Lviv, était le plus connu membre de la famille Józefowicz. Lié pendant tout sa vie avec la capitule métropolitaine à Lviv, il a été promu dans l'échelle de l'église de Lviv - depuis 1707 à la commande de l'évêque suffragant de l'époque Jan Skarbek il pouvait nommer le clergé bas et juger les litiges ecclésiastiques. En jouant la fonction du chanoine de Lviv il a écrit l'œuvre mémorable sous le titre „Kronika miasta Lwowa” (La chronique d'une ville de Lviv), dans laquelle il a décrit l'histoire de l'archevêché de Lviv et de la ville de Lviv en XVIIe siècle. En outre, Jan Tomasz Józefowicz était un auteur de la série des panégyriques en latin concernant les événements nationaux importants et louant les saints liés à Lviv.

Piotr Szkutnik

Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii
Uniwersytetu Łódzkiego,
ul. Kamińskiego 27a, 90-217 Łódź

NAJSTARSZY MIESZKAŃCY PARAFII OPOLE (LUBELSKIE) W KOŃCU XVIII W. I ICH RODZINY. PRÓBA WERYFIKACJI WIEKU PODANEGO W METRYKACH POCHÓWKÓW¹

Słowa kluczowe:

długowieczność, demografia historyczna, genealogia, Opole Lubelskie, regionalistyka.

WSTĘP

Pierwsza wzmianka źródłowa dotycząca Opola pochodzi z 1252 r. W XIV w. Opole wymieniane jest jako osada lub wieś oraz parafia. Najprawdopodobniej na początku XV w. otrzymało prawo miejskie². W okresie średniowiecza Opole należało do Słupeckich herbu Rawa³. Na początku XVIII w. Opole przejął ród Tarłów, a następnie Lubomirskich.

Przed rozbiorami Opole znajdowało się w powiecie urzędowskim, należącym do województwa lubelskiego. W 1795 r. zostało włączone do zaboru austriackiego. Położona w diecezji krakowskiej parafia Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Opolu w II połowie XVIII w. należała do dekanatu chodelskiego w archidia-

¹ Artykuł stanowi rozszerzenie badań autora zawartych w publikacji pt. *Długowieczni mieszkańcy parafii Opole Lubelskie w końcu XVIII wieku w świetle metryk pochówków (pogrzebów)*, [w:] *Społeczno-gospodarcze uwarunkowania i konsekwencje wydłużania życia ludzkiego w Europie Środkowej w czasach nowożytnych. Zielonogórskie spotkania z demografią*, pod red. H. Kurowskiej, t. 2, Zielona Góra 2011, s. 123-148.

² M. Ausz, *Rys historyczny Opola Lubelskiego*, [w:] K. Wierzyński, *Opole Lubelskie w świetle dawnych i współczesnych fotografii oraz dokumentów*, Lublin 2014, s. 13.

³ I. Rolska-Boruch, *Słupeccy w dziejach Opola*, [w:] *Dzieje i kultura Opola Lubelskiego i okolic*, pod red. M. Ausza i H. Mącika, Lublin-Opole Lubelskie 2006, s. 7-20.

konacie lubelskim⁴. W parafii Opole w 1787 r. mieszkało 3110 katolików, 33 protestantów i 161 Żydów. Mieszkańców wszystkich wyznań było łącznie 3304⁵.

Metryki parafii Opole zachowały się od 1635 r. Najstarsze stanowią zapisy ślubów i sięgają do 1743 r. Metryki chrztów rozpoczynają się od 1661 r. Dla okresu 1679-1705 zachował się jedynie rejestr alfabetyczny chrztów⁶, nie zawierający imion rodziców dzieci⁷. Księgi metryk pochówków założono w 1771 r. W tym okresie rejestracja zgonów dorosłych na ogół była dokładniejsza niż zgonów dzieci⁸. Od 1797 r. w miejsce jednej księgi prowadzonej dla całej parafii, wprowadzono kilka-naście ksiąg dla poszczególnych miejscowości, zawierających rejestrację urodzeń, ślubów i zgonów⁹.

Mimo zachowanego rejestru chrztów z przełomu XVII i XVIII w. (brak zapisów jedynie dla 1706 r.) dla parafii w Opolu możliwości weryfikacji długości życia zmarłych w końcu XVIII w. mieszkańców tej parafii są ograniczone. W przypadku społeczności chłopskich ważną przyczyną utrudniającą identyfikację danej osoby w metrykach jest niestabilne nazwisko-przezvisko lub jego brak. W przypadku mieszkańców parafii Opole można jednak zauważyć funkcjonowanie stałych nazwisk już w XVII w., co jest czynnikiem sprzyjającym badaniom.

Jednak nie wszystkie osoby urodzone w parafii były rejestrowane w księgach, ze względu na brak systematyczności w prowadzeniu zapisów metrykalnych. Kolejnym czynnikiem redukującym liczbę osób, których wiek można by zweryfikować w oparciu o metryki chrztu jest brak nazwisk *de domo* w przypadku kobiet w metrykach ich pogrzebów. Nie wiadomo zatem pod jakimi nazwiskami należy szukać ich w rejestrze chrztów. Żmudne poszukiwania odpowiedniej metryki ślubu, nawet jeśli zakończone są jej odnalezieniem, nie dają gwarancji poprawnej identyfikacji osoby z metryki pogrzebu z osobą z metryki ślubu. Brak metryk ślubów z lat 1744-1796 dodatkowo ogranicza możliwości w tym zakresie.

Weryfikację długości życia przeprowadzano w oparciu o metryki chrztu osoby o imieniu i nazwisku zmarłego, odnalezione w okresie, kiedy według metryki

⁴ B. Kumor, *Spis ludności diecezji krakowskiej prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego z 1787 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 1978, t. 36, s. 364-365, 368-369.

⁵ W. Włodarczyk, *Parafie powiśla lubelskiego w XVIII wieku*, „Powiśle Lubelskie”, nr 2/2004, s. 5; *Spis ludności diecezji krakowskiej z r. 1787*, wyd. J. Kleczyński, „Archiwum Komisji Historycznej AU”, t. 7, Kraków 1894.

⁶ Kancelaria Parafialna (dalej: KP) Opole Lubelskie, Rejestr chrztów 1661-1804.

⁷ Księgi zgonów z terenu Lubelszczyzny były badane dla wybranych parafii np. Kijany, Bystrzyca i Łączna. Zob.: Z. Sułowski, *Ocena XIX-wiecznych statystyk demograficznych Lubelszczyzny*, „Przeźroczliwość Demograficzna Polski” (dalej: PDP), 1987, t. 17, s. 105-116.

⁸ I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976, s. 257-260.

⁹ B. Kumor, *Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim (1800-1914)*, PDP, 1975, t. 7, s. 94-95.

pochówku miał się zmarły urodzić. Ta procedura przyporządkowania do danej osoby metryk chrztu i pochówku nie ulegała wątpliwości jedynie, gdy znane z metryki pogrzebu imiona rodziców występowały również w metryce chrztu danej osoby, której wiek weryfikowano. W innych przypadkach za wystarczającą do przypisania metryki chrztu osobie znanej z metryki pochówku uznano sytuację, w której odnaleziono tylko jedną metrykę chrztu z imieniem i nazwiskiem zmarłej osoby, w czasie gdy ona powinna się urodzić. Identyfikacja taka nie daje jednak pewności poprawności ustalonych danych. Metryk chrztu szukano w co najmniej 20 rocznikach w okolicy roku urodzenia wynikającego z metryki pochówku.

Dane zawarte w ówczesnych metrykach pogrzebów są lakoniczne. W metrykach zgonu dopiero od 1792 r. zaczęto podawać imiona rodziców zmarłych osób starszych (od 60. roku życia). Informacje te występują jednak jedynie w 18 metrykach z końca XVIII w. Dane rodziców zmarłych dzieci pojawiają się natomiast już w latach 70. XVIII w.

Literatura przedmiotu za początek okresu starości przyjmuje wiek 60-65 lat¹⁰. Przynależność do grupy osób starszych w okresie staropolskim w rozumieniu ówczesnych ludzi, zależała w dużym stopniu od stanu fizycznego danej osoby. Piętnem starości naznaczały dane osoby w większym stopniu trudy życia niż osiągnięty wiek¹¹. Za wyjątkowo długowieczne w XVIII w. uważano osoby które ukończyły 90 lat. Świadczy o tym zarządzenie wydane w 1718 r. przez króla Prus Fryderyka Wilhelma I nakazujące rejestrację osób, które osiągnęły ten wiek, co uważano za swego rodzaju fenomen. Na terenie Pomorza Zachodniego należącego do Prus na podstawie metryk odnotowano w latach 1709-1782 jedynie 89 stulatków¹².

W ostatnich trzech dekadach XVIII w. w parafii Opole osoby liczące 60 i więcej lat (według wieku deklarowanego) stanowiły 17,8% ogółu zmarłych (tj. 695 na 3907). W przedziale 60-69 lat zarejestrowano 285 (7,3% ogółu) zmarłych. Odpowiednio w przedziale 70-79 lat odnotowano 210 zmarłych (5,4%). W przedziale

¹⁰ Edward Rosset jako próg starszego wieku przyjmuje 60 lat, a jako próg starości 75 lat, mianem długowiecznych określa osoby w wieku 90 i więcej lat. Zob.: E. Rosset, *Kiedy zaczyna się starość?*, „Studia Demograficzne”, 1979, t. 55, s. 24. Według nowszej literatury za początek starości przyjmuje się wiek 60-65 lat. Zob.: C. Kuklo, *Ludzie starzy w miastach i miasteczkach u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej*, [w:] *Gospodarka, ludzie, władza. Studia historyczne ofiarowane Juliuszowi Łukasiewiczowi w 75. rocznicę urodzin*, pod red. M. Kopczyńskiego i A. Mączaka, Warszawa 1998, s. 141.

¹¹ I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii ...*, s. 257-260.

¹² R. Gaziński, *Z dziejów długowieczności. Stulatkowie na Pomorzu w XVIII wieku*, [w:] *Monumenta Manent. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Tadeuszowi Bialeckiemu w 70. rocznicę urodzin*, pod red. A. Makowskiego i E. Włodarczyka, Szczecin 2003, s. 134-135.

80-89 było ich 139 (3,5%). Ponad dwa razy mniej w przedziale 90-99, tj. 52 (1,3%). Wiekowych starców liczących 100 i więcej lat odnotowano dziewięciu, co stanowi 0,2% ogółu¹³.

DŁUGOWIECZNI I ICH RODZINY

Wśród stulatków z parafii Opole znajduje się Teresa Arciszewska, zmarła w wieku powyżej 100 lat w Opolu ze starości jako wdowa. Została pochowana 7 września 1796 r. na cmentarzu poza miastem. Była córką Wojciecha i Zofii Gotowicz¹⁴. Teresa według metryki pochówku urodziła się ok. 1696 r. Nazwisko panieńskie stulatki umożliwiło kwerendę w rejestrze metryk chrztów. W latach 1690-1720 nazwisko *de domo* stulatki w ogóle nie występowało wśród chrzczonych wówczas w parafii dzieci. Możliwe, iż Teresa urodziła się w innej parafii, bądź też była zarejestrowana pod innym nazwiskiem lub jej chrztu nie odnotowano wcale.

KRĄG RODZINNY MASZTALERZY (MASTALERZY) – TARACHOWSKICH

Druga stulatka, z podanymi w metryce informacjami na temat rodziny, Regina Nowak (zob. tab. 1) zmarła w wieku 103 lat we wsi Głusko Większe. Została pochowana 7 marca 1796 r. na cmentarzu poza miastem. Według metryki pogrzebu była wdową po Wojciechu Nowaku oraz córką Marcina Masztalerza i Reginy¹⁵. Regina według metryki pochówku urodziła się ok. 1693 r. W rejestrach metryk chrztu z lat 1690-1720, nazwisko to występuje tylko dwa razy. W 1716 zanotowano Mariannę Masztalerz, a w 1719 r. Reginę Masztalerz. Według metryki chrztu Regina Masztalerz urodzona we wsi Głusko, została ochrzczona 15 sierpnia 1719 r. jako córka Marcina Masztalerza i Elżbiety. Jej chrzestnymi byli Wawrzyniec Keciak z Głuska i Anna Jarosławska z Opola¹⁶. Metryka chrztu z 1719 r. niewątpliwie dokumentuje przyjście na świat tej stulatki. Dane z metryki pogrzebu i chrztu są bowiem zbliżone.

Trafność identyfikacji danych z metryki chrztu i pochówku jako dotyczących tej samej osoby dodatkowo potwierdza metryka wspomnianej Marianny Masztalerz. Marianna urodziła się w Głusku jako córka Marcina Masztalerza i Elżbiety. Została ochrzczona 6 grudnia 1716 r. Jej rodzicami chrzestnymi byli Marcin Kozłowski i Anna Jarosławska również z Opola¹⁷. Marianna była zatem siostrą wspomnianej

¹³ P. Szkutnik, *Długowieczni mieszkańcy parafii Opole ...*, s. 133-139.

¹⁴ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1795-1797, k. 18.

¹⁵ Tamże, k. 12.

¹⁶ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 139.

¹⁷ Tamże, s. 93.

Reginy. W tym czasie funkcjonowała więc w parafii jedna rodzina Masztalerzy, z której pochodziła domniemana stulatka.

Zestawienie opisanych metryk dowodzi, iż kobieta, której wiek w chwili śmierci deklarowano na 103 lata, w rzeczywistości miała wówczas ukończone 76 lat. Wiek został zatem zawyżony o 27 lat.

Matka Reginy była matką chrzestną Wawrzyńca Bigosa, który zmarł w wieku 60 lat w Ciepielówce. Został pochowany 2 lutego 1793 r. na cmentarzu poza miastem¹⁸. Według metryki pochówku urodził się ok. 1733 r. W rejestrze chrztów z lat 1720-50 odnaleziono tylko jedną metrykę o tym imieniu i nazwisku. Według niej Wawrzyniec Bigos urodził się w Trzcińcu i został ochrzczony 12 sierpnia 1743 r. jako syn chłopów Wawrzyńca i Marianny Bigos. Wawrzyniec żył zatem jedynie 49 lat. Jego rodzicami chrzestnymi byli sławetny Franciszek Czarnecki i Elżbieta Tarachowa¹⁹, najprawdopodobniej matka wyżej omówionej rzekomej stulatki.

Mąż Reginy z Mastalerzy, Wojciech Nowak również zalicza się do grona długowiecznych mieszkańców parafii. Według metryki zgonu żył 76 lat. Zmarł 28 marca 1782 r. w Głusku. Został pochowany w kościele²⁰ w Opolu²¹. Regina żyła zatem we wdowim stanie 14 lat. Nie udało się odnaleźć metryki ślubu Wojciecha i Reginy (lata 1737-1743), jednak Regina zapewne wyszła za mąż później niż jej starsza siostra Marianna. Marianna *Mastalirconka* z Głuska 16 listopada 1738 r. w Opolu poślubiła Jakuba Kuchtę. Jej świadkami byli Wojciech Keciek i Stanisław Cielebąk²². Jakub Kuchta również żył długo. Zmarł nagle w Głusku 5 stycznia 1779 r. w wieku 80 lat. Został pochowany na cmentarzu poza miastem²³.

Bratem rzekomej stulatki był niewątpliwie Piotr Tarachowski *vulgo* Masztalerz. Przeżył siostrę zaledwie o kilka miesięcy. Piotr zmarł w Głusku Większym w wieku 97 lat. Został pochowany 12 grudnia 1796 r. na cmentarzu blisko kościoła²⁴. W metryce pochówku zapisano, iż był synem Marcina i Elżbiety Tarachowskich *vulgo* Masztalerz. Skoro określono, iż liczył mniej lat od siostry zapewne urodził się po 1719 r. W rejestrze z lat 1700-1735 nie udało się odnaleźć metryki jego chrztu.

Piotr ożenił się z Zofią zapewne w 1754 r. Ich pierwsze dziecko przyszło na świat w Głusku. Był nim Piotr, ochrzczony 25 lipca 1755 r., jako syn Piotra i Zofii

¹⁸ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 13v-14.

¹⁹ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 512.

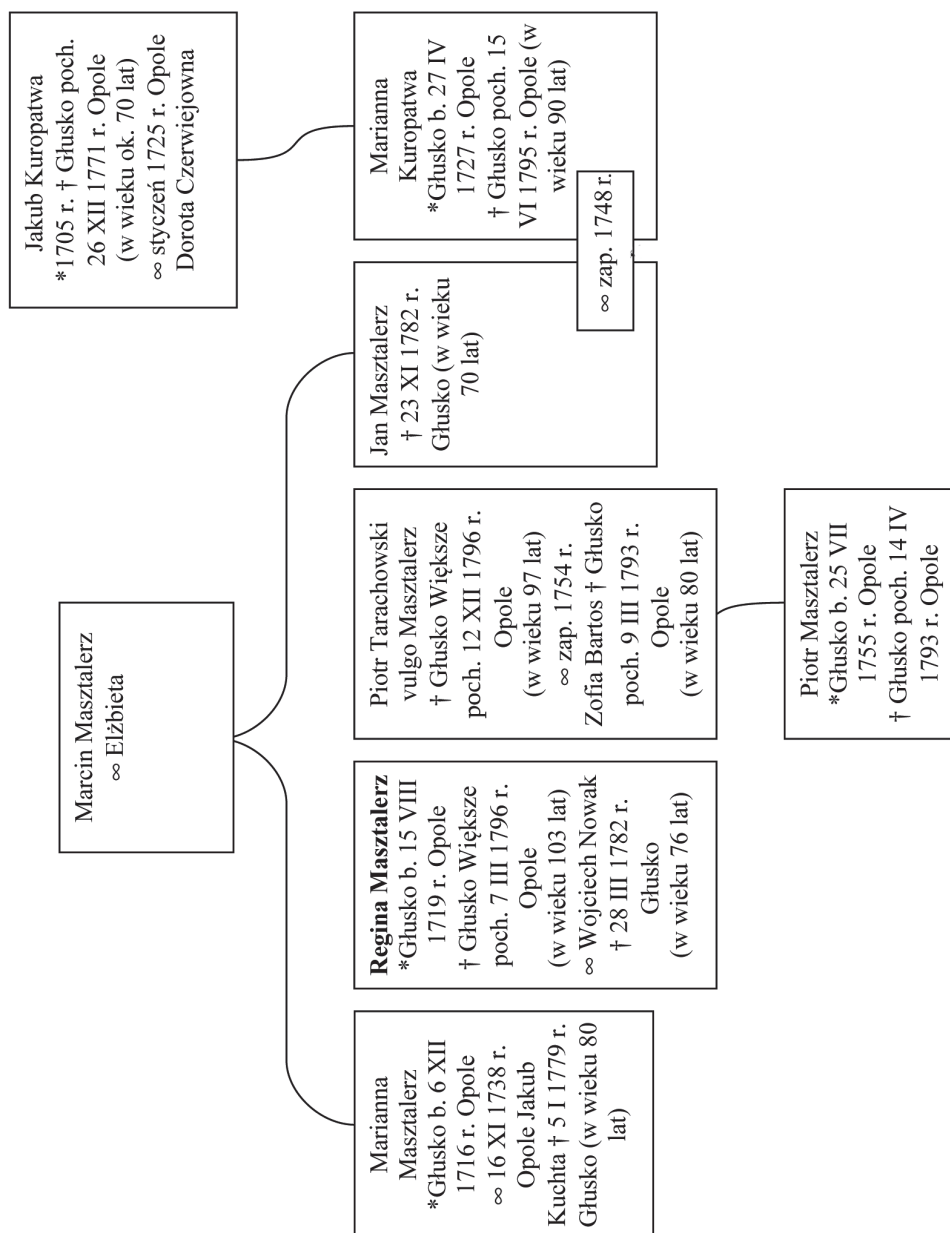
²⁰ Kościół był miejscem pochówku dla lokalnej elity. Zob. T. Wiślicz, *Chłopskie pogrzeby w Polsce od drugiej połowy XVI do końca XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 1997, R. 45, nr 3-4, s. 359-360.

²¹ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 35.

²² KP Opole Lubelskie, Księga ślubów 1635-1743, s. 300.

²³ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 24.

²⁴ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1795-1797, k. 20.

Tab. 1. Długowieczna rodzina rzekomej stulatki Reginy Nowak z Masztalerzy.

Masztalerz. Jego chrzestnymi zostali Franciszek Sądecki i Agnieszka Kanczkowa²⁵. Piotr ten żył według metryki zgonu zaledwie 40 lat. Zmarł dotknięty paraliżem w Głusku. Został pochowany 14 kwietnia 1793 r. na cmentarzu poza miastem²⁶.

Żona Piotra Tarachowskiego *vulgo* Masztalerz Zofia to niewątpliwie Zofia Tarachowa zmarła w Głusku w wieku 80 lat z powodu starości, która została pochowana 9 marca 1793 r. na cmentarzu poza miastem Opolem²⁷. Zofia urodziła się zapewne ok. 1713 r. Metryka pogrzebu podaje, iż Zofia była córką Jana i Marianny Bartos. W indeksie metryk chrztu w latach 1700-1740 nie figuruje dziecko o tym imieniu i nazwisku, choć nazwisko Bartos wystąpiło w tym okresie dwa razy: w 1718 r. (Bartos Jan) i w 1719 r. (Bartosik Stanisław). Metryka Teresy zapewne nie została wpisana do księgi chrztów. W metrykach chrztu z lat 1745-1760 nie odnaleziono dzieci Piotra Tarachowskiego, zatem w tym okresie był określany jako Masztalerz.

Bratem Piotra i Reginy mógł być długowieczny Jan Masztalerz. Jan zmarł w Głusku 23 listopada 1782 r. w wieku 70 lat i został pochowany w kościele w Opolu²⁸. Jan urodził się zapewne ok. 1712 r. W latach 1690-1750 nie odnaleziono jego metryki chrztu. Prawdopodobnie w 1748 r. Jan ożenił się z Marianną. Pierwsze dzieci Jana i Marianny Masztalerzów przyszły na świat w Głusku. Był nim Kacper ochrzczony 13 stycznia 1749 r. w Opolu, którego chrzestnymi zostali Maciej Dymnik i Katarzyna Pierzchałowa z Wolicy²⁹ oraz Piotr ochrzczony 15 czerwca 1751 r., którego chrzestnymi zostali Maciej Kęciek i Rozalia Kozina³⁰.

Żoną Jana była zapewne Marianna Masztalerka również wyróżniająca się długością życia. Marianna zmarła jako mieszkanka wsi Głusko w wieku 90 lat z powodu starości. Została pochowana 15 czerwca 1795 r. na cmentarzu poza miastem³¹. Marianna urodziła się ok. 1705 r. Według metryki pogrzebu była córką Jakuba Kuropatwy i Rozalii. W latach 1690-1730 odnaleziono tylko jedną metrykę chrztu z imieniem i nazwiskiem zmarłej. Ustalono także bliższe informacje o jej rodzicach. Według indeksu alfabetycznego chrztów w 1705 r. został ochrzczony Jakub Kuropatwa. Był on zapewne identyczny z Jakubem Kuropatwą, który w styczniu 1725 r. poślubił w Opolu Dorotę Czerwiejowną z Głuska w obecności świadków Alberta Kamela z Głuska i Andrzeja Nadolskiego z Wolicy³². Z małżeństwa tego przyszła na świat w Głusku Marianna, ochrzczona 27 kwietnia 1727 r. w Opolu.

²⁵ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1743-1773, s. 115.

²⁶ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 18.

²⁷ Tamże, k. 16v-17.

²⁸ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 37.

²⁹ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1743-1773, s. 66.

³⁰ Tamże, s. 86.

³¹ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1795-1797, k. 2.

³² KP Opole Lubelskie, Księga ślubów 1635-1743, s. 209.

Jej chrzestnymi zostali Tomasz Maik i Regina Szydłowska³³. Jeśli zmarła w 1795 r. Marianna urodziła się w 1727 r. to żyła faktycznie jedynie 68 lat, a w roku urodzenia wyliczonego z metryki pochówku domniemanej 90-latki przyszedł na świat jej ojciec. Na początku XVIII w. w parafii funkcjonował niewątpliwie tylko jeden Jakub Kuropatwa, co dodatkowo potwierdza poprawność identyfikacji metryki chrztu 90-latki. Kolejne dziecko Jakuba Kuropatwy i Doroty Maciej urodziło się w Wolicy i zostało ochrzczone 18 stycznia 1730 r. w Opolu. Chrzestnymi zostali Tomasz Maik z Opola i Anna S[...]szowna z Wolicy³⁴.

Wspomniany wyżej ojciec 90-latki również był długowiecznym mieszkańcem parafii Opole. Jakub Kuropatwa zmarł w Głusku w wieku ok. 70 lat i został pochowany w kościele w Opolu 26 grudnia 1771 r. Jakub urodził się zatem ok. 1701 r. Według wspomnianego indeksu metryk chrztu urodził się w 1705 r., żył więc 66 lat³⁵.

Dość prawdopodobną konstrukcję chronologiczną i genealogiczną dotyczącą życia i związków rodzinnych opisanej 90-latki zakłóca fakt, iż w tym samym okresie mieszkała w parafii również inna kobieta o tym imieniu i nazwisku. Marianna Masztalerzowa zmarła ze starości w Głusku w wieku 60 lat i została pochowana na cmentarzu poza miastem 21 marca 1793 r.³⁶ Ustalenie jej metryki chrztu nie jest możliwe, ponieważ nie znamy nazwiska *de domo* zmarłej. Nie można wykluczyć, że była to żona Jana Mastalerza.

Krąg rodzinny Mastalerzów wyróżniała świadomość swego pochodzenia lub też dobra znajomość tej rodziny przez duchownych rejestrujących zgony. Wiedza ta zaowocowała podaniem imion i nazwisk rodziców długowiecznych w metrykach ich pogrzebu.

KRĄG RODZINNY MOŹDŻENIÓW

Z funkcjonującego w parafii Opole już w XVII w. rodu Możdżeńiów³⁷ w końcu XVIII w. wywodziło się dwóch 70-latków, których metryk chrztu szukano w latach 1690-1740. Spośród nich Maciej, liczący ponad 70 lat, zmarł we wsi Niedźwiada. Został pochowany 10 kwietnia 1771 r. w kościele w Opolu³⁸. W badanym zakresie lat odnaleziono tylko jedną metrykę chrztu Macieja Możdżenia ochrzczonego

³³ Tamże, s. 274.

³⁴ Tamże, s. 320.

³⁵ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 2.

³⁶ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 16v-17.

³⁷ Nazwisko posiada szereg oboczności np. Mozden, Mozden, Mozdyn, Mozdzień.

³⁸ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 1.

w 1702 r. Jeśli obie metryki dotyczą tej samej osoby to Maciej żył 69 lat. Córką Macieja i Elżbiety Możdżeńiów była Elżbieta Banachowa, która w wieku 48 lat zmarła we wsi Niedźwiada. Została pochowana 5 października 1796 na cmentarzu poza miastem³⁹. W latach 1740-60 odnaleziono jej metrykę chrztu. Elżbieta urodziła się we wsi Niedźwiada jako córka Macieja i Elżbiety Możdżeńiów ze stanu chłopskiego. Przyjęła chrzest w Opolu 8 czerwca 1743 r. Elżbieta żyła zatem w rzeczywistości 53 lata. Jej rodzicami chrzestnymi zostali chłop Wojciech K[o]wal i Rozalia Kozina⁴⁰.

Kolejny z rodu Możdżeńiów – Józef zmarł w wieku 70 lat w Niedźwiadzie śmiercią naturalną. Został pochowany 14 maja 1792 r. na cmentarzu poza miastem⁴¹. Według metryki pochówku urodził się ok. 1722 r. W badanym zakresie lat odnaleziono metrykę chrztu Józefa syna Kazimierza i Marianny ochrzczonego w Opolu 12 marca 1730 r., którego chrzestnymi byli Michał [...] i Elżbieta Facyna z Niedźwiady⁴². Jeśli jest to metryka chrztu Józefa zmarłego w 1792 r., to żyłby on nie 70, a jedynie 62 lata.

Powinowatym (tj. teściem syna) ww. Józefa Możdżenia był Sebastian Czapla, który zmarł w wieku 60 lat we wsi Niezdów. Został pochowany 16 października 1785 r. na cmentarzu poza miastem⁴³. Według metryki pochówku urodził się ok. 1725 r. W latach 1710-1740 odnaleziono tylko jedną metrykę osoby o tym imieniu i nazwisku. Wynika z niej, iż Sebastian Czapla urodził się we wsi Niedźwiada i został ochrzczony w Opolu 21 grudnia 1726 r. Rodzicami chrzestnymi Sebastiana byli Kazimierz Oczkowski i Agnieszka Komederzyna⁴⁴. Sebastian w świetle metryki chrztu żył więc 58 lat. Pierwsze dziecko Sebastiana o imieniu Łucja ochrzczone 9 września 1747 r. urodziło się w Niedźwiadzie⁴⁵. Sebastian ożenił się zatem już w wieku 20 lat.

Ojciec chrzestny Sebastiana Czapli był ojcem rodzonym kolejnego 60-latka. Mateusz Oczkowski zmarł 5 września 1780 r. w Opolu w wieku 68 lat. Został pochowany w kościele w Opolu⁴⁶. Według metryki pochówku urodził się ok. 1712 r. W latach 1705-1725 odnaleziono informację o Mateuszu i jego rodzeństwie. Mateusz, syn Kazimierza i Ewy Oczkowskich urodził się w Opolu, gdzie został ochrzczony 20 lutego 1713 r. Jego chrzestnymi byli Stefan Kolicki i Zofia Wa-

³⁹ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1795-1797, k. 18.

⁴⁰ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 510.

⁴¹ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 7v-8.

⁴² KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 324.

⁴³ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 60.

⁴⁴ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 267.

⁴⁵ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1743-1773, s. 46.

⁴⁶ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 29.

likowa⁴⁷. W świetle metryki chrztu żył on ledwie o rok krócej tj. 67 lat. W tym przypadku poprawne określenie wieku zmarłego może również świadczyć o większej wiedzy bliskich. Mateusz był zapewne krewnym Stanisława Oczkowskiego, pisarza miejskiego w Opolu z końca XVIII w.⁴⁸

KRĄG RODZINNY BERNACIKÓW

Pogrzeb zmarłej 10 kwietnia 1777 r. Elżbiety Bernacikowej z Opola odbył się 16 kwietnia 1777 r. Elżbieta przeżyła 73 lata⁴⁹. Zmarła była zapewne tożsąma z Elżbietą, żoną Stanisława Bernacka. Ich pierwsze dziecko urodziło się w Opolu i zostało tam ochrzczone 7 sierpnia 1731 r. jako Marianna, a jej rodzicami chrzestnymi zostali Józef Śliwiński i Teresa Sapalska z Opola⁵⁰. Można jedynie zakładać, iż Elżbieta prawdopodobnie urodziła się ok. 1710 r. Nie udało się jednak odszukać metryki ślubu Elżbiety, pozwalającej na ustalenie jej nazwiska de domo. Kolejne dziecko Stanisława i Elżbiety Bernacików – Apolonia urodziło się w Opolu 12 lutego 1745 r. Jej chrzestnymi zostali Marcin Motylowicz i Elżbieta Jadwiga Maykowa z Opola⁵¹. Mieszczanin Aleksy Bernacik, który zmarł nagle w Opolu w wieku, jak podaje metryka, 40 lat, był synem Stanisława i Elżbiety. Został pochowany 1 marca 1795 r. na cmentarzu poza miastem⁵². Być może długowieczność została w genach przekazana córce Stanisława i Elżbiety tj. Mariannie Kamińskiej, która została pochowana cmentarzu poza miastem 10 maja 1795 r. Marianna zmarła na suchoty jako mieszcanka Opola w wieku 60 lat⁵³. W świetle ww. metryki chrztu miała ukończone 63 lata, a więc jej wiek w metryce pochówku zaniżono.

RODZINA MACIĄGÓW

Rodzina Maciągów w XVIII w. wydała czterech długowiecznych przedstawicieli tj. 70-latków, których metryk chrztu szukano w latach 1690-1750. Mikołaj Maciąg, zmarły 28 września 1775 r. w Niezdowie w wieku 75 lat⁵⁴, według metryki zgonu urodził się ok. 1700 r. W badanym okresie odnaleziono metrykę chrztu jednego Mikołaja Maciąga ochrzczonego w 1730 r. Jest jednak mało prawdopodobne, by

⁴⁷ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 57.

⁴⁸ J. Łosowski, *Kancelarie miast szlacheckich województwa lubelskiego od XV do XVIII wieku*, Lublin 1997, s. 246.

⁴⁹ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 20.

⁵⁰ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 353.

⁵¹ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1743-1773, s. 18.

⁵² KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 44.

⁵³ Tamże, k. 48.

⁵⁴ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 16.

należała ona do zmarłego w 1775 r., bo żyłby on jedynie 45 lat. Łukasz Maciąg zmarł ze starości we wsi Jankowa w wieku 70 lat. Został pochowany 13 kwietnia 1793 r. w Opolu⁵⁵, według metryki zgonu urodził się ok. 1723 r. W badanym okresie odnaleziono metrykę chrztu jednego Łukasza Maciąga. Urodził się on w Niezdowie i został ochrzczony w Opolu 9 października 1722 r. jako syn Macieja Maciąga i Agnieszki. Jego rodzicami chrzestnymi byli Marcin Gurkowski i Helena Slachetczyna z Niezdowa⁵⁶. Jeśli obie metryki dotyczą tej samej osoby, to metryka zgonu podaje wiek zgodny z rzeczywistym. Metryk chrztu pozostałych dwóch Maciągów w badanym zakresie lat nie odnaleziono. Byli to zmarli w wieku 70 lat: 20 lutego 1777 r. w Niezdowie Wawrzyniec oraz 24 maja 1777 r. w Skokowie Augustyn⁵⁷.

RODZINA DULĘBÓW

Do długowiecznych zaliczają się również przedstawiciele lokalnej szlachty. Nie udało się jednak zweryfikować wieku podanego w ich metrykach pochówków, z uwagi na pochodzenie zmarłych spoza parafii. Stanisław Dulęba dziedzic wsi Łaziska, skarbnik sanocki, zmarł 1 sierpnia 1799 r. w Łaziskach, w wieku 63 lat⁵⁸. Jego żona Helena Dulębina, zmarła w Łaziskach 18 września 1786 r. w wieku ok. 35 lat po porodzie w wyniku gangreny. Została pochowana w kościele w Opolu⁵⁹. Córka Stanisława Dulęby Tekla żyła jeden rok, zmarła 26 stycznia 1788 r. w Łaziskach i została pochowana w kościele⁶⁰. Wyjątkowo długowieczną była matka Stanisław Dulęby – Franciszka z Linczewskich Dulębowa, która zmarła 25 czerwca 1799 r. w Łaziskach w wieku 91 lat⁶¹.

RODZINA MARCZOWSKICH

Andrzej Marczoski w wieku 60 lat zmarły w szpitalu (przytułku) w Opolu 27 grudnia 1782 r.⁶², przyjął chrzest 29 listopada 1721 r. w Opolu, jako syn Pawła i Elżbiety Marczowskich. Jego chrzestnymi byli Walenty Kozłowski i Ewa Łysakowa, mieszczenie z Opola⁶³. Zapewne był on krewnym mieszczanina Franciszka Mar-

⁵⁵ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 17v-18.

⁵⁶ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 194.

⁵⁷ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 20.

⁵⁸ KP Opole Lubelskie, Księga urodzonych, zaślubionych i zmarłych wsi Łaziska 1797-1803, k. 2.

⁵⁹ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, k. 71.

⁶⁰ Tamże, k. 92.

⁶¹ KP Opole Lubelskie, Księga urodzonych, zaślubionych i zmarłych wsi Łaziska 1797-1803, k. 2.

⁶² KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 38.

⁶³ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 176.

czoskiego⁶⁴ zmarłego z powodu starości w Opolu w wieku 86 lat, który został pochowany 27 lutego 1787 r. na cmentarzu poza miastem⁶⁵. Jego córka – Rozalia Wesołowska zmarła na suchoty w Opolu, licząc 48 lat. Została pochowana 2 kwietnia 1788 r. na cmentarzu poza miastem⁶⁶.

POZOSTAŁE RODZINY

Kolejny z długowiecznych Krzysztof Woś (Waś), opatrzony wszystkimi sakramentami, zmarł jako ojciec rodziny na puchlinę wodną w Niezdowie. Został pochowany 11 czerwca 1796 r. na cmentarzu poza miastem. W metryce pochówku podano imiona rodziców zmarłego: Stanisław i Marianna Wosiowie. Krzysztof liczył 83 lata⁶⁷, zatem urodził się ok. 1713 r. Nazwisko Woś (Waś) było bardzo popularne na początku XVIII w. w tej parafii. W latach 1705-1730 znaleziono trzy metryki osób o tym imieniu i nazwisku w 1710 r., 1711 r. i w 1727 r. W Niezdowie urodził się Krzysztof Waś ochrzczony w Opolu 26 maja 1710 r. jako syn Sebastiana i Marianny, którego chrzestnymi byli Jan Ma[...]ko i Agnieszka Kobina⁶⁸. Kolejny Krzysztof Waś ochrzczony w Opolu 30 marca 1711 r. urodził się w Zagrodach jako syn Jana i Marianny, a jego chrzestnymi byli Walenty [...] i Regina [B]lecharka z Opola⁶⁹. Chrzest długowiecznego Krzysztofa nastąpił później. Krzysztof Waś syn Stanisława i Marianny ochrzczony 3 maja 1727 r. w Opolu urodził się w Niezdowie. Jego chrzestnymi byli Michał Tomaszewski i Jadwiga Kozłowska⁷⁰. Krzysztof żył zatem jedynie 69 lat.

Wśród zmarłych, w których metrykach pochówku podano dane rodziców znajduje się też m.in. Maciej Łach. Maciej osłabiony wiekiem i pracą zmarł opatrzony wszystkimi sakramentami w wieku 80 lat we wsi Niedźwiada. Został pochowany 18 września 1796 r. na cmentarzu poza miastem. W metryce zgonu został określony jako ojciec rodziny oraz syn Adama⁷¹. W latach 1710-1735 udało się odszukać jego metrykę chrztu. Według metryki pochówku urodził się ok. 1716 r. W rzeczywistości przyszedł na świat kilka lat później. Adam urodził się we wsi Niedźwiada i został ochrzczony 8 lutego 1723 r. w Opolu jako syn Adama Łacha i Jadwigi. Jego chrzest-

⁶⁴ W latach 1700-25 brak jego imienia i nazwiska w rejestrze chrztów.

⁶⁵ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, k. 78.

⁶⁶ Tamże, k. 95.

⁶⁷ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1795-1797, k. 16.

⁶⁸ KP Opole Lubelskie, Księga ślubów 1635-1743, s. 24.

⁶⁹ Tamże, s. 29.

⁷⁰ Tamże, s. 275.

⁷¹ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1795-1797, k. 18.

nymi byli Marcin Jarosławski i Marianna Piorowa z Opola⁷². Maciej liczył zatem w momencie śmierci 73 lata.

Efekty poszukiwania metryki chrztu bez danych o rodzicach zmarłego są zdecydowanie bardziej zawodne. Mimo odnalezienia metryki chrztu osoby o identycznym imieniu i nazwisku nie można mieć pewności, iż opisuje ona tę samą osobę, która została zapisana w metryce pochówku. Zweryfikowano w ten sposób wiek wybranych długowiecznych osób.

Adam Piątek, mieszkaniec wsi opatrzoney wszystkimi sakramentami, zmarł osłabiony starością w Niezdowie. Został pochowany 14 stycznia 1792 r. na cmentarzu w Opolu. Według metryki pochówku Adam żył 90 lat⁷³, zatem powinien się urodzić ok. 1702 r. W rejestrze chrztów z lat 1700-35 odnaleziono tylko jedną metrykę osoby o tym imieniu i nazwisku. Według niej Adam Piątek urodził się w Niezdowie i został ochrzczony w Opolu 6 kwietnia 1726 r. jako syn Adama i Jadwigi Piątków. Jego chrzestnymi byli Michał Tomaszewski i Marianna Piorowa mieszcanka z Opola⁷⁴. Adam żył zatem jedynie 65 lat.

Bartłomiej Pluta, określony jako chłop oraz ojciec rodziny, zmarł z powodu starości również we wsi Niezdów. Został pochowany 5 kwietnia 1796 r. na cmentarzu poza miastem. Metryka podaje, iż 6 dni przed śmiercią wyspowiadał się i przyjął komunię w kościele. Według metryki pochówku Bartłomiej żył 92 lata⁷⁵, zatem powinien się urodzić ok. 1704 r. W rejestrze chrztów z lat 1700-35 odnaleziono tylko jedną metrykę osoby o tym imieniu i nazwisku. Według niej Bartłomiej Pluta urodził się we Wrzelowie i został ochrzczony w Opolu 8 sierpnia 1723 r. jako syn Wojciecha Pluty i Jadwigi. Jego chrzestnymi byli Wawrzyniec Grzegułka i Marianna Guskowska⁷⁶. Bartłomiej żył zatem jedynie 73 lata.

Wspomniany ojciec chrzestny Wawrzyniec Grzegułka był ojcem rodzonym Łucji Koniarowej, która zmarła 30 października 1782 r. w wieku 60 lat we wsi Majdany. Została pochowana na cmentarzu⁷⁷. Była zapewne identyczna z Łucją Grzegułczonką, która poślubiła 2 lutego 1739 r. Krzysztofa Koniura⁷⁸. Łucja urodziła się we Wrzelowie, a została ochrzczona 10 grudnia 1716 r. w Opolu. Jej rodzicami chrzestnymi zostali Wojciech Olszowski z Kluczkowic i Regina Kowalesanka

⁷² KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 201.

⁷³ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 3v-4.

⁷⁴ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 255.

⁷⁵ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1795-1797, k. 13.

⁷⁶ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 210.

⁷⁷ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 37.

⁷⁸ KP Opole Lubelskie, Księga ślubów 1635-1743, s. 302.

z Wrzelowa⁷⁹. Jeśli dane z trzech wymienionych metryk opisują tę samą osobę, to żyła ona 65 lat, a zatem o 5 więcej niż podaje metryka pochówku.

Kolejny długowieczny zmarły, którego metrykę chrztu odnaleziono to Franciszek Ptasiński zmarły 30 maja 1780 r. w wieku 80 lat w Głusku. Został pochowany w kościele w Opolu⁸⁰. Franciszek powinien się zatem urodzić ok. 1700 r. W rejestrze chrztów z lat 1700-35 odnaleziono tylko jedną metrykę osoby o tym imieniu i nazwisku. Według niej Franciszek, syn Wawrzyńca i Anny Ptaszyńskich urodzony w Kluczkowicach został ochrzczony w Opolu 14 września 1708 r. Jego chrzestnymi byli Mikołaj Kózka i Jadwiga Nędzina z Opola⁸¹. Franciszek żył zatem jedynie 71 lat. Również w Głusku żyła inna długowieczna przedstawicielka tej rodziny. Jadwiga Ptaszyńska zmarła tam z powodu starości opatrzona wszystkimi sakramentami w wieku 80 lat i została pochowana na cmentarzu poza miastem 26 lutego 1792 r. Była córką Stanisława Ptaszyńskiego i Reginy⁸². Jej metryki w ww. zakresie chronologicznym chrztów nie odnaleziono.

Mieszczanin Grzegorz Łopacki, opatrzony wszystkimi sakramentami zmarł z powodu starości w wieku 70 lat. Został pochowany w kościele w Opolu 24 stycznia 1795 r. Był synem Wojciecha i Anny Łopackich⁸³. Według metryki zgonu Grzegorz powinien urodzić się ok. 1725 r. W rejestrze chrztów z lat 1710-40 odnaleziono tylko jedną metrykę osoby o tym imieniu i nazwisku. Grzegorz Łopacki syn Wojciecha i Anny z Opola, został ochrzczony w Opolu 13 marca 1739 r. Jego rodzicami chrzestnymi zostali Jakub Kaliciński i Elżbieta Bernatowa z Opola⁸⁴. Grzegorz zmarł zatem w wieku 55 lat, przeżył jednak swoją córkę. Córka Grzegorza Łopackiego i Katarzyny - Helena Zielińska zmarła w Opolu w wieku 25 lat *uduszona krostami* i została pochowana 4 maja 1794 r. na cmentarzu poza miastem⁸⁵.

Franciszek Gaier, mąż Anny, również przeżył swoją dorosłą córkę. Franciszek zmarł z powodu starości w Opolu w wieku 60 lat. Został pochowany 3 sierpnia 1795 r. na cmentarzu poza miastem⁸⁶. Przeżył on niemal o 3 lata swoją córkę Mariannę Bajerową, która zmarła po porodzie w Opolu w wieku 42 lat. Została pochowana 9 grudnia 1792 na cmentarzu poza miastem⁸⁷.

⁷⁹ Tamże, s. 93.

⁸⁰ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1771-1791, s. 28.

⁸¹ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 13.

⁸² KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 5v-6.

⁸³ Tamże, k. 39v-40.

⁸⁴ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 434.

⁸⁵ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 28v-29.

⁸⁶ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1795-1797, k. 5.

⁸⁷ KP Opole Lubelskie, Księga pochówków 1791-1795, k. 11v-12.

Kolejny długowieczny z grupy 70-latków Wawrzyniec Marzec zmarł ze starości w Niezdowie w wieku 70 lat. Został pochowany 15 kwietnia 1793 r. na cmentarzu poza miastem⁸⁸. Według metryki pochówku urodził się ok. 1723 r. W latach 1690-1750 zapisano metrykę chrztu tylko jednej osoby o tym imieniu i nazwisku. W Opolu 26 lipca 1726 r. ochrzczono urodzonego w Niezdowie Wawrzyńca syna Kazimierza Marzec i Katarzyny. Jego rodzicami chrzestnymi zostali Krystian Kani[...] i Barbara Sokołowska⁸⁹. Jeśli obie metryki dotyczą tej samej osoby, to Wawrzyniec Marzec żył faktycznie 66 lat.

Wspomnianą metodą nie zawsze można zweryfikować wiek zmarłego, szczególnie jeśli w poszukiwanym zakresie lat występuje więcej niż jedna metryka chrztu o danym imieniu i nazwisku. W wieku 80 lat w domu pod numerem 23 we wsi Wrzelów 30 maja 1800 r. zmarł Jan Pluta⁹⁰. Według metryki zgonu powinien urodzić się ok. 1720 r. W rejestrze chrztów z lat 1700-35 odnaleziono dwie metryki chrztu osoby o tym imieniu i nazwisku z 1712 r. i 1733 r. Jan Pluta ochrzczony w Opolu 7 czerwca 1712 r. urodził się we Wrzelowie jako syn Stanisława i Łucji Plutów. Jego rodzicami chrzestnymi zostali Stanisław Jarosławski i panna Elżbieta Skutniececzonka⁹¹. Jan Pluta ochrzczony 20 czerwca 1733 r. również urodził się we Wrzelowie jako syn Macieja i Marianny Plutów. Jego rodzicami chrzestnymi byli Wawrzyniec Pluta i Zofia Czaplina z Wrzelowa⁹². Brak dodatkowych danych uniemożliwia rozstrzygnięcie, która z metryk podaje datę chrztu długowiecznego Jana Pluty.

Tab. 2. Weryfikacja wieku wybranych najstarszych mieszkańców parafii Opole.

L.p.	Imię i nazwisko	Długość życia wg metryki pochówku		Długość życia wg metryki chrztu		różnica
		Lata życia	wiek	Lata życia	wiek	
1.	Regina Nowak z domu Masztalerz	1693-1796	103	1719-1796	76	-27
2.	Bartłomiej Pluta	1704-1796	92	1723-1796	73	-19
3.	Adam Piątek	1702-1792	90	1726-1792	65	-25
4.	Marianna Masztalerka z domu Kuropatwa	1705-1795	90	1727-1795	68	-22

⁸⁸ Tamże, k. 17v-18.

⁸⁹ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 260

⁹⁰ KP Opole Lubelskie, Księga urodzonych, zaślubionych i zmarłych wsi Wrzelów 1797-1803, Akta zmarłych, nr 7 z 1800 r.

⁹¹ KP Opole Lubelskie, Księga chrztów 1707-1743, s. 47.

⁹² Tamże, s. 375.

5.	Krzysztof Woś	1713-1796	83	1727-1796	69	-14
6.	Maciej Łach	1716-1796	80	1723-1796	73	-7
7.	Franciszek Ptasiński	1700-1780	80	1708-1780	71	-9
8.	Maciej Możdżeń	1701-1771	70	1702-1771	69	-1
9.	Józef Możdżeń	1722-1792	70	1730-1792	62	-8
10.	Jakub Kuropatwa	1701-1771	70	1705-1771	66	-4
11.	Wawrzyniec Marzec	1723-1793	70	1725-1793	66	-4
12.	Łukasz Maciąg	1723-1793	70	1722-1793	70	+1
13.	Grzegorz Łopacki	1725-1795	70	1739-1795	55	-15
14.	Mateusz Oczkowski	1712-1780	68	1713-1780	67	-1
15.	Sebastian Czapla	1725-1795	60	1726-1785	58	-2
16.	Wawrzyniec Bigos	1733-1793	60	1743-1793	49	-11
17.	Marianna Kamińska z Bernacików	1735-1795	60	1731-1795	63	+3
18.	Łucja Koniarowa z domu Grzegulczonka	1722-1782	60	1716-1782	65	+5
19.	Andrzej Marcowski	1722-1782	60	1721-1782	61	+1

PODSUMOWANIE

W sumie poszukiwano metryk chrztu ponad 50 długowiecznych osób z parafii. Jedynie dla 19 spośród nich odnaleziono metrykę chrztu lub zapis w rejestrze chrztów. Brak metryki chrztu wynikał zapewne z mobilności niektórych rodzin oraz niekompletnych zapisów w księgach. Dane z metryk chrztów i pochówków przedstawiono w tabeli (tab. 2). Wiek według metryk chrztu podano w niej w latach ukończonych. Dzięki zestawieniu można porównać wiek deklarowany (podany w metrykach pochówków) z rzeczywistym (obliczonym na podstawie metryk chrztów).

Tabela ukazuje prawidłowość polegającą na tym, iż liczba lat dodanych do faktycznego wieku wzrasta wraz ze wzrastającym w metrykach pochówków deklarowanym wiekiem zmarłych. Można zatem wnioskować, że im większe wartości, tym bardziej nieprecyzyjne jest określenie wieku zmarłego, z tendencją do jego zawyżania. W przypadku 103-latki różnica wieku wynosi aż 27 lat. W rzeczywistości żyła ona jedynie 76 lat. Osoby uchodzące za 90-letnie faktycznie żyły średnio 22 lata krócej niż wskazywałyaby na to metryka ich pochówku, natomiast rzekomo 80-letnie żyły 10 lat krócej niż wiek deklarowany. Dla osób, których wiek dekla-

rowano na 70 lat różnica wynosi 5,16 roku, a dla 60-latków 0,83 roku. Zestawienie zweryfikowanych pod względem wieku długowiecznych mieszkańców parafii Opole dowodzi, że żaden z nich nie osiągnął nawet 80 roku życia. Wnioski te potwierdzają badania demografów bazujące na większej liczbie przypadków. W parafii Bejsce (kieleckie) przeprowadzono badania na podstawie danych dwóch tysięcy osób zmarłych w II połowie XIX w., porównując wiek deklarowany z rzeczywistym zweryfikowanym na podstawie aktów urodzenia. Wyniki są zbliżone do ustaleń autora. Deklarowany wiek 100 lat w rzeczywistości wynosił dla mężczyzn 85,6 i kobiet 77,2 lat, średnia dla obu płci wynosiła 81,4 lat. Dla kolejnych długowiecznych wynosił odpowiednio: 90 lat (78,7 i 73,1, średnia 75,9); 80 lat (71,9 i 69,1, średnia 70,5); 70 lat (65,2 i 64,8, średnia 65); 60 lat (57,8 i 58,8, a średnia 58,3)⁹³. W parafii Brzeżany (okolice Tarnopola) obliczeń dokonano dla 338 osób zmarłych w końcu XVIII w. Wiek deklarowany był tam zawyżony o 6,3 % w stosunku do rzeczywistego⁹⁴.

Wiek zmarłych w metrykach w XVIII w. podawano zatem jedynie w przybliżeniu⁹⁵. Wynikało to niewątpliwie z braku orientacji krewnych, świadków i duchownych. Analiza spisów komisji cywilno-wojskowej z 1791 r. dla wsi z powiatów radziejowskiego i podgórskiego na Kujawach wykazała duże skupienie liczb w pełnych dziesiątkach. Można wnioskować, że ponad 60% respondentów potrafiła określić swój wiek jedynie w przybliżeniu⁹⁶. Również w metrykach parafii Opole istniała silna tendencja do zaokrąglania liczb⁹⁷. W przypadku najstarszych mieszkańców parafii Opole wiek zaokrąglony do pełnych dziesiątek w końcu XVIII w. podano przy 72,9% zgonów (508 zapisów). Świadczy to o małej precyzji w określaniu wieku długowiecznego zmarłego.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Kancelaria Parafialna w Opolu Lubelskim, Rejestr chrztów 1661-1804, Księga

⁹³ E. Piasecki, *Ludność parafii bejskiej (woj. kieleckie) w świetle ksiąg metrykalnych z XVIII-XX w. Studium demograficzne*, Warszawa-Wrocław 1990, s. 39-41.

⁹⁴ B. Puczyński, *Ludność Brzeżan i okolicy w XVII i XVIII wieku. Część II. Ruch naturalny ludności*, PDP, 1972, t. 5, s. 60-61.

⁹⁵ J. Łosowski, dz. cyt., s. 214.

⁹⁶ M. Kopczyński, *Studia nad rodziną chłopską w Koronie w XVII –XVIII wieku*, Warszawa 1998, s. 69-74.

⁹⁷ M. Kopczyński, *Starość nie radość? Ludzie starzy na wsi kujawskiej schyłku XVIII stulecia*, „Zapiski Historyczne”, 1996, t. 61, z. 4, s. 49.

chrztów 1707-1743, Księga chrztów 1743-1773, Księga ślubów 1635-1743, Księga pochówków 1771-1791, Księga pochówków 1791-1795, Księga pochówków 1795-1797, Księga urodzonych, zaślubionych i zmarłych wsi Niedźwiada i Nieciecz, Księga urodzonych, zaślubionych i zmarłych wsi Łaziska 1797-1803, Księga urodzonych, zaślubionych i zmarłych wsi Wrzelów 1797-1803

Opracowania:

M. Ausz, *Rys historyczny Opola Lubelskiego*, [w:] K. Wierzyński, *Opole Lubelskie w świetle dawnych i współczesnych fotografii oraz dokumentów*, Lublin 2014, s. 13-19

R. Gaziński, *Z dziejów długowieczności. Stulatki na Pomorzu w XVIII wieku*, [w:] *Monumenta Manent. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Tadeuszowi Bialeckiemu w 70. rocznicę urodzin*, pod red. A. Makowskiego i E. Włodarczyka, Szczecin 2003, s. 133-149

I. Gieysztorowa I., *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976

M. Kopczyński, *Starość nie radość? Ludzie starzy na wsi kujawskiej schyłku XVIII stulecia*, „Zapiski Historyczne”, 1996, t. 61, z. 4, s. 45-64

M. Kopczyński, *Studia nad rodziną chłopską w Koronie w XVII-XVIII wieku*, Warszawa 1998

C. Kukło, *Ludzie starzy w miastach i miasteczkach u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej*, [w:] *Gospodarka, ludzie, władza. Studia historyczne ofiarowane Juliuszowi Łukasiewiczowi w 75. rocznicę urodzin*, pod red. M. Kopczyńskiego i A. Mączaka, Warszawa 1998, s. 137-155

B. Kumor, *Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim (1800-1914)*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, 1975, t. 7, s. 93-107

B. Kumor, *Spis ludności diecezji krakowskiej prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego z 1787 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 1978, t. 36, s. 349-370

J. Łosowski, *Kancelarie miast szlacheckich województwa lubelskiego od XV do XVIII wieku*, Lublin 1997

E. Piasecki, *Ludność parafii bejskiej (woj. Kieleckie) w świetle ksiąg metrykalnych z XVIII-XX w. Studium demograficzne*, Warszawa-Wrocław 1990

B. Puczyński, *Ludność Brzeżan i okolicy w XVII i XVIII wieku. Część II. Ruch naturalny ludności*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, 1972, t. 5, s. 15-64

I. Rolska-Boruch, *Słupeccy w dziejach Opola*, [w:] *Dzieje i kultura Opola Lubelskiego i okolic*, pod red. M. Ausza i H. Mącika, Lublin-Opole Lubelskie 2006, s. 5-20

E. Rosset, *Kiedy zaczyna się starość?*, „Studia Demograficzne”, 1979, t. 55, s. 3-25
Spis ludności dyecezyi krakowskiej z r. 1787, wyd. J. Kleczyński, „Archiwum Komisji Historycznej AU”, t. 7, Kraków 1894

Z. Sułowski, *Ocena XIX-wiecznych statystyk demograficznych Lubelszczyzny*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, 1986, t. 17, s. 89-126

P. Szkutnik, *Długowieczni mieszkańcy parafii Opole Lubelskie w końcu XVIII wieku w świetle metryk pochówków (pogrzebów)*, [w:] *Społeczno – gospodarcze uwarunkowania i konsekwencje wydłużania życia ludzkiego w Europie Środkowej w czasach nowożytnych. Zielonogórskie spotkania z demografią*, pod red. H. Kurowskiej, t. 2, Zielona Góra 2011, s. 123-148

T. Wiślicz, *Chłopskie pogrzeby w Polsce od drugiej połowy XVI do końca XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 1998, R. 46, nr 3-4, s. 351-369

W. Włodarczyk, *Parafie powiśla lubelskiego w XVIII wieku*, „Powiśle Lubelskie”, nr 2/2004, s. 5

Долгожители прихода Ополя Любельского в конце XVIII века и их семьи. Попытка исследовать возраст, зафиксированный в погребальных метриках.

Метрики прихода в Ополе восходят к 1635 году. Данные о захоронениях сохранились с 1771 года. Благодаря их анализу удалось установить, что долгожителям прихода на тот период было 60 и более лет. Большинство из них были связаны с семьей Машталежов – Тараховских, среди которых была предполагаемая 103-летняя женщина. Долгожители прихода происходили также из таких семей, как Мождженев, Берначиков, Матёнгов, Дулембов, Марчовских и многих других. Для девятнадцати таких жителей удалось найти метрическое свидетельство о крещении или запись в реестре крещений, позволяющих подтвердить возраст, зафиксированный в погребальных метриках. Сопоставление этих данных с датами рождения умерших показало, что возраст, записанный в свидетельстве о смерти, является завышенным по отношению к реальному. В случае с вышеупомянутой столетней женщины её возраст в метриках завысили на 27 лет; для предполагаемых 90-летних - на 22 года; считающих себя 80-летними - на 10 лет; для 70-летних - на 5,16 лет, а для 60-летних - на 0,83 года. Безусловно, такие неточности связаны с незнанием возраста умершего его родственниками и официальным лицом, вносящим данные в метрическое свидетельство.

The oldest inhabitants of the parish of Opole (Lubelskie) at the end of the 18th century and their families. An attempt to verify age given in metrical death certificates.

The certificates of the parish of Opole go back to 1635. Death certificates are preserved from 1771. Owing to an analysis of these certificates, the oldest inhabitants of the parish in that era, being 60 and older, were recognized. Many of the long-living parishioners were connected with the family of Masztalerz (Mastalerz) – Tarachowski, an alleged 103-year old woman. The oldest inhabitants of the parish were also descended from the family of Możdżeń, Bernacik, Maciąg, Dulęba, Marczowski, and many other ones. The baptism certificates allowing to verify the age given at death certificate were found for 19 long-living people. Thanks to the data, after comparing birth dates of the dead people, it turned out that the age given in death certificates was higher than it was supposed to be. When it comes to the aforementioned centenarian, it was higher by 27 years, and for some the alleged 90-year olds it was higher by 22 years, and for the alleged 80-year olds higher by 10 years, for 70-year old by 5,16 years, and for 60-year olds by 0,83. The reason for the mistakes is to be sought probably in little knowledge about the age of a dead person among his/her relatives, as well as among the ones who wrote the certificates.

Die ältesten Mitglieder der Pfarrei Opole (Lubelskie) im späten 18. Jahrhundert und ihre Familien. Ein Überprüfungsversuch des in den Sterbeurkunden angegebenen Alters.

Die Sterbeurkunden der Pfarrei Opole reichen zurück bis ins Jahr 1635. Die Daten bezüglich Beerdigungen blieben seit 1771 erhalten. Durch die Analyse der Dokumente wurden die ältesten Mitglieder der Pfarrei in dieser Zeitperiode festgelegt. Diese Menschen waren 60 und mehr Jahre alt. Mehrere langlebige Pfarrgemeindemitglieder waren mit der Familie Masztalerzy (Mastalerzy) – Tarachowsky verbunden, unter ihnen eine vermeintliche 103-Jährige. Die ältesten Pfarrkinder stammten auch aus den folgenden Familien: Możdzeniowie, Bernacikowie, Maciągowie, Dulębowie, Marczowsky und vielen anderen. Für 19 unter den langlebendigen wurden ein Taufschein oder Daten im Taufregister gefunden, die es ermöglicht haben, das in den Sterbeurkunden angegebene Alter zu überprüfen. Dank dieser Angaben hat es sich nach dem Vergleich der Geburtsjahre der Verstorbenen herausgestellt, dass das in den Sterbeurkunden angegebene Alter im Vergleich zu dem wirklichen Alter überhöht wurde. Im Falle der bereits erwähnten 100-Jährigen beträgt der Unterschied 27 Jahre; im Falle der vermeintlichen 90-Jährigen – 22 Jahre; im Falle der als 80-Jährige geltenden – 10 Jahre; im Falle der deklarierten 70-Jährigen – 5,16 Jahre und im Falle der 60-Jährigen – 0,83 Jahre. Das ergibt sich bestimmt daraus, dass weder die nahen Verwandten des Verstorbenen noch die Sterbeurkunde anfertigende Person das genaue Alter des Verstorbenen wussten.

Les plus vieux habitants de la paroisse d'Opole (à la voïvodie de Lublin) à la fin de XVIIIe s. et leurs familles. Une tentative de la vérification de l'âge publié dans les actes des décès.

Les actes de la paroisse d'Opole remontent à 1635. Les notes concernant des enterrements se conservent depuis 1771. Grâce à leur analyse on a établi les plus vieux habitants de la paroisse dans cette période, comptants 60 ans et plus. Beaucoup d'habitants qui vivaient longtemps furent liés avec la famille Masztalerz (Mastalerz) – Tarachowski, parmi eux la femme qui avait prétendument 103 ans. Les plus vieux habitants de la paroisse venaient aussi de la famille Możdzen, Bernacik, Maciąg, Dulęb, Marczowski et beaucoup d'autres. Pour 19 personnes parmi celles qui vivaient longtemps on a trouvé des actes de naissance ou les notes dans le registre des baptêmes qui permettent la vérification de l'âge paru dans l'acte de décès. Grâce à ces données, après la comparaison des dates de naissance des décédés, il s'a avéré que l'âge paru dans les actes de décès est gonflé en rapport de ce réel. En ce qui concerne la femme de 103 ans mentionnée ci-dessus, on a donné l'âge est gonflé de 27 ans; pour soi-disant les gens de 90 ans, cet âge est gonflé de 22 ans; pour les gens de 80 ans – de 10 ans ; pour les gens de 70 ans – l'âge est gonflé de 5,16 ans, et pour les gens de 60 ans – de 0,83 d'année. C'est probablement le résultat du petit savoir des proches d'un décédé sur son âge, mais aussi d'une personne qui établait les actes.

Grzegorz Trafalski

Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii
Uniwersytetu Łódzkiego,
ul. Kamińskiego 27a, 90-217 Łódź

ALEGATA – ŹRÓDŁO DO BADAŃ GENEALOGICZNYCH.

ANEKSY Z ŁOWICKICH URZĘDÓW STANU CYWILNEGO Z LAT 1808-1815

Słowa kluczowe:

alegata, Łowicz, aneksy do akt małżeństw, urząd stanu cywilnego.

Poznanie przeszłości rodziny staje się coraz bardziej popularnym hobby w Polsce. Osoby odwiedzające w tym celu archiwa państwowe od lat stanowią drugą co do wielkości grupę korzystających z zasobu tych instytucji. Podstawowym i najczęściej wykorzystywanym źródłem w kwerendach genealogicznych są księgi metrykalne, prowadzone przez parafie i urzędy stanu cywilnego. W artykule postanowiłem przybliżyć inne, często pomijane źródło genealogiczne – alegata, zwane również aneksami, lub dowodami do akt małżeństw¹. Bywają one wykorzystywane przez bardziej doświadczonych „tropicieli” przeszłości rodu. Wielu mniej doświadczonych adeptów tej sztuki rzadko sięga po omawiane dokumenty. W tekście spróbuję pokazać, czym w istocie są alegata i w jaki sposób one powstawały.

W artykule omówię to zjawisko na przykładzie urzędów stanu cywilnego działających w Łowiczu. Wyboru dokonałem nieprzypadkowo. Było to ówczesnie drugie co do wielkości miasto w powiecie sochaczewskim w departamencie warszawskim. W 1807 r. na jego terenie znajdowało się 339 domów². Funkcjonowały w nim aż trzy urzędy stanu cywilnego. Urząd gminy miejskiej, oraz dwa

¹ Nie wspomina o nich większość poradników dla genealogów np. K. Bąkała, *Genealogia. Praktyczny poradnik*, Warszawa 2007; P. Laskowicz, *Księga genealogiczna twojej rodziny. Praktyczny poradnik*, Warszawa 2005; M. Nowaczyk, *Poszukiwanie przodków. Genealogia dla każdego*, Warszawa 2005; R. T. Prinke, *Poradnik genealogia amatora*, Poznań 2006.

² R. Kołodziejczyk, *W Księstwie Warszawskim [w:] Łowicz. Dzieje miasta*, red. R. Kołodziejczyk, Warszawa 1986, s. 179.

urzędy obsługujące gminę *wieysko-łowicką*: kolegiacki i świętoduski, związane z miejscowymi parafiami. Tak duża ilość urzędów stanu cywilnego funkcjonujących, w jednym mieście była rzadko spotykana na terenie Księstwa Warszawskiego. W przypadku Łowicza wymusiło ją funkcjonowanie dwóch rzymskokatolickich parafii. Obserwacje poczynione w artykule z pewnością w znacznej mierze da się przenieść na terytorium całego Księstwa Warszawskiego.

Badania ograniczyłem do lat 1808-1815. Wybór początku tego okresu wydaje się oczywisty. W dniu 1 maja 1808 r. na terenie Księstwa zaczął obowiązywać Kodeks Napoleona. Cezurę końcową niniejszego opracowania wyznacza 31 grudnia 1815 r. W związku z tym badania objęły cały czas funkcjonowania Księstwa Warszawskiego z równoczesnym ukazaniem zmian związanych z kongresem wiedeńskim. W tym miejscu należy zaznaczyć, że na omawianym obszarze zmiany te były kosmetyczne i ograniczyły się w zasadzie tylko do sfragistyki³. Poważna reforma urzędów stanu cywilnego miała miejsce dopiero w 1826 r. Wprowadzono wtedy urzędy wyznaniowe w miejsce instytucji obsługujących całą ludność mieszkającą na przyporządkowanym terenie.

Przeprowadzona przeze mnie kwerenda objęła wszystkie dowody składane przez nupturientów zamierzających zawrzeć związek małżeński przed łowickimi urzędnikami stanu cywilnego w latach 1808-1815. W związku z tym dokumentacja ta ma charakter dwojaki: akt wpływających, lub akt obiegających wewnątrz kancelarii⁴. Z tego powodu artykuł nie może być uznany za pełne przedstawienie wytworów kancelarii jakiegokolwiek urzędu stanu cywilnego. Przyjęcie takiej podstawy źródłowej pozwala za to przedstawić i opisać różnice w prowadzeniu dokumentacji wychodzącej w różnych kancelariach, której wspólnym mianownikiem staje się przydatność do udowodnienia możliwości zawarcia związku małżeńskiego przez nupturientów.

³ W latach 1808-1813 pole pieczęci urzędowych wypełniał herb Księstwa Warszawskiego zwany sasko-polskim. Po ucieczce Fryderyka Augusta w 1813 r. jego miejsce zastąpił Orzeł Biały na gotyckiej tarczy zwieńczonej mitrą książęcą. W 1815 r. na pieczęciach urzędowych zaczyna pojawiać się dwugłowy orzeł imperatorski (M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej*, cz. 3: *Pieczęcie władz miejskich do 1950 r.*, Zgierz 2010, s. 106; 108; 127).

⁴ Charakter akt obiegających wewnątrz kancelarii mają odpisy metryk urodzenia wytworzone przez kancelarie parafialne w sytuacji w której jedno z nupturientów zamierzało zawrzeć ślub cywilny w kościele, w którym było ochrzczone (zob. R. Kufel, *Kancelaria, registratura i archiwum parafialne na ziemiach polskich od XII do początku XXI wieku*, Zielona Góra 2005).

I. KWESTIE PRAWNO-USTROJOWE

Urzędy stanu cywilnego wprowadził na terenie Księstwa Warszawskiego Kodeks Cywilny Napoleona, który zaczął obowiązywać na omawianym terenie 1 maja 1808 r.⁵ W myśl jego postanowień urzędy stanu cywilnego miały funkcjonować na terenie każdej gminy. Podstawowym problemem był fakt braku tego szczebla administracji w państwie. Sprawa ta była obiektem dyskusji na forum Rady Ministrów na początku 1808 r. Ostatecznie postanowiono, że w miastach obowiązki urzędników stanu cywilnego będą pełnić dodatkowo i zastępczo burmistrzowie, prezydenci, lub inni funkcjonariusze Państwowi. W parafiach wiejskich obowiązki te powierzono proboszczom⁶. Sytuację tę usankcjonowało rozporządzenie Fryderyka Augusta z 9 maja 1808 r. Pisano w nim: *wszyscy ci którzy do tego czasu dbanie o utrzymywanie xiąg metryki mieli sobie polecone, aż do dalszego urzędzenia, w największym porządku utrzymywać je powinni*⁷. Ostatecznie sprawę obsady stanowisk urzędników stanu cywilnego rozwiązało dopiero postanowienie królewskie z 23 lutego 1809 r. Na jego podstawie status urzędnika stanu cywilnego miał być od tej pory przynależny duchownym wykonującym swoje obowiązki parafialne. Poza nimi Fryderyk August przewidywał funkcjonowanie świeckich urzędników. Na mocy osobnych decyzji ministra sprawiedliwości duchowni katoliccy mieli być zwolnieni od obowiązku ogłaszania rozwodów i udzielania ślubów rozwiedzionym⁸.

W dniu 23 lutego 1809 r. król wydał dekret, w którym wprowadził instytucję gminy wiejskiej, składającą się z jednej, lub kilku wsi. Na jej czele miał stanąć wójt mianowany przez prefekta powiatu⁹. Pomimo ustanowienia gmin wiejskich funkcja urzędników stanu cywilnego na ich terenach pozostała przy proboszczach.

Zbadana przeze mnie dokumentacja wskazuje, że na wsi funkcje urzędników stanu cywilnych pełniły osoby używające tytułów: *dziekana*, *prepozyta*¹⁰,

⁵ Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego (dalej: DPXW), t. 1, nr 2, s. 46.

⁶ T. Walachowicz, *Kościół Katolicki w prawodawstwie Księstwa Warszawskiego*, Lublin 1984, s. 62-63.

⁷ DPXW, t. 1, nr 3, s. 54.

⁸ DPXW, t. 1, nr 9, s. 196.

⁹ Nominację w imieniu króla podpisywał minister spraw wewnętrznych (T. Mencil, *Gmina wiejska w Księstwie Warszawskim*, „Zasopismo Prawno-Historyczne”, t. XXXVI 1984, z. 1, s. 52-53).

¹⁰ Prepozyt – proboszcz kolegiaty lub większego probostwa (S. Tymosz, *Prepozyt* [w:] *Encyklopedia Katolicka* (dalej: EKat), t. XVI, red. S. Wilk, Lublin 2012, szp. 386).

proboszcza, komendatariusza¹¹, rektora kościoła¹², wikariusza, mansjonarza¹³, wiceprepozyta, altarzysty¹⁴. A w miastach prezydenci, burmistrzowie, pisarze miejscy.

Duchowni urzędnicy stanu cywilnego mieli pobierać za swoją pracę połowę opłaty przewidzianej za wydanie aktu. Jej wysokość była uzależniona od stanu posiadania odbiorcy aktu¹⁵, a fakt jej pobrania potwierdzał zwykle stempel opłaty umieszczany w górnej części dokumentu. Dla badań genealogicznych może to być kolejne źródło do określenia majątności antenatów.

Przedmiotem artykułu są alegata, czyli dowody składane do akt małżeństw. Kodeks Napoleona nakładał na nupturientów obowiązek złożenia aktów urodzin, lub aktów znania¹⁶, ale praktyka kancelaryjna rozszerzyła grupę akt dostarczanych do urzędników stanu cywilnego o inne dokumenty potwierdzające możliwość zawarcia małżeństwa. Zasadniczo da się je podzielić na trzy grupy: dokumenty potwierdzające okoliczności urodzenia, akty znania, i inne akta wskazujące na dopełnienie obowiązków nałożonych przez kodeks cywilny.

O rodzaju dowodów złożonych przed urzędnikami informowano w akcie małżeństwa. Praktyka pokazuje, że we wpisach do ksiąg pomijano złożenie zaświadczenia potwierdzającego ogłoszenie zapowiedzi, oraz oświadczenia stwier-

¹¹ Komendatariusz – tymczasowy administrator parafii na probostwach wakujących (S., *Kommenda* [w:] *Encyklopedia Kościelna podług teologicznej encyklopedii Wetzera i Weltego z licznymi dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób* wydana przez x. Michała Nowodworskiego (dalej: EKość), t. X, Warszawa 1877, s. 543).

¹² Rektor kościoła – kapłan sprawujący opiekę duszpasterską nad kościołem, który nie jest parafialny, kapitulny, lub przyłączony do domu instytutu życia konsekrowanego czy stowarzyszenia życia apostołskiego. Do jego zadań należy dbałość o stan i wyposażenie kościoła i odprawianie w nim nabożeństw (J. Wroczeński, *Rektor* [w:] EKat, t. XVI, Lublin 2012, red. S. Wilk, szp. 1379-1380).

¹³ Mansjonarz – duchowny, którego obowiązkiem było uświetnianie liturgii, udział w pracy pastoralnej i odprawianie mszy za zmarłego kolatora. Oprócz funkcji liturgicznej pełnił on również obowiązki duszpasterza przy kościele parafialnym (S. Tymosz, *Mansjonarz* [w:] EKat., t. XI, Lublin 2006, red. S. Wilk, E. Ziemann, szp. 1181).

¹⁴ Altarysta posiadał beneficjum proste, bez obowiązków duszpasterskich związane z jednym z ołtarzy w kościele. Jego obowiązkiem było odprawianie wyznaczonej liczby mszy św. za duszę fundatora, lub jego spadkobiercy. Altarię wiązano zwykle z ołtarzem bocznym, lub kaplicą (J. Szymański, *Altaria* [w:] EKat, t. I, Lublin 1973, red. F. Grygielewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, szp. 387-388).

¹⁵ Wspomniany dekret z 23 lutego 1809 r. wprowadzał podział obywateli księstwa na 5 grup i dla każdej z nich wskazywał wysokości opłat za czynności w urzędach stanu cywilnego (zob. DPXW, t. 1, nr 9, s. 196).

¹⁶ *Kodex Napoleona Xięstwu Warszawskiemu, Artykułem 69-tym Ustawy Konstytucyjnej Roku 1807 dnia 22. Lipca za PRAWO CYWILNE* Podany. Z niektórymi odmianami na Seymie Warszawskim w Roku 1809 od Nayaśnieyszego Pana szczęśliwie nam panującego FREDERYKA AUGUSTA Dekretem Roku tegoż 1809 dnia 18. Marca potwierdzonemi, tłum. X. M. Bohusz, Warszawa 1810 (dalej: KN), art. 44; D. Dzierżyński, *Instrukcja dokładna o urzędnikach i aktach stanu cywilnego*, Warszawa 1813, s. 43-45.

dającego spisanie inwentarza przedślubnego¹⁷. Omawiane księgi były prowadzone w dwóch egzemplarzach pierwsza z nich tzw. unikat był prowadzony w trzech tomach dla każdej serii akt, tj. urodzeń, małżeństw i zgonów. Zapisywano go do momentu zakończenia księgi. W drugim egzemplarzu tzw. duplikacie wydzielano miejsce na wszystkie serie akt metrykalnych. Służył on tylko jeden rok i po jego zakończeniu wraz z alegatami trafiał do archiwum sądowego¹⁸.

W kolejnej części artykułu spróbuję przybliżyć każdą z grup wytworów kancelaryjnych, jakie trafiały do kancelarii urzędników stanu cywilnego. Zacznę od akt potwierdzających okoliczności narodzin, by następnie przedstawić akty znania i zakończyć na innych dowodach przedstawianych przez nupturientów.

II. AKTY POTWIERDZAJĄCE OKOLICZNOŚCI URODZIN

Urzędnicy stanu cywilnego mieli obowiązek zażądać od przyszłych małżonków akt ich urodzin¹⁹. Na podstawie przepisów wprowadzonych przez państwa zaborcze odpis metryki poświadczony przez proboszcza był uznawany za dokument pełnoprawny²⁰. Stosowanie jako dowodu odpisu z księgi ma swoje źródło w tradycji schyłku średniowiecza. Dokonywano ich w języku urzędowym dla danego kościoła. Proboszczowie rzymskokatolicki wyciągi pisali po łacinie, a pastorycy ewangelicki przygotowywali dokumenty po niemiecku²¹. Miejski urzędnik stanu cywilnego do dokumentów ewangelickich wymagał dołączenia tłumaczenia przygotowanego przez tłumacza przysięgłego²². Nupturienci mogli i bardzo często przedstawiali tego typu dokumenty przed zawarciem małżeństwa. Wynikało to również ze struktury wyznaniowej w Łowiczu i okolicach.

Formularz takiego wypisu składał się z zasadniczo z trzech części. Niektórzy wystawcy dodawali na początku dokumentu informację o nazwie parafii, z której akt pochodzi wyciąg, lub inwokację. W przebadanych aktach odnalazłem siedem

¹⁷ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: AP Łódź), Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Łowiczu – Kolegiata (dalej: USC Łowicz Kolegiata), sygn. 1, 3; AP Łódź, Akta Stanu Cywilnego gminy miejskiej w Łowiczu (dalej: USC Łowicz Gmina, sygn. 5, 7).

¹⁸ P. Szkutnik *Akta dziekana brzeźnickiego 1819-1867. Studium urzędu i dokumentacji*, Łódź 2012, s. 82.

¹⁹ *Urzędnik Stanu Cywilnego każe sobie złożyć Akt urodzin każdego z przyszłych małżonków...* (KN, art. 70).

²⁰ T. Moskal, *Historia ksiąg metrykalnych kościoła katolickiego na ziemiach polskich*, „Archiwariusz. Biuletyn Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu”, nr 1/2005, s. 72; P. Szkutnik, dz. cyt., s. 82.

²¹ Wyjątkiem od tej reguły są ekstrakty wystawiane po polsku przez parafię ewangelicką w Iłowie (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7).

²² Nie załączono tłumaczenia do odpisu metryki złożonej w kancelarii parafii kolegiackiej (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 12).

formuł inwokacji: *In Nomine Domini*²³, *In Nomine Domini Amen*²⁴, *In Nomine Domini Nostri Jesu Christi*²⁵, *Jesus Maria Joseph et omn(e)s sancti*²⁶, *Laudatur Jesus Christus*²⁷, *Laudatur S(actus)s(i)ma Trinitatis*²⁸, *Lecturis Salutem in Domino*²⁹.

Następnie podawano formułę narracyjną informującą o tym z jakiej księgi został wyciągnięty akt. Często w tym miejscu wystawcy podkreślali, że odpis został wykonany *verbo ad verbum*.

Obowiązek prowadzenia ksiąg ochrzczonych został nałożony na proboszczów w ramach postanowień 24. sesji soboru trydenckiego odbytej 11 listopada 1563 r.³⁰ Wpisy do ksiąg chrzcielnych (*Liber baptisatorum*) dokonywano według zbliżonego formularza. W Kościele polskim obowiązywał formularz z Rytuału Rzymskiego z 1614 r., lub Rytuału Piotrkowskiego z 1631 r.

Kwestie metryk poruszano również w ustawodawstwie diecezjalnym. Już w 1593 r. na synodzie diecezjalnym gnieźnieńskim odbytym w Łowiczu ustalono formularz metryki. Powtórzono go w aktach synodu prowincjonalnego tej samej diecezji z 1628 r. Formuła podana przez uchwałodawcę brzmiała: *Anno 1607 Die 15. Octob: Ego N. Plebanus, aut Vicarius Ecclesiae Parochialis N. baptisavi N. Filium N. et N. conjugum legitimorum. Patrini fuerunt N. et N.*³¹ Podawanie rodziców chrzestnych było konieczne, gdyż pomiędzy nimi, a katechumenem zawiązywało się pokrewieństwo duchowe, co było przeszkodą do zawarcia małżeństwa³². Naturalnie datą podawaną w odpisie z księgi była data chrztu. Jedynie w odpisach metryk z parafii Oszkowice pojawiała się informacja o dacie urodzenia³³.

²³ Parafie Łaznów, Tokary, (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 2; AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7).

²⁴ Parafie Gomulin, Nieborów i Kask (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 10, 12; AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 16).

²⁵ Parafia Zduny (AP Łódź, Akta Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Ducha w Łowiczu (dalej: USC Łowicz Św. Duch), sygn. 2a).

²⁶ Parafia Żelazna (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 14).

²⁷ Parafia Bolimów i wersji skróconej L. J. C. (parafia Nieborów) (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 5; AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7).

²⁸ Parafia pw. Świętej Trójcy w Gnieźnie (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 22).

²⁹ Parafie Niesiułków, Cielądz i Mąkobody (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 8, 12; AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 20).

³⁰ *Dokumenty soborów powszechnych*, t. IV/2: (1511-1870) *Lateran V, Trydent, Watykan I*, Kraków 2007, s. 725; J. Kurpas, *Początki ksiąg metrykalnych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 2, z. 1 1961, s. 23.

³¹ „Roku 1607 Dnia 15 Października Ja N. Proboszcz, lub wikariusz Kościoła Parafialnego N. ochrzciłem N. córkę N. i N. prawnego małżeństwa. Rodzice chrzestni N. i N.” (tłumaczenie własne). (T. Moskał, *Historia metryk parafialnych...*, s. 61-64).

³² *Dokumenty soborów...*, s. 725.

³³ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 20.

W niektórych parafiach nieznacznie rozszerzano wspomniany formularz. Te kosmetyczne w zasadzie różnice zawierają bardzo istotne informacje dla badań genealogicznych. W znacznej większości odpisów tekst zaczynał się od nazwy miejscowości, w której mieszkał katechumen. W części wpisów znajdowały się informacje o nazwisku panieńskim matki dziecka. Czasami przed danymi osób występujących w dokumencie podawano predykaty stanowe określające przynależność stanową takie jak: *laboriosus*³⁴, *honestus*³⁵, *famatus*³⁶, *reverendus*³⁷, *generosus*³⁸, *illustris*³⁹. W przypadku znaczniejszej szlachty i rajców miejskich w księgach znajdowała się również informacja o zajmowanym stanowisku. Podawano je również w przypadku będących ojcami chrzestnymi księży i pracowników kościelnych (np. *organarius*). Księża czasem podawali również miejsca zamieszkania osób, czynili tak zwykle w przypadku mieszkańców miast i szlachty, choć w przebadanym materiale nie brakuje również podobnych informacji o chłopach. Panny, będące matkami chrzestnymi zaopatrywano rzeczownikiem *virgo*⁴⁰. W księgach parafii Kcynia, Rembertów i Św. Trójcy w Gnieźnie podawano również informacje o wyznaniu osób występujących w aktach⁴¹.

Po odpisie dokumentów następowało formuła koroboracji, w której wystawca informował o sposobach uwierzytelnienia pisma. Podstawowymi formami potwierdzenia autentyczności dokumentu były: podpis wystawcy i pieczęć parafii, zamieniana najczęściej w kancelarii parafii kolegiackiej w Łowiczu na pieczęć zgromadzenia wikariuszy⁴². Poza nimi odpisy metryk fakultatywnie były opatrywane w pieczęć opłaty skarbowej i *parasysgillum* z monogramem władcy⁴³.

³⁴ *Laboriosus* – pracowity, czynny. Przymiotnik jakim określano chłopów (W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, s. 29).

³⁵ *Honestus* – uczciwy. Przymiotnik określający mieszczan (tamże).

³⁶ *Famatus* – sławetny. Przymiotnik określający mieszkańców miasta (tamże).

³⁷ *Reverendus* – czcigodny, wielbny. Przymiotnik określający duchownych katolickich (tamże, s. 30).

³⁸ *Generosus* – szlachetny, urodzony. Przymiotnik określający urzędników ziemskich i szlachtę (tamże, s. 29).

³⁹ *Illustris* – przesławny, świetny, jaśnie wielmożny. Tytuł przynależny magnatom (tamże).

⁴⁰ Wzmianki takie znajdowały się w księgach parafii Św. Ducha i kolegiackiej w Łowiczu, Bielawy, Koźłów Biskupi, Mieszki, Oszkowice, Pszczonów, Rybno, Zduny (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 20; AP Łódź, USC Łowicz św. Duch, sygn. 2a, 5, 9; AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 3, 5).

⁴¹ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 11, 22.

⁴² Wynikało to z faktu prowadzenia opieki duszpasterskiej nad wiernymi z parafii przez kolegium wikariuszy funkcjonujące przy kościele kolegiackim. Podobnie rzecz wyglądała m.in. w Wieluniu i Tumie, siedzibie kapituły łączyskiej (M. Adamczewski, *Pieczenie urzędowe...*, cz. 1: *Pieczenie władz kościelnych do połowy XX wieku*, Zgierz 2010, s. 50, 72).

⁴³ W zależności od daty wystawienia dokumentu na ekstraktach znajdowały się monogram Fryderyka Wilhelma (1785-1807), Fryderyka Augusta (1807-1815), lub Aleksandra I (1815).

Umieszczanie tych odcisków było wymagane na podstawie ustawy izby poselskiej w sprawie opłat stemplowych⁴⁴.

Na niektórych ekstraktach, których przeznaczeniem nie było opuszczenie kancelarii łowickiej parafii kolegiackiej nie przystawiano pieczęci wikariuszy, pomimo umieszczenia informacji o niej w formule sygillacyjnej. Może to być podstawą do podważenia autentyczności tych dokumentów, wydaje się jednak, że nie miało to znaczenia dla żadnej ze stron uczestniczących w procesie zawierania małżeństwa.

Na końcu ekstraktu umieszczano formułę dotacyjną. Opisowała ona miejsce i datę wydania ekstraktu. Zwykle określano w niej miejscowość, w której wydano dokument. W metrykach wydawanych przez kancelarie parafialne w Bąkowie, Bielawach, Bolimowie, Dmosinie, Głownie, Głuchowie, Jamnie, Kiernozi, Lesznie, Mąkobodach, Mileszkach, Modlinie, Przybyszewie, Rembertowie, Sobocie i Zduńkach, dokładniej określano miejsce wydania aktu. Czytamy w nich, że działo to się *in residentia plebanoli*⁴⁵. Datę opisywano poprzez podanie dnia miesiąca, jego nazwy i roku. W niektórych kancelariach nazwę miesiąca skracano w nietypowy sposób. Poprzez zapisanie nazwy miesiąca cyfrą zaopatrzoną właściwą końcówką gramatyczną⁴⁶. W tym miejscu pragnę przypomnieć o tym, że w starożytnym Rzymie funkcjonował system marcowy i stąd pochodzi różnica w numerowaniu miesięcy w języku łacińskim i polskim⁴⁷.

Inaczej wyglądał formularz ekstraktów z metryk parafii ewangelickich. Zaczynał on się od wskazania księgi, w której znajdował się wpis. Następnie umieszczano jego odpis. Zawierał on kolejno imiona i nazwisko katechumena, imiona i nazwiska świadków, oraz informacje o rodzicach i dacie odbycia sakramentu. Po przepisanej treści umieszczano krótką formułę datacyjną⁴⁸, oraz uwierzytelnienie w postaci podpisu wystawcy i pieczęci parafii. W górnej części odbijano stempel opłaty skarbowej.

Odmienne wyglądała sprawa dokumentów potwierdzających okoliczności urodzin przygotowywanych przez Żydów. Ich wspólnoty nie cieszyły się prawem wystawiania dokumentów uznawanych za państwowe. W związku z tym, każdy

⁴⁴ Nakazywała ona wydawać wszystkie dokumenty urzędowe na papierze stemplowym. Miał on zawierać dwa odciski stempli. Jeden z Orłem Białym i ceną papieru w lewym górnym rogu i drugi z cyfrą królewską w prawym górnym rogu. Papier stemplowy był wydawany przez władze administracyjne (DPXW, t. III, nr 25, s. 6, 109).

⁴⁵ AP Łódź, USC Łowicz Św. Duch, sygn. 2a, 5; AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 2, 5, 8, 10; AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 11, 20.

⁴⁶ Czyniona tak np. w kancelarii parafii Maków. (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 5).

⁴⁷ J. Szymański, *Nauki Pomocnicze Historii*, Warszawa 2004, s. 131.

⁴⁸ Zawierała ona jedynie miejsce i datę wydania dokumentu.

akt wydawany przez gminy musiał posiadać adnotację miejscowego burmistrza. Musiała ona zostać potwierdzona podpisem i odciskiem pieczęci urzędowej. Daje się zauważyć istotne różnice formularza pomiędzy różnymi dokumentami wystawianymi czasem przez te same kahały. Wynika z tego, że nie wytworzono w tych kancelariach formularzy dokumentów poświadczających okoliczności urodzenia. Mają one raczej charakter notatki o nupturientach, w której wspólnota chce podać wszystkie dane potwierdzające brak przeszkód do zawarcia związku. Zawsze są one jednak uwierzytelniane odciskiem pieczęci kahału i podpisami trzech osób dokonanyymi w językach hebrajskim i polskim.

Różny też jest język dokumentów. Kahały łowicki i sochaczewski wydawały zaświadczenia dwujęzyczne hebrajsko-polskie⁴⁹. Wspólnoty z Gąbina, Leszna i Płocka wystawiały akty po polsku⁵⁰. Żydzi z Bielaw, Rawy Mazowieckiej i Strykowa nie wystawiali tego typu potwierdzeń. Ich przedstawiciele udawali się do burmistrza w celu wystawienia im aktów znania z powodu braku ksiąg narodzin⁵¹.

Na metrykach chrztu urzędnicy stanu cywilnego nierzadko dokonywali obliczeń. Miały one na celu ustalenie wieku nupturienta, gdyż aby móc zawrzeć związek małżeński wymagane było ukończenie 21. roku życia. Co ciekawe w księgach parafialnych można spotkać osoby młodsze, zwykle kobiety. W takiej sytuacji nie wymagano dodatkowych dokumentów. O braku wystarczającego wieku nie informowano również w akcie ślubu.

III. AKTY ZNANIA

Gdy nie było możliwości uzyskania odpisu metryki nupturient mógł przedstawić urzędowy akt znania⁵². Taki dokument miał zawierać w sobie zeznania dwóch świadków, które potwierdzały imiona, nazwisko, sposób życia i miejsce zamieszkania przyszłego małżonka, oraz jego rodziców (jeżeli byli znani). W akcie miały znaleźć się ponadto informacje o miejscu i czasie urodzenia, oraz przeszkodach w złożeniu metryki urodzenia. Akt znania mieli uwierzytelnić swoim podpisem świadkowie, oraz wójt, lub burmistrz. Taki dokument musiał jeszcze uzyskać potwierdzenia Sądu Pokoju⁵³.

⁴⁹ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 11.

⁵⁰ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 16, 20.

⁵¹ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 20.

⁵² Jeżeli z nich które jest w niemożności dostania takowego Aktu może ten zastąpić, składając Urzędowy Akt znania wydany przez Burmistrza, lub wójta miejsca w którym się urodził, albo w którym zamieszkał (KN, art. 70).

⁵³ Tamże, art. 71, 72.

Kodeks Napoleona przewidywał również procedurę w razie niemożności złożenia świadectw potwierdzających wszystkie wymagane w kodeksie dane przez nupturienta. Będąc w takiej sytuacji musiał on stawić się przed sędzią pokoju. Po dwukrotnym śledztwie uczynionym z dwutygodniową przerwą mógł zwolnić zainteresowanego, nie będącego obywatelem Księstwa Warszawskiego, z przedstawiania wspomnianych dowodów, w zamian wymagając od niego przysięgi. Po jej przyjęciu akt znania był wydawany przez Sąd Pokoju⁵⁴.

Pośród 75 osób, które składały akty znania w łowickich urzędach stanu cywilnego, najczęstszym powodem ich dostarczenia była odległość od miejsca urodzenia. W ten sposób potrzebę złożenia aktu znania tłumaczyło 43 nupturientów. Mniej osób starało się o akty znania z powodu błędu w księgach metrykalnych (11) i braku możliwości uzyskania odpisu (10). Ten drugi przypadek dotyczył przede wszystkim Żydów, oraz chrześcijan których metryki spłonęły w pożarze kościoła⁵⁵, lub nie wiedzieli skąd pochodzą.

Kodeks Napoleona przewidywał również procedurę w przypadku braku możliwości znalezienia odpowiednich świadków. Z prawa złożenia przysięgi skorzystało 3 nupturientów. Z dokumentacji wynika również, że w 2 przypadkach przysięgi te zamiast sędziów pokoju przyjmowali pisarze sądowi - notariusze⁵⁶.

Łatwość z jaką można było postarać się o akt znania powodowała nadużycia. W kilku przypadkach dużą odległością do miejsca urodzenia określano drogę do sąsiedniego departamentu, czy nawet powiatu⁵⁷. Jak wspominałem takie zachowanie miało miejsce tylko w kilku przypadkach.

Wystawcami aktów znania byli burmistrzowie, lub wójtowie. W 7 przypadkach po dokumenty takie udano się bezpośrednio do właściwych Sądów Pokoju. W 1810 r. urzędowy akt znania wystawił również urzędnik stanu cywilnego i proboszcz parafii kocierzewskiej. Powodem przygotowania przez niego takiego dokumentu był błąd w metrykach parafialnych⁵⁸.

Formularz aktu znania był w zasadzie jednolity. Rozpoczynał się on od podania daty i intytulacji wystawcy. Po nim następowała narracja, w której podawano m.in. imiona i nazwisko odbiorcy aktu, oraz jego rodziców, miejsce skąd pochodzi i gdzie obecnie mieszka, oraz nierzadko zawód. Następnie wpisywano zeznania dwóch

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ W przebadanym materiale osoby, które tłumaczyły się w ten sposób pochodziły z Widawy.

⁵⁶ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 11, 20.

⁵⁷ Między innymi w ten sposób tłumaczył brak metryki nauczyciel ze szkoły miejskiej w Wiskitkach, urodzony w Przasnyszu. Argumentował on, że duża odległość dzieląca te dwa miasta nie pozwala mu na dostarczenie metryki. Poza tym nie mógł on opuszczać swojego miejsca pracy. (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 20).

⁵⁸ AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 5.

świadców. Rozpocynały się one od przedstawienia ich sylwetek. Podawano ich imię, nazwisko, zawód, miejsce zamieszkania, wiek, oraz informację o tym jak długo świadek mieszka w obecnym miejscu. Następnie wpisywano odpowiedzi na 9 pytań dotyczących odbiorcy aktu. Pytano o imię i nazwisko odbiorcy, jego stan cywilny i zawód, wiek, miejsce zamieszkania, dane rodziców, miejsce ich zamieszkania, miejscu i czasie urodzenia nupturienta, oraz powód wystąpienia o akt znania. Pytania te w pełni wypełniały wymogi formalne, które musiał spełniać akt znania⁵⁹.

Zeznania podpisywali świadkowie. Poniżej znajdowała się adnotacja wystawcy, o charakterze koroboracji, lub tylko jego podpis i pieczęć. Aby akt znania uzyskał pełną ważność wymagane było również potwierdzenie właściwego Sądu Pokoju⁶⁰. W przebadanym materiale w 12 przypadkach nie dopełniono tego obowiązku. Pomimo tego urzędnik cywilny przyjął akty znania *w miejsce metryki*.

Akty znania przekazują znacznie więcej informacji niż odpisy metryk na temat nupturientów. Podawanie w nich miejsca pochodzenia odbiorcy może być wskazaniem kolejnej ścieżki poszukiwań genealogicznych. Niestety, często zamiast nazwy miejscowości wpisywano nazwę kraju, wtedy stają się one ostatnią informacją o pochodzeniu jednej z gałęzi rodziny.

IV. INNE AKTY SKŁADANE PRZED URZĘDNIKAMI STANU CYWILNEGO POTWIERDZAJĄCE DOPEŁNIENIE OBOWIĄZKÓW ZWIĄZANYCH Z ZAWarciEM MAŁŻEŃSTWA

Poza odpisami metryk i aktami znania przed urzędnikami stanu cywilnego składano inne dowody potwierdzające możliwość zawarcia związku małżeńskiego przez nupturientów. Da się je podzielić na cztery grupy: dokumenty potwierdzające wolny stan cywilny, zgody rodziców, potwierdzenie ogłoszenia zapowiedzi wydane przez inne USC, inne.

Dla nupturientów po raz pierwszy wchodzących w związek małżeński dokumentem potwierdzającym ich stan bezżenny była metryka, lub akt znania. Inaczej rzecz wyglądała w przypadku osób zamierzających wyjść za mąż po raz kolejny. Praktyka kancelaryjna nakazywała takim ludziom przedstawić odpis aktu śmierci poprzedniego współmałżonka. W większości przypadków były to ekstrakty wystawiane przez kancelarie kościelne po łacinie. Często dołączano ten odpis

⁵⁹ KN, art. 71.

⁶⁰ Tamże, art. 72.

bezpośrednio pod metryką chrztu. W badanym materiale po 1809 r. pojawiają się odpisy aktów wystawianych po polsku przez urzędników stanu cywilnego⁶¹.

Wolny stan cywilny nupturienta mógł też potwierdzić dokument wystawiony przez urzędnika cywilnego, wojskowego, lub religijnego. Dokumenty stwierdzające ten fakt wystawiały urzędy stanu cywilnego⁶², kahał łowicki⁶³, podprefekt powiatu brzezińskiego⁶⁴, a nawet nieborowskie dominium dóbr Radziwiłłów⁶⁵. W aktach pisanych bez wyraźnego formularza stwierdzali oni, że odbiorca jest im znany i zamierza zawrzeć związek małżeński. W związku z tym, że znają go od lat, to potwierdzają jego stan wolny.

Inaczej sprawa wyglądała w przypadku pism przygotowywanych w kancelariach wojskowych. Przygotowywano je na specjalnym papierze stemplowym ze znakiem wodnym wyobrażającym siedzącego orła z koroną na głowie wpisanego w koło. Dokument przygotowywany zgodnie z wyraźnym formularzem potwierdzał, że jego wystawca *w związku małżeńskie z żadną kobietą nie wchodził* w trakcie służby wojskowej w pułku⁶⁶.

Brak zobowiązań związanych ze ślubem można było również udowodnić odpisem wyroku rozwodowego. Przed łowickimi urzędnikami taki dokument złożono tylko raz. W 1813 r. taki dokument dostarczono do kancelarii łowickiej kolegiaty⁶⁷. Co ciekawe ksiądz przyjął ten dokument i udzielił sakramentu małżeństwa. W tamtym czasie mógł, a nawet na podstawie przepisów kościelnych powinien, odmówić. Sytuację wyjaśnia dokładniejsza analiza dokumentów. Mężem Antoniny z Wilkęskich Bóhmowej 21 listopada 1813 r. został Wiktor Łobodzki⁶⁸. Był on ówczesnym burmistrzem Łowicza i urzędnikiem stanu cywilnego. Wobec tego nie mógł sam sobie udzielić ślubu. Kwerenda archiwalna wydaje się potwierdzać, że na drodze wyjątku ks. Franciszek Cichocki udzielił ślubu cywilnego mieszkańcom Łowicza i w dodatku rozwódce dlatego, że nie wiedział gdzie odesłać narzeczonych.

Kodeks Napoleona nakładał na nupturientów obowiązek uzyskania zgody rodziców na ożenek⁶⁹. W większości przypadków była ona wyrażana ustnie w trakcie spisywania aktu cywilnego. Wyjątek stanowiły osoby, których rodzice,

⁶¹ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 16, 20; AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 12.

⁶² AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 16.

⁶⁶ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 22.

⁶⁷ AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 12.

⁶⁸ AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 11.

⁶⁹ KN, art. 73.

głównie z powodu dużej odległości, nie mogli przybyć na zaślubiny. Urzędnikom stanu cywilnego należało wtedy przedstawić pismo potwierdzające zgodę ojca, lub matki. Zgody te przybierały różne formy. Mógł to być zwykły list zawierający błogosławieństwo dla młodej pary⁷⁰, urzędowy akt wystawiony przez USC⁷¹, lub akt notarialny⁷². Możliwa też była forma pośrednia, a więc list odręcznie napisany przez rodziców z adnotacją urzędnika⁷³.

W przypadku sierot urzędnicy wymagali zgody rady rodzinnej. Podobnie do zgód rodziców ubierano je w formę protokołu z obrad rady⁷⁴, lub aktu notarialnego⁷⁵.

Kolejnym dokumentem potwierdzającym wypełnienie obowiązków nakładanych przez Kodeks Napoleona były zaświadczenia potwierdzające ogłoszenie zapowiedzi wydawane przez urzędników stanu cywilnego. Akty takie spisywano po polsku wg zbliżonego formularza⁷⁶. Podawano w nim tytułaturę urzędnika, dane nupturientów, terminy ogłoszenia zapowiedzi oraz formułę informującą o braku zgłoszonych tamowań. W przebadanym materiale natrafiłem jedynie na 22 tego typu dokumenty, co może świadczyć o tym, że ich składanie nie było obligatoryjnie wymagane⁷⁷. W praktyce informacje o jego złożeniu pomijano w aktach małżeństwa⁷⁸.

Urzędnicy Stanu Cywilnego mieli obowiązek ogłosić dwie zapowiedzi przed dopuszczeniem do zawarcia małżeństwa. Były one ogłaszane w dwie kolejne niedziele o godz. 12 przed budynkiem gminnym właściwym dla miejsc zamieszkania nupturientów. Następnie kartkę informującą o ich zamiarze wieszano na drzwiach. Fakt ogłoszenia zapowiedzi miał być wpisywany do specjalnych ksiąg, składanych

⁷⁰ W przebadanym materiale natrafiłem na taki list wysłany z Kamiennej (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7).

⁷¹ W zachowanej dokumentacji natrafiłem na dwa takie dokumenty wystawione przez proboszcza parafii Bolimów i burmistrza Rypina. Obaj pełnili obowiązki urzędników stanu cywilnego (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 12).

⁷² Dwukrotnie rodzice skorzystali z możliwości wyrażenia zgody przed notariuszem (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7, 20).

⁷³ W ten sposób zgodę rodziców wysłano z Łyszkowic. Potwierdzono ją adnotacją wójta Łyszkowic (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 16).

⁷⁴ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 7.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Sytuację taką wymuszał Kodeks Napoleona szczegółowo precyzujący jakie dane mają znaleźć się w akcie zapowiedzi (KN, art. 63).

⁷⁷ AP Łódź, USC Gmina Łowicz, sygn. 7, 11, 16, 20; AP Łódź, USC Łowicz św. Duch, sygn. 5; AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 2, 3, 4, 12.

⁷⁸ Czynili tak zarówno ks. Franciszek Cichocki podprobosz łowickiej kolegiaty, jak i Wiktor Łobodzki burmistrz miasta.

wraz z innymi co roku w sądzie pokoju⁷⁹. Niestety księgi tego typu prowadzone w omawianym okresie w łowickich urzędach stanu cywilnego nie zachowały się⁸⁰. W latach 1808-1810 w urzędzie stanu cywilnego funkcjonującym przy łowickiej kolegiacie zapowiedzi wpisywano pomiędzy aktami małżeństw⁸¹.

Niektóre kobiety, w celu zabezpieczenia swojej przyszłości w razie rozwodu, postanawiały przed ślubem spisać notarialnie inwentarz swojego majątku. Odpisy aparatów notarialnych załączano wtedy do akt małżeństwa. Spośród łowickich urzędów takie akty złożono w omawianym okresie zaledwie 3 razy, tylko przed miejskim USC⁸². Spisanie inwentarza przedślubnego w ówczesnym prawie nie musiało oznaczać intercyzy⁸³.

V. ARCHIWIZACJA AKT

Alegata należało przekazać corocznie do właściwego Sądu Pokoju⁸⁴. Dla łowickich urzędów stanu cywilnego był to Sąd Pokoju Powiatu Sochaczewskiego w Sochaczewie. Przed przekazaniem dowody do akt musiały zostać uporządkowane. Za przejście akt do archiwum sądu pokoju odpowiadał Piotr Śliwowski, który pełnił funkcję pisarza sądowego.

W urzędzie działającym przy parafii św. Ducha od 1811 r. metryki układano w kolejności zgodnej z numeracją aktów małżeństwa⁸⁵. Najpierw układano odpis aktu urodzenia nupturientki i łączono go z dokumentem nupturienta. Do połączenia wykorzystywano nić, lub szpilkę. Dokumenty przeszywano w dolnej części⁸⁶. Wcześniejsze akta złożono wspólnie, gdyż podobnie jak księgi metrykalne były one zbierane przez trzy lata. Uporządkowano je chronologicznie wg lat. Wewnątrz powstałych serii dowody porządkowano wg kolejności aktów kładąc najpierw metrykę nupturienta, a następnie nupturientki⁸⁷.

Dowody do małżeństw zawieranych przed urzędnikami cywilnymi łowickiej kolegiaty przed przekazaniem do archiwum sądowego były oprawiane. Na okładce

⁷⁹ KN, art. 63.

⁸⁰ <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/pradziad.php> (dostęp: 11.02.2015).

⁸¹ AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 1,4.

⁸² AP Łódź, USC Gmina Łowicz, sygn. 7.

⁸³ D. Wiśniewska-Józwiak, *Postanawiają, iż co do majątku, jaki obecnie posiadają w przyszłości mieć mogą.... Intercyzy w małżeńskim prawie majątkowym Królestwa Polskiego na przykładzie Łodzi (1841-1875)*, Łódź 2012, s. 32-33.

⁸⁴ KN, art. 44.

⁸⁵ AP Łódź, USC Łowicz Św. Duch, sygn. 4, 7.

⁸⁶ AP Łódź, USC Łowicz Św. Duch, sygn. 5.

⁸⁷ AP Łódź, USC Łowicz Św. Duch, sygn. 2a.

umieszczano informację o tym co znajduje się w poszycie⁸⁸. Dokumenty z 1808 r. ułożono wg typów akt najpierw metryki, potem potwierdzenia ogłoszenia zaповідzi. Metryki poukładano prawie alfabetycznie. Grupowano je wg pierwszych liter nazwiska, a wewnątrz tych serii porządkowano zgodnie kolejnością akt. Układano obok siebie dokument nupturienta i nupturientki⁸⁹. Od 1809 r. akta układano inaczej. Porządkowano je prawie alfabetycznie. Układano je wg pierwszych liter nazwisk, a wewnątrz tych grup zgodnie z kolejnością akt. Łączono ze sobą dokumenty dotyczące par nupturientów. Najpierw układając metrykę męża, następnie żony, a później inne dowody dotyczące danej pary⁹⁰. Dla ułatwienia poszukiwań ks. F. Cichocki nierzadko w dolnej części dokumentu dopisywał informację precyzującą dla kogo została wystawiona konkretna metryka⁹¹.

W identyczny sposób porządkowano dowody złożone przed miejskim urzędnikiem stanu cywilnego. Z tą drobną różnicą, że do 1814 r. w górnej części alegat pisał on numer aktu małżeństwa. A każdy akt rozpoczynający serię z nową literą alfabetu był sygnowany odpowiednią cyfrą, np. A⁹². Od 1813 r. dowody były okładane w papier i zszywane. Na okładce podawano informację co zawiera poszyt. Na jego końcu umieszczano tabelę informującą o kolejności uporządkowania dowodów⁹³.

W dokumentacji daje się również zauważyć opiekę jaką nad aktami stanu cywilnego sprawowali pracownicy archiwum Sądu Pokoju. Kiedy w 1839 r. Sąd Konsystorski w Warszawie uznał za nieważne małżeństwo zawarte w 1815 r. wyrok sądowy został dołączony na końcu dowodów z USC gminy Łowicz za właściwy rok. W księdze pisarz sądu pokoju Prudzyński dopisał adnotację o rozwiązaniu małżeństwa w dniu 7/19 sierpnia 1841 r.⁹⁴

VI. PODSUMOWANIE

Alegata są bogatym, aczkolwiek niedocenianym, źródłem do badań genealogicznych. Znaczącą większość dowodów stanowią wśród nich odpisy metryk parafialnych. Z praktycznego punktu widzenia pozwalają one w mo-

⁸⁸ Np. *Annexa do akt małżeństw Gminy Miasto Łowicz Kolegiata z Roku 1808* (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 2a).

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ AP Łódź, USC Kolegiata, sygn. 3-5, 7-8, 15-16.

⁹¹ W dolnej części ekstraktu było dopisywane imię i nazwisko nupturienta (AP Łódź, USC Łowicz Kolegiata, sygn. 2, 3, 8, 10, 14).

⁹² AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 5, 7.

⁹³ Np. *Metryki y Annexa z Roku 1813go do obchodów małżeństwa służące z Gminy Miasta Łowicza* (AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 16, 22).

⁹⁴ AP Łódź, USC Łowicz Gmina, sygn. 21, k. 96.

mencie dotarcia do aktu małżeństwa naszych antenatów na szybkie ustalenie ich podstawowych faktów genealogiczny, tj. data chrztu, imiona rodziców, miejsce urodzenia. Jest to nie do przecenienia w trakcie prowadzenia kwerend archiwalnych. Dzięki posiadaniu tych informacji można nakreślić plan dalszych badań.

Pomimo pozornej jednorodności dowody do akt małżeństw zawierają dokumenty różnego typu. Można wśród nich wyróżnić dokumenty potwierdzające okoliczności urodzenia, akty znania i inne akty informujące o dopełnieniu wszystkich obowiązków związanych z zawarciem związku małżeńskiego.

Różnorodność ta pozwala na lepsze poznanie warunków w jakich funkcjonowali nasi przodkowie. Przekazują one informacje o ich pochodzeniu i zawodzie jaki wykonywali. Niejednokrotnie informują nas również o drodze jaką pokonali ze swojej rodzinnej krainy do Łowicza, w którym postanowili zawrzeć związek małżeński.

Ważna jest również znajomość okoliczności powstawania alegat. Pozwala ona na lepsze zrozumienie dokumentu i łatwiejsze poszukiwanie wśród dowodów tego, który nas interesuje. Alegata są również niezastąpionym źródłem do badań nad funkcjonowaniem kancelarii parafialnych w XIX w. Zawierają w sobie ogromną ilość informacji dotyczących działania tych urzędów i kompetencji ich pracowników.

Podsumowując należy zauważyć, że aneksy do akt małżeństw są bardzo cennym źródłem do badań genealogicznych. Nie tylko przekazują podstawowe dane o przodkach, ale również wskazują kierunki dalszych poszukiwań.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Państwowe w Łodzi, Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Łowiczu – Kolegiata; Akta Stanu Cywilnego gminy miejskiej w Łowiczu; Akta Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Ducha w Łowiczu

Źródła drukowane:

Dokumenty soborów powszechnych, t. IV/2: (1511-1870) *Lateran V, Trydent, Watykan I*, Kraków 2007

Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego, t. 1, nr 2

D. Dzierżyński, *Instrukcja dokładna o urzędnikach i aktach stanu cywilnego*, Warszawa 1813

Kodex Napoleona Xięstwu Warszawskiemu, Artykułem 69-tym Ustawy Konstytucyjnej Roku 1807 dnia 22. Lipca za PRAWO CYWILNE Podany. Z niektórymi odmianami na Seymie Warszawskim w Roku 1809 od Nayaśnieyszego Pana szczęśliwie nam panującego FREDERYKA AUGUSTA Dekretem Roku tegoż 1809 dnia 18. Marca potwierdzonemi, tłum. X. M. Bohusz, Warszawa 1810

Opracowania:

M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej*, cz. 1: *Pieczęcie władz kościelnych do połowy XX wieku*, Zgierz 2010

M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe...*, cz. 3: *Pieczęcie władz miejskich do 1950 r.*, Zgierz 2010

Baza danych Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych PRADZIAD, URL: <<http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/pradziad.php>>

K. Bąkała, *Genealogia. Praktyczny poradnik*, Warszawa 2007

W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959

R. Kołodziejczyk, *W Księstwie Warszawskim [w:] Łowicz. Dzieje miasta*, red. R. Kołodziejczyk, Warszawa 1986, s. 177-185

R. Kufel, *Kancelaria, registratura i archiwum parafialne na ziemiach polskich od XII do początku XXI wieku*, Zielona Góra 2005

J. Kurpas, *Początki ksiąg metrykalnych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 2, z. 1 1961, s. 20-35

P. Laskowicz, *Księga genealogiczna twojej rodziny. Praktyczny poradnik*, Warszawa 2005

T. Mencil, *Gmina wiejska w Księstwie Warszawskim*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XXXVI 1984, z. 1, s. 51-62

T. Moskal, *Historia ksiąg metrykalnych kościoła katolickiego na ziemiach polskich*, „Archiwariusz. Biuletyn Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu”, nr 1 2005, s. 72-84

M. Nowaczyk, *Poszukiwanie przodków. Genealogia dla każdego*, Warszawa 2005

R. T. Prinke, *Poradnik genealoga amatora*, Poznań 2006

S., *Kommenda [w:] Encyklopedia Kościelna podług teologicznej encyklopedii Wetzera i Weltego z licznymi dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób wydana przez x. Michała Nowodworskiego*, t. X, Warszawa 1877, s. 543

P. Szkutnik, *Akta dziekana brzeźnickiego 1819-1867. Studium urzędu i dokumentacji*, Łódź 2012

J. Szymański, *Altaria* [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. I, Lublin 1973, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszuk, Z. Sułowski, szp. 387-388

J. Szymański, *Nauki Pomocnicze Historii*, Warszawa 2004

S. Tymosz, *Mansjonarz* [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. XI, Lublin 2006, red. S. Wilk, E. Ziemann, szp. 1181

S. Tymosz, *Prepozyt* [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. XVI, red. S. Wilk, Lublin 2012, szp. 386

T. Walachowicz, *Kościół Katolicki w prawodawstwie Księstwa Warszawskiego*, Lublin 1984

D. Wiśniewska-Jóźwiak, *Postanawiają, iż co do majątku, jaki obecnie posiadają w przyszłości mieć mogą.... Intercyzy w małżeńskim prawie majątkowym Królestwa Polskiego na przykładzie Łodzi (1841-1875)*, Łódź 2012

J. Wroczeński, *Rektor* [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. XVI, Lublin 2012, red. S. Wilk, szp. 1379-1380

Приложение - источник для генеалогических исследований. Приложения, предоставленные управлениями гражданского состояния города Ловича с 1808 по 1815.

Приложения к свидетельству о браке редко используются для генеалогических исследований. В статье я уже описал этот тип источников на примере актов, поступающих в канцелярию управления гражданского состояния в Ловиче. С 1808-1815 в городе работали три управления гражданского состояния: два действовали при приходах и один - при администрации города. Согласно введённому Кодексу Наполеона, молодожёны были обязаны предъявить работникам ЗАГСа доказательства того, что никаких препятствий для вступления их в брак нет. С этой целью они должны были предоставить документы, принадлежащие к одному из трех типов:

I. Документы, подтверждающие обстоятельства рождения

II. Документы, подтверждающие факт рождения.

III. Другие документы, представляемые должностным лицам управления гражданского состояния в качестве дополнения к обязанностям, связанных со вступлением в брак.

Последнюю часть статьи я посвятил на архивацию свидетельств о браке, применяемую должностными лицами управления гражданского состояния. Такой анализ приложений позволяет лучше понять это явление и облегчает использование этих источников в генеалогических поисках.

Alegata as a source material for genealogical studies. Appendix from the hunting civil registry in 1808-1815.

Alegata, also known as appendices of marital contracts, are rarely used in genealogical studies. This article discusses this kind of sources exemplified by contracts made in the civil registry in Łowicz. In 1808-1815 three such registries operated in the town: two of them connected with the local parishes and one connected with town council.

The Napoleonic Code introduced the obligation to prove that marriage could be legally sanctioned. Therefore, the interested parties had to be in possession of:

- I. Birth certificate
- II. Verification of birth certificate
- III. Other certificates that verify the fulfillment of legal obligations connected with marriage.

The last part of the article is devoted to methods of data archiving in relation with marriage certificates made in hunting civil registries in Łowicz. An analysis of archiving of such documents fosters a better understanding of these phenomena and helps to make use of the sources in genealogical queries.

„Alegata“ - die Quelle für genealogische Forschung. Die Anhänge von Lowitscher Standesämtern aus den Jahren 1808-1815.

Alegata, auch als Anhänge zu Heiratsurkunden bezeichnet, werden selten für Zwecke der genealogischen Forschung genutzt. In meinem Beitrag habe ich diese Quellenart am Beispiel von den Akten beschrieben, die bei den Geschäftsstellen der Standesämter in Lowitsch eingegangen sind. In den Jahren 1808-1815 waren in der Stadt drei Standesämter tätig: zwei bei den Lowitscher Pfarreien und ein bei dem örtlichen Stadtamt.

Die Pflicht dazu, das Fehlen von Ehehindernissen vor den Standesbeamten zu beweisen, wurde durch den Code civil eingeführt. Zu diesem Zweck mussten die Nupturienten die Dokumente vorlegen, die zu einem der drei Typen gehörten:

- I. Akte, die die Umstände der Geburt belegten.
- II. Aufzeichnung nach Kenntnis.
- III. Andere Akte, die den Standesbeamten vorgelegt wurden und die Erfüllung der Verpflichtungen im Rahmen der Eheschließung bestätigten.

Den letzten Teil des Beitrags habe ich den von den Lowitscher Standesbeamten angewendeten Archivierungsarten der Beweise zu Heiratsurkunden gewidmet. Die Archivanalyse der Alegata ermöglicht ein besseres Verständnis dieses Phänomens und erleichtert die Verwendung dieser Quellen in den genealogischen Anfragen.

Les addendas – la source de la recherche généalogique. Les annexes d'état civil à Łowicz des années 1808-1815.

Les addendas, autrement dit les annexes des actes de mariage, ne sont pas fréquemment utilisés dans la recherche généalogique. Dans l'article j'ai discuté ce type de source sur l'exemple des actes que l'État Civil à Łowicz reçoit. Dans les années 1808-1815 dans la ville il se trouvait trois états civils : deux fonctionnaient près les paroisses de Łowicz et un près le conseil municipal.

L'obligation de prouver le manque des contre-indications pour conclure le mariage devant les fonctionnaires d'état civil était introduite par le Code de Napoléon. Pour ce but, les fiancés devaient présenter un de ces types des documents:

I. Les actes prouvant les circonstances de la naissance

II. Les actes du savoir

III. Les autres actes présentés aux fonctionnaires d'état civil prouvant le remplissage des obligations liées avec la conclusion de mariage.

J'ai consacré la dernière partie de cet article aux méthodes d'archiver les preuves jointes aux actes de mariage appliquées par les fonctionnaires d'état civil à Łowicz. L'analyse archivistique des biens permet de mieux comprendre ce phénomène et facilite leur exploitation dans les requêtes généalogiques.

Mariusz Nowak

Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach
ul. Żeromskiego 5, 25-369 Kielce

DZIEJE PRZECŁAWICKIEJ LINII HRABIÓW WIELOPOLSKICH W XIX-XX WIEKU – ZARYS PROBLEMU

Słowa kluczowe:

Ziemiaństwo, Wielopolscy, zabór rosyjski, kapitalistyczne przemiany gospodarcze, obóz ugody.

Losy hrabiów Wielopolskich z linii z Przecławic stanowią interesujący przyczynek do badań historycznych. Po pierwsze, jak dotąd nie stały się obiektem odrębnych analiz naukowych. Choć w historiografii spotykamy informacje dotyczące przedstawicieli wskazanej rodziny, to pojawiają się przy okazji prezentacji głównej, tj. margrabiowskiej, linii Wielopolskich, należącej do wpływowych familii ziemiańskich w Rzeczypospolitej w dobie zaborów i Polski Odrodzonej¹. Pod względem chronologicznym artykuł obejmuje okres od połowy XIX w., gdy nastąpiło wyodrębnienie dóbr dla hrabiego Józefa Michała (protoplasty linii przecławickiej), z niealodialnej masy majątkowej ordynacji chroborskiej. Zamknięcie analizy problemu wiąże się z częściowym wygaśnięciem linii (bezpomna śmierć reprezentanta drugiego pokolenia – Władysława w 1928 r.) oraz sprzedażą – w roku 1931 – dóbr ostrowieckich i wywłaszczeniem spadkobierców Zygmunta Marii przez władze Polski Ludowej wiosną 1945 r. Z uwagi na obszerny charakter zagadnień związanych z losami właścicieli Przecławic, a także Niegardowa, Luborzycy i Częstocic, poniższy tekst nie wyczerpuje problematyki różnych aspektów ich rolniczej i pozarolniczej działalności ekonomicznej, problemów życia prywatnego czy aktywności politycznej i społecznej. Pozwalają one spojrzeć na działania Wielopolskich, które wpisują się w szersze zjawisko, charakterystyczne dla spadkobierców tradycji herbowej, tj. usiłowania adaptacji do zmieniających się

¹ Jedynym odrębnym ujęciem ich losów był fragment pracy: T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, t. 1, Warszawa 2000, s. 462-463.

warunków społeczno-politycznych na ziemiach polskich w XIX-XX w. Konieczność modernizacji majątków oraz związane z tym koszty i ryzyko finansowe, a także zagrożenia dla ich status quo majątkowego i społecznego ze strony środowisk chłopskich i lewicowych i zaborcy narzucały potrzebę kontrolowania wpływu na dokonujące się przemiany.

Na wstępie wskażmy, iż hrabiowska linia z Przecławic wywodzi się od Józefa Michała (1834-1901), młodszego syna właściciela ordynacji chroberskiej, margrabiego Aleksandra Wielopolskiego (1803-1877)². W połowie XIX w. ojciec hrabiego Józefa był właścicielem jednego z większych majątków ziemskich w Królestwie Polskim³. Ten starannie wykształcony arystokrata o szerokich zainteresowaniach naukowych (doktor filozofii uniwersytetu w Getyndze) dał się poznać jako osoba o dużych ambicjach politycznych. Po części wynikały one z tradycji rodowej Wielopolskich, którzy w dobie przedrozbiorowej osiągnęli wybitną pozycję polityczną i majątkową⁴. Symbolem tego było przejęcie ordynacji, w I połowie XVIII w. wraz z tytułem margrabiowskim, po skoliigaconym z nimi a wygasłym wówczas, rodzie Myszkowskich⁵. W pierwszych dekadach XIX w. siedziba Wielopolskich – Chroberz – stał się czołowym ośrodkiem życia politycznego i kulturalnego w północnej Małopolsce⁶. Ojciec hr. Józefa, Aleksander był aktywnym uczestni-

² Aleksander był pierworodnym z czworga potomstwa ordynata Józefa Stanisława (zm. 1815), właściciela kluczy: Chroberz, Książ Wielki i Kozubów oraz Eleonory z hr. Dembińskich; patrz A. Żor, *Ropucha. Studium odrzucenia*, Toruń 2005, s. 35-36.

³ W połowie XIX wieku dobra ordynackie leżały w powiatach jędrzejowskim, miechowskim i pińczowskim, obejmując miasta: Książ Wielki, Pińczów oraz 27 wsi i 30 folwarków (w 1865 r. ponad 15 tys. ha). Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Archiwum Ordynacji Myszkowskiej (dalej: AOM), sygn. 232, s. 254; sygn. 603, s. 1; sygn. 892, s. 1-135.

⁴ Wielopolscy wywodziли się z mieszczańskiej rodziny Bonarów, którzy w końcu XIV wieku po nabyciu dóbr Wielopole, przyjęli nazwisko Wielopolscy. Od połowy XVII wieku ich znaczenie rosło; kolejni pełnili urząd burgrabiego krakowskiego, sędziego i podkomorzego krakowskiego. Decydującym momentem dla ich awansu społecznego była kariera Jana I (zm. 1668), kasztelana wojnickiego i krakowskiego. Od 1636 r. członek senatu, w 1656 r. w czasie potopu szwedzkiego posłował do cesarza Ferdynanda III, który zaszczylił go tytułem hrabiego Sancto Imperio Romani. Jego syn, Jan (zm. 1680) od 1678 r. pełnił urząd kanclerza wielkiego koronnego; zaś wnuk – Franciszek (zm. 1732), wojewoda sieradzki przejął ordynację myszkowską. Patrz A.M. Skałkowski, *Aleksander Wielopolski (1803-1877) w świetle archiwów rodzinnych*, t. 1, Poznań 1947, s. 34-151.

⁵ W 1596 r. Zygmunt Myszkowski (właściciel 3 miast i 78 wsi) otrzymał od papieża Klemensa VIII tytuł margrabiego na Mirowie, zaś ks. Mantui, Wincenty Gonzaga adoptował go do swego rodu i herbu. W 1601 r. Zygmunt uzyskał od sejmu zgodę na powołanie ordynacji na zasadzie *primogenitury* (wniósł do niej klucz pińczowski, zaś jego brat, wojewoda rawski Piotr – Książ Wielki). W rękach Myszkowskich pozostawała do śmierci ostatniego z rodu – Władysława – w 1727 r. APK, AOM, sygn. 10, s. 7-27.

⁶ Ich sąsiad Stanisław Linowski pisał: „wszystko, co działo się z ordynacji miało poważny wpływ na życie całego powiatu”. A. Szwarc, *Zygmunt Wielopolski i Towarzystwo Kredytowe Ziemskie (1874-1898)*, [w:] *Aktywność gospodarcza ziemiaństwa w Polsce w XVIII-XX wieku*, W. Caban, M. B. Markowski

kiem powstania listopadowego, czego dowodem była funkcja posła na sejm oraz misja dyplomatyczna do Londynu, z ramienia Rządu Narodowego. Po jego upadku musiał emigrować z Królestwa Polskiego do Galicji. We wrześniu 1832 r., dzięki protekcji teścia⁷, władze carskie zezwoliły margrabiemu na powrót do kraju. Werdykt ten pozwolił eks-powstańcowi na osiedlenie się w ordynacji chroberskiej. Przez kolejne trzynaście lat zajmował się sprawami majątkowymi⁸ i osobistymi, m. in. doczekał się przyjścia na świat trzech synów: Zygmunta (30 stycznia 1833 r.); wspomnianego już Józefa Michała (7 sierpnia 1834 r.), zaś 12 lipca 1837 r. – Władysława⁹. Okres dzieciństwa potomstwo margrabiego spędziło wraz z matką u dziadków Potockich w pałacu w Chrzastowie, z uwagi na częste wyjazdy margrabiego w sprawach sądowych do Warszawy i Radomia. Chłopcy byli słabego zdrowia, zapadali na choroby górnych dróg oddechowych, co powodowało, iż musieli być na kuracjach w zachodnioeuropejskich uzdrowiskach. Mimo, iż margrabiego Aleksandra absorbowały sprawy ordynacji, to w miarę jak dorastali synowie, interesował się także ich dalszą edukacją. Nieskrywana fascynacja kulturą niemiecką, jaką żywił Wielopolski-senior, zadecydowała o umieszczeniu Zygmunta i Józefa na stacji we Wrocławiu. Tam mieli pobierać naukę w renomowanym ośmioletnim gimnazjum katolickim. Miało ono gwarantować wychowanie synów w poczuciu dyscypliny, zapewnić odpowiedni poziom nauki i ukształtowanie moralne młodego człowieka w oparciu o konserwatywne wartości, tak bliskie margrabiemu¹⁰. Nad synami we Wrocławiu miała czuwać matka – Paulina. Ta jednak nie radziła sobie z ich wychowaniem; w nowym środowisku oddawali się uciechom złotej młodzieży w restauracjach, w towarzystwie prowincjonalnych aktorek i ziemiańskich birbantów. Aleksander przyznawał z rezygnacją, iż Zygmunt miał być *na umyśle gnuśny i do pracy wszelkiej niechętny*, natomiast Józef *zupełnie pobawiony talentów, okazał się utracjuszem i hazardzistą*¹¹. Przełomowym wydarzeniem w życiu Aleksandra i jego rodziny okazała się rabacja galicyjska z 1846 r. W odpowiedzi na krwawe wydarzenia opublikował anonimowo słynny *List szlach-*

(red.), Kielce 1993, s. 95.

⁷ Nadmienmy, iż Aleksander był żonaty dwukrotnie z: Teresą z hr. Potockich (?-1831) oraz jej siostrą, Pauliną (1813-1895). Obie były córkami Michała i Ludwiki z Ostrowskich. Ze starszą Teresą zawarł małżeństwo w kwietniu 1826 r.; zmarła w czasie pobytu męża w Londynie, podczas porodu córki w lutym 1831 r. (w miesiąc później także dziecko). W kilka miesięcy po tym, skupił swą uwagę na młodszej siostrze – Paulinie. Jej rodzice zgodzili się na ślub wiosną 1832 r. J. Kita, *Tomasz Potocki (1809-1861). Ewolucja postaw ziemianina polskiego*, Łódź 2007, s. 109-112.

⁸ W latach 1833-1846 procesował się o 9 kluczy, niegdyś należących do ordynacji oraz zajął się oczyszczaniem swych włości. A. M. Skalkowski, *Aleksander...*, t. 2, Poznań 1947, s. 37-66.

⁹ T. Zielińska, *Poczet...*, t. 1, Warszawa 2000, s. 461-462.

¹⁰ *Pamiętniki Pawła Popiela (1807-1892)*, Kraków 1927, s. 109.

¹¹ A.M. Skalkowski, *Aleksander...*, t. 2, Poznań 1947, s. 153.

cica polskiego do księcia Metternicha. Zawarł w nim deklarację wierności polskiego ziemiaństwa wobec caratu, w mniemaniu autora, gwaranta zabezpieczenia interesów elit przed rewolucją społeczną. Synowie byli świadkami ostatecznej redakcji tekstu. Mikołaj I nie zajął oficjalnego stanowiska, to margrabia był odtąd dostrzegany w Królestwie jako czołowy zwolennik ugody z caratem. Od jesieni 1850 r. nasiliły się problemy zdrowotne Józefa, z którym mimo zakończenia edukacji w gimnazjum, matka nadal pozostawała we Wrocławiu. Szukała tam porady medycznej. Syn jednak nie zerwał z życiem utracjusza. Ojciec starał się wciągnąć go w sprawy ordynacji, chcąc przygotować go do zarządzania w przyszłości majątkiem ziemskim. Z myślą o tym planował przekazać Józefowi dobra Niegardów i Przecławice, zapisane dla niego w testamencie przez zmarłą wówczas bezdzietnie stryjenkę – Elżbietę Wincentową Wielopolską¹². Równocześnie Aleksander, licząc na ustatkowanie Józefa, popierał jego starania – od połowy 1855 r. – znalezienia kandydatki na żonę wśród polskich arystokratek. Początkowo te próby zakończyły się negatywnie, z uwagi na niepochlebne opinie o Wielopolskich, jakie krążyły na salonach towarzyskich Warszawy. Margrabia był oceniany negatywnie; mówiło się o nim jako o pieniaczu i butnym magnacie; nieprzychylnie komentowano także niemoralne prowadzenie hrabiego Józefa. To odstręczało część utytułowanych rodów, stąd oficjalnie konkury młodego Wielopolskiego zostały odrzucone przez Zofię hr. Potulicką i Marię hr. Dembińską¹³. Pozostało szukać kandydatki na żonę wśród rodów o niższej pozycji. Józef podjął starania o rękę Marianny („Marylki”) Tekli hr. Walewskiej (1841-1911). Przychylność jej rodziców – Konrada i Ludwika z hr. Potockich – wynikała z faktu niedawno uzyskanego tytułu hrabiowskiego przez Walewskich w 1833 r.¹⁴ Ta okoliczność determinowała Konrada do podniesienia swej pozycji poprzez koligacje potomstwa z bardziej utytułowanymi i majątnymi rodami. Starania hr. Józefa zakończyły się pomyślnie: w dniu 20 lutego 1855 r. w Krakowie odbył się jego ślub z Marianną¹⁵. Hrabia wniósł do rodzinnego stadła dobra Przecławice, Luborzycę i Niegardów, leżące w Miechowskim, zaś Maria – Wiśniową w Sandomierskim. Młoda para osiadła w pałacu w Przecławicach¹⁶. Podkreślmy, iż nie były to majątki ziemskie, odpowiadające pozycji arystokracji, skoro Przecławice liczyły 159 ha, Luborzycę – 480 ha, Niegardów – 221 ha. Podstawą egzystencji rodziny mogły być dobra posagowe żony, obejmu-

¹² Elżbieta (1781-1859) żona Wincentego (1778-1855), właściciela Przesławic. J. Wiśniewski, *Dekanat miechowski*, Radom 1917, s. 158.

¹³ A.M. Skałkowski, *Aleksander...*, t. 2, Poznań 1947, s. 158, 186.

¹⁴ S. Konarski, *Armorial de la noblesse polonaise titrée*, Paris 1958, s. 336-338.

¹⁵ J.S. Dunin-Borkowski, *Almanach błękitny. Genealogie żyjących rodów*, Lwów 1908, s. 964-968.

¹⁶ Dopiero po pięciu latach, 12 lipca 1860 r. narodził się długo oczekiwany, pierwszy potomek Józefa i Marianny – Władysław. Tamże, s. 968.

jące 725 ha¹⁷. Na przełomie lat 50. i 60. XIX w. margrabia, mając na uwadze dobro rodu, starał się włączać swych synów w sprawy ordynacji oraz w plany przejęcia przywództwa nad ziemiaństwem Królestwa Polskiego. W lutym 1858 r. Aleksander delegował hr. Józefa do organizowanego wówczas Towarzystwa Rolniczego, w charakterze *reprezentanta rodzinnej instytucji*, w którym rej wiódł rywal Aleksandra o „ziemiański rząd dusz” – Andrzej hr. Zamoyski. Udział młodszego syna w pracach tej instytucji okazał się niefortunny, gdyż nie posiadał on doświadczenia i zdolności do działalności w sferze publicznej. Z biegiem czasu Józef tracił w oczach ojca na rzecz starszego brata – hr. Zygmunta, który w latach sześćdziesiątych, gdy margrabia robił błyskotliwą karierę polityczną w Królestwie Polskim, stał się jego najbliższym współpracownikiem. Młodszy Wielopolski, zepchnięty na dalszy plan, był świadkiem udanych zabiegów ojca o przywrócenie elementów autonomii i modernizacji Królestwa Polskiego. W dniu 23 marca 1861 Aleksander został powołany przez cara Aleksandra II na urząd dyrektora Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a 12 kwietnia – p. o. dyrektora Komisji Sprawiedliwości. Szczytem kariery politycznej margrabiego był urząd naczelnika rządu cywilnego (od czerwca 1862 do września 1863 r.)¹⁸. Wielopolski-senior przeciwny konspiracji niepodległościowej, doprowadził do słynnej „branki”, która miała przerwać przygotowania do powstania. Ta jednak w styczniu 1863 r. była bezpośrednią przyczyną wybuchu przedwczesnej insurekcji, która wbrew intencji margrabiego, rozwinęła się w różnych częściach Królestwa Polskiego. Car utracił zaufanie do Aleksandra Wielopolskiego, co przesądziło o jego dymisji z funkcji naczelnika rządu cywilnego we wrześniu 1863 r. Rozumiejąc, iż dla rodaków i reżimu zaborczego był persona non grata, udał się dobrowolnie na emigrację do Drezna¹⁹. Wraz z nim wyjechał także Józef z żoną, synem Władysławem i kilkumiesięcznym Zygmuntem Marią (ten urodził się 2 maja 1863 r.)²⁰. Pomimo licznego potomstwa, postawa Józefa nadal pozostawiała wiele do życzenia. Szukał

¹⁷ Formalne działy rodzinne dokonały się dopiero w 1868 r. (o czym w dalszej części tekstu). APK, AOM, sygn. 418, s. 34-69.

¹⁸ W. Spasowicz, *Życie i polityka Aleksandra Wielopolskiego*, [w:] *Pisma*, t. 3, Petersburg 1992, s. 96.

¹⁹ Wielopolscy uznani za renegatów byli obiektem zamachów konspiracji niepodległościowej – „czerywonych”. W sierpniu 1862 r. próbę zabójstwa ojca udaremnił hr. Józef, obezwładniając niedoszlęgo mordercę. W końcu stycznia kolejnego roku próbowano otruć całą rodzinę. Zatruto szynkę, której wszyscy skosztowali; ponoć najbardziej skutki tego zamachu miał odczuć Józef (są domniemania, iż trucizna wpłynęła na jego późniejsze kłopoty ze zdrowiem fizycznym i psychicznym). J. Grabcie-Dąbrowski, *Ostatni szlachcic. Aleksander Wielopolski Margrabia Gonzaga Myszkowski na tle dziejów*, t. 1, Warszawa 1924, s. 268.

²⁰ APK, AOM, sygn. 475, s. 1-45. W dniu 2 września 1864 r. w Dreźnie narodziła się Ludwika (zm. w 1936), Konrad (ur. 2 lipca 1870-?), Józef (ur. 3 listopada 1864-1905) i Paulina (ur. 30 maja 1868-1910). T. Żychliński, *Złota Księga Szlachty Polskiej*, R. 9, Warszawa 1887, s. 210.

uciech w hazardzie, przelotnych miłostkach i alkoholu. Koszty prowadzenia hedonistycznego trybu życia doprowadziły do zadłużenia dóbr żony – Wiśniowej; wierzyciele usiłowali ściągać pożyczone długi, zaskarżając hrabiego do sądu. Pierwsze procesy w tej sprawie rozpoczęły się w połowie 1859 r. i trwały przez następne dziesięć lat²¹. Na tym tle doszło do kryzysu jego małżeństwa; w 1865 r. głośno było w Królestwie Polskim, iż teść Józefa domagał się rozwodu, gdy dowiedział się, iż wartość długów przekroczyła wartość Wiśniowej²². Konflikt rodzinny wynikał także z faktu, iż wyszły na jaw inne długi. Okazało się, że Józef zastawił majątek w Luborzycy (nad nimi także zawisła groźba licytacji). Nierozważny hrabia Wielopolski, próbując ratować swe finanse, wysuwał żądania pod adresem brata – Zygmunta podziału ordynacji (było to niezgodne z jej statutem). Doprowadziło to do skonfliktowania młodych Wielopolskich, spór starał się załagodzić ojciec – Aleksander i matka – Paulina. Rodzice, szukając wyjścia z tej trudnej sytuacji, doprowadzili do uregulowania kwestii własnościowych. W dniu 15 stycznia 1868 r. zawarto umowę między margrabią Aleksandrem a synami. Zgodnie ze statutem istniejącej od trzech stuleci ordynacji, pierworodny – Zygmunt – przejmował dobra niealodialne wraz z tytułem margrabiego Gonzagi Myszkowskiego (formalnie miał go przybrać po śmierci ojca). Młodszy – Józef posiadał prawo do dotychczasowego tytułu hrabiowskiego oraz majątków wolnodziedzicznych. Dlatego też otrzymał Częstocice w opatowskim oraz od brata Zygmunta kwotę 30 tys. rb. Umowa rodzinna została zalegalizowana przez cara Aleksandra II w dniu 25 lutego 1868 r.²³ Margrabia Aleksander, przebywając w Dreźnie, apelował o kuratelę Zygmunta nad Józefem. Sprawa wymagała natychmiastowego rozwiązania, gdyż rodzice lekkomyślnego hrabiego i Walewscy obawiali się skandalu. W arystokratycznych kręgach towarzyskich mówiło się głośno o bankructwie i widmie pauperyzacji rodziny hr. Józefa. Uwagę elit zwróciła tragedia, jak ich spotkała, gdy w 1868 r. spłonął ich pałac w Przecławicach. Józefowie musieli przenieść się do dworu w tym samym majątku. Ziemiańską opinię gorszył fakt, iż Marianna borykając się z niedostatkiem, przyuczała się malować na porcelanie, aby w ten sposób zdobyć środki na utrzymanie rodziny. Tymczasem – jak głośniły plotki – Józef oddawał się, bez sukcesu, malarstwu i tworzeniu sztuk komediowych²⁴.

²¹ APK, AOM, sygn. 422, s. 12-37; sygn. 458, s. s. 23-49; sygn. 463, s. 1-23.

²² Tamże, sygn. 467, s. 3-35; A. Skalkowski *Aleksander...*, t. 3, Poznań 1947, s. 205.

²³ W ramach dóbr alodialnych, Zygmunt otrzymał Przyłęczek, Mierzawę i Pińczów. APK, AOM, sygn. 6a, s. 12-289; sygn. 7, s. 19-290; sygn. 609, s. 1-13; tamże, Rząd Gubernialny Kielecki (dalej: RGK), sygn. 487, s. 1-8.

²⁴ A.M. Skalkowski, *Aleksander...*, t. 3, Poznań 1947, s. 390; T. Żychliński, *Złota...*, t. 9, Warszawa 1887, s. 209.

Przełom w tej patowej sytuacji przyniosły kompromitujące wydarzenia w Wiedniu na jesieni 1873 r. Wierzycciele hrabiego, nie mogąc wyegzekwować należności, wykorzystali fakt jego pobytu w stolicy imperium habsburskiego. Sprawę skierowali do tamtejszego sądu, a ten zdecydował o aresztowaniu nieuczciwego dłużnika. Z tarapatów wyciągnął go starszy brat, regulując część zobowiązań²⁵. Jednocześnie po naradach Zygmunta z żoną Józefa oraz jej rodzicami uznano, iż jedynym wyjściem, aby uniknąć skandalu, było udowodnienie opinii publicznej, iż postępowanie hrabiego wynikało z postępującej choroby umysłowej. W kwietniu 1874 r. Zygmunt wyjechał z Józefem na konsultacje medyczne do pruskiego ośrodka, specjalizującego się w leczeniu chorób psychicznych, położonego na wyspie Norderney. Diagnozę postawili także lekarze z Bonn; ci w nie zrównoważonym zachowaniu młodszego Wielopolskiego widzieli problem dziedziczny, tj. zaburzenia psychiczne, które występowały u przodków, po stronie stryjecznej i w linii prostej. Ekspertyza medyczna posłużyła Zygmunutowi do podjęcia starań o sądowe ubezwłasnowolnienie brata. Dodatkowo, margrabia Aleksander i Paulina wraz z synową ustalili, iż ster nad sprawami finansów w rodzinie Józefa przejmie Marianna. Jednocześnie teściowie przekazali jej środki, zasądzone w procesie z Potulickimi oraz połowę ze swego dożywocia z Przeclawic²⁶. Zatrószono się także o przyszłość synów młodszego Wielopolskiego, skierowanych do drezdeńskiego gimnazjum katolickiego. Do wiosny 1876 r. określono położenie materialne rodziny; decyzją sądu został ubezwłasnowolniony, co uniemożliwiło mu zaciąganie kolejnych długów. Ponadto po trzech latach zabiegów, Józef Wielopolski z rodziną uzyskali potwierdzenie hrabiowskiego tytułu arystokratycznego. Znowu nieocenione okazały się koneksje Zygmunta w petersburskiej biurokracji. Car Aleksander II aktem z 12 listopada 1879 r. uznał przywilej – posiadany przez Wielopolskich od 1824 r. – używania przez młodszą linię dziedzicznego tytułu hrabiego²⁷. Pomoc fachowa i finansowa szwagra pozwoliła wyjść Mariannie z trudności finansowych. W 1876 r. udało się zablokować licytację Luborzycy²⁸. Stopniowo, w ciągu kolejnych dziesięciu lat sytuacja ekonomiczna Józefa Wielopolskiego uległa poprawie; dowodem tego było regulowanie na czas zadłużenia w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim. Dużą rolę odegrała zapobiegliwość dzierżawcy majątków hr. Józefa – Walentego Hatschisera. W sprawy

²⁵ A.M. Skalkowski, *Aleksander...*, t. 3, Poznań 1947, s. 222.

²⁶ APK, AOM, sygn. 599, s. 24-143.

²⁷ Tytuł dziedzicznego ordynata chroburskiego, a jednocześnie margrabiego Gonzagi Myszkowskiego przysługiwał starszej linii, tj. Zygmunutowi i jego potomstwu. S. Górzyński, J. Kochanowski, *Herby szlachty polskiej*, Warszawa 1990, s. 142.

²⁸ APK, AOM, sygn. 223b, 1-12; sygn. 663, s. 36-45.

ekonomiczne dóbr rodowych włączyła się aktywnie hr. Maria. Planowała modernizację dóbr, czego dowodem było pozyskanie przez nią w końcu 1884 r. dużej pożyczki (15 tys. rb.) na inwestycje w Niegardowie²⁹. W tym też roku Maria dokonała działów majątkowych, co nie było kwestią przypadku. Jej młodszy syn – Zygmunt Maria, który wówczas kończył studia prawne na Uniwersytecie Jagiellońskim, poznał Marię (1867-1940), córkę warszawskiego finansisty i przemysłowca, Władysława Łaskiego i Marii z hr. Ilińskich. U schyłku XIX w. mariaże utytułowanych rodów z przedstawicielkami burżuazji nie były niczym wyjątkowym. Ponadto od prawie dwóch dekad rodzice przyszłej pary młodej byli w bliskich relacjach z Wielopolskimi. Wspomniany W. Łaski, będąc współwłaścicielem domu bankowego „Samuel Fraenkel”, wraz z hr. Józefem i margrabią Zygmuntem (przyjął ten tytuł po śmierci ojca, Aleksandra w 1877 r.) podejmowali w Petersburgu i Warszawie starania o otwarcie linii kolejowej na południu Królestwa Polskiego³⁰. W ciągu dwóch dekad Łaski dorobił się fortuny, stając się osobą wpływową w carskich sferach biurokratycznych. Dzięki ich kontaktom, wspomniana inwestycja została zrealizowana w latach 1881-1885; powstała wówczas kolej żelazna, łącząca Iwanogorod (Dęblin) z Dąbrową Górniczą³¹. Plany małżeńskie Zygmunta Marii zmusiły jego matkę, do zadysponowania nieruchomościami rodzowymi. Hrabina przyznała starszemu synowi Władysławowi majątki rodowe: Przecławice, Niegardów i Luborzycę; natomiast Zygmunt Maria przejął Częstocice³². Maria Łaska miała wnieść do małżeństwa niedawno nabyte przez jej ojca (w 1880 r.), od Antoniego bar. Fraenkla, dobra Ostrowiec i Szewna. Zanim do tego doszło, Władysław Łaski zdecydował się na przekształcenia własnościowe, tych rozległych i uprzemysłowionych posiadłości w Sandomierskiem, obejmujących wówczas 4785 ha³³. W części wynikało to z potrzeby wyłączenia zakładów hutniczych „Klimkiewiczowie” z dóbr ostrowieckich (tj. majątku rolnego), które miała wnieść do nowego stadła córka Maria³⁴. Ostatecznie, 29 kwietnia 1885 r. doszło do zawarcia

²⁹ Tamże, sygn. 234, s. 38-54; sygn. 245a, s. 198; sygn. 419, s. 126-245.

³⁰ Tamże, sygn. 242, s. 29.

³¹ M.in. zasiadał w Komisji Umorzenia Długu Krajowego Królestwa Polskiego i w radzie zarządzającej Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej; w latach osiemdziesiątych dyrektor Banku Międzynarodowego w Petersburgu. Patrz: K. Reychman, Szkice genealogiczne, Warszawa 1936, s. 118.

³² APK, AOM, sygn. 611, s. 3-35.

³³ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 11, Warszawa 1891, s. 93; J. Moniewski, *Kartki z przeszłości Ostrowca i jego okolic*, Ostrowiec 1991, s. 26.

³⁴ W marcu 1885 r. W. Łaski na miesiąc przed ślubem córki zdecydował się na utworzenie z belgijskim fabrykantem, Jerzym Pastorem, spółki udziałowej zakładów hutniczych (w celu modernizacji linii produkcyjnej). Patrz: M. Banaszek, W. Borczyk, Z. Kałamaga, W. Różański, *Dzieje Huty im. M. Nowotki 1813-1988*, Warszawa 1988, s. 34.

związku małżeńskiego, po czym młoda para osiedliła się w pałacu w Częstocicach. W sferach ziemiańskich Królestwa Polskiego widziano w Zygmuncie Marii zupełne przeciwieństwo ojca – Józefa; syn był osobą stateczną, zorganizowaną i niezwykle pracowitą. Te przymioty spowodowały, iż włączono go do zarządu, tworzonego w 1886 r., na bazie dotychczasowej spółki, Towarzystwa Akcyjnego Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich. W jego skład weszli łódzcy i stołeczni fabrykanci, którzy współpracowali z Zygmuntem i Józefem Wielopolskimi przy realizacji budowy iwanogrodzkiej linii kolejowej (Karol Scheibler, Jan Bloch, Aleksander Goldstand) oraz grupa ziemian (m.in. Henryk Cichowski, Stanisław Juszyński). Dyrektorem huty został H. Cichowski; jego zastępcą zaś zięć W. Las-kiego³⁵. Dzięki ich staraniom, jeszcze w 1886 r. uruchomiono nowoczesny piec opalany koksem; pierwszy w Staropolskim Okręgu Przemysłowym. Tajemnicą poliszynela, którą komentowano w opinii publicznej Królestwa Polskiego, był fakt podejmowania carskich dygnitarzy w pałacu w Częstocicach³⁶. Budziło to nieprzychylnie reakcje, oceniane w kategoriach serwilizmu wobec zaborcy (tym bardziej, iż dotyczyło to kontrowersyjnego rodu Wielopolskich; skompromitowanego przez sprawę „branki”). Gorszyły również polowania urządzone dla urzędników gubernialnych³⁷. Ta polityka układania poprawnych relacji z kręgami decyzyjnymi imperium rosyjskiego, a także koniunktura na stal, związana z inwestycjami tego państwa w linie kolejowe, przyczyniła się do rozwoju Zakładów Ostrowieckich i wzrostu zamożności Zygmunta Marii i Marii Wielopolskich³⁸. Hr. Zygmunt uczestniczył m.in. w zakupie dwóch kopalni rud żelaza na Ukrainie, tworzących bazę surowcową dla huty. Co więcej, w oparciu o nie, wszedł do zarządu polsko-rosyjskiego Towarzystwa Akcyjnego Fabryki Maszyn w Jekaterynosławiu³⁹. Inwestował także w rozwój zakładów przemysłowych w swych dobrach, m.in. w fabrykę cukru i rafinerię S.A. w Częstocicach oraz tartak w Kuźni i młyn wodny w Ostrowcu⁴⁰. Miarą fortuny Zygmunta Marii i Marii Wielopolskich było wybudowanie pod koniec lat osiemdziesiątych XIX wieku pałacu w Kuźni⁴¹. Tam

³⁵ Tamże.

³⁶ J. Szczepański, *Kielecki Słownik Biograficzny. Architekci i budowniczowie*, Warszawa 1990, s. 91.

³⁷ *Ostrowiec Świętokrzyski. Monografia historyczna miasta*, Warszawa 1997, s. 130, 125.

³⁸ O rozwoju firmy (pokrywającej 21% zapotrzebowania na wyroby hutnicze w Królestwie) świadczy powstanie biur handlowych w Moskwie i Petersburgu oraz zakup dwóch kopalni żelaza na Ukrainie. Patrz: O. Wyszomirska, *Przemysł i klasa robotnicza ziemi radomsko-kieleckiej 1870-1914*, Warszawa 1970, s. 75-77, 180-182.

³⁹ A. Łukaszek, *Była taka fabryka: historia Zakładów >>Rudzki i Spółka<<*, „Rocznik Mińsko-Mazowiecki” 2009, t. 17, s. 50-51.

⁴⁰ Archiwum Państwowe w Radomiu, Gubernialny Urząd ds. Fabrycznych i Górniczych, sygn. 55, b. pag.

⁴¹ APK, Okręgowy Urząd Ziemski (dalej: OUZ), sygn. 6732, s. 1-6; *Słownik geograficzny...*, t. 11,

też przyszło na świat ich potomstwo: Józef (1886-1961); Aleksander (1888-1937); Maria Stefania (1891-1976) i Władysław (1896-1916)⁴². Jak potoczyły się losy rodzeństwa hr. Zygmunta Marii? Młodszy brat, hr. Konrad (1870-?) poślubił w 1902 r. Marię z Walewskich (1902-), lwowską dziennikarkę i literatkę⁴³. Z kolei siostra Maria Ludwika (zm. w 1936) we wrześniu 1889 r. poślubiła Józefa hr. Szembeka (1858-1928), właściciela dóbr Poręba-Żegota w powiecie chrzanowskim⁴⁴. Najstarszy, Władysław był właścicielem 860-hektarowego kompleksu posiadłości (Przeclawice, Niegardów i Luborzycy)⁴⁵, który jak sam przyznawał, nie był w stanie zapewnić mu utrzymania odpowiedniego statusu materialnego⁴⁶. Jako osoba religijna angażował się w działalność społeczną w powiecie miechowskim. Z jego aktywności na rzecz społeczności lokalnej warto wymienić m.in. funkcję kolatora kościoła w Dalowicach. Kontynuował w ten sposób działalność matki, która już w 1874 r. ufundowała nową wieżę i pokrycie dachowe⁴⁷. Z kolei w 1880 r. w Niegardowie nadzorował przebudowę tamtejszego kościoła. W latach dziewięćdziesiątych XIX wieku zorganizował przytułek dla ubogich w Luborzycy. W kolejnej dekadzie, w odpowiedzi na apel Kieleckiego Towarzystwa Rolniczego, w 1909 r. włączył się w organizację kółka rolniczego we wspomnianej miejscowości. Jej celem było podnoszenie kultury rolnej w regionie (poprzez kursy, odczyty, pokazy, wystawy), w tym zwłaszcza pomoc agronomiczną (zaopatrywanie w ziarno i nawozy, maszyny) dla członków, zarówno ziemian jak i włościan⁴⁸. Wskazaną aktywność kontynuował mimo tragedii w życiu osobistym. Wiązały się one z planami ożenku Władysława z Jadwigą z hr. Broel-Plater (1865-1882). Jej rodzice, hr. Stanisław z inflanckich Kaltenbrunn i Ewa z hr. Borchów nie sprzeciwiali się temu małżeństwu. Nieoczekiwanie na przeszkodzie stanął nieszczęśliwy wypadek. W końcu września 1882 r., w kilka miesięcy po zaręczynach, hrabianka utonęła w czasie kąpieli, w Wenecji⁴⁹. Władysław podjął wówczas starania o rękę siostry Jadwigi, hr. Marii Anieli (?-1895). W dniu 12 lutego 1885 r. poślubił Platerównę; jednak ta po dziesięciu latach zmarła w wyniku ciężkiej choroby⁵⁰. Po tych

Warszawa 1891, s. 913.

⁴² W. Brociek, *Ostrowiec Świętokrzyski i okolice*, Kielce 1998, s. 44.

⁴³ *Encyklopedia Orgelbranda*, t. 15, Warszawa 1903, s. 123.

⁴⁴ Z tego związku pochodził: Adam (1890-?), Aleksander (1893-1940), ożeniony w 1916 r. z Jadwigą Sapieżanką, oraz córka Zofia (1896-?). patrz: J.S. Dunin-Borkowski, *Almanach...*, s. 909; *Pamiętnik księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914-1918*, oprac. J. Pajewski, Poznań 2002, s. 262.

⁴⁵ APK, AOM, sygn. 13002, s. 3; *Słownik geograficzny...*, t. 6, Warszawa 1885, s. 72.

⁴⁶ *Pamiętnik księżnej...*, s. 14.

⁴⁷ J. Wiśniewski, *Dekanat...*, s. 152, 158.

⁴⁸ Z. Pęckowski, *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914*, Kraków 1967, s. 228.

⁴⁹ T. Żychliński, *Złota...*, R. 5, Warszawa 1883, s. 467.

⁵⁰ Tamże, R. 9, Warszawa 1887, s. 210.

wydarzeniach hrabia Władysław nie zdecydował się na kolejny związek, oddając się całkowicie aktywności publicznej. Jego mentor – margrabia Zygmunt – widząc jego zdolności przywódcze i organizacyjne, pragnął, by stał się on w przyszłości liderem obozu ugody w Królestwie Polskim⁵¹. Od połowy lat osiemdziesiątych XIX w. Władysław był wprowadzany w różne działania publiczne stryja⁵². Zasygnalizowane problemy finansowe zmusiły go poszukiwania stałej posady; w 1887 r. znalazł ją u stryja margrabiego Zygmunta, w kierowanym przez niego od ponad dwudziestu lat Księstwie Łowickim; dobrach apanażowych carów w Królestwie Polskim, leżących wokół Skierniewic i Spały. Obaj Wielopolscy, starając się sprostać oczekiwaniom Romanowów, zabiegali o bogactwo zwierzo- stanu i odpowiednie warunki bytowe, co sprzyjałoby częstym odwiedzinom rodziny carskiej⁵³. W opinii margrabiego, bezpośredni kontakt z władcą i możliwość rozmowy, otwierały pewne możliwości polityczne: *byłbym rad, aby tym sposobem, [następca tronu – M. N.] przypatrzył się miejscowym stosunkom*⁵⁴. Wizyty w Królestwie miały przybliżyć przeszłemu władcy – Mikołajowi II – sprawy kraju i doprowadzić do nadania ograniczonych koncesji autonomicznych⁵⁵. Margrabia, zaabsorbowany sprawami publicznymi lub osobistymi (zdrowotnymi), wyznaczył bratankowi rolę pośrednika przekazującego zalecenia administracji Księstwa Łowickiego. Posiadał także prawo do lustracji jej działalności, składając stryjowi relacje osobiście lub listownie. Władysław wspomagał także margrabiego w remoncie pałacu skierniewickiego oraz budowie dodatkowych oficyn dla carskich dworzan⁵⁶. W ciągu następnych lat zarządca dóbr łowickich, Zygmunt Wielopolski zrealizował kolejne inwestycje, tj. budowę zwierzyńca, gdzie zgromadzono krajowe okazy dzikich ssaków (zajęcy, saren) i ptactwa (bażantów)⁵⁷. W działaniach tych brał udział wspomniany bratanek margrabiego – Władysław, który np. w 1887 r. nadzorował na miejscu walkę ze szkodnikami w lasach spalskich oraz sprowadził z Paryża bażanty do stada zarodowego oraz bobry z litewskich majątków ks. Wittgensteina. Już latem 1887 r. hrabia donosił margrabiemu ze Spały, iż w. ks. Maria Pawłowna i w. ks. Włodzimierz wyrażali uznanie dla efektów

⁵¹ APK, AOM, sygn. 243, s. 170-173.

⁵² Tamże, sygn. 238, s. 320-392.

⁵³ Tamże, sygn. 1482, s. 181; *Wiadomości z kraju*. „Gazeta Kielecka” („GK”) 1887, nr 44, z 24 V, s. 1.

⁵⁴ Biblioteka Polska Akademia Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, sygn. 7965, Listy Wielopolskiego do Henryka Lisickiego 1877 r., t. 3, s. 13.

⁵⁵ AOM, AOM, sygn. 211/I, s. 94.

⁵⁶ W latach 1884-1885 zbudował pałacyk myśliwski w Spale; punkt wypadowy w głąb puszczy łowickiej i lubochnieńskiej. *Wiadomości z kraju*. „GK” 1885, nr 63, z 12 VIII, s. 1.

⁵⁷ APK, AOM, sygn. 238, s. 360, sygn. 245, s. 45.

pracy Wielopolskich⁵⁸. W styczniu 1890 r. zaangażowanie bratanka w administrowanie dobrami łowickimi, nasunęło margrabiemu pomysł, aby Władysław przejął funkcję zarządcy po jego odejściu na emeryturę. Od tego momentu, co jakiś czas Zygmunt podejmował ten temat z urzędnikami Ministerstwa Dworu. Wielopolscy mieli okazję przyjmować cara dwukrotnie: we wrześniu i listopadzie 1890 r. Podczas pierwszej wizyty (7-26 września) nie przewidziano spotkań z „reprezentacją kraju”; asystował mu jedynie z „urzędu” zarządca ks. łowickiego (margrabia Zygmunt) i nieoficjalnie wspierający go w tym dziele – hr. Władysław⁵⁹. Efektem wspomnianego pobytu cara w dobrach łowickich była deklaracja władcy o nadaniu hrabiemu Wielopolskiemu tytułu dworskiego kamerjunkra. Ta godność, którą Władysław otrzymał jeszcze w tym roku, otwierała nowy etap jego działalności publicznej w ramach obozu ugodowego. Od początku lat dziewięćdziesiątych XIX w. brał udział w działaniach, zmierzających do uzyskania koncesji autonomicznych od caratu. Ich obecność, zwłaszcza Zygmunta Marii, wywołała sensację polityczną w czasie uroczystości pogrzebowych Aleksandra III, w listopadzie 1894 r. Doszło do niej w czasie audiencji delegacji z różnych prowincji Rosji u następcy tronu, Mikołaja. Ten przechodząc przez szpaler deputacji, miał zatrzymać się przed Zygmuntem Marią i zwrócić się do niego, w języku francuskim, w *kilku uprzejmych słowach*. Powyższe wydarzenie przyjęto w środowiskach ugodowych jako zapowiedź nowej polityki wobec Królestwa Polskiego⁶⁰. W pierwszych latach panowania Mikołaja II rolę informatora i pośrednika posuniętego w latach margrabię w kontaktach z petersburskimi elitami odgrywał ulubiony bratanek, hr. Władysław. Dzięki „wysokim wpływom i stosunkom” margrabię, mógł wysondować faktyczny kierunek linii politycznej Petersburga, gdy wielkorządcą Królestwa był pozujący na liberała Paweł hr. Szuwałow (1895-1896)⁶¹. Jego projekty, zmierzające do zniesienia nauki języka polskiego w szkolnictwie powszechnym, spotkały się z zakulisowym przeciwdziałaniem lidera liberalnych ugodowców z petersburskiego „Kraju”, Erazma Piltza oraz hr. Władysława⁶². Redaktor „Kraju” wspominając te działania, pisał: *była to akcja kilku ludzi zajmujących stanowisko półurzędowe, dworskie, należące do arystokracji. Ludzie ci starali się wykazać swe stanowisko towarzyskie i osobiste u cesarza do dworu, do arystokracji rosyjskiej, do urzędu centralnego, do zamku*⁶³. We wrześniu

⁵⁸ *Wiadomości z kraju*. „GK” 1887, nr 44, z 24 V, s. 1.

⁵⁹ Tamże, 1890, nr 77, 28 IX, s. 1.

⁶⁰ APK, AOM, sygn. 224, s. 25.

⁶¹ Tamże, sygn. 241, s. 25.

⁶² Tamże, s. 26.

⁶³ Z. Kmieciak, >>> *Kraj* <<< za czasów redaktorstwa Erazma Piltza, Warszawa 1969, s. 390.

1897 r. Władysław, Zygmunt Maria wraz z margrabią wzięli udział w przygotowaniach do wizyty cara w Warszawie. Wpływom stryja zawdzięczali nominację na członków Komitetu Składek, zbierających datki na cel dobroczynny, które miały być ofiarowane władcy⁶⁴. Obok bratanków z protekcji margrabiego do Komitetu weszli także inni zwolennicy ugody: Mściśław Godlewski, Stanisław hr. Łubieński, Maciej ks. Radziwiłł, Rodryg i Artur hr. Potoccy. W dowód uznania car nagrodził tytułami dworskimi grupę inicjatorów Komitetu, w tym godnością kamerjunkra – Zygmunta Marię Wielopolskiego⁶⁵. Wizyta carska miała wpływ na umocnienie pozycji bratanków margrabiego w środowisku realistów Królestwa. W styczniu 1898 r. po odejściu stryja na emeryturę, bratanek przejął funkcję łowczego, tj. organizatora carskich polowań w Ks. Łowickim⁶⁶.

Początek XX w. przynosi ważne wydarzenia w dziejach obu linii Wielopolskich. Po długiej chorobie w dniu 24 kwietnia 1901 r. zmarł hr. Józef⁶⁷, zaś w styczniu kolejnego roku jego brat – margrabia Zygmunt. Zgodnie z wolą tego ostatniego, rolę lidera ugodowców w Królestwie miał przejąć Władysław. Rzeczywistość okazała się bardziej złożona; wobec postępującego zróżnicowania środowiska ugodowców, szanse na jego przywództwo w ramach jednolitego obozu poważnie zmalały⁶⁸. Dodatkowo, lojaliści przeżywali problemy z akceptacją społeczną. Dowodem była sprawa tzw. „memoriału 23-ech”, przygotowanego w listopadzie 1904 r. przez ugodowców, w tym także hr. Władysława i Zygmunta Marię⁶⁹. Wykorzystując kryzys wewnętrzny caratu narastający na tle niepowodzeń w wojnie z Japonią, domagali się wzorem guberni wielkorosyjskich, wprowadzenia samorządu lokalnego (ziemstw) i poprawy statusu języka polskiego. Dokument nie spotkał się z oficjalną odpowiedzią władz carskich, konsekwentnie odmawiających rewizji status quo kwestii polskiej. Ponadto społeczeństwo przyjmowało negatywnie działania

⁶⁴ *Album pamiątkowy z pobytu Ich Cesarskich Mości Najjaśniejszych Państwa w Królestwie Polskim*, Petersburg 1897, s. 32.

⁶⁵ APK, RGK, sygn. 1894, s. 1-89.

⁶⁶ Tamże, AOM, sygn. 238, s. 422-424.

⁶⁷ Skromna uroczystość pogrzebowa odbyła się w 26 kwietnia; doczesne szczątki hrabiego zostały złożone na starym cmentarzu w Krakowie. Śmierć męża wpłynęła na problemy zdrowotne Marii, która przez ostatnie dziesięć lat życia chorowała obłożnie. Zmarła 30 stycznia 1911 r., 2 lutego odbył się pogrzeb; spoczęła obok męża na krakowskim cmentarzu. „Czas” 1901, nr 95, z 25 IV, s. 4; 1911, nr 50, z 31 I, z, s. 4; nr 56, z 4 VI, s. 4.

⁶⁸ B. Szabat, *Postawy polityczne ziemiaństwa w Kieleckiem na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Ziemiaństwo a ruchy niepodległościowe w Polsce XIX-XX wieku*, red. W. Caban, M. B. Markowski, Kielce 1994, s. 89-91.

⁶⁹ Podpisali go m.in. współpracownicy zmarłego margrabiego: Erazm Piltz, Henryk Potocki, Maciej ks. Radziwiłł, Mściśław Godlewski, Stanisław hr. Łubieński. B. Szabat, *Kielce i Kielczanie w czasie rewolucji 1905-1905 roku*, Kielce 2010, s. 36.

ugodowców, których reprezentantami byli bracia Wielopolscy, ciągle kojarzeni z dziadkiem i stryjem – „arcyłotrami zdrady”⁷⁰. Nie znano kulisów wielu poufnych zabiegów realistów, którzy, np. w kwietniu 1905 r. przygotowali projekt reform w Królestwie, postulując nadanie językowi polskiemu praw urzędowych, równouprawnienie Kościoła katolickiego oraz wprowadzenie samorządu miejskiego i ziemskiego. Ogół postrzegał ich stereotypowo, jako serwilistów, czego dowodem były wydarzenia, mające miejsce w okresie rewolucji 1905-1907⁷¹. Zdaniem polskiej opinii publicznej, ugodowcy kompromitowali się ostentacyjnym lojalizmem; czego dowodem była także postawa hr. Zygmunta Marii. W pierwszych miesiącach 1905 r. fala demonstracji antyrządowych i akcji strajkowych objęła miasta imperium, w tym także w Królestwie Polskim. Dotknęły one również Ostrowiec, co doprowadziło do serii spotkań radomskiego gubernatora Eugeniusza Szczyrowskiego⁷² z kierownictwem miejscowej huty. Ich celem było opracowanie metod walki z konspiracyjnymi organizacjami opozycyjnymi, w szczególności z silną w regionie Polską Partią Socjalistyczną. Hrabia, występując w charakterze członka zarządu huty, zobowiązał się do wystawienia koszar dla wojska w Ostrowcu, aby przeciwdziałać fermentowi rewolucyjnemu w regionie⁷³. Opinia publiczna w Królestwie Polskim przyjęła nieprzychylnie ten krok. W samym Ostrowcu wzburzenie z tego powodu było tak silne, iż w maju 1905 r. doszło do wybuchu strajku w zakładach hutniczych⁷⁴. W końcu 1905 r. carat został zmuszony do ustępstw wobec społeczeństwa, wydając manifest październikowy. Pozwolił on na powołanie legalnych organizacji politycznych i ogólnorosyjskiego parlamentu – Dumy Państwowej. Polski obóz ugody powołał własną partię – Stronnictwo Polityki Realnej, w którego powstanie włączyli się bracia Wielopolscy⁷⁵. Ugodowcy oczekiwali, iż powstanie rosyjskiego parlamentaryzmu otworzy pole do uzyskania koncesji dla Królestwa. Przy tym odwoływali się do wzorca galicyjskiego oraz elementów autonomii Kongresówki sprzed 1830 r. (tj. konstytucja, sejm, polonizacja

⁷⁰ Dystansowanie się władz od działań realistów dowodził poniższy dokument: A.N. Szwarc, *Memo-rial kuratora warszawskiego okręgu naukowego Szwarca, w sprawach szkolnych przesłany Ministrowi Oświaty Głównowi, jako odpowiedzi na list i memoriał przedstawiony 14/27 listopada 1904 r. przez grupę polskich ugodowców*, Kraków 1905, s. 1-44.

⁷¹ M. Wierchowski, *Sprawy Polski w III i IV Dumie Państwowej*, Warszawa 1966, s. 45.

⁷² A. Górak, J. Kozłowski, K. Łatawiec, *Słownik biograficzny gubernatorów i wicegubernatorów w Królestwie Polskim (1867–1918)*, Lublin 2014, s. 45.

⁷³ J. Pająk, *Konspiracyjne życie polityczne w Staropolskim Okręgu Przemysłowym 1882-1904*, Kielce 1994, s. 157.

⁷⁴ Ignacy Boerner, *Pamiętnik z lat 1904-1905*, oprac. T. Karbowniczek, Piotrków Trybunalski 2011, s. 44-56.

⁷⁵ A. Szwarc, *Od Wielopolskiego do Stronnictwa Polityki Realnej. Zwolennicy ugody z Rosją, ich poglądy i próby działalności politycznej (1864-1905)*, Warszawa 1990, s. 370.

administracji, szkolnictwa i sądownictwa). Wstępem do tego miało być równoprawnienie Polaków, powołanie lokalnego samorządu i gwarancje zachowania odrębności kulturowej. Jednak idea ugody nie cieszyła się poparciem społecznym, zważywszy, iż osłabiała ją silne zróżnicowanie programowe i konflikty personalne. To w praktyce uniemożliwiło realizację planu zmarłego margrabiego i przejęcie przywództwa nad całym obozem ugody przez jego bratanka – Władysława. Hrabia pozostawał jedynie jednym z liderów prawego skrzydła partii. Wskazany odłām SPR, w odróżnieniu od „lewicy” czy „centrum” tego ugrupowania⁷⁶, nie wypracował jednolitego stanowiska wobec nowej rzeczywistości politycznej w imperium Romanowów, jaką przyniósł manifest październikowy. Jedni uważali, że należy zachować istniejący status quo Królestwa (J. Popiel), inni głosili potrzebę ograniczonej autonomii. Do liderów tego nurtu należeli: Ludomir Grendyszyński, Jan Popiel, H. hr. Potocki i bracia Wielopolscy⁷⁷. Ci ostatni uważali, iż zabiegi o koncesje należy prowadzić w oparciu o wypróbowaną metodę ich zmarłego stryja – zakulisowego dialogowania z władzą. Zygmunt Maria i Władysław byli wierni poglądom margrabiego, iż to monarchia, ze względu na swój ponadczasowy charakter, była właściwym gwarantem przyszłego porozumienia o nowych koncesjach autonomicznych z polskimi elitami, a nie efemeryczna i koniunkturalna struktura polityczna, tj. większość parlamentarna. Uważali, iż mimo przyjęcia ustroju monarchii przedstawicielskiej w Rosji, rzeczywistym ośrodkiem władzy był nadal carsamodzierzca. Obok J. Popiela, S. Godlewskiego, Henryka hr. Dembińskiego liczyli na ewolucję systemu Rosji w kierunku monarchii konstytucyjnej. Imperium miało składać się z autonomicznych prowincji, wyodrębnionych w oparciu o kryterium historyczne i etniczne. Jednym z nich miało być Królestwo Polskie, posiadające samorząd ziemski, miejski i sądowniczy⁷⁸. Jednak przebieg kampanii wyborczej i efekty poparcia społecznego dla SPR do kolejnych trzech Dum Państwowych w latach 1906-1908 dowodziły, że program ugody był anachroniczny i nie cieszył

⁷⁶ „Lewica” SPR grupowała ziemian o postępowych poglądach, zwolenników pracy oświatowej wśród włościan. Centrum postulowało nadanie autonomii Kongresówce, przywrócenie namiestnictwa, przedstawicielstwa wyłanianego przez ziemstwa, samorządu miejskiego oraz urzędu ministra do spraw Królestwa Polskiego. P. Wieczorkiewicz, *Próby modelowania nowych postaw politycznych wobec Rosji w dobie rewolucji 1905-1907 (Endecja i SPR)*, [w:] *Spółeczeństwo i polityka – dorastanie do demokracji*, red. A. Żarnowska, (Warszawa 1993, s. 59-64.

⁷⁷ M. Nowak, *Aktywność zachowawczych środowisk ziemiańskich guberni kieleckiej w czasie wyborów do rosyjskich dum państwowych w okresie rewolucji 1905-1907*, [w:] *Lokalne społeczności a konstytucje i uchwały sejmowe. Z dziejów parlamentaryzmu między Wisłą a Pilicą*, red. J. Muszyńska, J. Pielas, Kielce 2008, s. 146-148.

⁷⁸ A. Kidzińska, *Ustrój Królestwa Polskiego a narodziny rosyjskiego parlamentaryzmu w myśli polityków ugodowych*, [w:] *Między Historią a Prawem*, red. P. Leszczyński, R. Nir, M. Szczerbiński, Gorzów Wlkp. 2007, s. 153-166.

się akceptacją w Królestwie. Konkurencja polityczna – endecja – mimo współpracy politycznej w parlamencie rosyjskim, na łamach swej prasy oskarżała lojalistów o serwilizm wobec zaborcy, w ten sposób szukając popularności wśród szerokich mas. SPR krytykowali także socjaliści i liberałowie, odrzucając tradycyjne zasady życia społecznego: religia – rodzina – własność. Skutki ataków prasowych konkurencyjnych sił politycznych odczuli bracia Wielopolskiego. W 1906 r., w okresie burzliwej kampanii wyborczej do I Dumy Państwowej, u Władysława objawiły się symptomy choroby neurologicznej, co zmusiło go do wycofania się z czynnego życia politycznego. Ciężar aktywności w imieniu rodu przejął młodszy brat, Zygmunt Maria. Jednak jego kandydatura przepadła w kurii ziemiańskiej na rzecz endeka, ks. Jana Naulewicza. Dopiero w 1910 r. Zygmunt Maria wszedł do Rady Państwa; dodatkowo w wyniku wyborów uzyskując fotel wiceprezesa Koła Polskiego. W sferach konserwatywnych i umiarkowanych w Królestwie Polskim efekty jego prac w Radzie Państwa oceniano pozytywnie: *był zdolności może nie pierwszorzędnych, ale łączył wielką dobrą wolę z polnością i taktem*⁷⁹. W 1912 r. hrabia wszedł ponownie do wyższej izby parlamentu rosyjskiego, przejmując już funkcję prezesa Koła. Wzrost nastrojów patriotycznych w Królestwie w okresie poprzedzającym wybuch I wojny światowej sygnalizował, iż ugoda odchodziła nieodwołalnie do lamusa polskiej myśli politycznej. W latach 1914-1915 był prezesem Komitetu Narodowego Polskiego (KNP) w Warszawie, grupującego pro-rosyjskich polityków endecji i SPR. Działal także aktywnie w organizacjach dobroczynnych, niosących pomoc ofiarom wojny: był prezesem Towarzystwa Pomocy Rodzinom Rezerwistów Polskich i Ubogiej Ludności Polskiej w Petersburgu oraz członkiem rosyjskiego Komitetu W. Ks. Tatiany. Hr. Zygmunt Maria wykorzystywał pozycję brata (łowczego Ks. Łowickiego) i ciągle żywej pamięci działalności dziadka Aleksandra i stryja, co pozwalało mu dotrzeć do najwyższych sfer w państwie rosyjskim. W dniu 27 kwietnia 1915 r. złożył memoriał Mikołajowi II, postulując powstanie autonomicznej i zjednoczonej Polski w ramach imperium. Waga sprawy spowodowała, iż mimo choroby akcję brata wsparł hr. Władysław, który 19 maja skierował memoriał do w. ks. Mikołaja Mikołajewicza z prośbą o popieranie sprawy polskiej⁸⁰. Pewnym gestem politycznym było zaproszenie Zygmunta Marii do udziału w dwóch posiedzeniach rządu rosyjskiego – w maju i czerwcu 1915 r. – dyskutującego nad formą realizacji orędzia w. ks. Mikołaja

⁷⁹ Tejże, *Wybory do rosyjskiej Rady Państwa w Królestwie Polskim (1909-1912)*, [w:] *Z dziejów pewnego eksperymentu. Parlamentaryzm rosyjski na progu XX wieku*, red. A. Duszyk, K. Latawiec, M. Mądzik, Radom 2008, s. 265.

⁸⁰ F. Figowa, *Polskie stronnictwa burżuazyjne Galicji, Śląska Cieszyńskiego i Królestwa Polskiego w I wojnie światowej*, Katowice 1962, s. 99-106.

Mikołajewicza z poprzedniego roku⁸¹. Niezależnie od niego, w lipcu 1915 r. Władysław Wielopolski uzyskał posłuchanie u cara, próbując wysondować szanse na wprowadzenie autonomii w Królestwie⁸². Jednak dalsze dyskusje okazały się bezprzedmiotowe, gdyż w wyniku ofensywy wiosennej państw centralnych Rosjanie zostali wyparci z terenu Królestwa. W sierpniu 1915 r. z racji pełnionych funkcji publicznych w państwie rosyjskim, podobnie jak wiele grup zawodowych i społecznych, Władysław oraz Zygmunt Maria Wielopolski z rodziną zostali objęci ewakuacją z Królestwa. Osiedli w Petersburgu, gdzie przebywali przez cały okres I wojny światowej⁸³. Władysław z uwagi na problemy zdrowotne nie uczestniczył aktywnie w działalności politycznej. Przebywał na kuracji w Moskwie, wyjeżdżał także na konsultacje medyczne do Sztokholmu. Niemniej incydentalnie można odnotować jego udział w spotkaniach środowisk słowianofilskich, skupiających dworzan i inteligencję⁸⁴. W stolicy Rosji Zygmunt Maria usiłował podnosić sprawę polską. Dowodem był kolejny memoriał z 10 sierpnia 1916 r., postulujący samorząd administracyjny, równouprawnienie języka polskiego z rosyjskim i zniesienie restrykcji wobec Kościoła katolickiego⁸⁵. Nową sytuację ziem polskich należących do zaboru rosyjskiego przyniósł upadek monarchii Romanowów w lutym 1917 r. Zygmunt Maria wraz z grupą polskich posłów do ostatniej Dumy zabiegał o ogłoszenie oficjalnego stanowiska Rządu Tymczasowego wobec kwestii polskiej. Jednym z instrumentów była nieformalna grupa kontaktowa u boku Tymczasowego Komitetu Dumy oraz piotrogrodzki Komitet Narodowy Polski. Wielopolski był jednym z inicjatorów powołania tygodnika „Sprawa Polska”, mającego popularyzować interesy narodowe w Rosji. W dniu 2 kwietnia 1917 r. uczestniczył w podpisaniu przez KNP deklaracji o prawie Polaków do samostanowienia i ich oczekiwaniach na poparcie tego postulatu przez demokratyczną Rosję. Pozytywna odpowiedź rządu ks. Grigorija Lwowa spotkała się z memoriałem Komitetu, zredagowanym i przedstawionym 5 maja przez hr. Wielopolskiego⁸⁶. W tych działaniach, mimo choroby, starał się go wesprzeć brat – Władysław. Jednak pociągnęło to za

⁸¹ L. Bazyłow, *Odrodzenie sprawy polskiej w kraju i w świecie (1900-1918)*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej*, t. 3: 1795-1918, Warszawa 1982, s. 844-845; A. Kidzińska, *Prorosyjska działalność polityczna Zygmunta Wielopolskiego (1863-1919) w czasie I wojny światowej*, [w:] *Trudne sąsiedztwo. Studia z dziejów stosunków polsko-rosyjsko – ukraińskich w XVI-XX wieku*, red. A. Szczepaniak, Toruń 2007, s. 243-247.

⁸² W. Toporowicz, *Sprawa polska w polityce rosyjskiej 1914-1917*, Warszawa 1973, s. 146.

⁸³ Warto odnotować, iż najstarszy syn Zygmunta Marii, hr. Władysław służący w stopniu chorążego w elitarnym preobrażeńskim pułku gwardii; poległ w bitwie pod Stochowem na Wołyniu, w dniu 28 lipca 1916 r. *Pamiętnik księżnej...*, s. 376, 390.

⁸⁴ I. Spustek, *Polacy w Piotrogradzie 1914-1917*, Warszawa 1966, s. 342.

⁸⁵ Tamże, s. 326-327.

⁸⁶ W. Toporowicz, *Sprawa...*, s. 290-291.

sobą dramatyczne konsekwencje: nadwyrężenie zdrowia spowodowało wylew krwi do mózgu i częściowy paraliż⁸⁷.

Zygmunt Maria włączył się do organizującego się życia publicznego rodaków w Rosji. Był zwolennikiem tworzenia polskich oddziałów wojskowych, co potwierdził uczestnicząc w I Ogólnym Zjeździe Wojskowych w Piotrogradzie (7-11 czerwiec 1917). W tym gorączkowym okresie politycznym dla Rosji, na tle narastającego konfliktu sił demokratycznych i umiarkowanych z lewicowymi radykałami, otwarcie postulował integrację polskich środowisk. Kierując się tą przesłanką, wszedł do komitetu organizacyjnego tzw. Polskiego Zjazdu Politycznego w Moskwie, który obradował w dniach 3-9 sierpnia 1917 r. Jego efektem było powołanie Polskiego Zjednoczenia Międzypartyjnego (hrabia znalazł się w jego Komitecie Wykonawczym)⁸⁸. Wybuch rewolucji bolszewickiej i wojna domowa w Rosji, zbliżająca się klęska państw centralnych, otwierała możliwość odbudowy niepodległej Polski, co dla obu Wielopolskich stało się impulsem do powrotu do ojczyzny. Niebagatelne znaczenie dla nich miała poprawa stanu zdrowia Władysława, umożliwiająca odbycie długotrwałej podróży. W lipcu 1918 r. znaleźli się w Warszawie. Majątki Wielopolskich w okresie ich nieobecności znajdowały się pod opieką kuzynów z linii margrabiowskiej lub były kierowane przez dzierżawców. Pomocy w tej mierze udzielała także siostra Maria Szembek, z mężem Józefem. Ta od sierpnia 1918 r. opiekowała się Władysławem, przyjmując go na rekonwalescencję w swym dworze w Porębie⁸⁹. Niemniej nastąpiły zmiany własnościowe; o ile Zygmunt Maria powrócił do swych dóbr ostrowieckich, to w 1921 r. Władysław zdecydował się na sprzedaż Przeclawic, Niegardowa i Luborzycy⁹⁰. Osiedlił się w nowo zakupionym majątku Tuliszków pod Kaliszem. Rezydował tam w okazałym późnoklasykistycznym dworze, otoczonym kilkuhektarowym parkiem krajobrazowym⁹¹. Skutki paraliżu, jakiego doznał w 1917 r., spowodowały konieczność poszukiwania pomocy u medyków w Europie Zachodniej. Prawdopodobnie, podczas jednego z wyjazdów, zmarł w Paryżu w sierpniu 1928 r.⁹² W Polsce Odrodzonej, z uwagi na chorobę, Władysław nie wykazywał żadnej aktywności publicznej,

⁸⁷ *Pamiętnik księżnej...*, s. 494.

⁸⁸ A. Kidzińska, *Postawy członków Stronnictwa Polityki Realnej wobec służby Polaków a armiach zaborczych podczas I wojny światowej*, [w:] *Między irredentą a kolaboracją. Postawy społeczeństwa polskiego w latach niewoli – „W obcym mundurze”*, red., L. Michalska-Bracha, M. Korybut-Marciniak Warszawa 2013, s. 268.

⁸⁹ *Pamiętnik księżnej...*, s. 660.

⁹⁰ APK, Urząd Wojewódzki Kielecki I (dalej: UWK/I), sygn. 14355, s. 2-6.

⁹¹ A. Piasecki, *Powiat turecki*, Turek 1999, s. 54; P. Maluśkiewicz, *Województwo konińskie*, Warszawa 1983, s. 304.

⁹² APK, AOM, sygn. 417, s. 169.

w odróżnieniu od Zygmunta Marii, którego oceniano w środowisku ziemiańskim jako *wyrobionego męża stanu, mającego o zagadnieniach politycznych swoje własne zdanie*⁹³. W marcu 1919 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych zwróciło się do hrabiego z prośbą o przewodniczenie komitetowi obywatelskiemu, podejmującemu Komisję Międzysojuszniczą dla Polski, z Josephem Noulensem. Jego duże doświadczenie dyplomatyczne było powodem nominacji na posła RP w Londynie; nie zdążył jednak podjąć się misji, gdyż zmarł nagle w Warszawie, w dniu 17 maja t.r. Wdowa po Zygmuncie Marii przejęła ciężar kierowania rozległymi posiadłościami rodowymi. W latach dwudziestych obejmowały one: leśny majątek Ostrowiec (4785 ha) i Częstocice, z dominującym profilem cukrowniczo-zbożowym (122 ha)⁹⁴. Nie uszczupliła tego stanu posiadania hojna darowizna seniorki rodu, gdy w 1921 r. przekazała 149 ha w gminie Kunów dla 18 inwalidów z wojny z bolszewikami⁹⁵. Sprawa ta odbiła się szerokim echem w kraju, co przyczyniło się do prestiżowego wyróżnienia Wielopolskich przez władze Rzeczypospolitej. W lipcu 1919 r. w pałacu w Częstocicach zorganizowano kurtuazyjną wizytę szefa francuskiej misji wojskowej w Polsce, gen. Maxime Weyganda i kpt. Charlesa de Gaulle'a⁹⁶. W latach dwudziestych stopniowo kierownictwo nad majątkiem przejmował najstarszy syn Marii, hr. Józef. Osiągnął sukcesy w zarządzaniu dużym kompleksem ziemskim, ciesząc się opinią dobrego rolnika, specjalizującego się w produkcji roślin okopowych i zbóż. Był także działaczem społecznym, m.in. wspierając kółko rolnicze w Szewnej⁹⁷. Hrabia był dwukrotnie żonaty. We wrześniu 1901 r. poślubił potomkinię szlachty inflanckiej, Anielę von Riesenkampf (1890-1963), a ze związku tego miał syna Antoniego⁹⁸. W 1930 r. pojął za żonę ziemiankę z Wołynia, Oktawię z Kumanieckich (1909-1943), z którą nie posiadał potomstwa⁹⁹. Dobra passa w prowadzeniu majątku załamała się w okresie wielkiego

⁹³ H. Korwin Milewski, *Siedemdziesiąt lat wspomnień (1855-1925)*, Warszawa 1993, s. 352.

⁹⁴ *Dobra ziemskie w województwie kieleckim według spisów z roku 1923 i 1925*, oprac. E. Majcher-Ociesa, M. B. Markowski, Kielce 2014, s. 94; *Spis ziemian RP w roku 1930. Województwo kieleckie i województwo krakowskie*, oprac. T. Epstein i S. Górczyński, Warszawa 1990, s. 24.

⁹⁵ A. Bastrzykowski, *Monografia historyczna Kunowa nad Kamienną i jego okolicy*, Kraków 1939, s. 428.

⁹⁶ T. Schramm, *Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1919-1938*, Poznań 1987, s. 42-43.

⁹⁷ I. Krasieńska, *Kółka rolnicze w guberni kieleckiej w początkach XX wieku*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” 2002, t. 37, z. 1-4, s. 114.

⁹⁸ *Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften*, Görlitz 1930, s. 377-381; J. Waldorf, *Za bramą wielkiej ciszy*, Warszawa 1990, s. 29.

⁹⁹ Oktawia była właścicielką Kopytkowa w województwie wołyńskim. Posiadamy sygnałną informację, iż była aresztowana; zginęła w bliżej nieznanym obozie koncentracyjnym. K. Jasiewicz, *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1945*, Warszawa 1995, s. 1109.

kryzysu gospodarczego, przełomu lat dwudziestych i trzydziestych. Hr. Józef próbował ograniczać problemy finansowe poprzez parcelację dóbr ostrowieckich, co skutkowało powołaniem nowych osad, m.in. Kolonii Robotniczej czy Kolonii Inwalidzkiej. Z kolei część terenów wraz z zabudowaniami w Częstocicach nabyły Zakłady Ostrowieckie. Ich kierownictwo umieściło tam mieszkania socjalne dla hutników. Wydarzeniem, pokazującym dramatyzm położenia ekonomicznego Wielopolskich była sprzedaż w 1929 r. Józefowi Mikusińskiemu reprezentacyjnego pałacyku myśliwskiego w podostrowieckiej Kuźni, zbudowanego jeszcze przez Zygmunta Marię¹⁰⁰. Z kolei w latach 1929 i 1931 Wincenty Reklewski, właściciel Mirogonowic, nabył część majątku ostrowieckiego, tzw. Kuźnię-Łąki¹⁰¹. Ostateczna likwidacja dóbr nastąpiła w drugiej połowie 1931 r., gdy wdowa po Zigmuncie Marii, hr. Maria sprzedała Zakładom Ostrowieckim resztę nieruchomości w Częstocicach wraz z pałacem i parkiem¹⁰². Najstarszy syn, hr. Józef otrzymał część środków ze sprzedaży dóbr rodowych i przeniósł się na Wołyń, do majątku małżonki. Natomiast seniorka rodu, hr. Maria osiadła w Warszawie; tam też zmarła 24 grudnia 1940 r.¹⁰³ Z fragmentarycznych informacji można odtworzyć losy jej młodszego potomstwa. W lipcu 1916 r. córka Marii, hr. Maria Stefania wyszła za zamożnego ziemianina, wywodzącego się z warszawskiej burżuazji, Tadeusza Halperta-Skanderberga (1886-1964)¹⁰⁴. Wniosła w wianie spieniężone udziały rodziny w Zakładach Ostrowieckich¹⁰⁵. Początkowo osiedli w należącym do męża 550-ha majątku w Szczekocinach¹⁰⁶. W 1925 r. po jego sprzedaży przenieśli się wraz z trzema synami do dóbr Jeleniec koło Ostrowca Świętokrzyskiego. Dodatkowo, w czerwcu 1930 r. Maria Stefania przejęła z rąk matki obręb leśny Feliksów, wchodzący w skład dóbr ostrowieckich (tj. 853 ha)¹⁰⁷. W 1943 r. w czasie okupacji hitlerowskiej Tadeusz Halpert-Skanderberg został aresztowany przez Gestapo,

¹⁰⁰ Prócz tego posiadał Przyłęk (892 ha), Goleniowy (90 ha) i Starzynę (176 ha). APK, OUZ, sygn. 6732, s. 1-5; *Ostrowiec Świętokrzyski – wczoraj, dziś i jutro*, red. A. Ginsbert- Gebert. Warszawa 1979, s. 22-23.

¹⁰¹ M. Banaszek, *Kuźnia. Osiedle Ostrowca Świętokrzyskiego. Rys historyczno-dokumentacyjny*, Ostrowiec 1994, s. 19.

¹⁰² Jak dotąd historiografia nie ustaliła dokładnej daty transakcji, z uwagi na zaginięcie w czasie II wojny światowej archiwum zakładów ostrowieckich. APK, OUZ, sygn. 6602, s. 1-12. Zlokalizowano tutaj resursę dla kadry technicznej Zakładów Ostrowieckich; w czasie II wojny światowej, od połowy 1944 był tam niemiecki szpital wojskowy. W.R. Brociek, *Ostrowiec. Dobra ostrowieckie i ich właściciele*, Ostrowiec 1993, s. 19.

¹⁰³ Tenże, *Ostrowiec i okolice...*, s. 24, 31.

¹⁰⁴ R. Kołodziejczyk, *Burżuazja polska w XIX i XX wieku, Szkice historyczne*, Warszawa 1979, s. 31, 120.

¹⁰⁵ M.B. Markowski, *Obywatele ziemscy w województwie kieleckim 1918-1945*, Kielce 1993, s. 105-106.

¹⁰⁶ T. Zielińska, *Poczet...*, t. 1, Warszawa 2000, s. 462.

¹⁰⁷ APK, OUZ, sygn. 6603, s. 1-3.

z powodu podejrzenia o współpracę z konspiracją. Uwolniony, pozostał właścicielem Jeleńca do końca wojny. W marcu 1945 r. w okresie realizacji reformy rolnej został przewencyjnie aresztowany przez władze komunistyczne. Po zwolnieniu Tadeusz wraz z rodziną zostali wysiedleni z majątku¹⁰⁸. Równie dramatycznie ułożyły się losy młodszego syna właścicieli dóbr ostrowieckich – Aleksandra¹⁰⁹. Już w 1909 r. Zygmunt Maria wydzielił mu rewir leśny Sadłowizna, który w latach dwudziestych liczył około 1320 ha¹¹⁰. Młody hrabia osiadł w niewielkim murywanym dworze, starając się nadać temu leśnemu majątkowi nowy profil produkcyjny, tj. zbożowo-hodowlany. Działalność Aleksandra zakończyła się niepowodzeniem, gdyż Sadłowizna leżała na gruntach o niskich właściwościach bonitacyjnych. To skutkowało słabymi plonami, które nie były w stanie pokryć zadłużenia, które wynikało z kolejnych inwestycji w tym majątku. Dodatkowo, na słabą kondycję finansową hrabiego wpłynął negatywnie kryzys gospodarczy lat 1929-1933. Właściciel Sadłowizny, ratując się przed bankructwem, był zmuszony sprzedać część nieruchomości; w połowie tej dekady majątek liczył zaledwie 120 ha. Wspomniane problemy wywołały załamanie nerwowe hr. Aleksandra, co zakończyło się tragedią; w dniu 26 maja 1937 r. popełnił samobójstwo¹¹¹. Podsumowując powyższe rozważania, należy wskazać na kilka kwestii. Po pierwsze, artykuł, będąc pierwszą próbą rekonstrukcji dziejów hrabiów Wielopolskich, nie wyczerpuje całości problematyki. Dokonuje wstępnej syntezy, porządkując tematycznie rozproszone do tej pory informacje. Po części stanowi swoisty kwestionariusz pytań do dalszych pogłębionych badań. Niemniej wyniki poszukiwań wskazały, iż reprezentanci tej linii, będąc przedstawicielami elity ziemiańskiej odgrywali istotną rolę w życiu publicznym Królestwa Polskiego w dobie niewoli narodowej i II Rzeczypospolitej. Kwestia posiadania tytułu hrabiego nie przesłaniała faktu borykania się Wielopolskich z problemami adaptacyjnymi do zmieniających się warunków ekonomicznych i społecznych doby powłaszczeniowej. Analiza dziejów tego rodzaju potwierdzała dokonujący się od końca XVIII w., w wymiarze regionu i kraju proces deklasacji, dotykający część arys-

¹⁰⁸ Po zwolnieniu z kieleckiego więzienia wyjechali do Anglii, a następnie kanadyjskiego Vancouver. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. Tadeusz, dzięki znajomości sześciu języków wykładał na Uniwersytecie w Kolumbii Brytyjskiej. Z. Tyczyński, *Halpertowie znów w Jeleńcu*, „Echo Dnia” 2010, nr 88, z 16 IV, s. 5.

¹⁰⁹ APK, UWK/I, sygn. 13002, s. 1-2; sygn. 14510, s. 2-7.

¹¹⁰ Tamże, OUZ, sygn. 6602, s. 2-4.

¹¹¹ Aleksander był żonaty od 1930 r. z Heleną z Chrzanowskich (?-?), spokrewnioną z Chrzanowskimi z sandomierskich Krzyżanowic i iłżeckich Jankowic; nie odczekali się potomstwa. J. Gapys, *Postawy społeczno-polityczne ziemiaństwa w latach 1939-1945 (na przykładzie dystryktu radomskiego)*, Kielce 2003, s. 68, 156; A. Bastrzykowski, *Monografia...*, s. 427-428.

tokracji na tle *rozpraszania ich fortun, utraty pozycji przez emigrację, sekwestry i konfiskaty przez zaborców czy licytacji majątków z powodu ich niewypłacalności*¹¹². Miarą tego była próba zachowania rangi majątkowej i prestiżu, poprzez koligacje rodzinne i związki towarzyskie, z rodzinami arystokratycznymi (hr. Broel-Plater i Walewskimi), przedstawicielami średniozamożnego ziemiaństwa (Chrzanowskimi, Riesenkampkami i Kumanieckimi) czy nowo wzbogaconych, którzy legitymowali się niedawnym tytułem szlacheckim (Łascy i Halpertowie-Skanderbergowie). Innym przejawem utrzymania wyróżniającej pozycji społecznej były, zasygnalizowane w tekście, różne formy aktywności społecznej i politycznej hrabiów Wielopolskich.

Bibliografia:

Źródła archiwalne:

Archiwum Państwowe w Kielcach:

Archiwum Ordynacji Myszkowskiej, sygn. 6a, 7, 10, 211/I, 223b, 224, 232, 234, 238, 241, 242, 243, 245, 245a, 417, 418, 419, 422, 458, 463, 467, 475, 599, 603, 609, 611, 663, 892, 1482, 1894, 13002;

Okręgowy Urząd Ziemski, sygn. 6602, 6603, 6732;

Urząd Wojewódzki Kielecki I, sygn. 13002; 14355; 14510;

Rząd Gubernialny Kielecki, sygn. 487

Archiwum Państwowe w Radomiu:

Gubernialny Urząd ds. Fabrycznych i Górniczych, sygn. 55

Biblioteka Polska Akademia Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie: sygn. 7965, Listy Wielopolskiego do Henryka Lisickiego 1877 r., t. 3

Źródła drukowane:

Album pamiątkowy z pobytu Ich Cesarskich Mości Najjaśniejszych Państwa w Królestwie Polskim, Petersburg 1897

Dobra ziemskie w województwie kieleckim według spisów z roku 1923 i 1925, opr. E. Majcher-Ociesa, M. B. Markowski, Kielce 2014

¹¹² I. Rychlikowa, *Ziemiaństwo polskie 1795-1945. Obraz struktury społecznej*, „Dzieje Najnowsze” 1986, nr 2, s. 117.

Ignacy Boerner. *Pamiętnik z lat 1904-1905*, opr. T. Karbowniczek, Piotrków Trybunalski 2011

H. Korwin Milewski, *Siedemdziesiąt lat wspomnień (1855-1925)*, Warszawa 1993
Pamiętnik księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914-1918, oprac. J. Pajewski, Poznań 2002.

Pamiętniki Pawła Popiela (1807-1892), Kraków 1927

Spis ziemian RP w roku 1930. Województwo kieleckie i województwo krakowskie, opr. T. Epstein i S. Górzyński, Warszawa 1990

A. N. Szwarc, *Memoriał kuratora warszawskiego okręgu naukowego Szwarca, w sprawach szkolnych przesłany Ministrowi Oświaty Gławonowi, jako odpowiedzi na list i memoriał przedstawiony 14/27 listopada 1904 r. przez grupę polskich ugodowców*, Kraków 1905

Encyklopedie, genealogie i słowniki:

J. S. Dunin-Borkowski, *Almanach błękitny. Genealogie żyjących rodów*, Lwów 1908

Encyklopedia Orgelbranda, t. 15, Warszawa 1903

Genealogisches Handbuch der Baltischen Ritterschaften, Gorlitz 1930

A. Górak, J. Kozłowski, K. Latawiec, *Słownik biograficzny gubernatorów i wice-gubernatorów w Królestwie Polskim (1867-1918)*, Lublin 2014

S. Górzyński, J. Kochanowski, *Herby szlachty polskiej*, Warszawa 1990

K. Jasiewicz, *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1945*, Warszawa 1995

S. Konarski, *Armorial de la noblesse polonaise titrée*, Paris 1958

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, t. 6, Warszawa 1885; t. 11, Warszawa 1891

T. Żychliński, *Złota Księga Szlachty Polskiej*, R. 5, Warszawa 1883; R. 9, Warszawa 1887

Prasa:

„Czas” 1901, nr 95; 1911, nr 50; nr 56

„Gazeta Kielecka” 1885, nr 63; 1887, nr 44; 1890, nr 77

Opracowania:

M. Banaszek, W. Borczyk, Z. Kałamaga, W. Różański, *Dzieje Huty im. M. Nowotki 1813-1988*, Warszawa 1988

M. Banaszek, *Kuźnia. Osiedle Ostrowca Świętokrzyskiego. Rys historyczno-dokumentacyjny*, Ostrowiec 1994

A. Bastrzykowski, *Monografia historyczna Kunowa nad Kamienną i jego okolicy*, Kraków 1939

L. Bazyłow, *Odrodzenie sprawy polskiej w kraju i w świecie (1900-1918)*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej*, t. 3: 1795-1918, Warszawa 1982, s. 844-845

W. Brociek, *Ostrowiec Świętokrzyski i okolice*, Kielce 1998

W. Brociek, *Ostrowiec. Dobra ostrowieckie i ich właściciele*, Ostrowiec 1993

F. Figowa, *Polskie stronnictwa burżuazyjne Galicji, Śląska Cieszyńskiego i Królestwa Polskiego w I wojnie światowej*, Katowice 1962

J. Gapys, *Postawy społeczno-polityczne ziemiaństwa w latach 1939-1945*, Kielce 2003

J. Grabiec-Dąbrowski, *Ostatni szlachcic. Aleksander Wielopolski Margrabia Gonzaga Myszkowski na tle dziejów*, t. 1, Warszawa 1924

A. Kidzińska, *Postawy członków Stronnictwa Polityki Realnej wobec służby Polaków a armiach zaborczych podczas I wojny światowej*, [w:] *Między irredentą a kolaboracją. Postawy społeczeństwa polskiego w latach niewoli – „W obcym mundurze”*, red. L. Michalska-Bracha, M. Korybut-Marciniak, Warszawa 2013, s. 268

A. Kidzińska, *Prorosyjska działalność polityczna Zygmunta Wielopolskiego (1863-1919) w czasie I wojny światowej*, [w:] *Trudne sąsiedztwo. Studia z dziejów stosunków polsko-rosyjsko – ukraińskich w XVI-XX wieku*, red. A. Szczepaniak, Toruń 2007, s. 243-247

A. Kidzińska, *Ustrój Królestwa Polskiego a narodziny rosyjskiego parlamentaryzmu w myśli polityków ugodowych*, [w:] *Między Historią a Prawem*, red. P. Leszczyński, R. Nir, M. Szczerbiński, Gorzów Wlkp. 2007, s. 153-166

A. Kidzińska, *Wybory do rosyjskiej Rady Państwa w Królestwie Polskim (1909-1912)*, [w:] *Z dziejów pewnego eksperymentu. Parlamentaryzm rosyjski na progu XX wieku*, red. A. Duszyk, K. Latawiec, M. Mądzik, Radom 2008, s. 265

J. Kita, *Tomasz Potocki (1809-1861). Ewolucja postaw ziemianina polskiego*, Łódź 2007

- Z. Kmiecik, >>Kraj<< za czasów redaktorstwa Erazma Piltza, Warszawa 1969
- R. Kołodziejczyk, *Burżuazja polska w XIX i XX wieku, Szkice historyczne*, Warszawa 1979
- I. Krasieńska, *Kółka rolnicze w guberni kieleckiej w początkach XX wieku*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, 2002, t. 37, z. 1-4, s. 114
- A. Łukaszek, *Była taka fabryka: historia Zakładów >>Rudzki i Spółka<<*, „Rocznik Mińsko-Mazowiecki”, 2009, t. 17, s. 50-51
- P. Maluśkiewicz, *Województwo konińskie*, Warszawa 1983
- M. B. Markowski, *Obywatele ziemscy w województwie kieleckim 1918-1945*, Kielce 1993
- J. Moniewski, *Kartki z przeszłości Ostrowca i jego okolic*, Ostrowiec 1991 *Ostrowiec Świętokrzyski. Monografia historyczna miasta*, Warszawa 1997
- M. Nowak, *Aktywność zachowawczych środowisk ziemiańskich guberni kieleckiej w czasie wyborów do rosyjskich dum państwowych w okresie rewolucji 1905-1907*, [w:] *Lokalne społeczności a konstytucje i uchwały sejmowe. Z dziejów parlamentaryzmu między Wisłą a Pilicą*, red. J. Muszyńska, J. Pielas, Kielce 2008, s. 146-148
- Ostrowiec Świętokrzyski – wczoraj, dziś i jutro*, red. A. Ginsbert- Gebert, Warszawa 1979
- J. Pająk, *Konspiracyjne życie polityczne w Staropolskim Okręgu Przemysłowym 1882-1904*, Kielce 1994
- Z. Pęcowski, *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914*, Kraków 1967
- A. Piasecki, *Powiat turecki*, Turek 1999
- K. Reychman, *Szkice genealogiczne*, Warszawa 1936
- I. Rychlikowa, *Ziemiaństwo polskie 1795-1945. Obraz struktury społecznej*, „Dzieje Najnowsze” 1986, nr 2, s. 117
- A. M. Skałkowski, *Aleksander Wielopolski (1803-1877) w świetle archiwów rodzinnych*, t. 1-3, Poznań 1947
- W. Spasowicz, *Życie i polityka Aleksandra Wielopolskiego*, [w:] *Pisma*, t. 3, Petersburg 1992, s. 96
- I. Spustek, *Polacy w Piotrogradzie 1914-1917*, Warszawa 1966
- B. Szabat, *Kielce i Kielczanie w czasie rewolucji 1905-1905 roku*, Kielce 2010
- B. Szabat, *Postawy polityczne ziemiaństwa w Kieleckiem na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Ziemiaństwo a ruchy niepodległościowe w Polsce XIX-XX wieku*,

red. W. Caban, M. B. Markowski, Kielce 1994, s. 89-91

J. Szczepański, *Kielecki Słownik Biograficzny. Architekci i budowniczowie*, Warszawa 1990

T. Schramm, *Francuskie misje wojskowe w państwach Europy Środkowej 1919-1938*, Poznań 1987

A. Szwarc, *Od Wielopolskiego do Stronitwa Polityki Realnej. Zwolennicy ugody z Rosją, ich poglądy i próby działalności politycznej (1864-1905)*, Warszawa 1990

A. Szwarc, *Zygmunt Wielopolski i Towarzystwo Kredytowe Ziemskie (1874-1898)*, [w:] *Aktywność gospodarcza ziemianstwa w Polsce w XVIII-XX wieku*, red. W. Caban, M.B. Markowski, Kielce 1993, s. 95

W. Toporowicz, *Sprawa polska w polityce rosyjskiej 1914-1917*, Warszawa 1973

J. Waldorf, *Za bramą wielkiej ciszy*, Warszawa 1990

P. Wieczorkiewicz, *Próby modelowania nowych postaw politycznych wobec Rosji w dobie rewolucji 1905-1907 (Endecja i SPR)*, [w:] *Społeczeństwo i polityka – dorastanie do demokracji*, red. A. Żarnowska, Warszawa 1993, s. 59-64

M. Wierchowski, *Sprawy Polski w III i IV Dumie Państwowej*, Warszawa 1966

J. Wiśniewski, *Dekanat miechowski*, Radom 1917

O. Wyszomirska, *Przemysł i klasa robotnicza ziemi radomsko-kieleckiej 1870-1914*, Warszawa 1970

T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, t. 1, Warszawa 2000

A. Żor, *Ropucha. Studium odrzucenia*, Toruń 2005

История Пжецлавской линии графов Велепольских в XIX-XX веке - постановка проблемы.

В статье представлена история боковой (графской) линии рода маркграфов Велёпольских в XIX-XX вв. Рассмотрено их материальное положение как землевладельцев, при этом отмечены экономические трудности, связанные с адаптацией к капиталистическим изменениям в Царстве Польском, а также в период существования II Речи Посполитой. В статье показаны разные формы попыток Велёпольских сохранить высокое общественное положение, в частности, при помощи браков с состоятельными буржуазными родами - Ляских и Гальпертов-Скандербергов. С опорой на пример Велёпольских показана активизация земянства

(шляхты-землевладельцев) на рубеже XIX-XX вв. в сфере несельскохозяйственной экономической деятельности. В статье также затрагивается проблема присутствия этой графской семьи в политической жизни Польского королевства и её значительной роли в консервативных кругах, занимавших соглашательскую позицию по отношению к российской власти.

The history of the line of Przeclaw earls of Greater Poland in the 19th and 20th centuries – a general outline.

The article presents the history of the side, earl's family line of the Wielopolski margrave in 19th and 20th centuries. Their material situation as land owners is presented, with a reference to their economic difficulties linked with the adaptation to capitalist transformations in Kingdom of Poland and later on in the Second Polish Republic. The article shows various forms of measures taken by the Wielkopolski family to maintain their high social status, e.g. through marriages with wealthy bourgeois families: the Laski and Halpert-Skanderberg family. The example of the Wielkopolski family points to the activation of the landed gentry at the turn of the 19th and 20th century when it comes to their economic activity other than farming. The article also tries to address the issue of the presence of the earl's family in the political life of Kingdom of Poland (and their significant role in the local conservative-conciliatory environment).

Die Geschichte der Linie der Grafen Wielopolski von Przeclaw im 19. Jahrhundert und im 20. Jahrhundert - Abriss des Problems.

Dieser Artikel stellt die Geschichte der Seitenlinie der Grafen Wielopolski aus der Familie der Markgrafen Wielopolski im 19. Jahrhundert und im 20. Jahrhundert dar. Man hat ihre materielle Lage als Gutbesitzer präsentiert und man hat ihre wirtschaftlichen Schwierigkeiten, die mit der Anpassung an die kapitalistischen Umwandlungen im Königreich Polen und auch in der Zweiten Republik Polen verbunden sind, signalisiert. Dieser Artikel zeigt die verschiedenen Gestalten der Bemühungen der Grafen Wielopolski, um ihre hohe gesellschaftliche Stellung zu behalten, unter anderem mittels Eheschließungen mit reichen bürgerlichen Familien, wie zum Beispiel die Familie Laski und die Familie Halpert-Skanderberg. Diese Studie zeigt aufgrund des Beispiels der Familie Wielopolski die Mobilisierung an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert der Gutbesitzer im Bereich der nicht landwirtschaftlichen Wirtschaftstätigkeit. Dieser Artikel diskutiert auch das Problem der Anwesenheit dieser Grafenfamilie im politischen Leben des Königsreichs Polen (und ihre große Rolle im konservativen Milieu, das sich zum Kompromiss neigte).

La lignée de Przeclaw des comtes Wielopolski au 19ème siècle et au 20ème siècle - l'esquisse du problème.

Cet article présente l'histoire de la lignée latérale des comtes de la famille des marquis Wielopolski au 19ème siècle et au 20ème siècle. Leur situation matérielle en qualité de propriétaires terriens y est présentée en signalant les difficultés économiques liées à l'adaptation aux transformations capitalistes dans le Royaume de Pologne et aussi à l'époque de la Seconde République de Pologne. L'article montre les différentes formes des démarches de la famille Wielopolski ayant pour but la préservation de sa haute position sociale, entre autres au moyen des mariages avec des riches familles bourgeoises comme la famille Laski et la famille Halpert-Skanderberg. L'étude sur la base de l'exemple de la famille Wielopolski indique la mobilisation au tournant du 19ème siècle et du 20ème siècle de l'aristocratie terrienne dans le domaine de l'activité économique non-agricole. Cet article discute aussi le problème de la présence de cette famille des comtes dans la vie politique du Royaume de Pologne (et de leur rôle important joué dans le milieu conservateur qui s'y prononçait en faveur du compromis).

Anna Penkała

Instytut Historii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie,
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska

SZLACHECKIE KONTRAKTY MAŁŻEŃSKIE JAKO ŹRÓDŁA DO BADAŃ BIOGRAFICZNYCH I MAJĄTKOWYCH NA PRZYKŁADZIE INTERCYZY PRZEDŚLUBNEJ ANTONINY RZEWUSKIEJ I PIOTRA MIĄCZYŃSKIEGO

Słowa kluczowe:

intercyza ślubna, prawo, szlachta, wiek XVIII, Piotr Miączyński, Antonina Rzewuska.

Intercyzy ślubne, spisywane podczas pertraktacji majątkowych poprzedzających zawarcie małżeństwa, pozwalają na ukazanie szeregu powstających wówczas regulacji i zobowiązań, określających wyraźnie wszelkie powinności umawiających się stron. Badacze najchętniej wykorzystują je w celu przybliżenia mechanizmów dotyczących dziedziczenia majątku, zapisów posagu i wiana oraz konstruowania umów dożywocia¹. Jednocześnie, zapisy z intercyz przedślubnych z powodzeniem służyć mogą weryfikacji dotychczasowych ustaleń biograficznych, zarówno w odniesieniu do samych nowożeńców, jak i sygnatariuszy występujących w imieniu koligających się rodzin. Istota wykorzystywania w badaniach kontraktów, które

¹ Zob. E. Danowska, „Konkurując o dożywotnią przyjaźń” osiemnastowieczne intercyzy krakowskich mieszczan, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, 2000, nr 45, s. 43-73; J. Długosz, K. Stasiewicz, *Intercyza wiedeńska z 1667 roku. Nieznany fakt z biografii Stanisława Herakliusza Lubomirskiego*, „Przegląd Humanistyczny”, 1988, t. 32, z. 10, s. 159-163; M. Lubczyński, *Zawieranie małżeństw przez szlachtę w świetle intercyz przedślubnych oblatowanych w krakowskich księgach grodzkich w latach 1680-1730*, [w:] *Wesela, chrzciny i pogrzeby. Kultura życia i śmierci*, pod red. H. Suchojad, Warszawa 2001, s. 137-155; tenże, *Małżeństwa Wielopolskich w drugiej połowie XVII wieku i ich wpływ na pozycję społeczno-majątkową rodziny*, [w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, pod red. C. Kukli, Warszawa 2008, s. 107-137; K. Sulej, *Mariaże magnackie w XVI-XVIII wieku na podstawie intercyz przedślubnych*, [w:] *Społeczeństwo staropolskie. Seria Nowa*, t. 3, Warszawa 2011; J. Pielas, *Zabezpieczenie praw majątkowych Annie Stanisławskiej w intercyzie przedślubnej z 1669 roku*, „Almanach Historyczny”, 2000, t. 2, s. 209-217.

poprzedzały zawarcie małżeństwa, wynika przede wszystkim z dokładnego określania w nich pochodzenia nupturientów oraz wszelkich koneksji rodzinnych. Dzięki tego rodzaju zapisom badacze zyskują źródło pozwalające uchwycić szereg trudnych zwykle do naświetlenia niuansów, odnoszących się do genealogii nowożeńców. Indywidualnej formy aktu nie przekreśla nawet nieco sformalizowany wzór, stosowany podczas spisywania tego rodzaju kontraktów. Dzięki temu – wychwycić można zapisy będące odzwierciedleniem sytuacji społecznej i majątkowej umawiających się stron, które miały bezpośredni wpływ na charakter podejmowanych zapisów. Co istotne, sztywna i chętnie powielana forma intercyz przedślubnych pozwala poza naświetleniem kondycji finansowej, wskazać także stan cywilny wchodzących w związek małżeński osób.

Kontrakt przedślubny łączący związkiem małżeńskim przedstawicieli rodu Rzewuskich i Miączyńskich, spisany został 6 sierpnia 1718 r. Piotr Miączyński liczył wówczas około dwudziestu trzech lat. Ogromne wsparcie we wczesnie rozpoczętej karierze politycznej zapewnił mu wpływowy i majątny ojciec – Atanazy, pełniący godność wojewody wołyńskiego². To właśnie za jego sprawą młody Miączyński już w 1711 r. uzyskał wójtostwo opatowskie³. Drogą cesji na Piotra, jeszcze kilka lat przed wstąpieniem w związek małżeński przeszły także godności starosty kamieniopolskiego oraz krzepickiego. Sam Atanazy w trakcie wielu lat służby wojskowej zasłużył się dla Jana III Sobieskiego i Augusta II, za co w ramach królewskiego uznania zyskał liczne nadania ziemskie⁴. Przez lata majątek Miączyńskiego sukcesywnie się rozrastał tak, iż pod koniec życia był on posiadaczem rozległych i intratnych dóbr. Wojewoda wołyński doczekał się licznego potomstwa – dwóch córek i aż czterech synów, jednak nie wszyscy potomkowie przeżyli ojca. Kazimierz zmarł już w 1711 r., Józef natomiast – w tym samym roku, w którym umarł Atanazy. Dziedzicami majątku pozostali zatem dwaj bracia – Piotr i Antoni, którzy jeszcze wiele lat po śmierci ojca toczyli spór o podział pozostawionych przez niego dóbr. Zanim jednak wywiązała się braterska walka o majątek, Piotr Miączyński – jako naturalny sukcesor majątności zgromadzonych przez wojewodę wołyńskiego, był wyjątkowo interesującym kandydatem dla rodziny Rzewuskich.

² Atanazy Miączyński (1639-1723), początkowo pułkownik królewski, następnie podskarbi nadworny koronny, wojewoda wołyński. Zasłużony w walkach u boku Sobieskiego. Ożeniony z Heleną Łuskowską h. Korczak. Szerzej o działalności A. Miączyńskiego: J. Wimmer, *Miączyński Atanazy*, „Polski Słownik Biograficzny” (dalej: PSB), t. 20, Wrocław 1975 s. 55; O karierze wojskowej A. Miączyńskiego wspomina też Stefan Ciara; tenże, *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław 1990.

³ Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział I (dalej: ANKr I) Castr. Crac Rel. 144 A, k. 149.

⁴ J. Wimmer, dz. cyt., s. 555.

Mającą wyjść za mąż za Miączyńskiego Antonina, była córką Adama Rzewuskiego i Petroneli Zbrożkówny⁵. Autor biogramu P. Miączyńskiego opublikowanego w „Polskim Słowniku Biograficznym” Andrzej Sowa wskazał, iż kobieta wcześniej poślubiona została Zygmuntowi Bleszyńskiemu⁶. Powtórne małżeństwa zawierane przez przedstawicieli rodzin szlacheckich rzeczywiście nie należały do rzadkości⁷. W przypadku Rzewuskiej, informacja ta wydaje się jednak błędnie wysuniętym stwierdzeniem. Wprawdzie z punktu widzenia prawnego i sytuacji społecznej teza o możliwości powtórnego zamążpójścia Antoniny nie napotyka przeszkód, wątpliwe i problematyczne wydają się jednak inne kwestie dotyczące rzekomego małżeństwa z Zygmuntem Bleszyńskim. W Tekach Dworzaczka odnajdujemy interesującą adnotację o umowie dożywocia, oblatowanej w poznańskiej księdze grodzkiej. Wskazany akt zawarty został pomiędzy Antoniną z Beydów Rzewuską i Zygmuntem Bleszyńskim w 1684 r⁸. Podpisanie tego rodzaju umowy musiałoby oznaczać, że Antonina urodziła się wiele lat wcześniej, niż związek małżeński zawarli jej rodzice⁹. Warto w tym miejscu podkreślić, że w intercyzie ślubnej z 1692 r. (zawartej pomiędzy rodzicami kobiety) nie napotykamy żadnych informacji wskazujących, że Petronela ze Zbrożków bądź Adam Rzewuski posiadali już wówczas potomków¹⁰. W dokumentach dotyczących małżeństwa Antoniny z Miączyńskim bezpośrednio wspominano natomiast, iż Petronela wyraża zgodę na małżeństwo: *widząc usilne i stateczne staranie [...] o dożywotnią przyjaźń [...] córki swojej*¹¹. Nie ma tutaj mowy o sprawowanej nad kobietą opiece, lecz o bezpośrednich biologicznych więzach łączących ją z Antoniną. Jest to zatem istotna przesłanka, która pozwala poddać w wątpliwość słuszność utożsamiania Antoniny Rzewuskiej wychodzącej za Piotra Miączyńskiego ze wspomnianą w umo-

⁵ Rodzice Antoniny zawarli związek małżeński w 1692 r. Matka Antoniny, była pod względem finansowym kandydatką dość atrakcyjną. W intercyzie małżeńskiej sporządzonej przy okazji ślubu wyrażnie zostało podkreślone, iż panna, jako jedyna dziedziczka dóbr, otrzymała w posagu rozległy majątek. Małżeństwo doczekało się dwójki dzieci – córki Antoniny oraz syna Michała. Rękopis intercyzy ślubnej Petroneli Zbrożkówny i Adama Rzewuskiego znajduje się w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym we Lwowie fond 181 op. 2, spr. 1979.

⁶ A. Sowa, *Miączyński Piotr*, PSB, t. 20, Wrocław 1975, s. 565.

⁷ Najczęściej w małżeństwach o znaczącej różnicy wieku dużo młodsza była kobieta. Uważano, że młode dziewczęta są większą gwarancją na posiadanie potomka; zob. K. Górecka, *Pobożne matrony i cnotliwe panny. Epitafia jako źródło wiedzy o kobiecie w epoce nowożytnej*, Warszawa 2006, s. 103.

⁸ Zob. Teki Dworzaczka. Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV-XX wieku, księgi grodzkie poznańskie: „Zygmunt Władysław Bleszyński i Antonina de Beydy Rzewuska małżeńskie dożywocie”. 13491 (Nr. 1108 XIII) 1684, f. 76.

⁹ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie (dalej: CPAH Lwów), fond 181 op.2, spr. 1979, k. 54-55.

¹⁰ Tamże.

¹¹ CPAH Lwów, fond 181, op. 2, spr. 365, k.1.

wie dożywocia żoną Zygmunta Błęszyńskiego. Wydaje się zatem oczywiste, że chodzi o zupełnie inną postać.

Na konieczność weryfikacji twierdzenia o powtórnym małżeństwie Antoniny Rzewuskiej wskazują także zapisy samego kontraktu ślubnego. Schematyczny układ omawianej intercyzy i stosowane w celu charakterystyki nupturientów sentencje występujące w omawianym akcie, nie różnią się znacząco od panującego podówczas modelu. Co istotne, stosowane przy sporządzaniu aktu terminy wskazywały zwykle jednoznacznie na stan cywilny i ewentualne dotychczasowe doświadczenia małżeńskie umawiających się stron. W ślubnej intercyzie jednak w żaden sposób nie wspomniano, aby Antonina miała wstępować w związek małżeński po raz wtóry. Warto odwołać się tutaj do przykładów innych kontraktów, które zawierane były przez kobiety ponownie wychodzące za mąż. W aktach tego rodzaju zwyczajowo wskazywano przynajmniej nazwisko zmarłego męża. Przykładowy kontrakt pomiędzy Ludwiką z Przybysławic i Janem Soleckim wyraźnie określał, iż kobieta jest: *niegdyś Jego Mości Pana Jana Soleckiego pozostałą małżonką*¹². W podobnych aktach dodatkowo podkreślano, że kobieta znajduje się w stanie wdowim i stan ten zamierza zmienić na małżeński¹³. W powtórnej intercyzie ślubnej zawartej przez Katarzynę z Komorowa Liptowską, wcześniej zamężną ze starostą średzkim Piotrem Grudzińskim, zostało zaznaczone, iż: *Katarzyna [...] pozwala [...] odmienić stan swój wdowi, a w małżeński z Jaśnie Wielmożny Jego mością Panem Teodorem Lackim wstępuje*¹⁴. Wdowy występowały w aktach przedślubnych samodzielnie i to one bezpośrednio wyrażały zgodę na ożenek¹⁵. Był to przywilej, z którego mogły korzystać wyłącznie samotne kobiety po śmierci męża, zyskiwały bowiem wówczas pełną zdolność do czynności prawnych¹⁶. Analiza zapisów intercyzy wskazuje, że Antonina Rzewuska nie posiadała takiego prawa, a co za tym idzie, nie reprezentowała swojej osoby samodzielnie, lecz przez obecność właściwych reprezentantów. Tak jak dla innych panien, wola rodzicielska okazywała się w tym przypadku wiążąca dla wyboru drogi życiowej.

¹² ANKr I, Castr. Crac. Rel 91B, s. 2660.

¹³ Zapisy w podobnej formie widnieją między innymi w intercyzach zawartych pomiędzy: wojewodą sandomierskim Wojciechem Wodzińskim i Agnieszką Maiowską Castr Crac Rel 151 B, s. 3024-3028, Teodorem Lackim i Katarzyną Grudzińską, Castr Crac Rel 101 B, s. 1090- 1098, czy Jakubem Rojewskim i Ludwiną z Przybysławic Solecką Castr Crac Rel 91 B, s. 2659-2661; Zob. J. Kuchta, *Pozycja majątkowa wdów z rodów szlacheckich w XVII-XVIII wieku*[w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, pod red. C. Kukli, Warszawa 2008, s. s. 261-269.

¹⁴ ANKr I, Castr. Crac. Rel. 101 B, s. 1090.

¹⁵ K. Sulej, dz. cyt., s. 75.

¹⁶ W omawianym przypadku Rzewuska występuje pod swoim panieńskim nazwiskiem, nie wskazuje też na wcześniej zawierane małżeństwo.

Sporządzony w majątku Rzewuskich akt przedślubny ukazuje zaangażowanie członków obu rodzin w przedmiot umowy. Zwyczajowo w roli reprezentanta panny występowali jej rodzice bądź prawni opiekunowie. Ojciec Antoniny – Adam Rzewuski zmarł jednak w 1717 r., a więc krótko przed ślubem córki z Miączyńskim¹⁷. Zapisy intercyzy wskazują, że w związku z tą sytuacją, na zawarcie związku małżeńskiego przez kobietę znaczący wpływ miała jej matka – Petronela¹⁸. To ona występuje w kontrakcie przedślubnym jako strona, sama wyraża też aprobatę dla małżeństwa córki jako naturalny opiekun¹⁹. Matka daje formalną zgodę zaznaczając, że *idąc za wolą boską, oraz radą przyjaciół, widząc usilne i stateczne staranie Wielmożnego Jegomości Pana starosty krzepickiego, o dożywotnią przyjaźń Jaśnie Wielmożnej Jejmości Panny Antoniny Rzewuskiej, kasztelanki podlaskiej, córki swojej, przyrzeczoną Jejmość pannę kasztelanekę w stan ś[więty – A.P.] małżeński przy boskim swoim błogosławieństwie Jegomości Panu staroście krzepickiemu pozwala*²⁰. Oczywiście formuła o boskiej opatrności, która wpływać miała na wybór życiowego partnera stanowiła dość sformalizowany wzór, wykorzystywany przy okazji spisywania większości aktów przedślubnych. Podkreślenie wstawiennictwa Boga dla czynów cnotliwych i poddanie się jego woli, miało zapewnić pomyślność na lata wspólnego pożycia. Zwyczajową formułę stanowiło również odwołanie się do zaleceń krewnych i przyjaciół, którzy mieli wyrazić aprobatę dla połączenia się obu rodów²¹. Z punktu widzenia prawa kościelnego, istotne było jedynie potwierdzenie woli zawarcia związku przez samych nowożeńców. Wejście w związek małżeński bez rodzicielskiej zgody mogło jednak pozbawić kobietę praw do należnego jej majątku²². Formuła, potwierdzająca akceptację planów matrymonialnych przez najbliższe otoczenie, stanowiła także wyraz szacunku dla woli i oczekiwań skoliగాconych. Jednocześnie obecność świadków przy okazji zawierania intercyzy

¹⁷ Adam Rzewuski (zm. 1717) kasztelan podlaski, starosta wiszneński i wiski; dziedzic dóbr rozdolskich.

¹⁸ Petronela Rzewuska ze Zbrożków, wdowa po Adamie Rzewuskim kasztelanie podlaskim, matka Antoniny Rzewuskiej.

¹⁹ Jest to kolejny argument przemawiający za potrzebą weryfikacji dotychczasowych ustaleń biograficznych dotyczących Antoniny Rzewuskiej. Kobieta w stanie wdowim miała bowiem prawo do samodzielnego decydowania o obieranej drodze życiowej. Reprezentacja przez matkę wskazuje na brak możliwości niezależnego podejmowania czynności prawnych; O prawie opieki naturalnej: S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, Kraków 2002, s. 253-255; J. Machut-Kowalczyk, *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego, nr 13, 2010, s. 57-73, B. Lesiński, *Ustanowienie opiekuna w drodze licytacji w polskim prawie ziemskim (XV-XVI w.)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1985, t. 37, z. 2, s. 138-152.

²⁰ CPAH Lwów, fond 181, op. 2, spr. 365, k. 1.

²¹ S. Płaza, dz. cyt., s. 230.

²² Tamże.

przedślubnej ustrzec miała przed ewentualnymi pretensjami bądź późniejszym podważaniem prawdziwości aktu przez którąkolwiek ze stron. Intercyza ślubna Rzewuskiej i Miączyńskiego zawarta została na dzień przed planowanym ślubem i weselem. Takie rozwiązanie było stosunkowo często wybierane przez szlachtę²³.

Prawo zwyczajowe odnośnie uposażenia kobiet w Rzeczypospolitej dyktowało, iż rodzice, bądź w wypadku ich braku prawni opiekunowie, mają obowiązek przekazać część swego majątku na rzecz wychodzącej za mąż panny²⁴. Zasada ta została potwierdzona w konstytucji z 1588 r., w której dokładnie określono między innymi powinności braci względem siostr w kwestii konieczności ich uposażenia²⁵. Kobieta, odbierając należny posag, dokonywała zrzeczenia się wszelkich ewentualnych roszczeń względem majątku rodzicielskiego²⁶. Petronela Rzewuska spełniała zatem w kontrakcie rolę nie tylko reprezentanta córki, ale także osoby odpowiedzialnej za należyte uposażenie panny²⁷. Na mocy intercyzy naznaczone zostało: *in vim exdotatione z dóbr ojczystych i macierzystych summę złotych osiemdziesiąt tysięcy*²⁸. Wysokość posagu w dużej mierze zależna była od kondycji majątkowej rodziny oraz od ilości córek, które należało zabezpieczyć finansowo²⁹. Z zasady każda z panien winna była otrzymać jednakową wartość posagu³⁰. Matka Rzewuskiej tak przemyślała podział przeznaczonego na posagi majątku, aby sprostać tej regule. W rok po zamążpójściu Antoniny, Petronela zdecydowała się wydać za mąż swą drugą córkę – Teofilę. W intercyzie ślubnej zawartej przy tej

²³ Z dotychczasowych badań dotyczących intercyz przedślubnych wynika, że duża część aktów została zawarta do czterech dni przed faktycznym zawarciem związku; zob. K. Sulej, dz. cyt., s. 73.

²⁴ Zob. P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, t.1, Lwów 1910, s. 388.

²⁵ Zob. J. Pielas, *Divisio Bonorum. U podstaw majątkowego funkcjonowania rodziny szlacheckiej w XVII wieku*, [w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, pod red. C. Kukli, Warszawa 2008, s. 91-106; tenże, *Majątkowe zabezpieczenie siostr w szlacheckich działach spadkowych w Koronie w XVII wieku* [w:] *Per mulierem... Kobieta w dawnej Polsce – w średniowieczu i dobie staropolskiej*, red. K. Justyniarska-Chojniak, S. Konarska-Zimnicka, Warszawa 2012, s. 346.

²⁶ Raz naznaczone dla panny sumy mogły powrócić do rodzinnego majątku tylko w wypadku jej bezpotomnej śmierci. Natomiast, jeśli to mąż zmarł pierwszy, a małżeństwo nie posiadało potomków, posag i wiano przechodziły na rzecz wdowy. Kobieta nie mogła natomiast otrzymywać wiennej oprawy podczas zawierania kolejnych małżeństw; zob. P. Dąbkowski, dz. cyt., s. 390.

²⁷ Przemawia to za teorią, iż małżeństwo Antoniny było pierwszym przez nią zawierany. Powtórne wejście w związek małżeński powodowało bowiem wprowadzenie w schemat zapisu istotnych korekt, modyfikujących przede wszystkim kwestię zapisów posagowych.

²⁸ CPAH Lwów, fond 181, op.2, spr. 365, k.1- 1v.

²⁹ Szerzej o problematyce wysokości szlacheckich posagów w odniesieniu do szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego: T. Zielińska, *Rozważania nad kwestią wyposażenia szlachcianek w WKL w XVIII stuleciu*, „Kwartalnik Historyczny”, t. 96, 1989, nr 1-2, s. 93-108.

³⁰ O przypadku naruszenia tej zasady: B. Popiołek, *Kobiety świat w czasach Augusta II. Studia nad mentalnością kobiet z kręgów szlacheckich*, Kraków 2003, s. 214.

okazji znalazły się bliźniaczo podobne zapisy, opiewające na dokładnie takie same sumy. Wyszczególniono wówczas, iż kolejnej z panien Rzewuskich matka: *in vim exdotationis z dóbr ojczystych i macierzystych summę złotych polskich osiemdziesiąt tysięcy currentis moneta naznacza takowym sposobem: w gotowiźnie złotych sześćdziesiąt tysięcy złotych polskich, w wyprawie zaś dwadzieścia tysięcy złotych*³¹. W obu wypadkach pierwsza część (czyli sześćdziesiąt tysięcy złotych polskich) wypłacona miała zostać w formie pieniężnej na ręce przyszłego męża, gdyż to mężczyzna sprawował nad ofiarowanymi przez rodzinę kobiety dobrami tak zwany rząd posagowy³². Majątek wniesiony przez pannę zostawał zapisany na dobrach męża, który winien był ponadto dopisać do niego odpowiedniej wysokości wiano i dokonać oprawy posagu. Takie rozwiązanie miało zapewnić gwarancję zwrotu posagu rodzinie kobiety, na wypadek jej bezpotomnej śmierci³³. W przypadku, gdy panny w ramach posagu otrzymywały majątek ziemski, mąż stawał się jedynie administratorem tych dóbr, nadal bowiem formalnie one pozostawały własnością kobiety³⁴. Osobną część stanowiła wyprawa – w przypadku Antoniny obliczona na wartość dwudziestu tysięcy złotych polskich. Praktykowano formę spisywania jej w osobnym rejestrze, uwzględniając i dokładnie specyfikując nawet najmniejsze elementy wchodzące w jej skład. Miało to zabezpieczyć przed ewentualnymi pretensjami co do pochodzenia i własności owych dóbr.

Zgodnie z obowiązującą regułą, kawaler w kontrakcie również deklarował pojmowanej za żonę kobiecie odpowiednie zabezpieczenie majątkowe³⁵. Na części swoich dóbr (kluczu mirowskim) obiecał dokonać zapisu na sumę stu sześćdziesięciu tysięcy złotych tytułem wiana. Ponieważ prawnym właścicielem wskazanych dóbr nadal pozostawał ojciec Piotra – Atanazy, wymagana była jego zgoda na podjęcie takowych zobowiązań. Dopiero po śmierci seniora młody Miączyński miał otrzymać część zgromadzonych przez ojca dóbr, którymi miałby możliwość swobodnie dysponować. Jak wskazuje zapis jednej ze spraw prowadzonych przez Miączyńskiego kilka lat po ślubie, ostatecznie rzeczywiście otrzymał on: *post fata* [po śmierci - A.P.] *Jaśnie Wielmożnego ojca swego nie tylko bonorum terrarium, ale też regalium starostwa krzepickiego iure naturalis*³⁶. Wcześniej, na

³¹ Tamże, k. 5.

³² Zob. M. Malinowska, *Sytuacja kobiety w siedemnastowiecznej Francji i Polsce*, Warszawa 2008, s. 50.

³³ Zob. D. Makilla, *Historia prawa w Polsce*, Warszawa 2008, s. 200-201; S. Płaza, dz. cyt., 242-243.

³⁴ Kobiety mogły dziedziczyć po rodzicach dobra ziemskie jedynie wówczas, kiedy nie dochowano się męskiego potomka, lub synowie zmarli zanim dokonane zostały zapisy podziału majątku, zob. J. Pielas, *Majątkowe zabezpieczenie...*, s. 346; S. Płaza, dz. cyt., s. 14.

³⁵ O zapisach wiana: D. Makilla, dz. cyt. s. 198-199.

³⁶ ANKr I, Castr. Crac. Rel. 154, s. 1637.

mocy intercyzy uzyskał jedynie pewną część dóbr, w tym klucz zadnieprzyski wraz z rezydencją, która w ojcowskim zamyśle miała służyć nowo poślubionym. Zgodnie z uzgodnionymi zobowiązaniami, wypełnienie zapisów ustanawiających nowe regulacje finansowe pomiędzy małżonkami miało zostać potwierdzone odpowiednią kwitacją. W niej zwyczajowo zaświadczano o zrzeczeniu się wszelkich pretensji i roszczeń po wywiązaniu się z wszelkich dokonanych obietnic. Zobowiązano zatem Antoninę, aby jako: *przyszła krzepicka wyrok z dóbr ojczystych i macierzystych in asistentia przyszłego da Bóg małżonka swego Wielmożnego Jego Mość Pana starosty krzepickiego kwitować obligowała*³⁷. Stosowne potwierdzenie zabezpieczać miało przed ewentualnymi późniejszymi roszczeniami. W przypadku małżeństwa Miączyńskiego i Rzewuskiej dokładne zapisy co do kwoty posagu i ewentualnego potwierdzenia jego odbioru okazały się niezwykle istotne. Rodzina panny nie śpieszyła się bowiem z uregulowaniem zobowiązań, a sprawa wypłaty należności ciągnęła się przez kilkanaście lat³⁸.

Obie strony zobowiązały się ponadto zabezpieczyć swoje prawa do użytkowania majątku aż do momentu śmierci. Dopełnienie tej umowy było z punktu widzenia późniejszego dysponowania majątkiem niezwykle istotne. Zapisy zabezpieczały bowiem możliwość użytkowania wskazanych umową dóbr także po śmierci współmałżonka. Wskazane sumy i dobra pozostawały bowiem w dyspozycji wdowy lub wdowca, aż do końca jego życia. Taki sposób uregulowania sytuacji finansowej na końcowe lata życia niósł ze sobą jednak poważne konsekwencje. Zapisanych dożywociem dóbr nie można było sprzedawać ani w żaden sposób obciążać finansowo. Dopuszczalna była natomiast rezygnacja z dożywocia przez owdowiałe matki na rzecz dzieci. Potomkowie dokonywali wówczas innych zapisów gwarantujących wdowie właściwe zabezpieczenie finansowe³⁹. Wzajemny zapis dożywocia traktowano jako swego rodzaju zapewnienie właściwego zaplecza majątkowego dla współmałżonka na wypadek śmierci, stąd też podobne umowy zawierało wiele małżeństw. Podobne regulacje, które zabezpieczały w tej kwestii interesy obu stron, zostały przevorsowane w intercyzie z P. Miączyńskim. Przyszli małżonkowie zobowiązali się dokonać stosowych zapisów osobnym aktem. Wskazano, iż w tym celu winna zostać spisana właściwa umowa dożywocia, obejmująca ze strony Miączyńskiego połowę dóbr do niego należących, natomiast z drugiej strony winna wnieść stosowny zapis *Pani Starościna krzepicka, na sumie*

³⁷ CPAH Lwów, fond 181, opis 2, spr. 365, k.1v.

³⁸ Tamże, k. 41.

³⁹ U. Kicińska, *Umowa dożywocia jako przykład regulacji majątkowej małżonków w dawnej Polsce*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego”, t. V, 2013 (2014), s. 267.

swej posażnej i klejnotach et mobilibus i spadkach, jeżeliby się jakieś podały⁴⁰. Tak przygotowany kontrakt podpisały obie umawiające się strony i zaproszeni świadkowie. Zgodnie z podjętymi ustaleniami, akt małżeński został ostatecznie zawarty.

Antonina Rzewuska i Piotr Miączyński przez lata wspólnego pożycia doczekali się kilkorga dzieci, z których pięcioro dożyło lat sprawnych. Pozostawili synów Adama⁴¹ i Józefa⁴², oraz trzy córki: Anielę⁴³, Petronelę⁴⁴ i Annę Konstancję⁴⁵. Piotr Miączyński dzięki intensywnym zabiegom rozwijał swą karierę polityczną, zyskując kolejne tytuły i zaszczyty. W 1725 r. obrano go kasztelanem chełmskim, a w 1730 r. otrzymał starostwo rokitnickie. Posiadane przez Miączyńskiego wpływy uczyniły go w oczach szlacheckiej braci człowiekiem godnym zaufania i potencjalnym ogniwem wsparcia dla forsowanych spraw⁴⁶. Jako kasztelan chełmski, Miączyński wraz z żoną dokończył również, rozpoczęte przez ojca, dzieło budowy kościoła w Kijanach i dbał o jego właściwe finansowanie⁴⁷. Kilkunastoletnie pożycie małżeńskie przerwała śmierć Antoniny. Autor biogramu Miączyńskiego w „Polskim Słowniku Biograficznym” podał, że kobieta zmarła około 1730 r.⁴⁸ Informacja ta nie znajduje jednak potwierdzenia w odnalezionych źródłach. W 1737 r. Antonina z Rzewuskich Miączyńska wraz z mężem podpisała akt ugody, dotyczącej wypłaty nieuregulowanego dotąd posagu i należnych prowizji. Zgodnie z umową, w ramach rekompensaty Antonina i Piotr mieli otrzymać sumę stu tysięcy złotych wypłaconą przez pisarza koronnego Michała Rzewuskiego. We wspomnianym akcie wyraźnie zaznaczono, że wobec dopełnienia wszystkich zapisów, w r. 1738: *Kasztelanowa chełmska wyrok z dóbr ojczystych i macierzystych tudzież i sukcesyjnych [...] uczynić będzie powinna*⁴⁹. Zatem datowanie lat życia Antoniny przesunąć należy

⁴⁰ CPAH Lwów, fond 181, op. 2, spr. 365, k. 2.

⁴¹ Adam Miączyński - dziedzic Maciejowa, pisarz polny koronny, starosta krzepicki starosta grodowy ostrzeszowski, generał major wojsk koronnych i saskich; A. Sowa, dz. cyt., s. 565.

⁴² Józef Miączyński - dziedzic Zawieprzyc, starosta rokitnicki, makowiecki, kamieniopolski, łączycycki. Pełnił służbę generała majora wojsk koronnych; tamże, s. 565.

⁴³ Aniela Miączyńska - zamężna dwukrotnie, pierwszym mężem został Hieronim Radziwiłł, chorąży litewski, drugim Maksymilian Woroniecki starosta zwinogordzki; tamże., s. 565.

⁴⁴ Petronela Miączyńska - poślubiona staroście targowickiemu Onufremu Sławskiemu; tamże, s. 565.

⁴⁵ Anna Konstancja Miączyńska - wizytka w Lublinie; tamże, s. 565.

⁴⁶ ANKr I, ASang teka 160/16, NN do Piotra Miączyńskiego, Warszawa 4 IX 1730, k. 219-220; tamże, teka 443/19, A. Dunin do P. Miączyńskiego, [1748 r.], k. 85.

⁴⁷ Na mocy jednego z zachowanych kontraktów Piotr Miączyński zobowiązywał między innymi Stanisława Bibersztyna Błońskiego do wnoszenia pieniężnej dziesięciny na rzecz kościoła Kijańskiego: ANKr I, APodh XVII 3/11.

⁴⁸ A. Sowa, dz. cyt., s. 565.

⁴⁹ CPAH Lwów, fond 181, op. 2, spr. 365, k. 41.

przynajmniej do r. 1737. Z pewnością jednak zmarła ona wiele lat wcześniej niż P. Miączyński.

Po śmierci żony kasztelan chełmski zdecydował się na zawarcie kolejnego związku małżeńskiego – tym razem z Marianną Wierzbowską, wdową po Adamie Ledóchowskim⁵⁰. Nadal angażował się w sprawy publiczne, prowadził również liczne interesy majątkowe⁵¹. Z drugiego małżeństwa Miączyński nie doczekał się już potomków. Zmarł w 1776 r.

Intercyza ślubna Piotra Miączyńskiego i Antoniny Rzewuskiej dowodzi, jak ogromny wpływ na kondycję majątkową nowo poślubionej pary miały koligacje rodzinne i właściwe uposażenie kobiety. Uwidacznia się jednocześnie ogromna zależność córek i synów od decyzji i woli rodzicielskiej. Związane jest to nie tylko ze zwyczajowym wymogiem akceptacji dla matrymonialnych planów potomstwa, ale przede wszystkim ze świadomością drogi dostępu do rodowego majątku i roli zapisów majątkowych zależnych wyłącznie od rodzicielskiej woli. Małżeństwo córki zawsze oznaczało wprowadzenie niezwykle istotnych regulacji finansowych. Stąd deklaracja zgody na ożenek i dopilnowanie, aby zapisy ze strony męża rokowały stabilność finansową na kolejne lata życia. Sama kobieta natomiast, dzięki małżeństwu, zyskiwała męskiego opiekuna i wyraziciela jej interesów w sytuacjach prawnych. Wspólne zabezpieczenie finansowe dawało nadzieję na stabilną przyszłość i odpowiednie zaplecze majątkowe do ostatnich dni. Nie bez znaczenia była również perspektywa poszerzenia rodziny i dochowania się własnego potomstwa. Ustalenia dotyczące samych nupturientów wymagają nadal poszerzonych badań, które pozwoliłyby uzyskać wyjaśnienie wszystkich nieścisłości biograficznych.

Edycja źródłowa tekstu intercyzy przedślubnej, spisanej w związku z małżeństwem Antoniny Rzewuskiej i Piotra Miączyńskiego została przygotowana w ujednoliconej formie. Dla większej jasności przekazu, stosowane wówczas zapisy zostały zmienione na współczesne brzmienie. Zastosowano jednolitą formę słów dawnych, zmieniając zapis litery „z”, jak: „Wielmożny” (Wielmożny), „małzonki” (małżonki), oraz „sz”, jak: „szlubna” (ślubna). Zmieniono na aktualne brzmienie zapisy dat i miesięcy, jak: „Osimnasty” (Osiemnasty), czy „Siedmset” (Siedemset). Uwspółcześnione zostały zakończenia wyrazów, jak „swoiey” (swojej), „dożywotniey” (dożywotniej) czy „teraznieyszey” (teraźniejszej). Skrót używany w tekście został ujednolicony, jak na przykład: „JMć” (Jej mość), „IchMć” (Ich mość), ś[więty]. Podwójny zapis znaków został usunięty

⁵⁰ A. Sowa, dz. cyt. s. 565.

⁵¹ Biblioteka Jagiellońska, rkps 6147, t.8, k. 73-76.

jak „summa” (suma). Wymagane dla celów wydawniczych znaki interpunkcyjne zostały uzupełnione. Zwroty łacińskie oraz terminy, które nie znajdują się obecnie w użyciu zostały wyjaśnione w tekście w nawiasach kwadratowych. Ich znaczenie wskazano w osobnych przypisach. Poprawność terminów geograficznych została sprawdzona w publikacji *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*⁵².

INTERCYZA ŚLUBNA PIOTRA MIĄCZYŃSKIEGO I ANTONINY RZEWUSKIEJ

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie, Akta Lanckorońskich, fond 181, opis 2, sprawa 365 [k.1-2]

[k.1] Za interpozycją Jaśnie Wielmożnych IchMć Panów przyjaciół między Jaśnie Wielmożnymi JMć Panią Petronelą Zbrożkowną Rzewuską⁵³ kasztelanową podlaską, zeszęłego niegdy[s] Ś[więtej] p[amięci] Jaśnie Wielmożnego JM Pana Adama na Rozdole Rzewuskiego⁵⁴ kasztelana podlaskiego pozostałą małżonką wdową z jednej, a Jaśnie Wielmożnym JM Panem Athanazym na Miączynie, Maciejowie i Połajowie Miączyńskim⁵⁵ wojewodą wołyńskim ojcem, na rzecz niżej wyrażoną, swoim i Jaśnie Wielmożnej JMć Pani Heleny na Łuszkowcu Miączyńskiej⁵⁶ wojewodziny wołyńskiej małżonki swojej, jako Pani na wszystkich dobrach dożywotniej, *pro cuius ratihabitioe cavet* ⁵⁷ [za którą potwierdzenie czyni] zezwalającym i Wielmożnym JMć Panem Piotrem na tymże Miączynie Miączyńskim⁵⁸ synem starostą krzepickim z drugiej strony, stanęła pewna intercyza, *alias* [inaczej] kontrakt ślubny i w niczym nieodmienne postanowienie, w ten niżej opisany sposób. Jaśnie Wielmożna JMć Pani Rzewuska kasztelanowa podlaska idąc za wolą boską, oraz radą przyjaciół, widząc usilne i stateczne staranie Wielmożnego JM Pana starosty krzepickiego, o dożywotnią przyjaźń Jaśnie Wielmożnej JMci panny Antoniny Rzewuskiej, kasztelaneki podlaskiej, córki swojej, przyrzeczoną⁵⁹ JMć

⁵² Zob. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski i W. Walewski, Warszawa 1880-1902.

⁵³ Petronela ze Zbrożków Rzewuska, kasztelanowa podlaska, żona Adama Rzewuskiego.

⁵⁴ Adam Rzewuski (zm. 1717) kasztelan podlaski, starosta wiszneński i wiski; dziedzic dóbr rozdolskich.

⁵⁵ Atanazy Miączyński (1639-1723) podskarbi nadworny koronny, wojewoda wołyński. Ożeniony z Heleną Łuszkowską h. Korczak.

⁵⁶ Helena z Łuszkowskich h. Korczak-Miączyńska, wojewodzianka wołyńska.

⁵⁷ *Ratihabitio*, -onis (łac.) – potwierdzenie, zatwierdzenie czynności i oświadczeń woli dokonanych przez zastępcę działającego bez umocowania, *caveo* (łac.) – zastrzegać, stwierdzać.

⁵⁸ Piotr Miączyński (zm. 1776), starosta krzepicki, od 1725 r. kasztelan chełmski, od 1730 r. starosta rokitnicki.

⁵⁹ w rękopisie – *przerzeczoną*.

pannę kasztelanę w stan ś[więty] małżeński przy boskim swoim błogosławieństwie JM Panu staroście krzepickiemu pozwala. Dzień ślubu i wesela siódmy *Augusta* [sierpnia] roku terażniejszego tysiąc siedemset osiemnastego w dobrach swoich dziedzicznych Demence⁶⁰ nazywanych naznacza, na który i Jaśnie Wielmożny JM Pan wojewoda wołyński [*Atanazy Miączyński*] z JM Panem starostą krzepickim [*Piotrem Miączyńskim*] stawić się deklarują. Po której to Jaśnie Wielmożnej JMć Pannie kasztelance podlaskiej córce swojej *in vim exdotatione*⁶¹ [tytułem posagu] z dóbr ojczystych i macierzystych sumę złotych [k.1v] osiemdziesiąt tysięcy *currentis* [bieżącej] monety naznacza takim Sposobem. W gotowiznie⁶² zł[otych] sześćdziesiąt tysięcy, a w klejnotach i wyprawie zł[otych] dwadzieścia tysięcy, aby *iure* [prawnie] ta suma wyniosła złotych osiemdziesiąt tysięcy i te na ś[więty] Jan da Bóg przysły w roku tysięcznym siedemsetnym dziewiętnastym oddać i *realiter* [rzeczywiście] wypłacić JMć Panu staroście krzepickiemu deklaruje. Po której odebranej satysfakcji⁶³ i klejnotach według taksy⁶⁴ jubilerów, Wielmożny JM Pan starosta krzepicki za zezwoleniem Jaśnie Wielmożnego JM Pana Wojewody ojca swego, na dobrach ziemskich i niezawiedzionych, to jest kluczu mirowskim w województwie wołyńskim, a powiecie włodzimierskim leżących, *modo Reformatorio*⁶⁵ [teraz oprawnych] *in vim* [ze skutkiem] rekompensaty zł[otych] sto sześćdziesiąt tysięcy *monete currentis* [monety bieżącej], *coram actis quaevis Authentica Regni* [do akt którychkolwiek autentycznych koronnych] zapisać deklaruje. A Wielmożna JM Pani starościna przysła krzepicka, wyrok z dóbr ojczystych i macierzystych *in asistentia*⁶⁶ [przy obecności] przysłego da Bóg małżonka swego, Wielmożnego JM Pana starosty krzepickiego, kwitować obliguje się. Tamże i wspólne⁶⁷ dożywocie Wielmożny JM Pan starosta krzepicki, *super medietate bonorum* [na połowie dóbr] osobą swoją z działu, *post sera* daj Boże *fata* [po późnej daj Boże śmierci], tak Jaśnie Wielmożnego JM Pana wojewody wołyńskiego, jako samej JM Pani wojewodziny *concernentium*⁶⁸ [uzna], a JM Pani starościna krzepicka na sumie swej posażnej i klejnotach *et mobilibus* [i ruchomościach] i spadkach, jeżeliby się jakieś podały, zapisać sobie deklarują. A nim przyjdzie do zupełnego działu posesji, Wielmożny JM Pan starosta krzepicki, *modo supernis expresso*⁶⁹ [z najwyższym zastrzeżeniem],

⁶⁰ Prawdopodobnie chodzi o dobra Demnie w powiecie żydaczowskim.

⁶¹ *Exdoto* (łac.) – wyposażyć.

⁶² *Gotowizna* – pieniądze posiadane.

⁶³ w rękopisie – satysfakcyey.

⁶⁴ w rękopisie – tasy.

⁶⁵ *Reformatio* (łac.) – oprawa.

⁶⁶ *Asistentia*, -ae (łac.) – asystencja, towarzyszenie.

⁶⁷ w rękopisie – spółne.

⁶⁸ *Concerno*, -cretum (łac.) – uważać, uznać.

⁶⁹ *Expresso* (łac.) – podkreślać, zastrzegać.

Jaśnie Wielmożny JMć Pan wojewoda wołyński na [k.2] subsystencję⁷⁰ Ichmościom *Neosponsorum* [Nowożeńcom], starostwo krzepickie JM Panu staroście *per cessionem* [przez cesję] zeznaje, *cum omni ususfructus eorundem bonorum* [z całym użytkowaniem z tychże dóbr] od dnia i święta Ś[więtego] Michała w roku niniejszym tysiąc siedemset osiemnastym puścić i klucz zadnieprzycki na rezydencję⁷¹ submituje się, z wszelką tak jarą jako i ozimą konseminacją⁷². Samą tylko arendę na dokończenie i wystawienie zupełne pałacu w tychże dobrach, po spaleniu szwedzkim zrujnowanego, a *noviter* [obecnie] dokończenia tylko potrzebnego ekscypując⁷³ i wyjmując, puki zupełnie dokończony nie będzie. *Cavet* [Zastrzega] i to sobie Jaśnie Wielmożna JM Pani kasztelanowa wołyńska, aby Wielmożny JM Pan starosta krzepicki, JM panny kasztelanki podlaskiej przyszłej da Bóg małżonki swojej do żadnych zapisów *in praeiudicium*⁷⁴ [na szkodę] osobie JM nie przywodził, *sub nullitate secus factorum* [pod groźbą późniejszej nieważności czynu]. Czego wszystkiego jako sobie strony dotrzymać zupełnie deklarują, tak *sub vadio* [za zakładem] similis sumę zapisują, *in casu zaś contraventis* [na wypadek zaś działania wbrew] tej intercyzie *forum ubiquinarium et terminum peremptorium ad respondendum* [postępowanie może toczyć się przed dowolnym sądem, z pierwszym terminem zawitym] sobie i sukcesorom swoim naznaczają. Działo się in Demence, dnia szóstego *Augusta* [sierpnia] miesiąca, tysiąc siedemset osiemnastego roku.

Z pieczęciami

Petronella Rzewuska
A. Miączyński Wojew[oda] Woł[yński]
P. Miączyński
M. Krasnowski
Kazimierz Zbrożek
Stanisław Jan Cielecki Pod[komorzy] Chełmiński
Pisarz Grodzki Łucki

Michał Kazimierz z Miłkowicz
Borośłowski PZP
Walenty Miączyński

⁷⁰ w rękopisie – subsystencję.

⁷¹ w rękopisie – rezydencję.

⁷² w rękopisie – konseminacją.

⁷³ w rękopisie – excypuiąc.

⁷⁴ *Praeiudicium* (łac.) – szkoda.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział I: Castr. Crac. Rel 91B, Castr. Crac. Rel. 101A, Castr. Crac. Rel 101B, Castr. Crac Rel. 144A, Castr. Crac Rel. 151B, Castr. Crac Rel. 154, ASang teka 160/16, ASang teka 443/19, APodh XVII 3/11,

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie: fond 181 op. 2, spr. 1979, fond 181, op. 2, spr. 365

Biblioteka Jagiellońska: rkps 6147, t. 8

Opracowania:

S. Ciara, *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław 1990

E. Danowska, „Konkurując o dożywotnią przyjaźń” osiemnastowieczne intercyzy krakowskich mieszczan, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, 2000, nr 45, s. 43-73

P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, t. 1, Lwów 1910

J. Długosz, K. Stasiewicz, *Intercyza wiedeńska z 1667 roku. Nieznany fakt z biografii Stanisława Herakliusza Lubomirskiego*, „Przegląd Humanistyczny”, 1988, t. 32, z. 10, s. 159-163

K. Górecka, *Pobożne matrony i cnotliwe panny. Epitafia jako źródło wiedzy o kobiecie w epoce nowożytnej*, Warszawa 2006

U. Kicińska, *Umowa dożywocia jako przykład regulacji majątkowej małżonków w dawnej Polsce*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego”, t. V, 2013 (2014), s. 266-283

J. Kuchta, *Pozycja majątkowa wdów z rodów szlacheckich w XVII-XVIII wieku [w:] Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, pod red. C. Kukli, Warszawa 2008, s. 261-269

B. Lesiński, *Ustanowienie opiekuna w drodze licytacji w polskim prawie ziemskim (XV-XVI w.)*, „Czasopismo Prawno- Historyczne”, 1985, t. 37, z. 2, s. 138-152.

M. Lubczyński, *Małżeństwa Wielopolskich w drugiej połowie XVII wieku i ich wpływ na pozycję społeczno-majątkową rodziny*, [w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*,

pod red. C. Kukli, Warszawa 2008, s. 107-137

M. Lubczyński, *Zawieranie małżeństw przez szlachtę w świetle intercyz przedślubnych oblatowanych w krakowskich księgach grodzkich w latach 1680-1730*, [w:] *Wesela, chrzciny i pogrzeby. Kultura życia i śmierci*, red. H. Suchojad, Warszawa 2001, s. 137-155

J. Machut- Kowalczyk, *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego”, nr 13, r. 2010, s. 57-73

D. Makieła, *Historia prawa w Polsce*, Warszawa 2008

M. Malinowska, *Sytuacja kobiety w siedemnastowiecznej Francji i Polsce*, Warszawa 2008

J. Pielas, *Divisio Bonorum. U podstaw majątkowego funkcjonowania rodziny szlacheckiej w XVII wieku*, [w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, pod red. C. Kukli, Warszawa 2008, s. 91-106

J. Pielas, *Majątkowe zabezpieczenie siostr w szlacheckich działach spadkowych w Koronie w XVII wieku* [w:] *Per mulierem... Kobieta w dawnej Polsce – w średniowieczu i dobie staropolskiej*, red. K. Justyniarska- Chojniak, S. Konarska-Zimnicka, Warszawa 2012, s. 343-346.

J. Pielas, *Zabezpieczenie praw majątkowych Annie Stanisławskiej w intercyzie przedślubnej z 1669 roku*, „Almanach Historyczny”, 2000, t. 2, s. 209-217

S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, Kraków 2002

B. Popiołek, *Kobiety świat w czasach Augusta II. Studia nad mentalnością kobiet z kręgów szlacheckich*, Kraków 2003

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierskiego i W. Walewskiego, Warszawa 1880-1902

A. Sowa, *Miączyński Piotr*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, Wrocław 1975, s. 564-566

K. Sulej, *Mariaże magnackie w XVI-XVIII wieku na podstawie intercyz przedślubnych*, [w:] *Spółeczeństwo staropolskie. Seria Nowa*, t. 3, Warszawa 2011

J. Wimmer, *Miączyński Atanazy* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, Wrocław 1975, s. 553-555

T. Zielińska, *Rozważania nad kwestią wyposażenia szlachcianek w WKL w XVIII stuleciu*, „Kwartalnik Historyczny”, t. 96, 1989, nr 1-2, s. 93-108

Брачные контракты знати как ценный источник для биографических и имущественных исследований на примере брачного контракта Антонины Жевуской и Пётра Мёнчинского.

Брачный контракт, составленный перед вступлением в брак, - это довольно интересный источник информации, целью которого является обозначение ряда важных правил, влияющих на то, каким будет брак. Записи, содержащиеся в контракте, могут быть также использованы для проверки существующих биографических данных молодоженов и других лиц, подписавших документ. Анализ брачного контракта Пётра Мёнчинского и Антонины Жевуской показывает, что использование в исследованиях подобных источников позволяет не только дополнить имеющуюся ранее информацию о лицах, вступающих в брак, но и скорректировать неверные биографические данные. Кроме того, данные в контракте свидетельствуют о том, насколько сильно влияли на имущественное положение молодожёнов семейное родство и приданое невесты. Благодаря своей особой функции и формальной форме изложения брачный договор является важным источником информации о финансовом положении аристократической семьи и преимуществах, которые они могли получить при вступлении в брак.

Marriage contracts of the Polish nobility as a source of biographical and property information on the basis of the prenuptial agreement between Antonina Rzewuska and Piotr Miączyński.

Prenuptial agreements, made before marriage, are interesting source materials that enable to show some important regulations shaping marriages of the nobility. Simultaneously, agreements serve as a verification of the current biographical information, both in relation to the married couple and the other signatories of the act. The analysis of the prenuptial agreement between Antonina Rzewuska and Piotr Miączyński shows that such a source may not only compliment currently available information but also correct the false one. Furthermore, the agreement shows how family relationships and dowry influenced the material conditions of the married couple. Because of its special function and formal form, prenuptial agreements constitute an important source material which provides an insight into the financial situation of the nobility and into the motivation of the signatories.

Adelige Ehekontrakte als Quellen für Biographie- und Vermögensforschungen am Beispiel vom Ehevertrag zwischen Antonina Rzewuska und Piotr Miączyński.

Die noch vor Eheschließungen unterschriebenen Eheverträge bilden ein interessantes Quellenmaterial, dank dem es möglich ist, eine Menge von wesentlichen Regelungen zu zeigen, die den Charakter von adeligen Ehen prägten. Gleichzeitig sind die Eintragungen der Kontrakte bei Überprüfung der bisherigen biographischen Angaben dienlich, und zwar sowohl in Bezug auf die Jungverheirateten, als auch auf die anderen Unterzeichner. Die Analyse des Ehevertrags zwischen Piotr Miączyński und Antonina Rzewuska deutet darauf hin, dass solche Quellen nicht nur der Ergänzung der vorherigen Informationen über die Verlobten, sondern auch der Berichtigung der falschen biographischen Angaben dienen können. Darüber hinaus zeigen die Bestimmungen des Ehevertrags deutlich, welchen Einfluss auf die Finanzlage des Brautpaares die Familienbeziehungen und entsprechende Einkünfte einer Frau hatten. Die Eheverträge sind dank ihrer besonderen Funktion und der formellen Eintragungsform zum wichtigen Quellenmaterial geworden, das die Beleuchtung der adeligen Finanzlagen und Geschäfte ermöglicht, die für die vertragsschließenden Parteien entscheidend waren.

Les contrats de mariage de la noblesse comme la source de la recherche biographique et de biens sur l'exemple du contrat de mariage dressé avant le mariage d'Antonina Rzewuska et Piotr Miączyński.

Les contrats de mariage dressés avant des mariages constituent une source intéressante, qui permet de présenter la série des réglementations essentielles qui influencent le caractère des mariages de la noblesse. En même temps, les actes servent à la vérification des découvertes biographiques actuelles, en rapport de nouveaux mariés et les autres signataires de l'acte. L'analyse du contrat de mariage établi avant de mariage de Piotr Miączyński et Antonina Rzewuska indique que l'usage des sources de ce type dans la recherche peut permettre non seulement à compléter les découvertes précédentes concernant les deux fiancés, mais aussi à corriger les fautes biographiques. De plus, les contrats démontrent que les rapports familiaux et le bon état de finances d'une femme avaient une grande influence sur la condition financière des nouveaux époux. Grâce à sa fonction particulière et la forme du remplissage formalisée, les contrats de mariage constituent alors une pièce de source importante permettant de se faire connaître avec la condition financière de la noblesse et les intérêts des parties.

Michał Tomasz Wójciuk
Warszawa-Lublin

SPECYFIKACJA KAMIENIC I MODERACJE POGŁÓWNEGO LUBLINA Z 1738 R.

Słowa kluczowe:

Lublin, kamienice, XVIII wiek, moderacje, specyfikacja, mieszczenie.

Wygląd Lublina w minionych epokach budzi w ostatnim czasie żywe zainteresowanie zarówno historyków, jak również historyków architektury, a nawet badaczy związanych z naukami geograficznymi oraz popularyzatorów wiedzy historycznej. Świadczy o tym monumentalna publikacja planów i widoków miasta pod redakcją Mariana Harasimiuka, Dagmary Kociuby i Piotra Dymmela¹, a także multimedialny *Leksykon Lublin* opublikowany na portalu internetowym prowadzonym przez Ośrodek „Brama Grodzka” - Teatr NN (<http://teatrnn.pl/leksykon/>), czy też Wirtualne makiety 3D stanowiące rekonstrukcję zabudowy miejskiej, które można również obejrzeć na tym portalu (<http://teatrnn.pl/przewodniki>), przedstawiają one m.in: Lublin czternastowieczny, szesnastowieczny, osiemnastowieczny, miasto w dobie II Rzeczypospolitej i rekonstrukcje zabytków.

Zagadnienie zabudowy miasta oraz organizacji przestrzennej całego kompleksu osadniczego Lublina w czasach saskich było poruszane m.in. przez Jana Riabinina², Józefa Mazurkiewicza³, Marię Stankową⁴, Teresę Zielińską⁵,

¹ *Plany i widoki Lublina XVII – XXI wiek*, pod red. M. Harasimiuka, D. Kociuby, P. Dymmela, Lublin 2007.

² J. Riabinin, *Materiały do monografii Lublina. Lublin w księgach wójtowsko-ławniczych XVII–XVIII w.*, Lublin 1928.

³ J. Mazurkiewicz, *Jurydyki lubelskie*, Wrocław 1956.

⁴ M. Stankowa, *Zmierzch znaczenia Lublina. Upadek (1648–1764)* [w:] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. 1, Lublin 1965, s. 123–148.

⁵ T. Zielińska, *Szlacheccy właściciele nieruchomości w miastach XVIII w.*, Warszawa–Łódź 1987, s. 38–39, 75–76, 92–96, 98–101.

Czesława Gawdzika⁶, Wiesława Bondyrę⁷, Irenę Rolską-Boruch⁸ oraz Dagmarę Kociubę⁹.

Mimo wielu publikacji naukowych i popularnonaukowych poświęconych epoce wczesno-nowożytnej, wydaje się, że wiedza na temat zabudowy i zasięgu lubelskiego obszaru osadniczego w I połowie XVIII w. wciąż nie jest wystarczająca, choć zachował się do naszych czasów bogaty zasób źródłowy, przede wszystkim księgi miejskie i grodzkie oraz materiały kartograficzne: plan C. V. d'Örkena z 1716 r.¹⁰ oraz plan Lublina Jana Nepomucena Łackiego z 1783 znany z dziewiętnastowiecznych kopii¹¹. Wyobrażenie o wyglądzie miasta w czasach saskich daje także znane, często reprodukowane źródło ikonograficzne, obraz *Pożar miasta Lublina w 1719 r.* znajdujący się w lubelskiej bazylice oo. Dominikanów p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika. Obraz powstał najprawdopodobniej w trzeciej bądź w czwartej dekadzie XVIII stulecia (prawdopodobnie w przedziale czasowym lat 1720–1752), jego autorstwo nie jest znane, wykonano go techniką olejną na płótnie o wymiarach 385 cm (podstawa) i 325 cm (wysokość)¹². Dzieło dokładnie oddaje wizerunek miasta, zabudowę, układ arterii komunikacyjnych, najbardziej reprezentatywne budynki, detale architektoniczne. Oprócz wspomnianych źródeł interesujący materiał do poznania wyglądu miasta stanowią również miejskie rejestry ekonomiczne.

Prezentowana edycja jest złożona z dwóch części obejmujących wykazy o nieco odmiennym charakterze, powstałe w celach podatkowych, są to: *Specyfikacja kamienic...* (właściwie różnych nieruchomości) miasta i Krakowskiego Przedmieścia z 3 listopada 1738 r. (cyt. dalej: *Specyfikacja*) oraz *moderacje pogłównego miasta z 29 kwietnia 1738 i 18 sierpnia 1738 r.*, a także Krakowskiego Przedmieścia z 20 sierpnia 1738 r. (cyt. dalej: *Moderacje*). Wszystkie spisy znajdują się w księdze opatrzonej sygnaturą 295, stanowiącą część zespołu „Akta miasta

⁶ C. Gawdzik, *Rozwój urbanistyczny starego Lublina*, „Ochrona Zabytków”, październik 1954, nr 3 (26), s. 143–160.

⁷ W. Bondyra, *Dwory szlacheckie w Lublinie w czasach saskich*, „Res Historica”, 2005, t. 20, s. 181–190; tegoż, *Pałace i dwory szlacheckie w Lublinie w czasach saskich*, „Pogranicze: Polska-Ukraina”, 2012, t. 4, s. 173–184.

⁸ I. Rolska-Boruch, *Opisanie miasta Lublina według ksiąg grodzkich z XVII i XVIII wieku. Pałace i dwory na przedmieściach* [w:] *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. IV, red. J. Lileyko, Lublin 2000, s. 97–103.

⁹ D. Kociuba, *Lublin. Rozwój przestrzenny i funkcjonalny od średniowiecza do współczesności*, Toruń 2011, s. 146–162.

¹⁰ *Plany i widoki...*, plansza II.

¹¹ Archiwum Państwowe w Lublinie, Plany m. Lublina, sygn. 3, Mappa Całego Miasta JKMcI Lublina... (kopia F. Bieczynski, 1852), cyt. dalej: Plan 1783.

¹² M. Orthwein, H. Gawarecki, *Konserwacja obrazu „Pożar Lublina”*, „Ochrona Zabytków”, październik 1954, nr 3 (26), s. 200–207.

Lublina” znajdującego się w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie. Decyzja o przygotowaniu do druku wspomnianych źródeł na zasadzie porównania wynikała z chęci uchwycenia charakteru miasta, zarówno w aspekcie organizacji przestrzennej, jak również zwracając uwagę na uwarunkowania społeczne. Prezentowane materiały uzupełniają się wzajemnie. Specyfikacja zawiera zestawienie nieruchomości miejskich z podziałem na własność kościelną, szlachecko-magnacką i mieszczańską z adnotacjami ilościowymi obiektów. Z kolei Moderacje, zostały opracowane według kryteriów topograficznych (nieruchomości odnotowano uwzględniając ich umiejscowienie w określonych rejonach miasta). Ale oprócz rejestracji obiektów, Moderacje odnotowały wartości liczbowe kwot podatkowych uiszczanych przez właścicieli, dzierżawców, lokatorów. Mając na względzie lepszą czytelność materiałów poddanych edycji oraz biorąc pod uwagę potencjalne wnioski porównawcze, wydawało się uzasadnionym ogłoszenie drukiem źródeł, odstępując od kolejności zastosowanej w oryginale, w którym karty Specyfikacji są wszyte po Moderacjach. Odwrócenie kolejności w niniejszej edycji wydało się konieczne przez wzgląd na łatwiejsze korzystanie ze źródeł oraz z uwagi na lepsze zrozumienie ich charakteru. U podstaw takiego rozwiązania leżał również przyczynek do refleksji nad całym złożonym organizmem miejskim w wymiarze socjalnym, gospodarczym, przestrzennym i kulturowym.

Prezentowany materiał stanowi najpełniejszy wykaz nieruchomości miejskich wytworzony w epoce saskiej i zachowany do naszych czasów. Jest to interesujące źródło poznania wyglądu staropolskiego Lublina, topografii miasta oraz jego specyfiki społecznej. W wykazach zostali zarejestrowani właściciele poszczególnych nieruchomości oraz lokatorzy budynków. Spisy odzwierciedlają lokalizację obiektów należących do duchowieństwa (diecezjalnego oraz zakonnego), magnaterii, szlachty oraz mieszczaństwa (patrycjatu i pospólstwa). Materiały przedstawiają miejsca usytuowania budynków użyteczności publicznej, szkoły farnej, szpitali, woskobojni, karczem, szynków oraz rejonów przeznaczonych do działalności handlowej. Jest to także źródło przydatne do badań onomastycznych, zarówno antroponimicznych jak również toponimicznych, a nawet genealogicznych. Omawiane materiały mogą zostać również wykorzystane do rekonstrukcji socjotopograficznych. W źródłach tych przetrwały do naszych czasów nazwiska a także przezwiska mieszczan lubelskich i właścicieli nieruchomości oraz nazwy miejscowe, np. używane wówczas powszechnie nazwy ulic, placów czy enklaw. Wśród właścicieli i lokatorów budynków zostały odnotowane osoby z najbardziej prominentnych kręgów państwa (przedstawiciele magnaterii piastujący godności dygnitarские oraz urzędy senatorskie), a także reprezentanci średniej szlachty. Oprócz tego wykazy objęły nieruchomości należące do najbardziej wpływowych

postaci w Lublinie, dzierżących urzędy miejskie. W wykazach znaleźli odzwierciedlenie przedstawiciele pospólstwa i plebsu reprezentowani przez znaczną liczbę rzemieślników, handlarzy i przekupniów. Sporo miejsca w rejestrach zajmują także przedstawiciele różnych grup etnicznych mieszkających w Lublinie i prowadzących tu działalność wytwórczą, handlową i usługową, m.in. Żydzi, Ormianie, Niemcy.

Lublinowi w epoce staropolskiej przypadła szczególna rola z uwagi na umiejscowienie tu Trybunału Głównego Koronnego w 1578 r., najwyższego sądu apelacyjnego dla szlachty prowincji małopolskiej, co spowodowało przybywanie tu co roku przedstawicieli stanu uprzywilejowanego załatwiających różne sprawy sądowe, a przy okazji realizujących rozmaite transakcje gospodarcze. W latach 1678–1764 Trybunał w Lublinie rozpoczynał sądy od pierwszego poniedziałku po dniu św. Franciszka (4 października) i prowadził je do Kwietnej Niedzieli (Niedzieli Palmowej)¹³, 6 niedzieli Wielkiego Postu przypadającej najwcześniej 15 marca, a najpóźniej 18 kwietnia.

Na przedmieściach lubelskich powstawały siedziby szlacheckie (dwory i pałace). Przedstawiciele stanu uprzywilejowanego nabywali również nieruchomości w mieście i na Przedmieściu Krakowskim często też wchodzili w posiadanie miejskich kamienic, czy domów w drodze intromisji, której podlegały nieruchomości dłużników.

Od XV w. Lublin cieszył się przywilejami królewskimi na cztery jarmarki, których terminy zostały zmienione w 1538 r. Były to następujące jarmarki: dwa 16 – dniowe na święto Oczyszczenia NMP (Matki Boskiej Gromnicznej, 2 lutego) oraz Zielone Świąta (7 niedziela po Wielkanocy) i dwa 8 – dniowe na święto św. św. Szymona i Judy Apostołów (28 października) i Wniebowzięcia NMP (15 sierpnia). W ciągu XVII w. zanikł dawny jarmark na Wniebowzięcie NMP¹⁴. Jak należy przypuszczać w dalszym okresie następowało zanikanie pozostałych jarmarków. Stanisław Duńczewski w swoich popularnych wydawnictwach kalendarzowych ogłaszanych drukiem w niedalekim Zamościu, wymieniając terminy jarmarków na terytorium Rzeczypospolitej, które miały odbywać się w 1727 r. i 1745 r., wspominał, że w Lublinie dochodził do skutku tylko jeden jarmark, w lutym na święto Oczyszczenia NMP¹⁵.

Od połowy XVII w. miasto nawiedzały rozmaite kataklizmy. Nie oszczędzały go zawieruchy wojenne, klęski żywiołowe, zabudowę niszczyły częste pożary,

¹³ W. Bednaruk, *Trybunał Koronny. Szlachecki sąd najwyższy w latach 1578–1794*, Lublin 2008, s. 133.

¹⁴ J. Riabinin, *Materiały do historii miasta Lublina 1317 – 1792*, Lublin 1938, s. XVIII.

¹⁵ S. Duńczewski, *Zebranie Jarmarkow na Rok Panski 1727* [w:] *Kalendarz Na Rok Páński 1727, Zamość 1726*; tegoż, *Jarmarki krotko zebrane* [w:] *Kalendarz polski y ruski Na Rok Panski, od Narodzenia Chrystusowego MDCCXLV, Zamość 1744*, s. [D].

społeczność ubożała, cierpiała głód, doznawała uszczerbku z powodu szalejących epidemii chorób zakaźnych, z których największe spustoszenie uczyniła dżuma w pierwszym piętnastoleciu XVIII stulecia. W epoce saskiej miasto przeżywało głęboki kryzys i już nigdy nie miało osiągnąć dawnej świetności¹⁶, niemniej jednak wciąż stanowiło liczący się w regionie ośrodek wytwórczości rzemieślniczej, wymiany handlowej, czy życia religijnego (w czasie powstania Specyfikacji i Moderacji, w kościele oo. Dominikanów były przechowywane relikwie drzewa Świętego Krzyża)¹⁷.

Działania wojenne przetaczające się przez Lubelszczyznę w ciągu kilkudziesięciu lat poprzedzających powstanie Specyfikacji, a także warunki klimatyczne tzw. małej epoki lodowcowej doprowadziły również do zmian w środowisku naturalnym Lublina. W dolinach rzek, między którymi na wzgórzach lessowych ukształtował się lubelski kompleks osadniczy: Czechówki i Bystrzycy, miały miejsce procesy torfowotwórcze i madotwórcze prowadzące do stopniowej degradacji, eutrofizacji i zarastania stawów położonych na północ od miasta (staw na zachód od miasta żydowskiego) oraz na południowy wschód od miasta (Wielki Staw Królewski). Konsekwencją stopniowej renaturyzacji było uformowanie się wokół Lublina przestrzeni bagien. Na terenach przedmiejskich dostrzeżone w tym okresie są symptomy erozji gleb oraz sukcesji lasów na zaniedbanych i nieużytkowanych terenach rolniczych¹⁸.

W dobie opracowania Specyfikacji i Moderacji Lublin stanowił złożony kompleks społeczno-gospodarczy. Pod względem administracyjnym miasto dzieliło się na dwie części: „miasto w murach” i Krakowskie Przedmieście. Oprócz tego na przedmieściach Lublina powstało szereg jurydyk, czyli obszarów ekscypujących się spod jurysdykcji władz miejskich. Były to enklawy zarówno świeckie, jak duchowne. Terytoria te razem tworzyły tętniący życiem organizm municypalny, którego rejony powiązane były ze sobą płataniną zależności ekonomicznych. Specyfikacja wymienia 19 jurydyk, które powstawały od XVI w. na przedmieściach lubelskich na gruntach przyznanych miastu w przywileju lokacyjnym w 1317 r.¹⁹,

¹⁶ Szerzej, zob. G. Hyczko, S. Tworek, *W dobie upadku saskiego* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 1, red. T. Mencil, Warszawa 1974, s. 393–440.

¹⁷ B. Chmielowski, *Nowe Ateny...*, t. II, Lwów 1746, s. 417; tamże, t. IV, s. 334.

¹⁸ D. Kociuba, *Lublin...*, s. 160–162.

¹⁹ W przywileju lokacyjnym z 15 sierpnia 1317 r. nadanym przez księcia krakowskiego Władysława Łokietka, Lublin otrzymał 100 łanów ziemi uprawnej i nieuprawnej, co stanowiło prawdopodobnie (istnieją spory w kwestii wielkości łanów) ok. 2400 ha, czyli 24 km²; zob. G. Jakimińska, *Przywilej lokacyjny miasta Lublina*, Lublin 1997; A. Rozwałka, R. Niedźwiadek, M. Stasiak, *Lublin wczesnośredniowieczny. Studium rozwoju przestrzennego*, Warszawa 2006, s. 113–134, tamże, II. 32, *Rekonstrukcja obszaru lokacyjnych rozłogów miejskich w Lublinie na tle sąsiednich wsi i własności*, II. 34, *Re-*

były to: ulica Panny Maryi, Podzamcze, miasto żydowskie, probostwo farne, grunt bursacki, Słomiany Rynek, Sierakowszczyzna, Białkowska Góra, Czwartek, prebenda św. Mikołaja, grunt zebrzydowski, Zdrojewszczyzna, Wieniawa, jurydyka oo. Augustianów, jurydyka oo. Karmelitów Trzewickowych, jurydyka oo. Dominikanów Obserwantów, Gorajszczyzna, Kotarbszczyzna (wszystkie wymienione obszary zostały przeze mnie omówione w komentarzach do edycji).

Analizując prezentowane materiały, niesposób nie oprzeć się refleksji nad wizerunkiem Lublina. Wykazy dotyczą miasta w murach oraz rozległego kompleksu osadniczego, jaki ukształtował się na zachód od Bramy Krakowskiej wzdłuż traktu krakowskiego, ale wzmiankowane są w spisach również rejony przedmieść lubelskich położonych na północ, północny zachód, północny wschód i wschód od miasta. W spisach podatkowych przeprowadzano podział na dwie części zarówno miasta w murach, jak również Krakowskiego Przedmieścia. Podział miasta był orientowany według przebiegu ulicy Grodzkiej. *Pierwszą część miasta od Bramy Krakowskiej* w rozumieniu autorów Specyfikacji stanowił obszar leżący w zachodniej i północno-zachodniej części miasta z ulicami Olejną i Rybną oraz placem Rybnym. Znajdowała się tu niedokończona fundacja klasztoru oo. Trynitarzy. Według Moderacji w *części pierwszej miasta* znajdowało się 56 kamienic, 5 domostw i więcej niż 7 bud handlowych.

Wśród nieruchomości lokalizowanych w *drugiej części miasta od Bramy Grodzkiej*, wymieniano posesje znajdujące się we wschodnim i południowym rejonie miasta. Tak więc obszar ten obejmował duchowne i świeckie posesje położone przy ulicy Archidiaconia²⁰ (w miejskich źródłach ekonomicznych nazwą Archidiaconia określano również budynek administrowany przez władze kościelne), nieruchomości zlokalizowane przy ulicy Jezuickiej, Dominikańskiej (Złotej) a także Rynek z Ratuszem²¹, w którym oprócz funkcjonowania siedziby władz miejskich obradował Trybunał Główny Koronny. Przy Rynku bądź w jego bliskim sąsiedztwie znajdowały się kamienice będące własnością mieszczańską i szlachecką, ich posesorami byli m.in. chorąży lubelski Maciej Suchodolski, rodzina Nosadynich (Nossadynich), Kiełczewskich oraz Rojowskich (Rojewskich). Przy Rynku znajdowały się kamienice mieszczańskich rodzin Muratowiczów,

konstrukcja obszaru lokacyjnych rozłogów miejskich w Lublinie z ideogramem powierzchni 100 łanów frankońskich mierzonych 45-łokciowym sznurem (1 sznur = 45 łokci x 0,606 m), II. 35, Rekonstrukcja obszaru lokacyjnych rozłogów miejskich w Lublinie z ideogramem powierzchni 100 łanów frankońskich wpisanym w granice nadania – XIV w.; D. Kociuba, Rozwój terytorialny Lublina od średniowiecza do współczesności, „Annales UMCS”, 2007, Sectio B, vol. LXII/15, s. 309.

²⁰ Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Lublina, Acta perceptorum et expensarum [dalej: APL, APE], sygn. 280, k. 253v; tamże, sygn. 295, k. 149.

²¹ Por. tamże, sygn. 295, k. 163v; k. 249v; k. 269v; k. 278.

rajców: Aleksandra Cellego, Piotra Szarweja, Jana Augustyna Baura, który w czasie powstania Specyfikacji posiadał w Lublinie aż 3 kamienice.

W północnym rejonie miasta znajdowała się kolegiata p.w. św. Michała Archanioła z przylegającym do niej cmentarzem, szkoła farna, a w południowo-wschodniej części miasta zespół klasztorny oo. Dominikanów z kościołem p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika. W świetle Moderacji *druga część miasta* obejmowała 53 kamienice.

Handel w mieście odbywał się w sklepach i kramach usytuowanych pod Ratuszem i koło klasztoru dominikańskiego oraz w obu bramach Grodzkiej i Krakowskiej. Sprzedaż różnych artykułów spożywczych czy detalicznych oraz wyszynk alkoholi odbywał się w piwnicach bądź przy kramach lub ladach (forma fonetyczna spotykana w źródłach: „lida”) zlokalizowanych w kamienicach. Jak wynika z badań archeologicznych w przypadku Bramy Krakowskiej, jej przedbramie było znacznie dłuższe niż obecnie i sięgało prawie do centralnego miejsca dzisiejszego pl. Łokietka²², co w interesujących nas czasach pozwoliło na powstanie w bramie szeregu bud handlowych. Można zwrócić uwagę na to, że w świetle moderacji pogłównego pierwsza część miasta stanowiła enklawę rzemieślniczą. W spisach zostało odnotowanych mieszkających tu 12 krawców oraz po sześciu przedstawicieli rzemiosła kuśnierskiego i szewskiego oraz 5 złotników. W zachodniej części miasta mieszkało tylko 4 kupców i 2 sukienników, gdy tym czasem w drugiej części miasta zostało odnotowanych 9 kupców i po sześciu krawców i cyrulików.

Na zachód od miasta rozpościerało się Krakowskie Przedmieście, które w dobie powstania Specyfikacji oznaczało cały teren przedmiejski położony po obu stronach traktu krakowskiego. Był to obszar, którego ogromną część stanowiły ogrody przylegające do zespołów klasztornych oraz rozległe folwarki.

Według Gerarda Ciołka na początku XIX w. na 140 ha lubelskich terenów przedmiejskich jedynie 30 ha objętych zostało jednolitą zabudową²³. Najbardziej zurbanizowanym był obszar położony w bliskim sąsiedztwie Bramy Krakowskiej oraz na południowy-zachód od miasta, a także na północny wschód od miasta (Podzamcze, miasto żydowskie, Czwartek) i dalej na wschód (Słomiany Rynek).

Podobnie, jak w przypadku miasta, główna arteria komunikacyjna determinowała również podział na dwie części Krakowskiego Przedmieścia, którego oś w wykazach ekonomicznych stanowiła wyznacznik rozgraniczenia na część

²² E. Mitrus, *Archeologia o murach miejskich i młodszych liniach obrony miasta*, [w:] *Lublin i okolice w badaniach archeologicznych*, praca zbior. pod red. E. Banasiewicz, Lublin 1999, s. 32.

²³ Kalkulacje G. Ciołka przytoczyła Teresa Zielińska analizując własność szlachecką w Lublinie, T. Zielińska, dz. cyt., s. 101.

północną i południową zgodnie z przebiegiem traktu krakowskiego wiodącego na zachód od Bramy Krakowskiej. Tak więc *pierwsza część Przedmieścia Krakowskiego* (północna) obejmowała rejon dzisiejszych ulic: Świętoduskiej, Zielonej, Stanisława Staszica i Karmelickiej. Niedaleko Bramy Krakowskiej znajdował się klasztor oo. Karmelitów Bosych (dzisiejszy Ratusz) z kościołem p.w. Najświętszej Maryi Panny Szkaplerznej, a za nim na północ rozległy ogród klasztorny. Obok klasztoru również przy trakcie krakowskim znajdował się kościół szpitalny p.w. Św. Ducha (dziś Krakowskie Przedmieście 1–3) razem ze szpitalem, na tyłach kościoła umiejscowiony był cmentarz²⁴. W kierunku północno-zachodnim powstały dwa klasztory ss. Karmelitanek Bosych, jeden z kościołem p.w. św. Józefa Oblubieńca (dziś ul. Świętoduska 14/16), a drugi z kościołem p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP (dziś ul. Staszica 16). Na zachód od kościoła p.w. Św. Ducha na charakterystycznym trójkątnym placu przylegającym do traktu krakowskiego widocznym na mapie Jana Nepomucena Łackiego z 1783 r. (dzisiejszym Placu Litewskim) ufundowany został nieistniejący obecnie klasztor oo. Bonifratrów z kościołem p.w. Bożego Ciała, cmentarzem i szpitalem dla obłąkanych. W północnej części placu w dobie Specyfikacji istniały pałace magnackie (Sanguszków, Potockich, Czartoryskich)²⁵. W *pierwszej części Przedmieścia* znajdowała się woskobojnia oraz domostwo kata wybudowane na początku lat 30. XVIII w. (zob. komentarz do edycji) po przesiedleniu kata na Krakowskie Przedmieście z placu Rybnego gdzie była realizowana fundacja oo. Trynitarzy (zob. szerzej komentarz do edycji). Do obszaru *pierwszej części Krakowskiego Przedmieścia* zaliczano również rejon w bliskim sąsiedztwie mostu wychodzącego z Bramy Grodzkiej²⁶, a nawet wybudowane przy północno-wschodnim odcinku murów miejskich kościół p.w. św. Wojciecha Biskupa ze szpitalem p.w. św. Łazarza znajdujące się na Podwalu, którymi od lat 30. XVIII w. opiekowały się Szarytki (*siostry miłosierdzia*). Obok kościoła i szpitala funkcjonował cmentarz. W skład *pierwszej części Krakowskiego Przedmieścia* zaliczano również Lemszczyznę (obszar na północ od traktu krakowskiego)²⁷.

²⁴ D. Prucnal, *Szpital przy kościele p.w. Ducha Świętego w Lublinie w latach 1419–1655*, Lublin 2005, s. 88–89.

²⁵ H. Gawarecki, *Tylman z Gameren – Architektem pałacu Lubomirskich w Lublinie?*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1963, t. VIII, z. 1, s. 81–89; tegoż, *Pałac Czartoryskich w Lublinie*, „Folia Societatis Scientiarum Lublinensis”, vol. 19, 1977, Hum. 1, s. 73–82. M. Kurzątkowski, *Pałac Komisji Województwa Lubelskiego zwany Radziwiłłowskim w Lublinie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. 13/3, 1968, s. 285–298.

²⁶ APL, APE, sygn. 280, k. 174 ; tamże, sygn. 295, k. 333v, k. 401.

²⁷ Tamże, sygn. 280, k. 172v, k. 153v; tamże, sygn. 279, k. 365; tamże, sygn. 280, k. 163v; tamże, sygn. 279, k. 382, k. 389v, k. 397v, k. 406, k. 415v, k. 422; tamże, sygn. 280, k. 183v; tamże, sygn. 295, k. 39, k. 53v, k. 76a, k. 95, k. 105v, k. 122v, k. 134v, k. 207v, k. 290v, k. 315, k. 331v, k. 381, k. 400; tamże, sygn. 283, k. 9v, k. 18, k. 43v, k. 54, k. 69.

Na południe od traktu krakowskiego rozpościerał się rozległy zespół osadniczy określany w spisach ekonomicznych jako *druga część Przedmieścia Krakowskiego*. Znajdował się tu położony na południe od Bramy Krakowskiej plac Korce z pałacami i dworami magnackimi i szlacheckimi²⁸. Nieruchomości szlachecko-magnackie skupiały się również na Podwalu sąsiadując z południowym i wschodnim odcinkiem murów miejskich. Do murów miejskich od południa przylegał klasztor oo. Jezuitów z kościołem p.w. św. Jana Chrzyciela i św. Jana Ewangelisty oraz kompleksem kolegium. Na południe od niego znajdował się uwzględniany w wykazach Żmigród²⁹, gdzie w dawnym dworze Lubienieckich ufundowany został klasztor oo. Misjonarzy (dziś Wyższe Seminarium Duchowne, przy ul. Prymasa Wyszyńskiego 6). W czasie opracowania Specyfikacji istniał już przy zespole klasztornym świeżo ukończony kościół p.w. Przemienienia Pańskiego. Na Żmigrodzie znajdowały się dwory szlacheckie: m.in. podczaszego lubelskiego Michała Franciszka Brodowskiego, Młockich, chorążego lubelskiego Macieja Suchodolskiego, a niedaleko dwór strażnika polnego koronnego Józefa Sierakowskiego. Na zachód od siedziby oo. Misjonarzy znajdował się siedemnastowieczny klasztor oo. Reformatów z kościołem pw. św. Kazimierza Królewicza (dziś Zakłady Piwowskie przy ul. Bernardyńskiej 15).

Na północny zachód od klasztoru oo. Jezuitów, przy Korcach został ufundowany w XVII w. klasztor ss. Bernardynek z kościołem p.w. św. Piotra Apostoła (dziś oo. Jezuitów, przy ul. Królewskiej 9), obok którego w kierunku zachodnim funkcjonował piętnastowieczny klasztor oo. Bernardynów (dziś ul. Dolna Panny Marii 4) z kościołem p.w. Nawrócenia św. Pawła Apostoła. Na Korcach skupiła się własność szlachecka, znajdowały się tu: dwór należący niegdyś do hetmana w. litewskiego Ludwika Konstantego Pocieja, a później do jego sukcesorów, a także kamienice: cześnika żytomierskiego Andrzeja Wolskiego, podstolego lubelskiego Pawła Orzechowskiego, podczaszego chełmskiego Antoniego Ludwika Bonieckiego. Tuż obok klasztoru oo. Bernardynów znajdował się rejon zwany Gorajszczyzną (Grunt Gorajski)³⁰ obejmujący kilka kamienic, stanowiący jurdykę szlachecką, której dziedzicem w czasie powstania Specyfikacji był starosta stężycki Karol Tarło, właściciel Wieniawy. Niedaleko Gorajszczyzny przy ulicy Panny Maryi

²⁸ J. Riabinin, J. Dutkiewicz, *Dawne pałace na Korcach w Lublinie*, „Pamiętnik Lubelski”, t. III, za lata 1935–1937 [Lublin 1938], s. 363–371.

²⁹ APL, APE, sygn. 279, k. 262v; tamże, sygn. 278, k. 209v; tamże, sygn. 280, k. 157v; tamże, sygn. 279, k. 309v, k. 318v, k. 335, k. 368, k. 377v; tamże, sygn. 280, k. 167; tamże, sygn. 279, k. 392v, k. 401, k. 418v, k. 424; tamże, sygn. 280, k. 186; tamże, sygn. 295, k. 26, k. 42, k. 56v, k. 80, k. 98, k. 109, k. 141v, k. 191; tamże, sygn. 280, k. 248; tamże, sygn. 295, k. 198v, k. 201v, k. 213, k. 237, k. 259, k. 293v, k. 319, k. 336, k. 384v, k. 404; tamże, sygn. 283, k. 13, k. 22, k. 48, k. 57v, k. 72, k. 85v.

³⁰ Tamże, sygn. 283, k. 24v.

znajdował się pałac Parysów, kamienica Sobieskich, która w czasie opracowania Specyfikacji należała do starosty rzeczywistego Albrychta Radziwiłła. W tej okolicy posiadali dwory Kiełczewscy, chorąży lubaczowski Kazimierz Polanowski, regent krasnostawski Alojzy Franciszek Raczyński. Na zachód od klasztoru oo. Bernardynów położony był zespół oficyn należący do oo. Pijarów, które powstały w rezultacie przebudowania w I połowie lat 30. XVIII w., dwóch siedemnastowiecznych kamienic (Prażmowskich i Sarbiewskich), dziś w tych zabudowaniach mieści się Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego (ul. Narutowicza 4). Obok siedziby pijarskiej znajdował się ufundowany w dziękczynienie za zwycięstwo grunwaldzkie klasztor ss. Brygidek z kościołem p.w. Najświętszej Maryi Panny Zwycięskiej (dziś przy ul. Narutowicza 6-10). Brygidki, do których należały grunty ciągnące się od rejonów przyklasztornych ogrodów na południowy zachód, powołały do życia na swoim terenie jurydykę Panny Maryi rozpościerającą się do traktu na Kazimierz. Na północny zachód od zespołu klasztornego ss. Brygidek, swoją siedzibę miały ss. Wizytki (siostry Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny), których klasztor (dziś Centrum Kultury w Lublinie przy ul. Peowiaków 12) został wybudowany na 5 lat przed sporządzeniem Specyfikacji, przyklasztorny kościół (p.w. Serca Jezusa i Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny) powstał zaś w późniejszym okresie. Na północny wschód od klasztoru wizytkowskiego przy trakcie krakowskim, na początku trzeciej dekady XVIII w. został ufundowany klasztor oo. Kapucynów z kościołem pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła (dziś naprzeciwko Placu Litewskiego, którego rejon zaliczany był już do *pierwszej części Przedmieścia Krakowskiego*), przy zabudowaniach klasztornych powstał również cmentarz³¹. Dalej na zachód wzdłuż traktu krakowskiego znajdował się XVII w. klasztor oo. Dominikanów Obserwantów z kościołem p.w. Świętego Krzyża (dziś kościół uniwersytecki KUL), przy kościele funkcjonowało miejsce grzebalne³². Zespół klasztorny oo. Dominikanów Obserwantów nie był zaliczany w spisach ekonomicznych do *drugiej części Krakowskiego Przedmieścia*, znajdował się na zachodnich krańcach przedmieść lubelskich, powstała tu jurydyka dominikańska. Na północ od klasztoru na rozdrożach stała szubienica miejska, a dalej ukształtował się kompleks osadniczy Wieniawy, który w czasie powstania Specyfikacji był jurydyką szlachecką. W omawianych źródłach obszar *drugiej części Krakowskiego Przedmieścia* oprócz terenów wymienionych wcześniej obejmował

³¹ A. Rozwałka, R. Niedźwiadek, *Dzieje ulicy Krakowskie Przedmieście w Lublinie w świetle analizy stratygrafii kulturowej*, „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, 1999, t. 4, s. 215–231.

³² D. Włodarczyk, *Relikt cmentarza przy kościele św. Krzyża w Lublinie [w:] Lublin przez wieki. Szkice z badań archeologicznych*, Lublin 2004, s. 131–139.

Bakowce na Rurach³³, a nawet znajdujący się na północ od miasta w murach, Dyski Gościniec³⁴.

Zamykając rozważania na temat przestrzennego zasięgu *drugiej części Krakowskiego Przedmieścia*, można zwrócić uwagę na niekonsekwencje dotyczące opracowywania rejestrów, a mianowicie niejednokrotnie do tej części Krakowskiego Przedmieścia zaliczano niekiedy rejony, które we wcześniejszych spisach były wymieniane jako należące do *części pierwszej Krakowskiego Przedmieścia*, mianowicie spisy z 16 września (?) 1758 r., 14 marca 1761 r. i 14 sierpnia 1761 r., zarejestrowały na przykład w *drugiej części Krakowskiego Przedmieścia* przekupki handlujące pod klasztorem oo. Karmelitów Bosych i szpitalem św. Ducha³⁵. Do *drugiej części Krakowskiego Przedmieścia* zaliczano nawet domostwo Błażeja Janowskiego koło mostu przy Bramie Grodzkiej (spisy z 11 października 1757 r., 16 września (?) 1758 r., 1760 ?)³⁶, które jeszcze w spisie z 2 września 1754 r.³⁷, a także w spisie z 24 marca 1760 r. zaliczono do *pierwszej części Krakowskiego Przedmieścia*³⁸.

Tab. 1

Rodzaje nieruchomości w pierwszej i drugiej częściach Krakowskiego Przedmieścia w świetle Moderacji (porównanie)		
Rodzaj nieruchomości	Część pierwsza	Część druga
Browar	4	-
Cegielnia	2	1
Chałupka	2	-
Domek	15 (+)	6
Domostwo	26	38
Folwark	13	1
Kamienica	15	20
Karczma	5	2
Probstwo Św. Ducha	1	-
Słodownia	1	-

³³ APL, APE, sygn. 279, k. 222v, k. 385, k. 408v; tamże, sygn. 280, k. 186; tamże, sygn. 295, k. 26; tamże, sygn. 283, k. 24v.

³⁴ Tamże, sygn. 280, k. 178, k. 167v, k. 186; tamże, sygn. 295, k. 26, k. 42v, k. 57, k. 80v, k. 99, k. 129v, k. 139v, k. 190; tamże, sygn. 280, k. 247; tamże, sygn. 295, k. 198, k. 200v, k. 236, k. 257v[a], k. 320, k. 337, k. 351, k. 385v, k. 404v; tamże, sygn. 283, k. 13v, k. 22v, k. 48v, k. 49v, k. 58, k. 58v, k. 72v, k. 73.

³⁵ Tamże, sygn. 295, k. 387v; APL, APE, sygn. 283, k. 50, APL, APE, sygn. 283, k. 59

³⁶ Tamże, sygn. 295, k. 388v; APL, APE, sygn. 295, k. 377.

³⁷ Tamże, sygn. 295, k. 333v.

³⁸ Tamże, sygn. 283, k. 10v.

Szpital	1	-
Woskobojnja	1	-
Dworek	-	9
Plac pusty	1	-

Na północnych przedmieściach Lublina (na północ i północny wschód od Bramy Grodzkiej) powstało szereg jurydyk. Wokół Zamku ukształtowała się starościńska jurydyka podzamecka, na której terenie powstało miasto żydowskie z własnym kahalnym samorządem. Bardziej na północ, na Czwartku, który wówczas nie oznaczał jedynie wzgórza, ale też rejony do niego przyległe, powstała jurydyka prebendy św. Mikołaja w okolicy średniowiecznego kościoła p.w. św. Mikołaja, a w sąsiedztwie znajdowały się szlacheckie jurydyki Zebrzydowskiego, Czartoryskiego i Rzewuskiego. W okolicy Czwartku uformowała się również jurydyka grekokatolickich oo. Bazylianów mających tu klasztor i administrujących cerkwią p.w. Przemienienia Pańskiego. Na zachód od Czwartku spod jurysdykcji miejskiej wyłączony był jezuicki grunt bursacki i jurydyka fary lubelskiej. Podobnie na wschód od wzgórza czwartkowskiego ukształtowały się jurydyki duchowne należące do fary lubelskiej i oo. Franciszkanów Konwentualnych, która powstała na północ od Grodziska w okolicach siedemnastowiecznego klasztoru tychże i kościoła p.w. Najświętszej Maryi Panny Anielskiej (dziś administrowanego przez oo. Salezjanów, Kalinowszczyzna 3). Na wschód od jurydyki franciszkańskiej była Sierakowszczyzna (Szereniowszczyzna), a nieco bardziej na południowy wschód spod podległości Rady miejskiej wyłączyli swoje posiadłości oo. Augustianie Eremici, których klasztor i kościół p.w. św. Agnieszki Panny Męczenniczki zostały wzniesione w tej części przedmieść w XVII w. (dziś przy ul. Kalinowszczyzna 54). Niedaleko od Grodziska znajdowała się również jurydyka szlachecka Białkowska Góra, a na wschód od Podzamcza na tzw. przedmieściu lwowskim powstała jurydyka Słomiany Rynek zwana również Kalinowszczyzną lub Firlejowszczyzną, nazwy tego rejonu były używane stochastycznie, raz stosowano je na oznaczenie tylko części Słomianego Rynku, a innym razem wykorzystywano je synonimicznie w stosunku do tego całego kompleksu osadniczego. Na północnych rubieżach przedmieść lubelskich niedaleko Gościńca Dyskiego bądź drogi lewartowskiej (lubartowskiej) osiedli oo. Karmelici Trzewickowi, których klasztor został ufundowany na początku lat 80. XVII w., ale kościół p.w. Eliasza Proroka powstał dopiero kilka lat po opracowaniu Specyfikacji (dziś przy ul. Biernackiego 5-9).

Prezentowane źródła nie wspominają o funkcjonujących również na czter-nastowiecznych gruntach lokacyjnych Lublina położonych na wschodzie, południowym wschodzie i południu od miasta: Ponikwodzie, Tatarach, Bronowicach

i Piaskach. Brak zainteresowania tymi terenami równie ściśle powiązanymi z Lublinem i stanowiącymi jego przedmieścia można wyjaśnić bałaganem kancelaryjnym, uznaniem za mało istotne rejony, przez które nie przechodziły ważne trakty komunikacyjne bądź można traktować takie niedopatrzenie jako przykład zaniku wiedzy na temat zasięgu lubelskich gruntów lokacyjnych lub przypisać to można niezrozumiałej ignorancji dotyczącej terytoriów niegdyś podległych władzom miejskim (Tatary były wsią królewską, ale w Specyfikacji uwzględniono starościńskie Podzamcze; Ponikwoda została w 1482 r. sprzedana Radzie miejskiej Lublina, a w 1714 r. została zagarnięta przez Michała Pinińskiego; Bronowice w latach 1342-1504 stanowiły własność wójta lubelskiego, a następnie od 1504 r. były własnością Rady miejskiej Lublina)³⁹. Ogólny wizerunek Lublina, jaki pomaga wydobyć analiza Specyfikacji, nie jest jednak pełny.

Prezentowane źródła ze zrozumiałych względów nie zawierają wyszczególnienia wszystkich pałaców i dworów szlacheckich oraz magnackich, które w liczbie około 40 bądź czterdziestu kilku znajdowały się na Krakowskim Przedmieściu lub na przedmiejskich obszarach na północ od miasta stanowiąc siedziby przedstawicieli grup najbardziej uprzywilejowanych w polsko-litewskim państwie. Przedstawiciele szlachty wykorzystywali te nieruchomości podczas przyjazdów do Lublina na sesje Trybunału, często też obiekty te były wydierżawiane Żydom i szlachcie. Z czasem zaniedbane w konsekwencji eksploatacji i braku środków na remont ulegały dezolacji, jak np. pałac Lubomirskich pięćdziesiąt lat po sporządzeniu Specyfikacji był pozbawiony dachu, a w jego podziemiach bytowali żebracy, o czym wspominał Józef Rulikowski⁴⁰.

Właściciele pałaców i dworów uchylali się od płacenia podatków miejskich, choć w rejestrach ekonomicznych znajdujemy szereg przedsiębiorstw o charakterze gospodarczym bądź użytkowym (browary, karczmy), z których były odprowadzane podatki do kasy miejskiej. Zarówno w Specyfikacji, jak i w Modelach zarejestrowane zostały jedynie niektóre nieruchomości (kamienice, dwory) będące własnością elit urzędniczych, dygnitarskich i senatorskich. Szlacheckimi i magnackimi nieruchomościami w mieście trybunalskim interesował się Wiesław Bondyra. Przeanalizował dwa rejestry z 1742 r. i 1752 r., które dają wyobrażenie o szlacheckiej własności i siedzibach w Lublinie w epoce saskiej. Można także zwrócić uwagę na jeszcze dwa inne źródła, które są chronologicznie bliższe Specyfikacji, a które mogłoby rzucić światło na interesujące nas zagadnienia

³⁹ *Dzieje Lubelszczyzny*, t. IV, *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, opr. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Warszawa 1986, 35, 111, 103, 144.

⁴⁰ *Urywek wspomnień Józefa Rulikowskiego wydany z obszerniejszego rękopismu (1731–92 r.)*, Warszawa 1862, s. 200.

uzupełniając prezentowane materiały. Mam na myśli m.in. powstały zaledwie trzy lata przed sporządzeniem Specyfikacji rejestr zatytułowany *Specyfikacya Pałacow y Dworow Szlacheckich, po przedmiesciach zostaiących na Porcye y Racye J.W.JMci Panu Zagrayskiemu Generałowi Woyska Moskiewskiego Anno Domini 1735 die 11 Januarij*. Wykaz powstał w gorącym okresie wojny domowej jako instrument mający regulować zapewnienie materialnego wsparcia udzielonego auksyliarnym wojskom moskiewskim torującym drogę do tronu Augustowi III. Spis uwzględnił 47 nieruchomości będących własnością szlachty i magnaterii rozsianych po całym Krakowskim Przedmieściu określanych jako: *pałace* (11), *dwory* (26), *dworki* (10)⁴¹; brak w nim topograficznych wskazówek mogących służyć identyfikacji lokalizacji poszczególnych obiektów. Zdziwienie budzi uwzględnienie w wykazie obiektów gospodarczych funkcjonujących zapewne w bliskim sąsiedztwie dworu bądź pałacu, ale nie posiadających funkcji rezydencjonalnych (np. cegielnia, browar, ogród), a nawet wymienienie niektórych nieruchomości kościelnych, co sprawia wrażenie niekonsekwencji i przypadkowości. Wydaje się jednak, że spis zawiera pełną bądź zbliżoną do kompletnej liczbę *siedzib szlacheckich i magnackich* na

⁴¹ Wykaz uwzględnił następujące nieruchomości: pałac j. w. jmci pana wojewody lubelskiego (Jan Tarło), dwór jmci pana Mugockiego, pałac jmci pani podkanclerzynie, pałac Parysowski (dziś przy ul. Bernardyńskiej 3), dwór jmci pana Polanowskiego, dwór jmci pana Moszyńskiego, pałac j. mci pani wojewodziny Potockiej, pałac j. o. księcia jmci Sanguszka (Paweł Karol Sanguszko), dwór jmci pana starosty bełskiego (Franciszek Salezy Potocki), dwór jmci pana Nachajewskiego; dwór jmci pana podkomorzego koronnego (Krzysztof Mikołaj Towiański), dwór jmci pana wojewody smoleńskiego (wojewoda smoleński Stanisław Potocki), dwór jmci pana Trypolskiego (podkomorzy kijowski Antoni Jerzy Trypolski), dwór jmci pana Stoińskiego, cegielnia j. o. księcia jmci Sanguszka, dwór jmci pana Ossolińskiego, ogród jmci pana wojewody podolskiego (Stefan Kazimierz Humiecki), dwór jmci pana wojewody podlaskiego (Michał Józef Sapieha), dworki wszystkie jmci panien Poczęcia (ss. Karmelitanek Bosych), dwór jmci pana Kiełczewskiego, pałac drugi j. o. księcia jmci Sanguszka, browar j. o. księcia jmci Sanguszka, dwór jmci pana Łosia, dwór jmci pana Szaniawskiego, dwór Świętego Józefa (zapewne należący do ss. Karmelitanek Bosych), pałac j. w. jmci pana starosty tłumackiego (Jerzy Potocki), dwór jmci pana Stoińskiego, dwór jmci pana Rozwadowskiego, dwór jmci pana Strzeleckiego, dwór jmci pana Orzechowskiego, pałac j. w. jmci pani ordynatowej Zamoyskiej (Józefa Antonina z Zahorowskich Zamoyska), pałac j. w. jmci pana kasztelana chełmskiego (Piotr Michał Miączyński), dwór jmci pani starościny Liniewskiej (Ewa z Szaniawskich Liniewska), dwór jmci pana Pocięja; dwór jmci pana Kunickiego, pałac jmci pana starosty mężyckiego (Mężyńskiego ?), dwór jmci pana Dydyńskiego, dwór jmci pana podsędką lubelskiego (Felicjan Eleutery Gałęzowski), dwór jmci panny Firlejówny, dworek jmci pana Drzewieckiego, dworek jmci pana Wybranowskiego, dworek jmci pana Mężyńskiego, dworek jmci pana Stoińskiego, dworek jmci pana kasztelana krakowskiego (Janusz Antoni Wiśniowiecki), dworek jmci pana Kuszewskiego, dworek jmci pana Cieszkowskiego, dwór jmci pana Milewskiego, dwór jmci pana Suchodolskiego, pałac księżny jmci Radziwiłłowej (Anna z Sanguszków Radziwiłłowa), dworek jmci pana Brodowskiego, dworek drugi jmci pana Suchodolskiego, dworek jmci pana starosty zakroczymskiego (Michał Młocki), APL, sygn. 279, k. 334–335 (wykaz dworów i pałaców cytowany w kolejności podanej przez źródło, pisownia ujednolicona i uwspółcześniona, pozostawione oboczności językowe).

Krakowskim Przedmieściu, do takiego stwierdzenia może skłaniać cel sporządzenia wykazu. Nazwy nieruchomości (oprócz trzech przypadków wspomnianych: cegielni, browaru i własności kościelnej) nie pokrywają się z zarejestrowanymi określeniami obiektów, które zostały uwzględnione trzy lata później w prezentowanej Specyfikacji i Moderacjach tak więc należałoby wykluczyć pomieszenie wyszczególnionych budynków z kamienicami będącymi własnością przedstawicieli szlachty lub magnaterii, a znajdującymi się na terenie „miasta w murach” czy Krakowskiego Przedmieścia (por. Specyfikacja i moderacje pogłównego).

Zainteresowanie budzi również o rok wcześniejszy spis pałaców, dworów i dworków szlachecko-magnackich znajdujących się na przedmieściach lubelskich. Wykaz powstał w związku z uchwałą sejmikową z 18 grudnia 1734 r. Z powodu zanieczyszczenia oryginału trudność sprawia odczytanie pierwszego wyrazu nagłówka, który mogło otwierać słowo „planta”. Jeśli przyjmiemy to za prawdopodobne, chociaż odczyt jest niepewny, nagłówek rejestru był następujący: [Planta] *Podymnego z Pałaców Dworów i Dworków tak szlacheckich jako i Duchownych na Przedmieściach Lubelskich Leżących podług uchwały Prześwietnego Województwa Lubelskiego Dnia Ośmnastego Miesiąca Grudnia Roku Pańskiego 1734 postanowionej Ułożona*. Wbrew tytułowi w spisie nie została odnotowana ani jedna nieruchomość kościelna, a wszystkie wyszczególnione obiekty należały do szlachty bądź magnaterii. Jedyną nieruchomością z wymienionych nie mającą cech rezydencjonalnych była wzmiankowana także w cytowanym powyżej rok młodszym wykazie, cegielnia, oprócz niej spis odnotował 39 *siedzib magnacko-szlacheckich*: 12 pałaców, 9 dworów i 18 dworków⁴². Porównując oba spisy trudno oprzeć się

⁴² Wymienione nieruchomości: dworek w. jmc pana Suchodolskiego łowczego lubelskiego (Aleksander Suchodolski), pałac księcia jmc Radziwiłła, dwór jmc pp. Kielczewskich stolnikowiczów, pałac j. w. jmc panów Szczuków podkanclerzyców [litewskich], pałac Parysowski, pałac j. w. jmc pana Tarła wojewody lubelskiego (Jan Tarło), dworek jmc pana Sługockiego, dworek jmc. panów Polanowskich, dworek jmc pani Cetnerowej starościny bareckiej (Teresa z Firlejów Cetnerowa), dwór j. w. jmc p. Potockiego wojewody belskiego (Antoni Michał Potocki), pałac j. o. księcia jmc Sanguszka (Paweł Karol Sanguszko), pałac j. o. księcia jmc [powinno być: księżnej] z Sieniawskich Czartoryskiej wojewodziny ruskiej (Maria Zofia z Sieniawskich Czartoryska żona Augusta Aleksandra Czartoryskiego), pałac j. w. jmc pana Potockiego starosty grabowieckiego (Jerzy Potocki), dwór jmc pana Stoińskiego podstolego łukowskiego (Antoni Stoiński), dworek Kielczewskiego, dwór jmc panów Szaniawskich, cegielnia j. o. księcia Sanguszka, pałac j. o. księcia jmc Sanguszka nad wodą, dworek w. jmc pana Stoińskiego miecznika urzędowskiego sędziego grodzkiego lubelskiego (Dominik Stoiński), dwór w. jmc pana Michała Rozwadowskiego stolnika łukowskiego, pałac j. w. jmc pani z Zachorowskich [powinno być: Zahorowskich] ordynatowej Zamoyskiej (Józefa Antonina z Zahorowskich Zamoyska żona Tomasza Józefa Zamoyskiego), pałac j. w. pana Miączyńskiego kasztelana chełmskiego (Piotr Michał Miączyński), dwór w. jmc pani z Szaniawskich Liniewskiej starościny zwinogrodzkiej (Ewa z Szaniawskich Liniewska żona Adama Liniewskiego), pałac j. w. jmc pana Pocięja hetmana w. ks. litewskiego (Ludwik Konstanty Pocięj), dwór j. o. księcia jmc Lubomirskiego wojewody sandomirskie-

wrażeniu o szerokim marginesie dowolności funkcjonującym w nomenklaturze architektonicznej ówczesnego Lublina. Pomieszanu ulegały nie sprecyzowane bliżej pojęcia: dwór – dworek, pałac – dwór, czy, jak zobaczymy w dalszych rozważaniach także: dom – domek, kamienica – dwór, kamienica – dom. Należy również zauważyć, że pojęcia „dom/domek” oznaczały, jak wynika ze Specyfikacji zarówno obiekty drewniane, jak również murowane.

Reasumując, specyfikacja i Moderacje nie uwzględniły m.in. odnotowanych w cytowanych spisach następujących nieruchomości należących do przedstawicieli kręgów uprzywilejowanych: pałacu Parysów, pałacu Firlejów, pałacu sukcesorów hetmana w. litewskiego Ludwika Konstantego Pocieja, pałaców marszałka w. litewskiego Karola Pawła Sanguszki i jego siostry Anny z Sanguszków Radziwiłłowej, pałacu Józefy Antoniny z Zahorowskich Zamoyskiej, dworu Ewy z Szaniawskich Liniewskiej, pałacu wojewody lubelskiego Jana Tarło, dworku Teresy z Firlejów Cetnerowej i wielu innych (por. przyp. 41 i 42).

Analizując prezentowane źródła zwraca uwagę brak obecności przedsiębiorców żydowskich w „mieście w murach”. Jak wiadomo Lublin nie posiadał przywileju *de non tolerandis Iudaeis*⁴³. Wyznawcy judaizmu zamieszkiwali w mieście prowadząc tu działalność gospodarczą już od XVI w. mimo gwałtownych protestów mieszczanstwa chrześcijańskiego. Przedstawiciele wyznania mojżeszowego funkcjonowali tu także w XVII w., choć zapewne z różną częstotliwością, co potwierdzają miejskie rejestry ekonomiczne⁴⁴. Odpływ ludności judaistycznej z miasta następował zapewne w okresach różnych wstrząsów społecznych bądź politycznych. Nieprzychylnymi dla gospodarczej prosperity Żydów był niewątpliwie czas zawirowań wojennych mających miejsce u progu XVIII stulecia i epidemii dżumy na początku drugiej dekady tego wieku, ale w późniejszym okresie dostrzegalny jest powrót wiernych religii mojżeszowej w obręb murów miejskich. W lubelskich rejestrach ekonomicznych sporządzonych w czasach saskich, przedstawiciele ludności żydowskiej są wzmiankowani po raz pierwszy po wstrząsach polityczno-społecznych

go [sandomierskiego] (Jerzy Aleksander Lubomirski), dworek w. jmc pana Wereszczyńskiego pisarza grodzkiego chełmskiego (Ludwik Wiktoryn Wereszczyński), pałac j. w. jmc pana Tarła starosty stężyckiego (Karol Tarło), dworek jmc pana Milewskiego, dworek jmc pana Dydyńskiego, dwór j. w. jmc pana Gałęzowskiego podsędką ziemskiego ostatnich sądów kapturowych (Felicjan Eleutery Gałęzowski), dwór Firlejowski, dworek jmc pp. Drzewieckich, dworek jmc pp. Wybranowskich, dworek jmc pp. Mężyńskich, dworek w. jmc pana Stoińskiego sędziego ziemskiego lubelskiego (Jacek (Hiacynt) Stoiński), dworek jmc pana Kazimierza [...]szelskiego, dworek jmc pp. Kossakowskich, dworek jmc pana Kuczewskiego, dworek jmc pana Lesieckiego, dworek jmc pana Cieszkowskiego, APL, APE, 278, k. 216v-218.

⁴³ W. Ćwik, *Ludność żydowska w miastach królewskich Lubelszczyzny w drugiej połowie XVIII w.*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, lipiec-wrzesień 1966, nr 59, s. 30.

⁴⁴ APL, Akta m. Lublina, sygn. 251, s. 262.

pierwszego piętnastolecia XVIII w., w „pierwszej części miasta” od 8 czerwca 1716 r. (Jakub)⁴⁵, a w „drugiej części miasta” od 27 stycznia 1716 (Izaak)⁴⁶. Byli to rzemieślnicy bądź drobni przedsiębiorcy. Brak Żydów w obrębie murów miejskich w prezentowanych wykazach ekonomicznych z 1738 r. był spowodowany ich rucmacją, która odbyła się rok wcześniej. Wyrugowanie żydowskich kupców i przedsiębiorców odbyło się na mocy dekretu komisarskiego ogłoszonego 21 maja 1737 r.⁴⁷ „Kurier Polski” z tego roku poinformował, że ekspulsja została przeprowadzona do 21 września⁴⁸. Informację o usunięciu żydowskich przedsiębiorców z miasta znajdujemy również w liście Karola Wieszczyckiego do Anny z Sanguszków Radziwiłowej z 8 grudnia 1737 r.⁴⁹ W prezentowanych moderacjach pogłównego stanowiących drugą część edycji, odnajdujemy informacje, że ktoś np. *szynk żydowski trzyma*, co stanowi odzwierciedlenie faktu przejmowania żydowskich punktów handlowych przez chrześcijan po usunięciu poprzednich użytkowników. W późniejszym okresie Żydzi powrócili do gospodarczej aktywności w mieście, czego ślady znajdujemy również w rejestrach ekonomicznych, notujących wyznawców judaizmu w kamienicach na terenie miasta dopiero w 1742 r.⁵⁰ Żydowscy przedsiębiorcy realizujący działalność w mieście znajdowali oparcie w protekcji przedstawicieli duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, magnaterii oraz szlachty, którzy niejednokrotnie wydierżawiali wyznawcom religii mojżeszowej własne kamienice, dwory lub miejsca o charakterze produkcyjnym bądź usługowym (karczmy, browary itp.), umożliwiając im dalszą działalność w obrębie miasta wbrew postawie konkurentów z kręgów chrześcijańskiego mieszczaństwa.

Jednym z podstawowych problemów identyfikacji nieruchomości zarejestrowanych w wykazach ekonomicznych jest szeroka dowolność i brak konsekwencji w nazewnictwie poszczególnych obiektów. Powszechną praktyką, nie tylko w warunkach lubelskich, ale w przypadku ośrodków municypalnych całej Rzeczypospolitej było posługiwanie się w nomenklaturze gospodarczej podczas identyfikacji nieruchomości miejskich nazwiskami, przydomkami bądź imionami właścicieli obiektów, przy czym, nie tylko tych żyjących w czasie powstawania spisu, ale niejednokrotnie także dawnych posesorów. Znane są przypadki zwyczajowego nazywania obiektów nazwiskami dawnych właścicieli przez kilka

⁴⁵ APL, APE, sygn. 280, k. 7.

⁴⁶ Tamże, k. 23v.

⁴⁷ Akta m. Lublina, Akta luźne, sygn. 88, s. 77–81; por. J. Riabinin, *Materiały do historii miasta Lublina 1317–1792*, Lublin 1938, s. 145 (uwaga Jana Riabinina do rejestru źródła).

⁴⁸ „Kurier Polski”, 1737, XLVI, *Z Lublina* 21. 9bris.

⁴⁹ K. Wieszczycki do A. Radziwiłowej, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, sygn. 17362/II, s. 174.

⁵⁰ APL, APE, sygn. 295, k. 68, 71, 72, 86v.

pokoleń, nawet gdy ktoś inny cieszył się już od dawna jego posiadaniem. Analiza porównawcza wykazów ekonomicznych pozwala wysnuć wniosek o wysokim stopniu subiektywności i przypadkowości w procesie kształtowania się nazewnictwa nieruchomości. Brak zobiektywizowanego systemu identyfikowania nieruchomości, doprowadził do stosowania w przypadku części obiektów jednocześnie kilku różnych nazw, a w konsekwencji do chaosu pojęciowego uniemożliwiającego bezpośrednie rozpoznawanie i wskazywanie typowanych obiektów, a nawet jeśli dla współcześnie żyjących w tej kwestii nie było problemów, komplikacje rodziły się podczas klasyfikacji nieruchomości (dom, domek, dwór, dworek, chałupka itp.). Niekiedy określając nieruchomość używano słów *ante* bądź *quondam* nawiązując do wcześniejszych losów obiektów, co ułatwiało rozpoznanie ich. Czasami też określając poszczególne nieruchomości używano nazwy urzędów bądź profesji właścicieli i lokatorów, ale robiono to niekonsekwentnie, niekiedy pomijano nazwisko właściciela odnotowując jedynie jego urząd bądź profesję. W prezentowanych źródłach zwracają uwagę powtarzane notorycznie błędy i dowolności w pisowni nazwisk mieszczan. Nie wnikając w szczegóły wszystkich uchybień zaistniałych podczas rejestracji antroponimików pospółstwa, czy plebsu, dziwią pomyłki dotyczące przedstawicieli najbardziej prominentnych kręgów patrycjuszowskich, czy przedstawicieli władz miasta, takich jak Muratowicz, Gienciński, czy Szarwej. Uwagę zwracają określenia mieszkańców nie będące przydomkami, które świadczą o swobodnej dezygnwolturze z jaką odnoszono się do niektórych mieszkańców, np. używane w spisach określenie *straszniczka* nawiązujące do brzydkiego wyglądu kobiety.

Kłopoty interpretacyjne wprowadza brak konsekwencji w stosowaniu kwalifikatorów w odniesieniu do nieruchomości. W Specyfikacji odnajdujemy aż 21 nazw rozmaitych nieruchomości na Przedmieściu Krakowskim, gdy tymczasem moderacja pogłównego wymieniła tylko 13 rodzajów nieruchomości obecnych w obszarze przedmiejskim. Rozbieżności między Specyfikacją a Moderacjami są dostrzegalne podczas próby podsumowania liczb odnotowanych nieruchomości. Według Specyfikacji w mieście było 111 kamienic i 1 dworek⁵¹, a tym czasem moderacje pogłównego odnotowały 109 kamienic, 5 domostw i więcej niż 7 bud handlowych. Rozbieżności między źródłami ilustrują tabele na końcu tekstu.

Brak precyzji podczas sporządzania Specyfikacji jest dostrzegalny w odnotowanych wartościach stanowiących podsumowanie każdorazowych zestawień nieruchomości: duchownych, szlacheckich, czy miejskich. Mianowicie, źródło

⁵¹ Po zsumowaniu nazw wszystkich obiektów i ich wartości ilościowych, okazuje się, że Specyfikacja ujęła co najmniej 118 nieruchomości. Na temat niekonsekwencji w opracowaniu Specyfikacji patrz dalej.

stwierdza, iż w mieście znajdowało się 38 nieruchomości duchownych, gdy tymczasem po zsumowaniu wszystkich wymienionych uprzednio posesji okazuje się, że było ich 45 (27 w pierwszej części miasta i 18 w drugiej części miasta). W przypadku nieruchomości szlacheckich, jak i miejskich Specyfikacja odnotowała wartości zgodne z zestawieniem, a mianowicie odpowiednio: 29 i 44. Problem dla sporządzających wykaz stanowiło także zrachowanie posesji duchownych i szlacheckich na Przedmieściu Krakowskim. Źródło odnotowało w podsumowaniu, że na przedmieściu znajdowały się tylko 42 posesje należące do Kościoła, gdy tym czasem w tym samym zestawieniu zostało ich wymienionych co najmniej 74. Podobnie w przypadku nieruchomości znajdujących się w rękach szlachecko-magnackich, po skrupulatnym wymienieniu nazw wszystkich posesji stwierdzono, że przedstawiciele stanu uprzywilejowanego posiadają 76 obiektów, ale z analizy wykazu wynika, że szlacheckich nieruchomości wymienionych bądź wspomnianych w spisie było 86, a trzeba zauważyć, iż wykaz nie objął wszystkich posesji szlacheckich i magnackich znajdujących się na Przedmieściu Krakowskim o czym już wspomniałem. Nie zaistniała pomyłka podczas ewidencjonowania i podsumowania liczby nieruchomości miejskich. Podana w finalnym rozrachunku wartość liczbowa 68, jest zgodna z zestawieniem, z którego wynika, że w pierwszej części Przedmieścia Krakowskiego mieszczanie posiadali 21 posesji, a w drugiej jego części 47 nieruchomości. Niekonsekwencja w obliczeniach nie odzwierciedlających rzeczywistego stanu liczbowego odnotowanych obiektów była związana ze sposobem definiowania kompleksów budynków bądź określonych obszarów przedmiejskich obejmujących kilka bądź kilkanaście obiektów, które traktowane były jako jedna pozycja w ostatecznym zestawieniu. Brak precyzji w nazewnictwie, ale też nieumiejętność zdefiniowania różnorodnych form architektonicznych funkcjonujących głównie na przedmieściu, stały się konsekwencją chaosu terminologicznego. Jest to także świadectwo głębokiego kryzysu świadomości mieszczan lubelskich, bo przecież podmiotem był tu obszar lokacyjny Lublina, który z upływem czasu został zasiedlony niejednokrotnie niezależnie od woli władz miejskich i wbrew przywilejowi lokacyjnemu. Przyczyną rozbieżności jest wyraźne pomijanie niektórych obiektów w spisach w efekcie traktowania ich jako części składowej innych nieruchomości bądź też złożonych kompleksów. Wysokim stopniem dowolności odznaczało się uwzględnianie w spisach pewnych nieruchomości szlacheckich (np. dworów czy pałaców), w niektórych wykazach były one odnotowywane, a innym razem zupełnie pomijane. Swobodny stosunek charakteryzuje również podejście do odnotowywania niektórych nieruchomości miejskich, np. domostwo kata nie zostało ujęte w ewidencji Specyfikacji, a zarejestrowano je w moderacji pogłów-

nego. Niejednokrotnie określone nieruchomości notowano przy użyciu liczby mnogiej, nie podając zobiektywizowanej ilości. Takie uogólnianie uniemożliwia stwierdzenie ich rzeczywistej liczby. Nieścisłości w wykazach nie świadczą o złej woli opracowujących je, ani o fałszerstwie, ale o nieumiejętności skalkulowania i skatalogowania nieruchomości rozrzuconych na większej przestrzeni. Stanowiło to raczej konsekwencję bałaganu kancelaryjnego, chaosu terminologicznego oraz deprecjacji ogólnego systemu wyobrażeń oraz przykład nihilizmu i bezsilności warstwy społecznej dotkliwie odczuwającej dekonstrukcję gospodarczą.

Najwięcej trudności w arytmetyce, jak wynika z omawianych źródeł sprawiało oszacowanie nieruchomości będących własnością szlachecko-magnacką i kościelną (duchowieństwa diecezjalnego, zgromadzeń zakonnych). Kościół katolicki obok szlachty i magnaterii był największym posiadaczem nieruchomości w Lublinie w dobie powstania Specyfikacji. W świetle prezentowanych źródeł Kościół (duchowieństwo diecezjalne, zakony) posiadał w mieście 38,13 % nieruchomości a magnateria i szlachta była posesorem 24,5 %, zaś mieszczaństwo lubelscy cieszyli się posiadaniem 37,28 % nieruchomości. Uwzględniając dane zawarte w Specyfikacji oraz liczbę pałaców i dworów szlachecko-magnackich nie odnotowanych w źródle, stosunki własnościowe na Krakowskim Przedmieściu wyglądały w następujący sposób: Kościół – 26,9 %, magnateria i szlachta – 48,36 %, mieszczaństwo – 24,72 %.

Tab. 2

Liczba i rodzaje nieruchomości w Lublinie w świetle Specyfikacji i moderacji pogłównego		
Rodzaj nieruchomości	Specyfikacja	Moderacje
Buda	-	7 (+)
Domostwo	-	5
Kamienica	111	109
Dworek	1	-
Plac	1	-
Archidiakonia	-	1
Szkoła	1	1
Razem	114	123 (+)

Tab. 3

Liczba i rodzaje nieruchomości na Przedmieściu Krakowskim w świetle Specyfikacji i moderacji pogłównego		
Rodzaj nieruchomości	Specyfikacja	Moderacje
Browar	4	4
Budynek	15	-
Cegielnia	2	3
Chałupka	-	2
Dom ważny	1	-
Dom wielki	1	-
Dom	4	-
Domek	28	21 (+)
Domostwo	58	64
Dworek	47	9
Dwór	4	-
Folwark	8	14
Kamienica	40	35
Kamieniczka	1	-
Karczma	7	7
Łaźnia	2	-
Ogród	1	-
Plac	4	-
Plac pusty	-	1
Probostwo	-	1
Słodownia	2	1
Stara bursa	1	-
Szpital	1	1
Woskobojnia	1	1
Razem	232	164 (+)

Tab. 4

Nieruchomości kościelne w mieście (porównanie)		
Właściciel	Specyfikacja	Moderacje
Duchowieństwo diecezjalne	9 K; 1 Pl; 1 Dw; 1 Sz	9 K; 1 A; 1 Sz
ss. Benedyktynki	2 K	-
oo. Bazylianie	1 K	1 K
oo. Pijarzy	1 K	1 K
oo. Trynitarze	4 K	-

Bractwo Miłosierdzia	4 K	3 K
Szpital Św. Ducha	1 K	1 K
Bractwo Różańca Świętego	2 K	2 K
oo. Jezuici	7 K (+)	7 K
Szpital krakowski	1 K	-
oo. Augustianie	1 K	-
oo. Dominikanie	6 K	5 K

Tab. 5

Nieruchomości kościelne na Krakowskim Przedmiesciu (porównanie)		
Właściciel	Specyfikacja	Moderacje
Szpital Św. Ducha	4 K; 1 C	2 K; 1 Ptwo
oo. Bonifratrzy	1 K; 1 Dtwo; 2 Dw	1 Kma; 3 Dtwo
Duchowieństwo diecezjalne	2 Dw; 2 K; 1 Szp; 1 B; 1 Dtwo	2 Dtwo
oo. Dominikanie Obserwanci	1 K; 1 Dw; 10 D	1 Kma; 1 C; 1 F; 1 Br
oo. Jezuici	9 D; 1 F; 3 K; 4 B; 1 O; 1 Stb	1 K; 1 Pl; (?) D; 1 F; 1 Br; 1 O
ss. Karmelitanki Bose	2 Dw; 1 Dtwo	-
oo. Karmelici Bosi	1 Dtwo; 2 Br; 1 S	1 D; 1 S; 1 Br
oo. Trynitarze	1 Dtwo; 1 Br; 1 S; 1 Ł	-
ss. Bernardynki	2 Dw	-
ss. Benedyktynki	1 Dw	-
oo. Pijarzy	1 K; 1 Dtwo; 1 Dw	1 K; 1 Dtwo
oo. Kapucyni	10 K/B	
ss. Wizytki	1 Dtwo; 1 Kma	1 Dtwo; 1 Kma
oo. Benedyktyni	1 Dw	1 Dw

K – kamienica; Pl – plac/plac pusty; Dw – dwór/dworek; Sz – szkoła; A – archidiakonia; C – cegielnia; Dtwo – domostwo; Szp – szpital; B – budynek; D – domek (murowany, drewniany); F – folwark; O – ogród; Stb – stara bursa; Br – browar; S – słodownia; Ł – łaźnia; Kma – karczma; Ptwo – probostwo; (?) – nieznana liczba (w źródle odnotowana l. mn.)

ZASADY EDYCJI

Podstawą niniejszej edycji są: *Instrukcja wydawnicza dla nowożytnych źródeł dziejowych* (opr. J. Glinka, Warszawa 1949), *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.* (opr. K. Lepszy, Warszawa 1953), *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt* (opr. J. Woronczak, Wrocław 1955) oraz

Rejestry ekonomiczne miasta Bydgoszczy z lat 1742 – 1765 (wyd. R. Kabaciński, Bydgoszcz 1970).

W trosce o czytelność edycji nie uwzględniłem oznaczeń granic wierszy oraz kart, ponieważ utrudniłoby to czytelność materiału. Poprawione zostały błędy ortograficzne, „u”-„ó” i „ż”-„rz”. Zmodernizowana została pisownia liter w sposób właściwy do znaczenia wyrazu. Litery „l”, „z”, „s”, „c” „o”, zostały zastąpione odpowiednio literami: „ł”; „ż” bądź „ź”; „ś”; „ć” lub „ó”. Litery „x”, „y”, „i” zostały w zależności od kontekstu zamienione w sposób następujący: „x” na „ks”; „y” na „j” bądź „i”; oraz litera „i” na „j”.

Pisownia nazwisk i imion została w miarę możliwości ujednolicona. Ujednolicona została pisownia dużych liter. Tytuły odnotowane w źródle zostały zapisane z małych liter, podobnie jak tytuły grzecznościowe oraz słowa „pan”, „pani”. Małą literą oddano również nazwy wykonywanych profesji, a także skróty urzędów senatorskich i ziemskich, nazwy urzędów miejskich oraz nazwy dostojenstw i tytułów kościelnych. Nazwy zakonów są pisane z dużej litery. Wszelkie abrewiacje zgodnie z instrukcją Jerzego Woronczaka zostały rozwiązane przy wykorzystaniu indeksu górnego. Nie została zachowana kolejność źródeł, jako pierwsza w tej edycji jest przedstawiona Specyfikacja, a po niej moderacje pogłównego, które w oryginale występują przed Specyfikacją (o przyczynach takiego zabiegu, patrz. wyżej).

SKRÓTY

A. D. – rok Pański

e. l. – eksaktor lubelski; elekt lubelski

ichm. – ich mościów

im. pp. – ichmość panów

ichmów – ich mościów

j. – jegomość/jąśnie

j. p. – jąśnie pan

J. W. Jmci – jąśnie wielmożnego jego miłości/jego mości

jejmć – jejmość, jej miłość

jeś. – jeśnie; forma fonetyczna: jąśnie

jm. – jegomość/jego miłość; jejmość/jej miłość

jmci – jego mości; jego miłości

jmć – jegomość/jego miłość; jejmość/jej miłość

ks. – ksiądz; książę

ks. ks. – książę

lubel./lub. – lubelski

ł. l. – ławnik lubelski

oo. – ojcowie/ojców

ośw. – oświecony, oświecona

p. – pan, pani

p. l. – prezydent (burmistrz) Lublina

pp. – panowie

r. l. – rajca lubelski; członek Rady miejskiej

Ś. – świętego

t. l. – triumwir lubelski

wjm. – wielmożny jegomość

wjmc – wielmożny jegomość

ww. oo./w. o./w. oo. – wielebni ojcowie; wielebnych ojców

SPECYFIKACJA KAMIENIC I MODERACJE POGŁÓWNEGO LUBLINA Z 1738 R.

[k. 28]

^aSpecyfikacja kamienic tak duchownych jako i szlacheckich tudziesz i miejskich intra mania miasta J.K.M^{oś}ci Lublina znajdujących się ^bspisana^b die 3tia 9bris⁵² Aⁿⁿo D^{omi}ni 1738^a

Naprzód zaczyna się specyfikacja duchownych kamienic

Pierwsza część miasta od Bramy Krakowskiej⁵³

1. Kamienica ante⁵⁴ c^eNejzerowska⁵⁵ teraz per potioritatem creditorom⁵⁶ duchowna i szlachecka
2. kamienica Dobrogoszczowska, teraz jmci księdza proboszcza świętoduskiego⁵⁷

^aOlejna ulica⁵⁸

3. Kamienica ante Mirusowska, teraz ich^{oś}ciów księży farnych⁵⁹

⁵² *Novembris – listopada.*

⁵³ *Brama Krakowska powstała w okresie ufortyfikowania Lublina podczas panowania Kazimierza Wielkiego w latach 1342–1370, zob. H. Gawarecki, W. Podlewski, Brama Krakowska w Lublinie, Lublina 1970, s. 16 (tamże ikonografia i plany obiektu). Nazwa była związana z wyjściem przez bramę na trakt krakowski.*

⁵⁴ *Przedtem.*

⁵⁵ *W źródłach kamienica nazywana była Nejzerowską (Neyzerowską) bądź Nezerowską, jej położenie lokalizowano w następujący sposób: „wchodząc do miasta od Krakowskiej bramy po lewej ręce między bramą Krakowską a kamienicą do kościoła św. Ducha należącą”; L. Zalewski, Katedra i Jezuici w Lublinie, cz. I, Lublin 1947, s. 29.*

⁵⁶ *Posiadana przez wierzycieli.*

⁵⁷ *Administratorem prepozytury szpitalnej p.w. Świętego Ducha był od 1733 r. Ludwik Burnet (J. Szczepaniak, Spis prepozytów i plebanów diecezji krakowskiej (XVIII w.), Kraków 2008, s. 177). Parafią administrował jeszcze 16 czerwca 1745 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Akta grodzkie, relacje, manifestacje, oblaty [dalej: CLRMO] sygn. 295, k. 642v-643).*

⁵⁸ *Oznaczona na Planie 1783: xxaaz.*

⁵⁹ *Nieruchomość należąca do duchownych służących w kościele p.w. św. Michała. Nazwa „fara” (niem. Pfarre, ‘probostwo, parafia, plebania’) jest powszechnie używana przy określaniu najważniejszego ko-*

4. Kamienica antea Smiłowska teraz wielebnych j. panien ^{d60}Sandomierskich
5. Kamienica jmci księdza Stargowskiego plebana ^{e61}konopnickiego
6. Kamienica ww. oo. Bazylianów⁶²
7. Kamienica podle tej rudera dla wyderkafow⁶³ spustoszona
8. Kamienica oo Pijarów
[k. 28v]
- ^aRybna ulica^{a64}
9. Kamienic oo Trynitarzów cztery⁶⁵
10. Kamienica w. jmci księdza kustosa lubelskiego⁶⁶
11. Kamienica Bractwa Miłosierdzia⁶⁷
12. Item kamienica druga tegoż bractwa
13. Kamienica Świętoduska s<z>pitalna⁶⁸

^{a-a} Wyróżniający się napis. ^{b-b} W Or.: *zpisana*. ^{c-c} W Or.: *Nezerowska*. ^{d-d} W Or.: *Sędomirskich*. ^{e-e} W Or.: *konopnickiego*.

ścioła parafialnego dla wyróżnienia świątyni spośród funkcjonujących obok kościołów pomocniczych, filialnych, kaplic czy kościołów klasztornych.

⁶⁰ „Pannami sandomierskimi” w źródłach nazywane były Benedyktynki (*Ordo Monialium Sancti Benedicti*); zob. J. Gajkowski, *Benedyktynki sandomierskie*, Sandomierz 1917 (Odbitka z: „Kronika Dyecezyi Sandomierskiej”, R. 9, 1916, nr 10 – 12; R. 10, 1917, nr 1 – 3); A. Szylar, *Działalność oświatowa benedyktynek sandomierskich w latach 1616–1865*, Lublin 2002.

⁶¹ We wsi Konopnica znajdował się murowany kościół p.w. św. Katarzyny Dziewicy i Męczennicy objęty patronatem szlacheckim. Od 19 października 1711 r. proboszczem parafii był ks. Jan Mateusz Stargowski; J. Szczepaniak, *Spis prepozytów...*, s. 176.

⁶² Na Planie 1783 przy ul. Grodzkiej został oznaczony plac księży Bazylianów (g8), możliwe, że w czasie opracowania Specyfikacji znajdowała się tu wspomniana w źródle kamienica.

⁶³ Wyderkaf, z niem. *Wiederkauf*, nazwa zjawiska kupna renty. Właściciel kapitału przekazywał posiadaczowi nieruchomości określoną kwotę. Z tego tytułu odbiorca kwoty był zobowiązany do stałego wypłacania wierzycielowi (posiadaczowi kapitału) odpowiedniej sumy pieniężnej w oznaczonych terminach przez określoną liczbę lat, dożywotnio lub wieczyście, zob. B. Lesiński, *Kupno renty w średniowiecznej Polsce na tle ówczesnej doktryny i praktyki zachodnioeuropejskiej*, Poznań 1966; M. Trojanowska, *Dokument miejski lubelski od XIV do XVIII wieku. Studium dyplomatyczne*, Warszawa 1977, s. 46–47.

⁶⁴ Oznaczona na Planie 1783: *zzyy*.

⁶⁵ Pierwsi Trynitarze Bosi (*Ordo Sanctissimae Trinitatis de Redemptione Captivorum*) zostali sprowadzeni do Lublina w 1703 r. Osiedlili się w ofiarowanej przez Judytę i Jakuba Łasińskich kamienicy przy ul. Rybnej. W dalszych latach usiłowano zrealizować zamierzenie wybudowania w tym rejonie kościoła, fundusze na ten cel przekazał kasztelan lwowski, Michał Łoś, ale budowa świątyni rozpoczęta w 1752 r. nie została nigdy ukończona. Aby fundacja klasztoru mogła zostać w pełni zrealizowana przesiedlony został z tego rejonu na początku lat 30. miejski kat, który oprócz tego, że mieszkał w pobliżu prowadził tu również dom publiczny. Mistrz został osiedlony Krakowskim Przedmieściu niedaleko parkanu klasztoru oo. Karmelitów Bosych.

⁶⁶ Kustodię, czwartą prałaturę w kapitule kolegiaty lubelskiej sprawował ks. Antoni Barański (zm. 9 października 1744), AAL, PJ, t. LXII, s. 211; J. Szczepaniak, *Spis prałatów i kanoników kapituły katedralnej oraz kapituł kolegiackich diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008, s. 127.

⁶⁷ Nieruchomość należała do stowarzyszenia dobroczynnego funkcjonującego przy kościele p.w. św. Wojciecha i szpitalu św. Łazarza, zob. J. A. Wadowski, *Kościoły lubelskie*, Kraków 1907, s. 154–155.

⁶⁸ Nieruchomość należąca do prepozytury szpitalnej Św. Ducha.

14. Kamienica różańcowa dominikańska⁶⁹

^aGrodzka ulica^{a70}

15. Kamienica quondam Poznańskiego teraz duchowna

16. Kamienica Różańca Ś. oo. Dominikanów

17. Kamienica księdza plebana baranowskiego⁷¹

18. Kamienica Seminarium⁷² oo. Jezuitów złożone ze dwóch kamienic

19. Kamienica Bursacka⁷³ oo. Jezuitów

20. Kamienica druga tychże

21. Kamienica w. jmci księdza ^foficjała^f lubelskiego⁷⁴

⁶⁹ Nieruchomość należała do Bractwa Różańcowego funkcjonującego na zasadzie zakonu tercjarskiego przy dominikańskim kościele p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika. Bractwo posiadało kilka kamienic oraz własności ziemskie na przedmieściach lubelskich. Kamienica przy ul. Rybnej znajdowała się w rękach stowarzyszenia jeszcze na początku XX w. Oprócz tej nieruchomości bractwo posiadało m.in. kamienicę Struclińską (1657), kamienicę Granicką przy ul. Grodzkiej naprzeciwko kościoła p.w. św. Michała, a także plac z domem na Krakowskim Przedmieściu koło fosy oraz tan pola w Zemborzycach itd., szerzej na ten temat zob. J. A. Wadowski, dz. cyt., s. 271.

⁷⁰ Oznaczona na Planie 1783: yyB.

⁷¹ Baranów wchodził w skład dekanatu miechocińskiego podlegającego administracyjnie archidiakonatu sandomierskiemu. W mieście znajdował się murowany kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela (patronat szlachecki). Plebanem baranowskim był od 31 sierpnia 1714 r. do 30 maja 1756 r. ks. Piotr Staniewski, zob. J. Szczepaniak, *Spis prepozytów i plebanów diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008, s. 264.

⁷² Seminarium duchowne (*Seminarium clericorum saecularium*). Seminarium tworzył kompleks trzech kamienic zwanych: Borowska, Borzejowska i Chociszewska (obecnie Rynek 6). Zostały one zapisane w testamentie przez kanonika sandomierskiego, proboszcza parafii w Gołębiu ks. Wojciecha Reymieńskiego dnia 16 lutego 1675 r. z przeznaczeniem na wyższą szkołę księży świeckich. Zarząd seminarium powierzono oo. Jezuitom. W 1725 r. na rzecz seminarium zostały zapisane dwie posesje miejskie Kąpalskie i Biskiewiczowskie. W 1739 r. seminarium przejęło kamienicę Ważyńską. Zdaniem J. A. Wadowskiego w szkole studiowało nie więcej jak 6 alumnów. Jezuici zarządzali seminarium do 23 sierpnia 1760 r., kiedy rektor kolegium oo. Jezuitów o. Wojciech Bystrzonowski przekazał kierownictwo seminarium razem z jego funduszami biskupowi krakowskiemu Kajetanowi Sołtykowi. Od tego czasu szkoła przeszła w zarząd kapituły kolegiackiej, część kleryków została natomiast umieszczona w seminarium prowadzonym przez oo. Misjonarzy, zob. J. A. Wadowski, dz. cyt. s. 169-170; M. A. Ronikierowa, *Ilustrowany przewodnik po Lublinie*, Warszawa 1901, s. 200; *Ilustrowany przewodnik po Lublinie*, 1931, s. 64; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, tom trzeci, Kraków 2000, s. 480 – 482.

⁷³ Kamienica przeznaczona na mieszkania studentów kolegium jezuickiego. Słowo „bursak” oznacza współmieszkańca, współlokatora, ucznia bądź studenta mieszkającego w bursie, mieszkańca bursy. Zob. G. Knapisz, *Thesaurus polono-latino-graecus*, t. I, 1643, s. 54; P. Danet, *Nowy wielki dykcyonarz...*, t. I, Warszawa 1743, s. 222; M. A. Troc, *Nowy dykcyonarz to iest mownik polsko-niemiecko-francuski z przydatkiem przysłów potocznych, przestroż gramatycznych, lekarskich, matematycznych, fortyfikacyjnych, żeglaskich, łowczych i inszym naukom przyzwoitych wyrazow*, tom trzeci, Leipzig 1764, s. 90; M. S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. I, cz. I, A-F, Warszawa 1807, s. 197.

⁷⁴ Mikołaj Antoni Janowski, oficjał lubelski w latach 1736 – 1760, notariusz apostolski, prepozyt mansjonarzy zamkowych i dziekan kolegiaty lubelskiej, kanonik łucki, prepozyt w Czemiernikach i w Ostrowie, zm. w 1. poł. 1760 r. Zob. P. Hemperek, *Oficjałat okręgowy w Lublinie XV – XVIII w. Studium z dziejów organizacji i kompetencji sądownictwa kościelnego (rozprawa habilitacyjna)*, Lublin 1974, s. 225–226; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, tom czwarty, Kraków 2002, s. 117.

22. Kamienica do s<z>pitala krakowskiego⁷⁵ należąca

23. Kamienica oo. Augustianów

^aDruga część miasta od Grodzkiej Bramy⁷⁶ ^a

24. Kamienica jmci ksdza proboszcza ostrowskiego⁷⁷ ^gzawalona^g

25. Kamienica ichm^{os}ciów ks. ks. farnych⁷⁸

[k. 29]

26. Kamienica oo. Jezuitów

27. Plac do ^hkollegiaty^h lubelskiej⁷⁹ należący

28. Kamienica do Seminarium Clericorum oo. Jezui^{ow} należąca

29. Kamienica oo. Dominikanów⁸⁰

30. Dworek w. jmci księdza archidiakona lubelskiego⁸¹

^{f-f} W Or.: *officyała*. ^{g-g} *Dopisane inną ręką*. ^{h-h} W Or.: *kollegiaty*.

⁷⁵ Kamienica znajdowała się przy ul. Grodzkiej; oznaczenie na Planie 1783: u9.

⁷⁶ Nazwa pochodziła od sądu grodzkiego znajdującego się na Zamku. Udający się do tego sądu od strony miasta przechodzili przez tą bramę.

⁷⁷ Nieruchomość należąca do proboszcza ostrowskiego. Ostrów znajdował się na terenie archidiakanatu lubelskiego w dekanacie parczewskim. Był tu kościół murowany p.w. św. Hieronima Wyznawcy i św. Wawrzyńca Męczennika (patronat królewski). Proboszczem parafii był od 11 kwietnia 1715 r. ks. Marcin Siarkiewicz (Szarkiewicz), zm. w 1747 r. (J. Szczepaniak, *Spis prepozytów...*, s. 195).

⁷⁸ Mieszkanie duchownych posługujących w kościele p.w. św. Michała. Kamienica mansjonarzy, a raczej wikariuszy, którzy spełniali funkcje mansjonarzy. Byli duchownymi sprawującymi różne posługi liturgiczne w kościele farnym p.w. św. Michała Archaniola. Od 1574 r. (z chwilą erygowania kolegiaty) wikariusze przejęli funkcje mansjonarzy czyli m.in. posługi przy altariach oraz obowiązku śpiewania matuty to jest codziennej mszy św. do Najświętszej Maryi Panny oprócz tego zobowiązani byli też do innych czynności liturgicznych. Przy kolegiacie lubelskiej w okresie, którego dotyczy specyfikacja było 9 wikariuszy (od 1629 r.). Mieszkali wspólnie zachowując także wspólnotę stołu, zob. szerzej J. A. Wadowski, dz. cyt., s. 121-124. Kamienica zajmowana przez wikariuszy w 1818 r. była dwupiętrowa, posiadała bibliotekę i Archiwum. Obecnie Archidiakońska 9, J. A. Wadowski, dz. cyt. s. 144-145.

⁷⁹ Tytuł kolegiaty od 15 marca 1574 r. przysługiwał kościołowi pw. św. Michała Archaniola (zw. także farnym), zob. J. Kuczyńska, *Kościół farny św. Michała w Lublinie*, Lublin 2004, 58; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji...*, tom trzeci, s. 354-360.

⁸⁰ Obecnie Arcydiakońska 3, Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, t. 22, Województwo lubelskie, red. I. Kochanowska, spis wykonał: w województwie A. Zabiegła, W. Santarek, w Lublinie E. Bortkiewicz, Warszawa 1995, poz. 142, s. 226.

⁸¹ Aleksander Jan Trembiński OP (1706-1796), archidiakon lubelski od 26 marca 1736 r. (B. S. Kumor podaje 11 maja 1736; tegoż, *Dzieje diecezji...*, tom czwarty, s. 69) prałaturę archidiakońską pełnił do śmierci, dr teologii i obojga praw, prof. Akademii Zamojskiej, kanonik chełmski (1729), prepozyt chełmski (1731), kanonik krakowski (1748), dziekan kapituły zamojskiej (1748), pleban w Rykach (1734), pleban w Wilkołazie (1749), oficjał generalny chełmski (1745-1754), administrator diecezji chełmskiej (1753, 1765), oficjał generalny lubelski (1765-1767). Zob. Wadowski, dz. cyt., s. 106; por. J. Szczepaniak, *Spis prałatów...*, s. 127; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji...* tom drugi, s. 88; P. Hemperek, *Oficjariat okręgowy w Lublinie XV-XVIII w. Studium z dziejów organizacji i kompetencji sądownictwa kościelnego*, Lublin 1974, s. 226 - 227.

31. Szkoła farna spustoszała⁸²
32. Kamienica oo Dominikanów
33. Kamienica panien miłosiernych⁸³
34. Kamienica w. ijmciⁱ księdza kustosza lubelskiego⁸⁴
35. Kamienica Bractwa Miłosierdzia
36. Kamienica⁸⁵ ich^mciów księży Bobrykiewiczów⁸⁶

^aJezuicka ulica^a

37. Cztery kamienice ww. oo. Dominikanów lubelskich
38. Kamienic^eg^o w^g.o Jezuitów⁸⁷

^gJest tedy kamienic duchownych w mieście Lublinie intra mania miasta numerów 38.^g

ⁱ⁻¹ W Or.: Jci.

⁸² Obecnie Archidiakańska 5 tzw. mały ratuszek. W świetle dokumentów wizytacji z 1603 r., był to murowany piętrowy budynek znajdujący się obok kościoła p.w. św. Michała i kamienicy należącej do archidjakona. Na dole budynku znajdowała się wielka izba z trzema oknami od wschodu, w której były prowadzone wykłady. Naprzeciwko niej znajdowało się pomieszczenie gdzie były prowadzone zajęcia kantora, mieściło się tu także jego mieszkanie. Młodzież zajmowała dwa małe pokoiki na dole. Na piętrze miał swoje mieszkanie i gabinet rektor (bakalarz), obok którego mieściły się także trzy pokoje zajmowane przez młodzież. Szkoła mieściła się w opisanym budynku do 1767 r., kiedy umieszczono w nim magistrat miejski. J. A. Wadowski, dz. cyt. s. 162 – 163; M. Stankowa, Kancelaria miasta Lublina XIV–XVIII w., Warszawa 1968, s. 73; W. Froch, Dzieje Szkoły Lubelskiej przy kościele parafialnym św. Michała w XV–XVIII w., s. 112 (w roku opracowania Specyfikacji wizytacja biskupa krakowskiego, potwierdziła, że budynek szkolny był zdezelowany, por. tamże).

⁸³ „Pannami miłosiernymi” nazywane były w źródłach Szarytki (Institutum Puellarum Sancti Vincenti a Paulo). W tym miejscu Specyfikacji chodzi o kamienicę darowaną Szarytkom przez Jadwigę Niemyską w 1730 r. Obecnie Złota 5. Kamienica była współcześnie lokalizowana przy ulicy Dominikańskiej, H. Gmiterek, Materiały, poz. 556, s. 122 (5 III 1705). Nazwa ulicy „Złota” znana w omawianej epoce (por. M. Buczyński, Nazwy ulic i placów Lublina, „Onomastica”, 1966, R. 11, z. 1-2, s. 146, 163) używana była na przemian z nazwą „Dominikańska” na określenie drogi wiodącej z Rynku do kościoła p.w. św. Stanisława, zob. także M. A. Ronikierowa, dz. cyt., s. 151; H. Gawarecki, C. Gawdzik, Ulicami Lublina: przewodnik, Lublin 1976, s. 87.

⁸⁴ Antoni Barański zm. 1744 r.; J. Szczepaniak, Spis prałatów... s. 127.

⁸⁵ Obecnie Rynek 14, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 634, s. 253; A. Malik, Admin, Jakub Popiel - Popielec, Joanna Zętar, Lucja Oś, Monika Śliwińska, Izabela Frankowska, Rynek 14 w Lublinie, oprac. A. Malik [w:] Leksykon Lublin.

⁸⁶ Nieruchomość zwana była również kamienicą Iluszczewskich, zob. L. Zalewski, Katedra..., s. 40. W czasach saskich prałatami kapituły kolegiaty lubelskiej byli Michał Bobrykiewicz (kanclerz, 1756–1761) i Tomasz Bobrykiewicz (1. kanonia wiejska, ?–1764 ?), J. Szczepaniak, Spis prałatów i kanoników..., s. 128.

⁸⁷ Nie podana ilość. Na ulicy Jezuickiej znajdowały się 3 kamienice należące do Towarzystwa Jezusowego. Były to: kamienica zwana „pod szkołami” (L. Zalewski, Katedra ..., s. 27 – 28, s. 72), kamienica podporowana zakonowi w 1669 przez pisarza grodzkiego krasnostawskiego Mikołaja Górskiego (tamże, s. 28) i dawna kamienica Piorunkowska (tamże, s. 26).

[k. 29v]

^aSpecyfikacja 'kamienic' s<z>lacheckich^a

1. Kamienica w jmci pana ^kGostomskiego^k podstolego sanockiego⁸⁸

^aOlejna ulica^a

2. Kamienica w. jmci pana Stoińskiego sędziego ziemskiego lubelskiego⁸⁹
3. Kamienica jmci pana Lupińskiego
4. Kamienica w. iciów panów ^lKrasińskich¹⁹⁰
5. Kamienica jmci pana Ciswickiego
6. Kamienica⁹¹ j.w. jmci pana krajczego koronnego⁹²

^aRybna ulica^a

7. Kamienica jmci pana Jabłońskiego
8. Kamienica jmci pani Hadziewiczowej
9. Kamienica⁹³ ichmciów panów Glinieckich

^{j-j} W Or.: kamieniec; ostatnia litera wyrazu skreślona, a przedostatnia „e” przerobiona na literę „c”.

^{k-k} W Or.: Gostembskiego. ^{l-l} W Or.: Crasinskich.

⁸⁸ Franciszek Gostomski podstoli sanocki. Kazimierz Przyboś twierdził w opracowanym przez siebie wykazie urzędników województwa ruskiego, że posiadanie przez Gostomskiego urzędu podstolego sanockiego należy uznać za wątpliwe, co najwyżej mógłby być podstolicem, przy czym powołując się na herbarz Bonieckiego wprowadził zamieszanie z imionami Gostomskich (Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy, oprac. K. Przyboś, Kórnik 1998, poz. 2474, s. 284), zarówno miejskie, jak i grodzkie księgi lubelskie świadczą, że jednak Gostomski w czasie sporządzenia Specyfikacji z urzędem podstolego sanockiego występował, dnia 18 czerwca 1740 r. został przez niego złożony pozew do Trybunału Koronnego związany ze sprawą przeprowadzenia intromisji do kamienicy zmarłego dłużnika pozew złożył Gostomski jako podstoli sanocki (zob. APL, CLRMO sygn. 278, k. 227). Urząd podstolego sanockiego w czasie powstania Specyfikacji był zapewne pełniony przez kilka osób jednocześnie, co było konsekwencją powszechnego zjawiska handlowania urzędami

⁸⁹ Jacek (Hiacynt) Stoiński, nominowany na sędziego z. lubelskiego 8 lipca 1715 r., zm. przed 29 lipca 1744 r., Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII – XVIII wieku, Spisy, t. IV, Małopolska (Województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie), z. 4, Urzędnicy województwa lubelskiego, Spisy, oprac. W. Kłaczewski, W. Urban, Kórnik 1991, poz. 284, s. 47. Z dnia 13 kwietnia 1753 r. mamy informację, że syn Jacka, również sędzia z. lubelski Dominik Stoiński miał dwór na Podwalu, APL, CLRMO sygn. 324, k. 544-544v; tamże, sygn. 326, k. 449-449v.

⁹⁰ Oznaczona na Planie 1783: i6.

⁹¹ Obecnie Rynek 5, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 625, s. 252; A. Malik, Admin, J. Popiel - Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, I. Frankowska, Rynek 5 w Lublinie [w:] Leksykon Lublin, (<http://teatrnn.pl/leksykon/>).

⁹² Franciszek Salezy Potocki nominacja na krajczego koronnego 19 lipca 1736 r., awans 22 maja 1755 r. na wojewodę wołyńskiego, Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy, oprac. K. Chłapowski, S. Ciara, Ł. Kądziela, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska, poz. 317, s. 67; zob. M. Czeppe, Potocki Franciszek Salezy h. Pilawa (1700–1772) [w:] Polski słownik biograficzny, t. XXVII/4, z. 115, Wrocław-Warszawa 1983, s. 814–823.

⁹³ Informacja o dołączeniu pozwu do kamienicy Glinieckich w Lublinie (20 września 1742), APL, CLRMO sygn. 287, k. 349, 370 - 370v.

10. Kamienica jmci pana Sienickiego
11. Kamienica jmci pana Gorczyńskiego⁹⁴
12. Kamienica jmci pana Dobraczyńskiego
13. Kamienica ichmciów panów Sosnowskich

[k. 29a]

^aGrodzka ulica^a

14. Kamienica ichmciów panów Brzozowskich
15. Kamienica jmci pana Domskiego
16. Kamienica w. jmci pana Iżyckiego
17. Kamienica w. jmci pani Kalinowskiej
18. Kamienica jmci p. Hutnickiego
19. Kamienica w. jmci pani Bilskiej
20. Kamienica w. jmci pani Liniewskiej
21. Kamienica p. Polańskich
22. Kamienica w. jmci pana Rojowskiego⁹⁵
23. Kamienica⁹⁶ w. jmci pana Węglińskiego
24. Kamienica⁹⁷ w. ich^mciów p. Nosadynich⁹⁸

⁹⁴ Jan Gorczyński zmarł w wieku 45 lat 26 marca 1754 r., został pochowany w kościele oo. Dominikanów p.w. św. Stanisława, Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie, Parafia św. Jana, Akta zgonów [dalej: AAL, PJ], t. LXII, s. 48.

⁹⁵ Oznaczona na Planie 1783: 17. Kamienica znajdowała się obok klasztoru oo. Dominikanów. Właścicielem nieruchomości był Jan Rojewski (Rojowski), od 12 sierpnia 1744 r. podczaszy urzędowski, Urzędnicy województwa lubelskiego..., poz. 737, s. 98.

⁹⁶ Obecnie Złota 3 (Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 745, s. 259; A. Malik, Joanna Zętar, Łucja Oś, Monika Śliwińska, Izabela Frankowska, Złota 3 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*). W czasie powstania Specyfikacji kamienica była lokalizowana na ulicy Dominikańskiej. Właścicielem nieruchomości był łowczy żytomierski Benedykt Węgliński, zob. H. Gmiterek, *Judaica Lublinensia*, vol. I, *Materiały źródłowe do dziejów Żydów w księgach grodzkich lubelskich z doby panowania Augusta II Sasa 1697–1733*, Lublin 2001 [dalej: H. Gmiterek, *Materiały*], poz. 2271, s. 396. Benedykt Węgliński jako łowczy żytomierski występował 2 maja 1723 r., 14 października 1737 r. W 1748 r. był rzekomo łowczym latyczowskim, Urzędnicy województw kijowskiego i czernichowskiego XV–XVIII wieku. Spisy, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, *Kórnik* 2002, poz. 863, s. 119. zob. Urzędnicy podolscy XIV – XVIII wieku. Spisy, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, *Kórnik* 1998, poz. 811, s. 167; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. X, Warszawa 1907, s. 28.

⁹⁷ Obecnie Rynek 10, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 630, s. 252; A. Malik, Admin, J. Popiel-Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, I. Frankowska, P. Kowalczyk, *Rynek 10 w Lublinie* [w:] *Leksykon Lublin*.

⁹⁸ Rodzina miała stosunkowo świeżą metrykę szlachectwa. Kasper Niesiecki twierdził, że rodzina pochodziła z Wenecji, a w schyłkowym okresie rządów Michała Korybuta Wiśniowieckiego uzyskała indygenat (K. Niesiecki, t. VI, s. 573), w tym okresie przedstawiciel rodziny uzyskał jednak nie indygenat a nobilitację. W 1673 r. protoplasta rodziny Antoni Nosadyni został nobilitowany za wystawienie własnym kosztem 6 armat z końmi i amunicją (*Volumina Legum*, t. VI, f. 129, s. 77). W czasie opracowania Specyfikacji nieruchomości należała zapewne do jego wnuka Antoniego Nosadyniego łowczego urzędowskiego, dziedzica wsi Palikije, Miłocin i Radawiec.

25. Kamienica⁹⁹ w. ichciów panów Trębińskich
26. Kamienica Ambroszkiewiczowska¹⁰⁰ teraz ww. różnych ichmciów panow szlachty
27. Kamienica w. ichciów panów Kielczewskich¹⁰¹
28. Kamienica j.w. jmci pana Suchodolskiego ^lchorążego^l lubelskiego¹⁰²
29. Kamienica ichmciów panów Słotwińskich

⁸Jest kamienic szlacheckich intra moenia miasta numero 29. ⁻¹ ⁸

[k. 29av]

^aSpecyfikacja kamienic miejskich^a

1. Kamienica jmci pani Cyboni r. l.¹⁰³

^aOlejna ulica^a

2. Kamienica Minczarnia¹⁰⁴
3. Kamienica jm. pani Siedleckiej
4. Kamienica jmci pana Baura r. l.¹⁰⁵
5. Kamienica jmci pana ^mGiencińskiego^m r. l.¹⁰⁶
6. Kamienica jmci pana Baura r. l.

^aRybna Ulica^a

7. Kamienica cechu szewskiego¹⁰⁷
8. Kamienica krawiecka

¹⁻¹ W Or.: Horążego. ¹ Oznaczenie graficzne w postaci „-”. ^{m-m} W Or.: Gęnczynskiego.

⁹⁹ Obecnie Rynek 16, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 253, s. 253; A. Malik, Admin, Jakub Popiel - Popielec, Joanna Zętar, Łucja Oś, Monika Śliwińska, Izabela Frankowska, Paulina Kowalczyk, Rynek 16 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

¹⁰⁰ Obecnie Rynek 20 (A. Malik, Admin, J. Popiel - Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, Rynek 20 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*). Małżonkowie Ambroszkiewiczowie posiadali w Lublinie kamienicę zwaną Mordaszowiczowską (12 grudnia 1725), H. Gmiterek, *Materiały*, poz. 1771, s. 321.

¹⁰¹ Kielczewscy h. Habdank, duża rodzina terrigenów województwa lubelskiego, szerzej na temat przedstawicieli rodu, zob. A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. X, s. 24 - 25.

¹⁰² Maciej Suchodolski, nominowany na chorążego lubelskiego 8 lutego 1735 r., awansowany 19 marca 1739 r. na kasztelana lubelskiego, *Urzędnicy województwa lubelskiego...*, poz. 24, s. 19.

¹⁰³ Właścicielka nieruchomości była wdową po Michale Janie Cybonim, członku rady lubelskiej w latach 1697-1732, burmistrzu lubelskim w latach 1702, 1708, 1710-1711, 1713, 1715, 1719, 1724, 1731, J. Riabinin, *Rada miejska lubelska w XVIII w.*, Lublin 1931, s. 26; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 90.

¹⁰⁴ Dawna mennica. Dziś nie istniejąca kamienica przy Olejnej 6, zob. H. Gawarecki, C. Gawdzik, *Ulicami Lublina: przewodnik*, Lublin 1976, s. 77.

¹⁰⁵ Jan Augustyn Baur, członek rady lubelskiej w latach 1727-1763, burmistrz lubelski w latach 1727-1730, 1733, 1735-1736, 1739-1745, 1747-1748, 1753, 1756 -1757, 1759, J. Riabinin, *Rada...*, s. 26; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 89.

¹⁰⁶ Piotr Gienciński (zm. 1744 r.), wójt lubelski w latach 1720-1721, 1724-1726, członek Rady lubelskiej w latach 1727-1744, burmistrz lubelski w latach 1734, 1736-1738, 1741, 1737, J. Riabinin, *Rada...*, s. 26; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 90.

¹⁰⁷ Oznaczona na Planie 1783: c6.

9. Kamienica jmc pana Babickiego ł. l.¹⁰⁸

^aGrodzka Ulica^a

10. Kamienica ich^{moś}ciów panów Hermsonów

11. Item druga tychże samych¹⁰⁹

12. Kamienica jm^{oś}ci pana Babickiego ł. l.

[k. 30]

13. Kamienica jm^{oś}ci pani Strykowskiej r. l.¹¹⁰

14. Kamienica Kompalskich

15. Kamienica jmc pana Klossa pisarza r. l.¹¹¹

16. Kamienica jmc pana Józefa Jelińskiego ł. l.¹¹²

17. Kamienica Usakowskich

18. Kamienica p. Drabickiego

19. Kamienica p. Raczyńskiej

20. Kamienica p. Eliaszewskiego

21. Kamienica krawiecka¹¹³

22. Kamienica ⁿsukcesorówⁿ nieboszczyka jm pana Wojciecha Jelińskiego wójta lubelskiego¹¹⁴

ⁿ⁻ⁿ W Or.: Sukcesorow.

¹⁰⁸ Michał Babicki ławnik lubelski, a następnie wójt w 1758 r., zmarł w wieku 63 lat 28 listopada 1758 r., został pochowany w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 69 [75]; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 89.

¹⁰⁹ Hermsonowie posiadali 2 kamienice w pierwszej części miasta i dwie w drugiej części miasta. W tym miejscu Specyfikacji wymienione są kamienice hermsenowskie tzw. wielka i mała, znajdujące się w pierwszej części miasta, jedna z tych nieruchomości ma obecnie adres Grodzka 2 (*Zabytki architektury i budownictwa...*, poz. 261, s. 232; I. Frankowska, M. Śliwińska, *Grodzka 2 w Lublinie [w:] Leksykon Lublin*). Nieruchomości Hermsonów w drugiej części miasta znajdowały się, jedna w pobliżu Archidiakonii (prawdopodobnie w miejscu dzisiejszego domu Archidiakońska 6), a druga na ul. Dominikańskiej czyli Złotej (por. APL, Akta m. Lublina, A. kta luźne, sygn. 88, s. 151).

¹¹⁰ Właścicielką nieruchomości była wdowa po Tomaszu Strykowski (zm. 1738 r.), wójcie lubelskim w latach 1712, 1713, członku Rady lubelskiej w latach 1720 – 1738, burmistrzu lubelskim w latach 1720–1723, 1730; J. Riabinin, *Rada...* s. 27; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 93.

¹¹¹ Michał Kloss, pisarz radziecki w latach 1723–1757 (Maria Stankowa podała inny przedział czasowy sprawowania przez niego pisarstwa: 1723–1743), członek rady lubelskiej w latach 1742–1757, zmarł w wieku 70 lat 18 stycznia 1758 r., został pochowany w kolegiacie św. Michała pod wielkim churem, AAL, PJ, t. LXII, s. 63; J. Riabinin, *Rada...*, s. 26, 40; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 91.

¹¹² Józef Jeliński (zm. 21 września 1768 r.) w czasie opracowywania Specyfikacji był ławnikiem lubelskim. W latach 1742–1743 był wójtem lubelskim, członkiem Rady lubelskiej w latach 1749–1768, a w 1749–1761 burmistrzem lubelskim, pochowany w kolegiacie p.w. św. Michała w kaplicy Pana Jezusa Ukrzyżowanego, AAL, PJ, t. LXII, s. 147; J. Riabinin, *Rada...*, s. 26; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 91.

¹¹³ Kamienica wymieniana w spisach podatkowych jako ostatnia kamienica miejska w pierwszej części miasta.

¹¹⁴ Wojciech Jeliński był wójtem lubelskim w latach 1729–1730, 1733, 1736–1737 (M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 91). W świetle prezentowanego zestawienia, nieruchomość ta znajdowała się zapewne w rejonie Rynku, ale posiadamy także informację o tym, że sukcesorowie ś.p. wójta lubelskiego Wojciecha Jelińskiego posiadali kamienicę przy placu nieopodal Zamku, zatem już na Podzamczu na północ od miasta w murach, APL, CLRMO sygn. 298, k. 402-402v; tamże, sygn. 300, k. 263v-264v.

23. Kamienica ⁿsukcesorówⁿ jmci pana Doreckiego
24. Kamienica jm. pana Silkiewicza w. l.¹¹⁵
25. Kamienica¹¹⁶ jm^{oś}ci pana Makarowicza r. l.¹¹⁷
26. Kamienica jm^{oś}ci pana Wi<e>rbica r. l.¹¹⁸
27. Kamienica ⁿsukcesorówⁿ p. Szylinga
28. Kamienica¹¹⁹ i^{ch}m panów Hermsonów
29. Kamienica¹²⁰ p. ^oPrasołowicza^{o121}
30. Kamienica jm pana Wi<e>rbica r. l.
31. Kamienica Kieremowiczowska¹²² spustoszała
[k. 30v]
32. Kamienica¹²³ jmci pana Szarweja r. l.¹²⁴
33. Kamienica¹²⁵ jmci pana Baura r. l.
34. Kamienica¹²⁶ jmci pana Gabriela Muratowicza
35. Kamienica ⁿsukcesorówⁿ jmci pana Mikołaja Muratowicza

^{o-o} W Or.: Prosulowicza.

¹¹⁵ Józef Jan (Jan Józef) Silkiewicz (zm. 1778 r.), wójt lubelski w latach 1738–1741, 1744–1757, członek Rady lubelskiej w latach 1757–1778, burmistrz lubelski w latach 1757–1758, 1760–1761, 1764, 1767–1772, 1777, J. Riabinin, Rada..., s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 93.

¹¹⁶ Obecnie Rynek 8, kamienica Lubomelskich, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 628, s. 252; A. Malik, Admin, J. Popiel - Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, I. Frankowska, P. Kowalczyk, Rynek 8 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

¹¹⁷ Jan Makarowicz, członek Rady lubelskiej w latach 1733–1748, burmistrz lubelski w latach 1779, 1733–1735, 1737, 1739, 1742, 1746, 1748, 1780, 1782–1787, 1789, J. Riabinin, Rada..., s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 92.

¹¹⁸ Józef Wierzbic (zm. 1748 r.), członek Rady lubelskiej w latach 1732–1748, burmistrz lubelski w latach 1732–1733, 1739, 1742–1745, 1748, J. Riabinin, Rada..., s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 94.

¹¹⁹ Istniała w miejscu, gdzie obecnie znajduje się dom przy Złotej 4. W czasie powstania Specyfikacji kamienica była lokalizowana na ulicy Dominikańskiej, zob. APL, Akta m. Lublina, Akta luźne, sygn. 88, s. 151.

¹²⁰ Obecnie Złota 6, , Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 748, s. 259; A. Malik, M. Śliwińska, J. Zętar, Ł. Oś, I. Frankowska, Złota 6 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

¹²¹ Marcin Prasołowicz, triumwir lubelski, zmarł 11 maja 1747 r., AAL, PJ, t. LXII, s. 10.

¹²² Obecnie Rynek 12, kamienica Konopniców, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 632, s. 253; A. Malik, Admin, J. Popiel - Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, I. Frankowska, P. Kowalczyk, Rynek 12 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

¹²³ Obecnie Rynek 13, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 633, s. 253; A. Malik, Admin, J. Popiel-Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, I. Frankowska, Rynek 13 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

¹²⁴ Piotr Szarwej, członek rady lubelskiej w latach 1712 – 1748, burmistrz lubelski w latach 1712, 1714, 1716, 1718–1720, 1722, 1726, 1729, 1732, 1735–1736, 1738–1739, 1741, 1744, 1747, zmarł przed 26 sierpnia 1748 r., AAL, PJ, t. LXII, s. 16; J. Riabinin, Rada... s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 93.

¹²⁵ Obecnie prawdopodobnie Rynek 15, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 635, s. 253; A. Malik, Admin, J. Popiel - Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, I. Frankowska, P. Kowalczyk, Rynek 15 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

¹²⁶ Obecnie Rynek 17, Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 637, s. 253; A. Malik, Admin, J. Popiel-Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, I. Frankowska, P. Kowalczyk, Rynek 17 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

36. Kamienica¹²⁷ jmci pana Cellego r. l.¹²⁸
37. Kamienica¹²⁹ jmci pana Grzegorza Muratowicza r. l.¹³⁰
38. Kamienica jmci pana Antoniego ^pMuratowicza^p r. l.¹³¹
39. Kamienica jmci pana Szuberta
40. Kamienica jmci p. Szarweja ł. l.¹³²
41. Kamienica p. Byczyńskiego
42. Kamienica ⁿsukcesorówⁿ jmci pana Gostomskiego r. l.¹³³
43. Kamienica p. Wirzchnickiego
44. Kamienica jmci pana Jakubowskiego

^gMiejskich intra moenia kamienic Nr^o ^r44^r ^g

[k. 31]

^aSpecyfikacja ^sposesyi^s tak duchownych jako i szlacheckich tudziesz i miejskich na Przedmieściu Krakowskim i Dyskim Gościńcu w Lublinie będących^a

Duchowne ^sposesje^s

1. Kamienica Świętego Ducha¹³⁴
2. Kamienica druga Świętego Ducha

^{p-p} W Or.: Muradowicza. ^{r-r} Liczba podkreślona. ^{s-s} W Or. odpowiednio: possessyi, possessye.

¹²⁷ Obecnie Rynek 18, *Zabytki architektury i budownictwa...*, poz. 638, s. 253; A. Malik, Admin, J. Popiel-Popielec, J. Zętar, Ł. Oś, M. Śliwińska, I. Frankowska, Rynek 18 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

¹²⁸ Aleksander Celli (w księdze zgonów parafii św. Michała zostało odnotowane inne imię Cellego możliwe, że błędne bądź drugie jego imię: Tomasz), członek Rady lubelskiej w latach 1712–1757, burmistrz lubelski w latach 1712, 1714, 1716–1717, 1720, 1723–1725, zmarł w wieku 76 lat pod koniec kwietnia lub na początku maja 1758 r., został pochowany w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 66; J. Riabinin, Rada..., s. 26; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 89.

¹²⁹ Obecnie Rynek 19, *Zabytki architektury i budownictwa...*, poz. 639, s. 253; A. Malik, Admin, J. Popiel-Popielec, J. Zętar, M. Śliwińska, I. Frankowska, Rynek 19 w Lublinie [w:] *Leksykon Lublin*.

¹³⁰ Kamienica w chwili opracowania specyfikacji należała już do spadkobierców Grzegorza Muratowicza, który zmarł 7 stycznia 1731 r. Był członkiem Rady lubelskiej w latach 1712–1731, wójtem lubelskim w latach 1708, 1710–1711, burmistrzem lubelskim w latach 1712 – 1713, 1715, 1721, 1724, 1726, 1731, J. Riabinin, Rada..., s. 27, 32; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 92.

¹³¹ Antoni Muratowicz, wójt lubelski w latach 1734–1735, członek Rady lubelskiej w latach 1737–1757, burmistrz lubelski w latach 1737–1738, 1740–1742, 1744, 1746–1749, zmarł w wieku 64 lat 24 listopada 1757 r., został pochowany w kościele oo. Bernardynów, AAL, PJ, t. LXII, s. 61; J. Riabinin, Rada..., s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 92.

¹³² Właściciel kamienicy, Szarwej był ławnikiem lubelskim.

¹³³ Kamienica należała do spadkobierców Andrzeja Gostomskiego (zm. 1726 r.), członka Rady lubelskiej w latach 1709–1726, burmistrza lubelskiego w latach 1709, 1718, J. Riabinin, Rada..., s. 26; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 90.

¹³⁴ Nieruchomość należąca do prepozytury szpitalnej p.w. Św. Ducha.

3. Kamienica trzecia Świętego Ducha¹³⁵
4. Kamienica ww. oo. Bonifratrów
5. Domostwo ww. oo. Bonifratrów
6. Dworek ich^{mościów} księży farnych
7. ww. oo. Obserwantów¹³⁶ dworek, kamienica i domków in numero 10
8. ww. oo. Jezuitów domków 5
9. Cegielnia Świętego Ducha
10. Folwark ich^{mościów} księży seminarystów do ww. oo. Jezuitów należący
11. Dworek ww. oo. Bonifratrów
12. Item drugi tychże przed klasztorem¹³⁷

[k. 31v]

13. Lem<sz>czyznę¹³⁸ całą, na której jest kamienica jedna i budynków 4 'które' trzymają ww. oo. Jezuici
14. Dworek ww. panien Karmelitanek Bosych
15. Item drugi dworek tychże panien murowany
16. Item tychże panien domostwo

^{t-t} W Or.: którą. ^{d-d} W Or.: Sędomirskich.

¹³⁵ Jedną z wymienionych kamienic jest najprawdopodobniej nieruchomości, która została przejęta 28 sierpnia 1730 r. przez Gabriela Dobrogoszcza prepozyta kościoła pw. Św. Ducha syna wcześniejszego właściciela kamienicy Jana Dobrogoszcza. Kamienica była wówczas własnością Agnieszki i Franciszka Humlów, od których dzierżawił ją Hirs (Herszek) Jakubowicz. Posesję w imieniu Dobrogoszcza przejął nieznan z imienia Milanowski (H. Gmiterek, *Materiały*, poz. 2099, s. 371). W spisach miejskich z 1738 r. jedną z kamienic w Pierwszej części Przedmieścia zwano Dobrogoszczowską. W Specyfikacji jednak nazwa ta dla kamienicy z Przedmieścia Krakowskiego nie została odnotowana, tak więc najpewniej była nią jedna z nieruchomości należących do prepozytury szpitalnej Św. Ducha przejęta wszak przez ks. Gabriela Dobrogoszcza. Jeśli chodzi o dzieje tej kamienicy, utracił ją Jan Dobrogoszcz realizując ryzykowne przedsięwzięcia finansowe z Herszkiem (Hirszem) Jakubowiczem, wobec którego popadł w dług. Żyd natomiast przejął majątek Dobrogoszcza, a w jego kamienicy na Krakowskim Przedmieściu otworzył sklep gdzie handlował gorzałką i przyprawami korzennymi. Sprawiedliwości próbowała dochodzić przed lubelskim sądem grodzkim żona Jana Dobrogoszcza, Agnieszka z Luziewiczów (protestacja, 20 kwietnia 1722 r.), zob. H. Gmiterek, *Materiały*, poz. 1533, s. 283.

¹³⁶ Dominikanie Obserwanci (Congregatio Sancti Ludovici Bertrandi Ordinis Praedicatorum in Regno Poloniae).

¹³⁷ Klasztor oo. Bonifratrów znajdował się w zachodniej części tzw. placu na rozdrożu czyli charakterystycznego terenu o trójkątnym kształcie ukształtowanego w XVI w. (dziś Plac Litewski) między od południa traktem krakowskim, główną arterią przechodzącą przez Krakowskie Przedmieście (dziś ulica o tej nazwie), od strony północnej plac ograniczała droga wiodąca w kierunku Wieniawy. Na Planie z 1783 r. klasztor oo. Bonifratrów został oznaczony: 73. Plac do wzniesienia klasztoru został nabyty przez sufragana chełmskiego Mikołaja Świrskiego w 1649 r., klasztor postawiono w 1653 r., a w następnym roku osadzony w nim został zakon oo. Bonifratrów. Obok klasztoru powstał szpital dla umysłowo chorych oraz cmentarz. W czasie opracowania Specyfikacji z klasztorem sąsiadowały pałace magnackie zajmujące północną część placu na rozdrożu należące do Potockich, Sanguszków i Czartoryskich, zob. J. Dybała, *Plac Litewski w Lublinie: dzieje zabudowy i założenia urbanistycznego*, „Roczniki Humanistyczne”, 1972, t. XX, z. 5, s. 71 - 82; S. Z. Sierpiński, *Obraz miasta Lublina*, Warszawa 1839, s. 26.

¹³⁸ Teren na północ od miasta w murach i północny-zachód od Stawu (oznaczenie na Planie 1783: „P”). W XVII w. był to folwark należący do mieszczańskiej rodziny Lemków, stąd jego nazwa.

17. Domków murowanych w. oo. Jezuitów cztery
18. Dworek w. jmcí księdza scholastyka¹³⁹
19. Kamienica w. jmcí księdza proboszcza świętoduskiego¹⁴⁰
20. Kamienica i ogród ww. oo. Jezuitów
21. Domostwo ww. oo. Karmelitów Bosych
22. Browarów tychże ww. oo. dwa
23. Słodownia tychże ww. oo.
24. Dworek ww. oo. Trynitarzów. Tam browar, słodownia i łaźnia
25. Szpital ichmcíów księży farnych¹⁴¹
26. Dworek ww. panien Bernardynek
27. Dworek tychże ww. panien
28. Stara Bursa¹⁴² ww. oo. Jezuitów
29. Kamienica ww. oo. Jezuitów
30. Dworek ww. panien ^dsadomierskich^b
31. Kamienica Świętego Ducha
32. Kamienica ww. oo. Pijarów¹⁴³
- [k. 32]
33. Kamienica pod Jeleniem¹⁴⁴ księża
34. Konwent ww. oo. Kapucynów zabrał kamienic i budynków numero 10, na którym placu się pomorowali¹⁴⁵

¹³⁹ Ks. Michał Szajowski (zm. 1753), scholastyk lubelski od 1734 r.; ks. J. Szczepaniak, *Spis prałatów...* s. 127. Oznaczenie nieruchomości na Planie 1783: I1.

¹⁴⁰ Oznaczenie nieruchomości na Planie 1783: k1.

¹⁴¹ Szpital księży inwalidów (*Hospitale invalidorum sacerdotum*). Był to przytułek dla starych, chorych i niedołężnych księży. Teren gdzie został umieszczony szpital był zakupiony w 1639 r. przez ks. Walentego Turobojskiego. Nabyty został wówczas folwarczek z dworem, stajniami i ogrodami niedaleko własności ss. Brygidek w Drugiej części Krakowskiego Przedmieścia na Żmigrodzie. W 1646 r. oficjał ks. Michał Sługocki i kanonik ks. Wojciech Jaworzyński kupili kamienicę zwaną Michalińska lub Budzińska. W 1653 r. ks. Sługocki kupił dodatkowo dom razem z ogrodem, zapisując posesję w 1655 r. szpitalowi. W świetle wizyty generalnej przeprowadzonej 15 lutego 1760 r. księża inwalidzi nie mieszkali w jednym miejscu, ale w domach prywatnych oraz szpitalach oo. Bonifratrów. Dnia 7 września 1736 r. dziekan i oficjał lubelski ks. Mikołaj A. Janowski oddał w dwudziestoletnią dzierżawę plac należący do księży inwalidów, który został zdewastowany w zawieruchach wojennych. W 1763 r. zostały sprzedane należące do księży inwalidów domy i plac na Żmigrodzie, a w 1786 r. folwark Nikłowski, J. A. Wadowski, dz. cyt., s. 156–158; B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, tom trzeci, Kraków 2000, s. 513–515.

¹⁴² Na Planie 1783 oznaczona: a3. Na północ od klasztorów Reformatów i Misjonarzy.

¹⁴³ Oznaczenie na Planie 1783: „S”.

¹⁴⁴ Obecnie Krakowskie Przedmieście 12; J. Czerepińska, *Krakowskie Przedmieście na odcinku od Placu Łokietka do ul. Staszica w Lublinie*, mpis, www.tnn.pl (Lublin pamięć miejsca).

¹⁴⁵ Kapucyni (*Ordo Fratrum Minorum Capucinatorum*). Klasztor oo. Kapucynów na Planie 1783: „Ł”. Podstawę założenia klasztoru stanowiła fundacja marszałka w. litewskiego Pawła Sanguszki i jego żony Anny Marii z Lubomirskich, którzy zakupili nieruchomości przy trakcie krakowskim naprzeciw własnej lubelskiej rezydencji. Fundacja małżonków została zaaprobowana przez władze kościelne w 1723 r. Także plac z nowym dworem przy trakcie krakowskim obok klasztoru oo. Bonifratrów łącznie z sumą pieniężną przekazała w 1722 r. Kapucynom kasztelanowa wołyńska Jadwiga Zahorowska oprócz tego Kapucyni otrzymali pod koniec 1723 r. na tymże przedmieściu lubelskim z rąk kanonika krakowskiego

35. Domostwo ww. panien Wizytek
36. Domostwo ww. oo. Pijarów
37. Domostwo ww. oo. Trynitarzów
38. Budynek ichciów księży farnych
39. Karczma ww. panien Wizytek
40. Dworek ichciów księży świętokrzyskich Benedyktynów¹⁴⁶
41. Domostwo jm^ości księdza plebana świętego Mikołaja¹⁴⁷
42. Dworek wielebnych oo Pijarów

§Na Przedmieściu duchownych §posesyi§ N° 42^g

^a§Posesje§ szlacheckie^a

1. Kamienica j. panów Kłodnickich
2. Kamienica w. jci pana Jabłonowskiego¹⁴⁸
3. Kamienica w. jci pana Pełłowskiego¹⁴⁹
4. Kamienica w. jci pana Radeckiego¹⁵⁰
5. Dom wielki pana Królikowskiego
6. Kamienica j.w.jci pana Potockiego hetmana w. k.¹⁵¹

ks. Hieronima Jełowickiego duży sad i ogród razem z budynkami gospodarczymi i stajniami, które znajdowały się między traktem krakowskim a pustym ogrodem ss. Brygidek. Na temat fundacji w Lublinie klasztoru oo. Kapucynów, zob. szerzej, M. Budziarek, *Kapucyni w Lublinie. Dzieje klasztoru w latach 1721–1864*, Warszawa – Lublin 1996, s. 35–38.

¹⁴⁶ Benedyktyni (*Ordo Sancti Benedicti*) z opactwa ze Świętego Krzyża.

¹⁴⁷ Proboszczem parafii p.w. św. Mikołaja Biskupa na Czwartku w czasie opracowywania *Specyfikacji* był ks. Paweł Mazurkiewicz. Jako duszpasterz parafii wystąpił już w lipcu 1736 r. (Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie, Lublin parafia Św. Mikołaja rz-k., Akta urodzeń, t. III, s. 78); jego poprzednikiem był ks. Kazimierz Drużycki, który funkcję proboszcza pełnił jeszcze 17 kwietnia 1736 r. (tamże, s. 76). Fakt sprawowania godności proboszcza parafii na Czwartku przez ks. Pawła Mazurkiewicza potwierdza także ks. J. Szczepaniak, nie precyzyjnie jednak wskazał, że proboszczem został on dopiero 23 grudnia 1738 r., J. Szczepaniak, *Spis prepozytów i plebanów...*, s. 176.

¹⁴⁸ Antoni Jabłonowski, miecznik podlaski, por. AAL, PJ, t. LXII, s. 33.

¹⁴⁹ Nieruchomość była własnością podkomorzego łuckiego Piotra Antoniego Pełłowskiego przedtem podczaszego kijowskiego, zob. APL, Akta m. Lublina, Akta luźne sygn. 88, s. 159 (informacja pochodzi z 1732 r., kiedy Pełłowski był podczaszym kijowskim); zob. Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, Kórnik 2002, poz. 205, s. 43.

¹⁵⁰ Przed 1732 r. nieruchomość należała do Cetnerów później jej właścicielem był Antoni Jerzy Radecki, chorąży bełski od 3 III 1731 r., zmarły przed 30 V 1738 r. po którego śmierci kamienicę odziedziczył jego syn, zob. Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV – XVIII wieku. Spisy, oprac. H. Gmiterek i R. Szczygiel, Kórnik 1992, poz. 24, s. 29.

¹⁵¹ Józef Potocki, nominowany na hetmana w. koronnego 9 listopada 1735 r., zm. 19 maja 1751 r., Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV – XVIII wieku. Spisy, oprac. K. Chłapowski, S. Ciara, Ł. Kądziała, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska, poz. 136, s. 44; zob. A. Link-Lenczowski, *Potocki Józef h. Pilawa (1673 – 1751) [w:] Polski słownik biograficzny, t. XXVIII*, Wrocław 1984–1985, s. 59–72.

7. Dworek jć pana Szulca ¹chorążego¹ artyleryi¹⁵²
[k. 32v]
8. Dworek jć panów Czelużyńskich¹⁵³
9. Kamienica j.o. księcia Czartoryskiego w. r.¹⁵⁴
10. Dworek j. w. jmc¹⁵⁵ci pana Lanckorońskiego kasztelana gostyńskiego¹⁵⁵
11. Kamienica w. jmc¹⁵⁶i pana starosty czerwonogrodzkiego¹⁵⁶
12. Karczma j.o. książąt Lubomirskich w. k.¹⁵⁷
13. Karczma j. w. jmc¹⁵⁸i pana Rzewuskiego pisarza koronnego¹⁵⁸

¹⁴ W Or.: *Horążego*.

¹⁵² Marcin Szulc, służący w Regimencie Artylerii Koronnej, zmarł w wieku 70 lat 14 grudnia 1750 r. i został pochowany w kościele oo. Karmelitów Bosych (AAL, PJ, t. LXII, s. 29). W spisie kamienic z 20 sierpnia 1738 r. zostało zarejestrowane „domostwo Bylinkowej teraz jmc¹i p. Szulca” znajdujące się w pierwszej części Przedmiescia Krakowskiego usytuowane niedaleko (sądząc z kolejności wymieniania poszczególnych nieruchomości) od: domostwa Królikowskiego, domostwa Adamowej, kamienicy Zachariaszewskiej, domostwa Kozłowskiego krawca, kamienicy starosty czerwonogrodzkiego, karczmy wojewody krakowskiego i innych, APL, APE, sygn. 295, k. 21v; zob. także spis kamienic z 12 września 1750 r., tamże, k. 231.

¹⁵³ Rodzina pieczętująca się herbem Topór. Spośród jej przedstawicieli Aleksander podpisał elekcję Augusta II jako posesjonat Ziemi Chełmskiej, a Józef wystąpił na elekcji Stanisława Leszczyńskiego jako przedstawiciel województwa ruskiego, zob. Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III, zestawili J. Dunin-Borkowski, M. Dumin-Wąsowicz, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. I, 1908/9, s. 35; Elektorów poczet którzy nigdy głosowali na elektów Jana Kazimierza r. 1648, Jana III r. 1674, Augusta II r. 1697 i Stanisława Augusta r. 1764; najjasniejszych królów polskich wielkich książąt litewskich itd., ułożył i wydał O. Pietruski, Lwów 1845, s. 59; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. III, Warszawa 1900, s. 354.

¹⁵⁴ Aleksander August Czartoryski, wojewoda ruski od 11 listopada 1731 r., zob. W. Konopczyński, *Czartoryski Aleksander August, książę (1697–1782)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. IV, Kraków 1938, s. 272.

¹⁵⁵ Wojciech Lanckoroński (1727–1753), K. Niesiecki, *Herbarz polski powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez J. N. Bobrowicza*, t. I, Lipsk 1839–1846, s. 324.

¹⁵⁶ Starosta czerwonogrodzki Jan Bazyli Zagwoyski posiadał na Krakowskim Przedmieściu dworek, zob. H. Gmiterek, *Materiały*, poz. 2129, s. 375 (30 VI 1731); tamże, poz. 2130, poz. 2131, s. 375 (3 VII 1731); W. Bondyra, *Reprezentacja sejmowa Rusi Czerwonej w czasach saskich*, Lublin 2005, s. 211 (w czasie opracowania Specyfikacji Zagwoyski starostą czerwonogrodzkim już prawdopodobnie nie był, ale dawny tytuł właściciela był wiązany z nieruchomością).

¹⁵⁷ Lubomirskich wojewodzciców krakowskich. Synami wojewody krakowskiego Jerzego Dominika Lubomirskiego (zm. 1727) byli: Antoni Benedykt starosta kazimierski, barski i lipnicki oraz Franciszek Ferdynand, zob. też H. Gmiterek, *Materiały*, poz. 1888, s. 338 (relacja woźnego sądowego, 12 lipca 1727 r.).

¹⁵⁸ Michał Józef Rzewuski pisarz polny koronny, nominowany 17 lipca 1736 r., uzyskał 20 października 1752 r. awans na wojewodę podlaskiego, *Urzędnicy centralni...*, 547, s. 97; H. Palkij, *Rzewuski Michał Józef h. Krzywda* (zm. 1770) [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXIV/1, z. 140, s. 134–136.

14. Dworek w. jmci pani starościны lityńskiej¹⁵⁹
15. Dworek w. jmci pani Sosnowskiej
16. Dworek j. w. jmci pana Potockiego hetmana w. k.
17. Dworek ante Nezerowski teraz szlachecki
18. Dworek w. jmci pani Kalinowskiej
19. Dworek j. pana Zakrzewskiego
20. Dworek j. w. pana Potockiego kasztelana braclawskiego¹⁶⁰
21. Dworek j. pana Hana pułkownika
22. Dworek j. w. jmc pana starostы braclawskiego¹⁶¹
23. Item karczma "tegoż" j. w. jm^oci
24. Dworek w. jci pana Kielczewskiego¹⁶²
25. Dworek w. jmci pana Stoińskiego¹⁶³
26. Item drugi dworek "tegoż" wielmożnego jm^oci
[k. 33]
27. Kamienica w. jmci pana Piotrkowskiego
28. Dworek w. jci pana Orańskiego
29. Item drugi dworek murowany tegoż w. jm^oci
30. Dworek w. jci pana starostы wiskiego¹⁶⁴
31. Kamienica jmci pana Przystawskiego
32. Kamienica¹⁶⁵ w. jmc pana Wolskiego¹⁶⁶

^{u-u} W Or.: tegosz.

¹⁵⁹ Lityn był tenutą w województwie braclawskim. W czasie opracowania specyfikacji starościną lityńską była Marianna z Dziulich wdowa po posesorze królewsczyzny Józefie Antonim Brzuchowskim (strażnik polny koronny, zm. 1730 r., Urzędnicy centralni..., poz. 1016, s. 155), a po jego śmierci żona Stanisława Świdzińskiego (wojewoda rawski, zm. 1761 r.), na którego przeniosła prawa do tytułu dzierżenia starostwa. T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej. Funkcje urzędów i królewsczyzn w procesie przeobrażeń warstwy społecznej*, Wrocław 1977, s. 128.

¹⁶⁰ Jan Potocki, K. Niesiecki, t. I, s. 285.

¹⁶¹ Starostą braclawskim był od 1732 r. Feliks Ignacy Wielhorski (zm. między 1732–1745), W. Bondyra, *Reprezentacja ...*, s. 207.

¹⁶² Zapewne Remigian Skarbek Kielczewski, stolnik urzędowski od 7 lipca 1729 r., z urzędu zrezygnował przed 31 października 1740 r., Urzędnicy województwa lubelskiego..., poz. 764, s. 101.

¹⁶³ Z 30 marca 1701 r. mamy informację, że na Przedmieściu Krakowskim posiadał kamienicę cześnik bełski Marek Stoiński (H. Gmiterek, *Materiały*, poz. 272, poz. 274, s. 78). Z 13 kwietnia 1753 r. mamy informację, że sędzia ziemski lubelski Dominik Stoiński miał dwór na Podwalu, APL, CLRMO sygn. 324, k. 544-544v; tamże, sygn. 326, k. 449 - 449v.

¹⁶⁴ Starostą wiskim był od 15 kwietnia 1730 r. Adam Stanisław Rostkowski, który sędował starostwo 12 grudnia 1746 r. synowi Janowi Michałowi, zob. E. Burda, *Rostkowski Adam Stanisław h. Dąbrowa* (zm. 1769) [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII/1, z. 162, Wrocław-Warszawa 1989, s. 162.

¹⁶⁵ Kamienica znajdowała się w Drugiej części Krakowskiego Przedmieścia.

¹⁶⁶ Właścicielem kamienicy był Andrzej Wolski cześnik żytomierski (jako posiadający urząd wzmiankowany 20 kwietnia 1724 r., dnia 29 maja 1738 r. uzyskał awans na cześnika chełmskiego, Urzędnicy województw kijowskiego i czernichowskiego XV – XVIII wieku. Spisy, oprac. E. Janas i W. Kłaczewski, Kórnik 2002, poz. 818, s. 114). Dnia 6 marca 1732 r. w kamienicy wybuchł pożar w konsekwencji którego spłonęło 14 domostw „przed Korcami”, „Kuryer Polski”, 1732, CXVI, s. 491 (z Lublina d. 9. Martij).

33. Kamienica wjmci pana Orzechowskiego p. l.¹⁶⁷
34. Dworek j. pana Sałackiego¹⁶⁸
35. Dwór w. jci pana Rozwadowskiego¹⁶⁹
36. Dworek tegoż w. jm^{oś}ci
37. Kamienica w. jmci pana Bonieckiego¹⁷⁰
38. Kamienica w. jmci pana Żuremskiego
39. ^aŻmigród^a na którym stoi ^w10^w domostwa ten gront trzyma j. w. jmość pan Tarło
40. Kamienica j. w. iciów panów Szczuków¹⁷¹
41. Dworek wjci pana Brodowskiego podczaszego lubelskiego¹⁷²
42. Browar tegoż w. jm^{oś}ci
43. Dom ważny tegoż w. jm^{oś}ci
44. Dworek w. jci pani starościnej zakroczymskiej¹⁷³
45. Item drugi dwór teje jmości
46. Item karczma i łaźnia teje w. jm^{oś}ci

^{w-w} Liczba podkreślona

¹⁶⁷ Właścicielem nieruchomości był Paweł Bibersztyn Orzechowski podstoli lubelski (nominowany na urząd 26 kwietnia 1727 r., zmarł przed 12 lipca 1754 r.), Urzędnicy województwa lubeskiego..., poz. 252, s. 44.

¹⁶⁸ Właściciel nieruchomości Wojcich Sałacki, zmarł w wieku 76 lat 25 sierpnia 1751 r., został pochowany w kościele oo. Reformatów, AAL, PJ, t. LXII, s. 35.

¹⁶⁹ Właścicielem nieruchomości był Michał Rozwadowski w 1734 r. stolnik łukowski bądź jego sukcesorowie, zob. APL, APE, sygn. 278, k. 217.

¹⁷⁰ Antoni Ludwik Boniecki, podcasy chełmski od 15 kwietnia 1736 r. (wcześniej podstoli chełmski), dnia 11 grudnia 1746 r. został nominowany na podsędkę chełmskiego, zmarł 20 listopada 1774 r., zob. APL, Akta m. Lublina, Akta luźne sygn. 88, s. 155; Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV – XVIII wieku. Spisy, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992, poz. 1340, s. 180, 1252, s. 169, poz. 1316, s. 177.

¹⁷¹ Właścicielami nieruchomości byli synowie bądź sukcesorowie podkanclerzego litewskiego Stanisława Antoniego Szczuki, zob. APL, APE, sygn. 278, k. 216v

¹⁷² Michał Franciszek Brodowski na Targowisku i Zakrzowie, na podczaszego lubelskiego nominy 21 maja 1729 r., zm. przed 14 stycznia 1739 r., Urzędnicy województwa lubelskiego..., poz. 179, s. 36. W spisie podana informacja, że z urzędem podczaszego lubelskiego wystąpił 28 sierpnia 1738 r. także Walerian Trębiński (Trembiński), tamże, poz. 180, s. 36.

¹⁷³ Dworek znajdował się na Żmigrodzie, w 1732 r. należał do starosty zakroczymskiego Michała Młockiego (APL, Akta m. Lublina, Akta luźne sygn. 88, s. 155). Specyfikacja sugeruje, że nieruchomość w dobie sporządzenia spisu należała do wdowy po nim Teresy z Orzechowskich. Syn Michała, Józefa Młocki (zm. po 1771), starostą zakroczymskim był już w sierpniu 1738 r.; w 1771 r. starostwo przekazał synowi Tadeuszowi, zob. A. Sowa, Młocki Józef h. Prawdzic [w:] Psb, t. XXI/2, z. 89, s. 406; starosta zakroczymski Michał Młocki przed 6 marca 1733 r. zorganizował nad Bystrzycą folwark, H. Gmiterek, Materiały, poz. 2242, s. 392 – 393 (6 III 1733); zob. także M. J. Minakowski, Elita północnomazowiecka. Elita Rzeczypospolitej, t. I, ziemie: ciechanowska, łomżyńska, nurska, różańska, wiska, wyszogrodzka i zakroczymska dawnego województwa (księstwa) mazowieckiego, Kraków 2011, s. 196 – 198.

47. Dwór j. w. jmci pana Suchodolskiego chorążego lubelskiego¹⁷⁴
48. Karczma tegoż jaśnie wielmożnego jm^ości
49. Dworek jmości pana Adamowskiego
50. Dwór j. w. jmci pana Sierakowskiego strażnika w. k.¹⁷⁵
[k. 33v]
51. Dwór w. ichciów panów Kiełczewskich za Bernardyny¹⁷⁶
52. Kamienica¹⁷⁷ j. w. jmci pana starosty rzeczyckiego¹⁷⁸
53. Kamienica w. jci pana Skrzynieckiego¹⁷⁹
54. Kamienica w. jci pana Olbięckiego
55. Kamienica w. jmci pana Raszewskiego
56. Domostwo jć pana Królikowskiego
57. ^v Domostwo tegoż drugie j. pana Królikowskiego
58. Dwa place w. jci pana Polanowskiego na których się nie muruje
59. Domostwo jć pana Królikowskiego
60. Dworek w. jci pana Muszyńskiego
61. Na drugiej stronie dworek jmci pana Polanowskiego¹⁸⁰
62. Plac Głowackiego do dworku w. jmc pana Polanowskiego przysposobiony

^v W Or. brak w numeracji „57” ; po „56” następuje bezpośrednio „58”, co zmienia porządek numeracji dalszego zestawienia.

¹⁷⁴ Dwór Suchodolskich znajdował się na Żmigrodzie. Mamy informację z dnia 28 września 1751 r. (APL, CLRMO sygn. 315, k. 590 - 591) oraz 16 lutego 1756 r. (APL, CLRMO sygn. 336, k. 171 - 171v; tamże sygn. 338, k. 287v - 288), że na Żmigrodzie posiadał dwór podczaszy krasnostawski Michał Maurycy Suchodolski (podczaszy krasnostawski od 1744 r.). Suchodolscy posiadali w Lublinie również inne nieruchomości. Jan Riabinin ustalił, że Suchodolscy posiadali na północny-zachód od Żmigrodu, na Korcach tzw. pałac ordynacki (dziś Królewska 13), który 28 grudnia 1785 r. Michał Maurycy Suchodolski sprzedał Annie z Sapiehów Jabłonowskiej, zob. J. Riabinin, J. Dutkiewicz, Dawne pałace na Korcach w Lublinie, „Pamiętnik Lubelski”, t. III, za lata 1935 – 1937 [Lublin 1938], s. 366 – 367.

¹⁷⁵ Strażnik polny (wielki) koronny, starosta żytomierski Józef Sierakowski, nominowany na dygnitarstwo 15 kwietnia 1730 r., zm. po 5 lipca 1748 r., Urzędnicy centralni ..., poz. 1017, s. 155.

¹⁷⁶ Na Planie 1783 oznaczony: q2.

¹⁷⁷ Dawna kamienica Sobieskich sprzedana Radziwiłłom. Obecnie Bernardyńska 13, gmach Politechniki Lubelskiej (Zabytki architektury i budownictwa..., poz. 104, s. 223). Nieruchomość oznaczona na Planie 1783: Ł2, zob. M. A. Ronikierowa, dz. cyt., s. 192 – 193.

¹⁷⁸ Albrycht Radziwiłł, został nominowany na starostwo sądowe rzeczyckie (województwo mińskie) 15 lipca 1734 r., W. Szczygieski, Radziwiłł Albrycht h. Trąby (ur. 1717, zm. po 1790) [w:] Polski słownik biograficzny, t. XXX/I, z. 124, Wrocław – Warszawa 1987, s. 148.

¹⁷⁹ Właścicielem kamienicy był skarbnik czernihowski Mikołaj Skrzyniecki, H. Gmiterek, Materiały, poz. 2272, s. 397 (18 VI 1733). Spis urzędników województwa czernihowskiego nie wspomina Mikołaja Skrzynieckiego, zob. Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego..., s. 188.

¹⁸⁰ Właścicielem dworku na Krakowskim Przedmieściu w Lublinie był Kazimierz Polanowski podstoli buski (13 listopada 1724), awansowany 27 lipca 1736 r. na chorążego lubaczowskiego, zm. przed 27 października 1741., zob. Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy, t. III, Ziemia ruska, z. 2, Urzędnicy województwa belskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku, Krasnystaw, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieski, Kórnik 1992, poz. 560, s. 91, nr 893, s. 129; H. Gmiterek, Materiały, poz. 1983, s. 353. Nieruchomość znajdowała przy ulicy Panny Maryi niedaleko Gorajszczyzny, por. W. Bondyra, Pałace i dwory szlacheckie..., s. 179.

63. Kamienica w. ichciów panów Prażmowskich
64. Domostwo jmci pana Leszczyńskiego
65. Domostwo jmci pana Pieńkowskiego
66. Domostwo jmci pana Mikulskiego
67. Domostwo drugie jmci pana Pieńkowskiego
68. Dworek jmc pana Anczyńskiego¹⁸¹
69. Dworek jmci pana Goliszewskiego
70. Dworek w. jmci pana Drzewieckiego
71. Kamienica jmci pana Konwickiego
72. Dworek jmci pana Raczyńskiego regnra krasnostawskiego¹⁸²
[k. 34]
73. Dworek jmci pana Różańskiego
74. Dworek w. jci pana Grabowieckiego
75. Item drugi dworek tegoż w. jm^oci

§Szlacheckich §posesyi§ na §Przedmieściu N^umero 76^x g¹⁸³

^aKamienice i domy miejskie na Przedmieściu Krakowskim w Lublinie^a

1. Dom Marcina Koseckiego ślusarza¹⁸⁴
2. Dom Józefa Byczkowskiego¹⁸⁵
3. Domek Błażeja Latusiewicza
4. Dom Jana Zaleskiego stolarza
5. Kamienica jc pana Babińskiego ł. l.¹⁸⁶
6. Kamienica Jakubowskiej wdowy
7. Kamienica Wirzbickiego malarza
8. Domek Antoniego kowala
9. Domek Adama kowala
10. Domostwo pana Jakubowskiego cyrulika

^{x-x} Podkreślenie.

¹⁸¹ Właściciel nieruchomości Anczyński w 1732 r. był vicesgerentem oświęcimskim, pisarz podwojewódziński lubelski, zob. APL, Akta m. Lublina, Akta luźne sygn. 88, s. 160.

¹⁸² Regent grodzki krasnostawski Alojzy Franciszek Raczyński, zob. Urzędnicy województwa belskiego..., 1561, s. 207.

¹⁸³ Według Specyfikacji szlacheckich posesji powinno być co najmniej 86.

¹⁸⁴ W księdze zgonów parafii św. Michała odnajdujemy osobę o tym samym imieniu i wykonywanej profesji, ale o podobnie brzmiącym nazwisku: Kosowski, który zmarł 14 września 1749 r. AAL, PJ, t. LXII, s. 22.

¹⁸⁵ Józef Byczkowski zmarł 14 grudnia 1746 r., w wieku 50 lat, AAL, PJ, t. LXII, s. 8; rzeźnik Byczkowski miał w 1753 r. dom na Podwalu (21 V 1753), APL, CLRMO sygn. 324, k. 823v - 824v.

¹⁸⁶ Właściciel nieruchomości, Babiński był członkiem lubelskiego sądu ławniczego.

11. Domostwo Franciszka Zienkiewicza za szanćami¹⁸⁷
12. Domostwo jmcj pana Sławęckiego
13. Dworek jć pana ^yGebhardta^{y 188} z pocztmagistra^{z 189}
14. Folwark jmcj pana ^zGiencińskiego^{z r. l.¹⁹⁰}
15. Domostwo pana Kaleckiego
[k. 34v]
16. Domek Szymona drażnika¹⁹¹
17. Domek Granackiego kucharza
18. Folwark jć pana ^zGiencińskiego^{z r. l.¹⁹²}
19. Woskobojnja miejska¹⁹³
20. Domostwo Magłownicznej¹⁹⁴

^{y-y} W Or.: Giebart. ^{z-z} W Or.: pocztmagistra. ^{z-z} W Or.: Gęcinskiego.

¹⁸⁷ Badania archeologiczne wykazały, że na obszarze na zachód od miasta powstały od średniowiecza do epoki wczesno-nowożytnej cztery linie obronne miasta, ich budowę potwierdzają również źródła pisane. Wszystkie umocnienia miały orientację północ-południe. Najstarsza linia umocnień powstała pod koniec XV w. biegła wzdłuż współczesnych ulic Świętoduskiej i Dolnej Panny Marii, druga linia powstała w połowie XVI w. biegła wzdłuż dzisiejszych ulic Staszica i Kapucyńskiej, pozostałości trzeciej linii (powstałej w latach 20. XVII w.) odkryto wzdłuż ulic 3 Maja i Kołłątaja, natomiast czwarta linia wybudowana ok. 1670 r. biegła wzdłuż zachodniej strony ul. Lipowej obejmując wschodni skraj Ogrodu Saskiego. Adnotacja w Specyfikacji dotyczy zapewne czwartej linii szanćów, jest ona również widoczna na planie d'Orkena z 1716 r., E. Mitrus, *Archeologia o murach miejskich i młodszych liniach obrony miasta [w:] Lublin i okolice w badaniach archeologicznych, praca zbior. pod red. E. Banasiewicza, Lublin 1999, s. 34 – 38 (tamże Mapa 4. Młodsze linie obronne miasta);* por. K. Nieścioruk, *Metodyczne aspekty kartograficznej analizy i oceny dawnych planów miast na przykładzie planu Lublina z 1716 roku C. d'Orkena, Lublin 2006, s. 66-67 (mpis pracy doktorskiej, Zakład Kartografii UMCS).*

¹⁸⁸ Godfried Gebhardt prefekt poczty i pisarz komory lubelskiej. W 1745 r. posiadał rezydencję na ul. Olejnej (20 V 1745), APL, CLRMO sygn. 295, k. 541–541v; tamże, sygn. 296, k. 793. O tej nieruchomości brak informacji w Specyfikacji. Posiadamy jednak przesłanki źródłowe, że w roku powstania Specyfikacji Godfried Gebhardt mieszkał w kamienicy Nejzerowskiej (Nezerowskiej) w Pierwszej części miasta od Bramy Krakowskiej (APL, APE, sygn. 295, k. 1). Może więc w sformułowaniu z 1745 r., że jego siedziba znajdowała się na ul. Olejnej, chodziło właśnie o kamienicę Nejzerowską (Nezerowską).

¹⁸⁹ Właściwie poczt magister, 'urząd, naczelnik poczty', Z. Góralski, *Encyklopedia urzędów i godności w dawnej Polsce, Warszawa 2000, s. 98.*

¹⁹⁰ Piotr Gienciński (zm. 1744 r.), członek Rady lubelskiej w latach 1727 – 1744, wójt lubelski w latach 1716, 1720–1721, 1724–1726, J. Riabinin, *Rada...*, s. 27; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 90.

¹⁹¹ Drążnik, 'tragarz'; M. S. B. Linde, *t. I*, s. 525.

¹⁹² Własność Piotra Giencińskiego.

¹⁹³ Woskobojnja była przedsiębiorstwem miejskim, gdzie tłoczono i przetapiano wosk. Znajdowała się w pierwszej części Przedmieścia Krakowskiego w rejonie północno-zachodnim od murów miejskich; zob. M.S.B. Linde, *t. 6*, s. 294; *Lustracja województwa lubelskiego 1661*, wyd. H. Oprawko i K. Schuster, Warszawa 1962, s. 104; H. Gawarecki, *O dawnym Lublinie. Szkice z przeszłości miasta*, Warszawa 1974, s. 77.

¹⁹⁴ Prawdopodobnie posesorka nieruchomości prowadziła rodzaj zakładu magłowniczego. Bądź też wnioskując z charakterystycznej (dla kobiet) formy przydomka (nazwiska) mogła być żoną właściciela takiego zakładu. W księgach grodzkich lubelskich (obłata protestacji 30 kwietnia 1727 r.) jest poświadczona mieszczka lubelska o takim samym przydomku bądź nazwisku zarejestrowanym w Specyfikacji: Ewa Magłowniczna, H. Gmiterek, *Materiały*, poz. 1877, s. 337.

21. Domostwo Wisilewskiej

^aDruga strona Przedmieścia Krakowskiego^a

22. Domostwo p. Lafurkardego¹⁹⁵
23. Domostwo Bernackiego
24. Plac pusty jć. pana Klossa pisarza radzieckiego¹⁹⁶
25. Domostwo Mieczkowskiego
26. Domostwo Usakiewicza¹⁹⁷
27. Domostwo Ciemniowskiego¹⁹⁸
28. Domostwo Andrzeia Żuczkiewicza
29. Domostwo Łaskowskiego
30. Kamienica Lebedowicza
31. Domek Macieja kowala
32. Folwark p. Grygrego
33. Folwark j. p. Wierzbica r. l.¹⁹⁹
34. Folwark jć p. Makarowicza r. l.²⁰⁰
35. Folwark p. Gołyńskiego²⁰¹
- [k. 35]
36. Folwark j. pani Cyboni r. l.²⁰²
37. Dom Kosiarskiego ^zsiodlarza²⁰³
38. Kamieniczka tak j. p. Jelińskiego jako i Oczakiewicza
39. Domek Ziobrowskiego rymarza

^{z-z} W Or.: siedlarza.

¹⁹⁵ Inna forma nazwiska: Lafurgardego.

¹⁹⁶ Michał Kloss (zm. 1757). Pisarz wójtowski w latach 1713–1725, pisarz radziecki w latach 1723–1743, członek Rady lubelskiej w latach 1742–1757, burmistrz w latach 1742–1743, J. Riabinin, Rada..., s. 27, 33; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 91, 109.

¹⁹⁷ Inna forma nazwiska: Usiakiewiczza.

¹⁹⁸ W innych spisach został zarejestrowany jako właściciel nieruchomości: szewc Wojciech Ciemieniowski, natomiast w księdze zgonów parafii św. Michała został odnotowany jako: Ciemioniewski, zmarł w wieku 69 lat 2 marca 1759 r., został pochowany w grobie w kaplicy św. Barbary w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 70 [76].

¹⁹⁹ Józef Wierzbic (zm. 1748 r.), członek Rady lubelskiej w latach 1732–1748, burmistrz lubelski w latach 1732–1733, 1739, 1742–1745, 1748, J. Riabinin, Rada..., s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 94.

²⁰⁰ Jan Makarowicz, członek Rady lubelskiej w latach 1733–1748, burmistrz lubelski w latach 1733 – 1735, 1737, 1739, 1742, 1746, 1748, J. Riabinin, Rada..., s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 92.

²⁰¹ Marcin Gołyński, aptekarz, członek Rady lubelskiej w latach 1750 – 1754, burmistrz lubelski w latach 1750 – 1752, zmarł w wieku 60 lat 12 marca 1754 r. pochowany w krypcie kaplicy Pana Jezusa Ukrzyżowanego w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 48; J. Riabinin, Rada..., s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 90.

²⁰² Kamienica należała do wdowy po Michale Janie Cybonim (zm. 1732), członku Rady lubelskiej w latach 1697–1732 oraz burmistrzu lubelskim w latach 1702, 1708, 1710–1711, 1713, 1715, 1719, 1724, 1731, J. Riabinin, Rada..., s. 26; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 90.

²⁰³ Michał Kosiarski zmarł w wieku 80 lat w ostatniej dekadzie kwietnia 1749 r., AAL, PJ, t. LXII, s. 18.

40. Domek pani ^aKrajowskiej^a wdowy
41. Kamienica tejże pani ^aKrajowskiej^a
42. Kamienica ^bsukcessorów^b p. Staszewskiego
43. Domostwo Mianowskiego
44. Domostwo Gryziowej wdowy
45. Domostwo Wojciecha rymarza
46. Domostwo Wnukiewicza stolarza²⁰⁴
47. Kamienica pusta Zbudzkiego
48. Kamieniczka Sebastiana Żuczkiewicza
49. Domostwo Sasina ^cgarncarza^{c205}
50. Domostwo Sebastiana stelmacha
51. Domostwo Sebastianowej Kowalskiej
52. Domostwo Pawła mularza
53. Domostwo Wojciecha dziesiątnika
54. Domostwo Macieja krawca
55. Domostwo Adama tkacza
56. Domostwo Mikołaja mieszczanina
57. Karczma jć panów Hermsonów
[k. 35v]
58. Cegielnia Świderskiego
59. Domostwo Sakiewicza
60. Domostwo Łopuckiego²⁰⁶
61. Domostwo Zarzyckiego
62. Domostwo Marcina Mazurka²⁰⁷
63. Domostwo Janisiewicza
64. Domostwo Michała Raczka
65. Domostwo Józefa Twardego²⁰⁸
66. Domostwo Rogulskiego
67. Domostwo pana Szyszkowskiego
68. Domek Sawickiego

^gMiejskich na Przedmieściu ^sposesyi^s n^{umer}o 68^g

^{a-a} W Or.: Kraiewskiej. ^{b-b} W Or.: Sukcessorow. ^{c-c} W Or.: Gancarza.

²⁰⁴ Jan Wnukiewicz, stolarz, zmarł w wieku 70 lat 8 stycznia 1757 r., pochowany w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 64.

²⁰⁵ Mateusz Sasin, garncarz, zmarł 6 września 1750 r., AAL, PJ, t. LXII, s. 27.

²⁰⁶ Inna forma nazwiska: Łopackiego.

²⁰⁷ Marcin Mazurek zmarł w wieku 60 lat 29 kwietnia 1772 r., został pochowany w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXIII, s. 8.

²⁰⁸ Józef Twardy zmarł 8 września 1748 r., AAL, PJ, t. LXII, s. 16.

^aJurydykce^{a209}

Panny Maryi ulica²¹⁰

Podzamcze²¹¹

Żydzi²¹²

²⁰⁹ Jurydyki były to enklawy powstające na przedmieściach miasta, niepodlegające jurysdykcji władz miejskich. Badający specyfikę jurydyk lubelskich Józef Mazurkiewicz podzielił je pod względem własnościowym na: królewskie, duchowne, magnacko-szlacheckie oraz wójtowskie i miejskie (radzieckie), J. Mazurkiewicz, *Jurydyki lubelskie*, Wrocław 1956, s. 60.

²¹⁰ Oznaczona na Planie 1783: abcdef. Trakt „odbijający” na południowy-zachód od Krakowskiego Przedmieścia. Wzdłuż arterii powstała jurydyka ss. Brygidek. Ziemskie posiadłości Brygidek obejmowały place i ogrody otaczające klasztor oraz teren dochodzący do drogi wiodącej do Kazimierza. Brygidki na posiadanym obszarze utworzyły jurydykę Panny Maryi na podstawie przywileju emfiteutycznego lokacji wystawionego 10 maja 1603 r., który został zatwierdzony rok później (25 kwietnia 1604 r.) przez biskupa krakowskiego Bernarda Maciejowskiego. W 1660 r. na terenie jurydyki znajdowało się 70 domów, J. A. Wadowski, dz. cyt., s. 426; J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 37, 43, lokalizację jurydyki, zob. *Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w.*, oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162 – 163 (ozn. 4).

²¹¹ Jurydyka starościńska. Powstała w XVI w. na terenach przylegających do Zamku. Starostowie lubelscy nadawali poszczególnym osobom obszary uprzednio osuszone i przystosowywane do zabudowy. Zabudowa osiedla rozciągała się w kierunku wschodnim dochodząc do Słomianego Rynku. Funkcjonowanie jurydyki na Podzamczu zaaprobował dekret Zygmunta III Wazy z 22 marca 1614 r. wydany z intencją zażegnania sporów między mieszczanami lubelskimi a wójtem i ławą podzamecką. Na mocy aktu zostało zachowane mieszkańcom Podzamcza prawo magdeburskie i zgoda na sprawowanie sądów, ale tylko w sprawach własnych, podobnie do ksiąg podzameckich można było wносить rekognicje, inskrypcje i testamenty, ale wyłącznie podzameczan. W sprawach cywilnych mieszkańcy Podzamcza mieli składać apelacje do starosty, zabronione zostało utrzymywanie na Podzamczu przez tutejszych kupców składów towarów, do czego wyłączne prawo miało miasto Lublin, sąd podzamecki nie mógł pełnić jurysdykcji nad obcymi kupcami, a wszelkie listy o charakterze świadectw (*litteras patentes, passus, salubris auae et his similes*) mogły być wydawane jedynie jurydyczanom podzameckim. Podzamcze miało prawo do własnej pieczęci, której wizerunkiem mogła być jedynie głowa jagnięcia bez rogów w przeciwieństwie do herbu Lublina, na którym był wyobrażany koziołek z rogami. W 1660 r. na terenie jurydyki znajdowało się 60 domostw, J. Riabinin, *Materiały do historii miasta Lublina 1317 – 1792*, Lublin 1938, s. 130 – 131; J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 36 – 37, 43; lokalizację jurydyki, zob. *Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w.*, oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162 – 163 (ozn. 3).

²¹² Miasto żydowskie na Podzamczu. Na terenie jurydyki podzameckiej w miarę intensyfikacji osadnictwa żydowskiego, którego podstawy prawne stanowiły przywileje starościńskie i królewskie nadawane od XVI w., utworzył się kahał, zostały tu wybudowane synagogi i inne budynki służące do spełniania czynności religijnych, ukonstytuował się samorząd judaistyczny z własnym sądownictwem i systemem urzędniczym. Żydowski kompleks osadniczy uformował się na północ od miasta, był zogniskowany przy arteriach podzameckich opasujących wzgórze zamkowe: ul. Pod Zamkiem (przylegająca do wzgórza zamkowego od południa) i ul. Jateczna (przylegająca do wzgórza zamkowego od północy). Przez miasto żydowskie biegła, na zachód od Zamku ul. Szeroka (tzw. Żydowska), która wiodła od Bramy Grodzkiej na północ w kierunku wzgórza Czwartek. Na północy zabudowania żydowskie opierały się o wzgórze Czwartek, na zachodzie dochodziły do znajdującego się tu Stawu, a na wschodzie siedziby starozakonnych przylegały do okolic klasztoru oo. Bazylianów, a nawet ciągnęły się dalej stronę Słomianego Rynku (Kalinowsszczyzny) zasiedlonego również przez Żydów, por. Plan 1783, szerzej na temat położenia miasta żydowskiego i jego topografii, zob. M. Bałaban, *Die Judenstadt von Lublin, mit Zeichnungen von Karl Richard Henker*, Berlin 1919, s. 85 – 101; tegoż, *Żydowskie miasto w Lublinie. Z rysunkami Karla Richarda Henkera*, przeł. J. Doktor, Lublin 1991, s. 103 – 122; S. Wojciechowski, *Gmina żydowska w Lublinie w XVI wieku*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, lipiec-grudzień 1952, nr 2 (4), s. 204–230.

Probostwo farne²¹³

Bursacki Grunt²¹⁴

Słomiany Rynek²¹⁵

Sierakowczyzna²¹⁶

Białkowska ^dGóra²¹⁷

Czwartek²¹⁸

^{d-d} W Or.: Gura.

²¹³ Teren należący do proboszcza parafii p.w. św. Michała. Pierwsza wzmianka źródłowa o funkcjonowaniu tu jurydyki pochodzi z 1555 r. Pierwotna część jurydyki znajdowała się na zachód od Sierakowczyzny. Według informacji źródłowej pochodzącej z 1660 r. na obszarze jurydyki znajdowało się 58 domów. W XVIII w. została utworzona jeszcze jedna jurydyka proboszcza farnego (Probostwo II), powstała ona na południowy wschód od Lemszczyzny. Funkcjonująca współcześnie nazwa Probostwo odnosi się do terenu jurydyki Probostwo II, J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 35–36, 43; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI–XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 2); Dzieje Lubelszczyzny, t. IV, Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego, oprac. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Warszawa 1986, s. 112.

²¹⁴ Obecnie teren położony w północym obszarze Lublina. Znajdował się między drogą lewartowską (lubartowską) a Czechówką. Grunt był własnością Jezuitów, którzy utworzyli na nim jurydykę, w jej obrębie w 1660 r. znajdowało się 50 domów, Dzieje Lubelszczyzny, t. IV..., s. 39.

²¹⁵ Obszar leżący na wschód od miasta nazywany dawniej Przedmieściem Lwowskim. W XVII w. teren zaczęto nazywać Firlejowszczyzną w nawiązaniu do aktywności starosty lubelskiego Zbigniewa Firleja prowadzącego akcję osadnictwa na tym gruncie. W XVIII w. pojawiła się jeszcze jedna nazwa tego obszaru Kalinowszczyzna, która funkcjonuje także współcześnie na określenie ulicy ciągnącej się od wzgórza Czwartek w kierunku wschodnim. Tą nazwą określa się również całą dzielnicę Lublina zorientowaną wzdłuż wspomnianej arterii. W 1660 r. znajdowało się tu 60 domów. W czasie opracowania Specyfikacji Słomiany Rynek należał do starosty lidzkiego Józefa Scipio del Campo, APL, CLRMO sygn. 269, k. 41; tamże, sygn. 288, k. 376v–377; J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 39; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI–XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 12); Dzieje Lubelszczyzny, t. IV..., s. 65.

²¹⁶ W XVI w. teren nazywał się Siereniowską Górą (znajdował się na północ od Grodziska i Białkowskiej Góry, na wschód od jurydyki farnej i jurydyki oo. Franciszkanów), posiadali tu swoje grunty mieszczańskie rodziny Osieckich i Głębockich. Jurydyka istniała tu już w 1614 r., a jej fundatorem był pisarz grodzki lubelski Wojciech Sierakowski, od którego nazwiska pochodziła późniejsza nazwa enklawy. W 1660 r. znajdowało się tu 78 domów, J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 38, 43; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162 – 163 (ozn. 8); Dzieje Lubelszczyzny, t. IV..., s. 130.

²¹⁷ Obszar położony na wschód od zamku zawierający stare grodzisko razem z jego okolicami. Teren został w 1552 r. zajęty przez Baltazara Białkowskiego, a w 1602 r. stanowił jurydykę Białkowska Góra alias Grodzisko, J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 37 – 38; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162 – 163 (ozn. 6); Dzieje Lubelszczyzny, t. IV..., s. 29.

²¹⁸ Czwartek nie oznaczał jedynie wzgórza, na którym znajdował i znajduje się współcześnie kościół p.w. św. Mikołaja ale również tereny przylegające do wzgórza. Na Czwartku powstało kilka jurydyk: prebenda św. Mikołaja, grunt Zebrzydowskiego, jurydyka oo. Bazylianów i jurydyka Jana Czartoryskiego erygowana w 1689 r., którą odziedziczyła w późniejszym okresie Teofila z Czartoryskich Ogińska (J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 39; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162 – 163 (ozn. 13). W czasie opracowania Specyfikacji właścicielem jurydyki Czwartek był wojewoda podolski Wacław Rzewuski, w 1739 r. i 1744 r. dzierżawcą jurydyki był Antoni Krowicki, zob. W. Bondyra, Pałace i dwory szlacheckie..., s. 181, przyp. nr 73.

[k. 36]

Prebenda Świętego Mikołaja²¹⁹

Zebrzydowski Grunt²²⁰

o. Bazylianów²²¹

Zdrojewczyzna²²²

Wieniawa²²³

wielebnych oo. Augustianów²²⁴

wielebnych oo. Karmelitów Trzewickowych Nowy Świat²²⁵

wielebnych oo. Dominikanów Obserwantów²²⁶

²¹⁹ Teren wzgórza Czwartek, którego mieszkańcy znajdowali się pod jurysdykcyjną zależnością względem prebendarza kościoła p.w. św. Mikołaja. Jurydyka powstała tu zapewne w I. połowie XVI w., gdyż już w 1529 r. osadnicy, którzy zamieszkali tereny w sąsiedztwie kościoła uiszczali czynsz prebendarzowi. W 1660 r. znajdowało się tu 20–30 domów, J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 35, 43; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI–XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 1).

²²⁰ Jurydyka znajdowała się na Czwartku (na północ od Zamku) sąsiadowała z prebendą św. Mikołaja. Powstała w 1602 r., a jej twórcą był miecznik koronny Mikołaj Zebrzydowski. W 1660 r. teren jurydyki obejmował 20–30 domów, J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 38, 43; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI–XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 7).

²²¹ Wcześniej tzw. jurydyka „bajtko ruskiego”, następnie oo. Bazylianów. Znajdowała się na północny-wschód od Zamku. Wzmiankowana w lustracjach Lublina z 1564 r. i 1602 r., J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 37; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 5).

²²² Zdrojewczyzna (Zdrojowszczyzna) powstała w XVII w., była jurydyką szlachecką, jej lokalizacja nie jest bliżej znana, J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 40. Źródła metrykalne przynoszą sugestię, że znajdowała się na przedmieściach lubelskich. Jej obszar wchodził w skład parafii p.w. św. Mikołaja Biskupa na Czwartku.

²²³ Powstała w pobliżu traktu mazowieckiego na ziemiach należących dawniej do Lubomelskich. Wieniawa jako jurydyka została po raz pierwszy wspomniana w 1660 r. W tymże roku na jej obszarze znajdowało się 60 domów. W czasie opracowania Specyfikacji właścicielem Wieniawy był starosta stężycki Karol Tarło, APL, CLRMO sygn. 260, k. 134–134v, 261, 270; tamże sygn. 275, k. 310v–312; tamże, sygn. 277, k. 461–461v; J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 38; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 9).

²²⁴ Jurydyka została utworzona na Kalinowszczyźnie w XVII w. na terenach przylegających do klasztoru oo. Augustianów Eremitów i kościoła p.w. św. Agnieszki Panny Męczenniczki. Grunty pod założenie jurydyki zostały kupione przez Augustianów od mieszczan lubelskich, J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 39; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI–XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 14).

²²⁵ Powstała w XVII w. na północnych krańcach przedmieść lubelskich na północ od doliny Czechówki tuż przy Dyskim Gościńcu na terenach przyległych do klasztoru oo. Karmelitów Trzewickowych. Na terenie jurydyki w 1660 r. znajdowało się ok. 10 domów, por. J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 40, 44, 61; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 16).

²²⁶ Grunty na zachodnich rubieżach przedmieść lubelskich na południe od Wieniawy przy drodze w kierunku Wąwolnicy w rejonie klasztoru Dominikanów Obserwantów i kościoła p.w. Świętego Krzyża, por. J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 40, 44; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI – XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 19).

Gorajszczyna do Wieniawy²²⁷

Kotarbszczyna ww oo Franciszkanów²²⁸

„Zrachowawszy ten registr jest duchownych „posesyi” w mieście numero 38	
Na Przedmieściu numero	42
Szlacheckich w mieście	29
Na Przedmieściu	“76“
Facit „posesyi” duchownych	“185“
i szlacheckich na jurydycey miejskiej numero ut supra	185
Miejskich „posesyi” w mieście numero	44
Na Przedmieściu	68
Wszystkich	“112“
Oprócz konwentów klasztorów ⁸	

[k. 1]

Moderacja na pogłównie z miasta J^{ego} Kr^ó M^{iej} Lublina regimentowi artylleryi koronnej²²⁹ na ratę marcową roku terażniejszego 1738go należące, za prezydencyi jmci pana Antoniego Muradowicza uczyniona dnia „29ª kwietnia

Pierwsza część miasta od Bramy Krakowskiej	Złote	Grosze		Złote	Grosze
Buda pierwsza, tam Błazszyński	4		solvit ¹	2	
Tamże łucznik młody	4		solvit	2	
Buda druga tam Marianna przekupka	2		solvit	2	
Buda trzecia tam Franciszek Wartereszawicz ²	2		solvit	2	
Buda czwarta tam Andrzej Dąbski krawiec	2		solvit	2	
Buda piąta tam kantorka	2		solvit	2	
Domostwo Gorajskiego					
Tam p. Gorajski safiannik	36		solvit	34	

²²⁷ Znajdowała się na południowy zachód od Bramy Krakowskiej, w pobliżu klasztoru Bernardynów i kościoła p.w. Nawrócenia św. Pawła Apostoła (druga część Przedmiescia Krakowskiego). Dawniej był to grunt należący do rodziny Gorajskich. Jurydykę została w drugiej połowie XVI w. Łączenie gruntu z Wieniawą w dokumentacji podatkowej było konsekwencją częstego posiadania obu odległych terenów przez tych samych właścicieli. W 1660 r. Gorajszczyna obejmowała ok. 10 domów, J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 37, 44; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI–XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162 – 163 (ozn. 10); Dzieje Lubelszczyzny, t. IV..., s. 54.

²²⁸ Franciszkanie Konwentualni utworzyli jurydykę w XVII w. w sąsiedztwie gruntów należących do probostwa farnego na północ od Grodziska na wschód od Czwartku. W tym rejonie znajdował się klasztor franciszkański i kościół p.w. Najświętszej Maryi Panny Anielskiej, por. J. Mazurkiewicz, dz. cyt., s. 40; lokalizację jurydyki, zob. Jurydyki m. Lublina XVI–XVIII w., oprac. S. Wojciechowski [w:] tamże, mapa, s. 162–163 (ozn. 20).

²²⁹ Jednostka wojskowa utworzona w 1673 w ramach korpusu artylerii; od 1775 r., 5. Regiment Fizyliarów; K. Górski, Historia artylerii polskiej, Warszawa 1902, s. 152; B. Gembarzewski, Rodowody pułków polskich i oddziałów równorzędnych od r. 1717 do r. 1831, Warszawa 1925, s. 27–28.

Tamże blacharz w budzie	3		solvit	2	
Tamże krawiec w drugiej budzie	2		s ^b	2	
Budy pod szewskimi jatkami					
Tam w jednej kańczużnik ³	2		solvit	1	
Tam w drugiej Danielowa wdowa					
Buda w bramie					
Tam Matiasz kramarz	3			2	
Domostwo Augustyna Wojtowicza					
Tam p. Wojtowicz ^d safiannik ^d	30		solvit	30	
Domostwo Rzeszowskiego miecznika					
Tam Rzeszowski miecznik	4		s ^c	4	
Tamże Ludwik ^e ślusarz ^e	4		solvit	4	
Kamienica Nejzerowska					
Tam jm. p. Gebharth poczt magister					
Tam mularz Andrzej szynk żydowski trzyma	20		solvit	18	

^{a-a} Liczba podkreślona. ^b Znak graficzny, zapewne litera „s”. ^c Znak graficzny, zapewne litera „s”. ^{d-d} W Org.: szafiannik. ^{e-e} W Org.: ślusarz.

Objaśnienia: ¹ Zapłacone.

² W źródłach występują różne formy nazwiska bądź błędy w jego pisowni.

³ Rzemieślnik trudniący się wyrobem biczów; kańczug, 'bicz spleciony z rzemion', M. S. B. Linde, t. II, s. 947.

[k. 1v]

Kamienica jm. p. Cyboniego	złote	grosze		złote	grosze
Tam jmc pani Cybonia r. l.	24		solvit	23	2
Tam Jan cieśla	8				
Kamienica Lisiewiczowska					
Tam p. Aleksander Sułowiński kuśnierz	14		solvit	14	
Tamże Łukasz krawiec ^a {Daniszewski} ^a na górze	6		solvit	6	
Tamże na dole p. Kiszczyc					
Tamże pani Szabratowa ¹ przeszła					
Tamże w sklepie szynk p. Szczepanowskiej	24			9	
Tamże w drugim sklepie ^e blecharka ^{e2} Niemka	8		solvit	8	
Tamże przekupka Stanisławowa	2				
Kamienica Dobrogoszczowska					
Tam jmc pani Krystianowa	180		solvit	180	
Tamże p. Bartłomiej krawiec	12		solvit	11	
Tamże na dole ^h Theodor ^h szynk trzyma	8			8	
Tamże Wojciech cieśla	2				
Kamienica ^b Minczarnia ^b					

Tam jm. p. Brade ³ kupiec junctim	180			108	
Tam jm. p. Szperling	54		solvit	54	
Kamienica Mirusowska					
Tam p. Mroziński					
Tam Andrzej ^g hawtarz ^g	2		solvit	2	
Kamienica Szmitowska					
Tam Jakubowa wdowa	8		s ^c	6	
Kamienica wjmć pana sędziego ziemskiego ^f lubel. ^f					
Tam p. Jacenty Lewicki kuśnierz	12		solvit	12	
Kamienica jmc pana Lupinskiego					
Tam Wojciech stolarz	4			4	
Kamienica ichmćw pp. Krasieńskich					
Tam p. Romanowski rybak	10		solvit	7	
Kamienica jmc ks. Stargowskiego					
Tam snycerz ^d Andrzej Henkiewicz ^d	10		solvit	10	
Tam Rola krawiec	12		solvit	12	

^{a-a} Nazwisko nadpisane nad wierszem. ^{b-b} W wyrazie: po literze „i” skreślona litera „e” oraz po literze „z” skreślona litera „i”. ^c Oznaczenie graficzne w postaci litery „s”. ^{d-d} Dopisane inną ręką. ^{e-e} W Or.: blicharka. ^{f-f} W Or.: lubell. ^{g-g} W Or.: awtarz. ^{h-h} W Or.: Theodor.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska Szabrotowa.

² Trudniącą się wybielaniem płótna, M. A. Trotz, dz. cyt. s. 58.

³ Inna forma nazwiska: Brado

[k. 2]

Domostwo Kilarowicza krawca	złote	grosze		złote	grosze
Tam p. Puchalski kuśnierz	24			24	
Tam Czarnuszka ¹ szewc	3		solvit	2	
Kamienica ww. oo. Bazylianów					
Tam Antoni kuśnierz	4		solvit	3	
Tam Andrzej bednarz	2		solvit	2	
Tam Szczepan stolarz	4				
Kamienica jm. p. Siedleckiej					
Tam jejmc p. Siedlecka	18		f ^a	18	
Tam mularka wdowa	2				
Kamienica ww. oo. Pijarów					
Tam jm. p. Michał Jonas	18		solvit	18	
Kamienica Boesowska					
Tam j. pan Paszki sukiennik	72		solvit	72	
Tam jmc pan Babicki	24		solvit	18	
Tam w budzie Zimochodowa przekupka	2		solvit	2	
Kamienica jmc p. Baura r. l. ²					

Tam jmc p. Dachnowski ł. l.	18		solvit	12	
Tam jmc p. Frycia kupcowa	180		solvit	180	
Tam w piwnicy Jan Dziewanowski	3		solvit	2	
Kamienica jmc p. ^d Giencińskiego ^d r. l.					
Tam jmc pan ^d Gienciński ^d r. l. i prezydent	24				
^b Tam pan Clemens sukiennik	120		solvit	120 ^b	
Kamienica Godfredowska					
Tam jejmc pani Szejnina ³ kupcowa	180		solvit	180	
Kamienica druga					
Tam jm. p. Kolliardt	60			54	
Tam Skowroński krawiec ⁴	6		solvit	5	
Tam Mikołaj kuśnierz	8		solvit	8	
Tam w sklepie Niemiec Jan Regien ^c	8		solvit	8	
Tam w piwnicy Jerzyna Olszowska przekupka	2		solvit	2	
Tam w drugiej piwnicy ko ⁿ wisarka przekupka	1				
Kamienica jmc ks. Krasowskiego					
Tam Jan łucznik stary	8		solvit	7	

^a Znak graficzny, litera „f”. ^{b-b} Dopisane . ^{c-c} Dopisane. ^{d-d} W Or. odpowiednio: Gienczynski, Gienczynskiego.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska Czarnusiewicz.

² Jan Augustyn Baur, członek Rady lubelskiej w latach 1727–1763, burmistrz lubelski w latach 1727–1730, 1733, 1735–1736, 1739–1745, 1747–1748, 1753, 1756–1757, 1759, zmarł w wieku 68 lat 31 lipca 1763 r., pochowany w kaplicy św. Krzyża w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 116; J. Riabinin, Rada..., s. 26; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 89.

³ Inna forma nazwiska: Szeymina.

⁴ Mateusz Skowroński, krawiec, zmarł w wieku 50 lat 31 stycznia 1752 r., został pochowany w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 38.

[k. 2v]

Kamienica Hadziewiczowej	złote	grosze		złote	grosze
Tam Andrzej Górski krawiec	4		solvit	4	
Tam Raterman ¹ szewc	1		solvit	1	
Kamienica jmc p. Glinieckiego					
Tam Wawrzyniec Drzymalski miecznik	6		solvit	5	
Tam Daniel kuśnierz	4			4	
Kamienica Tyralskiego					
Tam p. Tyralski) ^a					
Tam w piwnicy Michał wyrobnik	1				
Kamienica Gorkczyńskiego					
Tam jm. pan ^b <Bower> ^b	24		f ^b	24	

Kamienica jmc ks. kustosza					
Tam w piwnicy ^b <Józef kucharz> ^b	2		solvit	2	
Tam ^b <Kaczorowski przekupień> ^b	2		solvit	1	
Domostwo nad kanałem ²					
Tam ^b <Szymon Głowacki> ^b bednarz	16		solvit	16	
Tam opłatnik	1		solvit	1	
Kamienica jmc p. Dobraczyńskiego vacat					
Kamienica Szewska vacat					
Kamienica Krawiecka					
Tam Józef krawiec	4		solvit	4	
Tam Michał siodlarz	2				
Kamienica ichmów pp. Sosnowskich vacat					
Kamienica Bractwa Miłosierdzia					
Tam jm. pan Burneth ³ kupiec	80		solvit	54	
Kamienica druga tegoż Bractwa					
Tam jm. pan Hibbner kupiec	80		solvit	80	
Kamienica Ś. Ducha					
Kamienica jmc p. Babickiego					
Tam jmc p. Babicki l. l.	18		solvit	18	
Kamienica Bractwa Różańca Ś.					
Tam na górze perukarz	3		solvit	3	

^a Znak graficzny: „)”. ^b Znak graficzny, litera „f”. ^{b-b} Or. nieczytelny; rekonstrukcja fragmentu na podstawie innych spisów.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska Reterman.

² Domostwo było usytuowane nad kanałem ściekowym, który swoje ujście miał w północnej części linii murów miejskich w kierunku dzisiejszej ul. Kowalskiej tuż obok Baszty Katowskiej. Głębokie erozyjne wcięcie w północny stok wzgórza miejskiego jest współcześnie widoczne patrząc na wzgórze z ul. Kowalskiej w miejscu kamienicy Kowalska 5. Naturalne obniżenie było wykorzystywane przez kanał sanitarny przechodzący przez ulicę Rybną, ujście kanału jest widoczne również na obrazie Pożar miasta Lublina w 1719 r., *Plany i widoki Lublina...*, plansza XXVI; A. Rozwałka, R. Niedźwiadek, M. Stasiak, *Lublin wczesnośredniowieczny. Studium rozwoju przestrzennego*, Warszawa 2006, s. 49; zob. Mapa 3. Mur obronny miasta Lublina, oprac. E. Mitrus na podst. planu J. Teodorowicz-Czerepińskiej (mapa stanowi ilustrację graficzną artykułu Edmunda Mitrusa, *Archeologia o murach miejskich i młodszych liniach obrony miasta*) [w:] *Lublin i okolice w badaniach archeologicznych*, praca zbior. pod red. E. Banasiewicz, Lublin 1999, s. 31; zob. D. Włodarczyk, *Urządzenia sanitarne i wodociągowe Lublina [w:] tamże*, s. 40 – 42 (zob. Rys. 9. Schematyczny przekrój drewnianego kanału).

³ Inna forma nazwiska Barneth.

[k. 3]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam Janicki przekupień	8		solvit	8	
Kamienica Hermsonowska					

Tam jm. p. Hermson	108			108	
Tam jm. p. Nowak kupiec	72		solvit	72	
Tam przekupka w budzie Stokowska	4		solvit	4	
Tam w piwnicy Janowa przekupka	2		solvit	2	
Kamienica druga Hermsonowska					
Tam jm. p. Lorens kupiec	18		solvit	18	
Kamienica jmc p. Zakrzewskiego					
Tam jm. p. Fibbink ¹ kupiec	160		solvit	144	
Kamienica jejmc p. Strykowskiej					
Tam Krzemiński złotnik ²	16		solvit	16	
Kamienica p. Grudzowskiego					
Tam p. Serwacki	8		solvit	8	
Tam p. Tomasz Usarski krawiec ³	16		solvit	16	
Kamienica jm. p. Bogdana					
Tam p. Lewkiewicz	2				
Kamienica jmc p. Klossa l. r. ⁴					
Tam jmc pan Kloss					
Tam p. Mazurkiewicz ^b cyrulik ^{b 5}	4		solvit	1	
Kamienica jm. p. Poznańskiego					
Tam jm. p. Poznański	24		solvit	12	
Kamienica jmc p. Jelińskiego ł. l.					
Tam jmc pan Jeliński ł. l.	18		solvit	18	
Kamienica Bractwa Różańca Ś.					
Tam Antoni Golenderski ⁶	4			4	
Kamienica jm. p. Langi					
Tam jm. p. Langi					
Tam Piotrowski szewc	2		solvit	1	
Tam jm. pani Szafrńska) ^a					
Kamienica Łopinskiego					

^a Znak graficzny w postaci „)””. ^{b-b} W Or.: cerulik.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska Fibink.

² Bartłomiej Krzemiński (Krzemieński), złotnik zmarł w wieku 96 lat 15 lutego 1758 r., został pochowany w kościele kolegiackim św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 63.

³ Tomasz Husarski (Usarski), krawiec, zmarł w wieku 70 lat, 24 lipca 1755 r., pochowany w kaplicy św. Mikołaja Biskupa w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 56.

⁴ Prawdopodobne omyłkowe zamienienie liter, powinno być: „r. l.”.

⁵ Marcin Mazurkiewicz (Mazorkiewicz), cyrulik, zmarł w wieku 65 lat 19 lipca 1759 r., został pochowany w kaplicy św. Jana Chrzcziciela w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 71 [77].

⁶ Inna forma nazwiska: Kolenderski.

[k. 3v]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam p. Łopiński) ^a					
Tam p. Donabiedowicz	8		solvit	8	
Kamienica ww. oo. Jezuitów					
Tam p. Szymański	8		solvit	3	
Tam Szulc szewc	3		solvit	3	
Kamienica druga tychże oo.					
Tam szynk p. Czabańskiej	2	11	solvit	1	
Tamże przekupka Krajewska	2			^b solvit ^b	15
Kamienica jmci ks. ^c oficjała ^c					
Kamienica jm p. Bochyńskiej ¹					
Tam p. Melcz złotnik	24		solvit	24	
Tam p. Nejman zegarmistrz ^d)) ^d					
Tam p. Majcher Dankiewicz złotnik	4		solvit	4	
Tam Dziurkiewicz krawiec ²	4		solvit	4	
Kamienica p. Drabickiego					
Tam p. Drabicki miecznik	20		solvit	20	
Kamienica ichmów pp. Iżyckich					
Kamienica p. Raczyńskiej					
Tam p. Szymon Mirzwiński ³ złotnik	20		solvit	20	
Tam Michał Jaroszyński złotnik	2		solvit	2	
Kamienica jmci ks. ^c oficjała ^c					
Tam p. Gaspar ⁴ krawiec			^f	18	
Tamże ⁱ szlifierz ⁱ	6		solvit	5	
Kamienica jmc ks. Borzęckiego					
Tam cechmagister szewc ^f Doroszowicz ^f	6			6	
Tamże Jan Parchacki szewc	4		solvit	4	
Tamże Alberta szynk trzyma	2		solvit	2	
Kamienica Elaszewskich					
^g Tam p. Oban tektmagister ⁵	6		solvit	5	
Tamże Niemka szynk trzyma ^h unum sint ^{h g}					
Druga część miasta od Bramy Grodzkiej					

^a Znak graficzny w postaci „)”. ^{b-b} Pomyłka pisarza, wyraz w złej rubryce. ^{c-c} Or.: officjała. ^{d-d} Znak graficzny w postaci „))”. ^e Znak graficzny w postaci „f”. ^{f-f} Nazwisko dopisane później inną ręką. ^{g-g} Wiersze objęte klamrą zorientowaną do wewnątrz, w kierunku rubryk z wartościami płatności. ^{h-h} Dopisane nad wierszem petitem. ⁱ⁻ⁱ w Or.: slifierz.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Bocheńska.

² Jan Dziurkiewicz, krawiec, zmarł w wieku 50 lat 5 października 1751 r., AAL, PJ, t. LXII, s. 36.

³ Inna forma nazwiska Mierzwiński.

⁴ Inna forma nazwiska Kasper.

⁵ Zapewne rzemieślnik trudniący się wyrobem grubego papieru służącego na oprawy księzek (tektury), introligator, M. S. B. Linde, dz. cyt., t. V, s. 614.

[k. 4]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica jmc ks. proboszcza ostrowskiego					
Tam Marcin szewc ^a va<...>n<...>ne ^a	4		solvit	4	
Tam p. Kłosowski	2		f ^b	1	
Kamienica p. Monta					
Tam p. Mont konwisarz	8		solvit	8	
Kamienica Cechu krawieckiego					
Kamienica ichmć ks. farnych					
Kamienica jm. p. Skrobeckiego					
Tam jm. p. Chutnicki	16			16	
Kamienica ww. oo. Jezuitów					
Tam Wójcikiewicz miecznik	4		solvit	4	
Tam Orlicki złotnik	2			1	
Tam Pyszyna wdowa	1			1	
Kamienica jejmc p. Jelińskiej					
Tam jejmc pani Jelińska ¹	18		solvit	18	
Kamienica jejmc p. Podleckiej					
Tam p. Wojciech ^c Makselowski ^c ^d cyrulik ^d	4				
Kamienica jmc p. Silkiewi ^{cza}					
Tam jm pan Silkiewicz wójt ^e lubel. ^e					
Kamienica Seminaryjska Mniejsza					
Tam p. Tomasz Nadolny ^f cyrulik ^{f2}	§18 ^g				
Kamienica druga Seminaryjska					
Tam jm. p. Frydrych Brade kupiec					
Tam p. Trumf zegarmistrz	16		solvit	16	
Tam Andrzej konwisarz w sklepie	4		solvit	4	
Tamże Niemki w sklepie ^h {Katarina Christianorum} ^h	12		solvit	12	
Kamienica jmc p. Wierzbica r. l.					
Tam jm. p. Jounga	180		solvit	180	
Tamże Jan zegarmistrz	8		solvit	8	
Kamienica jmc p. Makarowicza r. l.					
Tam jmc p. Makarowicz r. l.	30		solvit	30	
Tam jejm. p. Delamontowa					
Tam Juli Włoch konwisarz	36		solvit	34	
Tam Lorenc Baltrok ³ zegarmistrz	24		solvit	24	
Tam Marcin krawiec ⁱ Woskiewicz ⁱ	4		solvit	2	
Tam w piwnicy ^j dewotka ^j szynkuje	2		f ^b	2	

^{a-a} Wyraz nieczytelny z powodu plamy atramentu. ^b Znak graficzny w postaci litery „f”. ^{c-c} W Or.: Makselowski. ^{d-d} W Or.: cerulik. ^{e-e} W Or.: lubell. ^{f-f} W Or.: ceralik. ^{g-g} Liczba przekreślona. ^{h-h} Dopisek nad

wierszem inną ręką.ⁱ⁻ⁱ Nazwisko dopisane inną ręką.^{j-j} W Or.: dowotka.

Objaśnienia: ¹ Zapewne Konstancja Jelińska, żona rajcy lubelskiego, zmarła w wieku 100 lat 28 grudnia 1760 r., pochowana w kościele oo. Dominikanów, AAL, PJ, t. LXII, s. 83.

² Tomasz Nadolny, ławnik lubelski, zmarł w wieku 50 lat 12 marca 1755 r., pochowany pod wielkim ołtarzem w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 52 – 53.

³ Inna forma nazwiska: Baltroch.

[k. 4v]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica Szylingowska					
Tam p. Stefanowicz	18		solvit	18	
Tam p. Henryk Karo ^a cyrulik ^a	12		solvit	12	
Tam w piwnicy Marcinowa przekupka	2		solvit	1	g 15
Tam Krzysztof przekupień	2			2	
Kamienica Hermsonowska					
Tam Kazimierz Jakubowski mularz	1		solvit	1	
Tam Andrzej wyrobnik	1				
Kamienica druga Hermsonowska					
Tam Kisieliński mularz	10		solvit	10	
Kamienica jm. p. Prasłowicza					
Tam jm. p. Prasłowicz	20		solvit	18	
Kamienica jejmć p. Bilskiej ¹					
Archidiakonia					
Tam Jan krawiec	4		fb	4	
Szkoła farna					
Kamienica ww. oo. Dominikanów					
Tam Ewa Żukowska z córką) ^c					
Kamienica jejmć p. Liniewskiej					
Tam P. Woszczyński) ^c					
Kamienica Sawickiego					
Tam p. Sawicki organmistrz ²	4		fb	4	
Tam w piwnicy Stefanowa przekupka	1		fb	1	
Kamienica w. jmc p. Rojewskiego					
Tam Rugielski krawiec ³	4		solvit	2	g 3
Tam Jakub Strecki ^e ślusarz ^e ^d					
Tam Kazimierz bednarz	8		solvit	7	
Tam kucharzowa przekupka	2		solvit	1	15
Kamienica w. jmc p. Węglińskiego					
Tam Barańska ⁴ z szynkiem żydowskim	4		solvit	4	
Kamienica jm. p. Wierzbica r. l.					
Tam jmc p. Wi<e>rzbic r. l.	30		solvit	18	

Tam Porębska szynk żydowski trzyma	4		solvit	4	
Tam Franciszkowa Matelska z szynkiem	8		solvit	6	
Kamienica w. jmc p. Nossadyniego					
Tam jmc p. Ress kupiec	72		solvit	72	
Kamienica Karłowska					
Tam jm. p. Szulc kupiec	36		solvit	36	
Tam jm. p. Sławencki ⁵	8				
Tam w piwnicy Zajączkowski	2		solvit	2	

^{a-a} W Or.: cerulik. ^b Oznaczenie graficzne w postaci „f”. ^c Oznaczenie graficzne w postaci „).”. ^d Znak graficzny. ^{e-e} W Or.: slosarz.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Bielska.

² Wytwórca (konstruktor) organów.

³ Stanisław Rugielski (Rugelski), krawiec, zmarł w wieku 70 lat 29 sierpnia 1755 r., pochowany w kaplicy św. Mikołaja Biskupa w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 57.

⁴ W innym miejscu: Baranowska.

⁵ Inne formy nazwiska: Sławewski, Sławęcki

[k. 5]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica Kieremowiczowska					
Tam Kieremowicz ^a					
Kamienica jmc p. ^m Szarweja ^m r. l.					
Tam jm. p. ^m Szarwej ^m prezydent r. l.					
^b {Szymon Lipski w pierwszej ^b }	1		solvit	1	
Tam pani ^c Makselowska ^c wdowa	2		solvit	1	
Tam ^e Norymberczyk ^e ¹	108	^d solvit ^d	^h <...> ^h	90	
Tam w piwnicy Grabowska wdowa	2		solvit	1	
Kamienica Bractwa Miłosierdzia					
Tam jm. p. Franciszek ^f cyrulik ^f	24		solvit	24	
Kamienica jmc ks. Bobrykiewicza ²					
Tam jm. p. Hilary kupiec	120		solvit	120	
Tam p. Tłuszczewski ^f cyrulik ^f	4		solvit	2	
Tam jm. p. Komtessy kupiec	144			108	
Tam piekarz Francuz	4				
Kamienica jmc p. Baura r. l.					
Tam jmc p. Baur r. l.	30		solvit	30	
Tam jejm. p. ^g Efraimowa ^g ^a					
Tam jmc p. Zadykiewicz kupiec lwowski	126			72	
Kamienica w. jmc p. Trembińskiego					
Tam jmc p. Kierkierowicz kupiec lwowski	24		solvit	8	
Tam Krauzowiczowa wdowa szynkuje	2		^f	2	

Kamienica jmc p. ⁱ Gokczyńskiego ⁱ r. l.					
Tam jmc p. ⁱ Gokczyński ⁱ r. l.	30		solvit	18	
Kamienica jejmc p. Zabierowiczowej					
Tam jejmc p. Zabierowiczowa	8		solvit	8	
Tam w piwnicy Michałowa wdowa	3		solvit	2	
Kamienica jmc p. Cellego r. l.					
Tam jmc p. Celli r. l.					
Tam jm. p. Fergiesson kupiec	180		solvit	144	
Tam jejm. p. ^k Andressowa ^k wdowa	180		solvit	180	
Tam jmc p. Brzyski prezydent i r. l. ³	30		solvit	18	
Kamienica jejmc p. Muratowiczowej					
Tam jejmc p. Muratowiczowa) ^a					
Tam jm. p. Dytrych kupiec	200		solvit	180	
Tam w piwnicy szynk p. Szczepanowskiego	4				
Kamienica Ambroszkiewiczowska					
Tam jm. pan Kiszczyc ł. l. ⁴	12		solvit	12	
Tam w sklepie szynk żydowski strażniczka ⁵ trzyma	8		solvit	1	
Tam Nagórska w sklepie szynk trzyma	6		^l Z roz- kazu p. prezy- denta ^l	1	
Kamienica jmc p. ^l Muratowicza ^l r. l.					
Tam jmc pan ^l Muratowicz ^l prezydent i r. l.					

^a Znak graficzny w postaci „)”. ^{b-b} Dopisane między wierszami. ^{c-c} W Or.: Maxelowska. ^{d-d} Pomyłka, wpis w błędnej rubryce. ^{e-e} W Or.: Noremberczyk. ^{ff} W Or.: cerulik. ^{g-g} W Or.: Effraimowa. ^{h-h} Miejsce wytarcia trudnej do odczytania liczby prawdopodobnie trzycyfrowej. ⁱ⁻ⁱ W Or. odpowiednio: Gogczyńskiego; Gogczyński. ^j Znak graficzny w postaci „f”. ^{k-k} W innym spisie Andrzejowa. ^{l-l} Wpis na szerokości drugiej i trzeciej rubryki. ^{l-l} W Or. odpowiednio: Muradowicza; Muradowicz. ^{m-m} W Or. odpowiednio: Szarwaja, Szarwaj.

Objaśnienia: ¹ W czasie powstania źródła Norymberga była niezależnym państwem-miastem wchodzącym w skład Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, zob. W. Łubieński, *Świat we wszystkich swoich częściach większych y mniejszych, to iest: w Europie, Azji, Affryce y Ameryce, w monarchiach, krolestwach, księstwach, prowincjach, wyspach y miastach, geograficznie, chronologicznie y historycznie okryslony [...]*, t. 1, Wrocław 1760, s. 260.

² Tadeusz Bobrykiewicz, kanonik lubelski, zmarł w wieku 70 lat w 1764 r.; inna forma nazwiska: Bobrykowicz, AAL, PJ, t. LXII, s. 214 [220].

³ Antoni Brzyski, dr medycyny, członek Rady lubelskiej w latach 1733–1771, burmistrz lubelski w latach 1733, 1736, 1738, 1744, zmarł w wieku 77 lat 29 maja 1771 r., został pochowany w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXIII, s. 1; J. Riabinin, *Rada...*, s. 26; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 89.

⁴ Jan Kiszczyc, ławnik lubelski (jeszcze 30 marca 1752 r.), następnie członek Rady lubelskiej w latach 1755–1762, burmistrz lubelski w latach 1756, 1758, 1762, zmarł w wieku 70 lat 16 maja 1762 r.,

pochowany w kolegiacie św. Michała pod wielkim churem, AAL, PJ, t. LXII, s. 102 [108]; APL, CLRMO sygn. 321, k. 44-44v; 322, k. 354-355; J. Riabinin, *Rada...*, s. 26; M. Stankowa, *Kancelaria...*, s. 91.

⁵ Prawdopodobnie za tym określeniem kryje się złośliwa ocena szpetnego wyglądu kobiety wymienionej w spisie; słowo „strażniczka” należy rozpatrywać jako ‘straszniczka’, a nie w aspekcie funkcji wyrażającej czynności pilnowania, zob. M. S. B. Linde, *dz. cyt.*, t. V, s. 431. W innym spisie z tego samego roku, została zarejestrowana forma „straszniczka”.

[k. 5v]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam ^a Norymberczyków ^a trzech w sklepie współkę trzymają	54		solvit	54	
Kamienica Dominika ^b <ń> ^b ska					
Kamienica druga Dominikańska					
Tam jmc pan Morelli ¹	18		solvit	18	
Kamienica trzecia Dominikańska					
Tam drukarz szynk trzyma	2		solvit	1	
Kamienica czwarta Dominikańska					
Tam Michał Borowski	4		solvit	4	
Kamienica w. ichmów pp. Kiełczewskich					
^c Kamienica jm. p. Szuberta ^c					
Tam jm. p. Szubert	28		solvit	26	
^c Kamienica ww. oo. Jezuitów ^c					
Tam stolarz Niemiec	6		f	5	g 27
^c Pod Szkołami ^c					
Tam Michał stolarz	2		solvit	2	
Tam Theodor Orlicki	1			1	
^d Tam p. Jankowska wdowa	18		solvit ^d		
^d Tam p. Jadwiga wdowa z szynkiem	3 ^d				
^e {Tam p. Prokopowicz} ^e	6		solvit	6	
Kamienica w. jmc pana chorążego lubelskiego					
Tam ^f Górski ^f krawiec	10		solvit	9	
Tam Kwiatkowa rybarka ² wdowa	1				
Kamienica jm. p. Szarweja ł. l.					
Tam jmc p. Szarwej ł. l.					
Tam jm. p. Kałuszyński	6		solvit	6	
Tam Matiaszowa przekupka	2		solvit	2	
Kamienica Byczyńskiego					
Tam p. Byczyński z córkami) ^g					
^b <tam Ma> ^b ciej Widomski krawiec	2		solvit	2	
^b <Kam> ^b ienica jm. p. Gołyńskiego					
^b <Tam> ^b Gołyński					

^b <Kam> ^b enica jm. p. Wierzchnickiego					
^b <Tam> ^b Tomasz muzykant	2		solvit	2	

^{a-a} W Or.: Noremberczykow. ^{b-b} Plama atramentu. ^{c-c} Podkreślenie. ^{d-d} Skreślenie. ^{e-e} Dopisane między wierszami. ^{f-f} W Or.: Gurski. ^g Znak graficzny w postaci „)”.

Objaśnienia: ¹ Józef Morelli, dr medycyny, członek Rady lubelskiej w latach 1745 – 1749, burmistrz lubelski w latach 1745 – 1747, 1749, zmarł w wieku 50 lat 6 września 1749 r., AAL, PJ, t. LXII, s. 20; J. Riabinin, Rada..., s. 27; M. Stankowa, Kancelaria..., s. 92.

² Handlująca rybami.

[k. 6]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica ichmć pp. Słotwińskich					
Tam szynk pani Baranowskiej	10 ^a		solvit	10	
Tam Józef Bernacki krawiec	2		solvit	2	
Tam Mikołaj Zachariaszewicz kuśnie ^b <rz> ^b	1		solvit	1	
Kamienica jmc p. ^c Muratowicza ^c r. l.					
Tam p. Szymon Jakubowski ^d cyrulik ^d					
^e {Kościelny, szafarz} ^e					
Przekupki w bramie					
Piorunowa przekupka	2		solvit	1	15
Zgabiszowa ¹ przekupka	2		solvit	2	
Chałubkiewiczowa ² przekupka	2			1	
Kilarowiczowa	^f 2 ^f				
Sklepy pod Ratuszem					
Tam jmc pan Hebanowski biblio pola ³	6		solvit	6	
Tam szklarze	72		solvit	36	
Krystian Hartman złotnik u pani Skrobeckiej	8			8	
S<z>klarze u pana Hybnera	36				
Antoni Kitel				8	
^g Puchawolska ⁴ przekupka					15
L ^h <.... > ^h n ⁱ <.... > ⁱ owa przekupka ad rati: zło 1			dico	1 ^g	

^jExactores

p. Jan Sławęcki e. l.

p. Tomasz Nadolny e. l.

Od Pudzamiczanów solvit 18

Przedmieście Krakowskie

Dyski Gościniec odebraliśmy solvit 888 27 1/3

Item oddali zło. 28^j

^k Antoni ¹Muratowicz¹ prezydent miasta, J.K.Mci Józef Silkiewicz wójt miasta J.K.Mci
Lublina <.... >¹ ^k

^m<.... >^m

^m<.... >^m

^a Plama atramentu na cyfrze „0”. ^{b-b} Plama atramentu. ^{c-c} W Or.: Moradowicza. ^{d-d} W Or.: cerulik. ^{e-e} Dopisane między wierszami inną ręką. ^{f-f} Cyfra skreślona. ^{g-g} Dopisane inną ręką *petitem*, bardzo niewyraźnie. ^{h-h} Trudne do odczytania dwie lub trzy litery. ⁱ⁻ⁱ Trudna do odczytania jedna litera. ^{j-j} Adnotacja inną ręką. ^{k-k} Adnotacja inną ręką. ^{l-l} W Or.: Muradowicz. ^l Wyraz trudny do odczytania. ^{m-m} Pieczęci opłatkowe.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Zgubiszowa.

² Inna forma nazwiska: Chałopkiewiczowa.

³ Sprzedawca książek, ksiąźnik, M. A. Trotz, dz. cyt., s. 42; M. S. B. Linde, t. I, s. 95.

⁴ Odczytanie nazwiska niepewne.

[k. 7]

Moderacja ichmościów panów obywatelów lubelskich na zapłacenie pogłównego regimentowi artylerji koronnej²³⁰ raty septembrowej tudzież i na dopłacenie raty marcowej spisana za prezydencyj jmc pana Piotra Szarweja ^adnia^a 18 Augusti Anno Dni ^b1738^b

Pierwsza część miasta od Bramy Krakowskiej	złote	grosze		złote	grosze
Buda pierwsza tam Błaszczewski	4		solvit	3	
Tamże łucznik młody	4				
Buda druga tam Marianna przekupka	2		solvit	2	
Buda trzecia tam Franciszek Wartereszewicz	2		solvit	2	
Buda czwarta tam Andrzej Dąbski krawiec	2		solvit	2	
Buda piąta tam kantorka	2			1	
Domostwo Gorajskiego					
Tam p. Gorajski safiannik	36		solvit	36	
Tamże blacharz w budzie	3				
Tamże krawiec w drugiej budzie	2		solvit	2	
Budy pod szewskimi jatkami					
Tam w jednej ^c <kańczużnik> ^c	2		solvit	2	
Tam w drugiej Danielowa wdowa	1				
Buda w bramie					
Tam Matiasz kramarz	3		solvit	2	
Domostwo Wójtowicza					
Tam P Dominik Wójtowicz	30		solvit	30	
Domostwo Rzeszowskiego miecznika					
Tam Rzeszowski miecznik	4		solvit	4	
				85	

^{a-a} W Or.: symbol „q”. ^{b-b} Data podkreślona. ^{c-c} Wyraz nieczytelny z powodu plamy zanieczyszczającej kartę.

²³⁰ Zob. edycję moderacji z 29 kwietnia 1738 r.

[k. 7v]

	złote	grosze		°złote°	grosze
Tamże Ludwik ^a ślusarz ^a	4		solvit	4	
Kamienica ^f Nejzerowska ^f					
Tam Gebhart pocztmagister					
Tam mularz szynk żydowski trzyma	20		solvit	18	
Kamienica jm. p. Cyboniej					
Tam jm. pani Cybonia r. l.	18		solvit	18	
Tam Jan cieśla	4				
Kamienica Lisiewiczowska					
Tam p. Aleksander Tułowiński ¹	14				
Tam na górze Łukasz Doniszewski ²	6		solvit	6	
Tamże na dole pan Kiszczyc					
Tam pani Szabrotowa					
Tam w sklepie szynk p. Szczepanowskiej	12				
Tamże w drugim sklepie ^g blicharka ^g Niemka	8	^b solvit ^b	solvit	8	
Tamże Stanisławowa przekupka	2				
Kamienica Dobrogoszczowska					
Tam jeś. pani Krystianowa	180		solvit	180	
Tamże p. Bartłomiej krawiec	12		solvit	11	
Tamże na dole ^c Teodor ^c szynk trzyma	8		solvit	8	
Tamże Wojciech cieśla	2		solvit	1	
Kamienica Minczarnia					
Tam jeś. pan Brade kupiec junctim	180		solvit	90	
Tam jeś. Pan Szperling	80		solvit	72	
Kamienica Mirusowska					
Tam Mrozińska ³	1		solvit	1	
Tam Andrzej hawtarz	2		solvit	2	
Kamienica Szmitowska					
Tam Jakubowa wdowa	4		solvit	4	
Kamienica wjm. p. sędziego ziemskiego lubelskiego					
Tam p. Jacenty Lewicki	12		solvit	12	
^d Tam Stanisław Zafański krawiec ^d	3		solvit	3	
				452	

^{a-a} W Or.: slosarz. ^{b-b} W Or.: błędny wpis, nie skreślony. ^{c-c} W Or.: Theodor. ^{d-d} Dopisane inną ręką. ^{e-e} W Or.: słowo jest błędnie wpisane w trzecią (środkową) rubrykę. ^{f-f} W Or.: Nezerowska. ^{g-g} W Or.: blicharka.

Objaśnienia: ¹ We wcześniejszym spisie: Sułowiński.

² We wcześniejszym spisie: Daniszewski.

³ We wcześniejszym spisie: Mroziński.

[k. 8]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica jm. p. Lupińskiego					
Tam Wojciech stolarz	4		solvit	4	
Kamienica jm. p. Krasińskich					
Tam p. Romanowski rybak	8		solvit	5	2
Kamienica jm. ks. Stargowskiego					
Tam Andrzej snycerz	10		solvit	7	
Tam Rola krawiec	12		solvit	12	
Domostwo Kilarowicza					
Tam p. Puchalski kuśnierz	24		solvit	24	
Tam Czarnuszewicz ¹ ^a szewc ^a	2		solvit	2	
Kamienica oo. Bazylianów					
Tam Antoni kuśnierz	4		solvit	4	
Tam Andrzej Sałacki bednarz	2		solvit	2	
Tam Szczepan stolarz	4		solvit	3	
Kamienica jm. p. Siedleckiej					
Tam jm. pani Siedlecka	18		solvit	18	
Tam mularka wdowa	2		solvit	1	
Kamienica oo. Pijarów					
Tam jeś. pan Michał Jonas	18		solvit	18	
Kamienica ^b Boesowska ^b					
Tam j. p. Paszki sukiennik	72		solvit	72	
Tam jm. pan Babicki	24		solvit	18	
Tam w budzie Zimochodowa przekupka	2		solvit	2	
Kamienica jm. pana Baura r. l.					
Tam jm. pan Dachnowski ł. l.	18		solvit	18	
Tam jm. pani Frycia kupcowa	160		solvit	160	
Tam w piwnicy Jan Dziewanowski	3		solvit	2	
Kamienica jm. p ^{an} a Giencińskiego r. l. ^c za dwie raty ^c					
Tam jm. pan Gienciński r. lubel ^{ski}	48		solvit	36	
Tam jeś. pan Klemens sukiennik	100		solvit	100	
				508	

^{a-a} W Or.: szwiec. ^{b-b} W Or.: Boessowska. ^{c-c} Dopisane inną ręką.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Czarnusiewicz, Czarnuszka.

[k. 8v]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica Godfredowska					
Tam jeś. pani Szejnina kupcowa	180		solvit	180	
Kamienica druga					
Tam jm. pan Kolliardt	60		solvit	54	
Tam Skowroński krawiec	4		solvit	4	
Tam Mikołaj kuśnierz	8		solvit	8	
Tam w sklepie p. Regien Niemiec	8		solvit	8	
Tam w piwnicy Jerzyna Olszewska ¹	2		solvit	2	
Tam w drugiej piwnicy konwisarka przekupka	1				
Kamienica jm. ks. Krasowskiego					
Tam Jan łucznik stary	8		solvit	8	
Kamienica jm. pani Hadziewiczowej					
Tam Andrzej Górski krawiec	4		solvit	4	
Tam Reterman ^a szewc ^a	1				
Kamienica jm. p. Glinieckiego					
Tam Wawrzyniec Drzymalski miecznik	4		solvit	4	
Tam Daniel kuśnierz	4		solvit	4	
Kamienica Tyrańskiego					
Tam p. Pietruszewska					
Tam w piwnicy Michał wyrobnik	1				
Kamienica jm. p. Gorczyńskiego					
Tam jm. pan Bowrer	24		solvit	24	
Kamienica jm. ks. kustosa					
Tam w piwnicy Józef kucharz	2		solvit	2	
Tam Kaczorowski przekupień	2				
Domostwo nad kanałem					
Tam Szymon Głowacki bednarz	16		solvit	16	
Tam opłatnik					
Kamienica jm. pana Dobraczyńskiego vacat					
				318	

^{a-a} W Or.: szwiec.Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Olszowska.

[k. 9]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica Szewska vacat					
Kamienica Krawiecka					
Tam Józef krawiec	4		solvit	4	
Tam Michał siodlarz	2				
Kamienica ichm. panów Sosnowskich vacat					
Kamienica Bractwa Miłosierdzia					
Tam jm. pan Burneth kupiec	80		solvit	54	
Kamienica druga tegoż bractwa					
Tam jm. pan Hibner kupiec	80		solvit	54	
Kamienica Ś. Ducha					
Kamienica jm. p. Babickiego					
Tam jm. pan Babicki ł. l.	18		solvit	18	
Kamienica Bractwa Różańca Ś.					
Tam n ^a <a> ^a górze perukarz	3		solvit	3	
Tam Janicki przekupień	8		solvit	8	
Kamienica Hermsonowska					
Tam jm. pan Hermson	108		solvit	108	
Tam jm. pan Nowak kupiec	72		solvit	72	
Tam w budzie przekupka	4				
Tam w piwnicy Janowa przekupka	2		solvit	1	15
Kamienica druga Hermson ^{wska}					
Tam jeś. pan Lorens kupiec	18		solvit	18	
Kamienica jm. p. Zakrzewskiego					
Tam jm pan Fibing ¹ kupiec	160		Solvit	90	
Kamienica jm. p. Strykowskiej					
Tam Krzemiński złotnik	16		Solvit	16	
				446	

^{a-a} Plama atramentu.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Fibbink.

[k. 9v]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica p. Grudzowskiego					
Tam j. pan Serwacki	8		solvit	8	
Tam p. Usarski krawiec	16		solvit	16	
^a Józef Wesfald ^a	6		solvit	6	
Kamienica jm. p. Bogdana					

Tam j. pan Lewkiewicz	2		solvit	2	
Kamienica jm. pana Klossa					
Tam jm. pan Kloss p. b. ¹					
Tam p. Mazurkiewicz ^b cyrulik ^b	4		solvit	4	
Kamienica j. p. Poznańskiego					
Tam j. pan Poznański					
Kamienica jm. p. Jelińskiego					
Tam jm. pan Jeliński	18		solvit	18	
Kamienica Różańca Ś. ²					
Tam Antoni Kolendowski ³	4		solvit	4	
Kamienica jm. p ^{an} a Langi					
Tam jm. pan Langa					
Tam Piotrowski ^c szewc ^c	2		solvit	2	
Tam jeś. pani Szafrąska					
Kamienica Łopińskiego					
Tam p. Łopiński					
Tam j. p. Donabidowicz e. l.	8		solvit	8	
Kamienica oo. Jezuitów					
Tam j. pan Szymański	8		solvit	3	
Tam Szulc ^c szewc ^c	3		solvit	2	
Kamienica druga tychże ojców					
Tam szynk p. Czabańskiej	2				
Tam przekupka ^a Janowa Neiberkowa ^a					
Kamienica jm. ks. oficjała					
Kamienica p. Bochyńskiej					
Tam p. Melcz złotnik	24		solvit	24	
Tam Nejman zegarmistrz					
				98	

^{a-a} Dopisane inną ręką. ^{b-b} W Or.: cerulik. ^{c-c} W Or.: szwiec.

Objasnienia: ¹ Skrót nie został zidentyfikowany.

² Kamienica Bractwa Różańca Świętego.

³ Inna forma nazwiska: Golendowski, Golenderski, Kolenderski.

[k. 10]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam p. Majcher Dankiewicz złotnik	4		solvit	4	
Tam p. Dziurkiewicz krawiec	4		solvit	3	
Kamienica p. Drabickiego					
Tam p. Drabicki miecznik	20		solvit	20	
Kamienica im. pp. Iżyckich vacat					

Kamienica p. Raczyńskiej					
Tam j. pan Szymon Mierzwiński złotnik	20				
Tam na dole p. Michał Jaroszyński złotnik	2		solvit	2	
^a Wojciech kościelny ^a	1				
Kamienica jm. ks. oficjała					
Tam p. Kasper krawiec	18		solvit	18	
Tamże s<z>lifierz	6		solvit	6	
Kamienica jm. ks. Borzęckiego ^o					
Tam Droszewicz ^b szewc ^b	6		solvit	6	
Tam Jan Parchacki ^b szewc ^b	4		solvit	4	
Tam Alberta szynk trzyma	2		solvit	2	
Kamienica p. Eliaszwskiego ¹					
^c Tam p. Oban taktmagister					
Tamże Niemka szynk trzyma ^c	4				
unum sint					
Druga część miasta od Bramy Grodzkiej					
Kamienica jm. ks. proboszcza ostrowskiego					
Tam Marcin ^b szewc ^b	4		solvit	4	
Tam p. Kłosowski	2		solvit	1	
Kamienica p. Monta					
Tam p. Mont konwisarz	8		solvit	8	
Kamienica krawiecka					
				83	

^{a-a} Dopisane inną ręką. ^{b-b} W Or.: szwiec. ^{c-c} Wiersze objęte klamrą zorientowaną do wnętrza tabeli w kierunku kolumn.

Objaśnienia: ¹ Znana również jako kamienica Eliaszewskich.

[k. 10v]

	złote	grosze		Złote	
Kamienica ichm. księży farnych					
Kamienica j. p. Skrobeckiego					
Tam jm. pan Chutnicki	16		solvit	16	
^a Tam Krystian Hartman ^a	8		solvit	8	
Kamienica oo. Jezuitów					
Tam Wójcikiewicz miecznik	4		solvit	4	
Tam Orlicki złotnik	2				
Tam Pyszyna wdowa	1				
Kamienica jm. p. Jelińskiej					
Tam j. pan Gołyński	36		solvit	36	

MATERIAŁY I ŹRÓDŁA

Kamienica jm. p. Podleckiej					
Tam p. Wojciech Makselowski	4		solvit	4	
Kamienica jm. pana Silkiewicza					
Tam jm. pan Silkiewicz wójt lub ^{elski}					
Kamienica seminaryjska mniejsza					
Tam p. Tomasz Nadolny	18		solvit	15	
Kamienica druga seminaryjska					
Tam jmć p. Frydrych Brade					
Tam p. Trumf zegarmistrz	16		solvit	16	
Tam Andrzej konwisarz w sklepie	4		solvit	4	
Tamże Niemki w sklepie	12		solvit	12	
Kamienica jm. pana Wierzbiga r. l.					
Tam jm. pan Junga	180		solvit	180	
Tamże Jan zegarmistrz	8		solvit	8	
Kamienica jm. pana Makarowicza r. l.					
Tam jm. pan Makarowicz r. l.	30		solvit	18	
				321	

^{a-a} *Dopisane inną ręką*

[k. 11]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam j. pani Delamontow ^a <a> ^a					
Tam Juli Włoch konwisarz	36		solvit	34	
Tam Lorens Baltrok zegarmistrz	24		solvit	24	
Tam Marcin krawiec Woskiewicz	4		solvit	4	
Tam w piwnicy dewotka szynkuje	1		solvit	1	
Kamienica Szylingowska					
Tam j. pan Stefanowicz	18		solvit	16	
Tam p. Karo ^b cyrulik ^b	12		solvit	12	
Tam w piwnicy Marcinowa przekupka	2				
Tam Krzysztof przekupień	2		solvit	2	
Kamienica Hermsonowska					
Tam Jakubowski mularz	1				
Tam Andrzej wyrobnik	1				
Kamienica druga Hermsonowska					
Tam Kisieliński mularz	10		solvit	10	
Kamienica jeś. p. Prasułowicza ¹					
Tam jeś pan Prasułowicz	20		solvit	18	
Kamienica j. ośw. p. Bilskiej					
Archidiakonia					

Tam Jan krawiec	4		solvit	4	
Szkoła farna					
Kamienica oo. Dominikanów					
Tam p. Łukowska z córką) ^c					
Kamienica w. jm. p. Liniewskiej					
Tam Woszczyński) ^c					
Kamienica p. Sawickiego					
Tam p. Sawicki orgarmistrz	4		solvit	4	
				129	

^{a-a} Plama na ostatniej literze. ^{b-b} W Or.: cerulik. ^c Znak graficzny w postaci: „)”.

Objasnienia: ¹ Inna forma nazwiska, odpowiednio: Prasolowicza, Prasolowicz.

[k. 11v]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam w piwnicy Stefanowa przekupka	1				
Kamienica w. jm. pana Rojewskiego					
Tam Rugielski krawiec	4		solvit	4	
Tam Jakub Strocki ¹ aślusarz ^a	2				
Tam Kazimierz bednarz	8		solvit	8	
Tam kucharzowa przekupka	2		solvit	2	
Kamienica w. jm. pana Węglińskiego					
Tam Barańska szynk żydowski trzyma	4		solvit	3	
Kamienica jm. pana Wierzbica r. l.					
Tam jm. pan Wierzbic r. l.	30		solvit	18	
Tam jm. ^b Porębski szynk żydowski ^b trzyma ^c Zieleński ^c	4		solvit	2	
Tam Franciszkowa Matelska szynkuje	8		solvit	4	
Kamienica w. jm. pana Nossadyniego					
Tam jeś. pan Ress kupiec	70		solvit	60	
Kamienica Karłowska					
Tam j. pan Szulc kupiec	36		solvit	30	
Tam jeś pan Sławecki ²	8				
Tam w piwnicy Zajączkowski	1		solvit	1	
Kamienica Kieremowiczowska ^a					
Tam p. Kieremowicz					
Kamienica jm. p. ^c Szarweja ^c					
Tam jmc. pan ^c Szarweja ^c p. l.					
Tam p. ^b Makselowska wdowa ^b d{Jakil Wilzeńska} ^d	4			2	
Tam w piwnicy Szymon Lipski					
				135	

MATERIAŁY I ŹRÓDŁA

^{a-a} W Or.: slosarz. ^{b-b} Skreślone. ^{c-c} Dopisane obok inną ręką. ^{d-d} Dopisane inną ręką między wierszami.

^{e-e} W Or. odpowiednio: Szarwaja, Szarwaj.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Strecki.

² Inna forma nazwiska: Sławencki, Sławęcki.

[k. 12]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam ^a Norymberczyk ^a ^b <...> ^b	108		solvit	90	
Tam w piwnicy Grabowska wdowa	1				
Kamienica Bractwa Miłosierdzia					
Tam j. pan Jaworski ^c cyrulik ^c	24		solvit	18	
Kamienica jm. księdza ^e Bobrykiewicz ^e					
Tam jeś. pan Hilary kupiec	120		solvit	90	
Tam p. Tłuszczewski ^c cyrulik ^c	4		solvit	3	15
Tam jeś. pan Komtessy kupiec	144		solvit	108	
Tam piekarz Francuz	4				
Kamienica jm. p ^{an} a Baura					
Tam jmc pan Baur r. l.	30		solvit	18	
Tam jeś pani Effraimowa ^d) ^d					
Tam jeś pan Zadykiewicz ¹	126		solvit	126	
Kamienica w. jm. pana Trembińskiego					
Tan jeś. pan Kierkierowicz kupiec lwowski	24		solvit	18	
Tam Krauzowiczowa wdowa szynkuje	2		solvit	2	
Kamienica jm. pana Gokczyńskiego r. l.					
Tam jmc pan Gokczyński r. l.	30		solvit	18	
Kamienica jeś. pani Zabierowiczowej					
Tam jeś pani Zabierowiczowa	8				
Tam w piwnicy Michałowa wdowa	3		solvit	2	
Kamienica jm. p. Cellego					
Tam jm. pan Celli r. l.	100				
				490	

^{a-a} W Or.: Noremberczyk. ^{b-b} Plama uniemożliwiająca stwierdzenie obecności bądź braku ewentualnego imienia bądź profesji. ^{c-c} W Or.: cerulik. ^d Oznaczenie graficzne w postaci: „)”. ^{e-e} W Or.: Bobrykowicza. Objasnienia: ¹ Kupiec lwowski.

[k. 12v]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam jeś. pan Forgiesson kupiec	180			72	
Tam jeś pani Andressowa wdowa	180		solvit	180	
Tam jm. pan Brzyski p. l.	30				^c <...> ^c

Kamienica jm. pani Muratowiczowej					
Tam jm. pani Muratowiczowa					
Tam jeś pan Dytrych ¹ kupiec	200			180	
Tam w piwnicy szynk panny Szczepanowskiej ²					
Kamienica Ambroszkiewiczowska					
Tam jm. pan Kiszczyc ł. l.	12		solvit	12	
Tam w sklepie straszniczka szynk żydowski trzyma					
Tam Nagórska w sklepie szynk trzyma					
Kamienica jm. pana ^a Muratowicza ^a					
Tam jm. pan ^a Muratowicz ^a p. l.	18		solvit	8	
Tam ^b Norymberczyków ^b trzech w sklepie spółek trzymają	54		solvit	54	
1. Kamienica Dominikańska					
2. Kamienica Dominikań ^{ska}					
Tam jeś. pan Morelli	18		solvit	18	
3. Kamienica Dominikań ^{ska}					
Tam drukarz szynk trzyma	2				
4. Kamienica Dominikań ^{ska}					
Tam Michał Borowski	4		solvit	4	
Kamienica w. ichm. pp. Kiełczewskich					
Kamienica jeś. p ^{na} a Szuberta					
Tam jeś. pan Szubert	28		solvit	28	
				556	

^{a-a} W Or. odpowiednio: Muradowicza, Muradowicz. ^{b-b} W Or.: Noremberczyków. ^{c-c} Skreślenie uniemożliwiające odczytanie pierwotnej adnotacji.

Objaśnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Dytrych

² Zapewne spadkobierczyni poprzedniego właściciela; w poprzednim spisie, jako posiadacz szynku jest wymieniony Szczepanowski.

[k. 13]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica ww. oo. Jezuitów					
Tam stolarz Niemiec	6		solvit	6	
Pod Szkołami					
Tam Michał stolarz	2		solvit	2	
Tam Teodor Orlicki	1				
Tam p. Prokopowicz	6				
Kamienica w. jmcu pana chorążego ł.					
Tam Górski krawiec	20		solvit	10	

Tam Kwiatkowska wdowa					
Kamienica jm. p. ^d Szarweja ^d					
Tam jm. pan ^d Szarwej ^d ł. l.					
Tam jeś. pan Kałuszyński	6		solvit	6	
Tam Matiaszowa przekupka	2		solvit	2	
Kamienica p. Byczyńsk ^{kiego}					
Tam p. Byczyński z córkami) ^a					
Tam Maciej ^b <Wi> ^b domski krawiec	2		solvit	2	
Kamienica jeś. p. Gołyńsk ^{kiego}					
Kamienica jeś. p. Wierzchnickiego					
Tam Tomasz muzykant	2		solvit	2	
Kamienica ichm. panów Słotwińskich					
Tam szynk p. Baranowskiej	10		solvit	10	
Tam p. Józef Bernacki krawiec	2		solvit	2	
Tam Mikołaj Zachariaszewicz	1		solvit	1	
Kamienica jm. pana ^c Muratowicza ^c r. l.					
Tam pan Szymon Jakubowski kościelny szafarz					
				43	

^a Znak graficzny w postaci: „)””. ^{b-b} Plama i zanieczyszczenie powodujące nieczytelność początku nazwiska.

^{c-c} W Or.: Muradowicza.^{d-d} W Or. odpowiednio: Szarwaja, Szarwaj.

[k. 13v]

	złote	grosze		złote	grosze
Przekupki w bramie					
Piorunowa przekupka	2		solvit	2	
Zgubiszowa przekupka	2			2	
Chałupkiewiczowa przekupka	2		solvit	^a 1 ^a	
Sklepy pod Ratuszem					
Tam jm. pan Hebanowski bibliopola	6		solvit	6	
Tam szklarze	42		solvit	36	
Krystian złotnik Hartman u j. pani Skrobeckiej					
Szklarze u Pana ^b Hibnera ^b					
Antoni Kitel	8				
Przedmieście Krakowskie					
Dyski Gościniec					
				^c 47 ^c	

^dPiotr Szarwej prezydent miasta JK Mości Lublina^d

^eJózef Silkiewicz wójt Miasta J. K. Mci Lublina manuscripta^e

^f<....>^f

^{a-a} Cyfra „1” poprawiona z cyfry „2”. ^{b-b} W Or.: Hybnera. ^{c-c} W Or. podsumowanie wpisane wyżej, na wysokości słów „Krystian złotnik Hartman [...]”. ^{d-d} Napis inną ręką. ^{e-e} Napis inną ręką. ^{f-f} Pieczęć opłatkowa.

[k. 14]

Moderacja ichmościów panów obywatelów Lublina na ekspedycją ichmościów panów ablegatów²³¹ na sejm do Warszawy²³² tudzież do J. W. Jmci Pana podskarbiego wielkiego koronnego²³³ spisana za prezydencji jmci pana Szarweja²³⁴ dnia 18 Aug.²³⁵ A. D. 1738

Pierwsza część miasta od Bramy Krakowskiej	złote	grosze		złote	grosze
Buda pierwsza tam Błaszczczyński	2		solvit	1	
Tamże łucznik młody	2				
Buda druga. Tam Marianna przekupka	2		solvit	1	
Buda trzecia. Tam Franciszek Warteresowicz ¹	1		solvit	1	
Buda czwarta. Tam Andrzej Dąbski krawiec	2		solvit	2	
Buda piąta. Tam kantorka	1				
Domostwo Gorajskiego					
Tam p. Gorajski ^a safiannik ^a	18		solvit	8	
Tamże blacharz w budzie	1				
Tamże krawiec w drugiej budzie	1		solvit	1	
Budy pod szewskimi jatkami					
Tam w jednej kańczużnik	1		solvit	1	
Tam w drugiej Danielowa wdowa					
Buda w bramie					

²³¹ Posłowie miejscy na sejm, wybierani przez radę miejską oraz przedstawicieli pospólstwa, na temat specyfiki zob. J. Reder, *Posłowie miasta Lublina na sejmy dawnej Rzeczypospolitej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1954, t. VI, nr 2, s. 253 – 286. Ablegatami lubelskimi byli wówczas Jan Makarowicz i Michał Babicki, zob. APL, Akta m. Lublina, Akta Radzieckie, sygn. 239, s. 35.

²³² Sejm zwyczajny w Warszawie (6 października – 17 listopada 1738); na temat przebiegu sejmku i towarzyszącej mu atmosferze politycznej, zob. H. Palkij, *Sejmy 1736 i 1738 roku. U początków nowej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej*, Kraków 2000, s. 123 – 215.

²³³ Jan Ansgary Czapski, nominowany 30 maja 1738 r., zm. 7/8 października 1742 r., zob. *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XVI – XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1992, nr 768, s. 126.

²³⁴ Piotr Szarwej, burmistrz Lublina w 3 kwartale 1738 r., *Riabinin, Rada*, s. 33.

²³⁵ Sierpnia.

MATERIAŁY I ŹRÓDŁA

Tam Matiasz kramarz	1		solvit	1	
Domostwo Augustyna Wojto ^{wicza}					
Tam p. Wojtowicz ^a safiannik ^a	10		solvit	10	

^{a-a} W Or.: szafiannik.

Objaśnienia: ¹ W źródłach występują różne formy tego nazwiska.

[k. 14v]

	złote	grosze		złote	grosze
Domostwo Rzeszowskiego miecznika					
Tam Rzeszowski miecznik	2		solvit	2	
Tamże Ludwik ^a ślusarz ^a	2				
Kamienica ^b Nejzerowska ^b					
Tam jeś. pan pocztmagister					
Tam Andrzej mularz szynk żydowski trzyma	8		solvit	7	
Kamienica jm. p. Cyboniej					
Tam jm. pani Cybonia r.l.	6				
Tam Jan cieśla	2				
Kamienica Lisiewiczowska					
Tam p. Tułowiński kuśnierz	6		solvit	4	
Tamże Łukasz Daniszewski krawiec na górze	2		solvit	1	
Tamże na dole p. Kiszczyc					
Tamże p. Szabrotowa przesła					
Tamże w sklepie szynk panny Szczepanowskiej	6				
Tamże w drugim sklepie ^c blecharka ^c Niemka	4		solvit	4	
Tamże przekupka Stanisławowa	1				
Kamienica Dobrogoszczowska					
Tam jm. pani Krystianowa	90				
Tamże p. Bartłomiej krawiec	4		solvit	1	
Tam na dole Teodor szynkuje	2				
Tamże Wojciech cieśla	1		solvit	1	
Kamienica ^d Minczarnia ^d					
Tam jeś. pan Brade junctim	72				
Tam jeś. pan Szperling	20		solvit	6	
Kamienica Mirusowska					
Tam Mrozińska	1		solvit	1	
Tam Andrzej haftarz	1				

^{a-a} W Or.: slosarz. ^{b-b} W Or.: Nezerowska. ^{c-c} W Or.: blicharka. ^{d-d} W Or.: Mienczarnia.

[k. 15]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica Szmitowska					
Tam Jakubowa wdowa	2		solvit	2	
Kamienica w jm. pana sędziego ziemsk ^{lego} lub.					
Tam p. Jacenty Lewicki kuśnierz	6		solvit	6	
^a Tam Stanisław Zarański krawiec ^a	1		solvit	1	
Kamienica jm. p. Lupińskiej					
Tam Wojciech stolarz	2		solvit	1	
Kamienica ich. panów Krasińskich					
Tam p. Romanowski rybak	4				
Kamienica jm. księdza Stargowskiego					
Tam p. Andrzej snycerz	4				
Tam p. Rola krawiec	4		solvit	2	
Domostwo Kilarowicza					
Tam p. Puchalski kuśnierz	10		solvit	10	
Tam Czarnusiewicz ^b szewc ^b	1				14
Kamienica Bazylińska					
Tam Antoni kuśnierz	2		solvit	1	
Tam Andrzej bednarz	1				
Tam Szczepan stolarz	2				
Kamienica jm. p. Siedleckiej					
Tam jm. pani Siedlecka	8		solvit	6	
Tam mularka wdowa	1				
Kamienica ww. oo. Pijarów					
Tam jm. pan Michał Jonas	9		solvit	7	
Kamienica Boesowska					
Tam jm. pan Paszki sukiennik	36		solvit	36	
Tam jm. Pan <i><i></i> Babicka ¹	12				
Tam w budzie Zimochodowa	1		solvit	1	

^{a-a} Dopisane inną ręką. ^{b-b} W Or.: szwiec.

Objaśnienia: ¹ W innych spisach: Babicki.

[k. 15v]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica jmc pana Baura r. l.					
Tam jeś. pan Dachnowski ł. l.	8				
Tam jeś pani Frycia kupcowa	40		solvit	30	
Tam w piwnicy Jan Dziewanowski	1				

MATERIAŁY I ŹRÓDŁA

Kamienica jm. pana Giencińskiego r. l.					
Tam jm. pan Gienciński r. l.	12				
Tam jeś. pan Klemens sukiennik	40		solvit	20	
Kamienica Godfredowska					
Tam jeś. pani Szejnina kupcowa	40				
Kamienica druga Godfred ^{owska}					
Tam jeś. pan Kolliardt	30				
Tam Skowroński krawiec	2		solvit	2	
Tam Mikołaj kuśnierz	4		solvit	2	
Tam w sklepie Jan Regier	2		solvit	2	
Tam w piwnicy Jerzyna Olszewska	1		solvit	1	
Tam w drugiej piwnicy konwisarka	1				
Kamienica jm. ks. Krasowskiego					
Tam Jan łucznik stary	4		solvit	2	
Kamienica jm. p. Hadziewiczowej					
Tam Andrzej Górski krawiec	2		solvit	2	
Tam Reterman ^a szewc ^a					
Kamienica jm. p. Glinieckiej					
Tam Wawrzyniec Drzymalski miecznik	2		solvit	2	
Tam Daniel kuśnierz	2		solvit	1	27
Kamienica Tyrańskiego					
Tam p. Pietruszewski					
Tam w piwnicy Michał wyrobnik	1				

^{a-a} W Or.: szwiec.

[k. 16]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica jm. pana Górczyńskiego					
Tam jm. pan Bowrer	10		solvit	10	
Kamienica jm. ks. kustosa					
Tam w piwnicy Józef kucharz	1		solvit	1	
Tam Kaczorowski przekupień	1				
Domostwo nad kanałem					
Tam Szymon Głowacki bednarz	8		solvit	6	
Tam opłatnik					
Kamienica jm p. Dobraczyńsk ^{iego} vacat					
Kamienica Szewska vacat					
Kamienica Krawiecka					
Tam Józef krawiec	2		solvit	1	
Tam Michał siodlarz	1				

Kamienica ichm. pp. Sosnowskich vacat					
Kamienica Bractwa Miłośier ^{dzia}					
Tam jm. pan Barneth kupiec	40				
Kamienica tegoż Bractwa					
Tam jm. pan Hibbner kupiec	40				
Kamienica Ś. Ducha					
Kamienica jm. p. Babickie ^{go}					
Tam jm. pan Babicki ł. l.	9				
Kamienica Bractwa Różańca Ś.					
Tam na górze perukarz	2		solvit	1	
Tam Janicki przekupień	4		solvit	2	
Kamienica Hermsonowska					
Tam jm. pan Hermson	54		solvit	18	
Tam jm. pan Nowak kupiec	36		solvit	36	

[k. 16v]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam w budzie Stokowska przekupka	2				
Tam w piwnicy Janowa przekupka	1				
Kamienica druga Hermsonowska					
Tam jeś. pan Lorens kupiec	6		solvit	6	
Kamienica jm. p. Zakrzewskiego					
Tam jeś. pan Fibink ¹ kupiec	72				
Kamienica jm. p. Strykowskiej					
Tam Krzemiński złotnik	8		solvit	4	
Kamienica p. Grudzowskiego					
Tam pan Serwacki	4		solvit	1	
Tam p. Tomasz Usarski krawiec	8		solvit	4	
^a {Józef Westfald} ^a	2		solvit	2	
Kamienica jm. p. Bogdana					
Tam pan Lewkiewicz	2				
Kamienica jmci p. Klossa					
Tam jmc pan Kloss p. l.					
Tam p. Mazurkiewicz ^b cyrulik ^b	2		solvit	2	
Kamienica jeś. p. Poznańskiego					
Tam jeś. pan Poznański					
Kamienica jm. p. Jelińskiego					
Tam jm. pan Jeliński ł. l.	9		solvit	9	
Kamienica Bractwa Różańca Ś.					
Tam Antoni Kolenderski ²	2		solvit	2	

MATERIAŁY I ŹRÓDŁA

Kamienica jm. pana Langi					
Tam Piotrowski ^c szewc ^c	1		solvit	1	
Tam pani Szafrńska) ^d					
Kamienica Łopińskiego					
Tam p. Łopiński) ^d					
Tam p. Donabiedowicz	4				

^{a-a} Dopisane między wierszami inną ręką. ^{b-b} W Or.: cerulik. ^{c-c} W Or.: szwiec. ^d Znak graficzny w postaci „)”.

Objasnienia: ¹ Inna forma nazwiska: Fibbink.

² Inna forma nazwiska: Golenderski.

[k. 17]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica oo. Jezuitów					
Tam jeś. pan Szymański	2		solvit	1	
Tam Szulc ^a szewc ^a	1				
Kamienica druga tychże oo.					
Tam szynk p. Czabańskiej	1				
Tam przekupka ¹ ^b Jan Niebek ^b	1		solvit	1	
Kamienica jm. ks. ^c oficjała ^c					
Kamienica p. Bocheńskiej ²					
Tam p. Melcz złotnik	10		solvit	6	
Tam Nejman zegarmistrz					
Tam p. Majcher Dankiewicz złotnik	2		solvit	2	
Tam Dziurkiewicz krawiec	2		solvit	1	
Kamienica p. Drabickie ^o					
Tam p. Drabicki miecznik	4		solvit	2	
Kamienica jm. pp. Iżyckich vacat					
Kamienica p. Raczyńsk ^{iego}					
Tam pan Szymon Mierziński	10				
Tam Michał Jaroszyński	1				
Tam przekupka w budzie					
Kamienica jm. ks. ^c oficjała ^c					
Tam p. Kasper krawiec	6		solvit	3	
Tamże ^d szlifierz ^d	2		solvit	“<...>” ^e	
^f {Wojciech kościelny ^f	2				
Kamienica jm. ks. Borzęckiego	2				
Tam Doroszewicz ^a szewc ^a	3		solvit	2	
Tamże Jan Parchacki ^a szewc ^a	2				
Tamże Alberta szynk trzyma	1				26
Kamienica p. Eliaszowskiego	3		solvit		26

M. Wójciuk, Specyfikacja kamienic i moderacje pogłównego Lublina z 1738 r.

Tam p. Oban tektnagister	2				
Tamże Niemka szynk trzyma	2				

^{a-a} W Or.: szwiec. ^{b-b} Dopisane inną ręką. ^{c-c} W Or.: officyała. ^{d-d} W Or.: slifierz. ^{e-e} Plama atramentu uniemożliwiająca odczytanie ewentualnej cyfry lub liczby. ^{f-f} Dopisane inną ręką między wierszami.

Objaśnienia: ¹ W innych spisach, nazwisko przekupki: Krajewska.

² Inna forma nazwiska: Bochyńskiej.

[k. 17v]

Druga część miasta od Bramy Grodzkiej	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica jm. ks. proboszcza ostrowskiego					
Tam Marcin ^a szewc ^a	2		solvit	2	
Tam p. Kłosowski	1		solvit	1	
Kamienica p. Monta					
Tam p. Mont konwisarz	4				
Kamienica krawiecka					
Kamienica ichmciów księży farnych					
Kamienica p. Skrobeckiego					
Tam jm. pan Chutnicki	8		solvit	2	
^b {Tam Krystian Artranat} ^{b 1}	4				
Kamienica oo. Jezuitów					
Tam Wójcikiewicz miecznik	2		solvit	2	
Tam Orlicki złotnik	1				
Tam Pyszyna wdowa					
Kamienica jm. p. Jelińskiej					
Tam jm. pan Gołyński	18				
Kamienica jm. p. Podleckiej					
Tam p. ^c Makselowski ^c	2		solvit	1	
Kamienica jm. p ^{an} a Silkiewicza					
Tam jm. pan Silkiewicz wójt l.					
Kamienica Seminaryjska Mniejsza					
Tam p. Nadolny ^d cyrulik ^d	9		solvit	3	
Kamienica druga Seminaryjska					
Tam jeś. pan Frydrych Brade					

^{a-a} W Or.: szwiec. ^{b-b} Dopisane tą samą ręką między wierszami. ^{c-c} W Or.: Maxelowski. ^{d-d} W Or.: cerulik.

Objaśnienia: ¹ Brak pewności w kwestii poprawnego odczytania nazwiska.

[k. 18]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam p. Trumf zegarmistrz	8		solvit	6	
Tam Andrzej konwisarz w sklepie	2		solvit	1	

Tamże Niemki w sklepie	6		solvit	6	
Kamienica jm. p. Wierzbica r. l.					
Tam jm. pan Junga	40		solvit		
Tamże Jan zegarmistrz	4		solvit	^a 1 ^a	
^b {Tam Regina z wódką} ^b				2	
Kamienica jm. p. Makarowicza					
Tam jm. pan Makarowicz r. l.	15				
Tam jeś. pani Delamontowa					
Tam Juli Włoch konwisarz	12		solvit	8	
Tam Lorens Boltroch zegarmistrz	12		solvit	2	
Tam Marcin krawiec Woskiewicz	2		solvit	2	
Tam w piwnicy dewotka szynkuje	1		solvit		15
Kamienica Szylingowska					
Tam jeś. pan Stefanowicz	9		solvit	5	
Tam p. Karo ^c cyrulik ^c	6		solvit	3	
Tam w piwnicy Marcinowa	1				
Tam Krzysztof przekupień	1		solvit	1	
Kamienica Hermsonowska					
Tam Kazimierz mularz	1				
Tam Andrzej wyrobnik					
Kamienica druga Hermsonów ^{ska}					
Tam Kisieliński mularz	5		solvit	5	
Kamienica jeś. pana Prasolowicza					
Tam jeś. pan Prasolowicz	10		solvit	8	
Kamienica jmci p. Bielskiej					
Archidiakonia					
Tam Jan krawiec	2				
Szkoła Farna					

^{a-a} Cyfra „1” poprawiona z cyfry „4”. ^{b-b} Dopisane tą samą ręką między wierszami; w Or.: podwójny błąd ortograficzny w słowie „wódka”: „wutka”. ^{c-c} W Or.: cerulik.

[k. 18v]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica oo. Dominika ^{nów}					
Tam p. Żukowska z córką					
Kamienica w. jm. p. Liniewskiej					
Tam Woszczyński na dole					
Kamienica p. Sawickiego					
Tam p. Sawicki ^c organmistrz ^c	1		solvit	1	
Tam w piwnicy Stefanowa przekupka	1		solvit	1	

Kamienica w. jm. p. Rojewskiego					
Tam Rugielski krawiec	2				
Tam Jakub Strecki ^a ślusarz ^a	2				
Tam Kazimierz bednarz	4		solvit	4	
Tam kucharzowa przekupka	1				
Kamienica jm. p. Węglińskiego					
Tam Baranowska z szynkiem żydow ^{skim}	2				
Kamienica jm. p. Wierzbica					
Tam jm. pan Wierzbic r. l.	18				
Tam Porębska szynk żydowski	2				
Tam Franciszkowa Matelka szynkuje	4				
Kamienica w. jm p. Nosadynie ^{go}					
Tam jm. pan Ress kupiec	24		solvit	12	
Kamienica Karłowska					
Tam jm. pan Szulc kupiec ^b 18 ^b	18				
Tam jeś. pan Sławecki	4		solvit	1	
Tam w piwnicy Zajączkowski	1				
Kamienica Kieremowiczowska					
Tam Pan Kieremowicz) ^c					

^{a-a} W Or.: slosarz. ^{b-b} Wpis omyłkowy dotyczący najpewniej rzeczywistej wartości uregulowanego podatku, o czym świadczy brak przekreślenia liczby. ^c Znak graficzny w postaci: „)”. ^{c-c} W Or.: orgarmistrz.

[k. 19]

	^h złote ^h	^h grosze ^h		^h złote ^h	^h grosze ^h
Kamienica jm. pana ^a Szarweja ^a					
Tam jmc pan Szarwej Prezydent i r. l.					
Tam pani ^b Makselowska ^b wdowa	2		solvit	1	
Tam w piwnicy Szymon Lipski					
Tam p. ^c Norymberczyk ^c w sklepie	36		solvit	18	
Tam w piwnicy Grabowska wdowa	1				
Kamienica Bractwa Miłosierdzia					
Tam j. pan Jaworski ^d cyrulik ^d	8		solvit	8	
Kamienica jm. ks. Bobrykiewicza					
Tam jeś. pan Hilary kupiec	60				
Tam j. pan Tuszczewski ^d cyrulik ^d	2				
Tam jeś. pan Komtessy kupiec	72				
Tam piekarz Francuz	2				
Kamienica jm. pana Baura					
Tam jmc pan Baur r. l.	15				
Tam jeś. pani ^f Efraimowa ^f					

Tam jeś. pan Zadykiewicz kupiec lwowski	60				
Kamienica w jm. p. Trembińsk ^{skiego}					
Tam jeś. pan Kierkierowicz kupiec lwowski	12				
Tam Krauzowiczowa wdowa szynkuje	1		solvit	1	
Kamienica jm. p ^{an} a Gokczyńsk ^{iego}					
Tam jmć pan Gokczyński r. l.	18				
Kamienica j. p. Zabierowiczowej					
Tam j. pani Zabierowiczowa	§4 ^g				
Tam w piwnicy Michałowa wdowa	1		solvit	1	
Kamienica jm. p. Cellego r. l.					
Tam jm. pan Celli r. l.	36				

^{a-a} W Or. odpowiednio: Szarwaia, Szarwaj. ^{b-b} W Or.: Maxelowska. ^{c-c} W Or.: Noremberczyk. ^{d-d} W Or.: cerulik. ^{e-e} W Or.: Bobrykowicza. ^{f-f} W Or.: Effraimowa. ^{g-g} Cyfra powstała z przerobienia cyfry „2”.
^{h-h} W Or.: brak adnotacji złote/grosze.

[k. 19v]

	złote	grosze		złote	grosze
Tam jm. pan Fergiesson kupiec	60				
Tam j. pani Andrzejowa wdowa	60		solvit	26	
Tam jm. pan Brzyski r. l. i p.	18				
Kamienica jm. pani Muratowiczowej r. l.					
Tam jm. p. Muratowiczowa					
Tam jeś. pan Dytrych kupiec	90		solvit	28	4
Tam w Piwnicy szynk jm. panny Szczepanowskiej	2				
Kamienica Ambroszkiewiczowska					
Tam jm. pan Kiszczyc ł. l.	6		solvit	4	10
Tam w sklepie szynk żydowski strażniczka ¹ trzyma					
Tam Nagórska w sklepie szynk trzyma					
Kamienica jm. pana ^a Muratowicza ^a r. l.					
Tam jm. pan ^a Muratowicz ^a prezydent i r. l.	6				
Tam ^b Norymberczyków ^b trzech w sklepie współ trzymają	36		solvit	36	
1.Kamienica Dominikańska					
Kamienica druga Domini ^{kańska}					
Tam jm. pan Morelli	9		solvit	9	
Kamienica trzecia Domi ⁿⁱ kańska					

Tam drukarz szynk trzyma					
Kamienica 4. Domini ^{kańska}					
Tam Michał Borowski	2		solvit	1	

^{a-a} W Or. Odpowiednio: Muradowicza, Muradowicz. ^{b-b} W Or.: Neremberczykow.

Objaśnienia: ¹ Forma fonetyczna wyrazu „straszniczka”.

[k. 20]

	złote	grosze		złote	grosze
Kamienica w. jm. panów Kiełczewskich					
Kamienica jeś. p ^{na} a Szuberta					
Tam jeś. pan Szubert	14		solvit	8	
Kamienica w. o. Jezuitów					
Tam stolarz Niemiec	3		solvit	2	
Pod Szkołami					
Tam Michał stolarz	2		solvit	1	
Tam Teodor Orlicki	1				
Tam p. Prokopowicz	2				
Kamienica w. jm. p. chorążego l.					
Tam Górski krawiec	10		solvit	5	
Tam p. Kwiatkowska wdowa					
Kamienica jm. p. ^a Szarweja ^a ł. l.					
Tam jm. p. ^a Szarwaj ^a ł. l.					
Tam jeś. pan Kałuszyński	4		solvit	2	
Tam Matiaszowa przekupka	1		solvit	1	
Kamienica p. Byczyński ^{iego}					
Tam p. Byczyński z córkami					
Tam Maciej Widomski krawiec	2		solvit	2	
Kamienica jeś. p. Gołyński ^{iego}					
Kamienica jeś. p. Wierchnickiego					
Tam Tomasz muzykant	1		solvit	1	
Kamienica ichm. panów Słotwińskich					
Tam szynk p. Baranowskiej	5		solvit	2	16

^{a-a} W Or. odpowiednio: Szarwaia, Szarway.

[k. 20v]

	“złote”	“grosze”		“złote”	“grosze”
Tam p. Józef Bernacki krawiec	2				
Tam p. Mikołaj Zachariaszewicz	1		solvit	1	
Kamienica jm. pana ^a Muratowicza ^a r. l.					

Tam j. p. Szymon Jakubowski					
Kościelny szafarz					
Przekupki w bramie					
Piorunowa przekupka	1		solvit	1	
Zgubiszowa przekupka	1			1	
Chałupkiewiczowa przekupka	1		solvit	^b <...> ^b	15
Sklepy pod Ratuszem					
Tam jm. p. Hebanowski bibliopola	2		solvit	2	
Tam szklarze	36		^f sklarze ^f	18	
Krystian Hartman złotnik u pani Skrobeckiej					
S<z>klarze u p. Hybnera					
Antoni Kitel	4				
Przedmieście Krakowskie					
Dyski Gościniec					

^dPiotr Szarwej prezydent Miasta J. K. Mości Lublina

^c<...>^c

Józef Silkiewicz wójt miasta J. K. Mci Lublina manu propria^{236 d}

^{a-a} W Or.: Muradowicza. ^{b-b} Wytarta cyfra „1”. ^{c-c} Pieczęć opłatkowa. ^{d-d} Inna ręka niż autora moderacji; dopisane po sporządzeniu moderacji. ^{e-e} W Or.: brak adnotacji złote/grosze. ^{f-f} Zgodnie z Or.

[k. 21]

Moderacja ichmościów panów obywatelów na Przedmieściu Krakowskim w Lublinie Mieszkających na zapłacenie pogłównego Regimentowi Artylerji Koronnej raty septembrowej ^atudzież^a na dopłacenie raty marcowej spisana w Lublinie w rezydencji jmc pana Józefa Silkiewicza wójta miasta J. K. Mć. Lublina dnia dwudziestego miesiąca sierpnia Roku Pańskiego ^b1738^b

‘Pogłowne z Przedmieścia Krakowskiego w r. 1738^c

^h <Część pierwsza Przedmieścia Krakowskiego> ^h				
Domostwo pana Marcina Koseckiego ślusarza				
Tam pan Marcin Kosecki	24	20		
Domostwo pana Józefa Byczkowskiego				
Tam pan Józef Byczkowski	12	12		
Domostwo p. Błażeja Latuszewicza				
Tam p. Błażej Latuszewicz	18	15		
Domostwo p. Jana Zaleskiego stolarza				

²³⁶ Własnoręcznie.

Tam p. Jan Zaleski stolarz	21	19		
Kamienica Zugiewiczowska				
Tam pan Jakub Sławicki t. l.	27	^d exaktor ^d		
Kamienica druga Zugiewiczowska				
Tam Żyd Chaim Lewkowicz gospodarz	30	26		
Tam Walenty Duńczykiewicz rymarz	12	10		
Tam Żyd Mosiek w sklepie z gorzałką	6			
Kamienica Ś. Ducha				
Tam Piotr Ryszkowski ^c szewc ^c	6	89		
Tam Dawid guzikarz	9	9		
Tam Żyd w sklepie ^f 3 ^f				
Tam ^g na ^g pod sieniu Żydówka ^f 1 ^f				
Kamienica jmci p. Babarskiego ł. l. ¹				
Tam jmc p. Babarski ł. l.	9	7		
Kamienica p. Jakubowski<e>j wdowy				
Tam szynk p. Szperlinga	18	12		
Kamienica Dobrogos<z>czowska				
Tam p. Mrozowski na górze	36	26		
Tam Moszkowa z gorzałką ^f 18 ^f				
Tam Żyd Pejka w sklepie ^f 18 ^f				

^{a-a} W Or.: tudziesz. ^{b-b} Data roczna podkreślona. ^{c-c} Napis wykonany inną ręką niż nagłówek. ^{d-d} Wpis w tabeli. ^{e-e} W Or.: szwiec. ^{f-f} Wpis poza tabelą. ^{g-g} Skreślone. ^{h-h} W Or. napisu brak.

Objaśnienia: ¹ Jan Babarski, ławnik lubelski, zmarł w wieku 51 lat 9 kwietnia 1749 r., AAL, PJ, t. LXII, s. 18.

[k. 21v]

Kamienica quo ⁿ da ^m Zugiewiczowska teraz jmci pana Jabłonowskiego				
Tam pan Jerzy rękawicznik	17	8		
^a {Tam Żyd gospodarz} ^a	18	12		
Kamienica w. jmci p. ^b Pełowskiego ^b				
Tam Hejsyk Mendlowicz	24	18		
Tam Żydówka w sieni z gorzałką	6			
Kamienica jmc p. Radeckiego				
Tam Żyd Michiel gospodarz	30	18		
Tam Żyd Herszek z chlebem	6	4		
Tam Żyd komornik	6			
Kamienica p. Wi<e>rzbieckiego malarza				
Tam p. Wi<e>rzbiecki malarz	9			

Tam Michalska na przedzie	10	4		
^a {Tam Matys krawiec} ^a	8	6		
Domostwo p. Królikowskiego				
Tam Pelc Niemiec z gorzałką	54	36		
Tam Żydówka na podsieniu	3	2		
Domostwo p. Antoniego Piotrkowskiego kowala				
Tam p. Piotrkowski kowal	15	12		
Domostwo Adamowej				
Tam Adamowa	2	2		
Tam Żydówka z gorzałką	6			
Domostwo p. Szymona Jakubowskiego e. l.				
Tam powroźnik	9	8		
Tam sitnik komornik	2	1		
Tam w sklepiu komornik	4	2		
Kamienica Zachariaszewska				
Tam Żyd Samul Markowicz	18	12		
Tam Żyd Mosiek w sklepie	10	6		
Tam Żyd rzeźnik w sieni	8			
Domostwo Bylinkowej teraz jmc p. Szulca				
Tam Żyd Józef krawiec gospodarz	6	5	15	
Tam Lewek Szymonowicz w sklepiu	6			
Tam Żyd rzeźnik w sieni	6			

^{a-a} Dopisane między wierszami tą samą ręką. ^{b-b} W Or.: Popłowskiego.

[k. 22]

Domostwo panów Czelużyńskich				
Tam szynk p. S<z>czepanowski<e>j	6			
Domostwo Kozłowskiego krawca ¹				
Tam Żyd Idel gospodarz	15			
Tam Żydówka z chlebem	3			
Karczma w. o. ^a Bonifratrów ^a				
Tam porucznik gospodarz	8	6		
Domostwo j. w. jmc p. Lanckorońskiego				
Tam Marcin kuśnierz	5	3		
Kamienica jmc p. starosty czerwonogrodzkiego				
Tam Żyd Jakub gospodarz	24			
Domostwo pod Lipą w. o. ^a Bonifratrów ^a				

Tam Marcin mularz	8	7		
Karczma j. w. jmci w ^{ojewo} dy krakowskiego				
Tam Żyd gospodarz	24			
Karczma j. w. jmci p. kuchmistrza koronnego				
Tam Żyd gospodarz	24			
Folwark p. Poznański<e>go e. l.				
Tam Sinkalska wdowa	2			
Domostwo w. jmci p. starościny lityńskiej				
Tam Andrzej Wójcicki furman	4	3 g	15	
Domostwo Franciszka Zienkiewicza				
Tam Franciszek Zienkiewicz	12	10		
Domostwo Grzonkowskiego mularza				
Tam Kazimierz Kurczewski	2	1	1 ^c 3 ^c	
Domostwo Bazylego kowala ter ^b <az> ^b w. o. Obserwantów				
Tam Wojciech Strycharski	9	6		
Karczma w. o. Obserwantów				
Tam Żyd Jakub Majerowicz	9	5	2 ^c 3 ^c	1
Plac pusty w. o. Jezuitów				
Domki w. o. Jezuitów				
w jednym Młodzianowski	3	1	15	
insze vacant				
Cegielnia w. o. Obserwantów				
Tam Andrzej Buczacki	6			
Folwark w. o. Obserwantów				
Tam Kazimierz Kulawy	4	1	28	1

^{a-a} W Or.: Bonifratelow. ^{b-b} Plama atramentu na ostatnich literach wyrazu. ^{c-c} Cyfra „3” przerobiona z cyfry „5”.

Objaśnienia: ¹ Józef Kozłowski, krawiec, zmarł 9 maja 1747 r. w wieku 46 lat, został pochowany w kaplicy św. Mikołaja w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 10.

[k. 22v]

Domek Andrzeja Bieleckiego				
Tam Andrzej Bielecki	6	3	15	
Domek Wojciecha Czerwińskiego				
Tam Wojciech Czerwiński	4	2		
Domek Marcina Łąckiego tam Marcin Łącki	4	3		
Domek Józefowej Gembickiej wdowy				
Tam Gembicka wdowa	4	3		
Browar w. o. Obserwantów vacant				

Folwark jmci p. ^f Gebhardta ^f				
Tam Paweł gospodarz	6			
Folwark Klossa				
Tam parobek	3	1 g	20	
Domostwo p. Sławęckiego e. l.				
Tam Sławęcki e. l.				
Cegielnia Zugiewiczowska				
Folwark jmc p. ^a Giencińskiego ^a r. l.				
Tam J<e>rzy ^b cieśla ^b gospodarz	3	2		
Tam Tomasz Sikorski	3			
Folwark Tobiaszowski				
Tam Wojciech Zientalski	6	4	^c <...> ^c	
Folwark jmci p. Groźnickiego p. w. ¹ vacant				
Folwark ^d Seminaryjski ^d				
Tam Żyd Berek gospodarz	15	10		
Tam Icek komornik	3			
Tam Abram komornik	3			
Tam piwowar z żoną	3			
Tam Jaścińska wdowa	1			
Tam Tomasz cieśla	3			
Folwark Nejzerowski				
Tam Andrzej furman	6	4		
Tam Andrzejowa wdowa	3	2		
Folwark przed tym jmci p. Baura r. l. teraz ^e w ^e . jmci pani Kalinowskiej				
Tam Maciej Kamiński mularz	15	3		

^{a-a} W Or.: Gunczynskiego. ^{b-b} W Or.: czesła. ^{c-c} Plama uniemożliwiająca odczytanie odnotowanej wartości.

^{d-d} W Or.: Seminarijski. ^{e-e} Litera dopisana nad wyrazami. ^{f-f} W Or.: Gieberta.

Objaśnienia: ¹ Właścicielem nieruchomości był Stanisław Michał Groźnicki (zm. 1760 r.), w latach 1725–1760 pisarz wójtowski lubelski, w 1760 r. pisarz radziecki, M. Stankowa, Kancelaria..., s. 90.

[k. 23]

Folwark Zugiewiczowski teraz p. Zakrzewskiego				
Tam p. Zakrzewski	6			
Domostwo w. o. Bonifratrów				
Tam Jan furman	4	3		
Tam Stachowska wdowa	1	1		
Item domostwo ww. oo. ^a Bonifratrów ^a				
Tam Żyd Wolf gospodarz	10	6		
^b Lem<sz>czyzna ^b				

Domek Sierakowskiego				
Tam Sierakowski	4	3		
Domek Szymona cieśli				
Tam Szymon cieśla	4	4		
Domek Błażeja				
Tam Błażej	4	4		
Domek Jana Paszkiewicza				
Tam Jan Paszkiewicz	4	4		
Domek Wojciecha Gembarowskiego				
Tam Wojciech Gembarowski	4	4		
Domek Kurowskiego				
Tam Kazimierz stolarz	4	3 g	24	
Browar w. o. Jezuitów				
Tam wdowa Miser				
Domki murowane w. o. Jezuitów				
Tam Żyd gospodarz	18	8		
Tam Herszek komornik				
Domostwo p. Kaleckiego e. l. ¹				
Tam p. Kalecki e. l.	15	‘exaktor’		
Folwark Zugiewiczowski				
Tam Stanisław furman	4	2		
Domostwo jmci ks. scholastyka				
Tam Stanisław Stoczkowski	4	3		
Probostwo Ś. Ducha				
Tam Jan Kaszucki malarz	18			
Tam Jan komornik	2			

^{a-a} W Or.: Bonifratelow. ^{b-b} Wyrzaz odznaczającymi się literami. ^{c-c} Dopisane w obrębie tabeli na szerokości dwóch kolumn.

Objaśnienia: ¹ Jan Kalecki, garncarz i elekt lubelski, zmarł w wieku 80 lat 26 kwietnia 1755 r., pochowany pod wielkim churem w kolegiacie św. Michała, AAL, PJ, t. LXII, s. 54.

[k. 23v]

Kamienica jmci p. Piotrkowskiego				
Tam p. Walenty introligator	6	5	2	
Kamienica przy ogrodzie w. o. Jezuitów				
Tam ogrodnik gospodarz	4	3		
Chałupka pod parkanem w. o. Karmelitów				
Tam dziad mieszka				
Domek w. o. Karmelitów przy wrotach				
Tam Walenty mularz	4	3		

Domostwo Adama mistrza ¹				
Tam Żyd Abram Moszkowicz	15	12		
Tam Stefan Kamieński	3	3		
Słodownia w. o. Karmelitów				
Tam Franciszek słodownik	4	2		
Tam Matiasz komornik	2			
Browar tychże o. Karmelitów				
Tam Piotr piwowar	4	3		
Tam Domański pomocnik	2			
W drugim browarze				
Tam Tomasz Wesołowski	3	2 g	15	
Domostwo quondam Mikołaja Żuczkiewicza teraz ^a w ^a . jmci pana Orańskiego				
Tam Żyd Herszek Mendlowicz	18	10		
Tam Żyd komornik	6			
Domek Szymona Dymiszewski ^c				
Tam Szymon Dymiszewski	4	2 g	16	
Domek Kazimierza Granackiego				
Tam Kazimierz Granacki				
Tam Surowińska wdowa				
Szpital na Podwalu ²				
Tam Wojciech Liwiński	4	2		
Chałupka przy szpitalu				
Tam Kazimierz drążnik	4	3		
Tam Matiasz wyrobnik	3			
Folwark jmci p. 'Giencińskiego' r. l.				
Tam kominiarz gospodarz	4	2		

^{a-a} Litera nadpisana nad wyrazami. ^{b-b} W Or.: drożnik. ^{c-c} W Or.: Gunczynskiego.

Objasneinia: ¹ Domostwo kata miejskiego znajdowało się w pierwszej części Krakowskiego Przedmieścia na gruncie miejskim niedaleko do parkanu oo. Karmelitów Bosych. Potwierdzają to wykazy nieruchomości miejskich znajdujące się w księgach rachunkowych. Domostwo mistrza jest wymieniane w sąsiedztwie następujących obiektów: chałupka pod parkanem Karmelitów Bosych, domek Karmelitów Bosych przy wrotach, słodownia Karmelitów, browar Karmelitów i woskobojnia miejska (APL, APE, sygn. 279, k. 365v, 390, 398, 416; tamże, 280, k. 154, 164v, 184; tamże, sygn. 295, k. 23v). Lokalizację domostwa kata wskazał Jan Riabinin wspominając, że w 1782 r. Rada miejska nadała niewidomemu kalece Hieronimowi Ciechońskiemu grunt celem wybudowania domu „w tyle parkanu oo. karmelitów, przy Kobylicach onychże, pod górką, naprzeciwko domostwa mistrzowskiego”. Domostwo kata sąsiadowało z placem leżącym na tyłach kościoła Św. Ducha, na którym usytuowany był szpital i cmentarz szpitalny (J. Riabinin, Z dziejów sądownictwa w dawnym Lublinie, „Głos Sądownictwa”, 1933, nr 6, s. 4 – 5). Miejskie księgi ekonomiczne dostarczają informacji o okresie, w jakim domostwo kata zostało zbudowane. Domostwo wzniesiono z polecenia ówczesnego burmistrza lubelskiego Jana Augustyna Baura. Pierwsze wydatki poczynione na artykuły budowlane głównie drzewo miały miejsce 2 sierpnia 1733 r. Wtedy

też zakupiono większość artykułów budowlanych, ale niektóre materiały były opłacane w późniejszym czasie, np. 6 listopada miasto zapłaciło za wóz tarcic do domostwa mistrza. W dniach 22–25 listopada 1733 r. miasto rozliczyło się z murarzami stawiającymi fundamenty i kominek oraz cieślami, którzy pracowali nad wykończeniem domostwa 2 miesiące i stolarzem odpowiedzialnym m.in. za wykonanie pieca. Dnia 15 marca 1734 r. w lubelskim sklepie Bradego zostały zakupione „różne rzeczy” do domostwa kata, a 26 września 1734 r. miasto nabyło 10 kup gontów na dokończenie budynków. Całość inwestycji (artykuły budowlane, wyposażenie, robocizna) kosztowało miasto 250,17 złp (APL, APE, sygn. 278, k. 232v–236v). Adam mistrz, zmarł ok. 1752 r. (por. APL, APE, sygn. 295, k. 291).

² Szpital św. Łazarza przy kościele św. Wojciecha prowadzony przez Szarytki (Institutum Puellarum Sancti Vincenti a Paulo), zw. „siostrami miłosierdzia”, zob. Plan 1783: (k4), szerzej na temat obiektu zob. Z. Góralski, Szpitale na Lubelszczyźnie w okresie przedrozbiorowym, Warszawa-Łódź 1982, s. 46; A. Wolska-Rój, Kościół i klasztor św. Wojciecha w Lublinie, „Roczniki Humanistyczne”, t. XXX, 1982, z. 4, s. 5–48.

[k. 24]

Woskobojnia miejska				
Tam Żyd woskobochnik				
Kamienica jmci p. Przystalskiego vacant				
Domostwo Magłownicznej				
Tam Magłowniczyna	9	7		
Tam Piotr Smulski ^a szewc ^a	3	3		
Tam Józef stolarz	3	3		
Tam Aleksander Tyszczyk ^a szewc ^a	4	3		
Domostwo Wasilewskiego				
Tam Wasilewski	9	9		
Tam Andrzej Szidewicz ^a szewc ^a	4	3		
^b Druga część Przedmieścia Krakowskiego ^b				
Domostwo Lafurgardeggo e. l.				
Tam ^c furjer ^{c1} od arteleryi	10			
Tam Niemka cukierniczka na górze	4	2		
Tam Herszykowa z gorzałką	18			
Domostwo Bernackiego szewca				
Tam Bernacki	15	15		
Domostwo Krystianowej vacat				
Domostwo Mieczkowskiego szewca				
Tam Mieczkowski gospodarz	12	12		
Domostwo Pawła Usiakiewicza rymarza				
Tam Usiakiewicz rymarz	15	14		
Tam Bazyli Łazarkiewicz ^a szewc ^a	4	4		
Domostwo Wojciecha Ciemieniowskiego szewca				
Tam Wojciech Ciemieniowski gospodarz	12	10		
Tam Adam rymarz komornik	9	9		
Tam Diaszewska wdowa w piwnicy	1	1	8	

MATERIAŁY I ŹRÓDŁA

Domostwo Andrzeja Żuczkiwicz				
Tam Andrzej Żuczkiwicz	4	4		
Tam żołnierz zamkowy szynk ma	4			
Domostwo Jana Laskowskiego				
Tam Jan Laskowski gospodarz	15	14		

^{a-a} W Or.: szwiec. ^{b-b} Napis wykonany odznaczającymi się literami. ^{c-c} W Or.: Furiier.

Objaśnienia: ¹ Stopień wojskowy w artylerii, odpowiednik kaprala w piechocie i jeździe.

[k. 24v]

Kamienica jmci pana ^{a-w} Wolskiego				
Tam Żyd gospodarz	36	16		
Tam drugi Żyd z wódką	8			
Tam Jan ^b Krystalewicz ^b w piwnicy	4			
Kamienica jmci pana Bonieckiego				
Tam Lejba gospodarz	9	8		
Tam Żyd Jakub komornik	4	1	8	
Kamienica jmci p. Żeromskiego				
Tam Żyd Lewek gospodarz	9	6		
Tam Żyd krawiec komornik	3			
Kamienica Lebedowicza szewca				
Tam Lebedowicz	24	20		
Domostwo Kosiarskiego ^c siodlarza ^c				
Tam Kosiarski ^c siodlarz ^c	18	12		
Tam Marcin Łus<z>czyński ^d szewc ^d				
Tam Faber krawiec	6	4		
Tam Żydówka w sklepiu z gorzałką	6			
Kamienica Oczakiewicza				
Tam Oczakiewicz	4	2 g	16	
Tam Galewska w kaplicy	4	2		
Tam Dominik furman	3			
Tam szynk p. Jelińskiego ^e na przedzie ^e	12	12		
Domostwo Gaspra rymarza				
Tam Gaspar rymarz	9	9		
Domostwo pani Krajowskiej				
^f <T> ^f am p. Kowalska z mężem	6	3	15	
Kamienica p. Krajowskiej				
Tam pani Krajowska	12	11	8	
Tam Niemiec cukiernik	3	2		
Tam perukarz Niemiec na górze	6	5		
Tam Żyd Majer z gorzałką	9			

Kamienica Masiowskich teraz Ś. Ducha				
Tam Kazimierz perukarz	3	1		

^{a-a} Litera nadpisana między wyrazami. ^{b-b} W Or.: Krystallewicz. ^{c-c} W Or. odpowiednio: siedlarza, siedlarz.
^{d-d} W Or.: szwiec. ^{e-e} Dopisane inną ręką. ^{f-f} Przybrudzenie karty, w konsekwencji którego uległa zatarciu pierwsza litera.

[k. 25]

Tam Grzegorz rymarz	3	2		
Tam Michał ^a siodlarz ^a	3			
Tam Tomasz Buratyński krawiec	3	3		
Tam ^b Szecew ^b ^c szewc ^c	3			
Kamienica jmci p. starosty rzeczyckiego				
Tam Żyd Kielman gospodarz	24	8		
Kamienica quondam Dombrowskiego teraz w. o. Pijarów				
Tam Tewel Michłowicz	24	8		
Tam Żyd krawiec	6			
Kamienica p. Głowackiego				
Tam pan Kawiński na górze	10	8	24	
Tam Żyd Słoma na ^d dole ^d	18	16		
Tam Żydówka z gorzałką na podsieniu	3			
Kamienica jmci ^w P Krzyniecki ^e go				
Tam Żyd Majer gospodarz	18	8		
Tam Żydówka z mydłem	4			
Tam Żydówka z chlebem	3			
Kamienica pp. Olbackich				
Tam Żyd gospodarz	20	10		
Tam Żydówka w sklepiku z wódką	4			
Tam Kuchajdzina wdowa	1			
Kamienica p. Derbedetraszewicza złotnika ¹				
Tam p. Derbedetraszewicz	3	2		
Tam Włodkowa wdowa	1			
Tam Augustynowa przekupka	1	1		
Tam Matiasz rymarz	1			
Tam kominiaarz	2			
Kamienica jmci Pana Raszewski ^e go				
Tam Żyd gospodarz	2 ^f 7 ^f	12		
Domostwo p. Mianowski ^e go w. j. k. ²				
Tam Mianowski gospodarz	3	2g	16	
Tam Jan Hypał na przedzie	12	3		

Domostwo Gryziowej wdowy				
Tam Gryziowa ^g tam Niemka na przedzie ^g		3	8	2
Tam Niemiec w sklepiu ^h handluje ^h	6	2	3	1
ⁱ kramarz ⁱ Mitman				

^{a-a} W Or.: siedlarz. ^{b-b} Niepewny odczyt nazwiska, być może wyraz stanowi powtórzenie profesji. ^{c-c} W Or.: swiec. ^{d-d} W Or.: dołę. ^{e-e} Litera nadpisana między wyrazami. ^{f-f} Cyfra „7” poprawiona z cyfry „6”. ^{g-g} Dopisane tą samą ręką. ^{h-h} W Or.: handluje. ⁱ⁻ⁱ W Or.: kramiasz.

Objaśnienia: ¹ W księdze zgonów parafii św. Michała został odnotowany złotnik Jan Derberdrasiewicz zmarły w wieku 66 lat 6 września 1760 r., pochowany w grobowcu cechu złotników (AAL, PJ, t. LXII, s. 80). Zapewne jest to ta sama osoba, o której mowa w moderacji.

² Skrót „w.j.k.” nie został zidentyfikowany.

[k. 25v]

Kamienica pana Królikowskiego				
Tam p. Królikowski	6			
Tam Jakub Żyd komornik	18	8		
Tam Niemka na tyle	6	2		
Tam Jan wyrobnik	2	2		
Domostwo Wojciecha rymarza				
Tam Wojciech rymarz	8	4		
Domostwo Jana Wnukiewicza stolarza				
Tam Jan Wnukiewicz	12	12		
Kamienica Zbuckiego krawca				
Tam Zbucki krawiec ^a i Gembalska ^a	4	2g	15	
Kamienica Sebastiana Żuczkieвича kowala				
Tam Sebastian Żuczkievicz	21	18		
Tam Antoni stelmach	6	3		
Tam Krzysztof ^b garncarz ^b	20	10		
Kamienica Mateusza ^b garncarza ^b				
Tam<ż>e Mateusz ^b garncarz ^b	12	12		
Domostwo nowe Sebastiana Żuczkievicza				
Tam Żydówka Zralowa ^c z ^c wódką	8	2		
Tam Żydówka z chlebem				
Domostwo Sebastiana stelmacha				
Tam Sebastian stelmach	12	7		
Domostwo nowe podle podle stelmacha				
Tam Żydówka mieszka	8	5		
Domostwo za murem o. Kapucynów				
Tam Paweł Słowikowski	9	9		
Domostwo ^d Błażeja ^d tam ^d Błażej ^d	1	1		
Domek Mikurdy tam Mikurdzina z mężem	4	3		

Tam Żydówka w sklepiku	4	3		
Domostwo p. Baja				
Tam Witosławska	2			
Domostwo panien Wizytek				
Tam stolarz gospodarz	6	6		
Domostwo w. o. Pijarów				
Tam Żyd Lewek piekarz	16	8		
Tam Żyd komornik	3			

^{a-a} Dopisane prawdopodobnie inną ręką. ^{b-b} W Or. odpowiednio: gancarz, gancarza. ^{c-c} Litera natpisana między wyrazami. ^{d-d} W Or. odpowiednio: Bożeja, Bożej.

[k. 26]

Na groncie szpitalnym domek Gajecki<e>go				
Tam Gajecki gospodarz	4	2		
Karczma w. panien Wizytek				
Tam Herszko Ickowicz gospodarz	15	10		
^a Żmigród ^a				
^c Domek Dejrowskiego ^c		2		
Dworek panien ^d sandomierskich ^d				
Tam Stanisław Cenckler malarz	4	3		
Folwark Grygrego				
Tam Andrzej Piotrowski cieśla	9	7		
Domek Macieja kowala				
Tam Maciej kowal	6	4		^e M ^e
Kamienica w. o. Jezuitów				
Tam Lejba Moszkowicz	12	8		
^a Bakowce na Rurach ^a				
Tam Andrzej Walencki	6	2		
Tam Józef Konopiński	6	2		
Tam Maciej Waliński	6	2		
Tam Marcin syn Walencki<e>go	6			
^a Dyski Gościniec ^a				
Domostwo Domańskiego				
Tam Domański z żoną	10			
Dworek jmcj pana Punkowskiego starszego				
Tam Jan Dubrowski	6	2 g	20	
Domostwo Mikulskiego				
Tam Sakiewicz rzeźnik	3	2		
Domostwo Adama tkacza				
Tam Żyd z synem	6	5		

Domostwo Mikołaja				
Tam Mikołaj	4	1		
Dworek jmcí p. Punkowskiego r. drohickiego				
Tam Żyd Pejsak Judowicz	12	8		
Karczma Hermsonowska				
Tam Żyd Mendel krawiec	9			

^{a-a} *Napis odznaczający się literami.* ^{b-b} *Dopisane inną ręką na środku karty.* ^{d-d} *W Or.: Sendomirskich.*

^{e-e} *Litera podkreślona.*

[k. 26v]

Dworek pana Tustanowskiego				
Tam Anzel Ickowicz	7	5		
Cegielnia Mazurkiewiczowska teraz Świderskich	4			
Dworek p. Anczyńskiego				
Tam p. Anczyński	21	12		
Tam Grzegorz Ruczyński komornik				
Tam Kazimierz Putek komornik				
Tam Antoni komornik				
Tam Stanisław mularz				
Tam p. Gaszyński				
Domostwo quondam Thorzows<z>czyzna teraz jmcí ks ^e dzia plebana ś. Mikołaja tam ^a furman ^a		2		
Tam Żyd Szaul z żoną	7	4		
Tam piwowar z żoną	3	1 g	15	
Domostwo Sakiewicza teraz p. Hołdakowskiego				
Tam Żyd Abram Jaswowicz	7	6		
Domostwo Łopackiego				
Tam Wojciech ^b szewc ^b	3			
Tam Piotr mularz	3			
Domostwo Macieja Zarzycki<e>go				
Tam Maciej Zarzycki	12	12		
^c {Tam komornik Barański} ^c	1			
^c {Tam Żyd Grynca} ^c		1	15	
Domostwo Marcina Mazurka				
Tam gospodarz z żoną	8	7		
Domostwo Matiasza Janiszewicza				
Tam gospodarz z żoną	12	10		
Dworek jmcí pana Goliszewski<e>go				
Tam Kazimierz Siemiłowski	4			

Mapa Placów w Lublinie na Krakowskim Przedmieściu należących do karmelitanek, 1785, Archiwum Państwowe w Radomiu, Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej i Siedleckiej, sygn. 131-1.

Domostwo quondam Suchowolski<e>go teraz jmci pana Drewnowski<e>go				
Tam Benedykt ^d Zarimba ^d	6	4		
Domostwo Macieja Raczka				
Tam Maciej Raczek z żoną	12	10		
Tam Żyd Zral komornik	7	3 g	15	
Kamienica jmci pana Konwickiego				
Tam Paweł Sobczyk	6	3		
^e <D> ^e worek Jmci Pana Raczyński<e>go regenta krasnostawski<e>go				

^{a-a} W Or.: *forman.* ^{b-b} W Or.: *szwiec.* ^{c-c} *Dopisane między wierszami tą samą ręką.* ^{d-d} *Odczyt niepewny,*
w Or. *niejasna adnotacja: Zarimbx (?)*. ^{e-e} *Zniszczony dolny róg karty.*

[k. 27]

Tam Pulska wdowa	2			
Domostwo Józefa Twardego				
Tam Józef Twardy	6			
^a {Tam Żyd} ^a		2		
Domostwo Jana ^b <R> ^b ogulskiego				
Tam Jan Rogulski	11	10		
Domostwo p. Szyszkowskiego t. l.				
Tam Szyszkowski t. l.	30	30		
Dworek p. Różańskiego ^c M. Kaczinski ^c				
Tam p. Różański	7	5		
Tam Żyd komornik	5	3		
Dworek jmci p. Garbowiecki<e>go				
Tam Jakub cieśla	4			
Drugi dworek jmci p. Grabowiecki<e>go				
Tam Jakub gospodarz	4			
Domek Sawicki<e>go				
Tam gospodarz z żoną	3			

^{d(1)} Panowie Exaktorowie

j. pan Jakub Sławicki triumvir lubelski

j. pan Jan Kalecki elekt lubelski^{d(1)}

ⁱ<...>ⁱ

^{e(2)} Piotr Szarwej prezydent miasta J. K. Mci Lublina^{e(2)}

^{f(3)} Józef Silkiewicz wójt miasta J. K. Mci Lublina ^g<...>^{g f(3)}

^{h(4)} Odebraliśmy z Krakowskiego Przedmieścia od panów exacto^{rów} przedmiejskich zło^{tych}
1 104 gr 14
Jan Sławecki e. l.
Szymon Mi<e>rzwiański e. l.

i<...>i

exactores^{h(4)}

^{a-a} Dopisane inną ręką między wierszami z prawej strony. ^{b-b} Plama atramentu. ^{c-c} Dopisane inną ręką. ^{d-d(1)}
Napis inną ręką. ^{e-e(2)} Napis uczyniony inną ręką, wykonany zapewne osobiście przez Piotra Szarweja.
^{f-f(3)} Napis uczyniony inną ręką, wykonany zapewne osobiście przez Józefa Silkiewicza. ^{g-g} Nieczytelny
wyraz, prawdopodobnie skrutowa adnotacja potwierdzająca osobiste uwierzytelnienie dokumentu. ^{h-h(4)}
Adnotacja wykonana inną ręką niż poprzednio wzmiankowane. ⁱ⁻ⁱ Pieczęć opłatkowa; dwie pieczęcie po
prawej stronie karty.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Państwowe w Lublinie [APL], Akta miasta Lublina, Księgi przychodów i wydatków [APE], sygn. 251, 278, 279, 280, 283, 295; Akta radzieckie, sygn. 239; Akta luźne, sygn. 88; Akta grodzkie, Relacje, manifestacje, oblaty [CLRMO] sygn. 260, 269, 275, 277, 278, 287, 295, 321, 324, 326, 336, 338; Plany m. Lublina, sygn. 3, Mappa Całego Miasta JKMc i Lublina... (kopia F. Bieczyński, 1852)

Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie [AAL], Parafia św. Jana, Akta zgonów, t. LXII; Lublin parafia Św. Mikołaja, Akta urodzeń, t. III

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów, dz. V, sygn. 17362/II

Źródła drukowane:

A. Bergonzoni, *Lublin podług ustaw medyki uważany w iedney dyssertacyi*, Lublin 2005 (reprint druku z 1782 r.)

A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. I-XVI, Warszawa 1899-1913

B. Chmielowski, *Nowe Ateny...*, t. II, IV, Lwów 1746, 1754

P. Danet, *Nowy wielki dykcyonarz...*, t. I, Warszawa 1743

S. Duńczewski, *Kalendarz Ná Rok Páński 1727*, Zamość 1726

S. Duńczewski, *Kalendarz polski y ruski Na Rok Panski, od Narodzenia Chrystusowego MDCCXLV*, Zamość 1744

Elektorowie królów Władysława IV, Michała Korybuta, Stanisława Leszczyńskiego i spis stronników Augusta III, zestawili J. Dunin-Borkowski, M. Dumin-Wąsowicz, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”, t. I, 1908/9

Elektorów poczet którzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierza r. 1648, Jana III r. 1674, Augusta II r. 1697 i Stanisława Augusta r. 1764; najjasniejszych królów polskich wielkich książąt litewskich itd., ułożył i wydał O. Pietruski, Lwów 1845

H. Gmiterek, *Judaica Lublinensia*, vol. I, *Materiały źródłowe do dziejów Żydów w księgach grodzkich lubelskich z doby panowania Augusta II Sasa 1697–1733*, Lublin 2001

G. Jakimińska, *Przywilej lokacyjny miasta Lublina*, Lublin 1997

G. Knapiusz, *Thesaurus polono-latino-graecus*, t. I, Kraków 1643, „Kuryer Polski”, 1737, 1738

M. S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. I - VI, Warszawa 1807–1814

Lustracja województwa lubelskiego 1661, wyd. H. Oprawko i K. Schuster, Warszawa 1962

W. Łubieński, *Swiat we wszystkich swoich częściach większych y mniejszych, to iest: w Europie, Azyi, Affryce y Ameryce, w monarchiach, krolestwach, xięstwach, prowincyach, wyspach y miastach, geograficznie, chronologicznie y historycznie okryslony [...]*, t. 1, Wrocław 1760

K. Niesiecki, *Herbarz polski powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez J. N. Bobrowicza*, t. I, Lipsk 1839–1846

Plany i widoki Lublina XVII–XXI wiek, pod red. M. Harasimiuka, D. Kociuby, P. Dymmela, Lublin 2007

J. Riabinin, *Materiały do historii miasta Lublina 1317 – 1792*, Lublin 1938

M. A. Troc, *Nowy dykcyonarz to iest mownik polsko-niemiecko-francuski z przydatkiem przysłów potocznych, przestrogi gramatycznych, lekarskich, matematycznych, fortyfikacyjnych, żeglaskich, łowczych i inszym naukom przyzwoitych wyrazow*, tom trzeci, Leipzig 1764

Urywek wspomnień Józefa Rulikowskiego wydany z obszerniejszego rękopismu (1731–92 r.), Warszawa 1862

Opracowania:

M. Bałaban, *Die Judenstadt von Lublin, mit Zeichnungen von Karl Richard Henker*, Berlin 1919

M. Bałaban, *Żydowskie miasto w Lublinie. Z rysunkami Karla Richarda Henkera*, przeł. J. Doktór, Lublin 1991

W. Bednaruk, *Trybunał Koronny. Szlachecki sąd najwyższy w latach 1578–1794*, Lublin 2008

W. Bondyra, *Reprezentacja sejmowa Rusi Czerwonej w czasach saskich*, Lublin 2005

W. Bondyra, *Dwory szlacheckie w Lublinie w czasach saskich*, „Res Historica”, 2005, t. 20

W. Bondyra, *Pałace i dwory szlacheckie w Lublinie w czasach saskich*, „Pogranicze: Polska-Ukraina”, 2012, t. 4

M. Buczyński, *Nazwy ulic i placów Lublina*, „Onomastica”, 1966, R. 11, z. 1-2

M. Budziarek, *Kapucyni w Lublinie. Dzieje klasztoru w latach 1721–1864*, Warszawa–Lublin 1996

E. Burda, *Rostkowski Adam Stanisław h. Dąbrowa (zm. 1769)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII/1, z. 162, Wrocław-Warszawa 1989

M. Czeppe, *Potocki Franciszek Salezy h. Pilawa (1700–1772)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII/4, z. 115, Wrocław-Warszawa 1983

J. Czerepińska, *Krakowskie Przedmieście na odcinku od Placu Łokietka do ul. Staszica w Lublinie*, mpis, www.tnn.pl (Lublin pamięć miejsca)

W. Ćwik, *Ludność żydowska w miastach królewskich Lubelszczyzny w drugiej połowie XVIII w.*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, lipiec–wrzesień 1966, nr 59

J. Dybała, *Plac Litewski w Lublinie: dzieje zabudowy i założenia urbanistycznego*, „Roczniki Humanistyczne”, 1972, t. XX, z. 5

Dzieje Lubelszczyzny, t. IV, *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, oprac. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Warszawa 1986

W. Froch, *Dzieje Szkoły Lubelskiej przy kościele parafialnym św. Michała w XV–XVIII w.*, Lublin 1999

J. Gajkowski, *Benedyktynki sandomierskie, Sandomierz 1917* (Odbitka z: „Kronika Dyecezyi Sandomierskiej”, R. 9, 1916, nr 10–12; R. 10, 1917, nr 1–3)

H. Gawarecki, *Tylman z Gameren – Architektem pałacu Lubomirskich w Lublinie?*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1963, t. VIII, z. 1

H. Gawarecki, *Pałac Czartoryskich w Lublinie*, „Folia Societatis Scientiarum Lublinensis”, vol. 19, 1977, Hum. 1

H. Gawarecki, *O dawnym Lublinie. Szkice z przeszłości miasta*, Warszawa 1974

H. Gawarecki, W. Podlewski, *Brama Krakowska w Lublinie*, Lublina 1970

H. Gawarecki, C. Gawdzik, *Ulicami Lublina: przewodnik*, Lublin 1976

C. Gawdzik, *Rozwój urbanistyczny starego Lublina*, „Ochrona Zabytków”, październik 1954, nr 3 (26)

B. Gembarzewski, *Rodowody pułków polskich i oddziałów równorzędnych od r. 1717 do r. 1831*, Warszawa 1925

K. Górski, *Historia artylerii polskiej*, Warszawa 1902

Z. Góralski, *Encyklopedia urzędów i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 2000

Z. Góralski, *Szpital na Lubelszczyźnie w okresie przedrozbiorowym*, Warszawa-Łódź 1982

P. Hemperek, *Oficjalat okręgowy w Lublinie XV – XVIII w. Studium z dziejów organizacji i kompetencji sądownictwa kościelnego (rozprawa habilitacyjna)*, Lublin 1974

G. Hyczko, S. Tworek, *W dobie upadku saskiego* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 1, red. T. Mencil, Warszawa 1974

D. Kociuba, *Rozwój terytorialny Lublina od średniowiecza do współczesności*, „Annales UMCS”, 2007, Sectio B, vol. LXII/15

D. Kociuba, *Lublin. Rozwój przestrzenny i funkcjonalny od średniowiecza do współczesności*, Toruń 2011

W. Konopczyński, *Czartoryski Aleksander August, książę (1697 – 1782)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. IV, Kraków 1938

J. Kuczyńska, *Kościół farny św. Michała w Lublinie*, Lublin 2004

B. S. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. II, III, IV, Kraków 2000

B. Lesiński, *Kupno renty w średniowiecznej Polsce na tle ówczesnej doktryny i praktyki zachodnioeuropejskiej*, Poznań 1966

A. Link-Lenczowski, *Potocki Józef h. Pilawa (1673–1751)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXVIII, Wrocław 1984–1985

- J. Mazurkiewicz, *Jurydyki lubelskie*, Wrocław 1956
- E. Mitrus, *Archeologia o murach miejskich i młodszych liniach obrony miasta* [w:] *Lublin i okolice w badaniach archeologicznych*, praca zbior. pod red. E. Banasiewicza, Lublin 1999
- K. Nieścioruk, *Metodyczne aspekty kartograficznej analizy i oceny dawnych planów miast na przykładzie planu Lublina z 1716 roku C. d'Örkena*, Lublin 2006 (mpis pracy doktorskiej, Zakład Kartografii UMCS)
- M. Orthwein, H. Gawarecki, *Konserwacja obrazu „Pożar Lublina”, „Ochrona Zabytków”, październik 1954, nr 3 (26)*
- H. Palkij, *Rzewuski Michał Józef h. Krzywda (zm. 1770)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXIV/1, z. 140, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992
- H. Palkij, *Sejmy 1736 i 1738 roku. U początków nowej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej*, Kraków 2000
- D. Prucnal, *Szpital przy kościele p.w. Ducha Świętego w Lublinie w latach 1419–1655*, Lublin 2005
- J. Reder, *Posłowie miasta Lublina na sejmy dawnej Rzeczypospolitej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1954, t. VI, nr 2
- J. Riabinin, *Rada miejska lubelska w XVIII w.*, Lublin 1931
- J. Riabinin, *Z dziejów sądownictwa w dawnym Lublinie*, „Głos Sądownictwa”, 1933, nr 6
- J. Riabinin, *Materiały do monografii Lublina. Lublin w księgach wójtowsko-lawniczych XVII – XVIII w.*, Lublin 1928
- J. Riabinin, J. Dutkiewicz, *Dawne pałace na Korcach w Lublinie*, „Pamiętnik Lubelski”, t. III, za lata 1935–1937 [Lublin 1938]
- I. Rolska-Boruch, *Opisanie miasta Lublina według ksiąg grodzkich z XVII i XVIII wieku. Pałace i dwory na przedmieściach* [w:] *Studia nad sztuką renesansu i baroku*, t. IV, red. J. Lileyko, Lublin 2000
- M. A. Ronikierowa, *Ilustrowany przewodnik po Lublinie*, Warszawa 1901
- A. Rozwałka, R. Niedźwiadek, M. Stasiak, *Lublin wczesnośredniowieczny. Studium rozwoju przestrzennego*, Warszawa 2006
- A. Rozwałka, R. Niedźwiadek, *Dzieje ulicy Krakowskie Przedmieście w Lublinie w świetle analizy stratygrafii kulturowej*, „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, 1999, t. 4
- S. Z. Sierpiński, *Obraz miasta Lublina*, Warszawa 1839

A. Sowa, *Młocki Józef h. Prawdzic* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXI/2, z. 89, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976

M. Stankowa, *Zmierzch znaczenia Lublina. Upadek (1648–1764)* [w:] *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. 1, Lublin 1965

M. Stankowa, *Kancelaria miasta Lublina XIV – XVIII w.*, Warszawa 1968

J. Szczepaniak, *Spis prepozytów i plebanów diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008

J. Szczepaniak, *Spis prałatów i kanoników kapituły katedralnej oraz kapituł kolegiackich diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008

W. Szczygielski, *Radziwiłł Albrycht h. Trąby (1717–zm. po 1790)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXX/1, z. 124, Wrocław-Warszawa 1987

A. Szylar, *Działalność oświatowa benedyktynek sandomierskich w latach 1616–1865*, Lublin 2002

M. Trojanowska, *Dokument miejski lubelski od XIV do XVIII wieku. Studium dyplomatyczne*, Warszawa 1977

Urzędnicy województwa lubelskiego, Spisy, oprac. W. Kłaczewski, W. Urban, Kórnik 1991

Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV – XVIII wieku. Spisy, opr. K. Chłapowski, S. Ciara, Ł. Kądziała, T. Nowakowski, E. Opaliński, G. Rutkowska, T. Zielińska, Kórnik 1992

Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV – XVIII wieku. Spisy, opr. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992

Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy, opr. K. Przyboś, Kórnik 1998

Urzędnicy województw kijowskiego i czernichowskiego XV – XVIII wieku. Spisy, opr. E. Janas, W. Kłaczewski, Kórnik 2002

D. Włodarczyk, *Urządzenia sanitarne i wodociągowe Lublina* [w:] *Lublin i okolice w badaniach archeologicznych*, praca zbior. pod red. E. Banasiewicz, Lublin 1999

D. Włodarczyk, *Relikt cmentarza przy kościele św. Krzyża w Lublinie* [w:] *Lublin przez wieki. Szkice z badań archeologicznych*, Lublin 2004

J. A. Wadowski, *Kościoły lubelskie*, Kraków 1907

S. Wojciechowski, *Gmina żydowska w Lublinie w XVI wieku*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, lipiec–grudzień 1952, nr 2 (4)

A. Wolska-Rój, *Kościół klasztorów. Wojciecha w Lublinie*, „Roczniki Humanistyczne”, t. XXX, 1982, z. 4

Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, t. 22, *Województwo lubelskie*, red. I. Kochanowska, spis wykonali: w województwie A. Zabiegła, W. Santarek, w Lublinie E. Bortkiewicz, Warszawa 1995

L. Zalewski, *Katedra i Jezuici w Lublinie*, cz. I, Lublin 1947

T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej. Funkcje urzędów i królewszczyn w procesie przeobrażeń warstwy społecznej*, Wrocław 1977

T. Zieliński, *Szlacheccy właściciele nieruchomości w miastach XVIII w.*, Warszawa–Łódź 1987

Źródła internetowe:

Leksykon Lublin, (<http://teatrnn.pl/leksykon/>)

Специфика домов и изменение порядка сбора подушного налога в Люблине с 1738г.

Работа представляет собой список домов Люблина (Старого города и Краковского предместья), составленных муниципальной службой для целей налогообложения в 1738г. Предоставленные материалы состоят из: Специфики домов с 3 ноября 1738г. и подушного налога Старого города с 29 апреля 1738г. и 18 августа 1738, а также Краковского предместья с 20 августа 1738г. Все записи находятся в книге с учетным номером 295, которая входит в состав официального Досье города, находящегося в Национальном архиве Люблина. Представленные материалы являют собой полный список домов и другой городской недвижимости, построенных в «саскую эпоху» и сохранившихся до наших дней. Представляют они особый интерес с исторической, топографической, а также социальной точки зрения для ознакомления со старым Люблином. В записях находятся имена владельцев конкретных домов и имена их жителей. Кроме того, списки включали расположение домов, принадлежащих духовенству (епархиальному и монашествующему), аристократии, дворянам и буржуазии (патриции и простолюдинам), а также расположение других объектов, таких как школы, больницы, таверны или торговые точки. Материалы являются ценным источником ономастических, антропонимических, топонимических и генеалогических исследований. Эти же материалы могут быть использованы для социотопографических исследований. До наших дней сохранились в них имена и прозвища горожан Люблина и владельцев недвижимости, а также широко использованные в те времена названия улиц и площадей. Среди владельцев

и арендаторов зданий находятся также наиболее видные жители страны (в лице аристократов, занимающих самые высокие государственные должности), а также представители дворянства. Мы узнаем о самых влиятельных фигурах города Люблин, находящихся некогда на высоких постах правительства, о значительном количестве ремесленников, торговцев и перекупщиков. Особое место занимают представители разных этнических групп, проживающих в Люблине, например евреи, немцы, армяне, итальянцы и французы.

The specification of tenements and revitalization of the Major Lublin in 1738

The article is an edition of specifications of tenements in Lublin (the city inside walls and Krakowskie Przedmieście) compiled by the city office in 1738 for tax reasons. The materials presented encompass: the specification of tenements on 3 November 1738, as well as a revitalization of the Old Town on 29 April 1738 and 18 August 1738, and the revitalization of Krakowskie Przedmieście on 20 August 1738. All censuses are kept in a book number 295, which can be found in the State Archive of Lublin. The material presented is the entire list of tenements and other city properties built in Poland in the Saxon period and preserved until today. It is an interesting source of knowledge, crucial for getting to know the Old Polish Lublin, the topography of the city, as well as its social specification.

Registries list the owners of particular real estates as well as their residents, show the localization of tenement houses belonging to the clergy (both diocesan and monastic), magnates, nobility, and middle class (patriciate and common people), and the localization of other buildings such as: schools, hospitals, inns, taverns, and business places. This source could be also used in onomastic studies, whether of an anthroponymic or toponymic character, as well as in genealogical studies. The material could be also useful for socio-topographical reconstructions. They are a repository of names and nicknames of the Lublin members of the middle class or real estate owners, the names of streets and squares. Among the owners and residents of tenements one could find very important names (members of the magnates holding the post of a dignitary or senator), representatives of the middle nobility, some influential people in Lublin working in the civil councils, as well as craftsmen, traders, and peddlers. It is also a source of information about the ethnic minorities living in the Lublin of that time, e.g. of a Jewish, German, Armenian, Italian, or French origin.

Spezifikation der Miethäuser und Moderationen von Lublin vom Jahre 1738

Das Werk stellt die Herausgabe der Verzeichnisse der Miethäuser von Lublin (der sich in den Mauern befindenden Stadt und Krakowskie Przedmieście) dar, die die Stadtkanzlei

zu steuerlichen Zwecken 1738 bearbeitet hat. Die präsentierten Dokumente enthalten: die Spezifikation der Miethäuser vom 3. November 1738 und die Moderationen von der Stadt vom 29. April 1738 und 18. August 1738 sowie von Krakowskie Przedmieście vom 20. August 1738. Alle Verzeichnisse befinden sich in dem mit dem Zeichen 295 versehenen Buch, das einen Teil von den Unterlagen Akte der Stadt von Lublin [Akta miasta Lublina] bildet, die sich im Staatsarchiv in Lublin [Archiwum Państwowe w Lublinie] befinden. Der geschilderte Stoff stellt das vollständigste in der Saxon – Ära geschaffene und bis zu den heutigen Zeiten erhaltene Verzeichnis der Miethäuser und anderen städtischen Immobilien dar. Das ist eine interessante Quelle, dank der man sich mit dem Aussehen des altpolnischen Lublins, mit der Topographie der Stadt und ihren sozialen Besonderheiten vertraut machen kann. In die Verzeichnisse wurden Eigentümer einzelner Immobilien und Mieter der Gebäude aufgenommen. Die Verzeichnisse zeigen den Standort der Mietshäuser, die der Geistlichkeit (der Diözese und des Ordens), dem Hochadel, Adel und Bürgertum (Patriziat und Pöbel) gehörten, sowie den Standort anderer Gebäude wie Schulen, Krankenhäuser, Wirtshäuser, Schenken und der für die Handelstätigkeit bestimmten Stellen. Das ist auch eine Quelle, die für die onomastische Forschung, sowohl anthroponymische als auch toponymische, und die genealogischen Analysen nützlich ist. Die besprochenen Materialien können auch in den soziotopographischen Rekonstruktionen angewendet werden. In diesen Quellen sind die Namen und auch die Spitznamen der Bürger Lublins und der Besitzer der Immobilien sowie die Ortsnamen, z.B. die damals allgemein benutzten Straßen- oder Platznamen bis in unsere Zeit hinein erhalten geblieben. Unter den Besitzern und Bewohnern der Wohnhäuser tauchen die meist prominenten Personen in dem Staat (die Vertreter des Hochadels, die Würdenträger waren und die Senatorenämter bekleideten), und die Vertreter des mittleren Hochadels auf; wir lernen die einflussreichsten Persönlichkeiten kennen, die bürgerlichen Ämter innehatten, und auch viele Handwerker, Händler und Krämer. Viel Platz nehmen in den Verzeichnissen auch die Vertreter der in Lublin wohnenden verschiedenen ethnischen Gruppen u.a.: Juden, Deutsche, Armenier, Italiener, Franzosen.

Une spécification d'anciens immeubles et des modifications de Lublin de taille royale datant de l'année 1738

L'ouvrage présente l'édition de la liste d'anciens immeubles à Lublin (la ville limitée par les murs et la rue Krakowskie Przedmieście) élaborée par la chancellerie municipale dans les buts fiscaux à 1738. Le matériel ci-présenté inclut : une spécification d'anciens immeubles du 3 novembre 1738 et des modification de la ville de taille royale du 29 avril 1738 et du 18 août 1738 et aussi de la rue Krakowskie Przedmieście du 20 août 1738. Toutes les listes sont incluses dans le livre portant le numéro du dossier 295 qui constitue une partie du groupe des Actes de la ville de Lublin présent dans les Archives Nationales à Lublin. Le matériel ci-présenté est une liste la plus complète d'anciens immeubles et d'autres immeubles municipaux construits pendant la période anglo-saxonne et conservé jusqu'au présent. C'est une source très intéressante et importante pour présenter l'apparence de Lublin de l'ancienne Pologne, la topographie de la ville et sa particularité sociale. Les propriétaires et les locataires de

chaque immeuble ont été enregistrés sur les listes. Les listes incluent une localisation d'anciens immeubles appartenant au clergé (d'une diocèse et d'un ordre), à l'aristocratie, à la noblesse, à la bourgeoisie (les patriciens et la plèbe) et aussi une localisation d'autres bâtiments: des écoles, des hôpitaux, des auberges, des guinguettes et des endroits destinés à l'activité commerciale. C'est non seulement une source utile pour des recherches onomastiques, anthroponymiques et toponymiques mais aussi bien pour des analyses généalogiques. Le matériel y élaboré peut être également utilisé aux reconstructions sociotopographiques. Les noms, sobriquets des bourgeois de Lublin et des propriétaires des immeubles ainsi que les noms locaux, par exemple les noms des rues et places de ce temps-là, se sont conservés dans ces sources. Parmi les propriétaires et locataires des bâtiments les plus importantes personnes dans le pays (les représentants de l'aristocratie qui exerçaient les fonctions des dignitaires et des sénateurs) et les représentants de la noblesse moyenne apparaissent. Nous pouvons connaître les plus influentes personnes de Lublin qui occupaient les postes municipaux et un considérable nombre d'artisans, marchands et commerçants. Les registres très souvent mentionnent les représentants des divers groupes ethniques qui habitaient à Lublin: Juifs, Allemands, Arméniens et Italiens et Français.

Adam A. Pszczółkowski

Krajewo-Wierciochy, woj. mazowieckie, Polska

SKŁADKA PUBLICZNA OBYWATELI POWIATU NURSKIEGO 1789 R.

Słowa kluczowe:

Szlachta, Mazowsze, ziemia nurska, Skarb Koronny, ofiara dobrowolna, składka publiczna.

Jedną z pierwszych konstytucji uchwalonych przez Sejm Czteroletni było prawo nazwane „*Dobrowolna ofiara na nagłące potrzeby ojczyzny*”, oblatowane w grodzie warszawskim dnia 17 grudnia 1788 r. Społeczeństwo ówczesnej Polski zostało w ten sposób zachęcone do składki na „*nagłące ojczyzny potrzeby*”. Składka ta miała się odbywać w kancelariach grodzkich dla szlachty, w plebaniach – dla pospólstwa, w kahałach – dla Żydów, w cechach – dla rzemieślników, a w kantorach wyznaczonych przez Komisje Skarbowe Obojga Narodów – dla mieszczan. Kolektorzy tejsze ofiary zostali zobligowani przez ustawodawcę do wydawania nieodpłatnych kwitów wszystkim ofiarodawcom. Zaś na koniec każdego miesiąca musieli sporządzić rejestr zawierający imiona i kwoty pozyskane od ofiarodawców. Rejestr taki, przedstawiony w stosownej kancelarii, był w niej oblatowany, a następnie wraz z zebranymi pieniędzmi przesyłany do Komisji Skarbowych.

Sejm na zakończenie swej kadencji zobowiązał się umieścić w *Volumina Legum* informację o pozyskanych środkach z wyszczególnieniem województw, księstwa, ziem, powiatów, miasta stołecznego i większych „*gwoli gorliwej hojności pamiątki*”. Zbiórka mogła się zacząć tuż po oblatowaniu konstytucji w grodzie warszawskim, a wieść o niej po całej Rzeczpospolitej Polskiej miały rozesłać Komisje Skarbowe Obojga Narodów¹.

Z obowiązku powyższej publikacji Sejm nie wywiązał się ze względu na wojnę polsko-rosyjską 1792 r.

¹ *Volumina Legum*, Kraków 1889, t. IX, s. 59.

Okoliczności uchwalenia tej konstytucji Roman Rybarski tak objaśnia: [...] „...w dobie Sejmu Czteroletniego, gdy hasło wystawienia stutysięcznego wojska nabrało wielkiej siły, zaczęły się zjawiać dobrowolne ofiary na ten cel, w naturze i pieniądzu. Biorąc z tego asumpt, Sejm w konstytucji z dnia 17 XII 1788 pragnął nadać tej ofiarności powszechny charakter i unormować sposób jej wyzyskania”. Z kwerendy Rybarskiego w Archiwum Skarbowym w Warszawie (spłonęło prawie doszczętnie w czasie II wojny światowej) wynika, iż rejestry tej składki sporządzane były w okresach nie miesięcznych, lecz półrocznych. W samym pierwszym półroczu 1788 r. pozyskano tylko w Koronie tą drogą 309.121 złp., przy czym zaznacza ów badacz, że część ofiar trafiła bezpośrednio do wojska i nie została odnotowana w tych spisach².

Wedle szacunków Tadeusza Korzona (na którego powołuje się Rybarski), w pierwszym okresie obowiązywania konstytucji pozyskano w Koronie i na Litwie ponad 1,6 mln złp., zaś w latach 1788-1794 ofiarność wszystkich stanów społeczeństwa Polski wynosić miała ogromną sumę 7,5 mln złp.³

W dodatku do tomu trzeciego swej monumentalnej pracy Korzon załączył wszystkie znane mu ofiary dobrowolne na wojsko z tego okresu. Spis ten, dość chaotyczny, zawiera informacje głównie o wpłatach pojedynczych posłów, senatorów, dygnitarzy, urzędników, bankierów oraz całych powiatów, parafii, miasteczek, gromad, cechów⁴.

Ze względu na zniszczenie Archiwum Skarbowego, szczegółowych rejestrów dobrowolnej ofiary należałoby dziś szukać w seriach oblat ksiąg grodzkich z obszaru całej Rzeczypospolitej. Okazuje się jednak, że szczątki tego Archiwum przetrwały i znajdują się dziś w rozproszeniu w różnych zbiorach – na przykład w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w zespole numer 420 Nabytki Oddziału I. Sygnatura 57 tegoż zespołu opisana jako „*dissoluta skarbowe*” zawiera plik 220 dokumentów - akt i druków. Do pliku dołączone są trzy maszynopisowe wykazy, z których wynika, że plik został nabyty przez AGAD od Jadwigi Hugon, zamieszkałej w Warszawie przy ulicy Sobieskiego w styczniu 1951 r. Odręczna adnotacja na wykazach stwierdza, iż dokumenty te pochodzą z Archiwum Skarbowego. W wykazie numer 3 pod pozycją 66 znajduje się „*rachunek składek publicznych przez obywateli ziemi Nurskiej złożonych w 1789 r.*”⁵.

² R. Rybarski, *Skarbowość Polski w dobie rozbiorów*, Kraków 1937, s. 360-362.

³ T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1795). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego*, Kraków, 1897, t. 3, s. 483.

⁴ Tamże, s. 427-483.

⁵ Archiwum Główny Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Nabytki Oddziału I, sygn. 57. Na dokumencie znajduje się późniejsza paginacja naniesiona ołówkiem. Strony są numerowane od 850 do 865.

Dokument ten ma postać 4 kart w formacie folio, a zatem jest 16 stron – wszystkie są zapisane. Z treści wynika, iż dotyczy on nie całej ziemi nurskiej, a jedynie najmniejszego z trzech powiatów wchodzących w skład tejże, mianowicie powiatu nurskiego.

Oryginalny rejestr ofiary został oblatowany dnia 24 lipca 1789 r. do akt wójtowskich nurskich, nie zaś do akt ziemskich i grodzkich nurskich, wakujących z powodu śmierci pisarza⁶. Jeśli wierzyć inwentarzowi akt nurskich w AGAD (zespoły 43 i 44), nie zachowała się po dziś dzień ani jedna tutejsza ówczesna księga wójtowska.

Szczegółowa analiza treści dokumentu pokazuje, iż do akt wójtowskich w rzeczywistości dostarczono 4 rejestry – szlachecki (sporządzony przez Tomasza Murawskiego), dwa parafialne z datkami ludu (sporządzone przez księdza Antoniego Wołowskiego, proboszcza parafii Zuzela oraz księdza Józefa Zarembę, komendarza parafii Rosochate) oraz mieszczan nurskich. Z tych 4 dokumentów utworzono jeden wspólny spis, do którego przepisano szczegółowe informacje z rejestru szlacheckiego oraz sumy zbiorcze z trzech pozostałych. Tak wytworzony dokument ponownie przepisano w formie ekstraktu i dopiero tenże ekstrakt (na papierze stemplowym wartości 1 gr. srebrnego) przesłano do Koronnej Komisji Skarbowej, i prawdopodobnie tylko on zachował się po dziś dzień.

W tym miejscu należy wyjaśnić, iż powiat nurski na wschodnich rubieżach Mazowsza, dzielił się na zaledwie 9 parafii: Nur, Zuzela, Zaręby, Rosochate, Andrzejewo, Czyżewo, Dąbrowa, Złotoryja, Szumowo (z czego siedziba tej ostatniej była w powiecie zambrowskim). W świetle taryfy podymnego ziemi nurskiej 1775 r. (którą planuję również wydać drukiem) na obszarze tutejszego powiatu dobrami królewskimi były jedynie miasto grodowe Nur oraz wieś Zaszaków. Do kościoła należał klucz andrzejewski biskupstwa płockiego (miasteczko Andrzejewo, wsie Ruskołęki, Srebrna, Żabików, Ostrożne, Łętownica, Pęchratka), Daniłowo kapituły płockiej, klucz jasienicki kapituły pułtuskiej, Zgleszewo benedyktynek łomżyńskich. Wszystkie te majątki znajdowały się na wschodnich i południowych krańcach powiatu nurskiego. Cała reszta tego obszaru była gęsto zasiedlona drobną szlachtą mazowiecką, osiadłą tu dzięki nadaniom książąt w XV w. W 1775 r. znakomita większość tutejszej szlachty odprowadzała podatek z 1 dymu. Przypadki majątków powyżej 5 dymów należały do rzadkości⁷.

⁶ Pisarzem nurskim ziemskim i grodzkim był Adam Kownacki, poprzednio podczaszy wiski, nominowany na ten urząd 27.03.1766 r. po śmierci Franciszka Budziszewskiego. Jego następca – Michał Jabłonowski – został wyznaczony (jako jeden z 4 kandydatów) dopiero 14.01.1790 r. (AGAD, Metryka Koronna, Sigillata, sygn. 31, k. 69v i sygn. 38, k. 99v).

⁷ AGAD, Nurskie grodzkie relacje i oblaty, sygn. 45.

Z rejestru wynika, iż składkę prowadzono od 5 marca do 24 lipca 1789 r., chociaż pieniądze spływały przede wszystkim w okresie od 14 marca do 21 kwietnia. Początkowo wpłacano po 10 lub 15 gr., z końcem marca uznano zapewne, że dobrze jest widziany datek w wysokości 1 złp. (wyłączając wdowy). Pierwsze wpłaty były osobiste. Od końca marca pojawiają się ofiary grupowe (rodzinne bądź sąsiedzkie) przekazywane przez jednego członka rodziny lub sąsiada. Większe kwoty wpłacili tylko nieliczni – Kacper Murawski z Szulborza Kozów, burgrabia grodzki nurski (4 złp.), Franciszek Świerżewski, syn Grzegorza ze Świerżów Zielon (4 złp.), Stanisław Łazowski z Bogut Pianków, komornik ziemski nurski (8 złp.), Szymon Zakrzewski, syn Mikołaja, z Zakrzewa Wielkiego (3 złp.) i Augustyn Sienicki z Sienicy Karasiów, także burgrabia grodzki nurski (3 złp.). W świetle taryfy 1775 r. tylko Łazowski dysponował większym majątkiem – płacił z 5 dymów w Bogutach Piankach, z 9 dymów w Tryniszach Koniewie i z 1 dymu w Lipie Drewnowie. Nie można jednak wykluczyć, że w 1789 r. pozostali hojni szlachcice byli właścicielami więcej niżli 1 dymu. Najwięcej przekazał proboszcz parafii Nur – Antoni Godlewski (18 złp.). Łącznie zgromadzono 839 złp. 13 groszy.

Dla porównania, wedle taryfy 1775 r. szlachta powiatu nurskiego (wliczając w to kilka większych majątków) miała rocznie odprowadzać do skarbu 11240 złp. przymusowego podatku podymnego, a miasto Nur 268 złp. podymnego i 72 złp. hyberny (z czego na mieszczan przypadała cała hyberna i 144 złp. podymnego). Możliwe, że lokalni potentaci: Wodzińscy, Ossolińscy, Ślascy, Przyjemscy, Oborscy, Ostrowscy, Obrębscy, Barańscy, nieobecni w tym spisie, wnosili swoje ofiary inną drogą niż poprzez publiczną zbiórkę. Wydaje się więc, że dobrowolne datki ubogiej szlachty, mieszczan i chłopów powiatu nurskiego stanowiły, jak na ich możliwości, znaczną kwotę wniesioną do skarbu.

Odnaleziony spis nie podaje zatem ani nazwisk, ani liczebności mieszczan i chłopów biorących udział w zbiórce pieniędzy na wojsko. Spis szlachty uczestniczącej w tym dziele za kompletny uznany być nie może. Brak bowiem tu grupy ziemiańskiej. Drobną szlachtą również jest słabo reprezentowana – porównując choćby wsie i nazwiska z danymi z taryfy podymnego 1775 r. (choć należałoby to zestawzić z taryfami z przełomu 1789/1790 – podymne i ofiara 10 grosza – o ile uda się je odnaleźć dla powiatu nurskiego). Stąd odnaleziony dokument nie ma waloru dla badań nad historią gospodarczą regionu ani nie może służyć do szacowania ówczesnego zaludnienia.

Zawiera w sobie jednakże cenne informacje genealogiczne. Każdy szlachecki darczyńca podany jest z imienia i nazwiska. W znakomitej większości przypadków podano imiona ojców oraz miejsca zamieszkania (dziedzictwa), a także pełnione

urzędy grodzkie bądź ziemskie. Przydomków, tak popularnych i istotnych dla identyfikacji wśród miejscowej drobnej szlachty w spisie nie ma – poza dwoma wyjątkami tyczącymi się Świerżewskich – Rasik i Szafranik. W kilku przypadkach informacja rozszerzona jest na trzy pokolenia, gdy dziedzic zlecił synowi dostarczenie składki. Wdowy zostały wyszczególnione ze swych imion (w jednym przypadku podano również nazwisko rodowe wdowy – Rostkowska) oraz z imion i nazwisk zeszyłybyłych mężów.

W dwóch zapisach w tekście brak nazwiska – dotyczy to dwóch dziedziców ze Świerżów Zielon i dwóch dziedziców z Tymianek Nowej Wsi. Na podstawie porównania z taryfą 1775 r. dochodzę do wniosku, że pierwszym przypadku chodzi o Świerżewskich, a w drugim o Tymińskich. W edycji moje dopiski zamieściłem w nawiasie kwadratowym ze znakiem zapytania. Nadto w przypadku szlachty z Sienicy Daćbogów w tekście jest niejasny zapis dotyczący nazwiska ofiarodawców. Dotyczy on rodziny Jaźwińskich, co uzupełniłem także w nawiasie kwadratowym, ale już bez znaku zapytania.

Z zestawienia nazwisk wszystkich darczyńców szlachty i księży (przy czym tutejsi księża zapewne bez wyjątku to szlachta), nie licząc osób, którym zlecono dostarczenie składki, wynika, że obszar ten zdominowany jest przez miejscową szlachtę. Do tej grupy zaliczam następujące nazwiska: Białý (14 wystąpień), Bogucki (15), Budziszewski (4), Cholewicki (1), Czyżewski (3), Dąbrowski (5), Dłuski (6), Dmochowski (13), Drewnowski (1), Godlewski (71), Gołembiewski (1), Grabowski (4), Grędzica (1), Jabłonowski (1), Janczewski (4), Jaźwiński (11), Kamiński (10), Kempisty (4), Kęśliński (15), Konarzewski (4), Kraszewski (3), Kulesza (5), Kutylowski (5), Laskowski (2), Lipski (10), Murawski (6), Myśliborski (2), Niemiera (7), Nienaltowski (11), Ołdakowski (5), Ołowski (1), Ołtarzewski (8), Pieńkowski (4), Podbielski (1), Podgórski (1), Przeddziecki (2), Rawa (6), Rostkowski (17), Rysiewski (1), Sienicki (22), Skarżyński (1), Skłodowski (16), Skupiewski (3), Stokowski (9), Stpiczyński (1), Sutkowski (7), Szulborski (4), Ślepowroński (2), Świeżewski (20 +2), Tymiński (32 +2), Uściński (12), Ważyński (2), Wyszomirski (4), Zakrzewski (20), Załuska (1), Zaremba (6), Zawistowski (46), Zgleczewski (1), Zielazowski (1), Złotkowski (10), Żochowski (5).

Oprócz szlachty nurskiej obecne są tu nazwiska szlachty mazowieckiej z ziemi łomżyńskiej (graniczącej od północy z powiatem nurskim), mianowicie: Dąbkowski (1), Gosiewski (3), Łada (1), Nagórka (2), Radgowski (1).

Przybyszami ze wschodu i z południa była szlachta podlaska – z ziemi drohickiej: Dybowski (2), Krasnodębski (1), Łazowski (1), Łuniewski (6), Moczulski (3), Ostrowski (1), Piętka (1), Poniatowski (2), Rytel (4), Sikorski (1), Smorczewski (1), Trzciński (1), Uszyński (2), Wojtkowski (14), Zieleźnicki (1), Żebrowski (7),

zaś z ziemi bielskiej: Choiński (1), Grodzki (5), Piszczatowski (1), Warpechowski (1), Wróblewski (1), Wyszyński (2).

Nadto pojawiają się dwa nazwiska przedstawicieli szlachty łukowskiej: Borkowski (1), Dziewulski (1). Natomiast do grupy nazwisk zagadkowych zaliczyłem następujące: Jarocki (1), Mościński (1), Nigowski (1), Wołowski (1), przy czym Wołowski był księdzem. Szymon Nigowski z Godlewa Wielkiego w taryfie 1775 r. jest odnotowany jako Szymon Migowski. Skądinąd takie nazwisko szlacheckie jest mi zupełnie nieznane – w żadnej z obu pisowni. Mościński to zapewne błędny zapis nazwiska Mościcki. Jeśli tak – to są dwa różne rody tegoż nazwiska - pierwszy z powiatu kamienieckiego w ziemi nurskiej, drugi z ziemi bielskiej na Podlasiu, zaś Jarocki mógł być przybyszem z Wielkopolski. Kwerenda w aktach grodzkich nurskich w AGAD powinna te zagadki wyjaśnić.

Pisownię w obecnie publikowanym tekście w znakomitej większości uwspółcześniłem. Zachowałem natomiast wiernie zapisy większości imion, zwłaszcza, że część z nich to znakomite przykłady regionalizmów mazowieckich (np. po Pietrze, Franczyszek, Dyonizy, Wawrzeniec, Benedykty, Edwardy, Kalixty itp.). Znaki diakrytyczne dodałem. Wszelkie skróty rozwinąłem (np. IP = Imć Pan, Ur. = Urodzony, d. = die). Nawiasy kwadratowe z moimi uzupełnieniami stosowałem tylko wówczas, gdy dane słowo zostało zapisane niekompletnie w oryginalnym tekście (dotyczy to głównie nazw wsi, które nie zawsze mieściły się w oryginalnej rubryce).

Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie,
Nabytki Oddziału I, sygn. 57, s. 850-865.

[850]

Actum in Oppido Nur, Sacrae Regiae Majestatis coram Judicio Advocatiali
Nurensi,

Die Vigesima Quarta Mensis Julij,

Anno Domini Millesimo Septingentesimo Octuagesimo Nono.

Ad Judicium et Acta praesentia Advocatialia Nurensia /: pro tunc Terrestribus et Castrensibus Nurensis ab mortem Magnifici Notarij Terrae Nurensis vacantibus Actis /: personaliter veniens Generosus Thomas Murawski eorundem Actorum Advocatialium Nurensium juratus susceptans obtulit eidem Judicio et ad ingrossandum in Acta praesentia regestrum per eundem offerentem ab incolis

Districtus Nurensis nonnullis collectae pecuniae conscriptum infrascriptum et per se subscriptum porrexit in tenore tali:

Regestr Składki Publicznej przez Obywatelów Ziemi Nurskiej podług prawa i uniwersału Tysiącznego Siedmsetnego Ośmdziesiątego Dziewiątego Roku.

	złote	grosze
Die 5 Martij		
Imć Pan Adam Sutkowski z Murawskich Nadbużnych		15
Imć Pan Wojciech Złotkowski z Ołowskich		7 1/2
Imć Pan Paweł Bogucki z Stpicz Chojnowa	1	
Die 6 Martij		
Imć Pan Maciej Andrzeja Zawistowskiego syn z Zawist Podleś[nych]	1	
Die 11 Martij		
Imć Pan Fabian po Józefie Bogucki z Drewnowa Dadzbogów	1	
Imć Pan Walenty Tymiński po Janie z tejże wsi		15
Imć Pan Jakub Myśluborski Imć Pana Wacława syn z tejże wsi		15
Imć Pan Jan Myśluborski po Antonim syn z tejże wsi		10
Die 14 Martij		
Imć Pan Jan Tymiński po Jakubie z Tymiank Adamów		15
Imć Pan Michał Bogucki sędzic grodzki nurski z Bogut	1	
Imć Pan Andrzej po Tomaszu Ważyński z Ważyna Cietrzewk	1	
Imć Pan Maciej po Bazelu Godlewski z tejże wsi		15
Imć Pan Jan Borkowski z tejże wsi		10
Imć Pan Szymon Ważyński po Tomaszu z tejże wsi		10
Imć Pan Grzegorz Tymiński po Antonim z Murawskich		15
Imć Pan Mateusz po Janie Sutkowski z Murawskich		15
Die 16 Martij		
Imć Pan Franczyszek po Jakubie Ołtarzewski z Ołtarzów Gułaczów	1	
Imć Pan Maciej Ołtarzewski po Mateuszu syn z tejże wsi		15
Imć Pan Jakub Murawski Gabriela syn z tejże wsi		10
Die 17 Martij		
Imć Pan Krzysztof po Ludwiku Ołtarzewski z Ołtarzów	1	
Urodzony Kacper Murawski burgrabia grodzki nurski z Szulborza Kozów	4	
Imć Pan Cyprian po Janie Kamiński z Kamieńczyka Wielkiego	1	
Imć Pan Antoni Sikorski po Dominiku z Tymiank Buciów		22 1/2
Imć Pan Józef Kamiński po Walerianie z Kamieńczyka Wielkiego		27
Urodzony Krzysztof po Walentym Piętka z Kamieńczyka tegoż	1	
Primum Latus	20	7

[851]

	złote	grosze
Urodzony Grzegorz Kamiński po Walerianie z Kamieńczyka Wielkiego	1	
Imć Pan Franczyszek Żebrowski po Antonim z Kamieńczyka Wielkiego		22 1/2
Die 18 [Martij]		
Urodzony Łukasz po Antonim Żebrowski z tejże wsi		7 1/2
Imć Pan Marcin Jarocki po Kazimierzu syn z Tymiank Pachołów	1	
Imć Pan Ignacy po Pietrze Stpicyńskim syn z Tymiank Moderk	1	
Imć Pan Mateusz po Michale Wojtkowski z Tymiank Wachniów	1	
Die 19 Marca		
Urodzony Wojciech po Wawrzeńcu Łuniewski z Kamieńczyka Wiel[kiego]	1	
Urodzony Jakub Kamiński po Tomaszu syn z tejże wsi	1	
Urodzony Wojciech Żebrowski po Antonim z Kamieńczyka tegoż	1	
Urodzony Stanisław po Jerzym syn Ślepowroński z Stpicz Chojnowa	1	
Urodzony Walenty Żebrowski po Szymonie syn z Kamieńczyka Wielkiego	1	
Urodzony Mikołaj Kamiński po Janie syn z tejże wsi		24
Die 20 Marca		
Imć Pan Szymon Zawistowski, Urodzonego Franczyszka Zawistowskiego syn z Zawist Podleśnych dziedzic	1	
Urodzony Antoni Godlewski po Jakubie syn z Godlewa Wielkiego	1	
Urodzony Adam Godlewski po Mikołaju syn z Godlewa tegoż		15
Urodzony Andrzej Zgleczewski po Szymonie z tejże wsi		6
Die 21 Marca		
Urodzony Franczyszek Godlewski po Michale z Godlewa Wielkiego	1	
Urodzony Kazimierz Tymiński po Tomaszu z tejże wsi		20
Urodzony Piotr po Sewerynie Godlewski z tejże wsi		15
Urodzony Michał po Walentym Godlewski z tejże wsi		15
Urodzony Anastazy olim Stephani Godlewski z tejże wsi		10
Urodzony Szymon po Macieju Nigowski z tejże wsi		6
Urodzony Jakub po Kazimierzu Moczulski z Kamieńczyka Ryciork		15
Urodzony Roch po Kazimierzu Moczulski z tejże wsi		18
Urodzona Marianna po Urodzonym Janie Kamińskim pozostała wdowa		15
Urodzona Rozalia po Urodzonym Łukaszu Godlewskim wdowa z Godlewa Wielkiego		8
Urodzony Jakub Godlewski po Adamie syn z Sienicy Piętałów		15

Urodzony Paweł Godlewski Urodzonego Franczyszka Godlewskiego syn z tejże wsi		15
Urodzony Nikodem Godlewski po Adamie syn z tejże wsi		15
Imć Pan Jan Godlewski po Józefie syn z tejże wsi		15
Imć Pan Szymon Godlewski po Jakubie syn z tejże wsi		15
Imć Pan Wawrzeniec po Franczyszku Godlewski z tejże wsi		15
Imć Pan Francyszek Sienicki po Szymonie syn z tejże wsi		15
Imć Pan Marcin Sienicki po Rochu z tejże wsi		15
Die 23 Marca		
Imć Pan Jakub Zakrzewski ze Ślepowron	1	
Imć Pan Kalixty Jakuba Poniatońskiego syn z Zgleczewa		15
Imć Pan Józef po Macieju Sutkowski z Godlewa Warszów		15
Imć Pan Jakub po Stanisławie Godlewski z tejże wsi		15
Imć Pan Michał po Tomaszu Godlewski z tejże wsi		15
Imć Pan Kazimierz po Edwardem Godlewski z tejże wsi		15
Secundum Latus	26	2

[852]

	złote	grosze
Imć Pan Adam po Szymonie Godlewski z tejże wsi		10
Imć Pan Tomasz Dybowski po Ignacym syn z Pułazia Wygonowa	1	
Imć Pan Maciej Ołowski po Tomaszu syn z Ołowskich		15
Die 24 Marca		
Imć Pan Michał po Kacprze Stokowski z Godlewa Mierników	1	
Imć Pan Piotr po Wojciechu Godlewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Alexander Kutylowski po Tomaszu syn z Kutylowa Złotków		15
Imć Pan Kacper po Franczyszku Godlewski z Godlewa Warszów		15
Imć Pan Walerian po Franczyszku Godlewski z Godlewa Mierników	1	
Imć Pan Benedykty po Bartłomieju Bogucki z Tymiank Wachniów	1	
Imć Pan Francyszek Godlewski po Mikołaju syn z Sienicy Klaw	1	
Imć Pan Kazimierz Jaźwiński po Stanisławie z tejże wsi	1	
Imć Pan Tomasz po Mateuszu Zaremba z Mierników Godlewa		21
Imć Pan Łukasz Godlewski po Fabianie z Kutylowa Złotków		15
Die 25 Marca		
Imć Pan Grzegorz Godlewski z Sienicy Jasiów	1	
Imć Pan Mateusz Czyżewski po Bartłomieju Czyżewski z tejże wsi	1	15
Imć Pan Tomasz Biały po Mateuszu syn z tejże wsi	1	
Die 26 Marca		

Imć Pan Mateusz po Wojciechu Mościński (?) z Godlewa Maziów	1	
Imć Pan Jan Tymiański po Tomaszu z Tymiank Adamów	1	
Imć Pan Stanisław po Wojciechu Godlewski z Godlewa Maziów	1	
Imć Pan Jan po Bartłomieju Godlewski z Godlewa Warszów	1	
Imć Pan Józef po Janie Podgórski z Podgórza	1	
Imć Pan Piotr po Andrzeju Zawistowski z tejże wsi		15
Imć Pan Wojciech po Pietrze Dybowski z Zawist Podleśnych	1	
Imć Pan Franczyszek po Bartłomieju Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Maciej po Szymonie Zawistowski z tejże wsi	1	
Die 27 Marca		
Imć Pan Adam po Tomaszu Zawistowski z Zawist Nadbużnych	1	
Imć Pan Mikołaj po Walentem Wojtkowski z Tymiank Moderk	1	
Imć Pan Wawrzyniec po Wojciechu Dłuski z Zawisk Podleśnych	1	
Imć Pan Jan po Wojciechu Dłuski z tejże wsi	1	
Imć Pan Krzysztof po Łukaszu Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Jakub po Macieju Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pani Ewa Wawrzeńca Zawistowskiego żona z tejże wsi		15
Imć Pan Paweł po Macieju Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Antoni po Macieju Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Andrzej po Walerianie Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Stanisław po Fabianie Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Alexander po Jakubie Rytel z tejże wsi	1	
Imć Pan Adam po Pawle Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Piotr po Jakubie Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Ignacy po Idziem Godlewski z Dmochów Wochów	2	
Imć Pan Kazimierz po Krzysztofie Zawistowski z tejże wsi	1	15
Imć Pan Jakub po Janie Dmochowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Leon po Pawle Grodzki z tejże wsi	1	
Imć Pan Mikołaj Dmochowski po Janie z tejże wsi	1	
Tertium Latus	42	1

[853]

	złote	grosze
Imć Pan Idzi Kraszewski po Tomaszu z Murawskich Miazgów	1	
Imć Pan Szymon po Antonim Murawski z tejże wsi	1	
Imć Pani Franczyszka pozostała wdowa po Antonim Kraszewskim z tejże wsi	1	
Imć Pan Kacper po Walentym Murawski z tejże wsi	1	
Imć Pan Szczęsny po Pawle Kraszewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Maciej po Cyprianie Sienicki z tejże wsi	1	

Imć Pan Karol po Jakubie Ślepownoński z Kutylowa Złotków	1	
Imć Pan Mateusz po Leonardzie Skupiewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Fabian po Wojciechu Cholewicki z tejże wsi	1	
Imć Pan Idzi po Szymonie Ryteł z Zawist Podleśnych	1	
Imć Pan Adam po Wojciechu Uściński z Raw	1	
Imć Pan Jan po Wojciechu Rawa z tejże wsi	1	
Imć Pan Wawrzyniec po Wojciechu Rawa z Raw	1	
Imć Pan Paweł po Janie Godlewski z Kutylowa Złotków	1	
Imć Pan Augustyn po Pawle Grodzki z Gudoszów	1	
Die 28 Marca		
Imć Pan Krzysztof po Pietrze Zawistowski z Zawist Witów	1	
Imć Pan Krzysztof po Wawrzeńcu Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Adam po Idzim Zawistowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Wojciech po Kacprze Godlewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Jan po Hilarym Biały z tejże wsi	1	
Imć Pan Marcin po Idziem Biały z Białych Figlów	1	
Imć Pan Józef po Wojciechu Godlewski z Godlewa Mierników	1	
Imć Pan Antoni po Wawrzeńcu Zaremba z Budziszewa Śledzion	1	
Imć Pan Paweł po Mikołaju Budziszewski z tejże wsi		15
Imć Pan Bartłomiej po Marcjanie Niemiera z Raw Gackowa	1	
Imć Pan Adam po Mateuszu Skłodowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Jakub po Grzegorzu Zakrzewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Szymon po Pietrze Ostrowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Marcin po Wojciechu Zakrzewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Tomasz Wyszomirski Stefana syn z tejże wsi	1	
Imć Pan Józef po Grzegorzu Kempisty z tejże wsi	1	
Imć Pan Adam po Grzegorzu Kempisty z tejże wsi	1	
Imć Pan Józef Rawa po Mateuszu z tejże wsi	1	
Imć Pan Józef Rawa po Szymonie z tejże wsi	1	
Imć Pan Maciej po Rochu Gołembiewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Francyszek po Antonim Nienałtowski z Nienałt Brewk	1	
Imć Pan Andrzej po Grzegorzu Żochowskim z Gudoszów	1	
Imć Pan Jan po Tomaszu Janczewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Walenty po Francyszku Zawistowski z Zawist Witów	1	
Imć Panowie Jakub i Wojciech po Grzegorzu Jaźwińscy z Sienicy Klaw	1	
Imć Pan Dyonizy po Mateuszu Dmochowski z Dmochów Wochów	1	
Imć Pan Stefan po Macieju Zawistowski z Zawist Witów Pogorzelec		15
Quantum Latus	41	

[854]

	złote	grosze
Die 29 Marca		
Imć Pan Nikodem po Adamie Dmochowski z Brulina Oprawczyków	1	
Imć Pan Kazimierz po Józefie Dmochowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Tomasz po Mateuszu Ołtarzewski z Godlewa Mierników	1	
Imć Pani Katarzyna po Mateuszu Godlewskim pozostała wdowa z Godlewa Mierników	1	
Imć Pan Jakub po Andrzeju Tymiński z Tymiank Okuniów	1	
Imć Pan Stanisław po Stefanie Ołtarzewski z Ołtarzów Gułaczów	1	
Die 30 Marca		
Imć Pan Szymon po Mikołaju Zakrzewski z Zakrzewa Wielkiego	3	
Imć Pani Teresa po Dyonizym Zakrzewskim wdowa z Zalesia Zakrzewa		15
Imć Pan Szymon po Kazimierzu Grabowski z Zakrzewa Wielkiego	1	
Imć Pan Wacław po Andrzeju Złotkowski z Janczewa Wielkiego	1	
Imć Pani Felicjanna po Stefanie Złotkowskim wdowa z tejże wsi	1	
Imć Pan Wawrzyniec po Walentym Zakrzewski z Wielkiego Zakrzewa	1	
Imć Pan Błażej po Andrzeju Zawistowski z Janczewa Wielkiego	1	
Imć Pan Franczyszek po Adamie Biały z Białych Choroszów	1	
Imć Pan Mateusz po Walentym Zakrzewski z Zakrzewa Wielkiego	1	
Imć Pan Tomasz po Grzegorzu Biały z Białych Choroszów	1	
Imć Pan Paweł po Jakubie Zakrzewski z Zakrzewa Wielkiego	1	
Die 30 Marca		
Imć Pan Wojciech po Franczysku Kęśliński z Uścianka Wielkiego	1	
Imć Pan Franczyszek po Piotrze Uściński z tejże wsi	1	
Imć Pani Marianna po Janie Uścińskim wdowa z tejże wsi	1	
Imć Pan Wawrzyniec po Janie Uściński z tejże wsi	1	
Imć Pan Jan Uściński po Wojciechu z tejże wsi	1	
Imć Pan Leon po Janie Uściński z tejże wsi	1	
Imć Pan Antoni po Łukaszu Zakrzewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Wojciech po Pawle Kęśliński z tejże wsi	1	
Imć Pan Marcin Kęśliński po Franczysku z tejże wsi	1	
Imć Pan Wawrzyniec po Łukaszu Łada z Zaręb Kościelnych	1	
Imć Panowie Tadeusz po Franczysku Zakrzewski, Walenty po Mateuszu Kęśliński, Małgorzata po Piotrze Kęślińskim wdowa, Łukasz po Janie Uściński, Walenty Dłuski, Jan po Tomaszu Kęśliński, Jan po Józefie Zakrzewski, Jakub po Franczysku Kęśliński, Jan po Franczysku Kęśliński z Kętlanki dziedzice	9	

Imć Panie Agnieszka po Mikołaju Kęślińskim i druga po Janie Kęślińskim, wdowy z Kętlanki	1	
Imć Pan Jan po Wojciechu Kęśliński z Kętlanki	1	
Imć Pan Walenty po Pietrze Uściński z Uścianka Wielkiego	1	
Imć Pan Filip po Wojciechu Uściński z Uścianka Dębianski	1	
Imć Pan Wawrzyniec po Jakubie Zakrzewski z Zakrzewa Wielkiego	1	
Die 31 Marca		
Imć Panowie Jan i Marcjan po Jakubie Wojtkowscy, Mikołaj po Andrzeju Janczewski, Piotr po Sebastianie Godlewski z Janczewa Wielkiego dziedzice	4	
Imć Pan Stanisław po Walentym Grodzki z Gudoszów	1	
Imć Pan Jan po Pawle Godlewski z Godlewa Łubów dziedzic	1	15
Imć Pan Szymon po Wawrzyńcu Lipski z Godlewa Łub	1	
Quintum Latus	50	

[855]

	złote	grosze
Imć Panowie Piotr po Andrzeju Konarzewski, Mikołaj po Tomaszu Czyżewski, Wojciech po Szymonie Ołdakowski, Paweł po Bartłomieju Żebrowski, Józef po Walentym Żebrowski, Jan po Pawle Czyżewski, Walerian po Łukaszu Zakrzewski z Uścianka Wielkiego dziedzice	7	
Imć Panowie Jan po Pawle, Wojciech po tymże Pawle Sieniccy, Elżbieta po Jakubie Trzczańskim pozostała wdowa z Godlewa Piętałów dziedzice	3	
Imć Pan Maciej Rostkowski z Sienicy Pierców	1	
Imć Pan Adam po Szymonie Stokowski ze Stokowa Szerszeniów	1	
Imć Panowie Tomasz po Pawle i Szymon po Grzegorz Sieniccy z Białych Kwaczolów	2	
Imć Pan Leon po Mateuszu Zawistowski z Zawist Kozian	1	
Imć Panowie Maciej po Szymonie, Wincenty po Wojciechu, Szymon po Kazimierzu, Benedykty po tymże Kazimierzu i Kacper po Dyonizym Zawistowscy, Tomasz po Gabrielu, Szymon po Sebastianie Zawistowscy	7	
Imć Pan Jakub po Stanisławie Uściński z Zawist Podleśnych		15
Imć Panowie Michał stryj i Mateusz synowiec Dłuscy z tejże wsi	1	15
Imć Pan Tomasz po Wojciechu Zawistowski z Zawist Podleśnych		15
Imć Panowie Marcin po Wojciechu i Tadeusz po Wawrzeńcu Stokowscy ze Stokowa Złotków	2	
Imć Panowie Michał po Macieju Sienicki, Maciej po Franczyszku Zawistowski z Zawist Witów	1	10

Die 31 Marca		
Imć Panowie Karol po Jakubie, Andrzej po Macieju Kęślińscy, Hilary po Florianie Podbielscy z Kętlanki	3	
Imć Pan Adam po Karolu Uściński z Uścianka Dembianki	1	
Imć Pan Antoni po Wawrzyńcu Uściński z tejże wsi	1	
Imć Panowie Marcin po Franczysku Złotkowski, Wawrzeniec po Antonim Kutylowski z Kamieńczyka Jankowiat	2	
Imć Pan Stanisław po Pawle i Piotr po drugim Pawle Zakrzewscy z Zakrzewa Wielkiego	2	
Imć Pan Adam po Michale Zaremba z Warchoł Zarąb		15
Die 1 Kwietnia		
Imć Pan Józef po Marcinie Godlewski z Godlewa Łubów	1	
Imć Panowie Franczyszek i Kacper po Jakubie Gosiewscy z tejże wsi	1	
Imć Pan Dyonizy po Szymonie Godlewski z tejże wsi	1	
Imć Pan Tomasz po Rochu Jaźwiński z tejże wsi	1	
Imć Pan Idzi po Wawrzyńcu Lipski z tejże wsi		24
Imć Pan Jakub Lipski małoletni po Andrzeju syn z tejże wsi	1	
Imć Panowie Paweł po Walentym i Augustyn po Franczysku Zakrzewscy z Zakrzewa	2	
Imć Pan Jan po Walentym Wojtkowski ze Skłodów Stachów	2	
Imć Pan Piotr po Macieju Wojtkowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Stanisław po Szymonie Godlewski z Godlewa Bachów	1	
Imć Panowie Ludwik po Stanisławie i Sebastian Godlewscy z Godlewa Bachów, przez ręce Imć Pana Stanisława Godlewskiego	2	
Imć Pan Tomasz po Wawrzyńcu Godlewski przez ręce tegoż z tejże wsi		15
Imć Pan Franczyszek po Kazimierzu Godlewski z tejże wsi	1	
Sextum Latus	52	19

[856]

	złote	grosze
Imć Pan Stanisław po Wojciechu Godlewski z tejże wsi przez ręce Franczyska Godlewskiego	1	
Imć Panowie Roch po Macieju Stokowski, Jakub po Joachymie Godlewski z Godlewa Łubów przez ręce tegoż Rocha Stokowskiego	2	
Imć Pan Stanisław po Bartłomieju Wojtkowski ze Skłodów Stachów przez ręce Pana Jana Wojtkowskiego		22
Imć Pan Wojciech po Łukaszu Godlewski z Godlewa Bachów przez ręce Pana Stanisława Godlewskiego	1	
Imć Pan Józef po Pawle Sienicki z Sienicy Święchów przez Pawła Wróblewskiego	1	

Imć Pan Paweł po Zachariaszu Wróblewski z tejże wsi		20
Imć Pan Grzegorz po Marcinie Konarzewski z tejże wsi przez Stanisława Sienickiego		15
Imć Pan Adam po Stanisławie Konarzewski, Józef po Adamie Sienicki z Sienicy Święchów przez tegoż Stanisława Sienickiego	2	
Imć Pan Stanisław po Andrzeju Sienicki z Sienicy Święchów	1	
Imć Pan Paweł po Kazimierzu Bogucki z Sienicy Jakubków przez tegoż Stanisława Sienickiego	1	
Imć Pan Dyonizy po Wojciechu Nienałtowski z Gudoszów		15
Imć Pan Franczyszek Zawistowski po Piotrze z Gudoszów przez tegoż Dyonizego Nienałtowskiego	1	
Imć Pan Kacper po Łukaszu Sienickim z Sienicy Piotrasów	1	
Imć Panowie Jan po Marcinie Nienałtowski i Andrzej po Kazimierzu Żochowski z Gudoszów	2	
Die 2 Kwietnia		
Imć Pan Jan po Idzim Tymińskim z Tymiank Adamów	1	
Imć Pani Marcjanna z Rostkowskich po Piotrze Godlewskim wdowa z Skłodów Stachów		15
Imć Panowie Antoni po Franczysku, Maciej po Szymonie Kempieści z Zaręb Leśnych	2	
Imć Pan Karol po Macieju Niemiera z tejże wsi	1	
Tenże od Imć Panów Piotra po Macieju Świerzewskim, Serafina Dziewulskiego, Adama po Walentym Rytela za każdego po złotym jednym, za Małgorzatę Szulborską z tejże wsi groszy 15, także za Adama po Tomaszu Skłodowskiego z tejże wsi złoty jeden, efficit	4	15
Die 2 Aprilis		
Imć Pan Franczyszek po Mateuszu Grodzki z Gudoszów	1	
Imć Pan Franczyszek Szulborski z tejże wsi per manus Imć Pana Jana Grodzkiego	1	
Imć Pan Adam po Mateuszu Wojtkowski z Białych Figlów	1	
Imć Pan Roch po Marcinie Godlewski z Godlewa Łub	1	
Imć Pan Krzysztof Godlewski po Walentym syn z Godlewa Wielkiego		7
Imć Pan Walenty Złotkowski z Kamieńczyka Wielkiego	1	
Imć Panowie Piotr i Antoni Tymińscy po Andrzeju z Tymiank Okoniów	2	
Septimum Latus	31	19

[857]

	złote	grosze
Die 3-tia Aprilis		
Imć Pan Jan po Franczyszku Wojtkowski z Tymiank Wach[ów]	1	
Imć Panowie Franczyszek po Antonim Skłodowskim, Antoni po Walentym, Marcin po Szymonie, Adam po Janie, Mateusz po Hyacynthym Skłodowsy, Adam Dąbrowski, Piotr po Mateuszu Skłodowski ze Skłodów Srzednich przez Imć Pana Piotra Skłodowskiego	7	
Imć Pan Franczyszek Dmochowski i Łukasz Wyszomirski z tejże wsi przez tegoż	1	
Imć Pan Andrzej po Kazimierzu Rostkowski z Rostek Wielkich	1	
Imć Panowie Leon po Walentym, Maciej po Janie, Piotr po Łukasz Sieniccy, Jakub po Pawle Grodzki, Sebastian po Rochu Sienicki, Piotr po Bronisławie Dąbrowski, Dyonizy po tymże Bronisławie Dąbrowski z Sienicy Piotraszów przez tegoż Leona Sienickiego	7	
Imć Panowie Szymon i Karol po Stanisławie Godlewscy z Godlewa Gorzejewa	1	
Imć Pan Szymon po Adamie Janczewski z Brulina Oprawczyków	1	
Imć Panowie Antoni po Michale i Wojciech po Andrzeju Godlewscy z Godlewa Milewka	2	
Imć Pan Tomasz po Józefie Murawski z Murawskich Urbanów	1	15
Imć Pan Antoni Dmochowski po Janie z Dmochów Wochów i innych części dziedzic	2	
Imć Pan Tomasz Wyszyński z Ołdaków Połomii przez Imć Pana Antoniego Dmochowskiego	1	
Imć Pan Jakub po Pietrze Godlewski z Godlewa Milewka i Stanisław po Szymonie Godlewski z tejże wsi	2	
Imć Pan Wojciech po Stanisławie Zawistowski z Bogut Cietrzewków Żurawiów	1	
Imć Pan Stefan po Walentym Kutylowski, Walenty po Janie Tyminiński z Tymiank Demboszów przez tegoż Pana Kutylowskiego	2	
Die 4 Aprilis		
[Imć Pan] Wawrzyniec Piotra Dłuskiego syn z Białych Figlów	1	
Imć Panowie Benedykty po Janie, Mateusz po tymże Janie, Mikołaj po Andrzeju Godlewscy, Walenty po Kazimierzu Świerżewski, Mateusz po Antonim Budziszewski z Uścianka Dembianki przez tegoż Benedykta Godlewskiego	5	
Imć Pan Franczyszek po Grzegorzu Świerżewski z Świerżów Zielon przez Imć Pana Macieja po Mikołaju Świerżewskiego	4	
Imć Pan Adam po Kazimierzu Świerżewski z tejże wsi przez tegoż	2	

Imć Pan Maciej po Mikołaju, Mateusz Rasik Świerżewscy, Stanisław po Kazimierzu Budziszewski, Andrzej po Macieju Zawistowski, Wojciech Szafrank Świerżewski z tejże wsi przez tegoż	5	
Imć Pan Wiktorzy po Szymonie Sienicki przez Benedyktego syna z Sienicy Lipusów	3	
Imć Pan Antoni po Grzegorzu, Krzysztof po tymże Grzegorzu Sieniccy, Bartłomiej i Jakub po Mateuszu Godlewscy z tejże wsi przez tegoż	4	
Imć Pan Jakub po Kacprze, Maciej po Wawrzeńcu [Jaźwińscy], Marianna po Bartłomieju Jaźwińskim wdowa z Sienicy Daczbogów przez tegoż	3	
Octavus Latus	57	15

[858]

	złote	grosze
Imć Pan Adam po Jakubie Świerżewski z Świerżów Tworków przez Stanisława syna swego	1	
Imć Panowie Franczyszek po Rochu Kęśliński i Adam po Wojciechu Grędzica z Grędzic przez tegoż	2	
Imć Panowie Maciej Augustyna Dąbkowskiego syn, Walenty Kulesza i Stefan Skłodowski z Leśniewka Świerżów przez tegoż	3	
Imć Panowie Stanisław i Jan Adama Świerżewskiego synowie z tejże wsi przez tegoż	1	
Die 4 Aprilis		
Imć Pan Kazimierz po Wawrzeńcu Skłodowski ze Świerżów Zielon przez Jana syna swego	1	
Imć Pan Kazimierz po Piotrze Zaremba, Piotr po Macieju Świerżewski z tejże wsi przez tegoż	2	
Imć Pan Karol po Kazimierzu Świerżewski z tejże wsi przez tegoż	1	
Imć Panowie Maciej po Janie, Andrzej po Stanisławie Godlewscy, Marcin po Stanisławie, Adam po Wojciechu Biali, Łukasz po Piotrze Sienicki, Józef i Jan po Stanisławie Boguccy, Jan po Michale Biały z Godlewa Bachów przez Sebastiana Łukasza Sienickiego syna	8	
Imć Pan Józef po Augustynie Tymiński z Uścianka Dębianski	1	
Die 5 Aprilis		
Imć Pan Balcer po Kazimierzu Łuniewski z Tymiank Buciów	1	
Imć Panowie Paweł i Jan po Kazimierzu Tymińscy z tejże wsi	2	
Imć Pan Wojciech po Wawrzyńcu Tymiński z Tymiank Szklarzów	1	
Imć Pan Kazimierz Wyszyński z Tymiank Dęboszów	1	

Imć Pan Kazimierz po Sewerynie syn z Kramkowa Lipski	1	
Imć Pan Sebastian po Pietrze Godlewski z Milewka Godlewa	1	
Imć Pan Ludwik po Kacprze Jaźwiński z tejże wsi przez tegoż Sebastiana		15
Die 7 Aprilis		
Imć Pan Mateusz po Jakubie Wojtkowski z Tymiank Buciów	1	
Imć Panowie Wawrzyniec po Bazylim Tymiński, Jan po Benedyktym Uszyński z tejże wsi	2	
Imć Panowie Józef i Walenty po Kacprze Laskowscy z Żebrów Laskowca	2	
Imć Pan Tomasz Wojtkowski z Drewnowa Ziemaków	1	
Imć Panowie Jakub po Jachymie i Walenty po Tomaszu Złotkowscy z Kutylowa Złotków	2	
Panie Łucja Złotkowska i Franczyszka Godlewska wdowy z Ołtarzów		12
Imć Panowie Franciszek Krasnodębski groszy 22, Hieronim Nienalowski groszy 19, Marcin Ołdakowski 20 ze wsi Świerżów Panków dali	2	1
Die 8 Aprilis		
Imć Pan Tomasz po Leonie Ołtarzewski z Ołtarzów Gułaczów	1	
Imć Pan Antoni po Wojciechu Rostkowski z Rostek przez Ignacego syna	1	
Imć Panowie Andrzej po Józefie, Stanisław po Wojciechu, Antoni po Janie, Stanisław drugi po Wojciechu, Maciej po Michale, Piotr po Wojciechu...		
Nonum Latus	39	28

[859]

	złote	grosze
..., Michał po Ambrożem, Kazimierz po Wojciechu, Maciej po Mateuszu, Adam po Szymonie, Józef po Michale Rostkowscy z Rostek Wielkich przez ręce Ignacego, syna Antoniego Rostkowskiego dali	11	
Imć Pan Michał Piszczatowski za siebie i za Imć Pana Macieja Zawistowskiego z Świerżów Panków	2	
Imć Panowie Adam Grabowski z Świerżów Kącan, successorowie po Andrzeju Godlewskim z Świerżów Zielon po złotym jednym, Kacper Godlewski po Stanisławie z Świerżów Panków groszy 18, przez Imć Pana Kazimierza Zarębe dali	2	18

Imć Pan Antoni Kulesza po Jacku z Świerżów Panków groszy 27, Imć Pan Walenty po Jakubie, Mikołaj po Adamie [Świerżewscy?] z Świerżów Zielon po złotym jednym dali przez Antoniego Kuleszę	2	27
Imć Pan Tadeusz Laskowski z Żebrów Laskowca	1	
Imć Pan Stanisław Zawistowski z Tymiank Adamów	1	
Imć Pan Tomasz po Walentym Wojtkowski z tejże wsi	1	
Imć Pan Paweł po Łukaszu Tymiński z Tymiank Buciów	1	
Imć Pan Jakub po tymże Łukaszu Tymiński z tejże wsi	1	
Imć Pan Paweł po Andrzeju Tymiński z tejże wsi	1	
Imć Pan Andrzej Pana Balcera Łuniewskiego syn z tejże wsi	1	
Imć Panowie Grzegorz i Leon po Kazimierzu Żochowsy z Brulina Piwków po groszy 26, Pan Ignacy po tymże Kazimierzu Żochowski groszy 21 dali	2	13
Die 8 Aprilis		
Imć Panowie Wawrzyniec po Stanisławie Biały z Białych Gesków, Pan Michał po Stanisławie Stokowski z Stokowa Bućków po złotym jednym, Imć Panowie Walenty Stokowski przez Uliana syna swego, Jakub Stokowski, Szymon Jaźwiński po groszy 23, Kacper Jaźwiński, pozostała wdowa po Franczysku Białym po groszy 15 przez Wawrzyńca Białego, Pan Piotr Stokowski z Stokowa Bućków przez Pana Michała Stokowskiego groszy 15, Jan i Franczyszek Biali z Białych Gesków przez Urodzonego Wawrzyńca Białego po groszy 15 efficit	6	24
Imć Pan Ludwik Bogucki po Walentym z Ślepowron Janowiāt	1	
Imć Panowie Wincenty Moczulski z Kutylowa Złotków groszy 20, Pan Andrzej po Macieju Kutylowski przez Pana Wincentego Moczulskiego dał groszy 20	1	10
Imć Pan Tadeusz po Stanisławie Godlewski z Świerżów Tworków	1	
Imć Panowie Jan Szulborski po Stanisławie z Świerżów Kielczów i Wawrzyniec po Rochu Kulesza z Kuleszk po złotym jednym	2	
Imć Pan Jakub Jabłonowski syn Krzysztofa z Świerżów Tworków złoty jeden, ci dali przez ręce Imć Pana Tadeusza Godlewskiego	1	
Imć Pan Wojciech po Wawrzyńcu Świerżewski z Świerżów Kącan	1	15
Imć Panowie Jan po Tomaszu Świerżewski, Alexander po Mikołaju Zawistowski, Józef Zakrzewski po złotym jednym, Tomasz Skłodowski groszy 27 z tejże wsi, Michał Skłodowski z Świerżów Zielon groszy 27 przez ręce Pana Wojciecha Świerżewskiego, Imć Pan Kalixty Dąbrowski z Świerżów Zielon złoty jeden przez tegoż	7	9
Decimum Latus	49	26

[860]

	złote	grosze
Die Nona Aprilis		
Imć Panowie Mateusz po Ludwiku złoty 1, Kazimierz po tymże Ludwiku groszy 15 Ołtarzewscy, Walenty po Jakubie Poniatowski groszy 15 z Ołtarzów	2	
Die Decima Aprilis		
Imć Panowie Leon i Jakub po Alexandrze Godlewscy złoty 1, Walenty Zakrzewski złoty 1, Adam po Pawle Świerżewski złoty 1, Jakub, Piotr i Antoni po Tomaszu Świerżewscy złoty 1, Marek Kulesza złoty 1, Michał po Wojciechu Świerżewski złoty 1, wszyscy z Świerżów Panków przez ręce Imć Pana Piotra Świerżewskiego	6	
Imć Pan Mateusz po Wiktorzym Tymiński z Tymiank Adamów	1	
Die 11 Aprilis		
Imć Panowie Antoni po Jakubie, Wojciech po Stanisławie Tymińscy, Piotr Janczewski z Tymiank Buciów każdy po złotem jednym	3	
Imć Pan Adam Wojtkowski z Tymiank Demboszów	1	
Imć Panowie Roch Godlewski, Tomasz po Alexandrze, Jachym po Jakubie Tymińscy z Tymiank Buciów po złotemu dali	3	
Imć Pan Wojciech po Pawle Tymiński z tejże wsi	1	
Imć Panowie Maciej i Cyprian po Marcinie Tymińscy z tejże wsi	2	
Imć Pan Antoni po Łukaszu Tymiński z tejże wsi	1	
Imć Pan Jakub po Benedyktym złoty 1, Łukasz po Pietrze groszy 15 [Tymińscy?] z Tymiank Nowej Wsi	1	15
Imć Pan Antoni po Wawrzyńcu Drewnowski z Tymiank Pacholów	1	
Imć Panowie Idzi po Walentym, Stanisław po Antonim, Dyonizy po Franczyszku Kamińscy, Mateusz po Józefie Kutyłowski, Walenty Bogucki po Kazimierzu z Kutyłowa Złotków po złotym jednym, Andrzej po Macieju Skupiewski z Kutyłowa Skupiów groszy 15 przez ręce Imć Pana Andrzeja Skupiewskiego	5	15
Die 14 Aprilis		
Imć Pan Michał po Norbercie Dmochowski z Dmoszków Drewnowa	1	
Imć Panowie Adam i Jan Nienałtowski po Dominiku, Wojciech Szulborski z Nienałt Wiechów przez ręce Imć Pana Bartłomieja Rawę po złotym jednym	3	
Imć Pan Szymon po Mateuszu Budziszewski z Budziszewa Xexołów przez ręce Imć Pana Antoniego Kempistego	1	15

Imć Panowie Stefan po Jakubie Kulesza i Alexander po Adamie Pieńkowski, Adam po Jerzem Rysiewski, Marcin po Hyppolitem, Sylwester po Wojciechu, Tomasz ojciec, Jan syn, Nienałowscy, pozostała wdowa po Franczysku Podgórskim, Jan po Grzegorzu Kempisty, Józef Nienałowski z Nienał Brewków po złotym 1, przez ręce Imć Pana Antoniego Kempistego	10	
Imć Panowie Stefan Wyszomirski, Jan Wojtkowski, Roch Rostkowski, Wincenty Pieńkowski, Mateusz Zakrzewski z Raw po złotym jednym przez ręce Pana Antoniego Kempistego	5	
Imć Pan Marcin Zawistowski, Michał Skłodowski, Paweł Rawa po złotym jednym, pozostała wdowa po Janie Skłodowskim groszy 15 z Nienał Szymanów przez ręce Imć Pana Antoniego Kempistego	3	15
Undecimum Latus	52	

[861]

	złote	grosze
Imć Pan Antoni po Adamie Kempisty z Nienał Michnów	1	15
Imć Pan Antoni Świerzewski z Nienał Brewków przez tegoż ręce		15
Imć Pan Maciej po Macieju Uszyński z Bogut Chrościelów		15
Imć Pan Idzi po Janie Złotkowski z Złotków Kutylowa przez ręce Imć Pana Piotra Laskowskiego		15
Die 15 Aprilis		
Imć Pan Paweł Złotkowski z Kutylowa Złotków po Franczysku	1	
Imć Pan Mateusz po Mikołaju Skupiewski z Białych Ziejów	1	
Imć Pan Kazimierz po Michale Tymiński z tejże wsi przez ręce Imć Pana Mateusza Skupiewskiego	1	
Sukcessorowie po Antonim Białym z Białych Pałek przez ręce tegoż Imć Pana Skupiewskiego	1	5
Imć Pan Józef po Franczysku Lipski z Kramkowa	1	
Imć Pan Wojciech Smorczewski z Tymiank Adamów		21
Imć Pan Fabian po Wojciechu Biały z Białych Nadbużnych	1	
Die 16 Aprilis		
Imć Pan Tomasz po Izydorze Bogucki z Bogut Żurawiów	1	
Imć Pan Wojciech po Janie Bogucki z tejże wsi	1	
Die 17 Aprilis		

Imć Panowie Mateusz po Kazimierzu Dąbrowski i Krzysztof Radgowski po Szymonie ze Świerzów po złotym jednym, Magdalena pozostała wdowa po Marcinie Skłodowskim i Konstancja także pozostała wdowa po Marcinie Skłodowskim, Konstancja pozostała wdowa po Adamie Rytelu po groszy 18 z tejże wsi, Urodzeni Walenty po Julianie Grabowski z Grabowa złotych dwa i Mateusz po Mikołaju także Grabowski z tejże wsi złoty jeden efficit:	6	6
Imć Pan Adam po Wojciechu Zawistowski z Zawist Kozianów	1	
Imć Pan Antoni niegdy Wielmożnego Mikołaja Boguckiego sędziego grodzkiego nurskiego syn z Bogut Wiel[kich]	1	
Imć Pan Franczyszek po Pawle Łuniewski z Czyżewa Chrapków	1	
Imć Pan Tomasz po Pietrze Murawski z Murawskich Nadbużnych		12
Die 18 Aprilis		
Imć Panowie Michał po Adamie Niemiera z Kempist Borowych złotych jeden, Paweł po Stanisławie Kęśliński, Jacynthy po Stefanie Wyszomirski, Walenty po Antonim Dmochowski, Stefan po Tomaszu, Szymon po Walentym, Walenty po Mikołaju, Niemierzy, Piotr Dmochowski, Jan po Wojciechu Nieniałowski i Fabian po Stanisławie Rostkowski z tychże Kempist Borowych przez ręce Imć Pana Michała Niemierzy po złotym jednym efficit	10	
Imć Panowie Franczyszek po Macieju Rostkowski z Kempist Borowych złoty jeden, Maciej po Adamie, Bonifacy po tymże Adamie, Stanisław i Antoni po Macieju Zawistowscy, Tomasz i Michał po Janie, Franczyszek po Marcinie Niemierzy z tychże Kempist Borowych przez ręce Imć Pana Franczyska Rostkowskiego po złotym jednym efficit:	8	
Imć Pan Grzegorz Pieńkowski z Tymiank Buciów		15
Duodecimum Latus	39	29

[862]

	złote	grosze
Imć Panowie Tomasz Żebrowski i Marcin Uściński z Raw Gackowa przez ręce Imć Pana Tomasza Żebrowskiego po złotym jednym	2	
Imć Pan Tomasz Łuniewski z Sienicy Łukaszów	1	
Imć Panowie Andrzej po Adamie Sienicki i Wojciech po Marcinie Zawistowski z Zawist Dworaków po złotym jednym efficit:	2	
Imć Pan Marcin po Walentym Tymiński z Tymiank Demboszów	1	
Die 20 Aprilis		
[Imć Pan] Nikodem po Michale Zawistowski z Zawist Dworaków		15

Imć Panowie Franczyszek Nagórka po Pawle, Łukasz po Józefie, Jan po Bartłomieju, Paweł po Piotrze Ołdakowscy, Adam po Pawle Nagórka, Dyonizy po Mikołaju Sutkowski, Dyonizy po Janie Choiński, Stanisław Zieleźnicki z Ołdaków Połomia po złotym jednym, Rozalia niegdy Jana Sutkowskiego żona pozostała wdowa i Antoni Godlewski po groszy 15, Szymon i Andrzej po Adamie Lipsy i Jakub Przeddziecki z tychże Ołdaków po złotym jednym, Urodzeni Bartłomiej Przeddziecki z Pierzchałów Przeddziecki i Grzegorz Zaremba z Grodziska po złotym jednym, wszyscy przez ręce Imć Pana Franciszka Nagórki dali efficit:	14	
Imć Pan Ambroży Skarżyński z Dmochów Mrozów przez ręce Imć Pana Józefa Ołdakowskiego	1	
Imć Pan Roch po Grzegorzu Bogucki z Bogut Żurawiów	1	
Imć Pan Paweł po Tomaszu Gosiewski z Brulina Piwków	1	
Imć Pan Szymon po Macieju Pieńkowski z Pieńków Sobotków	1	
Die 21 Aprilis		
Imć Pan Franczyszek po Jakubie Załuska i Franczyszek po Macieju Sutkowski przez ręce Imć Pana Załuski z Białych Ziejów	2	
Imć Panowie Maciej po Józefie Zielazowski, Andrzej po Kacprze Konarzewski i Ewa niegdy Walentego Dmochowskiego żona pozostała wdowa z Zielaz Brokowa przez ręce tegoż Imć Pana Zielazowskiego po złotym jednym	3	
Imć Pan Bartłomiej Rawa z Raw przez ręce Imć Pana Adama Nienałtowskiego	1	
Imć Pan Maciej Imć Pana Antoniego Godlewskiego syn z Zawist Królów	1	
Imć Pan Wojciech po Piotrze Dmochowski z Dmochów Wypychów	1	
Die 24 Kwietnia		
Imć Pan Wojciech po Macieju Godlewski z Godlewa Warszów	1	
Imć Pan Szymon po Sylwestrze Bogucki z Bogut Rubieszów	1	
Imć Pan Ignacy po Antonim Bogucki z Bogut Augustynów		15
Die 25 [Kwietnia]		
Imć Pan Tadeusz po Janie Sutkowskim syn z Białych Ziejów	1	
Die 27 Aprilis		
Wielmożny Imć Pan Stanisław Łazowski komornik ziemski nurski z Bogut Pianków	8	
Imć Pan Franczyszek po Józefie Kamiński z Kamieńczyka Jankowiat		15
Die 30 Aprilis		
Imć Pan Jakub Jaźwiński cześnik trembowolski z Jaźwin Koczotów	2	

Die 1-ma Ma[i]j		
Imć Panowie Paweł po Jakubie i Walenty po tymże Jakubie Tymińscy z Tymiank Demboszów dali	1	
Decimum Tertium Latus	47	15

[863]

	złote	grosze
Die 2 Ma[i]j		
Imć Pan Wacław Lipski z Drewnowa Lipskich		15
Imć Pan Jan Warpechowski z Złotków Kutylowa	1	
Imć Pan Michał Łuniewski z Zawist Dworaków	1	
Die 4 Ma[i]j		
Wielmożny Imć Xiądz Antoni Wołowski proboszcz zuzelski dobrowolnej ofiary do onegoż przez parafianów zuzelskich składanej rejestrem przez tegoż spisany, podpisany i dnia dzisiejszego zaoblatowanym wyrażonej importował złotych siedmdziesiąt ośm groszy dwadzieścia	78	20
Imć Pan Antoni Imć Pana Adama Dmochowskiego syn z Dmochów Przeczków	1	
Die 6 Ma[i]j		
Imć Pan Augustyn Sienicki burgrabia grodzki nurski z Sienicy Karasiów	3	
Die 17 Ma[i]j		
Imć Panowie Mateusz po Pietrze Tymiński i Bartłomiej po Franczyszku Lipski z Kramkowa po złotym jednym	2	
Die 24 Ma[i]j		
Imć Pan Wiktorzy po Marcinie Lipski	1	
Die 26 Ma[i]j		
Imć Xiądz Józef Zaremba komendarz kościoła rosochackiego dobrowolnej ofiary do onegoż przez parafianów rosochackich składanej rejestrem przez tegoż spisany, podpisany i dnia dzisiejszego zaoblatowanym wyrażonej to jest złotych	165	25
Die 29 Ma[i]j		
Imć Pan Krzysztof Lipski po Stefanie syn z Kramkowa	1	
Die 1 Junij		
Imć Pan Wawrzyniec Godlewski z Kramkowa	1	

Die 24 Julij		
Mieszczanie Nurscy podług rejestru spisanego i w aktach wójtowskich nurskich dania dzisiejszego zaoblatowanego importowali składki	15	2
Wielmożny Imć Xiądz Antoni Godlewski proboszcz kościoła nurskiego	18	
	289	2

Tomasz Murawski tę składkę odbierający manu propria.

Post cujus in Acta praesentia ingrossationem Originale ejusdem registri circa Acta praesentia relictum est.

Ex Actis Advocatialibus Nurensibus Rescriptum Drewnowski mpp.
Lectum per Kamiński

[864]

Summa ogólnej kolekty złotych 839 groszy 13.

[865 - na ostatniej stronie opis:]
Registri Collectae ab Incolis Districtus Nurensis Pecuniae Oblata
Die 24 Julij 1789 Anno
In Advocatia Nurensi

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Nabytki Oddziału I, sygn. 57;
Nurskie grodzkie relacje i oblaty, sygn. 45; Metryka Koronna, Sigillata, sygn. 31 i 38

Źródła drukowane:

Volumina Legum, t. IX, Kraków 1889

Opracowania:

T. Korzon, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1795). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego*, t. 3, Kraków, 1897

R. Rybarski, *Skarbowość Polski w dobie rozbiorów*, Kraków 1937

Публичный сбор с жителей Нурского повета 1789 г.

В конце 1788 г. Четырёхлетний сейм принял закон *Добровольная жертва на неотложные потребности Отечества* в связи с необходимостью собрать деньги на укомплектование 100-тысячной армии Речи Посполитой. Документация, касавшаяся проведения этих сборов, большей частью сгорела вместе с варшавскими архивами в 1944 г. Однако благодаря современным поискам в Главном архиве древних актов в Варшаве, в фонде „Приобретения Отдела I” (Nabytki Oddziału I) удалось обнаружить копию реестра сборов в Нурском повете Мазовецкого воеводства. В этом перечне приводится подробная информация о местной шляхте (имена, патронимы, фамилии, владения, должности, размеры взносов) и в общем виде - о мещанах и крестьянах (суммарные данные о размерах взносов), которые приняли участие в указанной акции. Поэтому реестр является ценным источником для изучения генеалогии нурской шляхты, хотя при этом его необходимо сравнивать с налоговыми тарифами конца XVIII в. для той же территории. Из-за добровольного характера пожертвований в перечень включены не все нурские землевладельцы.

Public donation in the Nur District in 1789.

At the end of 1788 the Four-Year Sejm passed the law titled “Voluntary donation to burning needs of the homeland”, the motivation for which was the need to collect money for 100,000 army of the republic. Documentation of this money collection burnt down together with the Warsaw archives in 1944. Thanks to AGAD, a modern search query, and its Acquisition Unit I, it was possible to find a copy of the registry of the public collection for the Nur Land in the Masovian Voivodship. The registry provides mostly information about local nobility (names, patronymic, surnames, possessions, posts, payments) and in particular about bourgeois and peasants (collective data on payments) who also participated in the money collection. Therefore, the registry is a valuable source for studies over genealogy of the Nur nobility, and it should be compared with tax rates typical of that

region at the end of 18th century. Owing to the voluntary character of the payment, the registry does not cover all the Nur possession owners.

Öffentliche Spendenaktion der Bürger des Kreises Nurski im Jahre 1789.

Am Ende vom Jahr 1788, hat der Vierjährige Sejm das Gesetz über die „Freiwillige Spende für die dringende Bedürfnisse des Vaterlandes“ nach Geld, um eine Armee der Republik Polen von hunderttausend Soldaten zu schaffen“ verabschiedet. Die Dokumentation, die die Durchführung dieser Spendenaktion betrifft, war in ihrer Mehrheit zusammen mit den Archiven von Warschau 1944 verbrennt. Dank einer Recherche in den Hauptarchiven der alten Urkunden, ist es jedoch dem Autor gelungen, eine Kopie des Spendenregisters für den Kreis Nurski in der Woiwodschaft von Masowien in der Anschaffungsabteilung ihrer ersten Filiale zu finden. Dieses Verzeichnis gibt im Besonderen die Informationen über den einheimischen Adel (die Vornamen, die bürgerlichen Namen, die Familiennamen, die Namen der Güter, die Namen der Ämter und die Hohe der Spenden) und im allgemeinen die Informationen über die Bürger und die Bauer (kollektive Daten über die Hohe der Spenden), die an dieser Spendenaktion auch teilgenommen haben. Deswegen ist auch dieser Register eine wertvolle Quelle für die Forschung nach der Genealogie des Adels aus dem Kreis Nurski, obwohl er mit den Steuersätzen vom Ende des 18. Jahrhunderts für dieses Gebiet verglichen werden muss. Wegen der freiwilligen Natur dieser Spende, enthält dieses Verzeichnis nicht alle Gutbesitzer des Kreises Nurski.

La cotisation publique des citoyens du District Nurski.

Vers la fin de 1788, la Grande Diète de quatre ans a adopté la loi sur „l'offrande bénévole pour les besoins urgents de la patrie“ qui découlait de la nécessité d'amasser l'argent pour créer une armée de cent mille hommes de la République de Pologne. La documentation qui est liée à la réalisation de cette quête a brûlé en majeure partie avec les archives de Varsovie en 1944. Grâce à une requête contemporaine dans les Archives Principaux d'actes anciens, l'auteur a réussi à retrouver une copie du registre de la cotisation du District Nurski dans la Voïvodie de Mazovie dans la Section des acquisitions de leur Première Filiale. Cette liste donne en détail les informations sur la noblesse de ce district (les prénoms, les noms patronymiques, les noms de famille, les propriétés, les offices et les montants des paiements) et en général les informations sur les bourgeois et sur les paysans (données collectives sur le montant des paiements) qui participaient à cette quête. Pour cette raison ce registre constitue une source précieuse pour la recherche sur la généalogie de la noblesse du District Nurski, pourtant il devrait être comparé avec les taux des impôts à la fin du 18ème siècle pour cette région. En raison du caractère bénévole de cette offrande, cette liste ne contient pas tous les propriétaires terriens du District Nurski.

Piotr Rachwał

Katedra Nauk Pomocniczych Historii
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II,
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska

KSIĘGI METRYKALNE Z CZASÓW ZABORU AUSTRIACKIEGO W ARCHIWACH PARAFIALNYCH W LUBELSKIM - REGULACJE PRAWNE, STAN ZACHOWANIA

Słowa kluczowe:

archiwum parafialne, chrzty, księgi metrykalne, Lubelskie, śluby, zgony.

Omawiany obszar (zob. mapa 1)¹ wyznaczają granice pow. lubelskiego z ok. 1564 r. ustalone przez Stefana Wojciechowskiego². Zważywszy, że historyczne granice powiatu wyznaczone na mapie opublikowanej w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk wzbudzają kontrowersje, należy traktować je jako umowne. Wątpliwości dotyczą przede wszystkim rozgraniczenia powiatów lubelskiego i urzędowskiego³; sporów nie budzi natomiast granica północna z ziemią łukowską.

¹ Na mapie zaznaczono wszystkie parafie objęte projektem „*Ludność historycznego powiatu lubelskiego w latach 1582 (1594) – 1900 w świetle rejestracji metrykalnej*”, (projekt realizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, Moduł 1.1, ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego). Więcej na temat granic, podziałów państwowych i kościelnych na badanym terenie, jak i o samym projekcie inwentaryzacji, i digitalizacji ksiąg metrykalnych z tego obszaru czytelnik znajdzie na stronie: <ksiegimetrykalne.pl> [dostęp - 05.04.2015] oraz w przygotowywanej przez niżej podpisanego publikacji: *Księgi metrykalne i akta stanu cywilnego (do 1900 roku) w archiwach parafialnych w Lubelskiem. Studium źródłoznawcze*.

² *Województwo lubelskie w drugiej połowie XVI wieku*, opr. S. Wojciechowski, Warszawa 1966. Więcej na temat granic, podziałów państwowych i kościelnych na badanym terenie, jak i o samym projekcie inwentaryzacji, i digitalizacji ksiąg metrykalnych z tego obszaru czytelnik znajdzie na stronie: <ksiegimetrykalne.pl> [dostęp - 05.04.2015] oraz w przygotowywanej przez niżej podpisanego publikacji: *Księgi metrykalne i akta stanu cywilnego (do 1900 roku) w archiwach parafialnych w Lubelskiem. Studium źródłoznawcze*.

³ Granice zaproponowane przez S. Wojciechowskiego zdecydowanie odrzuciła Maria Stankowa, która opierając się na zapiskach z ksiąg sądu ziemskiego urzędowskiego z lat 1504-1634 ustaliła, iż powiat urzędowski zajmował zachodnią część Ziemi Lubelskiej, wzdłuż Wisły, na południu aż do Sanu, granicząc na południowym wschodzie z Ziemią Chełmską. Powiat lubelski zaś graniczył z Wisłą jedynie w okolicach Kazimierza; zob. M. Stankowa, *Powiat urzędowski w Polsce przedrozbio-*

Pozostałą część terytorium stanowiły granice naturalne (Wisła, Tyśmienica, Wieprz oraz wzniesienie Zachodniego Roztocza). Uwzględniając podnoszone wątpliwości, dobór okręgów parafialnych oparto na czynnikach geograficznych (naturalne granice) i co ważne – fakcie, że cechą łączącą eksplorowane parafie jest przynależność do tych samych, historycznych struktur kościelnych, tj. Kościoła lubelskiego. Po 1795 r. Lubelszczyzna, na krótko, znalazła się w granicach zaboru austriackiego⁴.

Mapa. Obszar objęty inwentaryzacją zasobów metrykalnych.

rowej pod względem prawno-ustrojowym, [w:] *Z dziejów powiatu kraśnickiego. Materiały z sesji naukowej*, Lublin 1963, s. 50-52. Stanowisko M. Stankowej podziela także ceniony badacz Lubelszczyzny Ryszard Szczygiel, *Lokacja miasta na prawie niemieckim i jego dzieje w czasach jagiellońskich*, [w:] *Dzieje Urzędowa*, pod red. R. Szczygła i M. Surdackiego, Lublin-Urzędów 2011, s. 99.

⁴ Termin Lubelszczyzna ma szersze znaczenie od określenia użytego w tytule artykułu. Zob. J. Chachaj, *Blżej schizmatyków niż Krakowa. Archidiakoniat lubelski w XV i XVI wieku*, Lublin 2012, s. 12-13. Uzasadnione w takim przypadku wydaje się określanie badanej przestrzeni terminem Kościół lubelski - pojęciem odnoszącym się do całej zmieniającej się rzeczywistości terytorialnej, zarówno przed utworzeniem diecezji jak i po jej powstaniu. Zob.: *Atlas historyczny archi(diecezji) lubelskiej 1805-2010*, pod red. H. Gapskiego, Lublin 2011.

W okresie zaborów nowe przepisy prawne w zakresie rejestracji metrykalnej najwcześniej zostały zaprowadzone właśnie na ziemiach zajętych przez Austrię, stając się wzorem dla pozostałych państw zaborczych⁵. W monarchii Habsburgów pierwsze ustalenia w tej kwestii podjęto już w I połowie XVIII w., a w 1770 r. dekretem kancelarii nadwornej wprowadzono nowe formularze dla poszczególnych rodzajów ksiąg. Na terenie Galicji, zgodnie z zasadami reformy józefińskiej, 15 marca 1782 r. zaczęło obowiązywać prawo mówiące, iż proboszczowie są równocześnie urzędnikami stanu cywilnego. Postanowienia te dotyczyły również wyznań akatolickich i Żydów. W przypadku tych ostatnich już w 1789 r. nowe rozporządzenie cesarskie, zmieniające dotychczasowe funkcjonowanie gmin żydowskich w Galicji, powierzało rejestrację współwyznawców rabinom, pozostawiając ją jednak pod okresową kontrolą duchownych katolickich⁶.

Zasadnicze regulacje dotyczące prowadzenia ksiąg metrykalnych zostały zawarte w patencie cesarskim Józefa II z 20 lutego 1784 r. Po pierwsze, księgom metrykalnym nadano moc dokumentu publicznego⁷. W myśl nowych przepisów, stary formularz, tzw. trydencki, oparty na przepisach Soboru w Trydencie oraz Rytuału Rzymskiego został zastąpiony nowym, rubrykowanym, w formacie *in folio*. Ponadto, każdy proboszcz musiał prowadzić trzy odrębne księgi, jedną do zapisywania ślubów, drugą – urodzonych i trzecią – zmarłych. Zapisy należało sporządzać po łacinie, osobno dla każdej wsi parafialnej. Stanowiło to *novum* w stosunku do ksiąg prowadzonych w okresie staropolskim, kiedy to księga zawierała wpisy ze wszystkich miejscowości parafialnych. Na terenie III zaboru miejscowości miały wydzielone partie ksiąg. Sprecyzowano również, kto ma dokonywać wpisów do ksiąg metrykalnych. Miało to istotne znaczenie w większych ośrodkach parafialnych, w których posługę sprawowało kilku księży. Tak więc wpisywać miał ten duchowny, który udzielił sakramentu, *bez żadnej zwłoki*

⁵ Zainteresowanie władz państwowych statystyką kościelną nie wynikało bynajmniej z chęci bezinteresownego wsparcia Kościoła w tej materii, lecz było jednym z elementów polityki państwa absolutnego, by łatwiej i całkowicie podporządkować sobie poddanych, a Kościół j jego instytucje wykorzystać w własnej służbie dla łatwiejszego moralnego i gospodarczego podporządkowania sobie mas; B. Kumor, *Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, 7, 1975, s. 93.

⁶ Tamże; A. Jougan, *Kancelarie parafialne, czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych. Ze szczególnym uwzględnieniem ksiąg metrykalnych*, Lwów 1912, s. 36, C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009, s. 98. Dalsze regulacje w tym zakresie dla wyznań protestanckich zostały podjęte 30 V 1849 r., a względem Żydów 10 VII 1868 r.; B. Kumor, dz. cyt., s. 95.

⁷ Kolejny patent cesarski z 16 I 1787 r. stwierdzał, iż: *księgi chrztu, zaślubin i śmierci zasługują jako dokumenty publiczne na zupełną wiarę tylko co do okoliczności, dla których zostały sporządzone, a nie co do okoliczności ubocznych*. Cyt. za: B. Kumor, dz. cyt., s. 97.

i z przestrzeganiem przepisów w tej mierze istniejących. Istotnym był fakt obecności świadków, którzy poprzez złożenie stosownych podpisów poświadczali dokonany akt. Jeśli byli oni analfabetami, w zastępstwie podpis mogła złożyć osoba umiejąca pisać; w takim przypadku i ona powinna zapisać swoje nazwisko. W sytuacji, gdy dziecko miało nieślubne pochodzenie zakazano umieszczania imienia ojca, nawet jeśli matka o tym informowała. Dane personalne mogły się pojawić tylko wtedy, jeśli zainteresowany wyraził taką wolę. O powyższych procedurach przypominał patent cesarski z 1 sierpnia 1835 r. oraz dekret gubernialny z 27 kwietnia 1839 r. W tym ostatnim zabroniono także sporządzania zapisów na luźnych karteczkach, z których w późniejszym terminie wciągano odpowiednie akty do ksiąg metrykalnych. Praktyka taka mogła bowiem szkodzić kompletności rejestracji. W trosce o wiarygodność aktów, w rozporządzeniu z 17 grudnia 1834 r. i późniejszym dekrete z 21 października 1836 r. zakazano podkreśleń, skreśleń, używania skrótów oraz wydrapywania. W przypadku pomyłki, odpowiednich poprawek można było dokonać dopiero po otrzymaniu pisemnej zgody władz gubernialnych; wspomniane pozwolenie należało umieścić obok błędnego zapisu⁸. Wszelkie fałszerstwa ksiąg były surowo karane, a podejrzenie o takie praktyki wiązało się z wszczęciem karnego postępowania sądowego. Warto podkreślić, iż główną odpowiedzialność za wszelkiego rodzaju uchybienia ponosili proboszczowie, co jasno precyzuje zarządzenie gubernialne z 6 października 1837 r.⁹

Na terenie I zaboru prowadzenie zapisów metrykalnych według tzw. formularza austriackiego rozpoczęto od 1784 r., na terenie III (a więc i we wszystkich przebadanych przez nas parafiach) na podstawie zarządzenia konsystorza diecezjalnych z 1797 r., co następnie zostało przypomniane 6 lipca 1803 r.¹⁰ Księgi miały być rubrykowane, w jednolitym formacie. Na pierwszych kartach każdego woluminu dołączona była szczegółowa instrukcja w języku łacińskim oraz polskim, informująca jak wypełniać odpowiednie rubryki. I tak w przypadku księgi urodzonych znalazły się kolejno: *Rok, miesiąc i dzień urodzenia, numer domu, imię ochrzczonego, płeć, jeżeli z prawego lub lewego łóża, imię i przezwisko rodziców, ich religia, imię, przezwisko i kondycja ojców chrzestnych czyli kumów.* W 1. rubryce, *ten rok, miesiąc i dzień zapisany będzie, w którym się roku, miesiącu i dniu kto urodzi.* W 2. rubryce *numer domu, położony będzie numer domu ojca nowo urodzonego taki, którego przez wojskowej konskrypcji oficjalistę na domie jest przybity.* W 3. zapisze się imię

⁸ A. Jougan, dz. cyt., s. 51; B. Kumor, dz. cyt., s. 95-97; J. Gawrysiakowa, *Grupy wyznaniowe ludności w Lubelskiem w XIX wieku*, Lublin 1992, s. 22.

⁹ I. Korzeniowski, *Zbiór przepisów odnoszących się do kościoła i duchowieństwa katolickiego*, Lwów 1900, s. 23-24; B. Kumor, dz. cyt., s. 96.

¹⁰ J. Gawrysiakowa, dz. cyt., 22.

ochrzczonego, to jest takie, jakim dziecię nazwane będzie. W 4. zanotuje się płeć nowo urodzonego, jeżeli syn lub córka numerem I. W 5. także numerem I zanotowano będzie w liniach z prawego, nieprawego łóża urodzone, to jest jakiego kto jest łóżka kładąc tenże numerem I do przyzwoitej rubryki. W 6. położy się imię, przezwisko rodziców, to jest: tak ojca jako matki, które jednak z przydatkiem przezwiska ojca jej zawsze pisane będzie, jako to: Józef Berczyk ojciec, Małgorzata, z ojca Petryka urodzona, matka. W 7. na nowo numerem I zapisana będzie religia ojca i matki, kładąc numer ten I do należytej rubryki. W 8. Przyłączy się imię i przezwisko ojców chrzestnych, to jest: jak ojcowie chrzestni (kumowie) po imieniu i przezwisku nazywają się, gdzie jednak pleban dobrze uważać będzie, ażeby mu zmyślonych imion nie powiadano. W 9. zapisana będzie kondycja ojców chrzestnych, to jest: jakiej są kondycji kumowie, czy prości chłopi lub rzemieślnicy, szlachta posesjonowana, lub nieposesjonowana na urządzie dominialnym lub cesarskim zostający i jaki jest ten rząd. Ażeby zaś ta księga tym pewniej należcie pisana była, niniejszemu plebanowi daje się przestroga; ponieważ gdyby podczas wizyty biskupa lub oficjalistów cyrkularnych nieporządek lub niedbalstwo jakie dostrzeżone było, za pierwszym wprawdzie razem za każdy błąd tylko 4 zł. pol[skich] zapłaci, lecz potem jeszcze surowiej ukarany zostanie¹¹.

Późniejsze akty prawne uzupełniały i precyzowały dodatkowo kwestię rejestrowania urodzonych. Dnia 27 kwietnia 1812 r. w dekreście wydanym przez kancelarię nadworną w Wiedniu jest mowa o wprowadzeniu nowej rubryki dotyczącej dnia chrztu (*baptisatus*). Z uwagą potraktowano problem, jaki stanowiły tzw. chrzty z wody. Prawo kościelne dopuszczało sytuację, w której chrztu mógł udzielić każdy, bez względu na wyznanie i płeć, pod warunkiem, że kierował się czystymi intencjami. Postępowanie takie było usprawiedliwione w sytuacji gdy zdrowie i życie noworodka było zagrożone. Skala tego zjawiska była na tyle duża, iż wspomniany dekret z 27 kwietnia 1812 r. wydany dla Galicji zakazywał takich praktyk, wzywając proboszczów do udzielania stosownej zgody tylko w wyjątkowych przypadkach¹². Z kolei w dekreście z 18 września 1825 r. nakazano wpisywać imię i nazwisko akuszerki obecnej przy porodzie. Dnia 30 kwietnia 1842 r. wskazano, aby w rubryce *thori* (pochodzenie małżeńskie) posługiwać się określeniami *leigitimi* (prawne) *illegitimi* (pozamałżeńskie). W kolejnych latach sprecyzowano sposób postępowania w przypadku korzystania z posługi duszpasterskiej parafii sąsiednich, rejestracji dzieci urodzonych w szpitalach, a także osób wojskowych w czynnej służbie¹³.

¹¹ [*Liber natorum ab anno 1797*], bns. AP Kurów.

¹² B. Kumor, dz. cyt., s. 99.

¹³ Tamże, s. 99 i nn.

Podobnie jak w księgach urodzonych, tak i w przypadku ślubów na początku księgi umieszczano szczegółową instrukcję, omawiającą kolejne elementy formularza: *Rok, miesiąc i dzień odprawionego ślubu, numer domu, imię i przeczisko oblubieńca, religia i wiek onego, jeżeli młodzian lub wdowiec, tudzież imię i przeczisko oblubienicy, religia, wiek, jeżeli panna lub wdowa, imię i przeczisko świadków, ich kondycja.* 1. Do rubryki *rok, miesiąc i dzień*, wpisywany będzie *rok, miesiąc i dzień*, którego kto do ślubu przystępuje, uważać jednakże potrzeba, ażeby to zapisywanie działo się podług łacińskiego kalendarza. 2. Do rubryki *numer domu* zapisywany będzie *numer konskrypcjonalny*, którego na domie oblubieńca znajduje się, albo gdyby tenże własnego nie miał domu, natenczas naznaczy się *numer domu ojca*, chybaby oblubieniec do domu oblubienicy, lub ojca oblubienicy przenosił się, w którym razie *numer domu oblubienicy* albo *rodziców oblubienicy* musiałby być zapisany. 3. Rubryka *imię i przeczisko oblubieńca* zapisze się słowy takimi, jako się oblubieniec po imieniu i przeczisku nazywa, gdzie jednak pleban dobrze uważać będzie, ażeby niezmyśnione, ale prawdziwe imię powiedziane mu było. 4. W następującej rubryce *religia* nazwanej, pisane będzie jakiej jest religii oblubieniec, jednakże zanotować ją należy numerem I w przyzwoitej kolumnie. 5. W linii *wiek* połączy się *rok* *wieku oblubieńca* numerami. 6. Jeżeli młodzian lub wdowiec jest oblubieniec, to w takiej rubryce także numerem I naznaczy się kładąc ten numer w przyzwoitej kolumnie. 7. Toż samo pleban uważać będzie w rubrykach oblubienicy, to jest: w pierwszej rubryce napisze imię i przeczisko oblubienicy, gdzie znowuż uważać będzie dobrze, ażeby zmyśnione przeczisko zapisane nie było. 8. W rubryce religii napisze pleban numer I kładąc go w przyzwoitej religii oblubienicy kolumnie. 9. W następującej linii *wiek* oznaczający numerami zapisane będą. 10. W rubryce *panna lub wdowa*, zanotowana będzie także przez numer I, kładąc tenże numer tam, dokąd stan oblubienicy należy. 11. W rubryce *świadków* zapisze się imię i przeczisko *świadków*, gdzie jednak pleban dobrze uważać będzie, ażeby właściwe imiona, a nie zmyśnione przez samychże *świadków* zapisane były. 12. W rubryce *kondycja* położy się jakiej są *świadkowie kondycji*, jeżeli *chłopi, rzemieślnicy, szlachta posesorowie* lub innej kondycji. Jednakże sobie dobrze uważać będą plebani, iż *świadkowie* sami siebie po imieniu i przeczisku, i kondycją swoją zapisywać mają, gdyby zaś pisać nie umieli i *bakalarz* lub kto inny ich zapisywał, że *świadkowie* ten cudzy zapis znakiem krzyża, lub innym takim stwierdzić powinni, tak, jako w testamentach praktykuje się. 13. Sam pleban na każdej karcie tej książki siebie po imieniu i przeczisku zapisze. Kooperatorowie zaś przy każdym ślubie za każdym razem siebie samych natychmiast zapiszą, przydawszy słowo *kooperator*. Obcy zaś księża jeżeliby zamiast plebana ślub dawali, nie tylko jako *kooperatorowie*, w każdym razie się podpiszą, ale też przyłączą iż od plebana do sprawowania tego aktu pozwolenie mają. Na ostatek pleban książkę

tę, która na każdej karcie podsumowana być może, coroczne a to ostatniego dnia grudnia podług kalendarza łacińskiego generalnie zsumuje i podług formy sub nro-1 przyłączonej z książką tą we wszystkich rubrykach zgadzający się roczną tabelę wpisze, a najdalej aż do ostatniego stycznia, do cyrkularnego przyzwoitego urzędu odeśle. Ażeby zaś ta książka tym pewniej należycie była zapisywana, plebana niniejszemi się upomina, albowiem gdyby podczas wizyty biskupa lub oficjalistów cyrkularnych, nieporządek lub niedbalstwo jakie postrzeżone było, za pierwszym razem wprowadzie za każdy błąd tylko 4 zł. pol[skie] zapłaci, lecz potym jeszcze surowiej ukarany zostanie¹⁴.

Ustalony formularz wpisu metrykalnego obowiązywał przez cały okres zaboru austriackiego. W XIX w. pojawiły się dalsze zarządzenia władz politycznych i kościelnych, które uzupełniały wcześniejsze postanowienia. W rozporządzeniu gubernialnym z 20 listopada 1840 r. polecono notować dokładnie imiona i nazwiska rodziców nupturientów, ich status społeczny i zawód. Powszechna ustawa cywilna z 25 maja 1868 r. rozszerzała zakres wymaganych informacji o miejsce zamieszkania nupturientów, stan cywilny oraz nakazywała, aby pod aktem podpis składali obydwaj nowożeńcy. Specjalne przepisy precyzowały także, jak należy postępować w przypadku małżeństw osób wojskowych (1871 r.) i jakich procedur należało dopełnić w przypadku ślubu odbywającego się poza parafią panny młodej (reskrypt Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 6 maja 1882 r.)¹⁵.

Patent z 20 lutego 1784 r. nakładał na proboszczów obowiązek rejestracji zmarłych. Szczegółowe wskazówki co do wpisów w księdze zgonów umieszczano każdorazowo na początku księgi. Obejmowały one: *Rok, miesiąc i dzień śmierci, numer domu, imię i przezwisko, religia, płeć, wiek, choroba i gatunek śmierci. Do 1. rubryki zapisze więc pleban rok, miesiąc i dzień, którego zmarły zszedł z tego świata, jako forma tego w samym Uniwersale dostateczniej zawiera się. Do 2. położy się numer konskrypcjalny domu zmarłego lub gdyby swojego własnego nie miał, dom w którym mieszkał i umarł. Do 3. napisze się imię i przezwisko zmarłego to jest jak zeszły po imieniu i przezwisku nazywał się. Do 4. zanotuje pleban znakiem numeru I religię zmarłego, kładąc ten numer w przyzwoitej rubryce. Do 5. tymże samym sposobem, numerem I oznaczy płeć zmarłego, kładąc tenże numer I do rubryki zmarłemu przyzwoitej. Do 6. wpisany będzie wiek zmarłego numerami. Do 7. zaś natenczas pleban przyłączy chorobę i gatunek czyli jakość śmierci zmarłego, gdy fizyk lub chirurgus przy zmarłym najdował się, któren obydwie te przyczyny plebanowi na piśmie dać ma, które odebrawszy krótko, jednym lub dwoma słowami chorobę*

¹⁴ *Liber copulatorum* [ab anno 1797], bns. AP Kluczkowice.

¹⁵ B. Kumor, dz. cyt., s. 102-103, I. Korzeniowski, dz. cyt., 23.

i jakość śmierci, podług formy uniwersału zapisze. Na ostatek, jako w księdze ślubnej rzekło się, tak podobnie i tu, roczny ekstrakt w tabelę do księgi narodzonych sub nr. I przyłączoną zaciągnie się i ta do urzędu cyrkularnego na wyznaczonym terminie przesłana będzie. Ażeby jednak tym pewniej ta księga należycie pisana była, ostrzega się niniejszemi plebana, ponieważ gdyby podczas wizyty biskupa lub oficjalistów cyrkularnych nieporządek lub niedbalstwo jakie postrzeżone było, za pierwszym wprawdzie razem za każdy błąd tylko 4 zł. pol[skie] zapłaci, lecz potym jeszcze surowiej ukarany zostanie¹⁶.

W wyżej cytowanej instrukcji szczególną uwagę zwraca 7 pkt. Nakaz oznaczania przyczyny zgonu zmarłego nie miał odpowiednika w przepisach z okresu staropolskiego. W zaborze austriackim problem postępowania z ciałami zmarłych doczekał się szczegółowych regulacji. Dekret kancelarii nadwornej z 26 marca 1787 r. zabraniał chowania zwłok wcześniej, niż przed upływem 48 godzin od chwili śmierci, wyjątkiem była sytuacja, gdy zgon nastąpił wskutek epidemii. Kolejny dekret z 23 października 1788 r. stanowił, iż ksiądz wpisujący przyczynę zgonu, powinien otrzymać potrzebne do uzupełnienia metryki informacje od oglądacza zwłok¹⁷, a w przypadku gwałtownej śmierci od sądu (dekret z 28 lipca 1798 r.). Przepisy te uzupełniono w reskrypcie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 27 lipca 1870 r., w którym zobowiązano proboszczów do przesłania w ciągu 8 dni wyciągu metryki zgonu proboszczowi parafii, w której zmarły otrzymał chrzest, w celu odnotowania aktu w księgach metrykalnych¹⁸.

W związku z faktem, iż księgi metrykalne otrzymały pod koniec XVIII w. status dokumentów urzędowych, dużą wagę przywiązywano do ich kontroli i ochrony. Przywoływany patent Józefa II z 1784 r. nakładał obowiązek kontroli ksiąg metrykalnych na biskupów i dziekanów. Dodatkowo uprawnionymi do tego byli też urzędnicy powiatowi. W dokumencie z 20 marca 1803 władze austriackie zarządziły, by ze względu na niebezpieczeństwo pożaru plebani, księgi były przechowywane w zakrystii lub w samym kościele, bądź też w innym najbardziej bezpiecznym miejscu. W wypadku pożaru, proboszczowie powinni dołożyć wszelkich starań, aby je uratować. Pewną formą zabezpieczenia rejestracji było sporządzanie duplikatów metryk. Rozporządzenie kancelarii nadwornej z 1788 r. i późniejsze, zobowiązywały proboszczów do sporządzania wypisów z trzech rodzajów ksiąg i przysyłanie ich do końca lutego do kancelarii cesarskiej. Dla ziem polskich przepis ten zmodyfikowano w ten sposób, iż kancelarią odbiorcy miał być

¹⁶ *Liber mortuorum ecclesiae parochialis Dysensis ab anno 1797 usque ad annum 1806*, bns. AP Dys.

¹⁷ Więcej na ten temat zob.: A. Jougan, dz. cyt., s. 674 i nn.

¹⁸ I. Korzeniowski, dz. cyt., s. 31, B. Kumor, dz. cyt., s. 103-104.

odpowiedni konsystorz diecezjalny¹⁹. Praktyka w tym zakresie pokazuje jednak, że regulacje te początkowo nie były stosowane²⁰. Szczegółowo zajęto się tym zagadnieniem w latach 30-tych XIX w. Wówczas konsystorze diecezjalne w Galicji zaprowadziły coroczny obowiązek przesyłania duplikatów metryk parafialnych w dwóch egzemplarzach do urzędu dziekańskiego, skąd po sprawdzeniu jeden odsyłano do konsystorza biskupiego. Przepisy te były kilkakrotnie przypomniane zarówno przez władze kościelne, jak i państwowe (1858, 1863, 1875, 1884)²¹.

Szczegółowa kwerenda przeprowadzona w archiwach parafialnych, Archiwum Państwowym w Lublinie i Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie ujawniła brak jakichkolwiek kopii ksiąg metrykalnych powstałych w okresie 1797-1810. W związku z tym, na badanym przez nas obszarze, zachowały się tylko unikaty ksiąg austriackich, a miejscem ich przechowywania są obecnie archiwa parafialne. W sumie jest to ponad 200 ksiąg prowadzonych według formularza austriackiego. Chronologia wpisów obejmuje okres od 1797 r., ale tylko w nielicznych parafiach kończy się na 1810 r., a więc wtedy kiedy zostają wprowadzone nowe wzory zapisów metrykalnych. Pomimo zmian w przynależności państwowej omawianego terytorium, część proboszczów prowadziło statystykę według formularza austriackiego, przestrzegając równocześnie obowiązku rejestracji według nowych zasad. Znamienne jest tu stanowisko biskupa lubelskiego Wojciecha Leszczyca Skarszewskiego, który [...] *zawsze polecał utrzymywać metryki kościelne według Rytuału obok metryk za Rządu Austriackiego i obok akt cywilnych zaprowadzonych od roku 1810*²². Na badanym obszarze (załącznik) formularz austriacki wykorzystywano najdłużej w parafii św. Mikołaja w Lublinie²³ (księga ślubów prowadzona do listopada 1862 r. oraz zgonów do stycznia 1862 r.) oraz parafii Parczew, w której wpisy z księgi chrztów kończą się w listopadzie 1855 r.²⁴ Niewiele krócej podobną rejestrację prowadzono w parafii Wysokie - chrztów do czerwca 1848 r. i ślubów do lutego 1848 r.²⁵ Jak wynika z zachowanych źródeł, w latach 30 i 40-tych XIX w. z formularzy austriackich korzystały jeszcze parafie: Bychawa²⁶,

¹⁹ Tamże, s. 106.

²⁰ A. Krochmal, M. Proksa, *Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyśle*, Przemyśl 1998, s. 7.

²¹ B. Kumor, dz. cyt., s. 106.

²² Cyt. za: J. Gawrysiakowa, dz. cyt., s. 23.

²³ *Księga ślubna kościelna od roku 1797 parafii Czwartek*, AP św. Mikołaja w Lublinie; [*Liber mortuorum ab anno 1809*], AP św. Mikołaja w Lublinie.

²⁴ [*Liber natorum ab anno 1809*], AP Parczew.

²⁵ *Liber natorum parochiae Wysokie ab 1797 ad 1848 annus*, AP Wysokie; *Liber copulatorum parochiae Wysokie ab 1797 ad 1848*, AP Wysokie.

²⁶ [*Liber natorum ab anno 1811*], AP Bychawa; *Księga 11. zaślubionych Kościoła Bychawa w roku 1797-1810*, AP Bychawa; *Akta zmarłych od 1811 roku do 1825 roku, rzymskokatolickiej parafii Bychawa*, AP

Chodel²⁷, Dys²⁸, Fajslawice²⁹, Firlej³⁰, Klementowice³¹, Krzczonów³², Matczyn³³, Niedrzwica³⁴, Piotrawin³⁵ i Rudno³⁶.

ZAŁĄCZNIK.

Wykaz ksiąg metrykalnych prowadzonych według formularza austriackiego, przechowywanych w archiwach parafialnych w Lubelskiem (stan na grudzień 2013 r.)³⁷.

Baranów pw. św. Jana Chrzciciela

Brak

Bełżyce pw. Nawrócenia św. Pawła Apostoła

Liber natorum parochiae Bełżycensis compactus anno domini 1797 do 1808, I 1797-VIII 1810; Copulatorum 1797–1825, I 1797-XI 1825; Mortuorum 1797-1812, I 1797-XII 1812.

Biskupice pw. św. Stanisława BM

Urodzonych 1796-1805, XII 1796-VIII 1809; Urodzonych 1797-1812, I 1797-X 1812; Małżeństw 1797-1810, I 1797-VIII 1810; Liber mortuorum 1796-1807, VII 1796-VIII 1810; Liber mortuorum 1807-1810, XII 1804-VIII 1810.

Bychawa.

²⁷ *Liber sponsorum parochiae Chodeliensis ab anno 1797 ad 1826*, AP Chodel.

²⁸ *Księga zaślubionych parafii Dys 1820-1834*, AP Dys.

²⁹ *Księga urodzonych 1817-1835*, AP Fajslawice.

³⁰ *Księga ochrzczonych parafii Firlej od roku 1797-1806. Księga numer VII*, AP Firlej; *Księga zaślubionych parafii Firlej od roku 1797-1809. Księga numer X*, AP Firlej; *Księga zmarłych parafii Firlej od roku 1797-1809. Księga numer 13*, AP Firlej.

³¹ *Liber copulatorum ecclesiae parochialis klementowicensis caeptus anno domini 1797*, AP Klementowice.

³² [*Liber natorum ab anno 1797*], AP Krzczonów; [*Liber mortuorum ab anno 1797 roku*], AP. Krzczonów.

³³ *Liber natorum parochiae Matczyn ab anno Domini 1797-1826 exclusive*, AP Matczyn; *Liber mortuorum villae Matczyn ab anno 1797-1831*, AP Matczyn.

³⁴ *Akta urodzonych parafii niedrzwickiej od roku 1797 do roku 1846*, AP Niedrzwica; *Akta zaślubionych w parafii niedrzwickiej od roku 1797 do roku 1846*, AP Niedrzwica; *Akta zmarłych w parafii niedrzwickiej od roku 1797 do roku 1845*, AP Niedrzwica.

³⁵ *Księga małżeństw od 1797*, AP Piotrawin.

³⁶ [*Liber natorum ab anno 1803*], AP Rudno; [*Liber copulatorum ab anno 1797*], AP Rudno.

³⁷ Jeśli na okładce książki nie było tytułu, został on nadany i umieszczony w nawiasach kwadratowych według jednolitego schematu. Po tytule książki, oddzielone przecinkiem, umieszczono daty skrajne zapisów.

Bychawa, pw. św. Jana Chrzciciela i św. Franciszka z Asyżu

Księga 7. urodzonych kościoła Bychawy od roku 1797 do 1810, X 1797-XII 1810; [Liber natorum ab anno 1811], I 1811-XII 1836; Księga 11. zaślubionych Kościoła Bychawa w roku 1797-1810, X 1797-XI 1837; Księga 14. zmarłych kościoła bychawskiego zaczęta od 1. aktu 1797-1810, XI 1797-III 1811; Akta zmarłych od 1811 roku do 1825 roku, rzymskokatolickiej parafii Bychawa, I 1811 -XI 1831.

Bychawka, pw. Wszystkich Świętych

Liber natorum in parochialem in Bychawka ab anno 1797, IX 1797-XII 1815; Liber natorum in parochia Bychawka ab anno 1816 ad annum 1827, I 1816-IX 1827; Liber copulorum [ab anno 1797], XI 1797-X 1827; [Liber mortuorum ab anno 1797], X 1797-IX 1827.

Bystrzyca, pw. Wniebowzięcia NMP

Akta urodzonych od roku 1797 do roku 1809 i dalej (z czasów rządu austriackiego), I 1797-VIII 1810; Akta urodzonych od roku 1802 do roku 1810 (z czasów rządu austriackiego), VII 1802-VIII 1810; Akty brakosočitaniâ ot goda 1797 do goda 1810 I 1797-XI 1824; Akta zmarłych od roku 1797 do roku 1805-1810 (niektóre wsie) z czasów rządu austriackiego, I 1797-IX 1810; Akta zmarłych od roku 1805 do roku 1810 (i dalej) z czasów rządu austriackiego, I 1805-IX 1810.

Chodel pw. Trójcy Świętej i Narodzenia NMP

Liber baptisatorum ecclesiae Chodeliensis die 14 februarii 1797 anno inchoatus, I 1797-IX 1810; Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Chodeliensis ab die 16 novembris 1806 inchoatus, IV 1806-I 1822; Liber sponsum parochiae Chodeliensis ab anno 1797 ad 1826, I 1797-II 1830.

Czemierniki pw. św. Stanisława BM

Metrice baptisatorum ecclesiae Czemiernicensis comparatus die 24 julii 1804 anno, III 1803-VII 1809; Liber mortuorum ecclesiae parochialis Czemiernicensis anno domini 1806 ad 1810, I 1806-I 1809.

Czerniejów pw. św. Wawrzyńca

Liber natorum 1799-1825, I 1798-I 1826; [Liber metrices copulorum et mortuorum ab anno 1798], II 1798-XI 1825, I 1798-XII 1825.

Częstoborowice pw. św. Apostołów Piotra i Pawła

Brak.

Dys pw. św. Jana Chrzciciela

Liber natorum ecclesiae parochialis Dysensis ab anno 1806 usque ad annum 1819, V 1806-XII 1819; Liber copulorum ecclesiae parochialis Dysensis ab anno 1797 usque ad annum 1819, I 1797-XI 1819; Księga zaślubionych parafii Dys 1820-1834, I 1820-XI 1834; Liber mortuorum ecclesiae parochialis Dysensis ab anno

1797 usque ad annum 1806, I 1797-IV 1806; Liber mortuorum ecclesiae parochialis Dysensis ab anno 1806 usque ad annum 1819, V 1806-XII 1819.

Fajslawice pw. św. Jana Nepomucena

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-XI 1808; Metryki urodzonych od roku 1805 do roku 1816, IX 1808-XII 1816; Księga urodzonych 1817-1835, I 1817-XI 1835; Metryki zaślubionych od 1797 do roku 1826, I 1797-V 1827; Metryki zmarłych od 1797-1813, I 1797-XII 1813; Metryki zmarłych od roku 1813 do roku 1825, VII 1811-XII 1825.

Firlej pw. Przemienienia Pańskiego

Księga ochrzczonych parafii Firlej od roku 1797-1806. Księga numer VII, I 1797-I 1845; Księga zaślubionych parafii Firlej od roku 1797-1809. Księga numer X, I 1797-XI 1844; Księga zmarłych parafii Firlej od roku 1797-1809. Księga numer 13, I 1797-XI 1842.

Garbów pw. Przemienienia Pańskiego

Brak.

Gołęb pw. św. Floriana i św. Katarzyny

Księga IX. Metryki austriackie urodzeń parafii Gołęb od 1797 do 1810 roku, VIII 1797-XI 1812; Liber copulatum praepositorum ecclesiae Gołębiansis sub anno 1797-1811, X 1797-XII 1812; Księga XV akt zejścia parafii Gołęb od roku 1797 do 1811 z czasów austriackich, IX 1797-VI 1812.

Kamionka pw. św. Apostołów Piotra i Pawła

Liber baptisatorum ecclesiae parochialis Kamionkoviensis ab anno 1797 ad 1807, I 1797-V 1810; [Liber natorum ab anno 1806], X 1806-VI 1817; Liber metrices copulatum ecclesiae parochialis Camioncoviensis ab anno 1797 ad annum 1810, I 1797-IX 1824; Liber metrices mortuorum ecclesiae parochialis camioncoviensis ab anno domini 1797 ad annum 1806, I 1797-I 1812; [Liber mortuorum ab anno 1805], VIII 1805-XII 1821.

Karczmiska pw. św. Wawrzyńca

Księga trzecia. Metryki kościelne urodzonych filii karczmiskiej od roku 1797 do 1810, I 1797-I 1811; Księga druga. Metryki kościelne małżeństw filii karczmiskiej od roku 1797 do roku 1810, I 1797-VIII 1811; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-VIII 1811.

Kazimierz Dolny pw. św. Jana Chrzciciela i św. Bartłomieja Apostoła

Metryki kościelne urodzonych parafii kazimierskiej od roku 1797 do roku 1809, I 1797-XII 1809; [Liber natorum ab anno 1809], IV 1809-XII 1824; Metryki kościelne małżeństw parafii kazimierskiej od roku 1797, I 1797-VIII 1824.

Kiełczewice pw. Trójcy Przenajświętszej i Nawiedzenia NMP

[Liber natorum ab anno 1797], V 1797-III 1827; [Liber copulatorum ab anno 1797], IX 1797-XI 1826; [Liber mortuorum ab anno 1797], V 1797-I 1827.

Kijany pw. św. Anny

Liber natorum ab anno 1797 ad annum 1806 parochiae Kijanensis, I 1797-VII 1806; Liber natorum ab anno 1806 ad annum 1817 parochiae Kijanensis, IV 1806-VIII 1823; Liber copulatorum ab anno 1797 ad annum 1828 parochiae Kijanensis, I 1797-II 1828; Liber mortuorum ab anno 1797 ad annum 1809 parochiae Kijanensis, I 1797-II 1809; Liber mortuorum ab anno 1809 ad annum 1825, I 1809-VII 1827.

Klementowice pw. św. Klemensa i św. Małgorzaty

Liber natorum ecclesiae parochialis in Klementowice captus anno Domine 1797, I 1797-XII 1821; Liber copulatorum ecclesiae parochialis klementowicensis caeptus anno domini 1797, II 1797-II 1834; Liber mortuorum ecclesiae parochialis Klementowicensis captus anno Domini 1797, I 1797-XI 1821.

Kluczkowice pw. Świętej Trójcy

[Liber natorum ab anno 1797], X 1797-II 1824; Liber copulatorum [ab anno 1797], XI 1797-XI 1822; Liber mortuorum [ab anno 1797], XI 1797-IX 1824.

Konopnica pw. Wniebowzięcia NMP i św. Katarzyny Aleksandryjskiej

[Liber natorum ab anno 1797], III 1797-XII 1808; [Liber natorum ab anno 1805], III 1805-XII 1825; [Liber copulatorum ab anno 1797], I 1797-II 1825; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-VII 1825.

Końskowola pw. Znalezienia Krzyża Świętego i św. Andrzeja Apostoła

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-X 1812; [Liber natorum ab anno 1802], II 1802-I 1814; [Księga małżeństw od 1797 roku], I 1797-XI 1821; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-X 1811; [Liber mortuorum ab anno 1802], XII 1802-XI 1811.

Krasienin pw. Narodzenia NMP i św. Sebastiana

Księga urodzeń od 1797-1810, III 1797-III 1826; Księga zaślubień od 1797 roku do 1810, I 1797-I 1826; Książka zejścia od 1797 do 1810, I 1797-III 1826.

Kreżnica Jara pw. św. Floriana

Liber natorum 1797-1813, III 1797-XI 1815; Liber copulatorum 1797-1826, I 1797-I 1826; Liber mortuorum 1797-1824, IV 1797-XII 1815.

Krzczonów pw. Wniebowzięcia NMP

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-IX 1810; [Liber copulatorum ab anno 1797], I 1797-IX 1831; [Liber mortuorum ab anno 1797 roku], III 1797-X 1832.

Kurów pw. Narodzenia NMP i św. Michała Archanioła

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-IV 1807; [Liber natorum ab anno 1807],

I 1807-XII 1808, [Liber copulorum ab anno 1797], I 1797-XI 1808; Liber mortuorum ecclesiae Kurowiensis ab anno 1797 ad annum 1809, I 1797-XII 1808.

Lubartów pw. św. Anny

Akta urodzonych w parafii lubartowskiej od 1797 do 1801 roku, I 1797-XI 1808; Akta urodzonych w parafii lubartowskiej od 1801 do 1810 roku XII, 1801-XII 1811; Książka zaślubionych od roku 1797 w parafii lubartowskiej, I 1797-XI 1818; Książka umarłych w parafii od roku 1797, I 1797-III 1817; Książka umarłych w parafii od roku 1803, IV 1803-III 1818.

Lublin pw. św. Jakuba Apostoła (dawniej Abramowice)

Księga urodzeń od roku 1797, I 1797-XII 1825; [Liber copulorum ab anno 1797], I 1797-XI 1825; Księga metryk umarłych za rządu austriackiego utrzymywanych od roku 1797 zaczynające się w parafii abramowickiej, I 1797-XII 1825.

Lublin pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty (Katedra)

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-XI 1814; [Liber natorum ab anno 1799], III 1799-VIII 1807; [Liber natorum ab anno 1801], V 1801-II 1816; [Liber natorum ab anno 1807], VII 1807-VI 1815; [Liber copulorum ab anno 1797], I 1797-IV 1828; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-XII 1807; [Liber mortuorum ab anno 1799], VI 1799-X 1805; [Liber mortuorum ab anno 1803], III 1803-XII 1812; [Liber mortuorum ab anno 1805], X 1805-XII 1812.

Lublin, pw. św. Mikołaja

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-IV 1800; [Liber natorum ab anno 1799], I 1799-II 1811; Księga kościelna urodzonych od roku 1806 parafii Czwartek, IV 1805-VIII 1819; Księga ślubna kościelna od roku 1797 parafii Czwartek, I 1797-XI 1862; [Liber mortuorum ab anno 1809], XII 1809-I 1862.

Lublin pw. św. Marcina (dawniej Zemborzyce)

Brak.

Łancuchów pw. św. Jana Chrzciciela

Akta urodzonych parafii łańcuchowskiej t. 2, 1797–1825, I 1797-XI 1825.

Łączna pw. św. Marii Magdaleny

Księga akt urodzenia rzymsko-katolickiej parafii Łączna od roku 1797 do 1810, I 1797-X 1809; Zaślubień 1797, II 1797-II 1816; Zejścia od 1797 do 1810 roku, I 1797-X 1809.

Łuszczów pw. św. Barbary

Brak.

Markuszów pw. św. Józefa

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797 - III 1821; [Księga urodzeń od 1806 roku], VI 1806-VI 1826; [Liber copulorum ab anno 1797], I 1797-XI 1826; [Liber

mortuorum ab anno 1797], I 1797-IV 1826; [Liber mortuorum ab anno 1797], VIII 1806-IV 1826.

Matczyn pw. Wniebowzięcia NMP

Liber natorum parochiae Matczyn ab anno Domini 1797-1826 exclusive, I 1797-VIII 1831; Liber copulatorum parochiae Matczynensis ab anno Domini 1797-1826 exclusive, I 1797-XI 1825; Liber mortuorum villae Matczyn ab anno 1797-1831; III 1797-IX 1831.

Mełgiew pw. św. Wita

Liber Natorum ab anno Domini 1797, I 1797-I 1811; Liber Natorum ab anno Domini 1797-1811, I 1797-I 1811; Liber Natorum ab anno Domini 1797-1811, I 1797-III 1812; Liber copulatorum parochiae Mełgvicensis, I 1797-II 1814; Liber copulatorum ab anno 1797-1811, I 1797-II 1814; Liber mortuorum parochiae Mełgviensis, I 1797-XII 1810; Liber mortuorum ab 1797, I 1797-VII 1811; Liber mortuorum ab anno 1806-1812, V 1806-IV 1812.

Michów pw. Wniebowzięcia NMP

[Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-XI 1819.

Milejów pw. Wniebowzięcia NMP

Brak.

Nałęczów pw. św. Jana Chrzciciela (dawna p. Bochotnica)

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-XII 1825; [Liber natorum ab anno 1797], I 1797-XI 1825; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-XII 1825.

Niedrzwica Kościelna pw. św. Bartłomieja Apostoła

Akta urodzonych parafii niedrzwickiej od roku 1797 do roku 1846, I 1797-XII 1846; Akta zaślubionych w parafii niedrzwickiej od roku 1797 do roku 1846, I 1797-VI 1846; Akta zmarłych w parafii niedrzwickiej od roku 1797 do roku 1845, I 1797-XII 1845.

Opole Lubelskie pw. Wniebowzięcia NMP

Księga urodzeń parafii Opole (1786-1794), VII 1786-IX 1794; Księga urodzeń parafii Opole (1794-1797), Księga zmarłych parafii Opole (1795-1797), IX 1794-III 1797, VI 1795-IV 1797; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Trzciniec, IV 1797-XII 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Ruda i Zajączków, IV 1797-I 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Trzebieszka, Kulig i Grabówka, IV 1797-XII 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Niezdów, Cegielnia i Owczarnia, IV 1797-XI 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Lubomirka, IV 1797-XI 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Dębina, Ciepiałówka, Jankowa

i Grobla, IV 1797-XII 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Łaziska, IV 1797-XII 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Wolica, V 1797-IX 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Miasto Opole przedmieście i Zajeziory, IV 1797-XI 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Rybaki, VI 1797 -XI 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Zagrody i Pomorze, V 1797-XI 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Niedźwiada i Nieciecz, V 1797-XII 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Janiszkowice?, Linia, Owczarnia i Buda, IV 1797-XII 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Wrzelów, V 1797-IX 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Majdany, IV 1797-XI 1803; [Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1797], Wieś Skoków, Wyszoki, Młyny, Baba, Grobla, Wólka, Owczarnia i Wilków, IV 1797-XI 1803; [Księga urodzeń, małżeństw i zgonów 1797], Wieś Kaliszany, VI 1797-XI 1803; [Liber natorum, copulatorum et mortuorum ab anno 1797], Wieś Głusko Większe i Mniejsze, V 1797-XII 1803; Księga urodzeń parafii Opole (1810-1819), IX 1810-III 1819; Księga urodzeń parafii Opole (1819-1826), IV 1819-VI 1826; Księga małżeństw parafii Opole (1804-1826), I 1804-I 1826; Księga zmarłych parafii Opole (1791-1795), V 1791-V 1795; Księga zmarłych parafii Opole (1804-1811), I 1804-XI 1811.

Ostrów Lubelski pw. Niepokalanego Poczęcia NMP

Akta urodzeń 1797-1807. Zabór austriacki, I 1797-XII 1810; Akta urodzeń parafii rzymskokatolickiej Ostrów 1808-1811. Austriackie, I 1808-XI 1810; [Liber copulatorum ab anno 1797], I 1797-VII 1810; Akta zejścia parafii rzymskokatolickiej Ostrów od roku 1797 do 1808, I 1797-VIII 1808; Akta zgonów parafii rzymskokatolickiej Ostrów 1808-1811, Austriackie, I 1808-X 1810.

Parczew pw. św. Jana Chrzciciela

Liber natorum ecclesiae Parczoviense ab anno 1797, I 1797-XI 1808; Metrices baptisatorum od roku 1800 do 1803, V 1800-II 1805; Natorum, IV 1803-VI 1809; [Liber natorum ab anno 1809], V 1809-XI 1855; Copulatorum an anno 1797, I 1797-XI 1821; Liber mortuorum an anno 1797, I 1797-VIII 1810; Metrices mortuorum ab anno 1800 ad 1803 , II 1800-III 1805; Mortuorum 1803 ad 1809, III 1803-VIII 1810.

Piaski pw. Podwyższenia Krzyża Świętego

Parafia Piaski koło Lublina. Akta urodzonych 1793-1818 XII 1792-X 1824, [Liber natorum ab anno 1797], I 1797-II 1815; Parafia Piaski koło Lublina. Akta urodzonych 1806-1815, IV 1806-II 1815; Parafia Piaski koło Lublina 1797-1815, I 1797-II 1815; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-I 1815; [Liber mortuorum ab anno 1808], XI 1808-II 1815.

Piotrawin pw. św. Tomasza Apostoła i św. Stanisława BM

[Księga małżeństw od 1797 r.], I 1797-II 1824; Księga małżeństw od 1797, II 1801-V 1855.

Puchaczów pw. Wniebowzięcia NMP

Księga aktów urodzeń parafii Puchaczów od roku 1797 do 1811, I 1797-I 1815; Księga aktów zaślubionych parafii puchaczowskiej od roku 1797 do roku 1824, I 1797-VIII 1825; Księga aktów zejścia parafii puchaczowskiej od roku 1797 do roku 1814, I 1797-XII 1814.

Puławy pw. św. Józefa (dawniej Włostowice)

Metryki urodzonych od roku 1797 do 1810, I 1797-III 1810; Metryki zaślubionych od roku 1797 do roku 1809, I 1797-II 1810; Metryki zmarłych od roku 1797 do roku 1809 parafii włostowickiej, I 1797-II 1810.

Ratoszyn pw. św. Macieja Apostoła i św. Katarzyny

Natorum Ratoszyn, Radlin, et Borzechów, Kępa, 1797-1810, I 1797-XII 1823; Copulatum parochiae Ratoszynensis anno Domini 1797, I 1797-II 1833; Liber mortuorum parochiae Ratoszynensis anno Domini 1797, I 1797-VIII 1826.

Rudno pw. Podwyższenia Krzyża Świętego

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-IV 1815; [Liber natorum ab anno 1802], IV 1802-III 1828; [Liber natorum ab anno 1803], V 1803-X 1846; [Liber copulatum ab anno 1797], I 1797-XI 1840; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-I 1829; [Liber mortuorum ab anno 1802], VII 1802-IV 1826.

Serniki pw. św. Marii Magdaleny

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-XII 1810; [Liber copulatum ab anno 1797], I 1797-XI 1825; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-XII 1810.

Targowisko pw. św. Tomasza Becketa

[Liber natorum ab anno 1797], X 1797-VII 1820.

Wąwolnica pw. św. Wojciecha BM

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-X 1805; [Liber natorum ab anno 1805], I 1805-VII 1812; [Liber metrices copulatum ab anno 1779], I 1779-XI 1797; Liber copulatum ab anno 1797, I 1797-XI 1829; Liber mortuorum ab anno 1797 inchoatus, I 1797-X 1811.

Wilkołaz pw. św. Jana Chrzciciela

Księga urodzonych 1797-1827, I 1797-III 1827; Księga małżeństw 1797-1826, I 1797-I 1826; Księga zgonów 1797-1826, I 1797-III 1826.

Wilków pw. św. Floriana i św. Urszuli

Księga akt urodzenia parafii wilkowskiej na rok Pański 1797-1814, XI 1797-VIII 1814; Księga akt zejścia parafii wilkowskiej na rok Pański 1797-1811, II 1797-X 1811.

Wojciechów pw. św. Teodora

Liber natorum ecclesiae filialis Wojciechoviensis compactus anno Domini 1797-1825, I 1797-XII 1825; Liber copulatorum ecclesiae filialis Wojciechoviensis compactus anno Domini 1797-1825, II 1797-XII 1825; Liber mortuorum ecclesiae filialis Wojciechoviensis compactus anno Domini 1797-1825, I 1797-XII 1825.

Wysokie pw. św. Michała Archanioła

Liber natorum parochiae Wysokie ab 1797 ad 1848 annus, X 1797-VI 1848; Liber copulatorum parochiae Wysokie ab 1797 ad 1848, X 1797-II 1848.

Żyrzyn pw. św. Apostołów Piotra i Pawła

[Liber natorum ab anno 1797], I 1797-VI 1815; Liber metrices baptisatorum ecclesiae parochialis Żyrzynes ab anno 1809 ad annum 1826 exclusive, I 1809-XII 1825; [Liber copulatorum ab anno 1797, II 1797-XI 1825; [Liber mortuorum ab anno 1797], I 1797-XII 1815; [Księga zgonów od 1812 roku], III 1812-I 1826.

Bibliografia

Źródła ikonograficzne:

Atlas historyczny archi(diecezji) lubelskiej 1805-2010, pod red. H. Gapskiego, Lublin 2011

Województwo lubelskie w drugiej połowie XVI wieku, opr. S. Wojciechowski, Warszawa 1966

Opracowania:

J. Chachaj, *Blżej schizmatyków niż Krakowa. Archidiakoniat lubelski w XV i XVI wieku*, Lublin 2012

J. Gawrysiakowa, *Grupy wyznaniowe ludności w Lubelskiem w XIX wieku*, Lublin 1992

A. Jougan, *Kancelarie parafialne, czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych. Z szczególnym uwzględnieniem ksiąg metrykalnych*, Lwów 1912

I. Korzeniowski, *Zbiór przepisów odnoszących się do kościoła i duchowieństwa katolickiego*, Lwów 1900

A. Krochmal, M. Proksa, *Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyśle*, Przemyśl 1998

B. Kumor, *Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, 7, 1975, s. 93

C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa 2009

M. Stankowa, *Powiat urzędowski w Polsce przedrozbiorowej pod względem prawno-ustrojowym*, [w:] *Z dziejów powiatu kraśnickiego. Materiały z sesji naukowej*, Lublin 1963, s. 50-52

R. Szczygieł, *Lokacja miasta na prawie niemieckim i jego dzieje w czasach jagiellońskich*, [w:] *Dzieje Urzędowa*, pod red. R. Szczygła i M. Surdackiego, Lublin-Urzędów 2011, s. 99

Метрикальные книги со времен Австрийской Польши в архивах люблинских приходов – правовое регулирование, состояние хранения книг.

При разделе Польши новые нормативно-правовые акты в области метрической регистрации впервые были представлены в Австрийской Польше, ставшие тем самым образцом для остальных стран, которые захватили территории Польши. В Люблинском регионе соответствующие законодательные акты вступили в силу с 1797 года. Предполагалось, что книги будут содержать графы одинакового формата. Первые страницы каждого экземпляра содержали подробную инструкцию на латинском и польском языках о том, каким образом заполнять определенные графы. На сегодняшний день состояние хранения метрических книг в приходах, в которых проводятся исследования, показано в приложении.

Metrical books from the times of the Austrian Partition in parish archives in the region of Lublin – legal settings, conditions of preservation

At the time of partitions, new regulations concerning metrical registration were first introduced in the regions of the Austrian Partition, becoming a pattern for the other partition rulers. The legal regulations in the region of Lublin came into life in 1797. The metrical books were supposed to be columned and homogeneous in size. A detailed instruction in Latin and Polish, informing how to fill in the columns, was attached to the first pages of every volume. The contemporary condition of preservation of the metrical books analysed in the article is presented in Appendix.

Kirchenbücher aus dem österreichischen Teilungsgebiet in den Pfarreiarchiven in der Lubliner Region – Vorschriften, Erhaltungszustand

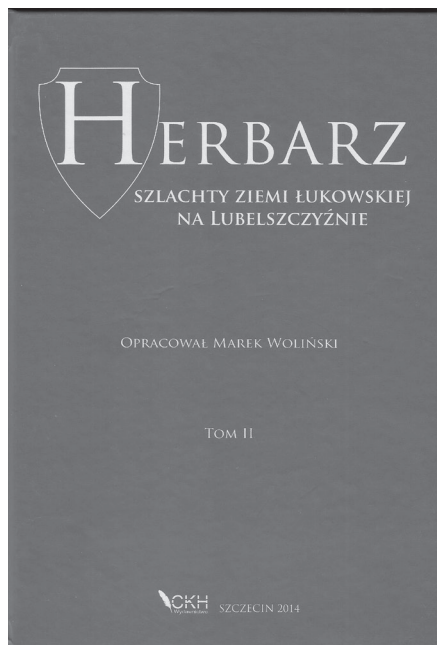
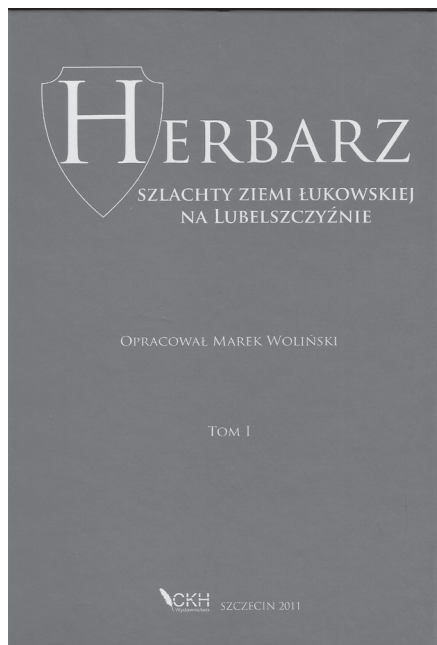
Zu Zeiten der Teilungen wurden neue Rechtsvorschriften bezüglich der Eintragungen in die Kirchenbücher zunächst auf den durch Österreich besetzten Gebieten eingeführt, indem sie zu einem Modell für andere Teilungsländer wurden. In der Lubliner Region begannen entsprechende Rechtsvorschriften seit 1797 zu gelten. Die Bücher waren zu rubrizieren, in einem einheitlichen Format. Auf den ersten Seiten eines jeden Bandes befand sich eine ausführliche Instruktion auf Lateinisch und Polnisch, die unterrichtete, wie man entsprechende Rubriken ausfüllen sollte. Den gegenwärtigen Erhaltungszustand der Kirchenbücher in den von der Forschung erfassten Pfarren stellt Anhang.

Les registres paroissiaux de la période de la saisie autrichienne dans les archives paroissiales à la voïvodie de Lublin – les réglementations, état de la conservation

Dans la période des saisies, les premiers nouveaux règlements de la loi sur les registres paroissiaux ont été introduits dans les régions occupées par Autriche, devenant l'exemple pour le reste des Etats possessives. Les règlements appropriés ont entré en vigueur dans la voïvodie de Lublin en 1797. Les registres devraient avoir des colonnes et la même forme. Dans les premières pages de chaque volume on joignait la mention détaillée en latin et polonais informant comment remplir les particulières colonnes. La pièce jointe présente un état actuel de la conservation des registres paroissiaux mis en recherche.

HERBARZ SZLACHTY ZIEMI ŁUKOWSKIEJ NA LUBELSZCZYŹNIE,
T. 1, OPR. MAREK WOLIŃSKI, WYDAWNICTWO CKH, SZCZECIN 2011, ss. 355;
T. 2, OPR. MAREK WOLIŃSKI, WYDAWNICTWO CKH, SZCZECIN 2014, ss. 490

Na rynku księgarskim ukazał się drugi tom opracowania pióra Marka Wolińskiego noszącego tytuł: *Herbarz szlachty ziemi łukowskiej na Lubelszczyźnie*. Wydane tomy liczą ponad 800 stron tekstu, można więc już dokładnie przyjrzeć się temu wydawnictwu. Na początek warto przytoczyć w całości notę biograficzną Autora zamieszczoną na stronie Wydawcy recenzowanego opracowania. Marek Woliński – autor tomu pierwszego *Herbarza szlachty Ziemi Łukowskiej na Lubelszczyźnie*, genealogią zajmuje się od ponad 20 lat. Początkowo pracował jedynie nad historią swojej rodziny, która wywodzi się z miejscowości Wola Smolna zwanej też Wolą Krasuską, w parafii Trzebieszów, w ziemi łukowskiej na Lubelszczyźnie. Od nazwy dziedzicznej wsi rodzina wzięła nazwisko Woleński vel Woliński vel Krasuski. Protoplastą rodziny jest Wojciech Woleński vel Krasuski, urodzony około 1475 r. Drzewo genealogiczne autora, obejmuje 18 poprzedzających go pokoleń, a u podstawy liczy ponad 14 metrów długości. Rozbudowywana przez lata biblioteka autora (obecnie liczy ponad 900 woluminów), spowodowała, że znalazło się tam sporo istotnych dla genealogii polskiej dzieł, (w tym kilka wielotomowych), które wydano bez indeksów nazwisk. To z kolei oraz zamiysł rozpoczęcia pracy nad *Herbarzem szlachty Ziemi Łukowskiej*, niejako »zmusiło« go do sporządzenia takowych. Tworzone indeksy, z przeznaczeniem na użytek prywatny, z czasem zainteresowały genealogów, a wreszcie redakcję »Polskiego Słownika Biograficznego« Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, i stanowiły materiał pomocniczy przy redagowaniu kolejnych tomów PSB. W 2007 r. Oficyna Wydawnicza »ADIUTOR«, wydała indeks nazwisk do tomów I-IX Volumina Legum, jako Inwentarz osobowy do tego dzieła. Marek Woliński, sporządził też indeksy do: *Herbarza polskiego Adama Bonieckiego*, nazwiska od A do M jako uzupełnienie do wydanego w 1993 r. *Indeksu nazwisk do Herbarza polskiego Adama Bonieckiego*, do *Źródeł dziejowych*, tomy 12, 13, 14. 15, 16, 19, 20 i 21, *Herbarza Kapicy Milewskiego*, *Słownika historyczno-geograficznego woj. lubelskiego w średniowieczu*, *Księgi rozsiedlenia rodów ziemiańskich w dobie jagiellońskiej*, cz. I Małopolska Józefa Krzepeli i kilku pomniejszych dzieł. Obecnie autor pracuje nad dalszymi tomami *Herbarza szlachty Ziemi Łukowskiej*, jak też nad *Herbarzem szlachty*

Ziemi Waleckiej.¹ Biogram wskazuje wyraźnie na osobę z dużym doświadczeniem i osiągnięciami badawczymi. Czytelnik powinien zatem spodziewać się przede wszystkim wydawnictwa utrzymanego na wysokim poziomie, przydatnego do badań szlachty na obszarze, dla którego liczba źródeł z okresu staropolskiego jest bardzo ograniczona.

Trzeba przyznać, że oba tomy wydane są bardzo starannie, w twardej oprawie, na papierze wysokiej jakości. Struktura omawianego wydawnictwa specjalnie nie zaskakuje. Pierwszy tom został podzielony na: *Spis treści*, *Wstęp*, *Źródła*, *Wykaz skrótów*, *Herbarz*, a drugi na: *Spis treści*, *Osadnictwo w ziemi łukowskiej*, *Parafie ziemi łukowskiej*, *Kilka uwag*, *Źródła*, *Wykaz skrótów*, *Herbarz*, *Errata do tomu pierwszego*, *Herby*. Można zatem odnieść wrażenie, że *Wstęp* (t. I, s. 9-11) będzie zawierał wszelkie ważne informacje dotyczące o zakresie chronologicznym i geograficznym opracowania, o jego strukturze, przyjętym sposobie przedstawienia danych, wykorzystanych źródłach itd. Nic bardziej mylnego. Już niewielka objętość *Wstępu* wzbudza pewien niepokój, a wczytanie się w jego treść pogłębia to odczucie. *Wstęp* traktuje bowiem o wszystkim, tylko nie o tym jaki i o czym będzie ten herbarz. Nie objaśnia koncepcji Autora co do formy i treści publikacji. Nie podaje jak Autor

¹ <<http://www.ckhwydawnictwo.pl/index.php?strona=wyd>> [dostęp: 03.10.2014].

zamierzał te założenia osiągnąć i nie uzasadnienia przyjętej konstrukcji pracy. Brak tu nawet informacji podstawowych dotyczących struktury i budowy samych haseł. Równie trudno odnaleźć we *Wstępie* cele jakie postawił przed sobą Autor, jako że nie zostały one podane wprost. Wydaje się, że Autorowi chodziło o zestawianie wszystkich rodzin które są (s. 10): *rdzennie łukowskie oraz większość tych, które przebywały na tym terenie czasowo lub których przedstawiciele pełnili określone funkcje związane z ziemią łukowską*. Brak jest objaśnienia Autora, co rozumie przez pojęcie *rodziny rdzennie łukowskie*. W jaki sposób je Autor rozpoznaje? Jakie kryteria oceny stosuje? Te same uwagi dotyczą rodzin przebywających *na tym terenie czasowo*. To trochę nieprecyzyjne określenie, bo czy odnotowany przejazd przez ziemię łukowską jest już czasowym pobytem na niej? Niestety, wygląda na to, że tak, skoro w *Herbarzu* mamy osoby pochodzące ewidentnie z innych ziem i występujące w ziemi łukowskiej tylko raz, np. w charakterze rodziców chrzestnych (np. Stanisław Okolski, t. I, s. 207 czy Andrzej Pałucki, t. I, s. 219). Drugi cel to rewizja ustaleń co do przynależności rodowej (herbowej) opisanych w recenzowanym opracowaniu rodzin. Autor stwierdza bowiem (s. 10): *rodziny rdzennie łukowskie błędnie wyprowadzane są często z odległych terenów Rzeczypospolitej, przypisuje się im też niewłaściwe herby*. Niestety także i w tym przypadku nic nie możemy się dowiedzieć o metodzie badawczej wybranej w celu rozwiązania tego problemu przez Autora. Nie wiemy też jakie źródła pozwoliły mu na wprowadzenie tych poprawek. Jako przykład przytoczmy fakt, że Autor przypisuje Boguckim herb Pobóg (t. I, s. 24-25 i t. II, s. 65-66) i ma rację, mimo że powszechnie Boguckich z ziemi nurskiej uważa się za Krzywdów². Tyle, że Autor nie objaśnił źródła swoich informacji.

Zakres chronologiczny *Herbarza* również nie został przez Autora określony wprost. Możemy się go tylko domyślać przeglądając poszczególne hasła opracowania, gdzie pojawiają się osoby od XV do XX w.

Ze *Wstępu* możemy się dowiedzieć o planach Autora dotyczących opracowania. Docelowo zamierza on zestawić indeksy nazwisk i miejscowości (czyli osobowy i geograficzny), a także przydomków oraz kolorowych wizerunków herbów. Autor uznał, że całość opracowania powinna liczyć co najmniej trzy tomy.

We *Wstępie* znalazło się również kilka nieprawdziwych lub niejasnych stwierdzeń. Np. (s. 10): *Lata trzydzieste tego okresu [XVI w. – P.A.D & A.S.] to czas kształtowania się nazwisk szlacheckich*. Stwierdzenie to nie jest prawdziwe. Nazwiska rozpoczęły się kształtować już od końca XIV w. (Małopolska), ale można podać liczne przykłady zmian nazwisk szlacheckich nawet jeszcze w początkach

² A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. I, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. I, Warszawa 1899, s. 340-341.

XVII w., jako że o nazwisku wciąż często decydowało prawo własności do dóbr, od których nazwisko urabiano, a nie filiacja³.

Kuriozalne jest stwierdzenie Autora (s. 11): W prezentowanym opracowaniu umieściłem też szlachtę zubożałą, zepchniętą do warstwy chłopskiej, która wszak szlachectwa nie utraciła, a jedynym jej »grzechem« było ubóstwo. Zwykle takie gałązki rodziny pomijane były w dotychczas wydanych herbarzach, a przecież żadna rodzina, nie tylko w ziemi łukowskiej, nie była wolna od tego problemu. Takie osoby przed nazwiskiem oznaczam przymiotnikiem »zubożały«. Pojawiają się też osoby, które raz pisane są jako szlachcic (nobilis), a innym razem jako chłop (laboriosis) czy też honestus. Ukazujące się obecnie poradniki genealogiczne utrzymują, że przymiotnikiem honestus (uczciwy) obdarzono rolnika z małego miasteczka lub rzemieślnika wiejskiego. Uważam, że przynajmniej w ziemi łukowskiej w XVII wieku jest to określenie stanu przejściowego między nobilis a laboriosis, tym bardziej, że tak nazywano w ziemi łukowskiej zubożałą szlachtę (m.in. w rejestrze poborowym z 1676 r.), która dziedziczyła niewielki skrawek swych dóbr. Jako przykład można podać Jana Siedleckiego, dziedzica części dóbr Leszczanka. »Honestus« to także »poważny«, »szanowany«, »honorowy«, »zaszczytny« czy »szlachetnie czyniący«. Po pierwsze, pojawia się pytanie na podstawie jakich kryteriów Autor oceniał, czy ma do czynienia faktycznie z osobami należącymi do rodzin, które miały szlacheckie korzenie, czy z uzurpatorami? Przecież w omawianym *Herbarzu* praktycznie nie ma materiałów, które pozwoliłyby prześledzić genealogię osób o danym nazwisku! Trudno się również w pełni zgodzić z uwagą o pomijaniu linii zubożałych w herbarzach. Można je spotkać na przykład w ogólnopolskim herbarzu Bonieckiego, jak i w *Herbarzu mazowieckim* Łempickiego. Nie dowiemy się również jakim kryteriom trzeba było sprostać by w opracowaniu Autora zasłużyć na oznaczenie mianem zubożały? Wydaje się przy tym, że należało zachować tylko określenia użyte wobec danych osób przez źródła. Nie wolno bowiem dowolnie, wedle uznania zmieniać takich określeń – tworząc własne, o niejasnym znaczeniu, co najwyraźniej Autor czyni. Nie dowiemy się również z jakich to poradników Autor korzystał rozpatrując sprawy tłumaczenia słów łacińskich na język polski. Nie było jednak żadnej potrzeby nowych tłumaczeń tych słów, jako że są dobrze znane, opisane i dyskutowane w historiografii⁴. Zauważmy wreszcie, że znane jest zjawisko występowania szlacheckich nazwisk wśród notorycznych przedstawicieli stanu chłopskiego. Identyfikacja szlachty wśród osób określonych jako *Honestus*, jest raczej błędną interpretacją Autora; na przykład *honestus* Jakub Sekuła z dóbr

³ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983 [wyd. 3], s. 88-89.

⁴ W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, s. 29.

Mokobody występujący w 1693 r. pojawia się w *Herbarzu* (t. II, s. 300) tylko dlatego, że przydomek Sekuła nosili członkowie rodziny Sosińskich z pow. drohickiego. Autor chyba nie do końca rozumie te przymiotniki; pisze bowiem (t. I, s. 205) [...] *urodzeni: Zofia c. Andrzeja Obelnickiego (brak określenia stanowego)* [...]. Jak to: brak określenia stanowego? Przecież słowo *urodzony* jest właśnie takim jednoznacznym określeniem!

Niejasne jest również sformułowanie Autora (s. 10): *Uzupełnieniem orientacji, dotyczącej występowania interesującego nas nazwiska, są herbarze Bonieckiego, Niesieckiego i Uruskiego*. Co właściwie Autor chciał przez to powiedzieć? Że korzystał z dzieł o których przed chwilą jeszcze pisał, że wyprowadzały one rodziny rdzennie łukowskie z odległych terenów Rzeczypospolitej i przypisywały im niewłaściwe herby? I dlaczego zabrakło w tym spisie np. prac Bartosza Paprockiego czy Szymona Okolskiego?

Zadziwiające jest też stwierdzenie Autora (s. 10): *Ramy topograficzne niniejszego opracowania oparte zostały głównie na „Słowniku historyczno-geograficznym województwa lubelskiego w średniowieczu”*. To nie jedyny przypadek, gdy Autor zdaje się mieć problemy ze zrozumieniem znaczenia pojęć których używa. Topografia zajmuje się bowiem, znacznie rzecz upraszczając, ukształtowaniem terenu i rozmieszczeniem na nim obiektów zarówno naturalnych jak i tworów człowieka. Najwyraźniej więc nie o topografię tu chodzi, a o zasięg geograficzny – obszar objęty opracowaniem. Zresztą już opis granic ziemi łukowskiej podany przez Autora jest bardzo ogólny i zbyt lakoniczny jak na opracowanie o tak sformułowanym tytule. Zabrakło tu mapy, która by sprawę wyjaśniła. Autor nadrabia ten błąd w tomie drugim, jednak w sposób niezbyt szczęśliwy. Zawiera on bowiem dwie mapy, na wyklejce na drugiej i trzeciej stronie okładki. Pierwsza z nich jest barwna, ale niestety, z nieznanых powodów Autor zamieścił obraz mapy przedstawiającej całe województwo lubelskie w II połowie XVI w. Pokazanie całego województwa, niepotrzebne i nieuzasadnione, spowodowało, że mapa została pomniejszona, wskutek czego nie da się z niej skorzystać, bo po prostu nic na niej nie widać. Druga, czarno-biała, dużo bardziej czytelna, przedstawia już tylko ziemię łukowską.

We *Wstępie* zabrakło niewątpliwie objaśnienia powodów dla których Autor nazwał swe opracowanie herbarzem. I czy opracowanie Autora zasługuje na takie miano? Czym jest bowiem herbarz? Formalnie, to dzieło zawierające rysunki lub opisy herbów, informacje o ich pochodzeniu i wyliczenie pieczętujących się nim rodów. Pierwsze herbarze były prowadzone od XIII w. przez heroldów tzw. role herbowe lub księgi turniejowe z barwnymi wizerunkami herbów; w późniejszych herbarzach dawano krótkie informacje o rodzinach należących do danego herbu. W polskich herbarzach na plan pierwszy wysunęła się treść genealogiczna, a od

połowy XIX w. poczęły się ukazywać prace sięgające do źródeł dokumentowych, zachowujące jednak po części charakter kompilacyjny⁵. Powstaje zatem pytanie czym jest owa treść genealogiczna? Czym jest genealogia? Genealogia, z greckiego „rodowód”, to nauka pomocnicza historii o stosunkach pokrewieństwa między ludźmi; zajmuje się ustaleniem filiacji i koicji oraz określeniem dat narodzin, ślubów, zgonów⁶. Zatem genealogia zajmuje się pokrewieństwem między ludźmi, wykrywa stosunki pokrewieństwa, ustala pokrewieństwo, pochodzenie, ustala rodowody. Herbarzem nazywa się także pracę, zawierającą wizerunki herbów. Opracowanie Autora nie odpowiada żadnej z przedstawionych wyżej definicji! Można je nazwać co najwyżej zbiorem materiałów do osadnictwa czy genealogii (i to raczej ostrożnie, bo Autor rzadko podaje informacje o filiacjach) ziemi łukowskiej. Gdy już jesteśmy przy tytule recenzowanego opracowania, warto podkreślić, że niezrozumiały wydaje się również dodatek *na Lubelszczyźnie*? Po pierwsze, tytuł przyjmuje przez to dość dziwną formę gramatyczną, po drugie, nie ma przecież innej ziemi łukowskiej. Po trzecie zaś nie bardzo wiadomo o jaką Lubelszczyznę tu właściwie chodzi? Czy o ziemię lubelską, czy o powiat? A może województwo? A jeśli tak, to w jakich granicach? Przedrozbiorowych czy obecnych? Nie bardzo zatem wiadomo czemu ma służyć ów dopisek? Trudno go uzasadnić, a tłumaczenia Autora, zamieszczone nie wiedzieć czemu dopiero w drugim tomie nic tu nie objaśniają (t. II, s. 47).

Ze *Wstępu* możemy wnioskować, że Autor korzystał z następujących opracowań: *Słownika historyczno-geograficznego województwa lubelskiego w średniowieczu*; rękopiśmiennych Rejestrów podatkowych z XVI i XVII w., herbarzy Bonieckiego, Uruskiego, Niesieckiego (dla XVIII i XIX w.) *Volumina Legum* i *Źródeł Dziejowych*. Trzeba ocenić korzystnie wykorzystanie wskazanego materiału. Było to o tyle naturalne, że do kilku wymienionych dzieł wykonał Autor indeksy. Jednak nie można się zgodzić z oceną Autora, że (s. 11) *Indeksy pozwoliły mi na sięgnięcie do informacji, które wcześniej nie były w pełni dostępne, a które w sposób istotny uzupełniły moje opracowanie*. Po pierwsze trudno uwierzyć, żeby tak istotny wpływ miały w tym opracowaniu dane pozyskane z powołanych indeksów, a po drugie, przez wiele dziesięcioleci badacze korzystali ze wskazanych dzieł bez indeksów Autora (były one cytowane w poważnych wydawnictwach⁷), zatem nieprawdziwe jest stwierdzenie o niepełnej ich dostępności. Naszej wiedzy na temat wykorzystanego przez Autora materiału rękopiśmiennego i wydanego

⁵ Tamże, s. 109-171.

⁶ Tamże, s. 18-20; J. Szymański, dz. cyt., s. 75-82.

⁷ Np.: W. Dworzaczek, *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego wieku XIV-XV*, Warszawa 1971, s. 333 (według indeksu, hasło: A. Pawiński); tenże, *Hetman Jan Tarnowski. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego*, Warszawa 1985, s. 461 (jak wyżej).

drukiem wcale nie pogłębia zestawianie źródeł (*Źródła*, t. I, s. 13-15 i t. II, s. 49-52). Podstawowy zarzut wobec tego zestawienia jest taki, że Autor pomija bardzo ważne informacje na temat miejsca przechowywania materiałów rękopiśmiennych z których korzystał (t. I, s. 14, t. II, s. 50-51) – to niedopuszczalne! Dla przykładu Autor wskazując akta parafialne (metrykalne) powinien podać: po pierwsze, gdzie są one przechowywane, a po drugie, jakich lat dotyczyły te metryki. Każdy powinien mieć bowiem możliwość zweryfikowania podanych informacji. Czyżby Autor nie zdawał sobie sprawy z konieczności umieszczania takich informacji w bibliografii? Pewne wykorzystane przez Autora wydawnictwa trudno uznać za właściwe. Autor najwyraźniej nie wiedział, że w literaturze bardzo krytycznie spogląda się na *Encyklopedię szlachecką*, zatem powoływanie się na to wydawnictwo w poważnych opracowaniach wydaje się nieostrożne. Tymczasem Autor traktuje je na równi z innymi poważnymi opracowaniami. Trzeba więc stwierdzić, że w gruncie rzeczy nie wiemy, w jaki sposób i na jakich źródłach Autor przeprowadził kwerendę, a co najwyżej możemy się tego domyślać. Analiza *Herbarza* wskazuje, że Autor nie przeprowadził własnej kwerendy dla okresu średniowiecza – oparł się jedynie na *Słowniku historyczno-geograficznym województwa lubelskiego w średniowieczu*. Na marginesie dyskusji o źródłach zauważmy, że ich zestawienie, czyli *Źródła* zawiera mnóstwo błędów, zwłaszcza w tomie pierwszym. Wymieńmy dla przykładu: brak podziału na źródła rękopiśmienne i drukowane oraz literaturę, brak informacji, kto źródła wydał, zdarzają się pominięte miejsca czy daty wydania oraz błędy w pisowni nazwisk, a niektóre pozycje wymienione są dwukrotnie.

Podobnie wiele zastrzeżeń można mieć do *Wykazu Skróków* (t. I, s. 16, t. II, s. 53). Wydaje się on być zbyt wąski. Można było wprowadzić znacznie więcej skrótów bez szkody dla tekstu. Zresztą Autor nie stosuje ich konsekwentnie, np. *s.* – *syn* a tymczasem, w tekście, (s. 19): *synów* a nie *s.* – to ulega zmianie dopiero w tomie drugim, gdzie Autor poszerzył zakres znaczeniowy skrótu (t. II, s. 53): *s.* – *syn(owie)*. Dlaczego Autor nie skraca nazw urzędów, ziem itd.? Np. Adam Bał, podczaszy łukowski (t. I, s. 20), dlaczego nie np.: pcz. łuk.? Są to szczegóły, jednak właśnie takie drobiazgi powodują również i to że omawiane opracowanie bardzo dużo traci.

Rozdziały: *Osadnictwo ziemi łukowskiej* (t. II, s. 13-31) i *Parafie ziemi łukowskiej* (t. II, s. 33-46) warto potraktować wspólnie. Oba stanowią chaotyczne pomieszanie informacji przypadkowo pozyskanych przez Autora i jego zdaniem nadających się do tego, by je tu umieścić. Po co np. w opisie osadnictwa (t. II, s. 13) informacje o mezolicie, neolicie, czy cmentarzyskach kultury łużyckiej lub znaleziskach okresu wpływów rzymskich na opisywanym obszarze? Jakie to ma znaczenie dla osadnictwa rycerskiego w ziemi łukowskiej? Jakie znaczenie mają tu kurhany

czy też nawet grodziska? Tym bardziej, że przy grodziskach Autor powołuje się na publikację z 1959 r. Tymczasem w archeologii często jeden sezon wykopalisk potrafi zmienić spojrzenie na pewne zagadnienia. Rodzi się zatem pytanie, po co takie rzeczy umieszczane są w herbarzu? Wątpliwość budzą też informacje o imionach urzędników podane przy opisie osadnictwa. Dla badaczy osadnictwa ważniejsze jest rozpoznanie od kiedy istniała dana kasztelania, jaki był jej zasięg terytorialny, natomiast imię urzędnika jest drugorzędne, ważniejsze jest ono np. dla genealogów. W tym miejscu warto jeszcze na chwilę powrócić do tomu pierwszego (t. I, s. 178-179), w którym Autor wymienia urzędników łukowskich, ale tylko średniowiecznych. Dlaczego? Ponieważ, jak sam to zaznaczył na końcu tego hasła, przepisał te informacje ze *Słownika historyczno-geograficznego województwa lubelskiego w średniowieczu*. Jednak nie jest to informacja ścisła. Bowiem, na przykład, wymieniony przez Autora kasztelan Florian (t. I, s. 178) uwzględniony jest w średniowiecznych spisach urzędników małopolskich⁸, a w *Słowniku* go nie ma⁹! Najwyraźniej Autor pisząc rozdział dotyczący osadnictwa ziemi łukowskiej (szczególnie jest to widoczne t. II, s. 16-18) czerpał z artykułu M. Gomółki (por., na przykład, tekst s. 10 powołanego artykułu i t. II, s. 16 *Herbarza*)¹⁰, spisów średniowiecznych urzędników łukowskich¹¹ i *Słownika*¹². Zatem obszernie fragmenty tego rozdziału opisują urzędników łukowskich, a nie osadnictwo. W innych miejscach rozdział ten sprawia raczej wrażenie kalendarium. Jeśli Autor faktycznie przebadał tak obszerny materiał źródłowy, to powinien potrafić samodzielnie zestawić spisy urzędników łukowskich i to dla całego okresu nowożytnego. Zauważmy jednak, że takie zestawienie już istnieje, czemuż więc Autor z niego nie skorzystał? *Dzieje parafii* to znowu przypadkowe dane, które wpadły Autorowi w ręce; co więcej, wygląda na to, że Autor nie miał pomysłu jak je ze sobą sensownie połączyć (a więc tekst ujednolicić). Wywód jest dość klarowny tylko w tych kilku przypadkach, gdy Autor miał ułatwioną pracę, bo parafie miały swoje opracowania, np. Trzebieszów (choć to raczej kalendarium a nie opis dziejów), Siedlce (t. II, s. 39-42). Ale przyjrzyjmy się dokonaniom Autora dla parafii, która nie miała takiego

⁸ *Urzednicy malopolscy XII-XV wieku*, opr. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrozumski, Wrocław 1990 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. IV, *Malopolska. Wojewodztwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie*, z. 1), s. 149.

⁹ *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 3, *Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu* (dalej: SHGLub), opr. S. Kuraś, Warszawa 1983, s. 144.

¹⁰ M. Gomółka, *Urzednicy lukowscy w sredniowieczu*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, 2007, nr 3, s. 7-20.

¹¹ *Urzednicy malopolscy XII-XV...*, s. 149-150.

¹² SHGLub, s. 144.

opracowania, np. Tuchowicz (t. II, s. 42). Autor zamieścił tu informacje dotyczące lat: 1350-1351, 1437, 1470-1480, 1494, 1529, 1531-1533. Ale przecież ta parafia istnieje do dziś. Czy aby na pewno nie można nic więcej napisać? Wobec tego, czy w ogóle warto było się tym zagadnieniem zajmować? Oba omawiane rozdziały należy więc uznać za niezbyt udane. To powinna być synteza, skrótkowo podane dzieje, zawierające najważniejsze informacje, a nie zbiór przypadkowych danych, tylko czasem omawiających faktycznie osadnictwo rycerskie w ziemi łukowskiej, czy dzieje parafii tej ziemi.

Herbarz jest wydawany w tak zwanym systemie holenderskim, to jest w każdym tomie znajdują się hasła od A do Ż. Trzeba podkreślić, że w przypadku tego typu wydawnictw jest to pomysł całkowicie chybiony. Obawiamy się, że powodem przyjęcia tej postaci *Herbarza łukowskiego* było nieukończenie kwerendy źródłowej i publikowanie na bieżąco posiadanych materiałów. Wskazywałyby na to słowa samego Autora (s. 10): *Niniejszy tom zawiera jedynie część zgromadzonego przeze mnie materiału, dlatego też umownie możemy nazwać go tomem pierwszym »Herbarza«, ze wszystkimi jego brakami i niedociągnięciami. Praca nad dalszymi tomami trwa.* Oznacza to, że Autor nie był w stanie porządnie i całościowo odtworzyć genealogii łukowskich rodzin. Materiały z kolejnego tomu uzupełniają, a czasem zmieniają przecież genealogię danej rodziny. Niekorzystnym wynikiem przyjęcia przez Autora takiego sposobu wydawania materiału są również powtórzenia; na przykład ta sama informacja o Augustynie Łuniewskim vicesgerensie łukowskim pojawiła się w *Herbarzu* dwukrotnie i to dosłownie (t. I, s. 179 i t. II, s. 204).

Warto jeszcze przedstawić garść szczegółowych uwag krytycznych dotyczących poszczególnych haseł opracowania nazwanego *Herbarzem* (t. I, s. 17-355 i t. II, s. 55-438). Przed tym jednak warto poznać, na kilku przykładach, sposób (techniki) pracy wykorzystywane przez Autora podczas zestawiania przezeń takich haseł. Jako przykład metody używanej przez Autora podajmy wymienioną przez niego w *Herbarzu* rodzinę Kluków (t. I, s. 125). Autor wymienia architekta Jana-Krzysztofa-Adriana Kluka i jego syna Krzysztofa, ucznia szkół pijarskich, a w kolejnym akapicie wspomina księdza Jana-Krzysztofa Kluka, przyrodnika. Tymczasem wystarczyło zajrzeć do *Polskiego Słownika Biograficznego*, by stwierdzić, że Krzysztof i Jan-Krzysztof to ta sama osoba. Nawet w tak ewidentnym przypadku Autor nie był w stanie zidentyfikować znanej osoby występującej w dwóch różnych źródłach! Technika pracy Autora dobrze obrazuje również opracowanie jego własnej rodziny – Wolińskich (t. I, s. 319-325 i t. II, s. 383-402). Przede wszystkim jest zupełnie niezrozumiałe, że Autor mając podobno opracowaną genealogię swojej rodziny, dzieli ją między dwa tomy. Nie jest to przypadek, a najwyraźniej działanie zamierzone, jednak oparte na zupełnie niezrozumiałych kryteriach. Świadczy

o tym chociażby liczba stron poświęconych tej rodzinie w obu tomach. Chociaż genealogia (wywód po mieczu) Autora jest przedstawiona w sposób jakiego należałoby się po takim wydawnictwie spodziewać (odnotujmy jednak niezrozumiały brak odniesień źródłowych po każdej informacji), to jednak tuż obok znalazły się dane dotyczące różnych, niepowiązanych genealogicznie Wolińskich. Metoda przyjęta przez Autora jasno dowodzi, że dopiero sukcesywnie opracowuje on materiał do kolejnych tomów. Nie wiemy również czego ma zdaniem Autora dowodzić stwierdzenie (t. I, s. 325): *W rodzinach Wolińskich, zamieszkałych w okolicach Łukowa, Lublina i Lubartowa, występowały te same imiona, i w miarę systematycznie rodziły się bliźnięta*. Podana argumentacja, jak domyślamy się, mająca wspierać wspólne ich pochodzenie, niczego nie dowodzi, bowiem imiona te są po prostu ogólnochrześcijańskie, popularne w tamtych czasach, a narodziny bliźniąt wynikają z predyspozycji genetycznej ich matek, a nie ojców, z czego Autor najwyraźniej zupełnie nie zdaje sobie sprawy. Dużo o metodzie pracy Autora mówi także przykład Hemplów (t. I, s. 91, t. II, s. 123). Zadziwiająca jest uwaga Autora o pochodzeniu tej rodziny z Mazowsza, gdy np. Uruski podaje: *Rodzina miejska warszawska*¹³! No i rzeczywiście Warszawa jest miastem mazowieckim! Autor nie zdaje sobie sprawy z tego, że genealogia tej rodziny została już opracowana¹⁴ i że w rzeczywistości Hemplowie pochodzili z Warmii. Autor w wielu przypadkach zakłada *implicite*, że osoby noszące to samo nazwisko należały do tej samej rodziny. Pod jednym nazwiskiem i herbem łączy więc osoby, które z pewnością nie miały ze sobą nic wspólnego, a zapewne część z nich nie należała w ogóle do szlachty. Na przykład, XV/XVI-wieczny biskup wileński Wojciech Tabor, używający herbu Półkozic, z pewnością nie miał nic wspólnego z XIX-wiecznym właścicielem dóbr w pow. siedleckim Ernestem Taborem; a obaj są umieszczeni pod hasłem Tabor h. Półkozic (t. II, s. 355; t. II s. 191). Należy przypuszczać, że Zwiling Lichtenberg, w 1888 r. właściciel Żebraka w pow. siedleckim był Żydem, a więc nie miał nic wspólnego z krakowską mieszczańską rodziną Lichtenbergów, której członkowie zostali nobilitowani przez cesarza Maksymiliana II w XVI w. i w 1601 r. uzyskali polski indygenat (tamta rodzina, nosiła nota bene nazwisko Lichtenberg, a nie jak chce Autor – Lichtenberg). Pochodną tego podejścia jest twierdzenie Autora (t. II, s. 96), podane w hasle o Dmowskich, iż z *dóbr Dmochy-Rogale lub Dmochy-Rozumy, w pow. drohickim, [...] wywodzą się też Dmochowscy*. Stwierdzenie to jest niedorzeczne i pokazuje zupełny brak należytej staranności badawczej Autora, a także nieznamość nowszej literatury. Innym problemem jest mechaniczne

¹³ S. Uruski, przy współudź. A. A. Kosińskiego, wykończony i uzupełniony przez A. Włodarskiego, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. V Warszawa 1908, s. 125.

¹⁴ Z. Janota Bzowski, *Dzieje rodziny Hemplów*, Warszawa 1987.

przepisanie przez Autora z publikowanego przez dra Grzegorza Welika spisu właścicieli ziemskich guberni siedleckiej z 1846 i 1888 r.¹⁵; bowiem ewidentnie nie wszystkie osoby tam umieszczone należały do stanu szlacheckiego, np. Bogusław Werner (t. II, s. 373) czy Karol Wessenberg (t. II, s. 374). Można mieć też wątpliwości co do szlacheckiego pochodzenia innych osób wymienionych w *Herbarzu*, np.: Felicjana Augustynowicza (t. I, s. 19), Kośmidrów (t. I, s. 129-130) czy Jana Kramarskiego (t. I, s. 132). W ogóle Autor nie bardzo radził sobie z materiałami drukowanymi, z których korzystał. Bardzo dobrze widać to na przykładzie opracowania tego samego dra Welika (którego zresztą Autor, t. II, s. 52, nazywa Weselikiem!) dotyczącego ziemianstwa guberni siedleckiej (dalej: ZGS)¹⁶. Z tego opracowania Autor korzysta wybiórczo i nie bardzo przy tym wiadomo, dlaczego pewne informacje są dla Autora warte druku a inne już nie. Widać, że Autor korzystał z danych znajdujących się przede wszystkim w zestawionych tam tabelach – ale nie zawsze! Przyjrzyjmy się Dmochowskiemu. Autor uwzględnia Stanisława Dmochowskiego (t. II, s. 96) powołuje się na pracę Welika, ale już znajdującego się w tej samej tabelce, wiersz wyżej, Leona Dmochowskiego nie umieszcza w swojej pracy. Zresztą o Stanisławie Dmochowskim można w ZGS (zgodnie z indeksem) przeczytać jeszcze na s. 64 i 96. Poza tym, w ZGS możemy znaleźć jeszcze Leona Dmochowskiego (s. 96 i 98), Rozalię Dmochowską (s. 37) i rodzinę Dmochowskich (s. 33, 36, 154). Tych informacji nie znajdziemy jednak w haśle dotyczącym Dmochowskich opracowanym przez Autora. Podobnie jak z Dmochowskimi jest np. z Kuszłami (t. II, s. 188 i ZGS wg indeksu). Jeśli chodzi o rodzinę Hemplów (t. II, s. 123, ZGS wg indeksu), to Autor wybiórczo korzysta jedynie z informacji zamieszczonych w tekście, a nie tabelach. W przypadku Platerów (t. II, s. 254, ZGS wg indeksu) Autor w ogóle nie wykorzystuje danych zebranych w ZGS. Rodzi to pytanie – jak wobec tego wyglądało wykorzystanie przez Autora innych materiałów: w jakiej części je zużytkował? I dalej, herb biskupa płockiego Andrzeja Stanisława Załuskiego (także biskupa łuckiego, chełmińskiego i krakowskiego oraz kanclerza koronnego) jest jednak powszechnie znany: to Junosza (t. II, s. 426). Podobnie dobrze znany jest herb literata Napoleona Żaby – Kościesza (t. II, s. 435), jak i wojewody (a nie wojskiego – to istotna różnica!) pomorskiego Ignacego Przebendowskiego – h. własny vel Kuna (t. I, s. 234) i wojewody inowrocławskiego Zygmunta Grudzińskiego (t. I, s. 88) – Grzymała. Z herbem Łosiów (t. I, s. 175) też jest problem: skąd Autor wie, że używali oni Dąbrowy, jak Łosiowie z północnego

¹⁵ G. Welik, *Spis właścicieli ziemskich guberni siedleckiej*, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie”, 11: 1999, s. 64-96 i G. Welik, *Spis majątków ziemskich guberni podlaskiej*, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie”, 13: 2002, s. 177-241.

¹⁶ G. Welik, *Zemianstwo guberni siedleckiej 1867-1912*, Siedlce 2009.

Mazowska (o ile wspomniani przez Autora Łosiowie z Kąkolewnicy to w ogóle szlachta). Skąd Autor wie, że występujący w 2 połowie XIX w. Filip Androlewski był zapewne herbu Jastrzębiec i pochodził z rodziny posiadającej w średniowieczu Czaple-Andrale na Podlasiu (t. I, s. 19)? Podobne pytanie dotyczy Łukasza Brzeskiego: dlaczego nie h. Ciołek, jak chce Uruski, ale Prawdzic? Nie ma sensu mnożyć bytów bez potrzeby, np. Badlińskich, Baniowskich (t. I, s. 21), Gołęgowskich (t. I, s. 78), Nuryńskich (t. I, s. 202), Oklińskich (t. I, s. 205) czy Oleńskich (t. I, s. 207), którzy w tekście noty okazują się być odpowiednio Bedlińskimi, Gołębiowskimi, Nurzyńskimi, Oknińskimi, Olędzkimi i Szaniawskimi; wystarczyłby przecież odnośnik. Z kolei w nocie o Nurzyńskich h. Rawicz (t. I, s. 202-203). Autor umieszcza też Narzymskich; czy aby wszyscy są tylko błędnie zapisanymi Nurzyńskimi czy też w grę wchodzi północno-mazowieccy Narzymscy h. Dołęga? W tej samej nocie, po osobach z I połowy XIX w. pojawia się ktoś z okresu II wojny światowej: skąd Autor wie (nie podając wyvodu), że ten ostatni pochodził z tej właśnie rodziny pieczętującej się Rawiczem? Te same wątpliwości dotyczą Brzozowskich h. Lubicz (t. I, s. 31). Jest też sytuacja odwrotna: Autor tworzy odrębne hasło dla Jana Łukaszewicza h. nieznanego, który w 1674 r. posiadał część dóbr w Grochówku (t. I, s. 178). Dalej Autor podaje: *Jest to przedstawiciel Grochowskich* i faktycznie ten sam Jan Łukaszewicz jest wymieniony wśród grupy Grochowskich h. Lubicz (t. I, s. 81)! Jaki właściwie był cel utworzenia odrębnego hasła dla Jana? To poważny błąd metodyczny wskazujący na zupełne zagubienie i bezradność Autora. Przy tym, skoro Autor sam raz daje Janowi herb Lubicz, to czemu w innym miejscu pozbawia go tego herbu? Można się domyślić, że Grabowscy pochodzą z *jakiegoś Grabowa* (t. I, s. 79), ciekawe jednak, skąd Autor wie, że owo Grabowo czy Grabów leżało w Małopolsce lub na Mazowszu. Znacznie bardziej rozsądnie postąpił Boniecki pisząc o nich: *...mieli wyjść, według Paprockiego, z Grabowa w powiecie sierpeckim ... Spotykamy ich z czasem we wszystkich stronach Rzeczypospolitej*¹⁷. Autor łączy również błędnie w jednym hasle (t. II, s. 216 i 218) Murawskich i Morawskich, a to dwa różne nazwiska. Natomiast wątpliwości Autora (t. I, s. 120) co do Kazanowskich h. Grzymała można rozwiać: pochodzili z sieradzkiego, z gałęzi później osiadłej w sandomierskim. Koniecpol, z którego pisali się Koniecpolscy h. Pobóg (t. I, s. 127) leżał w pow. radomszczańskim (radomskowskim) województwa sieradzkiego, a nie radomskim. Wasyl (Autor zapisuje to imię jako Wasil) Kluk z 1524 r. nie mógł mieć nic wspólnego z pochodzącym z Warmii architektem Janem-Krzysztofem-Adamem Klukiem i synem tego ostatniego Krzysztofem, znanym przyrodnikiem (t. I, s. 125). Łużeccy

¹⁷ A. Boniecki, dz. cyt., t. VII, Warszawa 1904, s. 4.

h. Lubicz (t. I, s. 169) pochodzili z Łużek w ziemi drohickiej, a nie z nieistniejących Łużek na Podolu. Ta błędna identyfikacja dobrze pokazuje niedostatki warsztatowe Autora. Uruski podał, że Łużeccy to rodzina podolska, więc Autor bez sprawdzania umieścił Łużki na Podolu, choć w herbarzu Bonieckiego można znaleźć poprawną lokalizację tej miejscowości. Zauważmy wreszcie, że żona kasztelana Stanisława Łużeckiego nie była wdową po Jacku Szembeku, ale po kasztelanie kamienieckim Jacku Szemberku (co łatwo było sprawdzić w *Polskim słowniku biograficznym*). Andrzej Dąbski h. Godziemba kasztelan bicki, a w zasadzie biecki, jak słusznie domyśla się Autor nie mógł mieć nic wspólnego z drobną szlachtą z parafii Trzebieszów; ci ostatni nie mogli więc być herbu Godziemba (t. I, s. 54). Przytoczony urząd senatorski Andrzeja Dąbskiego (czy raczej Dąbskiego, bo taka pisownia przyjęła się w historiografii) dobrze obrazuje metodę badawczą Autora czy raczej jej brak: spis urzędników województwa krakowskiego nie zna takiego kasztelana bieckiego, ale w *Herbarzu* Bonieckiego można znaleźć o Andrzeju notkę, z której wynika, że był on jednak tylko kasztelanem bieckim. Podobnie rzecz wygląda z Radzikowskimi z Radzikowa w parafii Zbuczyn (t. I, s. 240): nie mogli być oni h. Ogończyk, którego używali potomkowie kasztelana dobrzyńskiego Piotra Ogona, piszący się z Radzików w ziemi dobrzyńskiej. Piotr Dziackiewicz Mniszek z Zabołocia, wspomniany razem z Mniszchami (t. I, s. 187), nie może mieć nic wspólnego z tą magnacką rodziną. Umieszczenie kilku osób o tym samym pospolitym nazwisku, ale występujących w zupełnie różnych okresach, np. Majewskich (t. I, s. 181) czy Kobylińskich/Kobyleńskich/Kobyłańskich (t. I, s. 126) w jednej notce, pod wspólnym herbem jest niewątpliwie błędem metodycznym. Antoni Noffok (t. I, s. 200), którego Autor przytacza za Uruskim nie pochodził w ogóle z rodziny szlacheckiej, ale z mieszczańskiej osiadłej w Warszawie, a przybyłej z Pomorza Zachodniego (co można było sprawdzić w *Polskim Słowniku Biograficznym*¹⁸).

Podsumowując, należy zauważyć, że w *Herbarzu* widać ogrom pracy włożonej przez Autora. Niestety, poważne błędy metodologiczne popełnione przez Autora w praktyce uniemożliwiają korzystanie z tego dzieła. Otrzymaliśmy bowiem zestaw regestrów sporządzonych zarówno z mało wykorzystywanych źródeł, jak i z dobrze znanej literatury. Co więcej, mamy do czynienia z jedynie prostą kompilacją, bez jakiegokolwiek próby krytycznej oceny wyzyskanego materiału, a także bez próby odtworzenia genealogii rodzin. Widać, że skonstruowanie i napisanie tego typu monografii było po prostu poza zasięgiem możliwości Autora. Bez rozpoznania

¹⁸ R. Kołodziejczyk, *Noffok (Nofok, Noffock, Nofock, Neufoch) Jan Antoni (1748-1820), kupiec i bankier warszawski, działacz wolnomularski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 167-169.

genealogii i stanu majątkowego poszczególnych rodzin, jak i związków pomiędzy nimi nie da się takiej pracy poprawnie napisać (a Autor takich prac, jak widać, nie przeprowadził i nie opublikował). Nieodzowna przy takich przedsięwzięciach jest także erudycja, której Autorowi niewątpliwie zabrakło.

Piotr Andrzej Dmochowski, Andrzej Sikorski
Polskie Towarzystwo Heraldyczne - Warszawa

Bibliografia

Słowniki:

Dzieje Lubelszczyzny, t. 3, *Słownik historyczno geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu*, opr. S. Kuraś, Warszawa 1983

Herbarze:

A. Boniecki, *Herbarz polski*, Cz. I, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. I, Warszawa 1899; t. VII, Warszawa 1904

S. Uruski, przy współudz. A. A. Kosińskiego, wykończony i uzup. przez A. Włodarskiego, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. V Warszawa 1908

Spisy:

Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku, opr. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P. K. Wojciechowski, B. Wyrozumska, Wrocław 1990 (*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. IV, *Małopolska. Województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie*, z. 1)

Monografie:

J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983 [wyd. 3]

W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959

W. Dworzaczek, *Hetman Jan Tarnowski. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego*, Warszawa 1985

W. Dworzaczek, *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego wieku XIV-XV*, Warszawa 1971

Z. Janota Bzowski, *Dzieje rodziny Hemplów*, Warszawa 1987

G. Welik, *Ziemiaństwo guberni siedleckiej 1867-1912*, Siedlce 2009

Artykuły:

M. Gomółka, *Urzędnicy łukowscy w średniowieczu*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, 2007, nr 3, s. 7-20

R. Kołodziejczyk, *Noffok (Nofok, Noffock, Nofock, Neufoch) Jan Antoni (1748-1820), kupiec i bankier warszawski, działacz wolnomularski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 167-169

G. Welik, *Spis właścicieli ziemskich guberni siedleckiej*, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie”, 11: 1999, s. 64-96

G. Welik, *Spis majątków ziemskich guberni podlaskiej*, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie”, 13: 2002, s. 177-241

Materiały internetowe:

<<http://www.ckhwydawnictwo.pl/index.php?strona=wyd>> [dostęp: 03.10.2014]

WIESŁAW BONDYRA, WŁASNOŚĆ ZIEMSKA W WOJEWÓDZTWIE BĘLSKIM
W CZASACH SASKICH, LUBLIN 2015, SS. 289

Studium Wiesława Bondyry zatytułowane *Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich* wpisuje się w nurt szerokich, interdyscyplinarnych badań historycznych prowadzonych pod kątem prawnym, gospodarczym, demograficznym, społecznym i genealogicznym¹. Poruszone w rozprawie rozważania nad własnością ziemską na Rusi Czerwonej w dawnej Polsce podejmowane były już przez wielu badaczy², jednak jak stwierdza Autor, przygotowane przez nich

¹ Zob. M. Horn, *Zaludnienie województwa bełskiego w 1630 r.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. XXI: 1959, s. 67-97; W. Trzebiński, *Działalność urbanistyczna magnatów i szlachty w Polsce XVIII w.*, Warszawa 1962; A. Homecki, *Rozwój terytorialny latyfundiów Lubomirskich starszej gałęzi rodu w latach 1581-1754*, „Studia Historyczne”, R. XV: 1972, z. 3, s. 417-442; I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976; W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977; *Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV-XVIII wieku. Spisy*, opr. H. Gmiterek i R. Szczygieł, Kórnik 1992; H. Gmiterek, *Lipsy na Rusi. Z dziejów karier szlachty wielkopolskiej na Rusi Czerwonej w XVI-XVIII w.*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, t. II: 1995, s. 121-143; R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na kresach dawnej Rzeczypospolitej*, cz. 2: *Ziemie ruskie Korony*, t. VI: *Województwo bełskie, Ziemia Chełmska województwa ruskiego*, Wrocław 1995; J. Muszyńska, *Straty demograficzne i zniszczenia gospodarcze w Małopolsce w połowie XVII w. Problemy badawcze*, [w:] *Rzeczypospolita w latach potopu*, pod red. J. Muszyńskiej J. Wijaczki, Kielce 1996, s. 275-288; J. Długosz, *Latyfundia Lubomirskich w XVII w. Powstanie, rozwój, podziały*, Opole 1997; I. Rolska-Boruch, *Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych Lubelszczyzną 1500-1700*, Lublin 1999; R. Ważna, *Działalność gospodarcza starostów bełskich w XVI-XVIII w.*, „Rocznik Przemyski”, t. XXXV: 1999, z. 4, s. 59-86; K. Pułaski, *Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy*. Monografie i wzmianki t. I-II, Warszawa 2004; D. Bąkowski-Kois, *Zarządcy dóbr Elżbiety Sieniawskiej – studium z historii mentalności 1704-1726*, Kraków 2005; Z. Anusik, *Własność ziemska w powiecie sandomierskim w roku 1629*, „Przegląd Nauk Historycznych”, R. XI: 2012, nr 2, s. 25-80.

² Zob. A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*. T. VII. *Ziemie ruskie. Ruś Czerwona*. Cz. 1-2, Warszawa 1902-1903; P. Dąbkowski, *Podział administracyjny województwa ruskiego i bełskiego w XV w.*, Lwów 1939; M. Horn, *Zaludnienie województwa bełskiego w 1630 r.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. XXI: 1959, s. 67-97; tenże, *Rzemiosło miejskie województwa bełskiego w I połowie XVII w. Zagadnienia kryzysu gospodarczego Rzeczypospolitej w XVII w.*, Wrocław 1966; tenże, *Kryzys gospodarczy powiatowego miasteczka Grabowca w ziemi bełskiej w pierwszej połowie XVII wieku i walka jego mieszkańców z uciskiem feudalnym*, Opole 1967; A. Świeżawski, *Wcielenie ziemi rawskiej, gostyńskiej i bełskiej do Korony 1462*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, seria I, z. 27, 1962, s. 35-45; tenże, *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*, „Przegląd Historyczny”, t. LXXII: 1981, s. 269-286; tenże, *Ziemia bełska. Zarys dziejów politycznych do roku 1462*, Częstochowa 1990; H. Stamirski, *Hrubieszów i okolice u schyłku średniowiecza*, Hrubieszów 1976; E. Trzyna, *Ziemia sanocka i struktura jej własności feudalnej od połowy XVI do drugiej połowy*

monografie dotyczą różnych okresów historycznych (od średniowiecza po wiek XVIII), jak również odnoszą się do ważniejszych osad dzisiejszej Polski wschodniej i południowo-wschodniej, pomijając jednocześnie kwestie własnościowe miejscowości położonych w obecnych granicach Ukrainy. Ponadto znaczna część istniejących publikacji – zwłaszcza tych starszych – czasy saskie omawia dość powierzchownie, czy zgłębia je pomija. Problem ten dotyczy również historiografii ukraińskiej i rosyjskiej, które dotychczas wykazały niewielkie zainteresowanie dziejami Bełżczyzny w czasach staropolskich³ (s. 16). Wymienione powyżej braki stały się zatem głównym powodem podjęcia przez Wiesława Bondyrę badań nad strukturą własności ziemskiej, kwestią osadnictwa, czy też podziałami majątków w województwie bełskim⁴. Studia nad własnością ziemską w dawnej Polsce prowadzić można na podstawie wielu źródeł – głównie skarbowych, które następnie należy uzupełnić danymi z akt sądowych oraz informacjami wyciągniętymi ze zbiorów podworskich⁵. Najbardziej wartościowymi archiwaliami w przypadku województwa bełskiego, jak wskazuje Bondyra, są rejestry podatkowe i lustracje królewsczyzn, przy czym wspomnianych lustracji w czasach saskich nie przeprowadzano regularnie, a *chronologiczne* najbliższa pochodzi z 1765/66 r. (s. 16) Podobny problem dotyczy rejestrów podatkowych, które dotąd pomijano w badaniach własnościowych, gdyż zdaniem Autora *prawie wszystkie spisy z lat 1717, 1726-28 i 1731 są tylko taryfami podat-*

XVII w., „Rocznik Województwa Rzeszowskiego”, t. IX: 1978, s. 145-184; A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Wrocław 1991; Z. Budziński, *Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII w. Stan, rozmieszczenie, struktura wyznaniowa i etniczna*, t. I, Przemyśl 1993; tenże, *Kresy południowo-wschodnie w drugiej połowie XVIII w.*, t. I: *Statystyka wyznaniowa i etniczna*, t. II: *Atlas geograficzno-historyczny*, Przemyśl 2005-2006; K. Przyboś, *Wielka własność ziemska w ziemi przemyskiej w XVII w.*, „Rocznik Przemyski”, t. XXVIII: 1991/92, s. 185-198; tenże, *Wielka własność ziemska w ziemi przemyskiej i sanockiej w II połowie XVII w.*, [w:] *Sąsiedztwo. Osadnictwo na pograniczu etnicznym polsko-ukraińskim w czasach nowożytnych*, pod red. J. Półciwartka, Rzeszów 1997, s. 79-101; Z. Budziński, K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 r.*, Rzeszów 1997; tychże, *Rejestr poborowy ziemi sanockiej 1640 r.*, Rzeszów 1998; tychże, *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1658 r.*, Rzeszów 2000; tychże, *Rejestr głównego ziemi przemyskiej z 1674 r.*, Rzeszów 2000.

³ Zob. J. M. Grossman, *Folvarki gosudarstviennych imenij russkogo i belzskogo vojevodstv vo vtoroj polovinie XVI v.*, „Jažegodnik po agrarnoj istorii vostočnoj Evropy”, 1961, s. 135-146; tenże, *O rassloženii krestian russkogo i belzskogo vojevodstv v XVII v.*, [w:] *Materiały do istorii selskogo chozajajstva i krestjanstva SSSR*, t. VIII, Moskwa 1974, s. 42-79; J. P. Kis, *Vynyknennja i rozstasuvannja mist na terytorii russkogo i belskogo vojevodstv vid XIV do seredyiny XVII st.*, „Archivy Ukrainy”, 1968, nr 1, s. 35-41; M. Krykun, *Podymni rejestry peršoj i počatku drogoj polovyny XVIII st.*, „Istoryčni žerela ta jich vykorystannja”, t. VII: 1972, s. 69-79; T. Kostruba, *Belz i Belzka zemlja vid najdawnišych časiv do 1772 roku*, ed. N.M. Olynyk, New-York-Toronto 1989; V. Slobodian, *Cerkvi Cholmskoj eparchii*, Lviv 2005.

⁴ Zob. K. Przyboś, *Wielka własność ziemska w ziemi przemyskiej i sanockiej...*, s. 81, s. 101.

⁵ Por. Tenże, *Wielka własność ziemska w ziemi przemyskiej...*, s. 185; tenże, *Wielka własność ziemska w ziemi przemyskiej i sanockiej...*, s. 80.

kowymi, najczęściej [...] szczątkowymi, powtarzającymi dosłownie dane z rejestrów z lat 1673-76, a niekiedy z 1690 r. Przyczyną takiej sytuacji jest fakt, iż we wspomnianych rejestrach przepisywano nie tylko stare sumy, ale także dawnych posesorów, nie przejmując się ich niezgodnością z ówczesnym stanem faktycznym. Poborcy zainteresowani byli [bowiem – U. K.] konkretną sumą wpływów, a nie wnikaniem w niejednokrotnie skomplikowane i niejasne tytuły własności. Ponadto, jak podkreśla dalej Bondyra, przy wielu miejscowościach w ogóle nie wymieniono osób, które je dzierżawiły, bądź też nie podano ich przynależności do poszczególnych królewskich czyżn lub własności duchownych (s. 17). Dane uzyskane z powyższych źródeł zostały dodatkowo uzupełnione przez Badacza informacjami zaczerpniętymi z ksiąg grodzkich (bełskich, buskich, grabowieckich, horodelskich), ziemskich (bełskich, chełmskich, krasnostawskich, lubelskich i włodzimierskich), jak również z wymienionych powyżej archiwaliów podworskich i sądowych, które niejednokrotnie stały się podstawowym materiałem informacyjnym (s. 19). Ramy chronologiczne zaś praca dotyczy obszaru dawnego województwa bełskiego wraz z ziemią chełmską, które zlokalizowane były w północnej części Rusi Czerwonej. Za główny cel rozprawy uznano natomiast omówienie szlacheckiej własności ziemskiej w oparciu o zamożność poszczególnych rodów zamieszkujących terytorium dawnego województwa bełskiego.

Monografia składa się z trzech rozdziałów, dwóch aneksów, bibliografii, indeksu nazwisk oraz trzech map prezentujących województwo bełskie w I połowie XVIII w.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Struktura własności ziemskiej w województwie bełskim* (s. 21-56), autor nakreślił historię i kształt województwa bełskiego, po czym skupił się na wnikliwym ukazaniu struktury tego obszaru. Zgodnie z danymi podanymi przez Bondyrę województwo bełskie utworzone zostało w 1462 r. i powierzchniowo należało do jednych z mniejszych na obszarze Rzeczypospolitej, dzieliło się na cztery powiaty (bełski, buski, grabowiecki, horodelski). Kształt województwa oraz jego granice nie zmieniły się właściwie do I rozbioru Polski w 1772 r., kiedy to w całości dostało się ono pod panowanie austriackie. Kilka lat później na podstawie konwencji warszawskiej z dnia 9 lutego 1776 r. zwrócono Rzeczypospolitej niewielką – północną część tego terytorium (z Dubienką, Korytnicą i 14 wsiami), jednak podczas III rozbioru Polski w 1795 r. i te ziemie wcielono do zaboru austriackiego (s. 21-24). Własność ziemska w województwie bełskim i jej struktura, które stały się elementem dalszych rozważań Autora, uznane zostały przez niego za niezmiennie charakterystyczne dla epoki i dla terenów wschodnich Rzeczypospolitej (s. 24). Typowe były tutaj bowiem królewskie czyżny (zlokalizowane głównie w południowej, południowo-zachodniej i południowo-wschodniej części

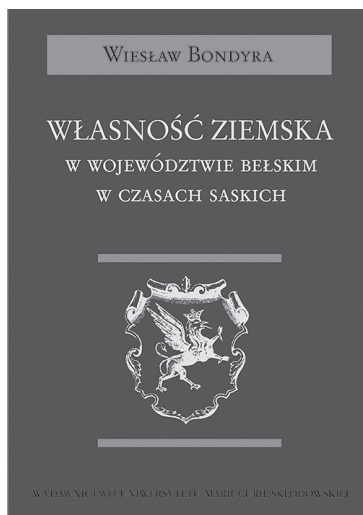
województwa bełskiego), które dla wielu rodów wywodzących się z innych obszarów Rzeczypospolitej [...] stawały się bazą wzrostu dziedzicznych fortun i stanowiły na tym obszarze około 28,41% ogółu posiadłości. Tereny te należały przede wszystkim do rodów – Cetnerów, Jabłonowskich, Potockich, Sieniawskich, Zamoyskich, a ich rozdawnictwo stało się narzędziem celowej polityki dworu królewskiego, promującej dotychczasowych wiernych stronników i zyskującej nowych. Ogółem dobra królewskie w województwie bełskim, jak sugeruje Autor, w początkowym okresie czasów saskich stanowiły – 15 miast, 149 wsi całych i 1 część. Mniejsze tenuty natomiast (zlokalizowane na północny-zachód i wschód od Bełza oraz na północnych krańcach województwa) były własnością głównie rodziny – Branickich, Potockich i Wiśniowieckich (s. 25, 29-52)⁶. Na tym tle, wyjątkowo skromnie prezentują się dobra duchowne, których w województwie bełskim było 4,25% i zazwyczaj pochodziły one jeszcze z nadań późnośredniowiecznych. Warto zauważyć, że w przypadku majątków kościelnych istniały także nierówności w wielkości własności Kościoła rzymsko-katolickiego i Cerkwi greckokatolickiej na korzyść tego pierwszego, co związane było z dominacją wyznania łacińskiego wśród szlachty⁷. W czasach saskich bowiem, jak konstatuje Badacz, zdecydowana większość województwa bełskiego należała do rzymsko-katolickiej diecezji chełmskiej. Wyjątkiem była niewielka część południowo-wschodnia z Lubaczowem, Cieszanowem i Oleszycami, która wchodziła w skład diecezji przemyskiej, a Niemirów wraz z południową częścią powiatu buskiego – do archidiecezji lwowskiej. Najważniejszymi beneficjentami nadań ziemskich były natomiast klasztory – dominikanów, bernardynów, brygidek, franciszkanów, bazylianów, sakramentek, trynitarzy oraz misjonarzy. W województwie bełskim istniało wówczas 46 parafii rzymskokatolickich i każda z nich, poza dziesięcinami, posiadała uposażenie gruntowe, jak i kilku poddanych w miejscowości uchodzącej za ośrodek parafialny. Wyznanie

⁶ Zob. T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej. Funkcje urzędów i królewszczyzn w procesie przeobrażeń warstwy społecznej*, Wrocław 1977, s. 79-137. Zob. też W. Ćwik, *Miasta królewskie Lubelszczyzny w drugiej połowie XVIII w.*, Lublin 1968; K. Wróbel-Lipowa, *Kultura materialna miast królewskich województwa bełskiego w XVIII w.* Dubienka, Grabowiec, Horodło, Tyszowce, Lublin 1986.

⁷ Zob. A. Pawłowska, *Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807*, „Rocznik Chełmski”, t. III: 1997, s. 65-79; A. Gil, *Chełmskie diecezje obrządku wschodniego. Zagadnienia organizacji terytorialnej w XVII i XVIII w.*, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. V, Przemyśl 2000, s. 29-60; J. Marczewski, *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Lublin 2013, s. 283-416, s. 593-647. Zob. też B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich 966-1939*, cz. 2, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. XIX:1969, s. 271-351; A. Gil, *Chełmska diecezja unicka 1596-1810. Dzieje i organizacja*, Lublin 2005; J. Pielas, *Magnat i szlachcic a „jego” parafia w XVII-XVIII w. w świetle archiwaliów wybranych rodzin szlacheckich województwa sandomierskiego*, „Nasza Przyszłość”, t. 104: 2005, s. 129-161; B. Szady, *Wizytacje diecezji chełmskiej – wizytacja biskupa Krzysztofa Jana Szembeka 1714-1718*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. LXXXVII:2007, s. 245-273.

unickie cieszyło się natomiast popularnością wśród biedniejszej społeczności zamieszkującej ten obszar, co miało przełożenie na niższe uposażenie i mniejszą liczbę poddanych (s. 26, 52-56)⁸.

W rozdziale drugim, noszącym tytuł *Wielcy właściciele dóbr dziedzicznych* (s. 57-85), zaprezentowane zostały sylwetki najpotężniejszych właścicieli posiadłości znajdujących się w województwie bełskim. Spośród wymienionych do jednego z największych rodów należeli bez wątpienia Potoccy z linii „srebrnych” Pilawitów, pomimo iż – jak podkreślił Bondyra – *u progu czasów saskich jeszcze żaden z nich indywidualnie nie mógł się równać majątkiem z Aleksandrem Michałem Łaszczem*⁹ (zm. 1720), wojewodą bełskim, bądź też z Tomaszem Józefem Zamoyskim¹⁰ (zm. 1725), starostą płoskirowskim i ordynatem zamojskim. Przedstawicielem rodu Potockich, który dzięki sukcesji po bezpotomnym stryju Stanisławie Władysławie (zm. 1732)¹¹, jak również po zagarnięciu majątku po wymarłych Łaszczech z Tuczap, *bezwzględnie wysunął się na czoło tutejszych posiadaczy ziemskich* był Franciszek Salezy Potocki¹² (zm. 1772), późniejszy wojewoda kijowski. Był on bowiem właścicielem 8 miast, 44 wsi całych oraz 13 części, przez co *stał się najmajętniejszym, najpotężniejszym i najbardziej wpływowym człowiekiem na tym obszarze*. Należący do niego Krystynopol zaś stanowił jeden z ważniejszych ośrodków politycznych, kulturalnych i gospodarczych w ówczesnej Rzeczypospolitej (s. 57). Autor podkreślił jednak, że początek dominacji Potockich w województwie bełskim przypada dopiero na II połowę XVII w. Wcześniej zaś ród ten nie posiadał na tym obszarze żadnych dóbr. Twórcą potęgi Potockich, według Bondyry, był Feliks (Szczęsny) Kazimierz¹³ (zm. 1702), hetman wielki koronny i kasztelan krakowski. Dziedzicami zgromadzonego przez niego majątku byli nato-

⁸ Por. Z. Budziński, *Ludność pogranicza...*, s. 60-79.

⁹ Zob. A. Sowa, *Łaszcze Aleksander Michał*, [w:] PSB, t. XVIII, s. 260-261.

¹⁰ Zob. M. Kozaczka, *Poczet ordynatów Zamoyskich*, Warszawa-Tarnów 2002, s. 41-48.

¹¹ Zob. A. Link-Lenczowski, *Potocki Stanisław Władysław*, [w:] PSB, t. XXVIII, s. 154-156.

¹² Zob. M. Czeppe, *Potocki Franciszek Salezy*, [w:] PSB, t. XXVII, s. 814-823; T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, Warszawa 1997, s. 266-267; Rody magnackie Rzeczypospolitej, opr. H. Kamiński, M. Wilińska, M. Ziemińska, Warszawa 2009, s. 156-157.

¹³ Zob. A. Przyboś, *Potocki Feliks (Felicjan, Szczęsny) Kazimierz*, [w:] PSB, t. XXVII, s. 807-812.

miast jego synowie – wspomniany już Stanisław Władysław (zm. 1732), Michał¹⁴ (zm. 1749), wojewoda wołyński, oraz Józef Felicjan¹⁵ (zm. 1732), strażnik koronny (s. 58-65). W dalszej części swych rozważań Badacz skupił się nad postacią Aleksandra Michała Łaszcz (zm. 1720), wojewody bełskiego, którego uznał za *indywidualnie najzamożniejszego właściciela ziemskiego w woje[wództwie] bełskim w tym czasie*. Posiadał on bowiem 3 miasteczka, 22 wsie oraz 8 części wsi (s. 66). Dziedzicem Aleksandra był jego jedyny syn – Józef Antoni¹⁶ (zm. 1748), który w 1726 r. wstąpił w stan duchowny i pełnił funkcję biskupa sufragana chełmskiego i koadiutora kijowskiego. Po jego śmierci dobra mu przynależne odziedziczyła jego siostrzenica Anna Elżbieta z Potockich (zm. 1772), wojewodzianka poznańska, i jej mąż wspomniany już wcześniej Franciszek Salezy (s. 66-68). Pose-sorami części województwa bełskiego byli również Zamoyscy, spośród których Autor koncentruje się przede wszystkim na wspomnianym już Tomaszu Józefie, do którego należała bełska część ordynacji zamojskiej – łącznie 1 miasto, 19 wsi oraz 2 części wsi (s. 68-71)¹⁷. Właścicielem części omawianego obszaru (południowo-zachodniego) był także hetman Adam Mikołaj Sieniawski¹⁸ (zm. 1726), do którego należały dobra oleszyckie liczące ogółem 1 miasteczko i 14 wsi. Po Adamie dobra te przejęła jego córka Zofia Maria¹⁹ (zm. 1771) wnosząc ogromną fortunę w swe dwa małżeństwa – ze Stanisławem Ernestem Denhoffem²⁰ (zm. 1728), hetmanem polnym koronnym, i Aleksandrem Augustem Czartoryskim²¹ (zm. 1782), wojewodą ruskim (s. 71-72)²². Spośród innych zamożnych i wpływowych rodów, w których rękach znajdowały się tereny województwa bełskiego Bondyra wymienia – Cetnerów, Wiśniowieckich, Lubomirskich, Wielhorskich, Myszowskich, Tarnowskich, Bełżeckich, Stadnickich, Prażmowskich, jak również pojedynczych przedstawicieli innych familii, jak Józefa Sierakowskiego²³ (zm. 1748), starostę Olszańskiego,

¹⁴ Zob. A. Link-Lenczowski, E. Szklarska, *Potocki Michał*, [w:] PSB, t. XXVIII, s. 97-101.

¹⁵ Zob. A. Link-Lenczowski, *Potocki Józef Felicjan*, [w:] PSB, t. XXVIII, s. 58-59.

¹⁶ Zob. J. Staszewski, *Łaszcz Józef Antoni*, [w:] PSB, t. XVIII, s. 261-262.

¹⁷ Zob. *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*, pod red. K. Myślińskiego, Zamość 1969; J. Kasperek, *Gospodarka folwarczna ordynacji zamojskiej w drugiej połowie XVIII w.*, Wrocław 1972; E. Dubas-Urwanowicz, *Formy zarządu dóbr Tomasza Zamojskiego w latach 1618-1638*, „Rocznik Zamojski”, t. II: 1988, s. 5-45; J. Niedźwiedź, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003; A. Sidorowska, *Klucz szczebrzeski Ordynacji Zamojskiej w XVII-XVIII w.*, Lublin 2009.

¹⁸ Zob. A. Link-Lenczowski, *Sieniawski Adam Mikołaj*, [w:] PSB, t. XXXVII, s. 105-115.

¹⁹ Zob. W. Konopczyński, *Czartoryska Maria Zofia*, [w:] PSB, t. IV, s. 248-249.

²⁰ Zob. K. Lepszy, *Denhoff Stanisław Ernest*, [w:] PSB, t. V, s. 115-117.

²¹ Zob. W. Konopczyński, *Czartoryski Aleksander August*, [w:] PSB, t. IV, s. 272- 275.

²² Por. T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej...*, s. 79. Zob. też K. Kuśnierz, *Sieniawa. Założenie rezydencjonalne Sieniawskich, rozwój przestrzenny w XVII oraz XVIII w.*, Rzeszów 1984.

²³ Zob. E. Szklarska, *Sierakowski Józef* [w:] PSB, t. XXXVII, s. 268- 269.

Jadwigę z Saczków Zahorowską (zm. 1722), wdowę po Stefanie (zm. 1696), kasztelanie wołyńskim, Józefa Karczewskiego (zm. 1725), starostę żytomierskiego, Józefa Kuropatnickiego (zm. 1742), kasztelana bieckiego oraz Rafała Sarbiewskiego (zm. 1715), kasztelana braclawskiego.

Rozdział trzeci zatytułowany *Własność ziemska szlachty średniej* (s. 87-149) poświęcony został omówieniu najważniejszych rodów należących do bogatej, średniej i drobnej szlachty, która *mimo stopniowego rozrostu fortun magnackich, w województwie bełskim liczebnie wciąż przeważała* (s. 87). Jedną z najzamożniejszych familii szlacheckich zamieszkujących badany obszar byli Duninowie, do których należały dobra uhnowskie, a ich właścicielami w czasach saskich był Stanisław Dunin (zm. 1713), skarbnik bełski (s. 87-88). Kolejnymi przedstawicielami zamożnej szlachty były dwa rody Radeckich herbu Godziemba i herbu Doliwa. Pierwsi z wymienionych przenieśli się do województwa bełskiego z ziemi lwowskiej, gdzie znaczne dobra uzyskał Mikołaj Stefan Radecki²⁴ (zm. ok. 1703), chorąży horodelski. Familia ta jednak pod koniec epoki saskiej zaczęła podupadać. Inaczej zaś potoczyły się losy niespokrewnionych z nimi – Radeckich herbu Doliwa, którzy na początku XVIII w. sukcesywnie zwiększali posiadany majątek, a do największych posesorów wywodzących się z tego rodu należał Jan Stanisław Radecki (zm. 1731/32), chorąży bełski (s. 88-91). Niemałą fortunę posiadali również Głogowscy, wśród których Mikołaj (zm. 1720), łowczy bełski dysponował ponoć znacznym majątkiem. W rzeczywistości jednak, jak wskazuje Autor, majątność ta okazała się pozorna, gdyż ten mając w posiadaniu 2 miasteczka, 5 wsi i 7 części wsi – dzielił je z czterema braćmi, a po jego śmierci zostały one rozdzielone pomiędzy licznych spadkobierców (s. 91-95). Spośród zamożnych rodów zamieszkujących województwo bełskie Bondyra wymienia również Siekierzyńskich, którzy weszli w posiadanie tamtejszych majątków dzięki sukcesji po bezpotomnym Marku Matczyńskim²⁵ (zm. 1697), wojewodzie ruskim. Innymi wpływowymi rodami na tym terenie byli także – Komorowscy, Lipsy, Czaccy, Ołtarzewscy, Orchowscy, Suchodolscy, Zielińscy herbu Świnka z Mazowsza, Radzimińscy, Podhorodeccy, Jastrzębscy, Kurdwanowscy, Rzeczyccy, Trembińscy, Wydźgowie, Dąbscy, Miareccy, Żulińscy, Wojscy. W dalszej części rozważań Autor wspomniał również o Ankwiczach, posiadających dobra miękiskie, które w 1726 r. Hieronim Ankwicz (zm. 1747), kasztelan zawichojski sprzedał hetmanowej Elżbiecie z Lubomirskich Sieniawskiej²⁶ (zm. 1729) lub jej

²⁴ Zob. M. Nagielski, *Radecki Mikołaj Stefan*, [w:] PSB, t. XXIX, s. 676-678.

²⁵ Zob. H. Kotarski, *Matczyński Marek*, [w:] PSB, t. XX, s. 175-176; M. Ujma, *Egzekutorzy i spadkobiercy wojewody ruskiego Marka Matczyńskiego w świetle jego testamentu z 1695 r.*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane prof. Adamowi Lityńskiemu*, Białystok 2010, s. 399-411.

²⁶ Zob. A. Link-Lenczowski, B. Popiołek, *Sieniawska z Lubomirskich Elżbieta Helena*, [w:] PSB, t.

córcie Marii Zofii (s. 95-142). Poza zaprezentowanymi powyżej potężnymi rodami, Bondyra wymienił także przedstawicieli rodów należących do drobniejszej szlachty, która opiekowała się posiadanymi ziemiami bełskimi stosunkowo krótko, bo zazwyczaj przez jedno pokolenie (s. 142-147). Końcowy fragment rozdziału, zgodnie z przyjętym przez Autora schematem, powinien być poświęcony odnotowaniu najdrobniejszych posesjonatów reprezentujących szlachtę zagrodową. Dokonanie takiego spisu okazało się jednak nierealne, ze względu na niekompletność źródeł. Wprawdzie, jak tłumaczy Badacz, pojedyncze nazwiska występują szczątkowo we wszelakich rejestrach pogłównego, jednak na podstawie informacji w nich zawartych nie jest możliwe wysnucie obszerniejszych wniosków (s. 147-149).

Pracę wieńczy syntetyczne zakończenie (s. 151-154), w którym Autor dowodzi, że-przejmowanie lub pozyskiwanie dóbr na obszarze województwa bełskiego, odbywało się zazwyczaj na zasadzie kontraktów kupna i sprzedaży; zastawu dóbr na skutek niewypłacalności, czy też przejęcia zastawnych dóbr przez wierzyciela w dziedziczną własność. Wnioskiem, na który jednak szczególnie należy zwrócić uwagę, jest stwierdzenie Badacza, iż *kluczem do badań zmian w obrębie własności szlacheckiej jest znajomość koligacji rodzinnych, gdyż spadki po zmarłych, podziały rodzinne i posagi stanowiły najczęstszy powód zmiany dzierżycieli majątków (także królewsczyzn). Rodzinny charakter znacznego odsetka obrotu dobrami jest niekiedy trudno rozpoznawalny wobec nader licznych przypadków dziedziczenia w linii żeńskiej, a w szczególności wielokrotnego zamążpójścia dziedziczek i w konsekwencji zmian nazwisk*²⁷ (s. 152-153). Uzupełnienie rozważań Badacza stanowią dwa obszernie aneksy dotyczące miejscowości województwa bełskiego i ich posesorów w 1713 r. (Aneks I) oraz miejscowości nowo założonych lub odnowionych w cza-

XXXVII, s. 90-96.

²⁷ Zob. J. Pielas, *Zabezpieczenie praw majątkowych Anny Stanisławskiej w intercyzie przedślubnej z 1669 roku*, „Almanach Historyczny”, t. 2: 2000, s. 209-217; tenże, *Společne i majątkowe aspekty małżeństw w rodzinie zamożnej szlachty w XVII w. na przykładzie Oleśnickich herbu Dębno*, [w:] *We-sela, chrzciny i pogrzeby w XVI-XVIII wieku. Kultura życia i śmierci*, pod red. H. Suchojady, Warszawa 2001, s. 127-136; tenże, *Divisio bonorum. U podstaw majątkowego funkcjonowania rodziny szlacheckiej w XVII wieku*, [w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, pod red. C. Kukli, Warszawa 2008, s. 91-106; tenże, *Sprawy rodzinne i majątkowe Teofilii z Tarłów Ostrogskiej (zm. 1635)*, [w:] *VIII Janowieckie Spotkania Historyczne: Tarłowie. Z dziejów kulturalnych, gospodarczych i politycznych rodu. Materiały sesji naukowej 14 czerwca 2008 roku*, t. 2, pod red. H. Gmiterka, A. Szymanka, Janowiec 2009, s. 75-115; tenże, *Wdowa-matka a kwestie majątkowe w rodzinach szlachty koronnej w XVII wieku*, [w:] *Spółczeństwo staropolskie, Seria nowa*, t. 3: *Spółczeństwo a rodzina*, pod red. A. Karpińskiego, Warszawa 2011, s. 171-194; tenże, *Majątkowe zabezpieczenie siostr w szlacheckich podziałach dóbr ziemskich w Koronie w XVII wieku*, [w:] *Per mulierem... Kobieta w dawnej Polsce – w średniowieczu i w dobie staropolskiej*, pod red. K. Justyniarskiej-Chojak, S. Konarskiej-Zimnickiej, Warszawa 2012, s. 343-356; tenże, *Podziały majątkowe szlachty koronnej w XVII w.*, Kielce 2013.

sach saskich i ich posesorów w 1763/64 r. (Aneks II) (s. 155-218). Ponadto praca zawiera bibliografię, w której wyszczególniono źródła rękopiśmienne, drukowane, a także cenne do tego typu badań opracowania (s. 219-231). Rozprawę wieńczy indeks nazwisk (s. 233-289) oraz trzy mapy – pierwsza przedstawiająca województwo bełskie w I połowie XVIII w., druga – ukazująca granice województwa bełskiego w połowie XVIII w. i wreszcie trzecia – obrazująca dobra ziemskie w województwie bełskim w I połowie XVIII w.

Studium Wiesława Bondyry *Własność ziemska w województwie bełskim w czasach saskich*, stanowi wynik niezwykle żmudnych i wyczerpujących badań prowadzonych na księgach sądowych i aktach podworskich, dzięki którym możliwe było wysnucie ważnych i szczególnie potrzebnych współczesnej nauce wniosków na temat struktury własności ziemskiej, kwestii obrotu ziemią i jej dziedziczenia, jak również genealogii poszczególnych rodów zamieszkujących teren Rusi Czerwonej w dawnej Polsce. Zaprezentowane w niniejszej rozprawie stwierdzenia – w postaci tabel, opisów, czy też aneksów i map – świadczą nie tylko o znakomitej orientacji Autora w badanych zagadnieniach, ale dowodzą także iż należy on do wąskiego grona specjalistów badających kwestie własności ziemskich w epoce nowożytnej²⁸. Wielką zaletą książki są również zawarte w niej przypisy, w który Autor na miarę swych możliwości i wykorzystanego przez siebie zasobu archiwalnego, starał się wskazać najważniejsze odnalezione akty rodzinno-majątkowe, spośród których na szczególną uwagę zasługują: testamenty, rejestry pośmiertne, podziały majątkowe, umowy dożywocia, kontrakty kupna i sprzedaży, cesje, intromisje, czy też inwentarze dóbr. Praca, choć znakomicie przygotowana i posiadająca ogromną wartość naukową, nie jest jednak wolna od pewnych niedociągnięć. Przede wszystkim brakuje w niej opisu kontekstu prawnego i choćby zarysu tła historycznego, który będąc niezbędnym do badań nad wyjątkowo trudnymi czasami saskimi, pozwoliłby lepiej zrozumieć proces podziałów i nabywania ziem w dawnej Polsce. Ubolewać należy również nad tym, że we wstępie Autor bardziej szczegółowo nie zaprezentował bazy źródłowej i charakteru wykorzystanych archiwaliów, co mogłoby być pomocne szczególnie dla tych, którzy chcieliby w przyszłości podjąć badania o podobnym profilu. Ponadto w rozdziale drugim stanowczo brakuje precyzyjnego określenia kryterium wielkości majątku (ilości

²⁸ Zob. W. Bondyra, *Greckokatolickie fundacje szlacheckie na Rusi Czerwonej w czasach saskich*, „Res Historica”, t. 17: 2004, s. 63-75; tenże, *Reprezentacja sejmowa Rusi Czerwonej w czasach saskich*, Lublin 2005; tenże, *Właściciele dóbr ziemskich w byłym woj. bełskim w II poł. XVIII w.*, „Pogranicze. Polska – Ukraina”, R. 3: 2009, s. 21-35; tenże, *Aleksander Świeżawski, chorąży lubaczowski. Kariera średniego szlachcica z woj. bełskiego w czasach saskich*, „Res Historica”, t. 35: 2013, s. 83-92; tenże, *Ostatni przedstawiciele rodu Żółkiewskich w Żółkiewce w XVII i I połowie XVIII w.*, [w:] *Historia Żółkwi, współczesnej Żółkiewki w powiecie krasnostawskim*, Żółkiewka 2013, s. 75-91.

posiadanych wsi), na podstawie którego Autor zaliczył dany ród do warstwy magnackiej, a wywodzących się z niego arystokratów nazwał wielkimi właścicielami ziemskimi. Podobnie nie zostało to ściśle określone w rozdziale trzecim, w którym do warstwy średniej szlachty Bondyra zakwalifikował familie posiadające *ogólnie kilkanaście, a nawet powyżej dwudziestu wsi*, co nie jest w pełni zrozumiałe dla czytelnika (s. 87)²⁹. Zwrócić należy również uwagę na pewien błąd merytoryczny związany z postacią Franciszka Salezego Potockiego, którego Badacz najpierw w rozdziale drugim słusznie tytułował wojewodą kijowskim (s. 57), po czym w rozdziale następnym omyłkowo określił wojewodą ruskim (s. 68). W rzeczywistości zaś, jak potwierdza Maria Zielińska – Franciszek Salezy *otrzymawszy urząd wojewody kijowskiego dalej już nie awansował*³⁰.

Powyższe uwagi nie obniżają jednak ogromnej wartości studium, które stanowi imponujący wynik długoletnich i gruntownych badań nad zagadnieniem własności ziemskiej w województwie bełskim w czasach saskich. Zawarte w monografii wnioski mogą się zatem stać się podstawą do dalszych tego typu rozważań prowadzonych pod kątem historycznym, prawnym, socjologicznym, antropologicznym i demograficznym.

Urszula Kicińska
Kraków

Bibliografia

- R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na kresach dawnej Rzeczypospolitej*, cz. 2: *Ziemie ruskie Korony*, t. VI: *Województwo bełskie, Ziemia Chełmska województwa ruskiego*, Wrocław 1995
- Z. Anusik, *Własność ziemska w powiecie sandomierskim w roku 1629*, „Przegląd Nauk Historycznych”, R. XI: 2012, nr 2, s. 25-80
- D. Bąkowski-Kois, *Zarządcy dóbr Elżbiety Sieniawskiej – studium z historii mentalności 1704-1726*, Kraków 2005
- W. Bondyra, *Aleksander Świeżawski, chorąży lubaczowski. Kariera średniego szlachcica z woj. bełskiego w czasach saskich*, „Res Historica”, z. 35: 2013, s. 83-92

²⁹ Por. K. Przyboś, *Wielka własność ziemska w ziemi przemyskiej i sanockiej...*, s. 88.

³⁰ M. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych...*, s. 267. Zob. też M. Czeppe Potocki Franciszek Salezy..., s. 814; *Rody magnackie Rzeczypospolitej...*, s. 156-157.

- W. Bondyra, *Greckokatolickie fundacje szlacheckie na Rusi Czerwonej w czasach saskich*, „Res Historica”, z. 17: 2004, s. 63-75
- W. Bondyra, *Ostatni przedstawiciele rodu Żółkiewskich w Żółkiewce w XVII i I połowie XVIII w.*, [w:] *Historia Żółkwi, współczesnej Żółkiewki w powiecie krasińskim*, Żółkiewka 2013, s. 75-91
- W. Bondyra, *Reprezentacja sejmowa Rusi Czerwonej w czasach saskich*, Lublin 2005
- W. Bondyra, *Właściciele dóbr ziemskich w byłym woj. bełskim w II poł. XVIII w.*, „Pogranicze. Polska – Ukraina”, R. 3: 2009, s. 21-35
- Z. Budziński, *Kresy południowo-wschodnie w drugiej połowie XVIII w.*, t. I: *Statystyka wyznaniowa i etniczna*, t. II: *Atlas geograficzno-historyczny*, Przemyśl 2005-2006
- Z. Budziński, *Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII w. Stan, rozmieszczenie, struktura wyznaniowa i etniczna*, t. I, Przemyśl 1993
- Z. Budziński, K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1658 r.*, Rzeszów 2000; tychże, *Rejestr pogłównego ziemi przemyskiej z 1674 r.*, Rzeszów 2000
- Z. Budziński, K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 r.*, Rzeszów 1997
- Z. Budziński, K. Przyboś, *Rejestr poborowy ziemi sanockiej 1640 r.*, Rzeszów 1998
- M. Czeppe, *Potocki Franciszek Salezy*, [w:] „Polski Słownik Biograficzny [dalej: PSB]”, t. XXVII, s. 814-823
- W. Ćwik, *Miasta królewskie Lubelszczyzny w drugiej połowie XVIII w.*, Lublin 1968
- W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977
- P. Dąbkowski, *Podział administracyjny województwa ruskiego i bełskiego w XV w.*, Lwów 1939
- J. Długosz, *Latyfundia Lubomirskich w XVII w. Powstanie, rozwój, podziały*, Opole 1997
- E. Dubas-Urwanowicz, *Formy zarządu dóbr Tomasza Zamoyskiego w latach 1618-1638*, „Rocznik Zamojski”, t. II: 1988, s. 5-45
- I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa 1976
- A. Gil, *Chełmska diecezja unicka 1596-1810. Dzieje i organizacja*, Lublin 2005
- A. Gil, *Chełmskie diecezje obrządku wschodniego. Zagadnienia organizacji teryto-*

rialnej w XVII i XVIII w., [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. V, Przemysł 2000, s. 29-60

H. Gmiterek, *Lipscy na Rusi. Z dziejów karier szlachty wielkopolskiej na Rusi Czerwonej w XVI-XVIII w.*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, t. II: 1995, s. 121-143

J. M. Grossman, *Folvarki gosudarstviennych imenij russkogo i belzskogo vojevodstv vo vtoroj polovinie XVI v.*, „Jažegodnik po agrarnoj istorii vostočnoj Evropy”, 1961, s. 135-146

J. M. Grossman, *O rasslojenii krestian russkogo i belzskogo vojevodstv v XVII v.*, [w:] *Materialy do istorii selskogo chozjajstva i krestjanstva SSSR*, t. VIII, Moskva 1974, s. 42-79

A. Homecki, *Rozwój terytorialny latyfundium Lubomirskich starszej gałęzi rodu w latach 1581-1754*, „Studia Historyczne”, R. XV:1972, z. 3, s. 417-442

M. Horn, *Kryzys gospodarczy powiatowego miasteczka Grabowca w ziemi bełskiej w pierwszej połowie XVII wieku i walka jego mieszkańców z uciskiem feudalnym*, Opole 1967

M. Horn, *Rzemiosło miejskie województwa bełskiego w I połowie XVII w. Zagadnienia kryzysu gospodarczego Rzeczypospolitej w XVII w.*, Wrocław 1966

M. Horn, *Zaludnienie województwa bełskiego w 1630 r.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. XXI: 1959, s. 67-97

A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VII. Ziemie ruskie. Ruś Czerwona. Cz. 1-2*, Warszawa 1902-1903

A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Wrocław 1991

J. Kasperek, *Gospodarka folwarczna ordynacji zamojskiej w drugiej połowie XVIII w.*, Wrocław 1972

J. P. Kis, *Vynyknennja i roztasuvannja mist na terytorii russkogo i belzskogo vojevodstv vid XIV do seredyiny XVII st.*, „Archivy Ukrainy”, 1968, nr 1, s. 35-41

W. Konopczyński, *Czartoryska Maria Zofia*, [w:] PSB, t. IV, s. 248-249

W. Konopczyński, *Czartoryski Aleksander August*, [w:] PSB, t. IV, s. 272- 275

T. Kostruba, *Belz i Belzka zemlja vid najdawniŝych časiv do 1772 roku*, ed. N.M. Olynyk, New-York-Toronto 1989; V. Slobodian, *Cerkvi Cholmskoj eparchii*, Lviv 2005

- H. Kotarski, *Matczyński Marek*, [w:] PSB, t. XX, s. 175-176
- M. Kozaczka, *Poczet ordynatów Zamoyskich*, Warszawa-Tarnów 2002
- M. Krykun, *Podymni rejestry peršoj i počatku drogoj polovyny XVIII st.*, „Istoryčni žerela ta jich vykorystannja”, t. VII: 1972, s. 69-79
- B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich 966-1939*, cz. 2, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. XIX:1969, s. 271-351
- K. Kuśnierz, *Sieniawa. Założenie rezydencjonalne Sieniawskich, rozwój przestrzenny w XVII oraz XVIII w.*, Rzeszów 1984
- K. Lepszy, *Denhoff Stanisław Ernest*, [w:] PSB, t. V, s. 115-117
- A. Link-Lenczowski, E. Szklarska, *Potocki Michał*, [w:] PSB, t. XXVIII, s. 97-101
- A. Link-Lenczowski, B. Popiołek, *Sieniawska z Lubomirskich Elżbieta Helena*, [w:] PSB, t. XXXVII, s. 90-96
- A. Link-Lenczowski, *Potocki Józef Felicjan*, [w:] PSB, t. XXVIII, s. 58-59
- A. Link-Lenczowski, *Potocki Stanisław Władysław*, [w:] PSB, t. XXVIII, s. 154-156
- A. Link-Lenczowski, *Sieniawski Adam Mikołaj*, [w:] PSB, t. XXXVII, s. 105-115
- J. Marczewski, *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Lublin 2013
- J. Muszyńska, *Straty demograficzne i zniszczenia gospodarcze w Małopolsce w połowie XVII w. Problemy badawcze*, [w:] *Rzeczpospolita w latach potopu*, pod red. J. Muszyńskiej J. Wijaczki, Kielce 1996, s. 275-288
- M. Nagielski, *Radecki Mikołaj Stefan*, [w:] PSB, t. XXIX, s. 676-678
- J. Niedźwiedź, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003
- A. Pawłowska, *Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807*, „Rocznik Chełmski”, t. III: 1997, s. 65-79
- J. Pielas, *Divisio bonorum. U podstaw majątkowego funkcjonowania rodziny szlacheckiej w XVII wieku*, [w:] *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, pod red. C. Kukli, Warszawa 2008, s. 91-106
- J. Pielas, *Majątkowe zabezpieczenie siostr w szlacheckich podziałach dóbr ziemskich w Koronie w XVII wieku*, [w:] *Per mulierem... Kobieta w dawnej Polsce – w średniowieczu i w dobie staropolskiej*, pod red. K. Justyniarskiej-Chojak, S. Konarskiej-Zimnickiej, Warszawa 2012, s. 343-356

J. Pielas, *Podziały majątkowe szlachty koronnej w XVII w.*, Kielce 2013

J. Pielas, *Spółeczne i majątkowe aspekty małżeństw w rodzinie zamożnej szlachty w XVII w. na przykładzie Oleśnickich herbu Dębno*, [w:] Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI-XVIII wieku. *Kultura życia i śmierci*, pod red. H. Suchojady, Warszawa 2001, s. 127-136

J. Pielas, *Sprawy rodzinne i majątkowe Teofilii z Trałów Ostrogskiej (zm. 1635)*, [w:] VIII Janowieckie Spotkania Historyczne: Tarłowie. *Z dziejów kulturalnych, gospodarczych i politycznych rodu. Materiały sesji naukowej 14 czerwca 2008 roku*, t. 2, pod red. H. Gmitera, A. Szymanka, Janowiec 2009, s. 75-115

J. Pielas, *Zabezpieczenie praw majątkowych Anny Stanisławskiej w intercyzie przedślubnej z 1669 roku*, *Almanach Historyczny*, t. 2: 2000, s. 209-217

J. Pielas, *Wdowa-matka a kwestie majątkowe w rodzinach szlachty koronnej w XVII wieku*, [w:] *Spółeczeństwo staropolskie, Seria nowa*, t. 3: *Spółeczeństwo a rodzina*, pod red. A. Karpińskiego, Warszawa 2011, s. 171-194

J. Pielas, *Magnat i szlachcic a „jego” parafia w XVII-XVIII w. w świetle archiwaliów wybranych rodzin szlacheckich województwa sandomierskiego*, „*Nasza Przyszłość*”, t. 104: 2005, s. 129-161

A. Przyboś, *Potocki Feliks (Felicjan, Szczęsny) Kazimierz*, [w:] PSB, t. XXVII, s. 807-812

K. Przyboś, *Wielka własność ziemska w ziemi przemyskiej i sanockiej w II połowie XVII w.*, [w:] *Sąsiedztwo. Osadnictwo na pograniczu etnicznym polsko-ukraińskim w czasach nowożytnych*, pod red. J. Półciwarka, Rzeszów 1997, s. 79-101

K. Przyboś, *Wielka własność ziemska w ziemi przemyskiej w XVII w.*, „*Rocznik Przemyski*”, t. XXVIII: 1991/92, s. 185-198

K. Pułaski, *Kronika polskich rodów szlacheckich Podola, Wołynia i Ukrainy. Monografie i wzmianki t. I-II*, Warszawa 2004

Rody magnackie Rzeczypospolitej, opr. H. Kamiński, M. Wilińska, M. Ziemińska, Warszawa 2009

I. Rolska-Boruch, *Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych Lubelszczyzną 1500-1700*, Lublin 1999

A. Sidorowska, *Klucz szczebrzeski Ordynacji Zamojskiej w XVII-XVIII w.*, Lublin 2009

A. Sowa, *Łaszcz Aleksander Michał*, [w:] PSB, t. XVIII, s. 260-261

H. Stamiński, *Hrubieszów i okolice u schyłku średniowiecza*, Hrubieszów 1976

- J. Staszewski, *Łaszczy Józef Antoni*, [w:] PSB, t. XVIII, s. 261-262
- B. Szady, *Wizytacje diecezji chełmskiej – wizytacja biskupa Krzysztofa Jana Szembeka 1714-1718*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. LXXXVII: 2007, s. 245-273
- E. Szklarska, *Sierakowski Józef* [w:] PSB, t. XXXVII, s. 268-269
- A. Świeżawski, *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*, „Przegląd Historyczny”, t. LXXII: 1981, s. 269-286
- A. Świeżawski, *Wcielenie ziemi rawskiej, gostyńskiej i bełskiej do Korony 1462*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”, seria I, z. 27, 1962, s. 35-45
- A. Świeżawski, *Ziemia bełska. Zarys dziejów politycznych do roku 1462*, Częstochowa 1990
- W. Trzebiński, *Działalność urbanistyczna magnatów i szlachty w Polsce XVIII w.*, Warszawa 1962
- E. Trzyna, *Ziemia sanocka i struktura jej własności feudalnej od połowy XVI do drugiej połowy XVII w.*, „Rocznik Województwa Rzeszowskiego”, t. IX: 1978, s. 145-184
- M. Ujma, *Egzekutorzy i spadkobiercy wojewody ruskiego Marka Matczyńskiego w świetle jego testamentu z 1695 r.*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane prof. Adamowi Lityńskiemu*, Białystok 2010, s. 399-411
- Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV-XVIII wieku. Spisy*, opr. H. Gmiterek i R. Szczygieł, Kórnik 1992
- R. Ważna, *Działalność gospodarcza starostów bełskich w XVI-XVIII w.*, „Rocznik Przemyski”, t. XXXV: 1999, z. 4, s. 59-86
- K. Wróbel-Lipowa, *Kultura materialna miast królewskich województwa bełskiego w XVIII w. Dubienka, Grabowiec, Horodło, Tyszowce*, Lublin 1986
- Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*, pod red. K. Myślińskiego, Zamość 1969
- T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej. Funkcje urzędów i królewszczyzn w procesie przeobrażeń warstwy społecznej*, Wrocław 1977
- T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, Warszawa 1997

NOTY O WSPÓŁAUTORACH TOMU

Tomasz BŁACH – mgr historii, doktorant Zakładu Historii XVI-XVIII w. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jego zainteresowania naukowe obejmują zagadnienia z historii kultury staropolskiej, historii wojskowości starożytnej Grecji i Rzymu, historii wojskowości nowożytnej i epoki napoleońskiej; tomekblach@wp.pl

Piotr Andrzej DMOCHOWSKI – działa w Polskim Towarzystwie Heraldycznym, jego zainteresowania to dynastia Piastów, średniowieczne rycerstwo i szlachta mazowiecka; p_a_dmochowski@o2.pl

Urszula KICIŃSKA – historyk, dr, absolwentka Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie (historia) oraz Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (historia Kościoła), adiunkt w Katedrze Historii Nowożytnej w Instytucie Historii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN, autorka dysertacji doktorskiej p.t. *Wzorzec szlachcianki w polskich drukowanych oracjach pogrzebowych XVII wieku*. Zainteresowania badawcze – historia, szczególnie historia Kościoła oraz historia kobiet, mentalność i codzienność epoki nowożytnej, zagadnienia tanatologiczne w okresie staropolskim, antropologia, etnologia oraz nauki społeczne; limula@poczta.onet.pl

Dariusz KUPISZ – historyk, dr hab. prof. Nadzwyczajny w Instytucie Historii UMCS w Lublinie, Zakładzie Historii XVI-XVIII w. Zajmuje się historią wojskowości staropolskiej historią regionu radomskiego i rodzin szlacheckich, opublikował kilkanaście książek i blisko 100 artykułów naukowych. W latach 2011-2014 kierował zrealizowanym grantem NPRH *Metryki parafialne kościołów radomskich z lat 1591-1795*. Ostatnio opublikował wraz z M. Kozdrachem pracę *Kochanowscy w XV-XVIII w. Główne linie rodziny, Radom 2014*; dariusz.kupisz@umcs.lublin.pl

Mariusz NOWAK – historyk, dr hab.; pracuje w Instytucie Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach; zajmuje się dziejami ziemiaństwa Małopolski w XIX-XX w.; historią konserwatywnej myśli politycznej w XIX w.; mnowak0@autograf.pl

Anna PENKAŁA – historyk, mgr, doktorantka w Instytucie Historii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN. W swoich badaniach koncentruje się na majątkowych aspektach zawierania małżeństw przez szlachtę w XVII i XVIII w. Jej zainteresowania badawcze to także historia mentalności i życia codziennego; penkala.anna@gmail.com

Adam A. PSZCZÓŁKOWSKI – ekonomista, mgr (Szkola Główna Handlowa w Warszawie, kierunek Finanse i Bankowość), rolnik (własne gospodarstwo), konsultant i członek Komisji Wywodowej Związku Szlachty Polskiej. Autor kilku opracowań i licznych artykułów głównie poświęconych szlachcie północnego Mazowsza. Doktorant Uniwersytetu w Białymstoku; ciechanow@szlachta.org.pl

Piotr RACHWAŁ – dr, adiunkt w Katedrze Nauk Pomocniczych Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół demografii historycznej, historii gospodarczej oraz archiwistyki. Obecnie kieruje projektem naukowym, którego głównym celem jest zabezpieczenie i udostępnienie staropolskich ksiąg metrykalnych przechowywanych w archiwach parafialnych Lubelszczyzny oraz ich wykorzystaniem w badaniach nad zaludnieniem Lubelszczyzny w okresie nowożytnym; piotrach@kul.lublin.pl

Andrzej SIKORSKI – działa w Polskim Towarzystwie Heraldycznym, jego zainteresowania to dynastia Piastów i szlachta mazowiecka; kontakt za pośrednictwem Redakcji

Piotr SZKUTNIK – dr, pracownik w Katedrze Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Jego zainteresowania badawcze skupiają się wokół zagadnień archiwistyki, biografistyki, demografii historycznej, genealogii i regionalistyki; pszkutnik@poczta.onet.pl

Dominik SZULC – historyk, dr, pracownik Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, prezes Zarządu Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego i redaktor naczelny jego Rocznika. Zajmuje się dziejami stosunków polsko-litewskich w XV-XVI w., historią ziemi lubelskiej oraz genealogią; dominikszulc@orange.pl

Grzegorz TRAFALSKI – mgr, doktorant w Katedrze Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Jego zainteresowania naukowe oscylują wokół nauk pomocniczych historii ze szczególnym uwzględnieniem sfragistyki i heraldyki. Autor pracy magisterskiej na temat: *Heraldyka samorządowa Mazowsza Zachodniego w latach 1793-2012* napisanej pod kierunkiem dr. hab. Marka Adamczewskiego, prof. UŁ. Praca została wyróżniona w 2015 r. konkursie Nagrody im. Adama Heymowskiego na pracę z heraldyki i nauk pokrewnych; grzegorz.trafalski@gmail.com

Michał Tomasz WÓJCIUK – mgr, historyk i archiwista; absolwent Instytutu Historii UMCS w Lublinie. Prowadzi badania nad dziejami Lublina w I połowie XVIII w. oraz nad niektórymi aspektami życia codziennego w Rzeczypospolitej epoki saskiej (m.in. problemy koegzystencji chrześcijan i Żydów, indywidualna i społeczna

percepcja zjawisk naturalnych oraz katastrof przyrodniczych i antropogenicznych, patologie samorządu szlacheckiego); w kręgu jego zainteresowań badawczych znajdują się także wybrane zagadnienia dotyczące dziejów najnowszych, takie jak: koncepcja rachuby czasu, polska epistolografia (1939–1945) oraz problem identyfikacji osób występujących w polskich reportażach filmowych zrealizowanych w Powstaniu Warszawskim. Doktorant w Instytucie Historii UMCS w Lublinie. Pracownik Działu Historycznego Muzeum Powstania Warszawskiego. Autor i współautor ponad 40 publikacji naukowych i popularnonaukowych (w tym 20 opracowań naukowych: rozpraw i edycji źródłowych). Współautor 10 historycznych wystaw czasowych (w tym 4 międzynarodowych) oraz 2 ekspozycji stałych (w tym Muzeum Dulag 121 w Pruszkowie); mwojciuk@poczta.onet.pl

ЗАМЕТКИ О СОАВТОРАХ ТОМА

Томаш БЛАХ – магистр истории, докторант кафедры истории XVI–XVIII вв. Университета Марии Кюри-Склодовской в Люблине. Научные интересы – вопросы истории старопольской культуры, истории военного дела Древней Греции и Древнего Рима, Нового времени и наполеоновской эпохи; tomekblach@wp.pl

Пётр Анджей ДМОХОВСКИ – член польского геральдического общества. В область его интересов входят династия Пястов, средневековое рыцарство и Мазовецкая знать; p_a_dmochowski@o2.pl

Уршула КИЦИНЬСКА – историк, доктор, выпускница Педагогического Университета имени Эдукационной Комиссии в Кракове (история) и Папского Университета Иоанна Павла II в Кракове (история Костёла), адъюнкт в кафедре современной истории в Институте Истории Педагогического Университета имени Эдукационной Комиссии, автор докторской диссертации *Образец шляхтянки в польских печатанных торжественных похоронных молитвах XVII века*. Её исследовательские увлечения – это история, в частности история Костёла и история женщин, менталитет и повседневность современной эпохи, танатологические вопросы в древнепольское время, антропология, этнология и обществоведение; limula@poczta.onet.pl

Дариуш КУПИШ – доктор философических наук Дариуш Купиш, экстраординарный профессор Исторического факультета УМКС в Люблине на кафедре истории XVI–XVIII в. Изучает давнюю военную историю

Польши, историю радомского региона и знатных семей, опубликовал более десятка книжек и около 100 научных статей. В 2011-2014 гг. руководил реализацией работ по гранту Национальной программы по развитию гуманитарных наук «Церковные метрические книги в Радоме с 1591 по 1795г.». Последней его публикацией была совместная с М.Коздрахом работа на тему *Кохановские в XV-XVIIIв. Главные генеалогические линии семьи*, Радом 2014; dariusz.kupisz@umcs.lublin.pl

Мариуш НОВАК – историк, хаб. д-р; работает в Институте истории Университета Яна Кохановского в Кельцах, занимается историей земянства (шляхты-землевладельцев) Малой Польши XIX-XX вв., историей консервативной политической мысли XIX в.; mnowak0@autograf.pl

Анна ПЕНКАЛА – историк, магистр, аспирант Института истории педагогического университета им. КНО (им. Комиссии народного образования). В своих исследованиях сосредоточена на экономических аспектах вступления в брак знати в XVII и XVIII веках. В область исследовательских интересов учёного входят истории менталитета и история повседневной жизни; penkala.anna@gmail.com

Адам А. ПЩУЛКОВСКИЙ – экономист, магистр (Варшавская школа экономики, финансы и банковское дело), фермер (собственная ферма), консультант и член Выводной Комиссии Союза Польской Шляхты. Автор ряда публикаций и многочисленных статей в основном посвященных шляхте северной Мазовии. Аспирант в Белостоцком Университете ; ciechanow@szlachta.org.pl

Пётр РАХВАЛ – д-р, адъюнкт кафедры вспомогательных исторических дисциплин Люблинского католического университета. Сфера исследовательских интересов - историческая демография, экономическая история и архивистика. В настоящее время руководит научным проектом, главная цель которого - сохранить и предоставить в распоряжение исследователей старопольские метрические книги, хранящиеся в приходских архивах Люблинского региона, использовать их в исследованиях по демографии Люблинского региона в Новое время; piotrach@kul.lublin.pl

Андрей СИКОРСКИЙ – деятель в Польском Геральдическом Обществе, его интересы включают династии Пястов и шляхту Мазовии; контакт через редакцию

Пётр ШКУТНИК – д-р, сотрудник кафедры истории историографии и вспомогательных исторических дисциплин Лодзинского университета.

Исследовательские интересы касаются вопросов архивистики, биографии, исторической демографии, генеалогии и регионалистики; pszkutnik@poczta.onet.pl

Доминик ШУЛЬЦ – историк, доктор, сотрудник Института истории им. Тадеуш Мантейфель Польская академия наук, сотрудник Института истории им. Тадеуш Мантейфель Польская академия наук, генеральный директор Люблинского генеалогического общества и главный редактор его „Ежегодника”. Исследовательские интересы связаны с историей польско-литовских отношений в пятнадцатом и шестнадцатом веках, историей Люблинской Земли и генеалогией; dominikszulc@orange.pl

Гжегош ТРАФАЛЬСКИ – магистр, аспирант на кафедре истории, историографии и вспомогательных исторических дисциплин Лодзинского университета. В область научных исследований входят вспомогательные исторические дисциплины, прежде всего, сфрагистика и геральдика. Автор магистерской работы «Геральдика местных самоуправлений в Западной Мазовии 1793-2012», написанной под руководством доктора наук, профессора Лодзинского университета Марека Адамчевского. Работа была отмечена в 2015 г. в конкурсе им. Адама Хеймовского *За научные исследования в области геральдики и родственных наук*; grzegorz.trafalski@gmail.com

Михал Томаш ВУИЧУК – магистр, историк и архивист; выпускник Исторического факультета УМКС в Люблине. Занимается изучением истории Люблина в первой половине XVIII века, а также некоторых аспектов повседневной жизни Республики Польша саской эпохи (среди прочего проблемы сосуществования христиан и евреев, индивидуального и социального восприятия природных явлений, стихийных бедствий и антропогенных катастроф, также как и проблемы среди местного дворянства). В круг его научных интересов входят также отдельные исследования, связанные с недавней историей, такие как: концепция хронометража, эпистолография в Польше (1939–1945) и проблема идентификации лиц, которые были запечатлены в видеофайлах во время Варшавского восстания. Работает аспирантом на Историческом факультете УМКС в Люблине. Кроме того, является сотрудником исторического отдела Музея Варшавского восстания. Автор и соавтор более 40 научных и научно-популярных публикаций (в том числе 20 научных работ: диссертаций и научных статей). Соавтор 10 исторических временных выставок (в т.ч. 4 международных), а также 2 постоянных экспозиций (в т.ч. Музей Дулаг 121 в Прушкове); mwojciuk@poczta.onet.pl

ABOUT THE AUTHORS

Tomasz BŁACH, MA – a historian, a PhD student at the Department of History at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. His scientific interests cover history of the Old Polish culture, history of the ancient Greek and Roman military, history of modern military and the Napoleonic era; tomekblach@wp.pl

Piotr Andrzej DMOCHOWSKI – member of the Polish Heraldic Committee; his academic interests are the Piast dynasty, medieval chivalry and Mazovia nobility; p_a_dmochowski@o2.pl

Urszula KICIŃSKA, PhD – historian, graduate of the Pedagogical University of Cracow (history) and the Pontifical University of John Paul II in Cracow (the history of Church), assistant professor in the Department of Modern History in the Institute of History at the Pedagogical University in Cracow. She is the author of a doctoral dissertation titled *The Model of a Noblewoman in Polish Printed Funeral Orations in the 17th Century*. Her academic interests revolve around history, especially the history of Church and women's history, the mentality and life in the modern history period, thanatology in the Old Polish period, anthropology, ethnology, as well as social science; limula@poczta.onet.pl

Dariusz KUPISZ, Professor – worker of the Institute of History at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. He deals with the history of the Old Polish army, the history of the region of Radom and gentry families. Author of several books and almost one hundred academic articles. Between 2011 and 2014 he was the coordinator of a NPRH grant 'Parish birth and death certificates of Radom churches between 1591 and 1795'. Co-author (together with M. Kozdrach) *Kochanowscy w XV-XVIII w. Główne linie rodziny, Radom 2014* (*The Kochanowski family between the 15th and the 18th centuries. The major family lines, Radom 2014*); dariusz.kupisz@umcs.lublin.pl

Mariusz NOWAK – a historian, professor, a scientific worker at the Institute of History at Jan Kochanowski University in Kielce, his academic interests cover the history of landed gentry of Małopolska (Lesser Poland) in 19th and 20th centuries and the history of conservative political thought in 19th century; mnowak0@autograf.pl

Anna PENKAŁA, MA – historian, PhD candidate in the Institute of History of the Pedagogical University of Cracow. In her research she focuses on estate aspects of

marriage contracted by the gentry in the 17th and the 18th century. Her academic interests include the history of mentality and of everyday life; penkala.anna@gmail.com

Adam A. PSZCZÓŁKOWSKI, MA – economist, graduated from Warsaw School of Economics, farmer, consultant and member of the Confederation of the Polish Nobility, author of a few studies and several articles dealing with the issue of the nobility of northern Mazovia, PhD student at the University of Białystok; ciechanow@szlachta.org.pl

Piotr RACHWAŁ, PhD – associate professor in the Department of Auxiliary Sciences at the John Paul II Catholic University of Lublin. His scientific interests revolve around historical demography, economic history, and archive studies. Currently he directs a scientific project, the objective of which is to secure Old Polish birth registers from the Lublin parishes, to make them available and to make use of them in studies over the population of the Lublin region in the modern times; piotrach@kul.lublin.pl

Andrzej SIKORSKI – member of the Polish Heraldic Committee, his academic interests are the Piast dynasty and Mazovia nobility; to contact Andrzej Sikorski you need to contact the editorial board

Piotr SZKUTNIK, PhD – scientific worker at the Department of the History of Historiography and Auxiliary Sciences at the University of Łódź. His scientific interests focus on archive studies, biographical studies, historical demography, genealogy, regional studies; pszkutnik@poczta.onet.pl

Dominik SZULC, PhD – historian, worker of Tadeusz Manteuffl Institute of History of the Polish Academy of Sciences, president of the Lublin Genealogical Society, main editor of *Yearbook of the Lublin Genealogical Society*. In his research he deals with the history of Polish-Lithuanian relations and genealogy; dominikszulc@orange.pl

Grzegorz TRAFALSKI, MA – PhD candidate in the Department of the History of Historiography and the Auxiliary Sciences of History of the University of Łódź. His academic interests oscillate around auxiliary sciences of history, especially sigillography and heraldry. Author of MA dissertation titled “Heraldry of local government of western Mazovia between 1793 and 2012”, written under the supervision of professor Marek Adamczewski, and awarded in the competition of Adam Heymowski’s Award; grzegorz.trafalski@gmail.com

Michał Tomasz WÓJCIUK, MA – historian and archivist, graduate of the Institute of History at Maria Curie-Skłodowska University. He conducts research on

some aspects of everyday life of the Polish Commonwealth of the Saxon period (e.g. the coexistential problems of Christians and Jews, chronology of natural phenomena and disasters, individual and social perception of natural phenomena, as well as natural and anthropogenic disasters, political culture of the gentry). He is interested in the issues of the count of time in the 19th and 20th centuries, and Polish epistolography (1939-1945). PhD student in the Institute of History at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, worker of the History Department of the Warsaw Uprising Museum, author and co-author of over 40 popular and academic publications, co-author of 10 temporal exhibitions (4 international ones, among others), and 2 permanent exhibitions (Dulag 121 Museum in Pruszków, among other); mwojciuk@poczta.onet.pl

BIOGRAPHISCHE ANMERKUNGEN ZU DEN KOAUTOREN DES BANDES

Tomasz BŁACH – MA in Geschichte, Doktorandin der Abteilung Geschichte sechzehnte bis achtzehnte Jahrhunderte Universität von Maria Curie-Skłodowska Universität in Lublin. Seine Forschungsinteressen umfassen Fragen der traditionellen polnischen Kulturgeschichte, Militärgeschichte des antiken Griechenland und Rom, der modernen Militärgeschichte und der napoleonischen Zeit; tomekblach@wp.pl

Piotr Andrzej DMOCHOWSKI – er ist tätig in dem Polnischen Heraldikverein, interessiert sich für die Piasten, das Rittertum und den Adel aus Masowien.; p_a_dmochowski@o2.pl

Urszula KICIŃSKA – Historikerin, Dr., Absolventin der Pädagogischen Universität in Krakau (Geschichte) und der Päpstlichen Universität Johannes Paul II in Krakau (Geschichte der Kirche), wissenschaftliche Mitarbeiterin des Lehrstuhls für Neuere Geschichte des Instituts für Geschichte der Pädagogischen Universität in Krakau, Autorin der Doktorarbeit *Wzorzec szlachcianki w polskich drukowanych oracjach pogrzebowych XVII wieku [Darstellung adliger Frau in polnischen gedruckten Beerdigungsreden aus dem 17. Jahrhundert]*. Sie interessiert sich für Geschichte, besonders für Geschichte der Kirche, Frauengeschichte, Mentalität und Alltäglichkeit der Neuzeit, thanatologische Fragen in der altpolnischen Periode, Anthropologie, Ethnologie und Sozialwissenschaften.; limula@poczta.onet.pl

Dariusz KUPISZ – Historiker, PhD, prof. Mitarbeiter am Institut für Geschichte der Universität in Lublin, Institut für Geschichte sechzehnten bis achtzehnten Jahrhundert. Es befasst sich mit der Geschichte der alten polnischen Militärgeschichte Radom Region und Adelsfamilien, hat ein Dutzend Bücher und über 100 wissenschaftliche Artikel veröffentlicht. In den Jahren 2011-2014 führte das ausgefüllte Zuschuss NPRH Radom Pfarrkirchen Metriken aus den Jahren 1591-1795. Kürzlich veröffentlichte zusammen mit M. Kozdrachem arbeiten Kochanowscy in den fünfzehnten und achtzehnten Jahrhundert die großen Linien der Familie, Radom im Jahr 2014. dariusz.kupisz@umcs.lublin.pl

Mariusz NOWAK – Historiker, habilitierter Doktor, er arbeitet im Institut für Geschichte der Jan Kochanowski Universität in Kielce, er beschäftigt sich mit der Geschichte der Gutbesitzer in Klempollen im 19. Jahrhundert und im 20. Jahrhundert sowie mit dem konservativen politischen Denken im 19. Jahrhundert; mnowak0@autograf.pl

Anna PENKAŁA – Historikerin, Magisterin, Doktorandin am Institut für Geschichte an der Pädagogischen Universität in Krakau [Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie]. Ihre Forschungen konzentriert sie auf die Vermögensaspekte der adeligen Eheschließungen im 17. und 18. Jahrhundert. Sie interessiert sich auch für die Geschichte der Mentalität und des Alltags; penkala.anna@gmail.com

Adam A. PSZCZÓŁKOWSKI – Wirtschaftswissenschaftler, Mag., (Wirtschaftsuniversität in Warschau, die Fachrichtung Finanz- und Rechnungswesen), Bauer (eigener Bauernhof), Berater und Mitglied der Herkunft Kommission des Verbandes von Polnischem Adler, Doktorand an der Universität in Białystok. Er ist auch Autor einiger Bearbeitungen und vieler Artikeln, die besonders dem Adler aus Nordmasowien gewidmet sind.; ciechanow@szlachta.org.pl

Piotr RACHWAŁ – PhD, Assistant Professor in der Abteilung für Geschichte Hilfswissenschaften der Katholischen Universität Lublin. Seine Forschungsinteressen drehen sich um historische Demographie, Wirtschaftsgeschichte und Archivmanagement. Er leitet derzeit Forschungsvorhaben, deren Hauptziel ist die Sicherheit und den Zugang zu alten polnischen wichtigen Unterlagen in den Archiven der Gemeinde Lublin gespeichert sind, und deren Verwendung in der Studie der Bevölkerungsdichte von Lublin in der Neuzeit; piotrach@kul.lublin.pl

Andrzej SIKORSKI – er ist in dem Polnischen Heraldikverein tätig, interessiert sich für die Piasten und den Adel aus Masowien; Kontakt über die Redaktion

Piotr SZKUTNIK – Doktor, Mitarbeiter im Lehrstuhl für Geschichte, für Historiographie und für die Hilfswissenschaften der Geschichte der Universität von Łódź. Seine Forschungsinteressen konzentrieren sich auf die Probleme der Archivistik, der Biographistik, der historischen Demographie, der Genealogie und der Geschichte der Gebiete; pszkutnik@poczta.onet.pl

Dominik SZULC – Historiker, Mitarbeiter des Instituts für Geschichte von ihnen. Tadeusz Manteuffel Polnischen Akademie der Wissenschaften, Vorstandvorsitzende des Genealogischen Vereins in Lublin und Chefredakteur des Jahrbuches des Vereines. Er beschäftigt sich mit Geschichte von Verhältnissen zwischen Polen und Litauen vom 15. bis zum 16. Jahrhundert, Geschichte der Region um Lublin und Genealogie.; dominikszulc@orange.pl

Grzegorz TRAFALSKI – Magister, Doktorand am Lehrstuhl für Geschichte der Historiographie und Historische Hilfswissenschaften der Universität Łódź. Seine Forschungsinteressen drehen sich um Historische Hilfswissenschaften mit besonderem Schwerpunkt auf Sphragistik und Wappenkunde. Autor der Magisterarbeit zum Thema „Die Wappenkunde der Selbstverwaltung von Westmasowien in den Jahren 1793-2012“ [„Heraldyka samorządowa Mazowsza Zachodniego w latach 1793-2012”], geschrieben unter der Leitung von Dr. habil. Marek Adamczewski, Prof. an der Universität Łódź. Seine Magisterarbeit wurde im Wettbewerb des Adam-Heymowski-Preises für Arbeit zum Thema Wappenkunde und verwandte Wissenschaften im Jahre 2015 ausgezeichnet. E-Mail: grzegorz.trafalski@gmail.com

Michał Tomasz WÓJCIUK – Magister, Historiker und Archivar; Absolvent des Instituts für Geschichte an der Maria-Curie-Skłodowska-Universität in Lublin. Er erforscht die Geschichte von Lublin in der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts sowie einige Aspekte des alltäglichen Lebens in der Republik Polen in der Sachsenzeit (1697–1763), u.a. die Probleme bei Koexistenz der Christen und Juden, individuelle und gesellschaftliche Wahrnehmung von Naturereignissen, Naturkatastrophen und anthropogenen Katastrophen sowie Missstände der adeligen Selbstverwaltung; sein wissenschaftliches Interessengebiet umfasst auch die ausgewählten Fragen, die die neueste Geschichte betreffen, darunter die Konzeption der Zeitrechnung, die polnische Epistolografie (1939-1945) sowie die Probleme bei Identifikation der Personen, die während des Warschauer Aufstandes in polnischen Filmreportagen erschienen. Doktorand am Institut für Geschichte an der Maria-Curie-Skłodowska-Universität in Lublin. Angestellter in der Historischen Abteilung im Museum des Warschauer Aufstandes. Autor und Koautor von über 40 wissenschaftlichen und populärwissenschaftlichen Publikationen (darunter von 20 wissenschaftlichen

Studien: Abhandlungen und Quellensammlungen). Koautor von 10 historischen Sonderausstellungen (darunter von 4 internationalen Expositionen) und 2 Dauerausstellungen (darunter vom Museum Durchgangslager 121 Pruszków); mwojciuk@poczta.onet.pl

NOTES SUR LES AUTEURS DU VOLUME

Tomasz BŁACH – Maîtrise en histoire, un étudiant au doctorat de la seizième Département d'histoire à l'Université du XVIIIe siècles Maria Skłodowska-Curie à Lublin. Ses intérêts de recherche portent sur les questions de l'histoire traditionnelle polonaise culturelle, l'histoire militaire de la Grèce antique et de Rome, l'histoire militaire moderne et l'époque napoléonienne; tomekblach@wp.pl

Piotr Andrzej DMOCHOWSKI – membre de l'Association Polonaise de l'Héraldique, intéressé à la dynastie Piast, la chevalerie médiévale et la noblesse mazovienne; p_a_dmuchowski@o2.pl

Urszula KICIŃSKA – historien, diplômé de l'Université de Pédagogie de Cracovie (histoire) et de l'Université pontificale Jean-Paul II de Cracovie (histoire de l'Eglise), professeur adjoint à la Faculté de l'Histoire Moderne (Département de l'Histoire) de l'Université de Pédagogie de Cracovie, auteur de la thèse de doctorat *Le modèle d'une femme noble dans les oraisons funèbres du XVIIe siècle*. Ses intérêts scientifiques incluent l'histoire, surtout celle de l'Eglise et des femmes, la mentalité et le jour quotidien de l'époque moderne, questions tanatologiques dans la période de l'ancienne Pologne, l'anthropologie, l'ethnologie et les sciences ; limula@poczta.onet.pl

Dariusz KUPISZ – historien, PhD. prof. Associé à l'Institut d'Histoire Université de Lublin, Département d'histoire de 16e au 18e siècles. Il traite de l'histoire de la vieille histoire militaire polonais région Radom et les familles nobles, il a publié une douzaine de livres et plus de 100 articles scientifiques. Dans les années 2011-2014 a conduit la subvention complété NPRH métriques informatiques églises paroissiales Radom à partir des années 1591-1795. Publié récemment avec M. Kozdrachem travailler Kochanowscy dans les XVe et XVIIIe siècles Les grandes lignes de la famille, Radom en 2014. dariusz.kupisz@umcs.lublin.pl

Mariusz NOWAK – historien, docteur d'État, il travaille à l'Institut de l'histoire de l'Université Jan Kochanowski à Kielce, il s'occupe de l'histoire de l'aristocratie

terrienne de la Petite-Pologne au 19ème siècle et au 20ème siècle, de l'histoire de la pensée politique conservatrice au 19ème siècle ; mnowak0@autograf.pl

Anna PENKAŁA – maître en histoire, doctorante à l'Institut de l'Histoire de l'Université Pédagogique à Cracovie. Dans sa recherche elle se focalise sur les aspects des biens de la conclusion des mariages par la noblesse en XVIIe et XVIIIe s. Elle s'intéresse aussi à l'histoire de la mentalité et la vie quotidienne; penkala.anna@gmail.com

Adam A. PSZCZÓŁKOWSKI – économiste, diplômé de l'Ecole des hautes études commerciales de Varsovie (discipline: finances et comptabilité), agriculteur (possède son exploitation), consultant et membre du Comité de Certification de Noblesse de l'Association de la Noblesse Polonaise. Auteur de quelques études et de nombreux articles portant sur la noblesse de Mazovie de nord. Etudiant de doctorat à l'Université de Białystok; ciechanow@szlachta.org.pl

Piotr RACHWAŁ – PhD, professeur adjoint au Département d'histoire de Sciences auxiliaires de l'Université catholique de Lublin. Ses intérêts de recherche portent sur la démographie historique, histoire économique et la gestion des archives. Il dirige actuellement projet de recherche, dont l'objectif principal est la sécurité et l'accès aux anciens dossiers vitaux polonais stockés dans les archives de la paroisse de Lublin, et leur utilisation dans l'étude de la densité de population de Lublin à l'époque moderne; piotrach@kul.lublin.pl

Andrzej SIKORSKI – membre de l'Association Polonaise de l'Héraldique, il s'intéresse à la dynastie Piast et la noblesse mazovienne; contact à prendre à la Rédaction

Piotr SZKUTNIK – docteur, employée de la Chair de l'histoire, de l'historiographie et des sciences auxiliaires de l'histoire de l'Université de Łódź. Les intérêts de ses recherches se concentrent autour des problèmes de l'archivistique, de l'histoire des biographies, de la démographie historique, de la généalogie et de la régionalistique; pszkutnik@poczta.onet.pl

Dominik SZULC – historien, employé de l'Institut d'Histoire d'entre eux. Tadeusz Manteuffel Académie polonaise des sciences, président du Conseil Général de la Société Généalogique de Lublin et rédacteur en chef de l'Annuaire. Il étudie l'histoire les relations entre la Pologne et la Lituanie au XVe–XVIe siècle, l'histoire de la région de Lublin et la généalogie; dominikszulc@orange.pl

Grzegorz TRAFALSKI – maître, doctorant de la Chaire de l'histoire de l'historiographie et de la science auxiliaire de l'histoire de l'Université à Łódź. Il s'intéresse à la science auxiliaire de l'histoire, en particulier à la sigillographie et

'héraldique. Il a écrit sa thèse de maîtrise sous le titre: „Heraldyka samorządowa Mazowska Zachodniego w latach 1793-2012” („L'héraldique du gouvernement local de la Mazovie Occidentale pendant les années 1793-2012”), son directeur de thèse était docteur d'Etat Marek Adamczewski, professeur de l'UŁ. En 2015 sa thèse a été couronnée dans les concours de Prix d'Adam Heymowski pour la thèse en héraldique et la science auxiliaire, son courriel: grzegorz.trafalski@gmail.com

Michał Tomasz WÓJCIUK – titulaire du diplôme de master, historien et archiviste, diplômé de l'Institut d'Histoire de l'Université Marie Curie-Skłodowska à Lublin. Il fait la recherche sur l'histoire de Lublin dans la première moitié du XVIIIe siècle et sur certains aspects de la vie quotidienne dans la République de Pologne à l'époque saxonne (entre autres : les problèmes relatifs à la coexistence des chrétiens et des Juifs ; la perpection des phénomènes naturels et catastrophes écologiques et anthropologiques sur le champ individuel et social ; les pathologies du régime des nobles). Il s'intéresse également aux certains thèmes de l'époque actuelle, notamment la conception de la mesure du temps, l'épistolographie polonaise (de la période 1939-1945) et le problème de l'identification des personnes qui paraissent dans les téléreportages tournés pendant l'Insurrection de Varsovie. Actuellement, il suit une formation doctoral à l'Institut d'Histoire de l'Université Marie Curie-Skłodowska à Lublin et il travaille à la Section Historique du Musée de l'Insurrection de Varsovie. L'auteur et le coauteur de plus de 40 publications scientifiques et revues (y compris 20 études: dissertations et éditions originales). Le coauteur de 10 expositions historiques temporaires (y compris 4 expositions internationales) et 2 expositions permanentes (y compris celle du Musée Dulag 121 à Pruszków); courriel : mwojciuk@poczta.onet.pl

Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne

Ul. Obrońców Lublina 29/7, 20-379 Lublin,
KRS 0000300308, Regon 060339832, www.ltg.pl

Nr rachunku bankowego w Kredyt Banku :
02 1500 1520 1215 2007 4653 0000

„ROCZNIK LUBELSKIEGO TOWARZYSTWA GENEALOGICZNEGO” INFORMACJE DLA AUTORÓW I CZYTELNIKÓW

Szanowni Państwo !

Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne ma zaszczyt zaprezentować Państwu swoje plany wydawnicze na lata 2015-2016.

Organizacja nasza zrzesza od 2006 r. kilkudziesięciu badaczy i miłośników genealogii, heraldyki i demografii historycznej z regionu lubelskiego i nie tylko. W 2009 r. Lubelskie TG podjęło projekt wydania własnego wydawnictwa ciągłego, periodyku o charakterze naukowym publikującego raz w roku teksty dotyczące szeroko pojętej genealogii, heraldyki rycerskiej i szlacheckiej, archiwistyki (w powiązaniu z badaniami genealogicznymi) oraz statystyki i demografii historycznej. Czasopismo to ma przy tym nowatorską na rynku formułę – nie jest dostępne w wolnej sprzedaży, lecz publikowane na koszt wydawcy i podobnie kolportowane na zamówienie osób prywatnych oraz instytucji publicznych, szczególnie pracowników nauki oraz archiwów państwowych i bibliotek naukowych (zamówienia prosimy składać na adres e-mailowy Redakcji). Cel jaki Redaktorzy „Rocznika...” postawili sobie pierwotnie został ostatecznie, z sukcesem jak sądzimy, osiągnięty. Tomy I-VI zebrały autorów nie tylko z całego kraju, ale i zagranicy, którzy zapewnili urozmaiconą tematykę publikowanych tekstów. Wydawnictwo trafiło do polskich i zagranicznych bibliotek i odbiorców indywidualnych, zyskując uznanie i zainteresowanie w oczach wielu. Z zawartością dotychczas wydanych tomów możecie się Państwo zapoznać na stronie czasopisma, pod adresem:

<http://rocznik.ltg.pl/index.php/dla-czytelnikow>

Naszą działalność wydawniczą planujemy kontynuować w latach 2015-2016. W jej ramach na maj 2016 r. planowany jest druk t. VII niniejszego czasopisma (za 2015 r.). Jego Kolegium Redakcyjne zaprasza wszystkich zainteresowanych do przesyłania do końca marca 2016 r. tekstów do następujących działów:

- Artykuły
- Materiały i źródła
- Recenzje i polemiki
- Wydarzenia wydawnicze
- Sprawozdania
- Varia
- In memoriał
- Suplementy
- Dodatki

Teksty prosimy przysyłać na adres mailowy rocznik.ltg@interia.pl . Powinny one spełniać następujące wymogi:

I. Struktura tekstu:

1. imię i nazwisko autora(ów),
2. nazwa jednostki organizacyjnej, uczelni, instytucji lub organizacji,
3. tytuł pracy,
4. podtytuły,
5. do Artykułów oraz Materiałów i źródeł prosimy dołączać streszczenia w j. polskim (do 20 wierszy), które następnie Redakcja tłumaczyć będzie na j. angielski oraz, ewentualnie, także inne języki konferencyjne,
6. do wszystkich tekstów prosimy dołączać także krótkie noty biograficzne ich Autorów, celem późniejszego przetłumaczenia na wybrane przez Redakcję języki kongresowe, według następującego schematu: imię, nazwisko (majuskułą) Autora, wykształcenie kierunkowe, stopień/tytuł naukowy, wykonywany zawód i miejsce pracy, członkostwo w ważniejszych organizacjach/instytucjach naukowych, samodzielne autorstwo ważniejszych prac monograficznych, kontakt mailowy dla Czytelników/opcjonalnie zaznaczenie możliwości kontaktu wyłącznie za pośrednictwem Redakcji.

II. Informacje techniczne:

2. Tekst w formacie edytora Word (rozszerzenie *.doc); czcionka: Book Antiqua, 11 p; odstęp 1,5; marginesy 2,5; przypisy – Book Antiqua, 8 p, odstęp 1; nowy akapit rozpoczynamy od wcięcia 1 cm.
2. Numeracja stron ciągła w obrębie całej pracy (prawy dolny róg).
3. Przypisy umieszczamy zawsze jako dolne, nigdy po kropce lub przecinku.
4. Przypisy powinny znajdować się na dole strony, wg wzoru:
 - **Monografie** winny zawierać: inicjał imienia i nazwisko, *tytuł kursywą*, miejsce i rok wydania, str.,

- **Artykuł w pracy zbiorowej:** inicjał imienia i nazwisko, *tytuł kursywą*, [w:] *tytuł pracy*, redaktor/zy/ (pod red. ...), miejsce i rok wydania, str.,
- **Artykuł w dzienniku:** inicjał imienia i nazwisko, *tytuł artykułu*, „tytuł czasopisma”, data dzienna – zapis rzymski (np. 15 X 2007),
- **Artykuł w czasopiśmie naukowym:** inicjał imienia i nazwisko, *tytuł artykułu*, „tytuł czasopisma”, rok, nr z danego roku, str.,
- **Materiał internetowy:** opis źródła, URL: <<http://adresinternetowy>>, [data dostępu: ...],
- **Rękopisy, inkunabuły, stare druki itp., zarchiwizowane:** pełna nazwa archiwum/biblioteki, (skrót), sygnatura/numer, numer wpisu (ewentualnie), karta/strona, foliał (ewentualnie).

W przypadku tytułów prac cytowanych powtórnie podaje się jedynie pierwsze słowa tytułu, np. W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. 2, s. 29. Stanowi to istotną pomoc dla Czytelnika nie znającego literatury przedmiotu. Podobnie postępujemy w przypadku artykułów publikowanych w pracach zbiorach i publikacjach ciągłych, podając jednak następnie ponownie tytuł pracy/czasopisma (wystarczy skrót), aby Czytelnik nie musiał wracać do początku tekstu chcąc odnaleźć pełne wskazówki bibliograficzne do przywołanego artykułu.

- prosimy konsekwentnie stosować terminologię polskojęzyczną, jak „tamże”, czy „dz. cyt.”, nigdy zaś „ibidem”, czy „op. cit.”,

- jeżeli referat zawiera tabele, rysunki lub kopie cyfrowe należy dołączyć pliki źródłowe,

- powyższe powinny być zaopatrzone w kolejne numery, tytuły i źródła,
- przy podawaniu wzorów należy korzystać wyłącznie z edytora równań,
- określenia objętości maksymalnej tekstów na razie nie przewidujemy. W razie zaistnienia konieczności teksty będą skracane w porozumieniu z Autorami,

- publikujemy także foto - i skanero - kopie. W przypadku akt zarchiwizowanych, o zastrzeżonym tytule własności lub fotokopiach o zastrzeżonym prawie autorskim Redakcja bierze na siebie ciężar uzyskania licencji na ich wykorzystanie. Kopie cyfrowe należy przysyłać wraz z tekstami. Koszt ich wykonania pokrywa Autor tekstu i przysyła na adres Wydawcy w postaci pliku PDF rozdzielczości nie mniejszej jak 1000 px dla uzyskania odpowiedniej jakości w druku cyfrowym. Autor powinien zaznaczyć w tekście miejsce w którym powinno znaleźć się zdjęcie. W tym celu każde winno być numerowane, ich opisy znaleźć się w oddzielnym pliku tekstowym, zaś w tekście czcionką kol. czerwonego jedynie nr zdjęcia np. (3).

- przy podawaniu cytatów ze źródeł w tekście prosimy podawać je kursywą jeżeli cytowane są zgodnie z przekazem i w języku źródła, a zwykłą czcionką

z cudzysłowiem gdy Autor artykułu podaje tłumaczenie przekazu z języka oryginału. Wówczas także dodajemy w nawiasie kwadratowym kto był tłumaczem sam Autor przedstawionego artykułu, czy tłumaczenie podaje za kimś innym,

- przy przygotowywaniu edycji źródłowych należy bezwzględnie kierować się jedną z wybranych instrukcji wydawniczych, a jeżeli Autor chce od nich odejść powinien powody tego przedstawić we wprowadzeniu do edycji.

Zalecamy przy tym korzystać z następującej literatury:

K. Lepszy, *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, Wrocław 1953, s. 6–27. Drobne uwagi co do zasad ustalonych przez Lepszego przekazał m.in. ks. Marian Radwan (*Wizytacje generalne parafii unickich w województwie kijowskim i braclawskim...*, s. 18). Polecamy także *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt*, opr. J. Woronczak, Wrocław 1955; E. Danowskiej, *Intercyzy, testamenty i inwentarze pośmiertne krakowskich mieszczan epoki nowożytnej jako źródło edycji*, [w:] *Teoria i praktyka nowożytnych źródeł w Polsce (XVI–XVIII w.)*, pod red. A. Perłakowskiego, Kraków 2011, s. 219–226.

Dla starszych źródeł pisanych polecane są z kolei m.in.: *Instrukcja wydawnicza dla średniowiecznych źródeł historycznych*, Kraków 1925, s. 17–18; A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „*Studia Źródłoznawcze*” (dalej: SŻ), t. I, Warszawa 1957, s. 155–181; Z. Budkowa, M. Friedbergowa, B. Kurbisówna, *Instrukcja dla wydawnictwa roczników polskich*, SŻ, t. I, s. 182–184.

Skróty:

Imiona powinny być rozwijane przy ich wymienianiu po raz pierwszy. Należy stosować skróty powszechnie używane w literaturze, jak np. nazwy archiwów (np. Archiwum Akt Nowych - AAN; Archiwum Główne Akt Dawnych - AGAD; Archiwum Państwowe w Lublinie - APL) oraz instytucji naukowych (np. Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk - IH PAN), tytułów naukowych (prof. dr hab.), stopni wojskowych (kpt., płk), tytułów duchowieństwa (bp, bpa, oo. - ojcowie, ss. - siostry), skróty jednostek monetarnych (zł., gr.), skróty ogólnie przyjęte (rkps, mps, tzw., etc., m.in., itd., itp., in., wg, ok. - około, s. - strona, r. - rok, w. - wiek, tysiąc - tys., redakcja - red.). Polecamy korzystanie ze *Słownika skrótów* J. Parucha, wyd. Wiedzy Powszechnej.

Uwaga!

Uprasza się Autorów o konsekwentne stosowanie się do wytycznych Redakcji w ramach całej pracy. Po wniesieniu uzupełnień i podaniu nowych przypisów prosimy upewnić się czy postawiony poprzednio przypis zawierający odnośnik „Tamże” nie przesunął się w dół i tym samym odnosi się do pracy podanej

kilka przypisów wyżej, ponad przypisami wstawionymi wraz z uzupełnieniami w tekście.

Redakcja zastrzega sobie prawo selekcji, dokonywania skrótów i adiustacji nadesłanych materiałów. Tekstów nie zamówionych nie zwracamy. Przekazane do druku, można wycofać jedynie do chwili ich makietowania. Do tekstów powinny być załączone ich recenzje autorstwa samodzielnych pracowników nauki. Niezależnie od tego Redakcja kierować będzie teksty do recenzji zewnętrznych. Zalecamy stosowanie się do zasad zapory *ghostwriting* – udział każdego autora w powstaniu publikacji musi zostać w niej wskazany co do charakteru i zakresu. Przesłanie tekstu Redakcji równoznaczne jest ze zgodą Autora na jego publikację nie tylko na łamach Rocznika, ale także na stronie internetowej czasopisma oraz w bibliotekach i bazach cyfrowych, wybranych przez Redakcję z listy MNiSW.

Te i inne szczegóły dot. kryteriów i warunków publikacji uzyskacie Państwo pod adresem rocznik.ltg.pl.

Uwaga!

Prosimy nie składać typograficznie tekstów samodzielnie, gdyż poważnie utrudnia to pracę redaktorowi technicznemu w trakcie ich makietowania, np. powoduje przełamania tekstu.

Prosimy także nie oddzielać wszystkich akapitów kilkupunktowymi odstępami – rezerwujemy je wyłącznie dla wyraźnego wyodrębnienia poszczególnych części tekstu, szczególnie zakończenia. Wówczas proszę podać 10 punktowy odstęp.

Każdy z Autorów otrzyma kilka egzemplarzy autorskich, podobnie jak i Recenzenci wydawniczy. Do współpracy zapraszamy badaczy ww. dyscyplin naukowych z całego kraju i zagranicy, nie chcemy bowiem ograniczać się jedynie do środowiska lubelskich historyków.

Jednocześnie prosimy wszystkich zainteresowanych o wsparcie naszego periodyku każdą, nawet najskromniejszą kwotą. Wsparcie finansowe ukazywane dotychczas LTG ze strony prywatnych darczyńców okazywało się dotychczas kluczowe dla „Rocznika...” i zapewniało mu ciągłość wydawniczą, niezbędną dla utrzymania punktacji ministerialnej. Mamy nadzieję, że teraz także tak się stanie.

Konto w Kredyt Bank nr: 02 1500 1520 1215 2007 4653 0000
(z dopiskiem „Na cele statutowe”)

Z wyrazami szacunku,

Kolegium Redakcyjne

**Podstawowe zasady recenzowania artykułów naukowych
w *Roczniku Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego***

1. Do oceny każdego artykułu naukowego powołuje się co najmniej dwóch niezależnych recenzentów spoza jednostki w której afiliowany jest Autor publikacji.
2. W przypadku tekstów powstałych w języku obcym, Redakcja podejmie w ramach swoich skromnych możliwości starania aby przynajmniej jeden z jego Recenzentów był afiliowany w instytucji zagranicznej innej niż narodowość autora pracy.
3. Rekomendowanym rozwiązaniem jest model, w którym autor(zy) i recenzenci nie znają swoich tożsamości (tzw. „*double-blind review proces*”).
4. W innych rozwiązaniach recenzent musi podpisać przedłożoną mu przez Redakcję deklarację o nie występowaniu konfliktu interesów; za konflikt interesów uznaje się zachodzące między recenzentem a autorem:
 - a) bezpośrednie relacje osobiste (pokrewieństwo, związki prawne, konflikt),
 - b) relacje podległości zawodowej,
 - c) bezpośrednia współpraca naukowa w ciągu ostatnich dwóch lat poprzedzających przygotowanie recenzji.
5. Recenzja musi mieć formę pisemną i kończyć się jednoznacznym wnioskiem co do dopuszczenia artykułu do publikacji lub jego odrzucenia.
6. Do druku mogą być przyjęte tylko te artykuły, które zgodne są z profilem czasopisma i przedstawiają odpowiednio wysoki poziom merytoryczny.
7. Nazwiska recenzentów poszczególnych publikacji nie są ujawniane; raz w roku czasopismo podaje do publicznej wiadomości listę recenzentów współpracujących.

ISSN 2080-9212

Wpis do Rejestru Dzienników i Czasopism poz. Rej. Pr. 1044 z dn. 13 I 2010,
Sąd Okręgowy w Lublinie, I Wydział Cywilny

Na okładce przedniej: Sklepienie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP
w Opolu Lubelskim, mal. Antoni Dembicki, 1751-1752.

Na okładce tylnej: kaplica cmentarna z k. XVIII w. (przebudowana w 1867 r.)
w Opolu Lubelskim na cmentarzu założonym w 1772 roku przez opolskich pijarów
poza miastem.

Druk: Sowa-Druk na Życzenie, Warszawa; www.sowadruk.pl; tel. (22) 431-81-40